

Süleyman Özmen

iSRail

ve ETNİK DİNİ ÇATIŞMALAR

ARAŞTIRMA-İNCELEME

İSRAİL

ve ETNİK-DİNİ ÇATIŞMALAR

Süleyman ÖZMEN

IQ KÜLTÜRSANAT YAYINCILIK

IQ Kùltür Sanat Yayıncılık: 182
Araştırma-İnceleme Dizisi: 142
İsrail ve Etnik-Dini Çatışmalar
Süleyman Özmen

Kitabın tüm yayın hakları IQ Kùltür Sanat Yayıncılık
Uluslararası Tanıtım Hizmetleri Ticaret Limited Şirketi'ne aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

I. Baskı: Temmuz / 2006 / İstanbul

ISBN: 975 -255-082-7

Genel Yayın Yönetmeni: Adem Sarıgöl

Editör: Deniz Saraç

Dizgi-Mizanpaj: Zehra Ünverdi

Kapak Tasarım: Yunus Karaaslan

Montaj: Bülent Birkan

Halkla İlişkiler ve Dağıtım Sorumlusu: Onur Yüceel

Baskı-Cilt: Kilim Matbaası

Litros yolu Fatih Sanayi Sitesi 12/204

Topkapı / İstanbul Tel: 0212 612 95 59

Copyright © 2006, IQ Kùltür Sanat Yayıncılık
Uluslararası Tanıtım Hizmetleri Ticaret Limited Şirketi
Copyright © 2006, Süleyman Özmen

IQ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK, toplumu
"Bilgi Işığında Aydınlanmaya" çağırıyor. Amaç satışları ya da
kârı arttırmak değil, yalnızca topluma faydalı olmak.

GENEL DAĞITIM

www.iqkultursanat.com

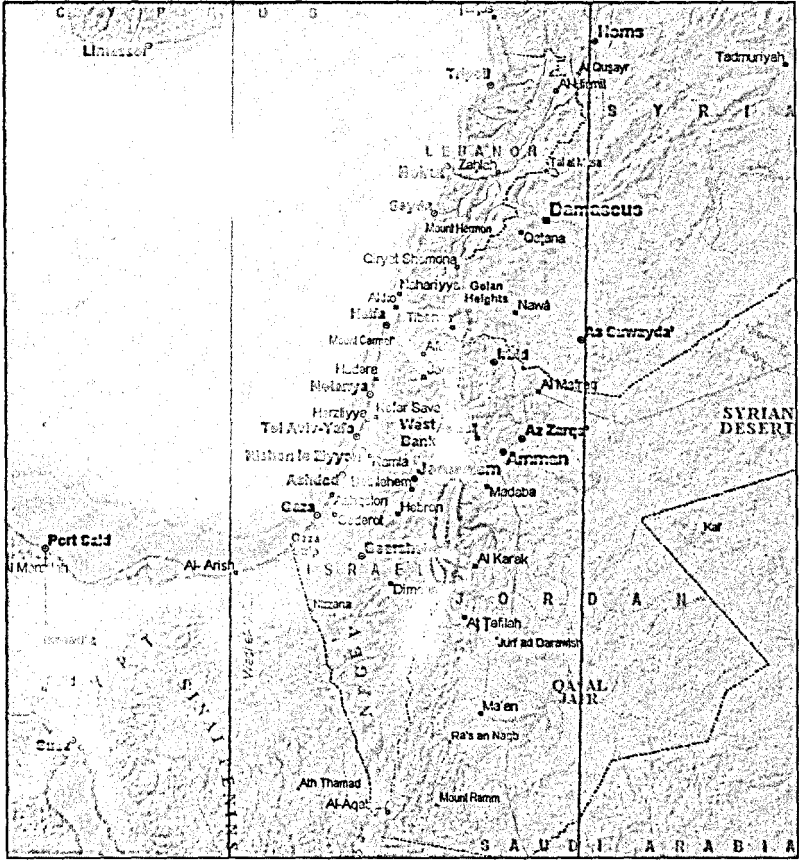
e-mail: info@iqkultursanat.com

TOPLU ALIMLARDA İSTEME ADRESİ

IQ KÜLTÜR SANAT YAYINCILIK ve ULUSLARARASI
TANITIM HİZMETLERİ TİC. LTD.ŞTİ.

Ticarethane Sokak, Fetih Han
No. 33/48 Cağaloğlu-İstanbul Tel. 0212 520 91 12
Belge geçer: 0212 520 91 12
Cep: 0544 608 58 58

İSRAİL VE FİLİSTİN ÖZERK BÖLGESİ

SÜLEYMAN ÖZMEN

1967 yılında Elazığ'da doğdu. Anne ve babasının öğretmen olması nedeniyle öğrenimine, Türkiye'nin değişik yerlerinde devam etti.

"Yakın Çağ" ve "Strateji Bilimi" konularında yüksek lisans yapan Özmen, halen Marmara Üniversitesi'nde Cumhuriyet Dönemi Tarihi konusunda doktora öğrenimine devam etmektedir.

"Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs" adında derleme bir kitabı bulunan Özmen'in ayrıca çeşitli konularda yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER
KISALTMALAR
SUNUŞ
ÖNSÖZ

GİRİŞ

A. Ortadoğu, İsrail ve Filistin Özerk Bölgesinin Genel Bir Tanımı	23
B. Bölge Tarihinin Belirli Kıstaslar Dahilinde İncelenmesi	25
1. Bölgede Yaşamış Olan Kavimler, Kurulmuş Medeniyetler ve Devletler	25
2. Bölgedeki İslam Hakimiyeti Dönemleri	81
3. Filistin’de Osmanlı Hakimiyetinin Ana Esasları	85
4. Osmanlı İmparatorluğunun Filistin’i Kaybetmesi	91
C. Arap ve Yahudi Liderler ile Bunların Özellikleri	95
1) Arap Liderler	95
2) Yahudi Liderler	98
3) Arap ve Yahudi Liderlerin Başlıca Özellikleri	105

I. BÖLÜM

HALKIN GENEL OLARAK YAPISI, SOSYAL, KÜLTÜREL DURUM ve BÖLGEDEKİ DİN OLGUSU

A. Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durum	111
1. Sosyal Durum	111
a) Halkın Yapısı ve Fiziksel Özellikleri	111
b) Bölgede Yaşayan Nüfus ve Azınlıklar	112
(1) Yahudiler	113
(a) Aşkenaz Yahudileri	114
(b) Sefarad (Sefhardi) Yahudileri	114
(c) Oriental Yahudiler	114
(d) Etopya Yahudileri	114
(e) Sovyet Yahudileri	115
(2) Filistinli Araplar	115
(3) Hristiyanlar	115
(4) Dürzüler (Drüze)	116
(5) Samaritanlar	117
(6) Bahailer	117
(7) Çerkezler	117
c) Yaşama Standardı	118
2. Gelenek ve Adetler	118

3. Bölgenin Kültürel Durumu	124
a) Eğitim Durumu	124
b) Konuşulan Dil ve Lehçeler	125
c) Hükümet ve Politika	126
B. Bölgenin Genel Olarak Ekonomik Durumu	129
C. Bölgedeki Din Olgusu ve Bunun Siyasal Hayat ile Devlet Politikaları Üzerine Etkileri	131

II. BÖLÜM İSRAİL DEVLETİNİN KURULUŞU

A. Kuruluşa Doğru Giden Yolda ve Devamında Bölgenin Siyasi Tarihi	147
B. İngiltere'nin Bölgedeki Çözüm Çabaları (1918-1948)	150
1.Passfield Beyaz Kitabı	151
2.Peel Komisyon Raporu	153
3.Woodhead Komisyonu	155
4.Londra Konferansı	157
5.Mac Donald Beyaz Kitabı	158
C.İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türkiye'nin Filistin Meselesi Karşısında Tutumu	161
1. Birleşmiş Milletler Taksim Planı	161
2. Türkiye'nin Olaylara Karşı Tutumu	168
3. Araplar Arasında Güç Birliği Oluşturma Çabaları	174
4. İsrail Devletinin Doğuşu	178
5. İlk Tepkilerin Oluşması ve Bölgedeki Gelişmeler	180

III. BÖLÜM İSRAİL DEVLETİNİN KURULUŞUNA TEPKİLER ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI

A.Birinci Arap-İsrail Savaşı	187
1.Gerginliğin Tırmanması	189
2. Savaşın Başlaması (15 Mayıs 1948)	199
3. Ateşkes ve Uzlaşma Çabaları	203
B.İkinci Arap-İsrail Savaşı (Süveyş Savaşı)	203
1.Savaş Öncesi Dönem	204
2.Savaşın Başlaması (29 Ekim 1956)	206
3.Savaşın Sonucu ve Savaştan Çıkarılan Dersler	207
C. Üçüncü Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı)	207
1.Savaştan Önceki Olaylar	207
a) BM Kuvvetlerinin Sina Yarımadasından Çekilmesi	207
b) İsrail'in Savaşa Hazırlanması	209

c) İsrail'in Savaş Planı	210
2. Tarafların Kuvvetleri ve Yiğinağı	212
a) Tarafların Kuvvetleri	212
b) Arap Ordularının Yiğinağı	213
(1) Mısır Ordusunun Yiğinağı	213
(2) Ürdün Ordusunun Yiğinağı	213
(3) Suriye Ordusunun Yiğinağı	214
c) İsrail Ordusunun Yiğinağı	214
3. Harekatin Başlaması	215
a) Kara Harekatı	215
(1) Sina Cephesi	215
(2) Ürdün Cephesi	222
(3) Suriye Cephesi	223
b) Deniz Harekatı	225
c) Hava Harekatı	226
4. 1967 Arap-İsrail Savaşının Siyasi Sonuçları	228
5. Savaş Sonunda Kudüs'ün Durumu ve Mescid-i Aksa'dan İslam Konferansına Giden Yol	229
D. 1973 Arap-İsrail Savaşı (06-26 Ekim 1973)	234
1. Savaş Öncesi Siyasal Durum	234
2. Askeri Hazırlıklar	235
3. Tarafların Askeri Gücü	238
a) Kara Kuvvetleri	238
b) Hava Kuvvetleri	240
c) Deniz Kuvvetleri	241
4. 6 Ekim 1973 Savaşın Başlaması	242
a) Kara Harekatı	242
b) Hava Harekatı	251
c) Deniz Harekatı	253
5. 1973 Arap-İsrail Savaşının Genel Sonuçları	254

IV. Bölüm

TÜRKİYE İLE İSRAİL ARASINDAKİ İLİŞKİLER

A. Türkiye'nin İsrail Devletini Tanıması	259
1. Filistin Uzlaştırma Komisyonu Üyeliği ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki Değişim	259
2. Türkiye'nin İsrail'i Tanıması	261
3. Türkiye-İsrail Posta Anlaşması ve Ticari İlişkiler	263
4. Türkiye'nin İsrail'i Tanımasını Kolaylaştıran Etkenler	266
B. Türkiye'nin Batı ile İlişkileri	268
C. Türkiye-İsrail Arasındaki Diplomatik İlişkilerin Başlaması	274
1. Demokrat Parti Dönemi	278

2. Diplomatik Statünün Yükseltilmesi	279
3. Ticaret Anlaşması	280
4. Havacılık Anlaşması	281
5. İşbirliğinin Uluslararası Alanlara Taşınması	282
6. Askerî Ataşe Değişimi	283
D. Ortadoğuda Meydana Gelen Bazı Gelişmelerin	
Türk-İsrail İlişkileri Üzerindeki Etkileri	285
1. Bağdat Paktı	285
2. 1956 Savaşı ve Türkiye'nin Tutumu	297
3. Süveyş Savaşı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve	
Savaşın Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkisi	303
4. 1990 ve Sonrası Türk-İsrail İlişkilerinde Tarihi Dönemeç	310

SONUÇ

EKLER	319
EK 1. Bölgedeki BM Örgütleri ve Yabancı Yardım Kuruluşları	321
EK 2. The British (Balfour) Declaration, 2 November 1917	324
EK 3. Milletler Cemiyeti Konseyi Tarafından	
24 Temmuz 1922'de Kabul Edilen Filistin Mandası	
Kararı (Kutsal Yerlerle İlgili Maddeler)	326
EK 4. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Filistin'in	
Taksimi Konusunda Alınan Karar, 29 Kasım 1947	328
EK 5. Kudüs'te Al-Aksa (Mescid-i Aksa) Camisindeki	
Yangın Konusunda İslam Ülkeleri Temsilcilerinin	
28 Ağustos 1969 Tarihinde BM Genel Sekreterine ve	
Güvenlik Konseyi Başkanına Gönderdikleri Mektup	332
EK 6. Mısır Başkanı Anwar El Sadat Tarafından	
Başkan Jimmy Carter'e Yazılan Mektup	334
EK 7. Barışın Riskleri "The Risks for Peace" Konulu	
"Machon Masa" Semineri, 20-21 Aralık 1997	335
Ek 8. The Jerusalem Post'dan alınan makale I	343
Ek 9. The Jerusalem Post'dan alınan makale II	344
Ek 10. Aksiyon Dergisi'nden alınan makale.	354
Ek 11. Power Block, Progressive Dergisi'nden alınan makale	360
Ek 12. Türkiye İsrail İlişkileri Kronolojisi.	374
Ek 13. İsrail'in Eğitim Sistemi	397
Ek 14. Filistin-İsrail Sorunun Çözülmemesinin Sebepleri	428
Ek 15. 25 Ocak 2006 Filistin Seçimi ve HAMAS	442
Ek 16. PKK-HAMAS Farkı	456
FOTOĞRAF VE HARİTALAR	459
BİBLİYOGRAFYA	493

KISALTMALAR

age.	Adı Geçen Eser
agm.	Adı Geçen Makale
B.T.T.D.	Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Çev.:	Çeviren
D.G.B.İ.T.	Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
D.İ.A.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
s.	Sayfa
S.	Sayı
c.	Cilt
n.	Numara
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
ATASE	Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
Gnkur.Bşk.lığı	Genelkurmay Başkanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
IDF	Israel Defence Forces
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
UN	United Nations
UNTSO	U.N. Truce Supervising Organisation
UNEF	U.N. Emergency Forces
UNIFIL	U.N. Interim Force in Lebanon
UNDEF	U.N. Developing Program
MFO	Multi National Force and Observers
UNHCR	Un High Commission of Refugees
TIPH	Temporarily International Presence in the city of Hebron
ICRC	International Committee of the Red Cross
CPT	Christian Peace Team
PNC	Palestinian National Consey
PLO	Palestinian Liberty Organization
ALA	Arab Liberty Army
IZL	Irgun Zvai Leumi
GNH	Gayri Nizami Harp

SUNUŞ

Nedir bu Ortadoğu? Bu terim ilk defa 1902 yılında Amerikalı Deniz Stratejisi uzmanı ve tarihçisi olan Alfred Thayer Mahan tarafından ortaya atılmıştır. Ortadoğuyu, Kuzey Doğu Afrika içerisinde yer alan Libya, Mısır, Sudan ve Etopya, kuzeyde Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan, güneyinde Suriye, Irak, İran, Lübnan, İsrail, Ürdün ve diğer Arap ülkeleri, doğusunda ise Afganistan, Pakistan ve belki de Hindistan'ın batı kesimini kapsayan coğrafi bölge şeklinde kabul edebiliriz. Bazı stratejistler Ortadoğu kavramı ile Yakın doğu kavramını aynı pota içerisinde değerlendirmişlerdir. Bugün Ortadoğunun bu kadar güncel olmasının ve Ortadoğuda sürekli çatışmaların yaşanmasının önemli bir sebebi dünyadaki kritik kaynaklar içerisinde kabul edilen kara altın veya petrol okyanusunun önemli bir kısmının bu bölgenin altında yer almış olmasıdır. Yine üç Semavi dinin de doğuş-yeri bu bölgedir. Tarih içerisinde bölge, bir çok güç çatışmasına tanıklık etmiş ve çok defa karşılıklı güç dengeleri arasında yer değiştirmiştir. Keza medeniyetin doğuş yeri olarak nitelendirilen Mezopotamya bu bölgededir. Hem Yahudilerin hem de Müslümanların babası olarak bilinen Hz.İbrahim'in doğum yeri olan Harran Ovası yine bu bölge içerisinde yer almaktadır. Ortadoğu farklı kültürlerin entegrasyon noktasıdır. Daha önce belirtmiş olduğum gibi stratejik doğal kaynak kapasitesi dünya rezervlerinin petrol olarak yaklaşık%65'i ve doğal gaz rezervlerinin ise yine yaklaşık olarak %55'ini kapsamaktadır. Jeopolitik olarak üç kıtanın kesişim yeridir. Dünyanın en önemli lojistik ve ulaşım noktalarının köprü noktasıdır. Dünyada en yoğun demografik

patlamanın yaşandığı bölgelerden biridir. Kitle imha silahları ile balistik füzelerin en yoğun tırmandığı bölgelerden biridir. Etnik açıdan oldukça farklı alt kimliklere ev sahipliği yapar. Tüm bu saymış olduğum sebeplerden ötürü Ortadoğu sürekli dünyadaki Süper Güçlerin ilgi ve etki alanı içerisinde olmuştur.

Ortadoğudaki Arap-İsrail arasında gerçekleşen etnik ve dini çatışmaları ele alırken, Ahd-i Atik'te Yehova'nın Dünya'nın merkezi olarak nitelediği ve Ortadoğunun da merkezi konumunda olan Kudüs'ü esas alarak inceledim.

Çünkü Ortadoğu da ki etnik ve dini çatışmalar deyince akla ilk gelen Arap-İsrail çatışmalarıdır. Bu çatışmalar içerisinde İsrail devletinin oluşumu, yakın çağ içerisinde yerini almıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 29 Kasım 1947'de yaptığı oylamada; Filistin'in biri Arap diğeri Yahudi olmak üzere iki devlete bölünmesini ve Kudüs kentinin de uluslar arası bir statüde olmasını kararlaştırmıştır. 1948 yılının Mayıs ayına gelindiğinde, Siyonistler Birleşmiş Milletler kararınca kendilerine bırakılan toprakları denetim altına aldıkları gibi Arap toprakların da bazı önemli kısımlarını ele geçirmişler ve 14 Mayıs 1948'de İsrail devleti adıyla resmen bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. İsrail'in bağımsızlık ilanının arkasından; 1948 Arap-İsrail Savaşı, sonra sırasıyla 1956 Kanal Savaşı, 1967 "6 (Altı) Gün Savaşı" ve 1973 "Yom Kippur Savaşı" patlak vermiştir. Devamında inişlerle çıkışlarla dolu olan yoğun bir dönem başlamıştır. Ortadoğuyu tam anlamıyla kavrayabilmek için "İsrail ve Filistin Özerk Bölgesi"ni anlayabilmemiz gerekir. Bunun için İsrail devletinin tarih içerisindeki oluşum aşamalarını ve bu oluşuma karşı çıkan Arap ülkelerinin ortak tepki ve protestoları ile özellikle 1948-2006 yılları arasındaki dönem içerisinde meydana gelen siyasal hayatın devlet politikaları üzerindeki yansımalarını belirlemeye çalışacağım.

Eski Mısır dilinde geçen "Apiru"lar yani İbraniler; bugün Yahudi ya da Musevi dediğimiz kitle, aslında Araplarla genetik olarak aynı Sami (Semitik) ırktan gelmelerine rağmen birbirlerine düşman kesilmiş iki millettir. Tek Tanrı inancının üç büyük kutsal kitabına göre Hz. İbrahim'in karısı Sarah (Sare)'dan olma İshak'ın neslinden gelen

kavimle, Yahudi kavmi ve cariyesi olan Hz. Hacer'den olma İsmail'in neslinden ise Müslümanlığın kavmi olan Küreyş Kabilesi oluşmuştur. Dolayısıyla tarih içerisinde birçok önemli olaya sahne olan bu bölgede aynı babadan çoğaldığı rivayet olunan ve aynı genetik özellikler gösterdiği bilim adamları tarafından da ispat edilen Semitik ırkın amca çocukları olarak nitelendirdiğimiz İbraniler ve Araplar, Ortadoğu kökenli bir çok senaryoyu birlikte düzenlemiş ve oynamışlardır.

Tevrat'ın yaradılışa ait olan ilk kitabı Genesis'e göre Yahudi kavminin başlangıcı İbranilerdir ve ulu dedeleri de İbrahim'dir. İbrahim, Nuh'un oğullarından Sam'ın üçüncü oğlu Arfaksad'ın torunu Habır veya Hibir'in (Hebreux, Hebrew-İbrani deyimi buradan gelmektedir.) torunlarından olup, Kalde'nin "Ur" (El-Magir) şehrinde dünyaya gelmiştir.

Dini kaynaklara göre, Hz.İbrahim veya diğer adıyla Avraham, "vahdet-i ilahiye" yani "Tek Tanrı" veya "Tanrı'nın Birliği" kavramını ortaya atan ilk mürşit ve ilk peygamberdir. Hz.İbrahim'in Harran (Urfa)'dan Kenan diyarına göç etmesi M.Ö.XXI. yüzyılda olduğu öne sürülmektedir. Bu dönem Babil hükümdarı Hammurabi zamanına rastlar.

İsrailoğulları, M.Ö. XVII. yüzyılda Kenan diyarından Mısır'a göç etmişlerdir. Hz.Yakup'un oğlu olan Yusuf'un liderliğinde Nil deltasındaki Gessen (Goshen) bölgesine yerleşmişlerdir. M.Ö. 1400 yıllarında Firavun Seti'nin oğlu olan Ramses döneminde Yahudilere yapılan zulüm üzerine Musa'nın liderliğinde Mısır'dan ayrılmışlardır. Tevrat'ta buna Exodus denmektedir.

Bu çalışmam ile Ortadoğu da ki etnik ve dini çatışmaların merkezi konumunda olan ve insanlık tarihi boyunca da çok önemli yer tutmuş ve halende tutmakta olan Ortadoğunun kalbi durumundaki, Eski Yunan ve Roma'da "Palestina" (Falestin-Filistin) veya Kenan diyarı (Çukur veya alçak ülke) denilen yani bugünkü "İsrail ve Filistin Özerk Bölgesi"ne ışık tutmaya çalışacağım. Bölgedeki tarihi realite çerçevesinde dönem içerisindeki siyasal hayat ve devlet politikaları-

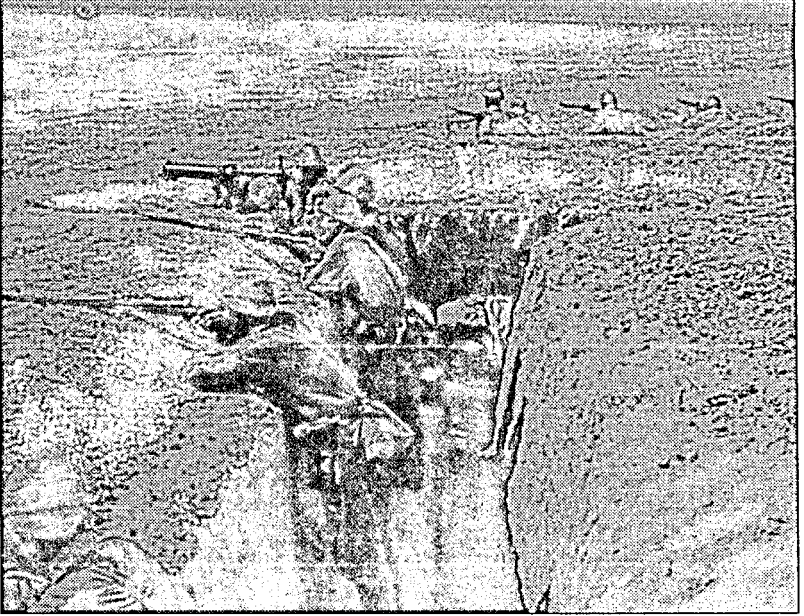
nın incelenmesi neticesinde olayların kavranmasına ve bazı ayrıntıların ortaya çıkarılmasına katkıda bulunmuş olacağımı düşünüyorum.

Çalışmamın konusunu teşkil eden İsrail ve Filistin Özerk Bölgesi bir bütün olarak ele alınmış olup, özellikle 1948 ve sonrasındaki dönem içerisinde yer almış olan, Arap-İsrail Savaşlarıyla ve devamındaki gelişmelerle sınırlandırılmıştır. Ancak daha önceki dönemin daha sonraki dönemden ayrı düşünölmeyeceğı gerçeğinden yola çıkılarak ve konunun da çok uzayacağı düşünöncesiyle önceki döneme sadece başlangıcı yakalamak zorunluluğuyula özet olarak değinmiş bulunuyorum.

Bu çalışmanın Ortadoğı da ele alınması gereken sorunlar ve bunların çözümlenmesinde yardımcı olacak stratejilerin tespit edilmesi ve asırlardır yaşanan ve tartışılan bir konunun özetini öğrenmek ve bilerek tartışma ortamı yaratacağı hususunda yararlı olacağına inanmaktayım.

Süleyman ÖZMEN

Mayıs 2006

*Bu kitap,
İnsanlığa ithaf edilmiştir...*
"AD ASTRA PER ASPERA - 686 SS"

Süleyman ÖZMEN

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik stratejisi günümüzde radikal bir biçimde değişiyor; gelenekli Arap asabiyesi artık yerini Judeo-Hıristiyan bir oluşuma terk ediyor. Yeni oyun kuralları değişik boyutlarda rollerini oynamaktadır. Bu karmaşık oluşumun dokusunu çözümleme, yeni analizler ortaya koymanın zamanı gelmiş, hatta geçmektedir.

Aşiretleşme kültüründen ulus-devlet kimliğine yükselemeyen Arap asabiyesi ilk kez 1940'lı yıllarda bir tarih profesörü olan ve Ba'as Partisi kurucusu konumunda bulunan Mişel Eflak'ın: "Emperyalizm boyunduruğundan kurtulmuş tek bir Arap vatani yaratmaktır" tarzındaki mesajı yeni bir atılımın başlangıcı olmuştur. Ancak, sosyalizm ve Arap asabiyesi badireleri içinde sürüklenmek, Ortadoğu politikasına hiçbir şey getirmemiş, aksine günümüz trajedisinin sistematik bir tarzda gündeme gelmesine yol açmıştır.

Ortadoğu şu anda "din" mitosuna dayalı "Arz-ı Mevud" ütopyasının hesaplaşması içindedir. Bu gerçeği Jerosalem (Kudüs) Üniversitesi'nden Prof. Dr. İsrail Shahak (1996) şu sözlerle açıklıyordu: "İsrail, tüm Müslümanlarla girişilecek evrensel savaş içindedir." Shahak, daha ileri giderek bu İsrail emperyalizminin boyutlarını da açıklamaktadır. "... İsrail politikasının hedefi Fas'tan, Pakistan'a ve Hindistan'a, Moritanya'ya kadar uzanan tüm Ortadoğu'dur."

J. Fitzgerald Kennedy'den sonra da ABD başkanları, Judeo-Hıristiyan teorisinin uygulayıcıları olmuşlardır. Babtist, Methodist, Presbyterian olsun, tümü Evangelist şemsiyesi altında İsrail'in seç-

kinici bir kavim olduğu hususunda ittifak halindedirler. Hatta, İsrail politikası da, ABD'de toplam nüfusun yüzde 3'ünü oluşturan Yahudi lobisinin tekelindedir. Denilebilir ki, Hıristiyan filosemitikler güçlü bir biçimde ABD'nin kaderine el koymuş durumdadırlar.

Mesih'in dönüşü ve kurtarıcılığında ABD ve İsrail ittifakı güçlüdür. Bir zamanlar ulusal televizyon konuşmasında Bush bu mesajı veriyordu: "İsa; çünkü yüreğimi değiştirdi... Yüreğiniz ve yaşamınızla İsa'ya döndüğünüzde, İsa'yı Kurtarıcı olarak kabul ettiğinizde, o da yüreğinizi değiştiriyor. Yaşamınızı değiştiriyor. İşte bana da olan buydu."

Bu tür bir yaklaşım, artık temel kimlik özelliklerinin ideolojiler çatışması veya saplantılarından kurtularak, kültürel gruplar arasındaki mücadelelere dönüşeceği inancındadır. Samuel P. Huntington'un tezi bu çizgide ilk akla gelenidir. Savaşlar, Batılı, İslamcı, Konfüçyusçu, Japon, Hindu gibi belli başlı kültürel grupların yönlendirebileceği bir ortama doğru kaymaktadır.

Büyük Ortadoğu Projesi, şu anda Hıristiyan filosemitiklerin tüm evrensel dinlerin rahmini oluşturan bir kültürel platoda planlı bir biçimde yönlendirilmektedir. Türk ulusu, tarihsel oluşuma kayıtsız kalamazdı. Nitekim, şu anda elimizde bulunan "İsrail ve Etnik-Dini Çatışmalar" konulu inceleme bu güçlü ittifakın stratejilerini ayrıntılı bir biçimde ortaya koymaktadır.

Gelenekli Arap asabiyesini aşiret olgusundan kurtararak, ulus kimliğine kavuşamamış bir Ortadoğu haritasında, Judeo-Hıristiyan oyun mekanizmasına yönelik bilinçli yaklaşımların tüm şifresini ortaya koyan Süleyman Özmen'in bu eserini tüm Türk okuyucularına önermeyi milli bir borç bilirim.

Prof. Dr. Orhan TÜRKOĞAN
Ataköy, Haziran 2006

Teşekkür

Çalışmalarım esnasında yardımlarını esirgemeyen, tecrübeleriyle bana yol gösteren Sayın Hocam Yrd. Doç. Dr. Mesut CAŞIN ve Yrd. Doç. Dr. Tuncay ÖĞÜN'e, **"Tarih Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı"** kurucusu ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü, eşsiz tecrübe ve birikimleriyle bana ışık tutan, vakfın değerli ve nadide eserlerini incelememe olanak sağlayan Saygıdeğer Hocam Ertuğrul Zekai ÖKTE'ye, kendisini kısa sürede tanımış olmama rağmen, birikim, görgü ve eşsiz bilgisiyle birçok konuda bana ışık tutan ve örnek olan **"Tarih ve Milli Strateji"** Hocam, Merhum Prof. Dr. Nejat GÖYÜNÇ'e, GYTE Rektör Yrd. birçok konuda bana destek olan ve teşvik eden Saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Abdulkadir AKÇİN'e, çağdaş ve aydın düşünceleriyle bana yön veren, sınırsız mütevazılığı ile örnek aldığım çok değerli büyüğüm, Hocam, Prof. Dr. Ahmet KOCAMAN, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başkanı Sayın Hocam Prof. Dr. Turan YAZGAN'a, yakın ilgileriyle beni sürekli cesaretlendiren ve destek veren Doç. Dr. Sayın Hasan BOYNUKARA, Sayın Kemal YILMAZ, Sayın Abdurrahman DEMİRALP ve Sayın Nevzat Beyefendilere,

Doküman toparlamam esnasında bana her türlü yardımı ve desteği sağlayan değerli dostlarım İsmail DOKUMACI, İngi CASPI, Rina LEVİ, Hilda EBUŞAHAP, Eva SVABODA, Andreas VOGEL ve Yrd. Doç. Dr. Yıldırım ÇEVİK'e,

Eğitimim için büyük fedakarlıklara katlanan değerli babam İhsan Fethi Bey ve annem Cahide Hanımefendi'ye, bu düzeltmeleri büyük bir titizlikle yapan değerli dostum Hikmet KONAR'a, çalışmalarımı büyük bir sabır ve özveriyle destekleyen eşim Ayşegül ÖZMEN'e, birebir yüz yüze yaptığımız tartışmalar esnasında fikirleriyle bana yardımcı olan Prof. Dr. Masanori Naito'ya, İsrail'de "Eğitim Sistemi" başlıklı çalışmasıyla Arş. Görevlisi Çiğdem KOÇOĞLU'na,

Özverili, teşvik edici ve durmak bilmeyen çalışmalarından ötürü IQ Yayınevi sahibi Adem SARIGÖL, kitabın hazırlanmasında teknik olarak yardımlarını esirgemeyen Sayın Deniz SARAÇ Hanımefendi'ye ve kitapta emeği geçen herkese en içten saygı ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

A. İsrail ve Filistin Özerk Bölgesinin Genel Bir Tanımı

Bir Batı Asya ülkesi olan İsrail'in batısında Akdeniz, kuzeyinde Lübnan ve Suriye, doğusunda Ürdün, güneyinde Mısır vardır. İsrail'in toplam yüzölçümü Golan Tepeleri dahil, Filistin Özerk Bölgesi yönetimi altındaki topraklar hariç olmak üzere toplam 22.000 km²'dir. Ülkenin uzunluğu 430 km, genişliği ise 112 km'dir. Ölü Deniz dünyanın en alçak noktası olup deniz seviyesinden 425 m aşağıdadır.¹

Topraklarının üçte ikisi çöl olan İsrail coğrafi bakımdan Akdeniz Kıyı Düzlüğü, kuzey ve doğudaki tepelik bölge, Büyük Rift Vadisi, Necef Bölgesi olmak üzere dört bölgeye ayrılmaktadır.²

Akdeniz kıyı düzlüğü, güneyde en geniş yerinde 40 km'ye ulaşan yaklaşık 185 km uzunluğundaki dar bir şeritten oluşmaktadır. Ülkenin en dağlık kesimi, kuzeyde yer alan Celile Tepelelidir. En yüksek noktası 546 m olan Karmel Sıradağları, Samiriye ve Yahuda bölgelerinden başlayarak Hayfa yakınlarında biter. Yer kabuğundaki büyük bir çatlağın parçası olan Büyük Rift Vadisi 401 metrelik bir çukur oluşturur ve Akabe Vadisine kadar alçalarak uzar. Necef ise ülkenin en geniş bölgesini oluşturmakta olup ülkenin ortasından güneyine kadar olan kısmı içermektedir.

1. Dışişleri Bakanlığı 1998 Yılı İsrail Raporu, Ankara, 1998, s.8.

2. İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1977-22, "İsrail Ülke Etüdü", İstanbul, 1997, s.3.

Ülkenin en önemli su toplama havzasını kuzey sınırındaki Dan'dan doğarak güneye doğru akan Şeria (Ürdün) Irmağı oluşturur. Irmak Hula Vadisini geçtikten sonra, önce deniz seviyesinden yaklaşık 210 m aşağıda bir tatlı su gölü olan Tiberya Gölüne ve ardından da dünyanın en tuzlu gölü olan Lut Gölüne (Ölü Deniz) karışır. Öteki önemli akarsular, her ikisi de Akdeniz'e dökülen Yarkon ve Kişon'dur.³

Kuzeyde, liman kenti Akka, Tiberya Gölü, Golan Tepeleri ve Lübnan'la olan sınır, Kuzey doğusunda Suriye sınırı ve iki ülke arasında ki askerden arındırılmış bir kuşak, Doğusunda Ürdün nehri, yaklaşık 5000 yıllık geçmişi olan Filistin Özerk Bölgesine ait olan Jeriko kenti, Ölüdeniz (Lut Gölü) ve güney noktasına kadar Ürdün Krallığıyla olan sınır, Güney noktasında turizm merkezi olan Elat kenti ve Kızıldeniz, Güneybatısında Mısır'la olan sınır, Batısında Filistin Özerk Bölgesine ait olan Gaza şeridi, Akdeniz ve kuzeye doğru sırasıyla Aşhelon, Aşdod, Tel-Aviv, Netanya ve Hayfa liman kentleri ile İsrail ve Filistin Özerk Bölgesinin sınırlarını belirlemiştir.

İsrail'in nüfusu; 5.970.000 olup nüfus yoğunluğu 271 kişi/km² dir. Etnik dağılım ise şu şekildedir. "Yahudiler: %81,0", "Araplar: %14,5", "Hristiyanlar: %2,9", "Dürziler: %1,6"dır.⁴

Ülkede konuşulan dil İbranice ve Arapça olup gramer ve kelime bakımından bu iki dil benzerlikler göstermektedir. Yönetim sistemi, Parleментар Demokrasi olup 120 üyeli tek meclis (Knesset) vardır.

Önemli yerleşim yerleri; 626.850 nüfuslu Kudüs, 376.110 nüfuslu Tel Aviv ve 268.650 nüfuslu Yafa'dır.

Ülkenin kıyı düzlüğünün büyük bölümü alüvyonlu topraklarla kaplıdır. Büyük Rift Vadisinde ise bol miktarda kayatuzu

3. Harp Akademileri Yayınları. "Türk-İsrail İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını". İstanbul. 1997, s.34.

4. İstanbul Ticaret Odası Yayın No:1999-39. "Sorularla İsrail Yabancı Sermaye Mevzuatı". İstanbul. 1999, s.9.

ve jips katmanları bulunmaktadır. Ölü Deniz ise başta potasyum, bromür ve magnezyum olmak üzere mineral açısından oldukça zengindir.

Ülkede başlıca iki mevsim yaşanmaktadır. Sıcak ve kurak geçen yaz mevsimi Nisan-Ekim dönemini, kış mevsimi ise Kasım-Mart dönemini içermekte, sıcaklık seviyesi ise bölgelere göre büyük farklılıklar göstermektedir.⁵

İsrail hayvan varlığı bakımından zengin sayılabilecek bir ülkedir. Başlıca memeliler yaban kedisi, yaban domuzu, ceylan, çakal, sırtlan, tavşan, porsuk ve gelinciktir. Sürüngenler arasında kaya keleri, sakangur, yılan cinsleri, kuşlar arasında ise keklik, guguk, toy ve çöl toygarı sayılabilir. Ayrıca çok sayıda balık ve böcek türüne rastlanabilir.⁶

Bölge Museviler, Hristiyanlar ve Müslümanlarca kutsal sayılır. Bu tek Tanrılı üç büyük din için kutsal kabul edilen yerlerin büyük bölümü Kudüs yöresinde toplanmıştır. Hz. İsa'nın doğduğu yer (Beytüllahim "Betlehem") ve gömüldüğü kutsal kabir, Hz. Muhammed'in göğe çıktığı (miraç) yer sayılan Mescid-i Aksa, Hz.İbrahim'in sonradan olma oğlu Hz. İshak'ı kurban ettiği kabul edilen kaya (Hacer-i Muallak) Kudüs bölgesindeki önemli kutsal yerlerden sadece birkaçıdır.⁷

13 Eylül 1993 tarihinde Washington'da Beyaz Saray'da yapılan bir tören ile, FKÖ Yürütme Kurulu üyesi Mahmut Abbas ve İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Perez tarafından bir diğer adı da "Gazze-Eriha Anlaşması" olan, "İlkeler Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre İsrail tarafından işgal edilen Filistin topraklarının bir kısmı özerkliğe kavuşmuştur.⁸

5. Özlenen SEZER, H. Tülay GÜZEL, *age.*, İstanbul, 1997, s.4.

6. Harp Akademileri Yayınları, *age.*, İstanbul, 1997, s.35.

7. Temel Britannica Ansiklopedisi", (1993 basımı), 6.Cilt "Filistin" Maddesi, s.299.

8. Doç. Dr. O. Metin ÖZTÜRK, *Türkiye ve Ortadoğu*, Ankara, 1997, s.19.

B. Bölge Tarihinin Belirli Kıstaslar Dahilinde İncelenmesi

1. Bölgede Yaşamış Olan Kavimler, Kurulmuş

Medeniyetler ve Devletler

Filistin adı M.Ö. zamanlarda buralarda yaşamış olan kavmin adına bağlanır. İbraniler bu halka: **Pelishthin** ve bölgelerine de: **Palesheth** diyorlardı.⁹

Peleshed veya **Pleshet**, “Plishtin Ülkesi” veya “Filistinlilerin Ülkesi” manasına geliyordu. Bu sebeple de ülke Filistin adını almıştır. Filistinlilerin M.Ö. XII. yüzyılda Girit Ada’sından veya Güney Anadolu kıyılarından bugünkü Filistin kıyılarına göç ettikleri söylenmektedir. Romalılar ise bu topraklara **Palestina** demişlerdir.¹⁰

Filistin’de yapılan arkeolojik kazılarda, M.Ö. 50.000-12.000 yıllarına ait bazı insan kalıntılarına rastlanmakla beraber, ilk medeniyet eserleri M.Ö.10.000-5.000 yılları arasında görülmektedir. Bununla beraber, Filistin’in bilinen tarihi dönemi Bronz Çağı’na rastlamaktadır ki, bu da M.Ö. 3.000-2.000 yılları arasındaki dönemdir.

Yahudi adı Tevrat’ta M.Ö. X. yüzyılda Şeria (Ürdün) Nehrinin batısında kurulmuş bulunan Yuda devletine mensup kişi manasına gelen Yahudi kelimesinin çoğul şekli, Mecus, Mecusi, Arap, Arabi ve benzerlerinde görüldüğü gibi, Yahud’tur. Kelimenin Yakub’un dördüncü oğlu Yuda (Yahuda)’ya (Tekvin, 29; 49) mensup anlamına geldiği de rivayet edilir. Yahudi’nin, Yahuda’nın Arapçalaştırılmış şekli olduğu da kaydedilmiştir. Bütün bu farklı rivayetlere rağmen, Yahudi kelimesi Yuda Bölgesinde yerleşmiş bulunan eski İsrail halkının yeni nesilleri için kullanılmıştır.¹¹

9. Prof. Dr. Fahir ARMAOĞLU, **Filistin Mescesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, 1989, s.3.

10. Collier’s Encyclopaedia, (1974 basımı), “Palestine” maddesi, s.126.

11. M. Asım KÖKSAL, **Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit “Tevrat ve İncil”**, İstanbul, 1985, s.23.

Yahudiler antropolojik anlamda bir ırk değil, her şeyden önce etnik, kültürel ve tarihi bir topluluktur. Aşkenazim denilen Kuzey Yahudileri Armenoyid ırkından, Sefardim denilen Güney Yahudileri ise güneydoğu ırkındandır.¹²

Kavmi bakımdan karışık bir ırk olan Yahudiler daha çok, içtimai ve dini bir cemaat olarak kabul edilir. Nitekim Tevrat'taki mevcut bilgiler, onların daha ilk asırlarda bölgedeki Kenanlılar, Amurru, Amalika ve Mısırlılarla karışıklarını göstermektedir.

Rivayetler, İsrailoğullarının büyük atalarının İbrahim Peygamber olduğunu ve M.Ö. 1800 yıllarında Lut Peygamber'in kabileleri ile birlikte Kuzey Mezopotamya'daki Ur-Kaadim şehrinden Harran'a doğru Arami klanları ile birlikte göç ettiklerini, sonra Güney Filistin'e yerleştiklerini gösterir.¹³ (Dini kaynaklar, İbrahim veya Abraham'ı "*Vahdet-i İlahiye*" yani "*Tek Tanrı*" veya "*Tanrı'nın Birliği*" kavramını ortaya atan ilk mürşid olarak kabul eder.)

Yine Tevrat'ın yaradılışa ait olan ilk kitabı "Genesis'e göre Yahudi kavminin başlangıcı İbranilerdir ve yukarıda belirttiğim gibi ulu dedeleri de Hz. İbrahim'dir. İbrahim, Nuh'un oğullarından olan Sam'ın üçüncü oğlu Arfaksad'ın torunu olan "Haber" veya "Hibir'in (Hebreux, Hebrew-İbrani deyiimi buradan gelmektedir.) torunlarından olup, Kalde'nin Ur (el-Magir "*Harran Ovası, Urfa civarı*") şehrinde dünyaya gelmiştir.

"Ve İbrahim kendisine ait olan her şeyi oğlu İshak'a verdi. 175 yıl yaşadıktan sonra kocamış ve günlere doymuş olarak güzel ihtiyarlıkta son soluğu verip öldü ve kavmına katıldı... Allah, İbrahim'in ölümünden sonra oğlu İshak'ı mübarek kıldı... İshak Arami Laba'nın kızkardeşini, Paddan-Aramdan Arami Betüel'in kızı Rebeka'yı kendisine karı olarak aldı."¹⁴

12. Meydan Larousse, "Büyük Lugat ve Ansiklopedisi", (1973 basımı), 12.Cilt "Yahudiler" Maddesi, s.694.

13. İslam Ansiklopedisi, (1986 basımı), 13.Cilt "Yahudiler" Maddesi, s.339.

14. Tevrat-ı Şerif, "Eski Ahit", İstanbul, 1985, s.22-24.

“Ve babası İshak oğlu Yakup’a dedi: Şimdi yaklaş ve beni öp oğlum. Ve yaklaşip O’nu öptü ve esvabının kokusunu kokladı ve onu mübarek kılıp dedi: *“Bak, oğlumun kokusu, Rabbin mübarek kıldığı kırım kokusu gibidir ve Allah sana göklerin çiğinden, ve yerin semizliğinden, buğdayın ve yeni şarabın çokluğu-nu versin. Kavimler sana kulluk etsinler ve milletler sana baş eğsinler. Kardeşlerine efendi ol ve ananın oğulları sana baş eğsinler. Sana lanet edenler lanetli olsunlar ve seni mübarek kılan-lar mübarek olsunlar.”*... Paddan-Aram’dan geldiği zaman, Yakup’a Allah yine göründü ve O’nu mübarek kıldı. Ve Allah O’na dedi: Senin adın Yakup’dur. Ancak adın artık Yakup çağrılmayacak, fakat adın İsrail olacaktır. Bundan sonra gelecek senin oğullarına İsrailoğulları denilecektir.¹⁵

İsrailoğulları, M.Ö. XVII yüzyılda Kenaneli’nden Mısır’a göçetmişlerdir. Yakup’un oğlu Yusuf’un liderliğinde Nil Delta-sındaki Gessen (Göşhen) bölgesine yerleşmişlerdir. M.Ö. 1300 yıllarında Firavun Seti’nin oğlu olan Ramses döneminde Yahudilere yapılan zulüm üzerine bu sefer Musa’nın liderliğinde Mısır’dan ayrılarak tekrar Kenaneli’ne dönmüşlerdir. Tevrat’ta buna **“Exodus”** denmektedir.

Filistin adı için “Britannica”da; “Modern İsrail ve Ürdün’ün bir parçası’olan Doğu Akdeniz’de bir bölge” denmektedir.¹⁶

Tarihte Kudüs’ün ve Filistin’in kökleri çok eskilere dayanır. Filistin’de yazının kullanılmasından çok öncelerine (İsa’dan Önce 3000’in başlangıcı), tarih öncesi devirlere, Filistin’de Homo-Sapiens’in ortaya çıkmasına kadar uzanır. Bu tarih, Filistin insanının zaman ve mekan alışverişinin neticesidir.¹⁷

Filistin’in ilk halkı, Arabistan yarımadasından buralara göç eden Sami (Semitique-Semitic) ırkındandır. Bir iddiaya göre

15. Tevrat-ı Şerif, “Eski Ahit”, age., s.26-35.

16. <http://www.britannica.com>, (Encylopaedia Britannica 1994), “Palestine” maddesi.

17. İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, **“Kudüs - Tarihi Belge”**, Çev.:Acar TAN-LAK, Cidde, 1998, s.19.

buzul çağıının sonunda Arabistan Yarımadasında ani bir iklim değişikliği olmuş, yağmurlar kesilmiş, nehirler kurumuş ve toprak çöl haline gelmiştir. Bunun üzerine Arabistan Yarımadasının halkı dalgalar halinde başka yerlere göç etmeye başlamıştır. Filistin'e ilk gelen göç dalgasının M.Ö. 5.000-3.000 yılları arasında Kenani'ler (Canaans) olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten İncil'de Filistin'in adı, Kenaneli veya Kenan diyarı diye geçmektedir.¹⁸

Filistin toprakları Akdeniz'in doğu kıyısında yer alır; Aşağı Litani Irmağı, Gazze Vadisi ve Arabistan Çölü ile sınırlanır. Bugün İsrail, Ürdün ve Mısır'ın bir bölümü Filistin toprakları içinde kalır.¹⁹

Mekan açısından, Filistin adı verilen kutsal toprak parçası Asya Kıtasının Batı kısmında yer alıp Kuzey 29°30' ve 33°15' dereceleri ile Güney 34°15' ve 35°40' dereceleri arasındadır. Şam'ın güney kısmını içine alarak, Mısır sınırına kadar uzanır ve Arap dünyasının kalbini teşkil eder. 27.009 km² yani 10.429 mil²'lik bir yüzölçümü kapsar. Akdeniz sahillerinde bir kıyı şeridine, dağlık bir bölgeye, bir çöküntü bölgesine ve bir de çöl alanına sahiptir... Kudüs şehri Filistin toprakları üzerinde çok imtiyazlı bir yerde kurulmuştur. Gerçekten de "Arap dünyasının merkezinde ve Arap dünyasını meydana getiren ülkelerin dört yol ağzındadır."²⁰

Filistin'in M.S.7. Yüzyılda Arap-İslam halkı tarafından fethedilmesi buraya çok sayıda Arap halkının gelmesine sebep olmuştur. Zaman içerisinde Arapça, Filistin halkının dili olmuştur. Arami dilinden Arapçaya geçiş, dilin köklerinin ortak olması sebebiyle kolay olmuştur.

18. Fahir ARMAOĞLU. *age.*, Ankara, 1989, s.5-6.

19. Temel Britannica Ansiklopedisi, (1993 basımı), 6.Cilt "Filistin" Maddesi, s.300.

20. İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, *age.*, Çev.:Acar TANLAK, Cidde, 1998, s.21.

2. Bölge Tarihinin Kronolojik Bir Sıra İçerisinde Gözden Geçirilmesi

Şimdi tarih içerisinde bölgeye yerleşmiş olan bütün kavim ve milletlere sırasıyla bir göz atalım.

M.Ö. 3000-2000

İlk Bronz Çağı; Kenaniler bu bölgeye yerleşiyorlar.

M.Ö. 1800

Hız.İbrahim taraftarlarıyla birlikte Kenanilerin kontrolünde olan Filistin Bölgesi civarına gelerek, El Halil “Hebron” kentinin olduğu bölgeye yerleşirler.²¹

M.Ö. 1700

İbraniler, kuraklık sebebiyle Mısır’a göç ettiler.

M.Ö. 1300

İbraniler, Musa’nın liderliğinde Firavun’un zulmünden kaçıp, Sina Yarımadasını geçerek Ölü Deniz dolaylarına yerleştiler ve Musa’nın ölümünden sonra Joshua (Yeşu) önderliğinde Kenan devletini istila ettiler.²²

M.Ö. 1250

İbraniler bu bölgeyi tamamen ele geçirip, kontrol altına aldılar... (Ürdün Nehriyle Akdeniz arasında kalan bölge, Tevrat’ta Yahudilere vadedildiği söylenen bölge)²³

M.Ö. 1200

Kral Samuel tarafından İbrani Krallığı kuruldu.

21. Fred J.KHOURRI. *The Arab Israeli Dilemma*. 1968, New York, s.3.

22. Mim Kemal ÖKE, *Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980)*, Ankara, 1987, s.7.

23. Gerald MESSADIE. Musa “Ulus Yaratıcı Peygamber”, 2. Cilt, Çev.: Gülseren DEVRİM. İstanbul, 1999, s.279.

M.Ö. 965-928

Kral Salamon (Süleyman Peygamber) Kudüs'te Yahudilerin kutsal tapınağını (Bet-Hamikdaş) inşa ettirdi.²⁴

M.Ö. 928

İsrail, kuzeyde **“İsrail Krallığı”** ve güneyde Judah **“Judea”** (Hz.Yakup'un dördüncü oğlu) **“Yahudi Krallığı”** olmak üzere ikiye ayrılır. “Judah=Yehuda”²⁵

M.Ö. 722

Asur'lular İsrail Krallığını işgal ederler.²⁶

M.Ö. 586

Kral Nabukadnezar komutasındaki Babil'liler, Judah'ı istila ederler ve bu bölgeye yerleşirler. Kutsal tapınağı (Bet-Hamikdaş) yıkarlar. Yahudiler bölgeden uzaklaştırılır.²⁷

M.Ö. 539

Persler, Babillilerden bu bölgeyi savaşarak alırlar. Bazı Yahudilerin topraklarına geri dönmelerine müsaade ederler. Kudüs'te Kutsal Sinagog (Bet Hamikdaş) yeniden inşa edilir.²⁸

M.Ö. 333

Makedon komutan Büyük İskender bölgeyi işgal eder. Filistin, (İncil'e göre Ürdün Nehriyle Akdeniz arasında kalan bölge) Helen kontrolüne girer.²⁹

24. Clara ARDITI-Baki HALEVA, **Yahudilikte Kavram ve Değerler**, İstanbul, 1996, s.17.

25. Doç.Dr.Yaşar KUTLUAY, **Siyonizm ve Türkiye**, Ankara, 1993, s.19.

26. Mim Kemal ÖKE, **age.**, Ankara, 1987, s.8.

27. Fred J.KHOURRI, **age.**, 1968, New York, s.4.

28. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), Introduction Program for the New TIPH Members. Hebron, 1997, s.7.

29. Roger GARAUDY, **İsrail Mitler ve Terör**, İstanbul, 1999, s.30.

M.Ö. 323

Büyük İskender'in ölmesiyle bölge Mısır ve Suriye'yi elinde tutan Helenlilere geçer. Bundan en çok etkilenen yerli halk olur. Her şeye rağmen Bet-Hamikdaş, dini ve sosyal yaşamın merkezi olmaya devam eder. Helen imparatorluğunun Suriye valisi olan Antiyohus Epiphanes içinde Kudüs kenti de dahil olmak üzere Yehuda bölgesini işgal eder. Helen İmparatorluğunun Mısır Valisi olan I. Ptolemy İsrail bölgesini işgal eder.³⁰

M.Ö. 165

Yapılan baskılarla Yahudilerin dini, çok tanrılı olan Paganizme çevrilmeye çalışılır. Bet-Hamikdaşın kutsallığı iptal edilir ve adı Zeus Tapınağı olarak değiştirilir. Tarihte ilk kez bu dönemde, din ve inanç uğruna kitle halinde ölüme gitme olgusu gerçekleşir. Nihayetinde Haşmonaim ailesinin liderliğinde Yehuda Makabi, Kudüs'ü kurtarıp tapınağı Paganist putlardan arındırır ve hizmete açar. Bu büyük olayın anısına günümüzde hâlâ kutlanmakta olan Hanuka bayramını ithaf eder.³¹

M.Ö. 63

Roma kuvvetleri Yehuda bölgesini ele geçirir. Kral Herod zamanında Kudüs bilim merkezi haline gelir. Şehrin nüfusu 120.000'e ulaşır.

M.S. 70

Herod'un ölümüyle Romalı valiler dönemi başlar. Museviler Yunan'a karşı politik direnmelerinde başarılı olamamışlardır. Başlangıçta Makabilerin yönetimi altında Suriye'nin Makedonyalı hükümdarına karşı başarılı olmuşlar ve bir süre için Yehuda'daki krallıklarının bağımsızlığını kazanmışlardır. Ancak Roma'nın gücüne koymaları olanaksızdı ve belki de kimi Perslerin

30. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron). age.. Hebron. 1997. s.9.
31. Françoise SMYHT-FLORENTIN. **Protestanlar, Kitab-ı Mukaddes ve 1948'den Bu Yana İsrail**. Çev.:Kemal ACAR. İstanbul, 1994. s.23.

yardımla ardi ardına gerçekleştirdikleri başkaldırıların tümü bastırılmış ve ezilip köle durumuna düşmüşlerdi. Kralları ve Başrahipleri Roma'nın kuklaları olmuşlardı. Yahuda'da bir Roma'lı vali hüküm sürüyordu. M.Ö. 66'da başlayan en önemli başkaldırıda uzun bir mücadeleden sonra isyancılar yenilmiş ve Roma'lılar M.Ö.70 yılında Kudüs'ü ele geçirerek Babil'den esaretten dönenler tarafından yapılan ikinci tapınağı yıkmışlardır. Bu bile Musevi direnişini ezmeye yetmedi. Yahudiler ağır vergiler altında ezilirler. Romalılarla aralarında çatışmalar başlar. Roma kuvvetlerinin başına Titus geçer ve M.S.70 yılının ilkbaharında Kudüs'ü kuşatır. Şehirde açlık baş gösterir ve şehir düşer. Romalılar askerleri katlederler ve halkı sürgüne gönderirler. Efsaneye göre Romalılar Kudüs'ü fethettiklerinde tapınak (Hz. Süleyman Tapınağı) Bet-Hamikdaş'ı çevreleyen dört duvarın her birinin yıkımını dört ayrı kumandana vermişler. Duvarların üçü tamamen yıkılmış dördüncü kumandan ise görevini yerine getirmemiş. İmparator görevini yapmayan kumandana kızıdığına kumandan cevap olarak şöyle demiş;

“Ey haşmetlim, diğer kumandanların yaptığı gibi, ben de bu duvarı eğer yıksaydım, bizden sonra gelecek milletlerin hiçbirini yıktığınız bu eserin ne denli muhteşem olduğunu görüp anlamayacaktı. Aksine bu duvar ayakta kaldığı sürece gelecek nesiller ona bakacak ve Kral Titus ne muazzam bir zafer elde etti ve baktın neler yıktı diyeceklerdir.”³²

Kumandanın yıkmadığı bu duvar halen varlığını sürdüren “Kotel Ha Maaravi” yani Batı Duvarıdır “Western Wall”. (Ağlama duvarı)

M.S. 132-135

İmparator Hadrian Kudüs'ü bir pagan kenti (çok tanrılı din kenti) haline getirdi. Bunun üzerine Bar-Kohba isyanından son-

32. Clara ARDITI-Baki HALEVA. age.. İstanbul. 1996. s.67.

ra Roma'lılar bu halktan kesin olarak kurtulmaya karar verdiler. Daha önce Babil'lilerin yaptığı gibi Musevi nüfusun büyük bir bölümünü esir alıp sürgüne gönderdiler ve bu kez onları kurtaracak bir Kiros çıkmadı. Musevi'lerin tarihi adları bile silindi. Kudüs'e "*Aelia Capitolina*" adı verildi ve yıkılan Musevi Tapınağı'nın yerinde Jüpiter'e bir tapınak inşa edildi. Yahuda ve Samariya "Samaria" adları kaldırıldı. Ülke çoktan unutulmuş olan Filistinlilerin adını aldı.³³

Eski bir Musevi metninden bir bölüm Roma İmparatorluk yönetiminin ödül ve cezalarının Musevi ve kuşkusuz diğer Ortadoğu tebaaları tarafından nasıl görüldüğünü canlı bir şekilde göstermektedir. Bölüm, II. yüzyılda üç Hahamın konuşmalarını anlatmaktadır.

*Haham Yahuda söze şöyle başladı: "Bu insanların (Romalılar) eserleri ne kadar güzel. Pazarlar, köprüler, hamamlar inşa etmişler." Haham Yose sesini çıkarmadı ve Haham Simeon Bar Yohai şöyle dedi: "Yaptıklarını hepsini kendi ihtiyaçları için inşa ettiler. Fahişelerini koymak için pazar yerleri, kendilerini süslemek için hamamlar, vergi toplamak için köprüler yaptılar." Onların konuşmalarını duyan biri kendilerini yetkililere ihbar etti. Yetkililer şu kararı verdiler: "Bizi öven Yahuda övülsün. Sessiz kalan Yose, Seforis'e sürülsün ve bizi suçlayan Simeon idam edilsin."*³⁴

M.S. 330-640

Bizanslılar bölgeyi ele geçirdiler ve halkı Hristiyanlaştırmaya başladılar.

33. Bernard LEWIS, Ortadoğu, "Hristiyanlığın Doğuşundan Günüme Ortadoğu'nun 2000 Yıllık Tarihi", Çev.: Mehmet HARMANCI, İstanbul, 1999. s.25.

34. Bernard LEWIS. *age.*, İstanbul, 1999. s.26.

M.S. 634-637

Halife Ömer'in komutasında Araplar Filistin'in üç büyük kentini Gazze, Ecnadeyn ve Kudüs'ü Bizanslılardan ele geçirdiler.³⁵

M.S. 661-750

Halife, Filistin'i Şam'dan yönetmeye başladı. Filistin'in yönetimi Mekke'deki büyük aşiretlerden birisi olan Kureyş ailesine verildi. "Kubbetü's Sahra" 685 ile 705 tarihleri arasında Halife Abd El-Malik tarafından yaptırıldı.³⁶

"El-Aksa" camisi ise yine Kudüs'te "Kubbetü's Sahra'nın" yanına 705 ile 715 tarihleri arasında Halife El-Velid tarafından yaptırıldı.

M.S. 750-1258

Abbasiiler Filistin'i Irak'tan yönetmeye başladılar. Abbasi Halifesi Abu El-Abbas (Hz. Peygamberin amcası) Müslümanların lideri oldu.³⁷

M.S. 969

Fatimiler kendilerinin peygamberin kızı Fatma ve Fatma'nın kuzeni Ali'nin akrabaları olduklarını iddia ettiler ve halifelik için Abbasilerle rekabet ettiler. Filistin'i ele geçirip Mısır'dan yönetmeye başladılar.

M.S. 1099-1187

Haçlı ordusu Filistin'i işgal etti ve Kudüs'te Latin Krallığı kurdular.

35. Temel Britannica Ansiklopedisi, (1993 basımı), 6.Cilt "**Filistin**" Maddesi. s.231.

36. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), *age.*, Hebron. 1997. s.11.

37. Willbrand von Oldenburg, **Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat**. Çev.: Mehmet ERSAN. İzmir. 2000. s.67.

M.S. 1187

Musul Sultanı Selahaddin Eyyübi Haçlılardan Filistin'i geri aldı. Eyyübi Hanedanlığı Filistin'i Kahire'den yönetmeye başladı.

M.S. 1260

Memlûklüler Eyyübileri bozguna uğrattılar. Filistin'i Kahire'den yönetmeye başladılar. Moğolların saldırısını Nazaret (Hayfa liman kentinin doğusunda) kenti yakınlarında dağıttılar.

M.S. 1291

Haçlı'ların tutunduğu son kaleler olan "Acre" (Akro, Hayfa kentinin kuzeyinde) ve "Caesarea" (Sezar, Netanya ile Hayfa arasında), Memlûklüler tarafından geri alındı.

M.S. 1516

Sadrazam Hadım Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusunun Suriye'den geçmesine Memlûklülerin izin vermemesi üzerine Yavuz Sultan Selim Memlûklülere karşı sefere çıktı.³⁸

İki ordu Şam yakınındaki "Mecridabık"ta karşılaştı. Toplar ve ateşli silahlarla donatılmış Osmanlı Ordusu, Memlûk Ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. Memlûk Sultanı Kansu Gavri savaş alanında öldü. Suriye, Osmanlı topraklarına katıldı. Yavuz Sultan Selim 30 Aralık 1516'da Kudüs'e girdi. 29 Ocak 1516'da 267 yıllık Memlûkler devleti Kahire'nin alınmasıyla resmen yıkılmış oldu.³⁹

M.S. 1516-1917

Filistin, Osmanlı İmparatorluğunun yönetimi altına geçti. Ülke, imparatorluğun başkenti olan İstanbul'dan yönetildi. Kısa

38. Adım Adım Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi. (1999 basımı). 1.Cilt "I. Selim (Yavuz)" Bölümü. s.140.

39. Adım Adım Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi. (1999 basımı). 1.Cilt "I. Selim (Yavuz)" Bölümü. s.142.

süre içerisinde Filistin’de huzur ve düzen hakim oldu. O döneme ait bir tarihi olay şöyle gerçekleşmiştir:

“Kudüs Yavuz Sultan Selim tarafından alındığında şehirde bir başıbozukluk söz konusuydu. Bütün dinlere Sultan tarafından güvence verildi ve insanlara ibadetlerini rahatça yapabilme özgürlüğü tanındı. Ayrıca padişah Yahudilerin kutsal tapınağının (Bet-Hamikdaş) yerinin bulunmasını istedi. Oğlu, Kanuni Sultan Süleyman ile şehirde gezerken, kan ter içinde kalmış, başında koca bir sepet bulunan yaşlı bir Hristiyan kadınla karşılaşmışlar. Sultan sepette ne olduğunu sormuş, sepetin içinde hayvan gübresi ve çöp olduğunu öğrenince çok şaşırılmış ve sebebini sormuş. Kadın Betlehem’den (Kudüs’ün güneyi, Hz.İsa’nın doğduğu yer) geldiğini, iki günlük yol aştıktan sonra bu pislikleri, eskiden Yahudilerin kutsal mabedinin bulunduğu yere dökceğini, bunun Hristiyan din adamları tarafından emredildiğini ve yüzyıllardır, otuz günde bir bu yere hayvan pisliklerinin ve çöplerinin dökülmesiyle buranın yok edilmesine ve izlerinin tamamen örtülmesine karar verdiklerini açıklamıştır. Böylece Yahudi tapınağının anısının tamamen unutturulması hedeflenmiştir.

Sultan konuyu soruşturup, kadının dediklerinin doğru olduğunu anlayınca, emirler verip altın, gümüş sikkelerle dolu bir çok kesecik hazırlatarak, çöplük yığınının değişik yerlerine gömdürmüştü. “*Altını bulan alsın*” diyerek fakir halka kova kürekler dağıtmış ve böylece pislik dağının boşaltılmasını sağlamış. Ayrıca kendi de eline kazma kürek alıp taşlaşmış çöpleri boşaltırken, şöyle bir ferman okutmuş; “*Her kim Padişahı sever de O’nu memnun etmek isterse yaptıklarına baksın ve O’nun gibi yapsın*”⁴⁰

40. Clara ARDITI-Baki HALEVA. *age.*, İstanbul. 1996, s.95.

Sonuç olarak on bini aşkın insan, otuz gün süreyle hiç durmadan çalışarak o koskoca pislik dolu tepeyi dümdüz etmiş ve “Kotel Ha Maarovi (Bet-Hamikdaş’ın Batı Duvarı (ağlama duvarı)” bugünkü haliyle meydana çıkmış. Bunu gören Yavuz Sultan Selim çok mutlu olmuş ve tapınağın eski yerinin güzelce temizlenmesini, duvarın da gül suyuyla yıkanmasını emretmiştir.”⁴¹

1832-1877

Kudüs’ten Filistinli delegeler, Birinci Meşrutiyetin (İlk Osmanlı Mebuslar Meclisi) ilanında parlamentoya davet edilirler. İstanbul’da teşkil edilen yeni Osmanlı Anayasasının (yönetimi) altında resmi Filistin delegesi olarak seçilirler. (19.03.1877)⁴²

1878

İlk modern Siyonist yerleşim birimi olan Petak Tigva kuruldu. (Tel-Aviv’in doğusu) Bu ilk Yahudi yerleşimcilerin geçimi tarıma dayanıyordu.

1882-1903

İlk düzenli Siyonist (Yahudi) göçmen dalgası gerçekleşti. Sayıları 25 bin kadardı ve Doğu Avrupa’dan geldiler. Yine bu dönemde Fransa’da Baron Edmond de Rothschild, Filistin’de Yahudi yerleşim yerleri kurulması için kredi vermeye başladı.⁴³

1887-1888

Filistin, Osmanlı İmparatorluğu tarafından üç sancağa bölündü. Kudüs, Nablus (Kudüs’ün kuzeyinde, Janin’in güneyinde) ve Akre (Akka) olmak üzere, Kudüs doğrudan İstanbul’a bağlandı. Diğer iki sancak ise Beyrut vilayetine bağlandı.

41 Clara ARDITI-Baki HALEVA. *age.*, İstanbul, 1996. s.97.

42. Alp TANIR, *Türk İsrail İlişkilerinin Tarihsel Kökeni*, Ankara, 1996. s.112.

43. Yaşar KUTLUAY, *Siyonizm ve Türkiye*, Ankara, 1989. s.24.

1896

Bir Avusturya-Macar Yahudisi olan gazeteci ve yazar “Theodor Herzl”, Filistin’de veya dünyanın herhangi bir yerinde bir Yahudi ülkesi kurulması fikrini ortaya attı ve bu konuyu ateşli olarak savundu. (Yayınladığı gazetenin adı; “*Der Judensta*”)44

Yahudi Kolonileştirme Merkezi, 1891 tarihinde Alman “Baron Maurice de Hirsch” tarafından Londra’da açıldı. Filistin’de Yahudi yerleşimleri kurulabilmesi için yardım toplama ve dağıtma organizasyonuna başladı. (*Jewish Colonization Association*)

1897

Birinci Siyonist Kongresi İsviçre’de “Yahudiler için Filistin’de ev” sloganıyla açıldı. Bu kongrede “Dünya Siyonist Organizasyonu” (“*World Zionist Organization*”, “WZO”) kuruldu. (Basle kenti, başkan Herzl)

1901

“Yahudi Sermaye Kuruluşu”, (“*Jewish National Fund*”, “JNF”) Beşinci Siyonist Kongrede teşkil edildi.45

1904-1914

İkinci Yahudi göçmen dalgası gerçekleşti. Sayıları yaklaşık olarak 40 bin kadardı. Filistin’deki Yahudi nüfusu artmaya başladı. Genel nüfusa göre karşılaştırmalı oraları Arap ve Hristiyanların toplamının % 6’sı oldu.

1909

Yalnızca Yahudi işçi ve ailelerinden oluşan bir grup, birinci Kibbutz’da yerleşim yeri kurdular. Yafo’nun kuzeyinde Tel-Aviv kuruldu. (İsrail’in bugünkü başkenti)

44. David ROBERTS&Fabio BOURBON. *Yesterday and Today The Holy Land*, Vercelli-ITALY, 1994, S.34.

45. Eyal ZAMIR, Eyal BENVENISTI. *Jewish Lands in Judea, Samaria*. The Gaza District. Jerusalem. 1993, s.73.

1914

Birinci Dünya Savaşı patlak verdi.

14.07.1915

Şerif Hüseyin Mc Mahon’a yazdığı ilk mektubunda, istisnasız *“bütün Arap milletin”* hürriyetlerini gerçekleştirmeye ve yönetimlerini kendi ellerine almaya karar verdiğini, böyle bir gayenin gerçekleşmesini desteklemenin ve buna yardım etmenin İngiltere’nin menfaatine olacağını belirtip birtakım tekliflerde bulundu.⁴⁶

30.01.1916

“Hüseyin-Mac Mohen” uzlaşması sonuçlandı. Bu uzlaşma Şerif Hüseyin (Osmanlı’ya karşı ayaklanan Arap isyancılarının lideri) ile Sir Henry Mac Mohen (Mısır’daki İngiliz yüksek komiseri) arasında olmuştur. Anlaşmanın içeriği Osmanlı İmparatorluğunun yönetimi altında bulunan Arap vilayetlerinin savaş sonrası bağımsızlık ve birlik durumları ile ilgiliydi.⁴⁷

05.06.1916

Mekke Emiri Şerif Hüseyin, Mekke’deki Osmanlı kışlasında sembolik bir tüfek atışıyla ayaklanmayı başlattı ve İslam dünyasına bir tür Arap manifestosu sundu. Bu manifestoda özellikle Jön Türkleri dinsizlikle suçlayarak bu insanların Halife-Sultan’ın dinsel güçlerini sınırladıklarını ve Allahın dinini bir eğlence ve bir spor gibi gördüklerini iddia etti. Bu sözlerle, başlangıçta en azından Hicaz’da silah sesleri de eşlik etti. Mekke çabucak Türklerden arındırıldı. Bağımsızlık vaatleriyle kandırılan Araplar, İngiliz Yüzbaşı T.E.Lawrence (Lawrance the Arab), Bedevi gerillaların etkin lideri Emir Faysal’ın onayını almayı ba-

46. Fahir ARMAOĞLU, *age.*, Ankara, 1989, s.29.

47. David ROBERTS&Fabio BOURBON, *age.*, Vercelli-ITALY, 1994, S.57.

şarak eskiden Osmanlı İmparatorluğunda askerlik yapmış olan Binbaşı Aziz al-Masri ve Hindistan'dan dönmesine izin verilen Irak'lı komplo ortağı Nuri Sait'in yardımıyla, Rabeg'de Arap Bedevilerini Osmanlı Ordusuna karşı gayri nizami harp yapmak için eğitmeye başladılar.⁴⁸

Tüm bu ihanet hazırlıklarına karşılık Osmanlı, tüm tarih boyunca Anadolu'yu ihmal etmiş ve sırf Arap Şeyhlerini hoş tutmak için bölgeye sayısız altın akıtmış, yatırım yapmıştır.

"Zeytindağı'nın tepesindeyim. Lut Denizine ve Grek Dağlarına bakıyordum. Daha ötede Kızıldeniz'in bütün sol kıyısı, Hicaz ve Yemen var. Başımı çevirdiğim zaman Kamame'nin kubbesi gözüme çarpıyor. Burası Filistin'dir... Kamame Kilisesi'nin Hristiyan milletler arasında bölünmüş olduğunu bilirsiniz. İçerisinin her parçası ve kilisenin her hizmeti bir başka cemaatindir. Bu cemaatlar yalnız anahtar pay edememişlerdir. Anahtar bir hocada durur. Bütün bu kıtalarda biz işte bu hocanın görevini yapıyoruz. Ticaret, kültür, çiftlik, endüstri, binalar her şey Arapların veya başka devletlerin... Yalnız Jandarma bizimdi.

*Osmanlı saltanatı som bürokrat iken, bürokrasi bile tam Arap, yahut yarı Arap'tır. Türkleşmiş hiçbir Arap görmedikten başka, Araplaşmamış Türk'e az rast geliyordum... Osmanlı İmparatorluğunda itibar azınlığın imtiyazı olduğu için ve Türk unsuru imtiyazsız olduğu için herhangi bir Müslüman azınlığın çocuğu olmak, Türk olmaktan çok daha faydalıydı... "Türk müsünüz?" sorusunun cevabı bir çok defalar: "Estağfurullah!" idi. (Öyle değilim)"*⁴⁹

48. Alan PALMER. *Osmanlı İmparatorluğu "Son Üç Yüz Yıl" Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev: Belkıs Çorakçı DİŞBUDAK, İstanbul, 1993. s.263.

49. Falih Rıfkı ATAY. *Zeytindağı*, İstanbul, 1981. s.39.

16.03.1916

“Sykes-Picot” Anlaşması; Fransa ve İngiltere arasında gizlice imzalandı. Osmanlı İmparatorluğunun düştüğü bu kötü durum, itilaf devletlerinde bu imparatorluğun yıkılma zamanının geldiği düşüncesini güçlendirdi. Bu anlaşma Londra’da İngiltere adına toplantıya katılan Sir Mark Sykes ve Fransa adına katılan Charles François Georges Picot arasında yapıldı. Bu anlaşmaya göre;

(1) Adana, Antakya bölgesi, Suriye kıyıları ve Lübnan Fransa’ya; Musul hariç, Irak İngiltere’ye bırakılıyordu. Fransa ve İngiltere kendilerine bırakılan bu bölgelerde istedikleri türde yönetim kurabileceklerdi.

(2) Suriye’nin diğer bölgeleri ile Musul ve Ürdün’ü kapsayan bir büyük Arap Krallığı kurulacak, ancak bu Fransız ve İngiliz koruyuculuğu altında bulunacaktı.

(3) Filistin’de, Rusya ve diğer müttefikler ile Mekke Şerifi Hüseyin tarafından kararlaştırılacak olan uluslararası bir yönetim kurulacaktı.⁵⁰

Bu anlaşmanın kronolojik gelişimi kısaca şöyledir;

21 Ekim 1915: İlk görüşmeler başladı.

03 Ocak 1916: Taslak anlaşma yapıldı.

13 Mart 1916: Anlaşma Rusya’ya bildirildi. Rusya ise Kuzeydoğu Anadolu’daki toprak isteklerinin kabul edilmesi kaydıyla anlaşmayı tanıyacağını bildirdi.⁵¹

10-23 Ekim 1916: Anlaşma kesin şekliyle imzalandı.

Böylece Osmanlı İmparatorluğunun Arap vilayetleri gizlice paylaşılmış oluyordu. Bu gizli anlaşma 1917 yılının Aralık ayında Bolşevikler tarafından açığa çıkarılarak dünya kamuoyuna duyuruldu.

Ancak, toprak paylaşımının anlaşmazlığa neden olabileceği düşüncesiyle diğer İtilaf devletleri de Osmanlı İmparatorluğunu

50. Ömer KÜRKÇÜOĞLU. **Türk-İngiliz İlişkileri**, İstanbul. 1989. s.73.

51. A.Haluk ÜLMAN. **Birinci Dünya Savaşına Giden Yol**, Ankara. 1991. s.27.

aralarında yaptıkları birtakım gizli anlaşmalarla paylaştılar. (12.03.1915 muhtırası ile “Rusya’ya verilen yerler”⁵², 26.04.1915 Londra Anlaşması “İtalya’ya verilen yerler”, 16.03.1916 Sykes-Picot Anlaşması “İngiltere ve Fransa” ve Saint-Jean De Maurienne Anlaşması ile “İtilaf devletleri; İngiltere-İtalya-Fransa-Rusya”)⁵³

O sıralarda Suriye Valisi ve 4.Ordu Komutanı olan Cemal Paşa Şerif Hüseyin için şunları söylemiştir; “*Şerif Hüseyin ade-ta Şeytanla işbirliği yapan nankör bir canavar olup, silaha sarılarak Halife’ye baş kaldırdı ve tüm İslam dünyasını kendisinin de içinde bulunduğu müessif bir duruma soktu. Bugün, onu ben affetmiyorum.*”⁵⁴

Yıllar sonra Winston Churchill tarafından ortaya konduğu gibi Sykes-Picot Antlaşması esas prensipte büyük karışıklıklara yol açtı. Fakat bu konu o sırada Araplar tarafından bilinmiyordu.⁵⁵

12.11.1916

İngiliz Dışişleri Bakanlığı sekreteri Arthur J.Balfour tarafından “Balfour Bildirisi” (Balfour Declaration) yayımlandı. Buna göre İngiltere, Yahudilerin Filistin’e yerleşmelerini destekleyeceğini açıkladı.⁵⁶

03.10.1917

İngiliz General Allenby, Osmanlı’nın iki katı kadar süvari ve on katı kadar askerle, Araplarla da işbirliği yaparak Sina saldırı-

52. Cemal TUKİN. *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul. 1987, s.53.

53. Veli YILMAZ. *Siyasi Tarih*, “Harp Akademileri Yayını”, İstanbul. 1998, s.217.

54. H.V.F. WINSTONE. *Ortadoğu Serüveni "1898-1926 Yılları Arasında Ortadoğudaki Siyasi ve Askeri İstihbaratın Öyküsü"*. Çev: Fuad DAVUDOĞLU, İstanbul, 1999, s.421.

55. Webb Mc KINLEY. *Trouble in The Middle East*, New York. 1972. s.71.

56. Thomas L.FRIEDMAN. *From Beirut to Jerusalem*, Toronto, 1990. s.17.

sını başlattı. On beş gün sonra Yafa'ya girildi ve 3 Aralıkta Kudüs alındı.⁵⁷

19.09.1918

İngilizler ve Araplar, İngiliz General Allenby komutasında ilerleyerek bütün Filistin'i Osmanlı'dan aldılar. Bu savaşta Yedinci Ordu Komutanı olarak Mustafa Kemal Paşa da bulunmuştur. Osmanlı Ordusunu vaktinde geri çekerek imhadan kurtarmıştır. Ordu ilk aşamada Ürdün Nehrini geçmiş, sonra Halep'in kuzeyine çekilerek burada bir savunma hattı tesis etmiştir. Ürdün nehrini geçme esnasında Atatürk geride kalarak birliklerin emniyetle nehri geçmesini bizzat koordine etmiş ve son grupla birlikte kendisi de geçmiştir.⁵⁸

Çok kısa bir süre sonra geçiş yapılan bölgeye İngiliz Süvarileri ulaşmış ve böylece Atatürk ciddi bir hayatı tehlikeyi ya da düşman eline geçmeyi kıl payı atlatmıştır. Bu arada İngiliz Binbaşı Lawrence'in Arap çetecileri, geride kalan Türk askerlerini acımasızca katledip yağmalamış ve hatta insanların organlarını keserek işkenceyle öldürmüşlerdir.⁵⁹

İngilizler, Ekim 1918'de Şam'a girmişlerdir. Bu durum karşısında Limon Van Sanders, 2 Ekim 1918'de verdiği emirle 7. Ordu ve 20. Kolorduların geri kalan kuvvetleriyle ve Mustafa Kemal Paşa'nın emir komutasında Halep'i savunmasını istemiştir.⁶⁰

30.10.1918

Birinci Dünya Savaşı sona erdi.

57. Alan PALMER, *age*, Çev: Belkıs Çorakçı DİŞBUDAK, İstanbul, 1993, s.265.

58. H.C.ARMSTRONG, *Bozkurt*, Çev: Gül Çağalı GÜVEN, İstanbul, 1996, s.73.

59. Milliyet Gazetesi, 25 Kasım 1978, sayı 1157. (Tefrika 11) "Atatürk'ün Anıları")

60. Veli YILMAZ, *Siyasi Tarih*, "Harp Akademileri Yayınları", İstanbul, 1998, s.242.

1919-1923

Üçüncü Yahudi göç dalgası gerçekleşti. 35 bin Yahudi göçmen Filistin'e getirildi. Böylece Yahudilerin toplam Filistin nüfusuna göre oranları %12 oldu. Toprak olarak sahip oldukları yer ise 1923 yılında tüm Filistin'in ancak %3'üydü.

27 Ocak-10 Şubat 1919

Birinci Filistin Ulusal Kongresi, Kudüs'te açıldı. Paris Barış Konferansına "Balfour Bildirisi"ni tanımadıklarını bildiren bir nota gönderdiler ve bağımsızlık taleplerini dile getirdiler.

28.08.1919

Arap Birliği fikrini, Siyonizme bütünüyle karşı çıkılmasını ve Filistin'in yeniden Suriye topraklarına katılmasını savunuyorlardı. Başlıca sloganları; "*Vatanımız bizimdir.*" idi.⁶¹

05.04.1920

Nisan ayı başında el-Nebi şölenleri sırasında Arapların ayaklanmasıyla Filistin karıştı. Olaylarda 5 Yahudi öldürüldü. İşleminde kadın ve çocukların da yer aldığı 211 Yahudi yaralandı. Komisyon raporunda Arap ayaklanmasının sebebi şöyle belirtil-di. Araplara Filistin'de bağımsız bir ülke kurmaları için söz verilmemiş olması ve Yahudi nüfusunun periyodik olarak artırılarak ileride ekonomik ve politik ayrıcalıklara sahip olabilecekleri korkusunun buna sebep olduğu söylenmiştir. Filistinli müslüman halkın başını çeken kişi daha sonra Kudüs müftüsü olacak olan Hacı Emin el-Hüseyni'nin üvey kardeşi olan Kamil el-Hüseyni'ydi. Esasında Kamil, İngilizlerle işbirliğine girmiş ve törenin olay çıkmadan sona erdirilebileceğini umut etmişti. Oysa umudu tamamen boşa çıktı. Filistinli Arapların bu şekilde coşa-

61. Muhammed KHALİL. *The Arap States and the Arap League*, Amman, 1978, s.37.

rak taşkınlık yapmalarının diğer bir sebebi de Faysal'ın bir süre önce Suriye kralı olmasıydı.⁶²

Şölenlerde kargaşalık çıkarmak için yürüyüşçüleri taşkınlığa yöneltten ve tören alayının şiddet eylemine dönüşmesine yol açan kişi Hacı Emin'di. Ayrıca törene katılan Suriye el-Cenubiye gazetesi muhabiri Arif el-Arif'te kışkırtma faaliyetinde önemli rol oynamıştı. Faysal'ın krallık tacı giymesi, ayrıca İngiliz askeri yönetiminin Filistin topraklarının Faysal'a bağlanmasını desteklediği yolundaki rivayetler, Hacı Emin ve arkadaşları için bulunmaz bir fırsattı. El-Nebi Musa (Müslümanların Kudüs'ten Hz.Musa'nın gömülü olduğu yere kadar yürüyerek yapılan dinsel tören, şölen) şenlikleri için toplananları kendi amaçları doğrultunda kışkırttılar. Yetkililer Hacı Emin ile Arif el-Arif'in yakalanması için bir emir çıkardılar, ama onlar çoktan Ürdün'e kaçarak oradan Şam'a geçmişlerdi. İngiliz askeri mahkemesi giyaplarında onar yıllık hapis cezası verdi.⁶³

25.04.1920

Filistin'in yönetimi San Remo Barış Konferansında Yüksek Konsey tarafından İngiltere'ye bırakıldı.

12.05.1920

İngiltere, İkinci Filistin Ulusal Kongresinin toplanmasına engel oldu.

31.05.1920

Suriye başkenti Şam'da Filistinli eylemciler yaptıkları bir toplantıda Filistin Arap Cemiyetini "*El-Cemiye el-Arabiya el-Filistiniye*" kurma kararı aldılar. İzzet Şah, Refik tamimi ve

62. Muhammed İzzet DERVAZE. "Havla el-Hareke el-Arabiye el-Hadise" (Çağdaş Arap Hareketi), Beyrut, 1973, s.78.

63. Zvi ELPELEG, Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseyni, Çev: Dilek ŞENDİL. İstanbul, 1999, s.27.

Muin Madi'nin yanı sıra cemiyettin üst yönetimine seçilenler arasında Hacı Emin ile Arif el-Arif de bulunuyordu.⁶⁴

01.07.1920

Bir İngiliz Yahudisi olan politikacı Yüksek Komiser Sir Herbert Samuel, Filistin'de İngiliz Sivil Hükümetini törenle açtı.

13.12.1920

Üçüncü Filistin Ulusal Kongresi Hayfa'da toplantı. Filistin'in yürütme komitesi seçildi. Bu komite 1920 ile 1935 arasındaki Filistin Politikasını belirlemiştir.⁶⁵

17.03.1921

Kanuni olmayan Siyonist bir yeraltı örgütü kuruldu. Adı "Haganah" olan bu örgüt, askeri bir organizasyon olarak teşkil edildi.

01.05.1921

Yaffa'da (Tel Aviv Güneyi) karışıklık çıktı. 46 Yahudi öldürüldü, 146'sı yaralandı. İngilizler bir araştırma komitesi kurdular ve Ekim ayında yaptıkları bildiride Arapların Yahudi göçüne engel olmak düşüncesiyle bu tür saldırıları yaptıklarını duyurdular.

08.05.1921

Hacı Emin El Hüseyini 26 yaşında Kudüs'e müftü olarak atandı.⁶⁶

64. Zvi ELPELEG, *age.*, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul. 1999, s.30.

65. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), *age.*, Hebron. 1997, s.17.

66. Zvi ELPELEG, *age.*, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul. 1999, s.35.

Mayıs-Haziran 1921

Dördüncü Filistin Ulusal Kongresi toplandı. Londra'ya bir Filistin delegesini, Filistin'in genel durumunu anlatması için ve Arap'ların "Balfour Bildirisinin" karşısında olduğunu bildirmesi için gönderdi.

03.06.1922

İngiliz Kolonileştirme Sekreteri Winston Churchill bir bildiri yayınladı. Bildirinin (beyaz kağıt) içeriği şöyleydi; Politik durumu göz ardı ederek, Filistin'de ekonomik kalkınma gerekliliğini sebep göstererek Yahudi göçünün uygunluğu kabul edilmelidir.⁶⁷

24.07.1922

Milli Konsey Birliği, Filistin için manda yönetiminin uygun olduğunu onayladı.

17.08.1922

İngilizler bölgede bir nüfus sayımı yaptılar. Buna göre nüfus "757.182" çıktı. Bu toplam nüfusun % 78'ini Müslüman Araplar, % 11'ini Yahudiler ve % 9,6'sını ise Hristiyan olan Araplar oluşturuyordu.⁶⁸

29.09.1923

İngiliz Manda Yönetimi, resmi olarak faaliyete başladı.

1924-1928

4. Yahudi göç akımı gerçekleşti. Gelenlerin yarısından fazlası Polonya'dandı. Yahudi nüfusu, toplam Filistin nüfusuna göre % 16 oranına yükseldi ve Yahudilerin sahip oldukları toprak alanı 1928 yılı kayıtlarına göre % 4,2 oldu.

67. Webb Mc KINLEY, *Trouble in The Middle East*, New York, 1972, s.83.

68. Halford L.HOSKINS, *The Middle East "Problem Area in World Politics"*, New York, 1957, s.47.

1925

Yahudi Yenileştirme Partisi, Paris'te Polonyalı Siyonist Vladimir Jabotinsky tarafından kuruldu. Filistin'de bir Yahudi ülkesi kurulması isteğini dile getirdi. Ayrıca Yahudiler için bir askeri oluşum gerektiğine değindi.

Ekim 1925

7. Filistin Milli Kongresi Kudüs'te açıldı.

1929-1939

Beşinci Yahudi göç akımı gerçekleşti. Gelen göçmen sayısı 250.000'in üzerindeydi. Yahudi nüfusunun oranı %30'a yükseldi. Yahudilerin sahip olduğu toprak ise 1939 yılı kayıtlarına göre ülke topraklarının % 5,7'si oldu.

14.08.1929

Kudüs'teki Ağlama Duvarı (Western Wall) paylaşımı yüzünden Filistinlilerle Yahudiler arasında çatışma çıktı. 133 Yahudi öldü, 339 Yahudi ise yaralandı. 116 Filistinli öldü ve 232 Filistinli de yaralandı.⁶⁹

Ekim.1929

Ağlama Duvarı için bir çözüm formülü bulmak maksadıyla Kudüs'te Genel Filistin'in konferansı toplandı.

14.01.1930

Değişik milletlerden teşkil edilmiş olan unsurlar arası bir komisyon "Ağlama Duvarı" için hukuki bir çözüm aramaya başladılar.

69. Webb Mc KINLEY, *age.*, New York, 1972, s.86.

Mart.1930

Bir İngiliz Araştırma komisyonu Ağustos 1929'da çıkan karışıklığa, Filistinli Müslüman Arap'ların gelecekleri konusunda içine düştükleri şüphenin yol açtığını belirtti.⁷⁰

Ekim.1930

İngiliz Hope Simpson yaptığı açıklamada, Filistin'de yapılması düşünülen gelişmenin ve göç akımının Filistin'e ziraat ve ekonomi yönünden kalkınma sağlamadığını ancak Yahudi nüfusunun ve Yahudi yerleşiminin periyodik olarak artmasına sebep olduğunu söyledi.

İngiliz Koloni Sekreteri, Lord Passfield, yayınladığı bildiride Hope Simpson'un ve Mart 1930 tarihindeki İngiliz Komisyonunun yayınladığı belgelere yer verdi. (Beyaz Kitap)

1931

Yahudiler "*Irgun Zeva'i Leumi*" (Milli Askeri Örgütlerini Filistinlilere karşı koymak amacıyla kurdular. Kısa adı "IZL" olan bu yarı asker yarı polis olan teşkilatın başına Vladimir Jabotinsky getirildi. Bu örgüt 1929'daki Arap ayaklanmaları karşısında "Haganah"ın siyasi organına tepki olarak doğmuştur. Başlangıçta örgütün adı "*Irgun Bet*" idi. Bu örgütün adını ilk harfleri olan IZL, İbranice "***Etzel***" diye okunduğundan, İsrail kaynakları "*Irgun*"u genellikle "***Etzel***" diye telaffuz ederler.⁷¹

13.02.1931

İngiltere'nin Filistin meselesine çözüm bulmak için hazırladığı belgeler içinde, Arapları destekleyen ve Arap görüşlerini benimseyen tek belge bu olmuştu. Bu belgenin yayınlanmasını Yahudiler Siyonizme karşı bir ihanet olarak kabul ettiler. Bütün

70. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron). *age.*, Hebron, 1997. s.15.

71. George KIRK. *The Middle East in the War*. London, 1952. s.332.

dünya Yahudilerinin sert baskı ve protestoları yüzünden İngiltere başbakanı Ramsay Mac Donald, Siyonist lider Dr. Chaim Weizman'a bir mektup göndererek Koloni sekreteri Lord Passfield'in yayınladığı "Beyaz Bildiri" (White Paper) bildiriye tamamen geri çektiğini açıkladı.⁷²

18.11.1931

İkinci defa Filistin'de nüfus sayımı İngilizler tarafından yapıldı. Toplam nüfus; "1.035.154" olarak tespit edildi. Bu toplam göre, % 73 Müslüman Arap, % 16,9 Yahudi, %8,6 ise Hıristiyan Arap olarak hesaplandı.

Aralık 1931

Filistin'in kalkındırılması organizasyonunun İngiliz direktörü olan Lewis Franch yayınladığı raporda, toprağını bırakan ya da satan Arapların Yahudi kolonileşmesine sebep olduğunu bildirdi.⁷³

14.07.1933

İngiltere'nin bölgedeki sekreterinin yaptığı açıklamada, toprağını bırakan veya yerini değiştiren Filistinli çiftçilerin toprağını Yahudi göçmenlerin aldığını açıkladı.

Ekim 1935

Yenilikçi Yahudi grubu, Dünya Yahudi Organizasyonunun "WZO" kapatarak yerine Yeni Siyonist Organizasyonunu teşkil ettiler. Amaç olarak, Filistin topraklarında özgür olarak yaşayabilecekleri, kurtarılmış bir bölge elde etmeyi ve ülke haline gelmeyi hedeflediler.⁷⁴

72. Fahir ARMAOĞLU, *agc.*, Ankara, 1989, s.54.

73. Webb Mc KINLEY, *Trouble in The Middle East*, New York. 1972. s.91.

74. George Jr. SCHLESINGER, *The Dynamics of World Power*. New York. 1987. s.67.

07.11.1935

Hayfa'daki Müslüman Katibi olan Şeyh İzzettin El Kassam Filistin'deki ilk gerilla grubunun lideri oldu. Filistin'de İngiliz güvenlik güçlerine karşı ilk silahlı eylemi başlattı. Rosenfeld adlı Yahudi bir komiser yardımcısını öldürdüler.⁷⁵

25.04.1936

Filistin siyasi parti liderleri Hacı Emin el-Hüseyni'nin başkanlığında "Yüksek Arap Komitesi" (el-Lacna el-Arabiya el-Ulya) adı altında şekillendi.

08.05.1936

Filistin Milli Komitesi Kudüs'te bir konferans düzenledi. Filistinlilerin ülkedeki yönetiminde söz sahibi olmadıkları sürece vergi verilmeyeceğini açıkladılar. Böylece büyük karşı koyma başlamış oldu.⁷⁶

25.08.1936

Lübnanlı gerilla lideri Fevzi el-Kavukçu, Filistin'e, Arap ülkelerinden toplanmış 150 kadar gönüllüyle İngilizlere karşı savaşmak için girdi.

11.11.1936

Lord Peel'in başkanlığındaki Kraliyet Komisyonu mevcut durumu gözden geçirmek için Filistin'e geldi.

18.01.1937

Kraliyet Komisyonu ülkeden ayrıldı.

75. Zvi ELPELEG, *age.*, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.35.

76. Walfer LAQUER, *A History of Zionism*, New York, 1989, s.67.

Nisan 1937

IZL “İrgun Zvai Laumi” (Milli Askeri Organizasyon) Jabotinsky’nin liderliğinde yeniden organize edildi ve Filistinlilere karşı silahlı eylemlerde bulunulması fikrini savundu.⁷⁷

07.07.1937

Lord Peel’in başkanlığındaki Kraliyet Komisyonu inceleme neticesinde Filistin toprakları üzerinde yapılması gereken planı teklif şeklinde açıkladı. Buna göre; Filistin’in %33’ünde, içinde Tiberya Gölünün de bulunduğu Galile bölgesi, kuzey bölgesi ve batı Hayfa ve Yafa dahil bir İsrail devleti kurulmasını, geri kalan bölgede bir Arap-Filistin devletinin kurulmasını ve İngiliz manda yönetimi altında içinde özellikle Kudüs’ünde bulunduğu bir bölgenin bırakılmasını belirttiler. Kurulacak İsrail devletindeki Arapların (Filistinlilerin) bölge dışına çıkarılması gerektiğini belirttiler.

23.07.1937

Arap Yüksek Komitesi yayınladığı bildiride Kraliyet Komisyonunun kararlarının kabul edilemez olduğunu belirtti. Bağımsızlık ve ülke kurma kararlarını tekrar gündeme getirerek kendilerine verilecek yetersiz imtiyazları tanımayacaklarını belirttiler. Ayaklanmalar şiddetlendi.⁷⁸

Eylül 1937

Arap Milli Kongresi, Arap ülkelerinden katılan 450 delegeyle Suriye’de toplandı. Filistin’deki İngiliz Manda Yönetiminin kaldırılmasını, Siyonist göçmen akımının durdurulmasını ve göçmenler tarafından İngiltere’nin de yardımıyla Filistinlilerin topraklarından transfer edilmesinin yasaklanmasını istediler.

77. Uri AVNERY, *The Struggle for Land*, Jerusalem, 1994, s.89.

78. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), *age.*, Hebron, 1997, s.15.

01.10.1937

İngiltere, Arap Yüksek Komisyonunun kararlarını tanımadığını açıkladı. Bütün politik organizasyonları kapattı. Önemli beş Arap liderini sürgüne gönderdi. Hacı Emin el-Hüseyni Lübnan'a kaçtı.⁷⁹

11.10.1937

İngiliz askeri birlikleri Filistinli eylemcilere karşı ülke çapında bir operasyon başlattı.

Nisan-Ağustos 1938

"IZL" Irgun, 119 Filistinliyi öldürdü. Filistinliler karşılık olarak 8 Yahudiyi öldürdüler.

Haziran 1938

Bir İngiliz subayı olan "Orde Wingate", "Özel Gece Vurucu Tim"lerini teşkil etti. Eğitimlerini yaptırdı ve bu özel timler Filistin köylerine karşı özel operasyonlar düzenlemeye başladılar. Personelinin içinde İngiliz askerleriyle beraber "Haganah" (Gizli yeraltı Yahudi askeri teşkilatı) örgütünden personel de bulunuyordu.

18.10.1938

İngilizler ayaklanmayı bastırdılar. Yerleşim yönetimi İngiliz komutanlar üstlendi. İngiltere'den takviye birlikler geldi.

19.10.1938

İngilizler Kudüs'teki eski kenti Filistinli eylemcilerden geri aldılar.

79. Zvi ELPELEG. *age..* Çev: Dilek ŞENDİL. İstanbul. 1999. s.45.

09.11.1938

İngiliz “Woodhead” raporu yayınlandı. Buna göre; Ocak-Nisan 1938 tarihleri arasında araştırma yapan teknik komisyonun teklif tasarısına göre Londra’da Arap, Filistinli ve Yahudilerin de katılacağı bir konferansın düzenlenmesine karar verildi.

07.02.1939

Londra Konferansı başladı.

27.03.1939

Londra Konferansı anlaşma sağlanamadan sona erdi.

22-23 Mayıs 1939

İngiliz Parlamentosunda yapılan oylamada 268 oya karşı 179 oyla “Beyaz Kağıt” imzalanarak kabul edildi ve Koloni sekreteri olan Malcolm Mac Donald tarafından yayınlandı. Bu belgeye göre; 10 yıl sonra Filistin’de bir üniter devletin kurulabileceği ve önümüzdeki beş yıl için yılda en az 15 bin Yahudi göçmenin Filistin’e girebileceği belirtiliyordu. Ayrıca Siyonistlerin, göçmen Yahudilere toprak elde etmek için yapacakları faaliyetlerde Filistin toprak haklarının da korunacağı bildirilmişti.⁸⁰

İngiliz resmi kaynaklarının açıklamasına göre; 1936-1938 yılları arasında İngilizler ve Haganag tarafından 2000 civarında Filistinlinin öldürüldüğü ve idam edildiği, öldürülen toplam Filistinli sayısının ise isyanın başladığı tarihten beri 3500-4000 arasında olduğu, aynı dönemde yaklaşık 500 civarında da Yahudinin öldürüldüğü belirtildi.⁸¹

01 Eylül 1939

İkinci Dünya savaşı başladı.

80. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), *age.*, Hebron, 1997, s.18.

81. Walfer LAQUER, *age.*, New York, 1989, s.67.

Ekim 1939

“Stern Gang” veya “Lochemay Herut Yisra’el” (LEHİ), (İsra’il’in Bağımsızlığı Savaşçıları) adlı örgüt, (IZL, Irgun) muhalifleri tarafından kuruldu.

1940-1945

60 bini aşkın Yahudi göçmen Filistin’e geldi. Bunların 20-25 bini ülkeye yasal olmayan yollardan girdi. Filistin’deki Yahudi nüfusu yükseldi. Resmi kayıtlara göre Yahudi nüfusu genel nüfusa göre %31 oranına, toprak oranı olarak da %6’ya ulaştı.

28 Şubat 1940

1939’da teklif edilen “Beyaz Kağıda” göre, “Toprak Transferi Kanunu” uygulanmaya çalışıldı. Siyonistlerin zorla Filistin toprağı elde etmelerine engel olundu!

Şubat 1942

Avraham Stern, İngiliz polisi tarafından öldürüldü. (“Stern Gang”ın kurucusu)⁸²

Mayıs 1942

“Biltmore Konferansı” Filistin’den ve Amerika’dan gelen ve toplanan Yahudi Siyonist liderlerle New York kentinde açıldı. Buna göre, Filistin’de acil olarak bir Yahudi ülkesi kurulması gerektiğini gündeme getirdiler.

Kasım 1943

1939’da yayınlanan “Beyaz Kağıda” göre beş yıl içinde 75 bin olarak planlanan Yahudi göçü, müsaade edilen sayısına ulaştı. (Planlanan son tarih Nisan 1944’tü)

82. George KIRK. *age.*, London. 1952. s.332.

Ocak 1944

“Stern Gang” ve “IZL” İngiltere’ye karşı koymak için birleşip bir terör örgütü teşkil ettiler.

06 Kasım 1944

“Stern Gang”, Kahire’de İngiliz Vali Lord Moyne’u öldürdü.

08 Mayıs 1945

Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı sona erdi.

Eylül 1945

Kanuni olmayan büyük çaplı Yahudi göçü “Haganah”ın kontrolü altında gerçekleşti.

13 Kasım 1945

İngiliz dışişleri sekreteri Ernest Bevin, yeni bildiri yayınlayarak (Beyaz Kağıt) Yahudilerin 1939’da yayınlanan bildiriye kendilerine tahsis edilen sayıdan fazla göçmen Filistin’e sokarak ihlal ettiklerini açıkladı.

06 Mart 1946

Bir Anglo-Amerikan (İngiliz-Amerikan) komitesi, 1945’te yayınlanan “Beyaz Kağıt” la ilgili inceleme yapmak için Filistin’e geldi.

Mayıs 1946

İngiliz-Amerikan Komitesi Yahudilerin 61.000 ile 69.000 arasında bir silahlı gücü olduğunu bildirdi. Bu sayının 58.000-64.000 arası “Haganah” örgütüne ait, 3.000-5.000 arası “IZL” örgütüne ait ve 200-300 kadarı da “Stern” örgütüne aittir diye açıklamada bulundu. Ayrıca bu özel ordunun yasal olmadığını da bildirdi.⁸³

83. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), *age.*, Hebron, 1997, s.21.

Yine yasal olmadan ülkeye giren 100 bin kadar Yahudi, Filistinlilerin “Toprak Transferi Kanunu” ihlal etti. Bu ise ülkede Arapların protestosuna yol açtı.

11-12 Haziran 1946

Arap ülkelerinden temsilciler Suriye’de toplandılar. İngiltere ve Amerika’nın Filistinlilerin haklarını göz ardı ettiklerini, ayrıca yine bu iki ülkenin uluslararası ilişkilerde Arap dünyasıyla olan ticari ve petrol konularını ihlal ettiklerini belirtip, İngiltere ve Amerika’yı ikaz ettiler.

Temmuz 1946

İngiltere, yayınladığı bir bildiride “Hanagah” örgütünün “IZL” ve “Stern Gang”la birlikte Filistin’de terör, şiddet ve sabotaj yaptığını açıkladı.

22 Temmuz 1946

Kudüs’te “IZL”in üstlendiği “King David Oteli”nde olan bir patlamada 91 İngiliz, Filistinli ve Yahudi sivil görevli öldü. Aynı otelde İngiliz Hükümetinin sekreterliği de bulunmaktaydı.⁸⁴

31 Temmuz 1946

Londra’da Anglo-Amerikan konferansı, Filistin problemini çözebilmek için bir federal yapı önerdi. Siyonist ve Filistinli liderler bu planı reddettiler.

26 Ocak 1947

Londra’da “Yuvarlak Masa” konferansı yeniden başladı.

07-10 Şubat 1947

İngiliz dışişleri sekreteri Ernest Bevin “Morrison-Grady” planı adı altında farklı bir telifi Londra Konferansına ve Yahudi

84. Howard M.SACHAR. *A History of Israel*. New York, 1976. s.108.

Ajansına gönderdi. Arap ve Yahudi delegeler bu planı da reddettiler.

18 Şubat 1947

Ernest Bevin, Filistin sorununun çözümü için Birleşmiş Milletler'e başvuruda bulundu.

28 Nisan-15 Mayıs 1947

"Birleşmiş Milletler Genel Toplantısı", Filistin sorunu görüşmek üzere 11 üye ülkenin katılımıyla gerçekleşti. (UNSCOP : United Nation Special Committee On Palestine)

08 Eylül 1947

UNSCOP'un raporu yayınlandı. Üye çoğunluğu Filistin'le İsrail'in bölünerek iki ayrı ülke olarak kurulmasını istemişti. Azınlık grup ise federal bir yapıyı savunmuştu.

16-19 Eylül 1947

"Arap Birliği" UNSCOP'un bölünme ile ilgili kararını benimsemedi ve Teknik Askeri Komiteye başvurarak Filistin'in savunma ihtiyaçlarını belirleyip, yardımcı olmaları talebinde bulundu.⁸⁵

26 Eylül 1947

İngiliz Koloni Sekreteri Arthur Creech Jones, yaptığı bildiri-
de İngiltere'nin Filistin'deki manda yönetimini sona erdireceğini açıkladı.

29 Eylül 1947

Arap Yüksek Komitesi, UNSCOP'un kararını reddettiğini açıkladı.

85. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron). *age.*, Hebron, 1997, s.23.

02 Ekim 1947

Yahudi Ajansı bölünmeyi kabul ettiğini açıkladı.

07-15 Ekim 1947

“Arap Birliği” Lübnan’ın Aley kentinde toplandı. Irak’lı General İsmail Saffet (Safwat), “Teknik Komitenin” başkanı oldu. Toplantıda İngiliz Mandasının kalkmasıyla meydana gelebilecek Siyonist tehlikelerinden bahsedildi ve alınacak önlemler görüşüldü. Bir milyon sterlin “Teknik Askeri Komite”ye pay edildi.

29 Kasım 1947

General İsmail Saffet (Safwat) tarafından bir rapor yayınlandı. Raporda; Filistinlileri kendilerini savunabilecek seviyeye getirmek için askeri eğitim verilmesi gerektiği ve bu eğitimin “Arap Birliği” ülkeleri tarafından paylaşımı, Siyonist güçlerin yapabileceği ani bir saldırı durumunda ne gibi bir karışıklık verilebileceği ve Arap askeri gücünün organize edilmesi ile ilgili konular yer alıyordu.

29 Kasım 1947

Birleşmiş Milletler Genel Toplantısında UNSCOP’un bölünmeyle ilgili değişiklik teklifi oylandı. Buna göre Filistin topraklarının % 56,5’inin Yahudilere ülke kurmaları için, %43’ünün Araplara ülke kurmaları için verilmesine ve Kudüs’ün de uluslararası bir özerk bölge olmasına karar verildi. Arap temsilciler toplantıyı terk ettiler.⁸⁶

30 Kasım 1947

“Haganah” Filistin’de bulunan yaşları 17 ile 25 arasında olan bütün Yahudileri askere aldı.

86. Fred J.KHOURI. *The Arap Israeli Dilemma*, New York. 1969, s.87.

Aralık 1947

“Arap Birliği”, “Arap Bağımsızlık Ordusu”nu teşkil etti. (ALA : Arap Liberation Army). Gerilla lideri Fawzi El Qawuqji, gönüllülerden kurulan bu düzensiz birliğin komutanı olarak, Filistinlilere Filistin’in bölünmesine karşı koymak maksadıyla yardım etti.

02 Aralık 1947

Filistinliler Birleşmiş Milletlerin kararını protesto etmek için üç günlük greve başladılar. Çıkan çatışmalarda 8 Yahudi ve 6 Filistinli öldü.

08 Aralık 1947

İngiliz sözcüsü yaptığı açıklamada, İngiliz Manda yönetiminin 15 Mayıs 1948’de sona ereceğini ve bu tarihten iki hafta sonra Yahudi ve Filistin devletlerinin kurulacağını belirtti.

08-17 Aralık 1947

Arap Birliği Politik Komitesi Kahire’de toplandı. Filistin topraklarındaki bölünmenin illegal olduğunu bir kez daha deklerettiler. Teknik Askeri Komiteye 10 bin piyade tüfeği, içinde 500 Filistinlinin olacağı 3.000 gönüllü ve ilave olarak 1 milyon pound sterlinin sağlanmasını kararlaştırdılar.

15 Aralık 1947

İngiltere, Tel-Aviv ve Petak Tiğva “*Petach Tiqwa*” bölgesinin politik idaresini Yahudilere bıraktı. Jaffa’nın idaresini de Filistinlilere teslim etti.⁸⁷

87. Walter LAQUEUR. *Confrontation, The Middle East and the World Politics*. New York. 1974. s.117.

17 Aralık 1947

Yahudi Yürütme Bürosu, (Jewish Agency Executive) Amerikan Yahudilerinden 250 milyon doları Filistin’de kurulacak Yahudi devletine yardım etmek maksadıyla topladı.

21 Aralık 1947- Mart 1948

“Haganah” ve “IZL” Tel Aviv’in kuzeyinde bulunan Filistinlilere ait köylere ve yerleşim yerlerine temizleme operasyonları yaptı.

Aralık 1947-Ocak 1948

Arap Yüksek Komitesi, 275 Filistinli komiteciyi Filistin köy ve yerleşimlerini korumaları için organize etti.

Ocak 1948

Filistin gerilla lideri “Abd El Kadir El Hüseyini” 10 yıllık sü-ründen sonra bölünmeye karşı olacak direnişi organize etmek maksadıyla Filistin’e geldi.⁸⁸

08 Ocak 1948

330 Kişilik ilk gönüllü “ALA” grubu Filistin’e geldi. (Arap Özgürlük Ordusu)

10 Ocak 1948

“ALA”nın Yahudi yerleşim bölgesi Kefer Szold’a yaptıkları saldırı İngilizlerinde yardımıyla geri püskürtüldü.

14 Ocak 1948

Haganah, Çekoslovakya’dan “12.280.000” Amerikan doları değerinde silah almak için karara vardı. Buna göre 24.500 piyade tüfeği, 5000 hafif makinalı tüfek, 200 orta makinalı tüfek ve

88. Zvi ELPELEG, *age.*, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.57.

54 milyon hafif silah mühimmatı ve 25 “Meserschmitts” alınacaktı. İngiliz Manda Yönetiminin sona ermesiyle ilk etapta 10.740 piyade tüfeği, 1200 makinalı tüfek, 26 ağır makinalı tüfek ve 11 milyon hafif silah mühimmatı Filistin’e vardı. Silahların geri kalan kısmı Mayıs ayının sonunda tamamlandı.

16 Ocak 1948

İngiltere’nin Birleşmiş Milletlere gönderdiği rapora göre; Filistin’de 30 Kasım 1947 tarihi ile 10 Ocak 1948 tarihi arasında “1974” kişinin öldüğü ya da yaralandığı bildiriliyordu.

20 Ocak 1948

İngiltere yaptığı açıklamada Filistin’de belirli toprakların periyodik olarak Yahudi ve Filistinli yöneticilere devredildiğini açıkladı.

21-28 Ocak 1948

2. ve 3. “ALA” grubu düzensiz ve kanuni olmayan yollardan Filistin’e ulaştı. Sayıları 360 kadardı.

18 Şubat 1948

Haganah, yaşları 25-35 arasında olan herkesi (kadın-erkek) askere aldı.

24 Şubat 1948

Birleşmiş Milletlerin Amerikan delegesi Filistin’de barışın korunması gerektiğini söyledi. Hatta BM Güvenlik Konseyi’nin bu konuda acil önlemler alması gerektiği bildirildi. Suriye delegesi, Yahudi Bürosu ile Arap Yüksek Komitesi arasında olabilecek bir anlaşmayı tesis edebilecek anlaşma komitesi kurulmasını teklif etti.⁸⁹

89. Shimon PERES. **Yeni Ortadoğu**. Çev: Süleyman GÜL. İstanbul. 1995. s.37.

Mart 1948

Ürdün başbakanı Tarık Abu El Huda gizlice İngiliz dışışleri sekreteri Bevin’le buluştu. İngiltere’nin tamamen çekilmesinden sonra Ürdün Silahlı Güçlerinin Filistin’e girerek, bölünme planında Filistinlilere bırakılan yerleri kontrol altına almasına karar verdiler.

05-07 Mart 1948

Gerilla lideri “Fawzi Al-Kavukçu (Qawuqji)”, “ALA” birliklerinin komutasını üstlendi. Jenin-Nablus-Tulkarm (Netanya’nın doğusu) üçgenini kurtarılmış Arap bölgesi olarak ilan etti.⁹⁰

06 Mart 1948

Haganah, genel seferberlik ilan etti.

10 Mart 1948

İngiltere parlamentosunda İngiliz Mandasının sona erme tarihinin 15 Mayısta olacağı bildirildi.

Haganah bir plan hazırladı. Bu plana göre; Yahudiler Filistin’i işgal ederek bir ülke kuracaklar ve Filistinliler İsrail’i işgal ederek bir ülke kuracaklar ve Filistinliler İsrail’in kontrolü altında özerk bir yerleşim olarak kalacaklardı. (Plan Dalet)⁹¹

18 Mart 1948

Başkan Truman gizlice Yahudi lideri Chaim Weizman’la buluştu. 15 Mayısta kurulacak Yahudi ülkesini (İsrail) destekleyeceği güvencesini verdi.⁹²

90. Zvi ELPELEG. *age.*. Çev: Dilek ŞENDİL. İstanbul, 1999, s.68.

91. A.SAEY & P.L.TOYE. *Israel Boundary Disputes with Arab Neighbours 1946-1964*. Columbia, 1970, s.35.

92. Walter LAQUEUR. *A.History of Zionism*. New York, 1978. sf.310.

19-20 Mart 1948

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, bölünme ile ilgili yeni bir teklif ortaya atarak, genel bir görüşme için taraflara toplanma çağrısında bulundu. Teklif şöyleydi; “Bölünme ve iki ayrı yeni ülkenin kurulması BM’nin hakemliğinde ve gözetiminde yapılacaktır.” Araplar, kontrollü bir gözetimi ve eğer, Yahudilerde kabul ederse, anlaşmayı bile kabul ettiler. Ancak Yahudi Birliği gözetimi reddetti.⁹³

25 Mart 1948

Başkan Truman, acil bir barış için çağrıda bulundu ve Amerika’nın geçici bir gözetim için sorumluluğu üstlenebileceğini belirtti.

30 Mart - 15 Mayıs 1948

“İkinci Kıyı Temizleme Operasyonu”, Haganah Alexandroni Tugayı ve diğer birlikler tarafından gerçekleşti. Hayfa ile Jaffa (Yafa) arasındaki bütün Filistinli yerleşim yerlerine İngilizler çekilmeden hemen önce saldırıda bulunuldu.

01 Nisan 1948

Çekoslovakya ile silah alımı konusunda yapılan anlaşma gereği olarak, Yugoslavya’dan kalkan “Nora” adlı yük gemisi Hayfa Limanına 4500 piyade tüfeği, 200 hafif makinalı tüfek, 5 milyon hafif silah mühimmatı getirdi.

200 Piyade tüfeği, 400 makinalı tüfek ve ilave mühimmat ise uçakla bölgeye ulaştırıldı.

BM Güvenlik Konseyi, Amerika’nın barış konusundaki teklifini görüşmek üzere tarafları tekrar özel bir toplantıya davet etti.

93. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron). *age.*. Hebron. 1997. s.33.

04 Nisan 1948

ALA, Yahudi yerleşim yeri olan “Mishmar ha Emeq”e saldırdı. Haganah tarafından geri püskürtüldü. “Marj İbn Amir” bölgesindeki köyler Haganah, Alexandroni ve Palmach birlikleri tarafından işgal edildi.

06-15 Nisan 1948

“Plan Dalet”in planlanan ilk operasyonu başladı. (*Operasyon Nachson*) Bu operasyona göre Haganah’ın Giv’ati Tugayı ve diğer birlikler Tel-Aviv ile Kudüs arasındaki bütün köy ve yerleşim yerlerini Filistinlilerden ele geçirdiler.

08 Nisan 1948

Filistin’in karizmatik gerilla lideri “Abd-El Kadir El Hüseyini”, Kudüs yakınındaki Kastel (Quastel) Köyünü geri almak için yapılan bir karşı taarruzu komuta ederken öldürüldü.

09 Nisan 1948

“IZL” ve “Stern Gang” Kudüs yakınındaki Dayr Yasin Köyünde katliam yaparak 250 kişiyi öldürdüler.⁹⁴

12 Nisan 1948

Siyonist Genel Konseyi, Filistin’de bağımsız bir Yahudi devletinin 16 Mayıs’ta kurulacağını açıkladı.

13-20 Nisan 1948

“Plan Dalet”in ikinci operasyonuna geçildi. (Har’el Operasyonu) Kudüs-Tel Aviv yolu üzerindeki bütün köyler imha edilip yakıldı.

15 Mayıs tarihine kadar yapılan bütün operasyonlar “Plan Dalet”in çatısı altında gerçekleşti.⁹⁵

94. A.SAEY&P.L.TOYE. *age.*, Columbia. 1970, s.35.

95. Fred J.KHOURI. *age.*, New York. 1969, s.87.

15 Nisan-25 Mayıs 1948

“Yiftach Operasyonu”; Palmach, “ALA” ve Mahalli Savunma Gruplarından Safad’ı ele geçirdi. (09-10 Mayıs)⁹⁶

Doğu Galilee ve Galilee’den doğuya doğru uzanan kara parçası (Golan Tepeleri) taarruzlarla ve yer yer de psikolojik harekât teknikleri uygulanarak Filistinlilerden temizlendi.⁹⁷

“Matate (Broom) Operasyonu”; Roosh Pinna’nın güneyinden Ürdün Nehrine kadar olan bölgedeki köyler boşaltıldı.

16-17 Nisan 1948

Haganah, Goloni Tugayı ve Palmach birlikleri Tiberias’ı ele geçirdi. Bölge İngilizler tarafından tahliye edildi. Filistinli halk canını kurtarmak için güneye doğru kaçtı.⁹⁸

17 Nisan 1948

BM Güvenlik Konseyi, askeri ve politik bir çözüm bulmak için tarafları anlaşmaya çağırdı.

20 Nisan 1948

Amerika, Filistin’in gözetimi altında bölünmesi ve kurulacak her iki devletinde yine bu uluslararası gözetim gücü altında denetlenmesi gerektiği ile ilgili planını BM’ye arz etti.

21 Nisan 1948

“Misparayim Operasyonu”; İngiliz birlikleri aniden Hayfa’dan geri çekildiler. Böylece Haganah, kentteki Filistin nüfusuna baskı yapmak için gerekli zemini bulmuş oldu.

22 Nisan 1948

Hayfa’daki Filistinli halk kenti terk etti.

96. Thomas L.FREIDMAN, *age.*, Toronto, 1990, s.93.

97. Webb Mc KINLEY, *age.*, New York, 1972, s.91.

98. Webb Mc KINLEY, *age.*, New York, 1972, s.112.

25 Nisan 1948

“IZL” Bu defa Yafa’da etkin bir baskıyı Filistinlilere uyguladı. Bu bölgedeki Filistinlilerle Manshiyeh’te yaşayan Filistinli halkın irtibatını kesti.

26-30 Nisan 1948

“Yuvussi Operasyonu” Haganah Har’el ve Etzioni Tugayları Doğu Kudüs’e saldırdılar. Fakat bölgeyi kuvvetli direniş olduğu için alamadılar. Batı Kudüs’ü işgal ettiler. Filistinli halk bölgeyi terk etmek zorunda bırakıldı.

27 Nisan-05 Mayıs 1948

“Chametz Operasyonu”; Haganah Doğu Yafa yerleşim yerleri ve kenar köylere saldırı başlattı. 50 bin sivil “IZL” ve Haganah’ın saldırılarıyla baş edemeyip bölgeyi tahliye ettiler.⁹⁹

30 Nisan 1948

Batı Kudüs tamamen Haganah’ın kontrolüne geçti. Filistinliler bölgeden dışarı atıldı.

03 Mayıs 1948

175 bin-200 bin arasında Filistinlinin evlerinden, topraklarından Siyonist güçler tarafından zorla uzaklaştırıldığı rapor edildi.

08-16 Mayıs 1948

“Makkabi Operasyonu”; Haganah Har’el ve Giv’ati tugayları Al-Ramla Latrun yolundaki köyleri zapt etti.¹⁰⁰

99. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.37.

100. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), **age.**, Hebron, 1997, s.35.

09 Mayıs-01 Haziran 1948

“Barak Operasyonu”; Haganah Giv’ati ve Negev tugayları Al-Ramla’nın batısına saldırdılar.

10-15 Mayıs 1948

Golani Tugayı Baysan’ı işgal etti. Tiberya Gölünün güney vadisindeki köylere saldırı düzenledi.

12-14 Mayıs 1948

Haganah için gönderilen ikinci ve üçüncü parti Çek silahları bölgeye ulaştı. 5000 piyade tüfeği, 1200 makinalı tüfek, 6 milyon hafif silah mühimmatı.

13 Mayıs 1948

Arap birliği, “ALA” ve mahalli milis kuvvetleri, Yahudi yerleşim yeri olan Etzion’u zapt ettiler.

Yafa tamamen Haganah’ın kontrolüne geçti.

13-21 Mayıs 1948

“Ben Emi Operasyonu”; Carmeli tugayı Akko’yu ve kuzeye doğru uzanımını ele geçirdi.¹⁰¹

14 Mayıs 1948

“Qilson (Pitchfork) Operasyonu”; Haganah, Kudüs’teki stratejik bölgeleri, Filistinlilerin elinde tuttukları bazı İngiliz’leri kurtarmak ve diğerlerini bölgenin dışına atmak için ele geçirdi.

“Schfifon Operasyonu”; Kudüs’teki eski kenti (Old City) ele geçirmek için Haganah operasyon başlattı.

“İsrail devletinin kurulduğu saat 16.00’da Tel Aviv’de ilan edildi.”

Başkan Truman, İsrail devletini tanıdığını açıkladı.¹⁰²

101. Zvi ELPELEG, *age.*, Çev.:Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999.,s.89.

102. Thomas L.FREIDMAN, *age.*, Toronto, 1990, s.113.

15 Mayıs 1948

İngiliz Manda yönetimi sona erdi.

İsrail devletinin faaliyete başladığı duyuruldu.

15-17 Mayıs 1948

Lübnan düzenli birlikleri sınırı geçerek Malikiyya ve Qadas köylerini Haganah'tan geri aldılar. Fakat Nabi Yusha kalesini ele geçiremeyerek geri püskürtüldüler.

15-28 Mayıs 1948

Ürdün'deki Arap birlikleri Ürdün Nehrini geçerek Kudüs'e doğru yöneldiler. Kudüs'teki şehrin kuzeyinde bulunan Atarot ve Neue Ya'agov adlı Yahudi yerleşim bölgelerini 17 Mayıs'ta ele geçirdiler. 16 Mayıs'ta Şeyh Jarrah (Shaykh Jarrah) bölgesini ele geçirdiler. 17-25 Mayıs arasında güçlü bir şekilde elde tutulan Notre Dame Manastırını ele geçirdiler. Yine Old City'de bulunan Yahudi yerleşim yerlerinin kontrolünü üstlerine aldılar.

15 Mayıs - 04 Haziran 1948

Irak birlikleri, Ürdün Nehrini geçerek bir hafta boyunca Gesher yerleşim bölgesini kuşattılar. Belvoir'daki Haçlı kalesinden geri püskürtüldüler. 24 Mayıs'ta Nablus-Jenin-Tulkarm üçgenine doğru ilerlediler.

Haganah, Jenin'e ilerledi, işgal etti. Köyleri boşalttırdı. (28-31 Mayıs) bu işgal 3-4 Haziranda geri püskürtüldü.

15 Mayıs-07 Haziran 1948

Mısır birlikleri sınırı geçtiler. Negev'de bulunan Yahudi yerleşimi Yad Mordechai'yi 24 Mayıs'ta ele geçirdiler. Yine aynı bölgede bulunan Nitzanim'i 7 Haziranda ele geçirdiler.¹⁰³

103. George Jr.SCHLESINGER. *The Dynamics of World Power*. New York. 1987. s.135.

Diğer bir Mısır birliği ilerleyerek Betlehem yakınındaki Arap birliğiyle birleşti.

21 ve 25 Mayıs tarihleri arasında Kudüs'ün güneyinde bulunan Ramot Rachel'de şiddetli çarpışmalar oldu. Bu bölge, IDF (İsrail Savunma Kuvvetleri) ile Arap birlikleri arasında bir kaç defa el değiştirdi ve sonuç olarak tekrar IDF birliklerinin elinde kaldı.

16 Mayıs-10 Haziran 1948

Suriye birlikleri sınırı geçerek Filistin'e girdiler. Geçici süreye Yahudi yerleşimi olan Zemach'ı 18-20 Mayıs tarihlerinde ele geçirdiler. 20 Mayısta Degania'daki iki Yahudi yerleşiminden geri püskürtüldüler. 10 Haziran tarihinde Mishmar Ha-Yarden'i ele geçirdiler. Suriye, Lübnan ve ALA, 6 Haziranda Malkiyya'yı tekrar ele geçirdiler.¹⁰⁴

16-30 Mayıs 1948

IDF (Israeli Defence Forces-İsrail Savunma Kuvvetleri)'in "*Ben-Nun Operasyonunda*" İsrail Sheva ve diğer birlikleri (tugay seviyesi) Al-Latrun'u Araplardan geri almada başarısız oldular. Böylece Yafa ile Kudüs arasındaki yolu açmada başarısız oldular. Ancak civardaki bazı yerleşim bölgeleri ve köyleri ele geçirdiler.

20 Mayıs 1948

Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyi Filistin'e arabulucu olarak Kont Folke Bernadotte'yi atadı.¹⁰⁵

22 Mayıs 1948

BM Güvenlik Konseyi yeniden çözüm şartlarını görüşmek için tarafları ateşkese çağırdı.

104. A.SAEY&P.L.TOYE. *age.*, Columbia, 1970, s.63.

105. Fred J.KHOURI. *age.*, New York, 1969, s.97.

03-10 Haziran 1948

“Yoram Operasyonu”; IDF, Har’el ve Yiftach Tugaylarıyla Arap birliklerine karşı Al-Latrun’u almak için taarruz başlattı. Fakat yine başarısız oldu.

11 Haziran-08 Temmuz 1948

“Birinci Ateşkes”

28-29 Haziran 1948

Kont Folke Bernadotte, Ürdün geçiş bölgesi ve Filistin hakkında her iki tarafa da (Yahudi-Arap) ekonomik, askeri ve politik bir birlik kurma önerisini sundu. Buna göre; Negev ve Filistin’in orta bölgesi Araplara, Batı-Galile Yahudilere verilecek, Kudüs Arap devletinin bir parçası olacak, yalnız, Yahudilerin Özerk yönetimi altında bulunacaktı. Hayfa ve Yafa serbest liman olarak kullanılacak, Lydda da serbest havaalanı olarak kullanıma açılacaktı.

Bu teklifler her iki grup tarafından da reddedildi.

07 Temmuz 1948

Güvenlik Konseyi ateşkesin süresinin uzatılması için çağrıda bulundu.

07-18 Temmuz 1948

“*Dani Operasyonu*”; IDF, Arap milis güçlerinden Lydda ve Al-Ramla’yı geri aldı. İki yerleşim yerindeki Filistinliler dışarı atıldı. 3 ya da 4 IDF tugayı Yafa’nın doğusundaki bölgede toplandılar. Yafa’yla Kudüs arasındaki köyler IDF tarafından işgal edildi.¹⁰⁶

Yiftach Tugayı Al-Latrun’da Arap birliğine saldırdı. Bu saldırı 17 Temmuzdaki “İkinci Ateşkesle” durduruldu.

106. Webb Mc KINLEY, *agc.*, New York. 1972. s.112.

08-14 Temmuz 1948

“*Dekel Operasyonu*”; IDF’in Carmeli ve Sheva tugayları doğu ve güney Akko’ya saldırı düzenledi. Nazaret’i Kavukçu’nun (Qawuqji) komutası altında bulunan ALA birliklerinden geri aldı ve Aşağı Galile’yi işgal etti.¹⁰⁷

08-11 Temmuz 1948

“*An-Far Operasyonu*”; IDF’in Giv’ati Tugayı, Mısır birliklerine karşı saldırı başlattı. Hebron (El-Halil) tepeleri ile El-Ramla’nın güneyindeki köyleri bir yay şeklinde boşalttı.

09-18 Temmuz 1948

IDF’in Carmeli Tugayı, Suriye birlikleri tarafından işgal edilmiş olan Yahudi yerleşimleri tarafından işgal edilmiş olan Yahudi yerleşimleri Mishmarha-Yarden ve Tiberya Gölünün güneyini geri almak için yaptığı operasyonlarda başarısız oldu.

15 Temmuz 1948

BM Güvenlik Konseyi, Filistin’deki karışıklığı önlemek için ilgili ülkelere ve otoritelere çağrıda bulundu. Kesin bir ateşkes için, gerekirse, üye ülkelerin silahlı güçlerini barış gücü olarak Filistin’de kullanabilmesi teklifini yaptı.

17 Temmuz 1948

“*Qedem Operasyonu*”; IDF’in Kudüs’teki Old City’i almak için yaptığı operasyon geri püskürtüldü.¹⁰⁸

18 Temmuz-15 Ekim 1948

“İkinci Ateşkes”

107. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), *age.*, Hebron. 1997. s.42.

108. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), *age.*, Hebron. 1997. s.46.

24-26 Temmuz 1948

“*Shoter Operasyonu*”; IDF’in Carmeli, Alexandroni ve Golanı Tugayları Hayfa’nın güneyindeki bölgeye taarruz ettiler ve bu küçük üçgendeki üç köyü ele geçirdiler.

16 Ağustos-(Eylül sonu, Ekim başı) 1948

Negev ve Yiftach Tugayları Negev bölgesindeki köylere taarruz ettiler. Bölgedeki Bedeviler ve Araplar uzaklaştırıldı.¹⁰⁹

24-28 Ağustos 1948

“*Nikayon Operasyonu*”; (Cleansing) IDF’in Giv’ati Tugayı Yibna’nın batısıyla, Isdud’un kuzeyinde kalan bölgeyi işgal etti.

16 Eylül 1948

BM arabulucusu Kont Bernadotte yeni bir teklif sundu. Buna göre; “Arap devleti, Ürdün geçiş bölgesi, Negev, El-Ramla ve Lydda’da kurulacak, Yahudi devleti ise Galile bölgesine kaydırılacak, Kudüs ise çok uluslu bir kent olarak özel bir statü içerisinde kalacak. Yahudiler Arap mültecilerin geri dönmesini sağlayacak veya zararlarını tazmin edecek.” Bu öneri de her iki taraf tarafından reddedildi.

17 Eylül 1948

BM’nin arabulucusu Kont Bernadotte, öneriden bir gün sonra Kudüs’te Yahudi Stern Gang örgütü tarafından öldürüldü. Yerine yardımcısı olan Amerikalı Ralph Bunche atandı.

15 Ekim-09 Kasım 1948

“*Yo’av ve ha-Har Operasyonları*”; IDF’in Negev, Giv’ati ve Yiftach birlikleri Mısır birliklerine karşı bir saldırı başlattılar. Beersheba, Isdud, Majdal ve Yad Mordechai’ye kadar olan kıyı

109. Zvi ELPELEG, *age.*, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.117.

şeridini ele geçirdiler. Hebron (El-Halil) tepeleri ile köylerini ele geçirdiler.

Har'el Tugayı, güney Kudüs koridorunu savaşıarak açtı.

29-31 Ekim 1948

"Hiram Operasyonu"; Kavukçu (Qawuqji) komutasındaki ALA birlikleri tarafından tutulan üst Galilee bölgesi Giv'ati, Oded ve Sheva tugayları tarafından işgal edilip, boşaltıldı. On binlerce insan bölgeyi terk ederek kaçtılar. IDF birlikleri Litani Irmağına kadar olan güney Lübnan'a girdiler.

Kasım 1948

IDF'in Har'el Tugayı Kudüs'te bulunan çeşitli toplulukları buradan uzaklaştırdı.¹¹⁰

04 Kasım 1948

BM Güvenlik Konseyi, taraflara 14 Ekimdeki hatta kadar kuvvetlerin geri çekilmesini ve kalıcı bir barış hattı belirlenmesini duyurdu.

"Kasımın İkinci Haftasından 1949 Yılıının Ortasına Kadar Olan Devre"

IDF Lübnan sınırının 5-15 km içerisindeki köyleri boşalttı. Aynı işlemi öteki Galilee köylüleri içinde yaptı.

22 Aralık-06 Ocak 1949

"Horev Operasyonu"; Mısır birliklerini Negev'den ve güney bölgesinden atmak için başlatıldı. Asluj ve El-Awja IDF tarafından ele geçirildi. İsrail birlikleri Sina Çölü bölgesine girdiler. Golani ve Har'el Tugayları Rafah (Gaza'nın güneyi) bölgesinden Mısır'a girdiler. Tüm bu taarruzlar 07 Ocaktaki ateşkesle durduruldu.

110. Zvi ELPELEG, age., Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999, s.121.

27 Aralık 1948

IDF'in Alexandroni (İskender) tugayı Faluja bölgesindeki Mısır birliklerini izole etmek için bir taarruz başlattı. Ancak bu taarruzu geri püskürtüldü.

İsrail Kuvvetleri Siyon teşkilatına bağlı eski bir savunma kuvveti olan Haganah'ı 60 000 kişilik bir birlik haline sokmuş ve bu birliği de bu cephede kullanmışlardır.¹¹¹

24 Şubat 1949

İsrail-Mısır arasında ateşkes imzalandı. Mısır, Gaza ve Refah kıyı şeridini muhafaza edecek. Faluja bölgesinden ayrılacak ve Asluj ile El-Awja bölgesi askerden arındırılmış bir bölge olacak.

Şubat Sonu (1949)

IDF'in Negev and Golani tugayları Negev bölgesindeki iş-gallerini Umm Rashrash ve Elat'a kadar dayandırdılar.¹¹²

23 Mart 1949

"İsrail-Lübnan Anlaşması"; İsrail, Lübnan topraklarının çoğundan geri çekildi. Filistin manda yönetiminin sınırları kabul edildi.

03 Nisan 1949

"İsrail-Ürdün Anlaşması"; İki ülkenin sınırı arasında askerden arındırılmış bir bölge tesis edildi. Bu bölge Mishmar Ha-Yarden'i de içine alacak şekilde En Gev ve Dardara'yı kapsıyordu.¹¹³

111. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler**, Ankara, 1979, s.8.

112 Webb Mc KINLEY, *age.*, New York, 1972, s.123.

113. George Jr. SCHLESINGER, **The Dynamics of World Power**, New York, 1987, s.143.

1949

Bu yukarıdaki barış anlaşmalarıyla İsrail, Filistin'in manda yönetimine ait önceki toprakların % 77'sini kontrolü altına almış oluyordu. Buna göre aldığı toprak BM'nin kendisine başlangıçta pay etmiş olduğu topraktan fazlaydı.

BM kaynaklarına göre, 726 bin Filistinli göçmen Batı Şeria ve Gaza'da yaşamak zorunda bırakıldı.

"İsrail'liler 1948 savaşına "Özgürlük Savaşı" adı verdiler. (War Of Liberation)

Filistinliler ise aynı savaşa "El-Naqba" veya "Felaket" (The Disaster) savaşı adını verdiler."¹¹⁴

İsrail, Batı Kudüs'ü başkenti yaptığını açıkladı. Fakat, bu uluslararası statüde kabul edilmedi. Çünkü 1947 yılındaki BM'nin bölünme planında Kudüs uluslararası bölge olarak kabul edilmişti.

1956

Mısır devlet başkanı Cemal Abd El Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi üzerine, aralarında İsrail'inde bulunduğu eski koloni ülkelerinden İngiltere ve Fransa Mısır'a saldırdılar. İtilaf ülkeleri kısa bir süre içerisinde Süveyş Kanalı'nı ve Sina Yarımadası'nı başarılı bir askeri zaferle ele geçirdiler.

Güçlü Amerikan baskısı ile buradan geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu geri çekilme itilaf devletlerini dünya kamuoyunda küçük duruma düşürdü. Aynı zamanda Arap dünyası lehine olan bu güçlü destek, birbirine paralel olarak Arap Milliyetçiliği, ideolojisini ve başkan Nasır'ın tartışılmaz bir lider olarak kabul edilmesini sağladı.¹¹⁵

114. George Jr. SCHLESINGER, *age.*, New York, 1987, s.147.

115. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron). *age.*, Hebron. 1997, s.47.

1959

Kuveyt'te üniversite eğitimi gören bir grup Filistinli genç tarafından Yaser Arafat'ın liderliğinde olmak üzere "Fatah" (Filistin Milli Bağımsızlık Hareketi) kuruldu.

Fatah'ın ana ideolojisi, Filistinlileri diğer Arap rejimlerine güvenmeden kendi çabalarıyla bağımsızlığa kavuşturmaktır.

Fatah, farklı bir Filistin milliyetçi akımı doğmasına neden oldu.

1964

Arap Birliği, "PLO" (Palestine Liberation Organisation) ve "PNC" (Palestine National Council)'yi kurdu. (Filistin Bağımsızlık Organizasyonu ve Filistin Milli Konseyi)

Sürgünde bulunan Filistin parlamentosu Kudüs'e davet edildi.

1965

Fatah, yeraltı örgütlenmesini tamamlayıp İsrail'e karşı gerilla saldırılarını başlattı.

1967

Sembolik Filistin saldırıları, İsrail'i, misilleme yapmak zorunda bıraktı. Tansiyon baharla birlikte yükseldi ve Mısır Başkanı Nasır'ın bütün Arap ülkelerine "İsrail'e karşı toplanma çağrısına karşılık olarak da İsrail'in Mısır ve Suriye'ye aynı anda yaptığı hava saldırısı patlak verdi. "Six-Day War" veya "June War" diye bilinen bu savaşta İsrail Hava Kuvvetleri ve IDF Mısır ve Suriye'nin öncelikle hava kuvvetlerini ve ordusunu altı gün gibi kısa bir süre içerisinde imha ettiler.¹¹⁶

İsrail Hava Kuvvetleri bu savaş sırasında 20 uçağını kaybetmiş, 12 pilotu ölmüş, 5 pilotu yaralanmış ve 4 pilotu esir düş-

116. United Nations Papers, *The Question of the Observance of the Fourth Geneva Convention and the West Bank Including Jerusalem Occupied by Israel in June 1967*, New York, 1967. s.13.

müştür. Buna karşılık iki saatten daha kısa bir süre içerisinde 300 Mısır savaş uçağı tahrip edilmiştir.¹¹⁷

Sonuç olarak İsrail, Gaza Şeridi, Batı Şeria, Golan Tepeleri ve Sina Yarımadasını ele geçirdi. 80 bin Suriyeli ve 300 bin Filistinli 20 yıl içinde ikinci defa topraklarından çıkartıldı.

İsrail, Arap olan Doğu Kudüs'ü topraklarına kattı. Böylece bütün Kudüs'e hakim oldu. Kudüs'ü başkent ilan ettiğini bir kez daha bildirdi.

6 Gün savaşı sırasında İsrail askerleri eski şehri ele geçirdiklerinde heyecanla ağlama duvarının dibinde toplanmışlar, ordu Baş hahamı Rabi Goren burada ilk kez Şofar (boynuzdan yapılmış mistik müzik aleti) çalmıştır.

Böylece 07 Haziran 1967'de ülkelerinin sınırlarına yeniden katılan Eski Kudüs'le birlikte Yahudiler yüzyıllarca uzak oldukları Bet Hamikdaş'ın (Kutsal Sinagog) ayakta kalabilen batı duvarına yeniden kavuşmuş oldular.¹¹⁸ Kudüs'ün başkent olarak kabulü uluslararası statüde tekrar reddedildi.

BM Güvenlik Konseyi savaşa cevap olarak 242 kabul oyuyla İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini ve bu topraklarda barışı sağlayacak bir Arap-İsrail anlaşmasının kabul edilmesini istedi.

Arap milliyetçiliğinin, özellikle Mısır ve Suriye'nin kısa bir sürede düştüğü bu küçültücü durum, Fatah'ın Filistin Milliyetçiliğinin iyice yükselmesine sebep oldu.

Savaş sonunda Ürdün'e göçe zorlanan binlerce Filistinliden bir kısmı gerilla organizasyonlarına katılarak Filistin devriminin ilk halkalarını oluşturdular.

117. <http://www.idf.il>, "The Six Day War". (Altı Gün Savaşı) Adlı Sayfasi.

118. Clara ARDITI-Baki HALEVA. *age.*, İstanbul. 1996. s.206.

1969

Fatah, PLO ile birleşti. Yaser Arafat bu organizasyonun başkanı seçildi. Bu tarihten itibaren günümüze değin Filistin'in gerçek temsilcisi olarak görevini sürdürmektedir.

İlk Yahudi yerleşimi Doğu Kudüs'te inşa edildi. Yine aynı dönemde Batı Şeria'daki Ürdün Vadisinde sınır boyunca "Güvenlik Sebepli Yerleşim" yerleri inşa edildi.

1970

Filistin gerilla gücünün Ürdün'de güçlenmesi üzerine, Ürdün Kralı Hüseyin, bu gücü kendi krallığına karşı bir tehdit olarak gördü. 15 Eylül tarihinde Ürdün Ordusuna, bu gücü dağıtması için emir verdi. Takip eden 10 gün içerisinde yaklaşık 3000 Filistinli öldürüldü ve tarihe bu olay "**Kara Eylül**" olarak geçti.

Kara Eylülü takip eden günlerde, PLO komuta üssünü Lübnan'a taşımak zorunda kaldı. Ortadoğuda politik olarak başarı elde edemeyeceği umutsuzluğuna düşen PLO, kendisini uluslararası bir terörist örgüt olarak açıkladı ve faaliyetlerini bu yöne kaydırды.

1973

Mısır ve Suriye aynı anda Yahudilerin bayramı olan Yom Kippur'da İsrail'e saldırdılar.¹¹⁹

İsrail derhal karşılık vererek muharebede süper askeri gücünü göstermek istedi. Fakat tamamıyla hazırlıksız bir şekilde yakalandığı için peş peşe şanssızlıklara uğradı. Bu ise Arap tarafının ilk askeri başarısı oldu.

Daha sonra yapılacak olan barış anlaşması için (İsrail ile Mısır) sebep teşkil etti.¹²⁰

119. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, **Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler**, Ankara, 1979, s.33.

120. Kastaş Orta Doğu Savaş Belgeseli, "The Sunday Times Savaş Muhabirleri (Yom Kippur 1973 Arap-İsrail Savaşı)", 1. cilt, s.67.

(Yom Kippur; Yahudi takviminin en önemli, en yüce ve en kutsal günüdür. Bugünün en belirgin özelliği 25 saate yakın süren yeme ve içme yasağıdır.)

1974

PLO Başkanı Yaser Arafat BM Genel Toplantısına davet edildi. Burada yaptığı konuşmada, PLO'nun Filistin'de iki ayrı ülke kurulması çözümünü kabule hazır oldukları sinyali veriyordu.

Filistin'de sadece bir İsrail ülkesi olmasının ve kendi halkları için İsrail'in kontrolü altında yaşamalarının kabul edilemez olduğunu bildiriyordu.

1977

Likud grubu seçimlerde parlak bir zafer kazanarak başa geçti. Neredeyse 30 yıllık işçi partisi hükümetinden sonra İsrail ilk defa merkez sağa doğru kayd. Menachem Begin yeni partinin başkanı oldu.

Yeni hükümet, Batı Şeria ve Gaza Şeridini topraklarına kattığını açıkladı. Yeni yerleşim ve yayılma politikası Likud yönetimiyle 1980 - 1990 arasında arttırıldı. Yeni Yahudi yerleşim yerleri açıldı.

1978

İsrail, Güney Lübnan'ı işgal etti. Daha sonra bu bölgeyi kuzey sınırı boyunca "güvenlik bölgesi" olarak ilan ettiğini açıkladı.

1979

"Kamp David Anlaşması", İsrail başbakanı Menachem Begin ile Mısır devlet başkanı Enver Sedat tarafından imzalandı.

Böylece tarihte ilk defa olarak İsrail bir Arap Ülkesi ile barış anlaşması imzalamış oluyordu. İsrail Sina'yı Mısırlılara bıraktı.

Ancak Gaza, Judea, Samaria ve Batı Şeria’da kolonilerini arttırmaya devam etti. Amacı bütün Filistin’e hakim, büyük İsrail’i oluşturmaktı.

1981

İsrail Golan’ı topraklarına kattı. Bunun yalnızca stratejik önemi olmadığı aşıkardı. Diğer taraftan zengin su kaynaklarını da eline geçirmiş oluyordu.

Bu işgal uluslararası kamuoyunda kabul edilmedi. (Enver Sedat öldürüldü. Hüsnü Mübarek başkan oldu.)

1982

İsrail, Lübnan’ı ve ilk defa olarak da bir Arap başkenti olan Beyrut’u işgal etti. İsrail, stratejik amacının PLO’yu Lübnan’dan atmak olduğunu açıkladı.¹²¹

Beyrut’taki Sabra ve Shatila adlı mülteci kamplarında katliam yaptı. Bu olaylar dünya kamuoyu karşısında İsrail’i lekeledi.

Beklenmedik ikinci etki olarak Suriye Lübnan’a sahip çıktı ve İslami karşı koyma grubu olan “Hizbullah” ortaya çıktı.

1987

“İntifada” adlı Filistin ayaklanması başladı. İlk ateşlendiği nokta Gaza Şeridi oldu ve süratle Batı Şeria’ya da yayıldı.

Ayaklanmanın temel politik sebebi şöyleydi; Filistinliler, Filistin’in eski manda yönetiminden beri ve 1948’de İsrail’in kurulmasından beri mücadelelerini içte ve dışta sürdürmelerine rağmen, ellerine hiçbir şey geçmemiştir.

Bu ayaklanmanın başlaması üzerine İsrail halkının büyük bir çoğunluğu Filistin Özerk Bölgesinin kurulması konusunu düşünmeye başladı.

121. United Nations Papers, The Question of the Observance of the Fourth Geneva Convention and the West Bank Including Jerusalem Occupied by Israel in June 1967, New York, 1967, s.27.

1988

Kral Hüseyin, yine “İntifada”nın sonucu olarak Ürdün’ün Batı Şeria üzerindeki isteklerinden vazgeçtiğini açıkladı.

PNC “Palestinian National Council”: (Filistin Milli Konseyi), Batı Şeria ve Gaza Şeridinin bir Filistin devleti olarak kabul edilmesini kağıt üzerinde bildirdi. Böylece dolaylı olarak ilk defa İsrail’i tanımış olduğunu bildirmiş oluyordu.

Bu yeni açılan diplomatik ilişki yolu Amerikan yönetimi ile PLO arasında bir yeşil ışık yaktı. Fakat her nedense İsrail hükümeti bu teklife sıcak bakmadı.

“İslami Karşı Koyma Örgütü, **Hamas**” kuruldu.

1990

Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin, Kuveyt’i işgal etti. Dünyaya Kuveyt’in Irak’ın bir vilayeti olduğunu duyurdu.

Yaser Arafat, Irak’a karşı olan ülkelerle birleşmeyi reddetti. Irak’ın güvenilir bir destekçisi olarak tutumunu sürdürdü. Bu yüzden PLO uluslararası ortamda izole edildi ve maddi yönden iflasın eşiğine yaklaştı.

1991

Amerikan yönetimi koalisyonu kolayca Irak’ı yendi ve Saddam’ın askeri gücünü imha etti.

Savaşın hemen arkasında İsrail, BM’ye yaptığı sadık yardımlar dolayısıyla ödüllendirilmesini nazikçe teklif etti. Öte yandan Washington yönetiminde “Körfez Savaşı” boyunca Arap koalisyon üyelerine karşı bir şüphe doğmuştu. Bu şüphe özellikle Suriye ve Mısır’a karşıydı.

Netice olarak Madrid’te bir “Ortadoğu Barış Konferansı” açılması kararlaştırıldı. İsrail başkanı İzak Rabin bu konferansa PLO’nun katılmadığı takdirde katılabileceğini açıkladı.¹²²

122. Shimon PERES, *age.*, Çev: Süleyman GÜL, İstanbul, 1995, s.43.

Barış görüşmeleri bir medya şovuna dönüştü ve kalıcı hiçbir sonuç elde edilemedi.

1992

İşçi Partisi seçimlerde yönetimi yeniden ele geçirdi. İzak Rabin başbakan seçildi. O, Filistinlilerle gösterişsiz bir barış yapmaktan yanaydı. Bir yandan barış yollarını araştırırken diğer yandan ise Filistin direnişini kontrol altında tutmak için çaba harcıyordu.

Öte yandan kabinedeki bazı üyeler eğer PLO ile bugün anlaşmaya gidilmezse yarın Hamas ile masaya oturma zorunda kalınacağından söz ediyorlardı.

1993

Birinci Oslo Anlaşması imzalandı. Bu tarihi anlaşmayla prensipler bildirilmiş oluyordu. Bu anlaşma İsrail ile Filistinli yetkililer arasında oldu ve Norveç tarafından gerekli zemin hazırlandı. İmzadan önceki görüşmeler gizli yapıldı.¹²³

Bu anlaşmaya göre ilk aşamada Jeriko ve Gaza Filistin otoritesine bırakılıyordu.

1994

25 Şubat tarihinde El-Halil kentindeki Yahudi yerleşimi olan Kiryat Arba'da oturan bir Ultra Ortadoks Yahudisi (aşırı fanatik) Doktor Baruch Goldstein, El-Halil Camiinde Cuma namazı kılan Filistinlilerin üzerine ateş açıp 29 Müslüman'ı öldürmüştür.

Hamas bu katliam üzerine İsrail'e karşı misilleme saldırılarına başlamıştır.

123. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), age.. Hebron. 1997, s.49.

Cami, Şubat ayından Kasım 94'e kadar İsrail tarafından kapatıldı. Daha sonra fiziksel olarak iki ayrı gruba ayrılmış olarak Yahudi ve Müslümanlara ibadet için açıldı.

29 kişinin ölümüyle sonuçlanan bu olay üzerine 31 Mayıs 1994'ten 08 Ağustos 1994 tarihine kadar Danimarka, Norveç ve İtalya'dan oluşan bir uluslararası gözlemci kurulu şehre yerleşmiştir.

1995

"İkinci Oslo Anlaşması" imzalandı. (28.02) Batı Şeria'daki yedi kent Filistin Özerk Bölgesine bırakılacaktı. (Kuzeyden itibaren; Jenin, Tulkarm, Nablus, Ramallah, Betlehem, Hebron) Jeriko Birinci Oslo'da bırakılmıştı. IDF, Hebron hariç diğer kentlerden geri çekilecekti. Hebron (El-Halil), H-1 ve H-2 bölgesi olarak fiziksel olarak ikiye ayrılmıştır. (TIPH, Uluslararası Geçici Mevcudiyet Grubunun görev yaptığı kent.)¹²⁴

İzak Rabin Tel Aviv'de yapılan bir barış mitingi sırasında fanatik sağ kanatlı bir Yahudi tarafından öldürüldü.

Anlaşmaya göre IDF'in Hebron'dan çekilmesi ve PPF ("Palestinian Police Forces", Filistin Polis Gücü)'in yerleşmesi gerçekleştirilemedi ve çeşitli pürüzler ortaya çıktı. Sebep olarak Hamas ve İslami Cihad örgütlerinin gerçekleştirdikleri bombalı intihar saldırılarında 60'tan fazla Yahudinin öldürülmesi gösterildi.

İşçi partisinden Şimon Perez seçimi kaybetti. Benyamin Netanyahu başbakan seçildi.

Kudüs'te Eski Kentte IDF ile PPF arasında İsrail tarafından açılmak istenen tünel yüzünden çatışmalar çıktı. (Kubbet-ul Sahra ve Ağlama Duvarının olduğu bölgede)

124. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron). *age.*, Hebron, 1997, s.56.

1997

30.01.1997’de Misyon şefliğini Norveç’in üstlendi PLO ve İsrail arasında “Anlayış Muhtırası” imzalandı. Bu muhtıranın bir gereği olarak 01.02.1997 tarihinde Türkiye, İtalya, Norveç, İsveç, İsviçre ve Danimarka’nın katılımıyla 180 kişilik bir gözlemci heyeti El-Halil (Hebron) kentinde göreve başladı. TIPH (Temporary International Presence in the city of Hebron), Uluslararası Geçici Mevcudiyet, halen görevine devam etmektedir.

15 Ocak 1997

II. Uygulama Anlaşması olan El-Halil Protokolü imzalandı.

1 Ekim 1997

Ürdün’ün baskısıyla İsrail, 16 Ekim 1991’de müebbet hapis cezasına çarptırılan Hamas’ın manevi lideri Şeyh Ahmed Yasin’i serbest bırakmak zorunda kaldı.

14 Mayıs 1998

İsrail devletinin kuruluşunun 50. yıldönümünde, Filistinlilerin protesto gösterileri sırasında çıkan çatışmalarda dokuz Filistinli hayatını kaybetti, bin iki yüz Filistinli yaralandı.

21 Haziran 1998

İsrail hükümeti Netanyahu’nun Büyük Kudüs planını onayladı.

7 Temmuz 1998

BM Genel Kurulu Filistin delegasyonuna gözlemci statüsü verdi.

23 Ekim 1998

İsrail ile Filistin arasında Wye River Memorandum’u imzalandı.

18 Aralık 1998

İngiliz birlikleri Irak'ı bombalarken İsrail hükümeti Wye River Memorandum'unu uygulamayı askıya aldığını bildirdi.

4 Mayıs 1999

Mayıs 1993 İlkeler Deklarasyonu'nda Filistin özerkliği için verilen sürenin sona ermesi üzerine, ABD Başkanı Clinton'ın Arafat'a nihai statü görüşmelerinin bir yıl içinde sonuçlanacağı garantisini vermesi dolayısıyla, Filistin Merkez Konseyi bağımsız Filistin devletinin ilanını erteledi.

17 Mayıs 1999

İsrail'de yapılan seçimleri, Likud Partisi lideri Netanyahu'yu yenilgiye uğratan İşçi Partisi lideri Ehud Barak kazandı.

25 Temmuz 2000

Camp David Zirvesi, ABD Başkanı Clinton'ın "anlaşmaya varamadılar" şeklindeki açıklamasıyla sona erdi.

28 Eylül 2000

İsrail Savunma Bakanı Ariel Şaron'un Mescid-i Aksa'ya yaptığı provakatif ziyaret Filistinlilerin tepkisine neden oldu. El-Aksa intifadası başladı. İsrail Başbakanı Ehud Barak, ilk kez Kudüs'te Filistin ve İsrail'e ait iki başkent olabileceğini ifade etti.

6 Şubat 2001

İsrail'de yapılan erken genel seçimlerde Likud Partisi genel başkanı Ariel Şaron ezici üstünlükle başbakan seçildi.

17 Ekim 2001

İsrail-Filistin barış anlaşmalarına karşı çıkan Ulusal Birlik Partisi Genel Başkanı Rehavam Zeevi silahlı saldırı sonucu öldü. Saldırıyı FHKC üstlendi.

19 Kasım 2001

2001 yılında gerçekleştirilen Sabra ve Şatilla Katliamı'ndan kurtulan Filistinlilerin suç duyurusu üzerine Belçika, katliamın sorumlusu olan İsrail Başbakanı Şaron'u ifade vermeye çağırdı.

23 Kasım 2001

İsrail ordusunun roketli saldırısında Hamas'ın askeri kanat liderlerinden Muhammed Ebu Hanud öldürüldü.

2 Aralık 2001

Kudüs'te ve Hayfa'da meydana gelen dört patlamada 26 kişi öldü, 220 kişi yaralandı. Saldırıyı Hamas üstlendi. İsrail hükümeti, Arafat'ı saldırıdan sorumlu tuttu.

3 Aralık 2001

Kudüs ve Hayfa'da gerçekleştirilen bombalı saldırılar ardından harekete geçen İsrail, Gazze'ye ve Batı Şeria'ya saldırdı. Batı Şeria'da birçok eve füze isabet ederken, Gazze'deki hedef Arafat oldu.

13 Aralık 2001

İsrail Güvenlik Kabinesi, Arafat'la tüm ilişkilerini kesme kararı aldı ve Arafat'ı saldırı dalgasının doğrudan sorumlusu olmakla suçladı.

27 Mart 2002

Suudi Arabistan Veliaht Prensi Abdullah'ın Filistin-İsrail sorununun çözümüne yönelik olarak hazırladığı Ortadoğu Barış Planı, Beyrut'ta gerçekleştirilen Arap Birliği Zirvesi'nde onaylandı.

29 Mart 2002

İsrail Başbakanı Ariel Şaron Batı Şeria'daki tüm Filistin kentlerine tanklarla girerek Koruyucu Duvar Operasyonu'nu

başlattı. Arafat'ın Ramallah'taki karargahını kuşattı. İsrail askerleri karargahı tahrip ederek, elektrik, su ve telefon bağlantısını kestiler.

19 Nisan 2002

BM Güvenlik Konseyi toplantısında Cenin'de İsrail tarafından yapılan katliamları araştırmak üzere bir komisyonunun kurulmasına karar verildi. Söz konusu katliamda bini aşkın kişi hayatını kaybetti.

1 Mayıs 2002

BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın oluşturduğu Araştırma Komisyonu'nun üyeleri konusunda İsrail'in gösterdiği tepkiler nedeniyle Annan komisyonun dağıtıldığını açıkladı.

2 Mayıs 2002

Arafat'ın karargahında yanında bulundurduğu, Zeevi'nin ölümünden sorumlu tutulan altı kişinin Eriha'daki hapisaneye gönderilmesi karşılığında Arafat'ın Ramallah'taki karargahı çevresinde bulunan kuşatma kaldırıldı ve Arafat'ın karargahtan çıkmasına izin verildi.

30 Eylül 2002

Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıyan yasa ABD Kongresi'nden geçti.

5 Ekim 2002

ABD Kongresi'nin kararına karşılık Arafat, iki yıl önce Filistin Konseyi'nden geçen Doğu Kudüs'ü Filistin devletinin başkenti olarak kabul eden yasayı imzaladı.

17 Kasım 2002

İsrail Dışişleri Bakanı Benjamin Netenyahu Oslo Anlaşmaları'nın tamamen iptal edildiğini bildirdi.

30 Kasım 2002

İsrail kuvvetleri BM Gıda Programı'nın Gazze'deki gıda deposunu yerle bir etti.

28 Ocak 2003

İsrail'de yapılan erken genel seçimlerde Ariel Şaron başkanlığındaki Likud Partisi milletvekili sayısını ikiye katlayarak (38) seçimin galibi oldu. İşçi Partisi ise altı sandalyeyi kaybederek 19 milletvekili çıkardı.

19 Mart 2003

Arafat, Mahmud Abbas'ı başbakanlığa atadı.

30 Nisan 2003

Doğu Yol Haritası ilan edildi.

25 Mayıs 2003

İsrail hükümeti Yol Haritası'nı 14 çekince ile 7'ye karşı 12 oyla onayladı.

3-5 Haziran 2003

Mısır'ın Şarm el-Şeyh kasabası ve Ürdün'ün Akabe kentinde Yol Haritası'nın hayata geçirilmesine ilişkin ABD Başkanı Bush'un öncülüğünde iki zirve gerçekleştirildi.

9 Haziran 2003

Akabe Zirvesi'nin sonuçlarını reddeden Filistinli direniş örütleri ilk kez ortak silahlı eylem gerçekleştirerek dört İsrail askerini öldürdüler.

10 Haziran 2003

Hamas liderlerinden Dr. Abdülaziz el-Rantisi'ye yönelik füze saldırıda biri bebek, dört kişi öldü. El-Rantisi yara almadan kurtuldu.

11 Haziran 2003

Kudüs'ün merkezinde düzenlenen intihar saldırısında 17 kişi öldü, 65 kişi yaralandı.

29 Haziran 2003

Başta Hamas, İslami Cihad ve el-Aksa Şehitleri Tugayı olmak üzere direniş örgütleri üç aylık şartlı ateşkes ilan ettiler.

15 Temmuz 2003

İsrail Parlamentosu 8'e karşı 26 oyla Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'nin ne tarihi açıdan ne uluslararası hukuk ne de İsrail devletinin daha önce imzaladığı anlaşmalar açısından "işgal edilmemiş" topraklar olduğu yönünde bir karar çıkardı.

31 Temmuz 2003

İsrail, Batı Şeria ve Kudüs çevresine inşa edilen "güvenlik duvarı"nın ilk etap inşasını tamamladı.

19 Ağustos 2003

Filistinli direniş örgütlerinin ilan ettikleri şartlı ateşkes İsrail'i saldırılarına devam etmesi sonucu bozuldu.

20 Ağustos 2003

Hamas ve İslami Cihad'ın Kudüs'te ortaklaşa düzenledikleri saldırıda 20 İsrailli öldü, 120 kişi de yaralandı. İsrail saldırının ardından Filistin yönetimiyle ilişkilerini dondurdu.

21 Ağustos 2003

İsrail'in Gazze'ye düzenlediği füze saldırısında Hamas liderlerinden Ebu Şenneb iki korumasıyla birlikte hayatını kaybetti.

6 Eylül 2003

Filistin Başbakanı Mahmud Abbas görevinden istifa etti. Aynı gün İsrail'in, Hamas'ın kurucusu ve manevi lideri Şeyh Ah-

med Yasin'e yönelik düzenlediği saldırıdan, Ahmet Yasin yardımcısı ile birlikte hafif yaralı olarak kurtuldu.

11 Eylül 2003

İsrail Güvenlik Kabinesi Filistin lideri Arafat'ı sürgüne gönderme yönünde ilke kararı aldı. Ayrıca 15 AB üyesi, Hamas'ı AB'nin terör listesine alma konusunda uzlaşmaya vardı.

25 Eylül 2003

20. yüzyılın önemli düşünürlerinden Filistin asıllı Edward Said hayatını kaybetti.

4 Ekim 2003

Hayfa'da düzenlenen intihar saldırısında 20 İsrailli ölürken 55'i de yaralandı.

5 Ekim 2003

İsrail, Hayfa'da düzenlenen saldırıya misilleme olarak, 30 yıl sonra ilk kez Suriye topraklarını bombaladı.

15 Ekim 2003

İçlerinde CIA mensuplarının da bulunduğu dört araçlık konvoyla düzenlenen saldırıda üçü CIA mensubu dört kişi öldü, bir kişi de yaralandı.

9 Kasım 2003

Berlin'deki Utanç Duvarı'nın yıkılışının yıldönümü olan 9 Kasım, İsrail'in Filistin'de inşa ettiği "İrkçi Ayrım Duvarı"na uluslararası tepki günü olarak ilan edildi.

19 Kasım 2003

BM Güvenlik Konseyi'nden oybirliği ile geçen 1515 sayılı kararla Yol Haritası taraflar açısından bağlayıcı hale geldi.

1 Aralık 2003

Cenevre İnisyatifi'nin Yol Haritası'na alternatif olarak hazırladığı deklarasyon resmen ilan edildi.

20 Aralık 2003

8 Aralık'ta BM Genel Kurulu'nda alınan karara uygun olarak Lahey Adalet Divanı, İsrail'in Batı Şeria çevresine inşa ettiği "güvenlik duvarı"nın meşruiyetini şubat ayında ele almaya karar verdi.

14 Ocak 2004

Gazze'de ilk kez Hamas mensubu bir bayan tarafından düzenlenen saldırıda, dört İsrail askeri öldü. Saldırının ardından İsrail Hamas'ın kurucusu ve manevi lideri Şeyh Ahmet Yasin'i her an bir suikaste hedef olabileceği yönünde tehdit etti.

11 Şubat 2004

Filistin'i çevreleyen tecrit duvarına ve 15 Filistinlinin ölümlüyle sonuçlanan İsrail saldırısına karşı bir tepki olarak El-Ak-sa Şehitleri Tugayı'nın Kudüs'te düzenlediği saldırıda 7 İsrailli öldü, 60'ı da yaralandı.

22 Mart 2004

Filistin'in manevi önderi Şeyh Ahmet Yasin sabah namazı çıkışında bizzat Şaron tarafından yönetilen bir askeri operasyon sonucu sekiz Filistinli ile birlikte hunharca katledildi. Yasin katliamı sonrası İsrail terörünün sınırlarının artık kalmadığı anlaşılrken BM'nin katliamı kınamasının önünde yine ABD vetosu yer aldı.

17 Nisan 2004

Şeyh Ahmet Yasin'in şehadeti sonrası Hamas liderliğine getirilen Abdülaziz el-Rantisi Ahmet Yasin'e karşı düzenlenen suikasta benzer bir yöntemle öldürüldü.

20 Nisan 2004

Filistin halkının büyük bölümü Hamas'ın kurucu liderlerinden hayatta olan son kişi Mahmut Zahar'ın örgütün yeni lideri olduğuna inanıyor.

24 Ekim 2004

İsrail Başbakanı Ariel Sharon, Gazze Şeridi ve Batı Şeria'nın kuzeyindeki Yahudi yerleşimcilerin geri çekilmesini öngören planını parlamentonun onayına sundu.

26 Ekim 2004

İsrail parlamentosu Ariel Sharon'un Gazze Şeridi'nden çekilme planını onayladı. Bu tarihi oylama sonucunda Knesset ilk defa Filistinlilerin devlet iddiasında bulunduğu topraklardan Yahudi yerleşimcileri çekme kararı almış oldu.

İsrail hükümeti iki yıldan sonra ilk defa Yaser Arafat'a tedavi için Ramallah'taki karargahından çıkma izni verdi.

29 Ekim 2004

Sağlık durumu kötüye giden Yasar Arafat acilen Paris'e götürülüp hastaneye yatırıldı.

11 Kasım 2004

Yaser Arafat günün erken saatlerinde hayatını kaybetti. Naaşı, Ramallah'a gömülmeden önce cenaze töreni için Kahire'ye götürüldü.

14 Kasım 2004

Filistin yönetimi Yaser Arafat'ın görevini üstlenecek yeni lideri belirlemek üzere 9 Ocakta seçime gitme kararı aldı.

14 Aralık 2004

Mahmoud Abbas İsrail'e karşı dört yıldan beri sürdürülen silahlı mücadelenin bir hata olduğunu ve bir an önce sona erdiril-

mesi gerektiğini dile getirdi. Yaser Arafat'ın yerine gelmesi en muhtemel aday olan Abbas, Filistin halkının İsrail işgaline karşı direnmeye devam etmesi fakat bunu barışçı yollardan yapması gerektiğini söyledi.

10 Ocak 2005

Filistin devlet başkanlığı seçimlerini Mahmut Abbas'ın kazandığı onaylandı. Seçimlerde ortaya çıkan sorunlara rağmen, Abbas militan grupların desteğini de aldı.

30 Ocak 2005

İsrail, kalıcı bir ateşkesi güvence altına almak adına Batı Şeria'daki birçok yerleşim biriminin güvenlik sorumluluğunu yeni kurulan Filistin liderliğine bırakmaya hazır olduğunu açıkladı.

8 Şubat 2005

İsrail başbakanı Şaron ve Filistin lideri Abbas ateşkes yapma ve dört yılı aşkın süredir devam eden intifada yüzünden ortaya çıkan şiddet olaylarına son verdirme kararına vardı.

19 Ağustos 2005

Yahudi yerleşimciler planlanandan dört hafta önce Gazze Şeridi'nden çekildi.

10 Kasım 2005

İşçi partisi liderliği için yapılan seçimde Amir Peretz, Şimon Peres'i geride bıraktı. Peretz ilk iş olarak İşçi Partisini Likud'la kurduğu koalisyon hükümetinden çekerek ülkeyi genel seçimlere götürdü.

21 Kasım 2005

İsrail başbakanı Ariel Sharon ikud Partisi liderliğinden, bu partinin ülkeyi yönetmek için artık uygun olmadığını söyleye-

rek istifa etti. Hızlı bir yükselişle seçimlerden lider çıkacak yeni bir merkez partisi Kadima'yı kurdu.

30 Kasım 2005

Eski başbakan Şimon Peres İşçi Partisinden istifa ederek Ariel Şaron'un yeni kurduğu partiye katıldı.

4 Ocak 2006

Ariel Şaron, Necef'teki çiftliğinde rahatsızlanması üzerine acilen Kudüs'te hastaneye yatırılıp müşahade altına alındı. Öncekinden çok daha tehlikeli ikinci bir tıkanmanın sebep olduğu beyin kanamasının durdurulması için yedi saatlik bir ameliyat geçirdi. Tekrar iyileşse bile Şaron'un politik kariyeri sona ermiş görünüyor.

2. Bölgedeki İslam Hakimiyeti Dönemleri

Arap kaynaklarına göre Filistinliler, Filistin'in ilk sakinleri olan Amoriler, Kenaniler, Aramiler ve Araplar soyundan oluşmuştur. Ayrıca, M.Ö.3500'den itibaren Samilerin Arap yarımadasında Mısır, Irak, Suriye, Lübnan ve Filistin'e göç etmeye başladıkları ve bu gruplardan Kenanilerin, M.Ö. 2500'de Filistin'de ilk devlet olan "Kenan devleti"ni kurdukları bilinmektedir. M.Ö. 1200 yılı dolaylarında, Musa Peygamber önderliğindeki İbranilerin, Mısır'dan kaçtıkları, Sina Yarımadasını geçerek Ölü Deniz dolaylarına yerleştikleri ve Joshua önderliğinde Kenan devletini istila edip, halka baskı ve zulüm yaptıkları bu tarihi olayların Tevrat'ta da yer aldığı ifade ediliyor.

1200 yılında ise Kral Samuel tarafından kurulan İbrani Krallığı, M.Ö. 923'de Kral Süleyman zamanında ikiye bölündü. Kuzeyde kurulan İsrail Krallığı'nın M.Ö. 722'de Asurlular, Güney'de kurulan Judea (Yahudi) Krallığı'nın M.Ö. 586'da Babil-liler tarafından ele geçirilmesi üzerine Filistin'de İbrani egemenliği son buldu. M.Ö. 538'de Pers M.Ö. 333'de Büyük İs-

kender'in, M.Ö. 64' Romalıların istilasına uğrayan Filistin, 636 yılında Arap yarımadasından yayılmaya başlayan İslamiyetin güçlendirdiği Arapların eline geçti.¹²⁵

Yukarıda da belirtildiği gibi Araplar, islam öncesindeki dönemlerde de Suriye-Filistin'in yabancıları değillerdi. Tarih M.Ö. 850 yılında Kudüs'e hücum eden Filistin ordusunun içinde Arap kabilelerinin olduğuna ve aynı şekilde Gazze'nin savunması sırasında bazı Arap kabilelerinin de Büyük İskender'e yardımcı olduklarına şahittir. Arabistan Yarımadası ile Mısır arasındaki ticaret yollarının Petra ve Filistin'den geçtiği göz önünde tutulacak olursa, Arapların bu yöre ile münasebetlerini oldukça gelişmiş olduğu da anlaşılabacaktır. M.Ö. IV. yüzyılda bu karavan yolunun Petra'da kümelenmiş Nabatean Araplarının kontrolunda olduğu da sabittir. Bu krallık, güney Filistin'e kadar genişlemiş ve Roma ile yoğun ilişkiler içine girmişti. Nabatean yazısının Arap alfabesini etkilediği de uzmanlarca doğrulanmaktadır. Ayrıca, Filistin'in Araplarca bilindiğinin başka bir göstergesi de Hz. Peygamber'in dedelerinin Gazze'de bir tüccar kervanına eşlik ederken vefatıdır. Küçük bir çocuk iken Hz. Muhammed'in, amcasına bu güzergahta katıldığı bir vakıadır. İslam kaynakları, Filistin fatihi Amr-ibn'ül As'ın da bu yörenin yabancıları olmadığına işaret etmektedirler. En önemlisi, Hz. Peygamber'in Miraç yolculuğu Kudüs'ten başlamıştır. Filistin'in İslamlaşmasını Halife Ömer zamanında gerçekleşmiş olduğunun en güzel örnekleri, herhalde Ömer Camisi ile Mes-cid'ül Aksa olsa gerekir. Burada belki Hz. Ömer'in Filistin'deki diğer din sahiplerine tanıdığı hoşgöründen de bahsetmek yerinde olacaktır.¹²⁶

Demek ki, tarih boyunca, Filistin, İslam kültür okyanusu içinde bir noktayı oluşturmuş ve Kahire, Bağdat, Şam veya İs-

125. İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi "Kudüs-Tarihi Belge", Çev.:Acar TAN-LAK, Cidde, 1998, s.17.

126. Doç.Dr.Mim Kemal ÖKE, *Tarihten Günüümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980)*, Ankara, 1987, s.10.

tanbul'a kim hakim olursa olsun yörenin bu önemli özelliğine saygı göstermiş ve yapısını muhafaza etmeye çalışmışlardır. Ancak, insanlığa barış ve huzur vaad eden üç büyük dinin ve uygarlığın beşiği, Jeopolitik bakımdan çok önemli olan Ortadoğunun merkezinde yer alan Filistin ve çerçevesinde uluslararası rekabetin yoğun olduğu ve zaman zaman bu rekabetin sıcak savaşlara yol açtığı görülmektedir. Ortadoğuda uzun süre egemenlik kuran Emeviler, Abbasiler, Fatimiler, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde bölge halkı huzur ve güven içinde olmuştur. Kutsal toprakları işgal etmek için Avrupa'dan çığ gibi akan Haçlı Ordularını durduran Selçuklu ile Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise, İslam dünyasında siyasi ve coğrafi bütünlük sağlanmıştır.

Haçlı seferleri karşısında geçilmesi çok zor olan bir Anadolu seddi oluşturan Türkler, Osmanlı olarak tarih sahnesine idraklerinden kısa bir süre sonra, Memluklara karşı yapılan başarılı savaşları takiben Filistin kapılarını açmışlardır. Filistin ve Mısır'ın fethinden sonra Mekke Şerifi Ebu Berakat, oğlu Şerif Ebu Numey'i, Mısır'a yolladı Ebu Numey, Mekke'nin altın anahtarını Yavuz'a verdi. Böylece Mekke Şerifi Osmanlı İmparatorluğu'na itaatini arz etmiş oluyordu. Kendisine "*Hadimü'l Haremeyni Şerifeyn*" denilmesini isteyen Yavuz, Ebu Numey'e büyük itibar göstermiş, Mekke ve Medine halkına bol miktarda ih-sanda bulunmuştur. 1517-1918 yılları arasında Filistin'de, Osmanlılarla devam eden Türk yönetimi sırasında, egemen oldukları her yerde olduğu gibi, üç büyük dinin merkezi olan Kudüs ve çevresinde de, insan hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmiş, barış ve refah sağlanmıştır.

Osmanlılar, ilk padişahları Osman Gazi'nin; (1258-1326) "*Maksadımız kuru kavga ve cihangirlik gütmek değil, Allahın dinini yaymaktır*" şeklinde açıkladığı amacının, uygulayıcısı olmuşlardır. İslama ve Türk törelerine göre, İslamiyet ve İslam ülkeleri tecavüze uğramadıkça harbe girmemişler ve girecekleri

zaman da İslam ulemasını fetvasını almışlardır. Bir çok haclı seferinin karşısına dikilen Murat Hudavendigâr, emsalsiz zaferler kazanan Yıldırım Beyazıt, yüzlerce düşman kalesini İslama maleden Kanuni, İstanbul'u fethederek Peygamberimizin arzu-larını gerçekleştiren ve *"İmtisal-i Cahidu fillah oluptur niyye-tüm, Din-i İslam'ın mücerret gayretidür gayretim"* mısralarını söyleyen Fatih, mülhit Safeviler ile nifak eden Memluk devleti-ne karşı sefere girişen Yavuz bunun tarihi örneklerini vermişler-dir.¹²⁷

Osmanlı padişahları Kudüs'te bulunan Mescid-ül Aksa ve Ömer Camileri'nin, uygun bir şekilde muhafaza edilmesine bü-yük önem vermişlerdir. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) özellikle imar işlerinde oldukça hassas davranmıştır. Kudüs'te üç büyük din için büyük paralar sarf edilmiş, şehrin surları ye-nilenerek, bugünkü şekline getirilmiştir. Kudüs'te, dünyanın dört bir tarafından kutsal yerleri ziyarete gelen Müslüman, Hı-ristiyan ve Yahudilere serbest ibadet imkanı sağlanmıştır. O dö-nemde Kudüs'e gelenlerin de ifade ettiği gibi Türk yönetimi al-tında bulunduğu dönemlerde Kudüs'te kanun ve düzen hakimiyeti sağlanmış, bölgenin ekonomisi gelişmiştir. Kudüs, İslami-yet için kutsal yerlerden olan Hicaz hariç, diğer eyaletlerden da-ha özel bir yer işgal etmiştir.¹²⁸

Yapılan yardımlar kutsal yerlerin, Kudüs, Mekke ve Medine'nin onarım ve bakımı, Arap halkın iaşesi, İstanbul-Mekke yolunun güvenliği, Şam'dan Mekke ve Medine'ye değin su ve yiyecek depolarının inşası ve bölgedeki dini veya kamu yararı-na olan kuruluşların bakımı ile onarım için kullanılırdı.¹²⁹

Çelebi Mehmet (1403-1421) iki kez 9000 Florin, II. Murat (1421-1451) her yıl 3500 Florin, Fatih 1451-1481 Mekke Emi-

127. Genelkurmay Yayınları, **"Türk-Arap İlişkileri"**, Ankara, 1976, s.99.

128. İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, **"Kudüs - Tarihi Belge"**, Çev.:Acar TAN-LAK, Cidde, 1998, s.21.

129. Doç.Dr.Mim Kemal ÖKE, **Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980)**, Ankara, 1987, s.17.

rine ayarı tam olan 20.000 altın ve Haremeyn¹ Halkına 7.000 altın, II. Beyazıt (1481-1512) 14.000 düka altını, Yavuz Selim (1512-1520) 200.000 Florin altın ve 7.000 irdep* Zahirre “Sur-re” göndermişlerdir. Kanuni, gönderilen hububat miktarını arttırmış, Haremeyn için 18.000 kırmızı eşrefi Dinar yollamıştır. Gönderilen zahirre miktarı II. Mahmut döneminde 17.000 irdeb’e, para ise II. Abdülhamit devrinde (1876-1903) 3.513.615 kuruşa yükselmiştir. Osmanlı Arşivi yukarıda bazı örnekleri verilen “Sur-re”leri gösteren belgelerle doludur.¹³⁰

3. Filistin’de Osmanlı Hakimiyetinin Ana Esasları

İstanbul’da 1512’de genç bir padişah tahta çıktı. I. Selim, yani Yavuz Sultan Selim, tekrar Osmanlı İmparatorluğu’nun doğu sınırına yönelerek, iki zorlu rakibine Safevi Şahı İsmail ve Memluk Sultanı Kansu Gavri’ye meydan okudu. 1514’ün başında İran’a doğru sefere çıktı. Aynı yılın Ağustos ayında Tebriz’in kuzeyindeki Çaldıran Ovası’nda Şah İsmail’i yendi. Daha sonra yaklaşan kış ve yeniçerilerin baskısıyla İstanbul’a geri döndü. Ancak 1516 yılında yeni bir doğu seferiyle bu kez Memluklara doğru bir harekâta girişti. İki ordu 24 Ağustos 1516 yılında Halep yakınındaki Mercidabık’ta karşılaştılar. Muharebe Memluk hezimetıyla son buldu. Kansu Gavri öldürüldü. Ocak 1517’de Osmanlı Ordusu Sina Çölünü geçerek Kahire yakınlarındaki Ridaniye’de Memluk Ordusunun kalan kısımlarını da imha ettiler. Böylece İslam dünyasının tartışmasız lideri ve Mekke, Medine ile Kudüs’teki kutsal mabetlerin güçlü koruyucusu durumuna geçtiler.¹³¹

* İrdep veya erdep: Arap şehirlerinde kullanılan ve İstanbul Kilesiyle (1 kilo27, 2 kg) 9 kiloya karşılık gelen tahıl ölçümünde kullanılan bir ağırlık ölçüsü.

130. Alp TANIR, *Türk İsrail İlişkilerinin Tarihsel Kökeni*, (Yüksek Lisans Tezi). Ankara, 1996, s.37.

131. Dror ZE’EVİ, Kudüs, “17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi”, İstanbul, 2000, s.4.

1517 yılından itibaren Osmanlı egemenliğine giren Filistin, hiçbir zaman yekpare bir yönetim bölgesi olmamıştır. Osmanlıların “Arz-ı Filistin” dedikleri bu bölge aslında üç coğrafi bölgeden oluşuyordu. Kazmiye nehriyle Mukatta nehri arasındaki bölgeye Museviler ve diğer Müslüman olmayan halkın “Galile” demesine karşın, burası Osmanlılar için “Akka” sancağıydı. Mutakka Nehriyle Zerduludce Nehrinin kaynağı arasındaki yöre Musevilerin “Samarya”, Arapların ise “Batı Şeria” dedikleri bölgedir. Osmanlı Padişahları döneminde ise bu bölge Osmanlı devletinin “Nablus” sancağıdır. Nablus’un güneyinde Berşeba vadisine kadar olan mıntuka ise Museviler için “Yudes”, Osmanlılar içinse “Kudüs” sancağıdır.

Osmanlıların mülki idare sistemine göre Kudüs 1887 yılında merkeze bağlı bağımsız bir mutasarrıflık haline getirilmiştir. Bir yıl sonra Beyrut vilayeti oluşturulmuş ve Kuzey Filistin’deki iki sancak, Nablus ve Akka, bu vilayetin sınırları içine alınmıştır. Böylece konumuz döneminde Filistin iki bölüme ayrılmıştı; Filistin’in kuzeyi Beyrut Valiliğinden idare edilirken, Kudüs Mutasarrıfı kutsal toprakların güney kısmından sorumluydu. Beyrut vilayetine bağlı Akka sancağının herbiri bir kaymakamın yönetiminde olan ve Merkez Akka kazası, Hayfa, Tiberyas, Safed ve Nazıra (Nazareth) dan oluşan beş kazası vardı. Arapların “Balka”, Musevilerin “Samarya” ve Osmanlıların “Nablus” dediği sancak ise Merkez Kaza, Cenin, Beni Saab ve Cema’nın olmak üzere dört kazadan oluşuyordu. Kudüs-ü Şerif mutasarrıflığı ise 127 köyden oluşan merkez livası ve 58 köyden oluşan Halil El Rahman kazalarına bölünmüştür.

Filistin, Osmanlıların egemenliğinde bir bölge olmasına karşın, her üç büyük dince kutsal addedildiği için Batı Uluslarının yoğun misyoner faaliyetlerine sahne oluyordu. İngiltere, Rusya, Almanya, İtalya ve Fransa bu bölgede kiliseler dini okullar ve misyoner cemiyetleri kurmuşlardı. Bununda dışında, dünya siyasetinde önemli bir yeri vardı. İngiltere için Filistin Hint sö-

mürgesine ulaşım yollarının üzerinde önemli bir stratejik konuma sahipti. Fransa ise Lübnan ve Suriye’de I. François zamanından beri küçümsenmeyecek bir nüfus kurmayı başarmıştı. Böylece Filistin, Fransa’nın Ortadoğudaki ticaret merkezlerinden biriydi. Almanya’nın ise doğuya açılma politikası çerçevesinde Filistin’i ihmal ettiği söylenemezdi. Almanlar gerek gemicilik kumpanyaları ve gerek bankaları ile Filistin’de kendilerine bir yer açmaya çalışıyorlardı. Rusya’da Ortadoğudaki devletler arası rekabetten kendisini soyutlamamış ve Suriye ve Filistin’deki yerli halkın belirli bir kısmının Ortodoks olmasından yararlanarak kilisesi ve misyoner kurumları ile Filistinde kültürünü ve nüfusunu yaymaya başlamıştı.¹³²

Büyük güçlerin azınlıkları himayeleri altına alarak Osmanlı İmparatorluğunun içişlerine karıştıkları düşünülürse, Filistin, sadece misyoner faaliyetlerinin yoğun olduğu bir bölge değil, aynı zamanda Avrupa devletleri arasındaki kıyasıya rekabetin sergilendiği bir arena görüntüsü vermektedir. Büyük Güçler, Filistin’de misyonerleri ve azınlıkları himayeleri altına almakla bu bölgedeki nüfuslarını önce Osmanlı İmparatorluğu, sonra da diğer devletler nezdinde artırmak istiyorlardı.¹³³ Bu nedenle, İngiltere’nin Kudüs konsolosu Finn’in desteği ile protestan misyoner heyetleri mühtedilerine İngiliz pasaportları dağıtmış ve kısa bir süre sonra Filistin’de küçük bir İngiliz kolonisi oluşturmuştu. Rusya ise İstanbul Rum Patrikhanesi’nin Filistin’deki otoritesini yıkarak bu kutsal makama kendi adamını geçirmek istiyordu. Babıali tarafından tayin edilen Rum asıllı bir Ortodoks patriğinin yerine Rus taraftarı bir Suriyeli’nin bu görevi almasını sağlarsa, Osmanlı Hükümetini Filistin’de Ortodoks kilisesi üzerindeki saygınlığının yıkılacağını sanıyor, bu fırsattan yararlanarak kendi nüfusunu güçlendirmeyi düşünüyordu. Bir

132. Harold H.SAUNDERS, *The Other Walls*, New York, 1991, s.43.

133. Doç.Dr.Mim Kemal ÖKE, *age.*, Ankara, 1987, s.23.

İngiliz memurunun Şam'dan yazdığı gibi *"Rusya'nın nüfusu her gün artıyordu. Petrograd'ın Suriye ve Filistin'deki Rum-Ortodoks cemiyetlerini Ruslaştırmak için sistemli bir şekilde çalıştığını söylemek abartma olmaz sanırım."* Çarın Filistin'de ikinci bir Balkanlar yaratma düşüncesi en çok Fransızları düşündürüyordu. Yakın dostlarını kırmadan, Petrograd'ın Filistin'de git-tikçe artan nüfusa set çekmek istemişlerdi. Kudüs'teki İngiliz konsolosluğunun da fark ettiği gibi *"Cizvit papazları tarafından Beyrut'ta bir okul açılması Rusların kültürel yayılmasına karşı bir dengeleme hareketiydi."* Almanya'nın Filistin'deki genişle-me faaliyetleri bu bölgedeki her Avrupa kilisesini ve siyasal temsilcisini tedirgin eden bir konuydu. "Templar" cemiyeti, Alman Hükümetinin Filistin'deki karakolu addediliyor ve Wil-helstrasse'nin Ortadoğudaki ekonomik ve siyasal yayılmasında önemli rol oynadığı düşünülüyordu.

Büyük güçlerle Filistin'deki azınlıklar arasındaki işbirliğine göz atılacak olursa, padişahların İmparatorlukta ekonomik can-lılık getireceği umuduyla Batı'ya verdikleri kapitülasyonların ne derece suistimal edildiği açıkça görülecektir. Şöyle ki; sanayi devrimini tamamlayan Batı Avrupa devletleri sınai ürünlerinin fazlalıklarını kapitülasyonların kendilerine sağladıkları haklar-dan yararlanarak Osmanlı pazarlarına yığıyorlardı. Böylece, bu sistem Avrupa emperyalizminin Osmanlı İmparatorluğu'nu sö-mürmesini kolaylaştıran en önemli yöntemlerden birisi olmuş-tur.

Osmanlı yönetimi esnasında bölgeye huzur ve güven gelmiş-tir. Türkler aynı zamanda, Kudüs'ün muktedir, dürüst ve etkili personel ile idare edilmesini sağlamışlardır. Kudüs Mutasarrıflı-ğı ile birlikte çalışan bazı resmi müesseler vardı ki, bunların yetkilileri bugünkü deyimleriyle Eyalet Müdürü, Bayındırlık Müdürü ve Eyalet Hakimi gibi İstanbul Hükümeti tarafından atanır ve İstanbul'daki amirlerine doğrudan bağlı olurlardı. Ku-düs'teki çeşitli dairelerin faaliyetleri, mutasarrıf, daire başkanla-

rı ve halktan seçilmiş üç müslüman, üç gayrimüslim altı temsilciden oluşan bir yönetim kurulunca koordine edilirdi.¹³⁴

Kamu güvenliği alanında da bazı etkili tedbirler getirilmişti. Filistin ve Suriye’de barış ve düzenin korunması için Arabistan Ordusu olarak bilinen IV. Ordu kurulmuştu. Ayrıca bölgenin refahında ticaret ve alışverişin önemini bilen Osmanlı devleti 1888 yılında Fransa’ya Yaffa-Kudüs ve Hayfa-Yaffa arasında demiryolu yapılmasını sağlasın diye imtiyaz vermiştir. Daha sonra Filistin’i, Beyrut, Şam ve Halep’e bağlayan demiryolları tesis edilmesi için çalışmalar başlatmıştır. Bütün bu yollar 1906 yılında tamamlanmış yük ve yolcu taşıma işi düzene girmişti.

Osmanlı Yönetimi ayrıca Almanlara Berlin-Bağdat ve Hicaz demiryollarının yapılması için imtiyaz verdi.

Hicaz demiryolunu, Abdulhamid aynı zamanda Osmanlı merkezileştirme politikasının desteklerinden biri olarak düşünmüş, Jön Türkler de elbette böyle görerek onu desteklemişlerdi.¹³⁵

Bu gayretlerin sonucunda Yaffa ve Hayfa önemli birer ticaret merkezi haline gelmiştir. Bölgenin gelişmesinde önemli bir rol oynayan ve hacca gitmeyi kolaylaştıran demiryollarının Maan-Medine arasındaki bölümü, I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin kendi çıkarlarını korumak için yolladıkları Lawrence vasıtasıyla Osmanlı İmparatorluğu’na karşı kışkırtılan Araplar tarafından tahrip edilmiştir.¹³⁶

Osmanlı yönetimindeki Kudüs’ün uluslararası sorun yapılma çabaları özellikle Fransa ve Rusya’nın girişimleriyle canlanmış ve Kırım savaşına giden yolda Kudüs önemli rol oynamıştır. Kudüs 400 yıl (1516-1918) Osmanlı egemenliği altında kalmıştır. Daha önce de belirttiğim gibi Osmanlı yönetimi Kudüs’teki

134. Doç.Dr.Mim Kemal ÖKE. *age.*, Ankara, 1987, s.27.

135. Hasan KAYALI. *Jön Türkler ve Araplar "Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, İstanbul, 1998, s.175.

136. Genelkurmay Yayınları, "*Arap Tedhiş Faaliyetleri*". Ankara, 1972, s.43.

kutsal yerler konusunda büyük titizlik göstermiştir. Kanuni Sultan Süleyman şehir surlarını yeniden yaptırmıştır. Müslümanların üçüncü kutsal yeri olan Mescid-i Aksa (Al Aksa) Camisi ile Kubbet-ul Sahra Camisinin Osmanlı Padişahları tarafından devamlı bakım ve onarımı yaptırılmıştır.¹³⁷

Ayrıca yine Kanuni Sultan Süleyman tarafından temizletilen ağlama duvarı Yahudiler için ibadete açılmıştır. Hristiyanlar için kutsal olan Kudüs'ün Mukaddes Mezar Kilisesi ile Beytul-lahim (Betlehem)'deki İsa'nın Doğum Mağarası (Church of Nativity) gibi yerlerin çok iyi korunduğu gibi bu gibi yerlerle ilgili olarak Katolik ve Ortadoks devletlere de birtakım haklar tanınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde hem bütün dinlere, mezheplere huzur ve özgürlük verilmiş hem de halkın refah ve kalkınmasına çalışılmıştır. Hatta bu bölgeye akıtılan altın ve para aynı dönem içerisindeki Anadolu'nun tamamen ihmal edilmesi sayesinde yapılmıştır diyebiliriz.¹³⁸

Görüldüğü gibi Osmanlı dönemi içerisinde bölgeyi kaldırmaya yönelik önemli yatırımlar yapılmış ve halka huzur ve güven getirici bir sistem kurulmuştur. Aynı dönem içerisinde Araplara harcanan para Anadolu'ya harcanan paradan kat kat fazladır. IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa, Filistin Cephesindeki mağlubiyetten sonra Anadolu'ya trenle dönerken Anadolu'nun harap ve virane halini görünce gözyaşlarını tutamamıştır.¹³⁹

4. Osmanlı İmparatorluğunun Filistin'i Kaybetmesi

Filistin Cephesi Türk tarihinde önemli bir o kadar da duygusal bir yer tutar. Şimdi bu savaşa şöyle bir göz atalım. Mustafa Kemal, Suriye cephesine geldiğinde ağustosun sonu yaklaşmıştı. Nablus'daki Karargahında bulunan yüksek kumandan Liman

137. Reşat ARIM. **Türkiye ve Kudüs Sorunu**. Ankara, 1998. s.150.

138. Meliha Benli ALTUNIŞIK. **Türkiye ve Ortadoğu. "Tarih, Kimlik Güvenlik"**. Ankara, 1997. s.37.

139. Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz.: Falih Rıfkı ATAY. **Zeytinadağı**, İstanbul, 1981.

Von Sanders'e (Falkenhein baharda Almanya'ya dönmüştü.) görevi hakkında rapor sundu. Liman Von Sanders onu tekrar gördüğüne sevinmişti. (Daha önce Çanakkale savaşında birlikte çarpışmışlardı.) Sonra birlikte bütün cepheyi kapsayan bir inceleme gezisi yaptılar.

İngilizler, 1917 yılı sonlarında Kudüs'ü General Allenby komutasındaki birlikler tarafından işgal ettikten sonra uzun bir duraklama dönemi geçirdiler. Bu duraklamanın sebebi, çok yağışlı geçen mevsim şartları ile İngilizlerin geri ikmal ve idari faaliyetlerine yönelik hazırlıklarını tamamlayamamalarından kaynaklanıyordu. Yıldırım Orduları Grubu da üç ordu olarak (4., 7. ve 8. Ordu) cephede bulunuyordu. Ancak birlik mevcutları azdı.

Yıldırım Orduları Grubuna verilen vazife, "*Filistin'i azim ve ısrarla müdafaa etmektir.*" Yıldırım Orduları Grubunun toplam personel mevcudu 50.000 kişiydi ve savunulacak cephenin genişliği ise yaklaşık 100 km idi. Buna karşılık İngilizlerin bu cephedeki kuvvetleri (Mısır'dakiler dahil) 467.650 insan, 159.500 hayvan ve 556 toptan kuruluydu.¹⁴⁰

Türklerin, Filistin'i boydan boya aşarak, Yafa'nın 15 km kuzeyinde kalan bir noktadan, kıyı şeridindeki düzlükte bulunan kumsala kadar, Ürdün Nehri ve Judea Dağlarından Hicaz (Mekke) demiryolu ile Maan Çölü arasında kalan araziye dek uzanan büyük bir hat boyunca siper içine yerleştirildiklerini gördü. Bu hat, güneyden kuzeye, Suriye'ye uzanan belli başlı bütün yolları kapsıyordu. Hicaz demiryolu Medine'den başlayıp Maan Çölünden geçerek Deraa'daki kavşağa ve Şam'a gidiyordu. Rayak'ta yeni açılan bir hattın ikinci bir demiryolu kuzeye, Halep'e gidiyor ve Toros Dağlarını aşarak Türkiye'ye dek ulaşıyordu.¹⁴¹

Mustafa Kemal, 7. Ordunun kumandasını Fevzi Paşa'dan devir aldı. Fevzi, Erkan-ı Harbiye Reisliğine atandığı için İstan-

140. Veli YILMAZ, *Siyasi Tarih, "Harp Akademileri Yayınları"*, İstanbul, 1998, s.242.

141. Fred J.KHOURI, *The Arab Israeli Dilemma*, New York, 1968, s.121.

bul'a dönen güvenilir, yaşlı bir askerdir. 7. Ordu, Türk hattının merkezinde yer almaktaydı. Miralay İsmet ve Miralay Ali Fuat'ın kumandasında iki kolordusu vardı. Sağda Miralay Rafet'in kumandasında kıyıya kadar uzanan mevzileri tutan 22. Kolordu ile birlikte 8. Ordu yer alıyordu. 7 ve 8. Ordular arasında, bu orduya levazım sağlamak için Deraa kavşağından batıdaki denize doğru bir yan demiryolu hattı kurulmuştu. Solda ise, 4'ncü Ordu, Hicaz Demiryolunu tutuyordu.

Alayların çoğu kağıt üzerindeki mevcudunun yüzde onundan azına sahipti. Tümüyle ihmale uğramış, perişan, bitlenmiş, yiyecek hatta sık sık su kıtlığıyla karşı karşıya olan askerlerin binlercesi dizanteriden ve çölün kavurucu sıcaklığı altında açlık ve susuzluktan ölüyordu. Maneviyat bozulmuş, birlikler ancak zor kullanılarak siperlerinde tutulabiliyordu.

İngilizler Türklerin tam karşısında bir siper hattı kurmuşlardı. Büyük bir saldırıya hazırlandıkları belliydi. Birlikleri taze, dinç ve istek dolu askerlerden oluşuyordu. Örgütlenmeleri, donanımları ve sıhhiye hizmetleri mükemmeldi. Bol miktarda kumanyaları, cephaneleri, toplarının yanı sıra mekanize nakliye imkanları ve çok sayıda uçakları vardı. Türklerde ise hepsi hepsi 8 uçak ve 2 uçaksavar vardı.¹⁴²

Mekke Emiri Hüseyin'in oğlu Emir Faysal'a bağlı Araplar, İngilizlere katılmıştı. İngiliz T.E.Lawrence'in kumandası altındaki Arap çeteciler çölden yaptıkları sürekli akınlarla demiryolu, telgraf ve telefon hatlarını kesiyor, köprüleri uçuruyor, Türk konvoylarını ele geçiriyor, iletişimi kesintiye uğrattıyor ve bütün bu yaptıklarıyla Türk birliklerine güvensizlik duygusu yerleştiriyor ve yerel halkı da isyana kışkırtıyorlardı.¹⁴³

17 Eylülde İngiliz ordusundan kaçan bir Hintli çavuş 22. Kolordu Hattına sığınarak, büyük taarruzun 19 Eylül günü kıyından başlatılacağını ihbar etti.

142. Benjamin Z.KEDAR. *The Changing Land Between The Jordan And The Sea "With Aerial Photographs From 1917 to The Present"*, Tel Aviv. 1991. s.57.

143. T.E.LAWRENCE. *Seven Pillars of Wisdom*. London. 1968. s.112.

Refet Bey, bu haberi Mustafa Kemal'e iletti. İsmet ve Ali Fuat çağrıldı. Refet bu ihbarın doğru olduğuna inanıyordu. Ali Fuat'da aynı fikirdeydi. İsmet ve Mustafa Kemal'de aynı görüş birliğine varıp, haberi Liman Von Sanders'e iletiler. Ne var ki Alman, onların fikrine katılmadı. Hint'lilerin bir hile olarak karşılarına yerleştirildiklerine, asıl saldırının batıdan, demiryolundan geleceğine inanıyordu. En iyi birlikleri o yöne sürdü.

19 Eylül gece yarısı İngilizler yoğun bir bombardımana başladılar. Şafakta İngilizler saldırıya geçti 7. Orduyu güçlü bir cephe saldırısı ile oyalayıp, asıl taarruzlarını 8. Ordu üzerinde yoğunlaştırdılar. Türk hatlarının sağ kanadını aşp, kıyıya doğru ilerlediler. 22. Kolorduyu ve 8. Orduyu tümüyle temizlediler. Az kalsın Liman Von Sanders'i yakalayacaklardı. Türklerin yan cenahını geriye püskürtüp, onların kuzeydeki çekilme hattının önünü kestiler.¹⁴⁴

Mustafa Kemal, ordusunun Ürdün Nehrinin arkasına alıp çevirerek şiddetli hücumdan kurtardı, ama adamları bitmişti. Beşinci gün toplayabildiği tüm askerleri kişisel idaresine alarak Ürdün'e geçirmeye hazırlandı.

Bütün ayrıntılarla bizzat ilgileniyordu. Birliğin büyük bölümü nehri geçtiğinde, kendisi de onları izledi. Birkaç dakika sonra artçılarına yetişen 11. İngiliz Süvari Tugayı atlarıyla Ürdün Nehrine ulaştılar. Mustafa Kemal'i çok az bir zaman farkıyla ellerinden kaçırmışlardı. 4. Türk ordusu demiryolunun yukarısına doğru çekiliyordu. Güçlerinden arta kalanları Deraa İstasyonuna ulaşmak üzere ıssız çöle doğru sürdü. Arka ve yan cenahlardan düşman onların peşinden gelmekteydi. İki kez artçıları tek sıra halinde yürürken yakandılar ve çoğu imha edildi. Yürüyüş kollarını makinalı tüfeklerle tarayan, nakliye araçları ile toplan bombalayan İngiliz uçakları devamlı olarak üzerlerinden geçi-

144. Webb McKINLEY. *Trouble in the Middle East*, New York, 1972, s.61.

yordu. Her tarafta sonsuz bir kargaşa hakimdi. Dağılan askerleri Lawrence'in adamları öldürüyor, üst başlarını soyup alıyor, askerlerin organlarını ve hatta bağırsaklarını altın buluruz umuduyla parçalıyorlardı.¹⁴⁵

Bütün bu kesmekeş içinde bir avuç adamını, kişiliğinin gücüyle bir arada tutan Mustafa Kemal, hemen çevresindeki askerlere cesaret vererek dimdik ilerlemekteydi.

Deraa'dan hiç beklemeksizin ayrılarak, Şam Demiryoluna öylesine hızlı bir şekilde çekildi ki, İngilizler onlarla teması kaybetti.

C. Arap ve Yahudi Liderler ile Bunların Özellikleri

Bu bölümde, bölgede zaman içerisinde ortaya çıkan liderleri Arap ve Yahudi liderler olarak iki bölümde inceleyebiliriz. Öncelikle Arap liderler olacak şekilde;

1. Arap Liderler

a) **Mekke Emiri Hüseyin**; Şerif Hüseyin Osmanlı İmparatorluğu'nda danıştay üyesi olarak uzun yıllar görev yapmış ve daha sonra 30.000 İngiliz altını ve İngilizlerin sahte vaatlerine kanarak Osmanlı İmparatorluğuna karşı Arap bağımsızlığını ilan edip ilk isyanı başlatan kişidir. 1931'de Amman'da ölmüştür. Büyük Arap İmparatorluğu hayaliyle yanarken, Ürdün Krallığına razı olmuştur.¹⁴⁶

b) **Şeyh İzzettin el-Kassam**; Hayfa'da bir Müslüman katibi olan Şeyh ilk gerilla grubu lideri olarak İngilizler ve gizli Yahudi güçlerine karşı savaşmıştır. İlk etapta 10 arkadaşıyla birlikte silahlanarak Kasım 1935'in ilk günlerinde Kuzey Samiriye tepelerine doğru yola çıktı. 20 Kasım günü Cenin bölgesinde İn-

145. H.C.ARMSTRONG, **Bozkurt**, İstanbul. 1997, Çev.: Gül Çağalı GÜVEN, s.74.

146. Halford L.HOPKINS, The Middle East "**Problem Area in World Politics**", New York. 1957, s.57.

giliz güvenlik güçlerince kuşatmaya alınmadan önce bu çete Rosenfeld adlı Yahudi bir komiser yardımcısını öldürmeyi başardı. Daha sonra bir çatışmada kuşatılan çetede El-Kassam üç adamıyla birlikte öldürüldü. El-Kassam'ın cenazesi siyasi bir kitle gösterisine dönüştü...¹⁴⁷

c) Şeyh Hasan el-Banna; kardeşiyle birlikte “Müslüman Kardeşler Organizasyonu” nu kurdu. (Daha sonra 1987’de bu grubun 7 üyesi “Hamas” kuracaktır.) Bu örgüt Kahire’de kuruldu ve kısa zamanda büyüdü. Örgütün orijinal ismi şöyledir. “Jamaat al-İkhwan al-Muslimun” Yaser Arafat da öğrenciliği sırasında bu örgüte katılmıştır. Şeyh Hasan El -Banna, 12 Şubat 1949’da Mısır Kralı Faruk tarafından Kahire’de öldürülmüş ve yerine Şeyh Ahmet Yasin geçmiştir.

d) Şeyh Ahmet Yasin; Şeyh lider olarak seçildiğinde 14 yaşındaydı. Seçilmesinin sebebi Şeyh Hasan’ın yakın akrabası olması ve yine Şeyh Hasan’ın onu halefi olarak seçmiş olmasıydı. Bu dönemde örgüt Filistin’e gönüllü mücahit birlikleri göndermiştir. Hasan’ın ailesi Gaza’daki Shati Mülteci Kampına sürgün olarak gönderilmiştir. Kendisi 1983 yılında tutuklandı ve 13 yıllık hapse mahkum edildi.

e) Hacı Emin el-Hüseyni; Yüksek Arap Komitesinin kurucusu ve başkanıydı. Osmanlı İmparatorluğunda subay olarak görev yapmıştır. Ayrıca Hacı Emin el-Hüseyni Filistin ulusal hareketini kuran, Filistin davasını İslam dünyasının gündemine sokan kişidir. Birinci Dünya Savaşından sonra, Filistin İngiliz manda yönetimi altındayken, çok genç yaşta Kudüs müftüsü seçilmiş, yaklaşık otuz yıl boyunca Filistinlilerin tartışmasız lideri olmuştur.¹⁴⁸

f) Fevzi el-Kavukçu (Qawuqji); Lübnan’lı gerilla lideridir. 150 mücahitte birlikte İngiliz ve Siyonist güçlere karşı Filis-

147. Zvi ELPELEG, **Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseyni**, Çev:Dilek ŞENDİL, İstanbul. 1999. s.76.

148. Zvi ELPELEG, **age.**, Çev:Dilek ŞENDİL, İstanbul. 1999. s.7.

tin'in kuzey bölgesinde vur-kaç taktiğine dayanan bir savaş başlattı. 1947 yılında ALA (Arap Kurtuluş Ordusu)'nın başına geçti. Jenin-Nablus-Tulkarm üçgenini kurtarılmış bölge ilan etti.

g) Abdülkadir el-Hüseyni; Filistin gerilla lideri, küçük direniş grupları kurdu. 1938 Yılında tutuklanarak 10 yıllık sürgüne gönderildi. 1948'de yeniden kaldığı yerden devam etti. Arap Yüksek Enstitüsü bölgede cesaret ve kabiliyetleriyle tanınan Abdulkadir el-Hüseyni ve yardımcı komutanların yönetiminde Ceyş-ül Cihad-ül Mukaddes'i kurdu. 08 Nisan 1948'de Kudüs yakınındaki Gastel Köyünü Yahudilerden geri almaya çalışırken öldürüldü. Halen fanatik Filistinliler arasında bir kahraman olarak tanınıyor. (Kudüs eski Belediye Başkanı Musa Kazım'ın oğludur.)

h) Yaser Arafat; Kuveyt'te üniversite eğitimi gördüğü yıllarda bir grup Filistinli gençle birlikte Fatah (Filistin Milli Bağımsızlık Hareketi)'ı kurdu. Fatah'ın ana ideolojisi başlangıçta diğer Arap ülke ve rejimlerine güvenmeden bağımsızlığa Filistin halkının kendi çaba ve mücadelesiyle ulaşılacağıydı. Fatah, farklı bir Filistin milliyetçi akımı doğmasına yol açtı. Doğal lideri Arafat kaldı. Fatah, yeraltı örgütlenmesini 1965'te tamamlayıp İsrail'e karşı gerilla savaşını başlattı. 1969'da Fatah, PLO (Filistin Bağımsızlık Organizasyonu) ile birleşti.¹⁴⁹

Arafat'ın renkli, karizmatik ve halen güncel olan kişiliği hakkında şu ilave bilgilere ihtiyaç göstermiştir;

Arafat, Filistin Bağımsızlık Organizasyonun da başkanı seçildi. Bu tarihten itibaren günümüze değin Filistin'in gerçek temsilcisi ve doğal lideri olma özelliğini korumuştur. Şu anda en büyük problemi Hamas ve Hizbullah'ı kontrol etmektir. İsrail'le karşılıklı anlaşmalar neticesinde, 1977 yılı içerisinde teslim etmeye söz verdiği 10 Hamas üyesinden ancak birisini tutuklatarak teslim edebilmiştir.¹⁵⁰

149. Fred KHOURI, *The Arap Israeli Dilemma*. New York, 1969. s.37.

150. Thomas FREIDMAN, *From Beirut to Jerusalem*. Toronto, 1990. s.75.

Yaser Arafat, Kahire’de Ağustos 1929 tarihinde dünyaya gelmiştir. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite öğreniminin bir kısmını yine Kahire’de tamamlamıştır. Öğrencilik yıllarında Mısır İslam Organizasyonun üyesi olmuş, Müslüman Kardeşler Organizasyonuna ilk başlarda yakınlık duyup, daha sonra üye olmuştur. 1950’de Mısırlıların Süveyş Kanalındaki İngiliz kontrolüne karşı yapılan ayaklanmaya bizzat katılmıştır. “6 Gün Savaşından” sonra Filistin’in gizli gerilla lideri olan Ebu Ömer’le ilk defa karşılaşmıştır. Arafat’ın annesi Kudüs’te doğmuştur ve zengin Ebu Said ailesinden gelmektedir. Babası Gaza’da doğmuştur ve yine o da annesi gibi zengin bir aile olan El Kadawa El Hüseyin’i ailesinden gelmiştir. 1927 yılında ailesi Mısır’a giderek Kahire’ye yerleşmişlerdir. Ailenin Mısır’a gitme sebebi İngiliz emperyalizmi ve Siyonist yayılmacılığıdır. Arafat’a karşı propaganda yapan bazı kuruluşlar, sebebin Arafat’ın babasının daha çok para kazanma hırsı yüzünden olduğunu belirtmekteler. Yine aynı kuruluşlar, Arafat’ın Mısır’da doğduğu için Filistinlilerin hakkını koruyamayacağını belirtmekteler.

Gençliğinde Yüksek Arap Komitesinin kurucusu olan Müftü Hacı Emin El Hüseyin’in grubuna katıldı. Daha sonra Abdulkadir el-Hüseyin tarafından tanındı ve onurlandırıldı. (Faysal el-Hüseyin’in babası ve 1948’deki savaşta Filistinlilerin gerilla savaşındaki en kıdemli komutandı)

Arafat, 1954 yılında Nasır’a suikast planlayan bir grup aşırı dinciyle birlikte tutuklandı.

Arafat, 11 Kasım 2004 tarihinde rahatsızlığı yüzünden vefat etmiştir. Yaser Arafat sonrası Filistin’de olabilecek gelişmelerle ilgili “Associated Press”, “Eurasia Security Watch”, “Middle East Newslane”, “BBC” ve “Council on Foreign Relations Middle East” açık kaynaklarından alınan haber ve değerlendirmelerle ilgili özet aşağıda sıralanmıştır.

— Uzun süredir Filistin ulusal kimliğinin simgesi olan Yaser Arafat’ın iktidarı boyunca herhangi bir kişiyi yerine aday gös-

termemeye özen gösterdiği ve Yaser Arafat'ın yerini tam anlamıyla doldurabilecek Filistinli bir siyasetçi olmadığı, bu durumda Arafat sonrası liderlik konusunda kargaşa ortamının yaşanabileceği uzmanlar tarafından ifade edilmektedir.

— 2003 tarihli Filistin Temel Yasasına göre, Filistin Yönetimi başkanının ölmesi ya da görevlerini yerine getirememesi durumunda Filistin Yasama Konseyinin sözcüsü olan Rahmi Fettah, başkanlığı geçici olarak yürütecektir. Rahmi Fettah yemin ederek göreve başlamıştır. Ayrıca yasa, başkan seçimlerinin 60 gün içerisinde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu duruma göre, Arafat'tan sonra seçilebilecek liderin kim olabileceği aşağıdadır.

a. Seçilebilecek adaylar, uzun yıllar boyunca Arafat'a yakın olan kişiler veya son dönemlerde adından bahsedilen daha geniş kadrolardan oluşmaktadır. Buna göre;

(1) İlk gruptaki adaylar, sürgünde geçen uzun yıllar boyunca Ürdün, Lübnan ve Tunus'ta FKÖ'ye hizmet etmiş ve Arafat'ın güvendiği kişilerden oluşmaktadır. Ancak Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan Filistinliler, "Tunuslular" diye adlandırdığı bu kişilere yolsuzluk suçlamaları yüzünden güvenmemektedir. Bu kişiler; Filistin Başbakanı Ahmet Kurey (Ebu ALA), eski Başbakan Mahmut Abbas (Ebu MAZEN), Dışişleri Bakanı NEbil Şaat, geçmişte sol kanat fraksiyonların üyesi olan ancak şimdi FKÖ'de çalışan Yaser Abed Rabbo ve Filistin Ulusal Konseyi Başkanı Salim Zannun'dur.

(2) İkinci gruptaki adaylar ise İsrail'e karşı 1980'li yılların sonunda başlayan "Birinci İntifada" da isimleri öne çıkan kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler, Gazze'nin eski güvenlik şefi Muhammed Dahlan, Batı Şeria'nın eski güvenlik şefi Cebril Racub ile halen İsrail'de hapiste bulunan ve Filistinliler tarafından en çok sevilen siyasetçi olduğu söylenen Mervan Barguti'dir. Barguti başkanlık seçimlerinde aday olduğunu açıklamıştır.

b. Arafat'tan sonra Filistin yönetimini kimin alacağını henüz belirli olmamasına rağmen, 28 Ekim 2004 tarihinde İsrail'de yayınlanan "Haaretz Gazetesi"nin haberinde, Arafat'ın yerine Filistin yönetiminin başı olarak Mahmut Abbas'ın gayri resmi biçimde görev alabileceği ve buna bağlı olarak 2005 yılında yapılması planlanan başkanlık, meclis ve belediye seçimlerinin iptal edilerek Ahmet Kurey'in başbakanlık görevini sürdürebileceği bildirilmiştir.

c. Mahmut Abbas ile Ahmet Kurey arasında geçeceği değerlendirilen liderlik yarışında İsrail'in de "ılımlı siyasetçi" şeklinde nitelendirdiği Mahmut Abbas'ın ön plana çıkacağı değerlendirilmektedir. Ancak seçim sonrasında her iki adayın da FATAH, HAMAS, İslami Cihad ve bölgedeki mevcut terör örgütlerinin lider kadrolarına karşı söz geçirmede problemle karşılaşacakları mütealaa edilmektedir.

ç. Ayrıca yukarıda yer alan şahısların dışında radikal grupların da bu güç mücadelesinin içinde yer alacağı ifade edilmektedir. Özellikle HAMAS'ın Arafat'ın hakimiyeti boyunca ciddi bir siyasi rakip olarak görüldüğü ve "İkinci İntifada"nın başlamasından bu yana Batı Şeria ve Gazze'de güç kazandığı kaynaklar tarafından belirtilmektedir. Bu düşünceleri doğrulayacak şekilde HAMAS, 29 Ekim 2004 tarihinde birleşik ulusal liderliğin oluşturulması ve genel seçim hazırlıklarının yapılması için Filistin halkına çağrıda bulunmuştur.

d. Bazı yorumculara göre, Arafat sonrası dönemde Filistin birliğini sağlama çabalarının artacağına inanılmaktadır. Buna göre, Filistinli gruplar arasında tahminlerin aksine şiddetin başlamayacağı, Filistin'i yönetmek için bir tür koalisyon oluşturulabileceği ifade edilmektedir.

Arafat sonrasında gelişebilecek olayların "İsrail-Filistin Sorunu"na da önemli etkiler yapacağı değerlendirilmektedir. Buna göre;

a. Arafat'ın ölümünden Ramallah'tan çıkmasına izin vermediği için, dolaylı olarak İsrail'i sorumlu tutan Filistinlilerin İsrail'e karşı terör eylemleri yapabilecekleri ifade edilmektedir. Nitekim İsrail Dışişleri Bakanı Silvan Şalom, ortaya çıkabilecek, karışıklık, ayaklanma ve her türlü terör faaliyetine karşı tedbir olarak, İsrail Savunma Kuvvetlerinin Batı Şeria ile Gazze Şeridi'ne ek birliklerini konuşlandırdığı, Filistin topraklarında seyahat etme konusunda kısıtlamaların getirildiği ve ayrıca askeri müdahale planlarının güncellendiğini açıklamıştır.

b. Ayrıca İsrail'in Filistin'e ait Gazze Şeridi ve Batı Şeria'daki yerleşim merkezlerinden zaman içerisinde çekilmesi ve "Yol Harita"sının işleme konulması konularının geciktirilebileceği ya da değiştirilebileceği, Arafat'ın yerini alması öngörülen Mahmud Abbas'ın ikili ilişkiler konusunda ne tür bir tavır takılabileceğinin belirsiz olduğu ve İsrail'in kapsamlı bir barış sürecine kalkışması halinde ise buna şiddetle karşı çıkan sağ kanadından gelen baskıların artabileceği mütaala edilmektedir.

2. Yahudi Liderler :

a) **Yehuda Makabi (M.Ö.165)**; Haşmonaim ailesinden gelmektedir. Helenlilerin Yahudilere karşı yaptığı baskı sonucunda ortaya çıkan ilk Yahudi gerilla lideridir. (Helenliler, Yahudilerin dinini çok tanrılı olan Paganizme çevirmeye çalışmış ve Kudüs'teki ünlü Yahudi tapınağı Bet-Hamikdaş'ı bir Zeus Tapınağına çevirmişlerdir.) Makabi Kudüs'ü Helenlilerden kurtarıp tapınağı yeniden hizmete açar.¹⁵¹

b) **Theodor Herzl (1860-1904)**; dünyadaki Siyonist akımın öncülerinden, Osmanlı Padişahı Abdulhamit'le İstanbul'da buluşarak Filistin'de altın karşılığında toprak satın almayı teklif

151. Mordechai BARON, *In Pursuit of Peace "A History of the Israel"*, Jerusalem, 1996, s.72.

etmiştir. Sultan Abdulhamid 1896'da görüşme talebinde bulunan Herzl'e kendisinin de ajanı olan Newlinsky vasıtasıyla şunları söyler: *"Mösyö Herzl sizin arkadaşınız olduğuna göre benim de dostum demektir, kendisine bu meselede artık hiçbir teşebbüste bulunmamasını öğütleyiniz. Benim bir karış toprak vermem söz konusu olamaz. Zira istenen toprak bana ait değildir. O millete aittir. Bu devleti kuran ve besleyen millete... Herhangi birisine vermek veya bizden koparılmasına razı olmaktansa, yeniden kanımızla yıkamayı tercih ederiz. Benim Suriye ve Filistin'den gelen iki alayım Plevne'de son neferlerine kadar şehit oldular. Türk İmparatorluk toprakları bana değil, **Türk milletine aittir. Bu İmparatorluğun hiçbir parçasını hiçbir kimseye veremem. Yahudiler şimdilik milyarlarını biriktirsinler. Kimbilir, bir gün bu İmparatorluk paylaşılsa onlar da istediklerini belki de bir şey ödemededen elde edebilirler. Fakat ancak kadavramız paylaşılır, canlı vücuttan parça koparılmasma müsaade edemem.**"*¹⁵² Sultan II.Abdulhamit, Yahudilerin Filistin topraklarıyla ilgili olan maksadını sezmiş ve 1908'de II.Meşrutiyetin ilanıyla saltanatını kaybedinceye kadar, Filistin'e Yahudi göçünü engellemek için elinden gelen her türlü tedbiri almışsa da hukuki boşluklardan yararlanan Yahudilerin göçünü durduramamıştı.¹⁵³ (Bu dönem içerisinde yaklaşık 56.000 Yahudi göçmeni Filistin'e gelmiştir.)

Kendisi Avusturya-Macar Yahudisidir. 1896 tarihinde Filistin'de Yahudi ülkesi kurulması fikrini ortaya atmıştır. (İlk modern Siyonist yerleşim birimi Tel-Aviv'in doğusunda olan Petak Tigva Onun girişimleriyle kurulmuştur.)

Birinci Siyonist Kongresi, 1897'de yine Theodor Herzl'in başkanlığında İsviçre'nin Basle kentinde açıldı. Alınan özet ka-

152. Ergun GÖZE, *Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdulhamid*, İstanbul, 1995, s.14.

153. Aydoğan VATANDAŞ, *Armagedon "Türkiye-İsrail Gizli Savaşı"*, İstanbul, 1997, s.44.

rar bir slogan şeklindeyd ve şöyleydi; “Yahudiler için Filistin’de ev” “*Der Judean State*”¹⁵⁴

c) **Moses Hess (1812-1875) ve Leo Pinsker (1821-1891);** Avrupa ve tüm dünyada Siyonist akım düşüncesini ortaya koyan önemli kişilerdendir. Bunlar liberal değil sosyal görüşü benimseyen kişilerdi ve dünyanın herhangi bir yerinde Yahudi ülkesi kurulması için büyük çaba harcadılar. Fanatik Siyonizm fikrini savundular.

d) **Baron Edmond de Rothschild;** yapılan gizli çalışmaların neticesinde işadamı ve banker olan Rothschild Filistin’de kurulacak Yahudi yerleşim yerlerini desteklemek için faizsiz kredi vermeye başladı.

e) **Baron Maurice de Hirsch;** tarafından 1891 tarihinde Yahudi Kolonileştirme merkezi açıldı. Baron Maurice’nin başkanlığı ve liderliğinde tüm Avrupa dahilinde zengin Yahudilerden yardım toplayıp ihtiyacı olan Yahudilere dağıtmaya başladı.

f) **Chaim Weizmann (1874-1952);** Balfour Bildirisi tamamiyle onun liderliği ve Siyonizm adına yaptığı ısrarlı çalışma neticesinde yayınlanmıştır. Theodor Herzl’den sonra Siyonizme hizmet eden en etkili liderdir. Lloyd George ve Arthur James Balfour’u bir bildiri yayınlaması konusunda ikna etmiştir. Netice olarak İngiliz Hükümeti adına Dışişleri bakanı Arthur James Balfour, 02 Kasım 1917 tarihinde Filistin’de bir İsrail devleti kurulmasının temelini ilgili bildiriyle atmış oluyordu. “Balfour Bildirisi”

Bu bildiride özet olarak, İngiltere’nin Filistin’de Yahudiler için bir milli toprak oluşturulmasını destekleyeceğini bildiriyordu. Bu bildirinin yayınlanmasındaki başarı tamamen Chaim Weizmann’ın kişisel becerisine dayanıyordu.

Siyonist tezlerinin gerçekleşmesindeki ilk basamak Osmanlı İmparatorluğunun Yahudilerin Filistin’e göç etmesine müsaade

154. Charles DOUGLAS. *The Araps and Israel*. Toronto, 1970. s.58.

etmesidir. “Jön Türkler Theodor Herzl’in tekliflerine, sırf Abdulhamid istemedi diye taraftar olmuşlar ve Siyonizmi desteklemişlerdir. O kadar ki, Sultan Abdulhamid’i 1908’de tahtan indirme heyetine Yahudi Karasu Efendi de dahil edilmiş ve bir Müslüman halifeyi bir Yahudi eliyle hal etmek (zerafet-i ittihadanesi) icra edilmiştir. Hatta bir rivayete göre, Osmanlı devletinin Yahudi tebaası; **Sultan Abdulhamid’e yirmi milyon altına yaptırtamadığımızı, ittihadçılara birkaç yüz bin liraya yaptırttık.** diye övünmüşlerdir.”¹⁵⁵

1882 yılında yaklaşık 25 bin Yahudi 20 yıl içerisinde Doğu Avrupa’dan gelerek Tel aviv yakınındaki Petak Tiğva “Petah Tiqwa”ya yerleştirildiler ve onlara Osmanlı tarafından çeşitli imtiyazlar verildi. (Onlarda İngiliz’lerle olan savaş sırasında Osmanlı’ya olan minnetlerini Osmanlı aleyhine İngilizlere casusluk yaparak ödediler.)

İkinci Yahudi göçmen dalgası 1904 ile 1914 arasında gerçekleşti ve yaklaşık 40 bin kadar daha göçmen geldi. 1909’da Yafa’(Yafa) nın kuzeyinde Tel-Aviv kuruldu.¹⁵⁶

Siyonist tezlerinin gerçekleşmesindeki ikinci önemli basamak ise İngiliz’lerin yayınladığı Balfour Bildirisidir. Bu iki önemli basamak Siyonist düşlerinin gerçekleşmesini sağlamıştır.

g) Vladimir Jabotinsky; tarafından Mart 1921’de “Haganah” (Savunma) adlı gizli bir yeraltı örgütü kuruldu. Polonya Yahudisi olan Jabotinsky bir teşkilatçı olarak gizli bir Yahudi ordusu kurulması fikrini savunuyordu. 1925 yılında Paris’te Yahudi yenileştirme partisini kurdu.

1931 yılında Filistinlilere karşı koymak maksadıyla “İrgun Zvai Leumi” (Milli Askeri Organizasyon) kuruldu. Yarı asker yarı polis olan bu teşkilatın başına Jabotinsky getirildi. Jabotinsky IZL’yi 1937’de yeniden organize ederek Filistinlilere

155. Ergun GÖZE, *age.*, İstanbul, 1995, s.10.

karşı silahlı eylemde bulunacak şekle soktu. IZL, 1938 yılında yaklaşık 120 Filistinliyi öldürerek Filistinlileri belirli bölgelerde göçe zorladı. Yine aynı yıl bir İngiliz komando subayı Jabotinsky ile birlikte “Orde Wingate” adlı (Özel Gece Vurucu Timi) timleri teşkil etti. Bu timler de İngiliz askerleriyle birlikte IZL ve Haganah’tan personelde bulunuyordu. Bu dönemde öldürülen Filistinli sayısı resmi kaynaklara göre 3.500-4.000 civarındadır.

Haganah yine Jabotinsky’nin talimatıyla 1945 yılında büyük çaplı bir Yahudi göçünün yapılmasına yardımcı oldu. IZL, 1946 yazında Kudüs’teki King David Otelinde bir patlamayı gerçekleştirdi. 91 kişi hayatını kaybetti. Jabotinsky hayatını Siyonizm’e ve Yahudi ülkesinin kurulmasına adanmıştır. Bu yüzden işlenen bir çok cinayete imzasını atmaktan çekinmemiştir.

h) Avraham Stern; 1939 yılında “Stern Gang” adlı örgütü kurdu. Yine IZL muhaliflerini destekleyerek “Lochemay Herut Yisrael” adlı örgütün kurulmasını destekledi. (İsrail’in Bağımsızlık Savaşçıları)

Avraham Stern, Şubat 1942’de İngiliz polisi tarafından öldürülmüştür. Karşılık olarak Stern Gang ve IZL, İngiltere’ye karşı birleşti ve Kahire’de İngiliz vali Lord Moyne’u misilleme için öldürdüler.

1948’de BM arabulucusu olan Kont Bernadotte Kudüs’te Stern Gang tarafından öldürüldü.¹⁵⁷

Avraham Stern, diğer liderlere göre daha fazla sertlik yanlıydı. Bu yüzden ılımlı Siyonistlere sürekli muhalefet oldu. Yine bir ülkenin ancak kan, baskı ve terörle kurulabileceğini savunuyordu. Öldürülmesi sonucunda arkasında kendi izinde yürüyen önemli bir kitle bıraktı ve İngilizlere karşı bir dönem başlatıldı. Bunun neticesinde İngiltere de dünya kamuoyuna karşı

156. Charles Douglas HOME. *The Arabs and Israel*. Londra, 1970. s.78.

157. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron). age., Hebron, 1997. s.83.

saldırıya geçti. Haganah, IZL, Stern Gang ve Lochemay Herut Yisra'el örgütlerinin bir terör örgütü olduğunu ve birçok masum Filistinlinin ölümüne ve yerlerinden sürülmesine yol açtığını açıkladı. Yine 29 Kasım 1947'de Filistin'de bölünmeyi onaylayan ve bir İsrail devletinin kurulmasını yasallaştıran kanunu Amerika ve Sovyet'lerin 33 diğer üye ülkeyle birlikte kabul etmesine rağmen İngiltere çekimser kalmıştır.

i) Ben Gurion; İsrail'in ilk başbakanıdır. 16.10.1886 tarihinde Çarlık Rusya'sının kontrolü altında olan Polonya'nın Polensk kentinde dünyaya geldi. Eşi Paula Rusya'nın Minsky kentinde 1892'nin Nisan ayında dünyaya geldi.

David Ben Gurion henüz 14 yaşındayken yeni kurulan bir Siyonist gençlik grubu olan "Ezra Sofer Organizasyonuna" katıldı. Amaçları İbraniceyi ve Yahudi kültürünü yaymaktır.

1906 yılında Filistin'e ikinci göçmen dalgasıyla birlikte geldi. 1910'da Kudüs'te "He'ahdut" adlı Siyonizm'i yaymayı amaçlayan bir gazeteye katıldı ve burada çalışmaya başladı.

1912 yılında İstanbul'a hukuk eğitimi görmeye gitti.

1915 yılında Osmanlı İmparatorluğuna düşman bir ülke olan Çarlık Rusya'sının vatandaşı olduğundan ve ayrıca gizli bir Siyonist örgütün üyesi olarak İngiltere adına casusluk yaptığından şüphelenildiği için Mısır'a sürgüne gönderildi. Buradan da Amerika'ya geçti. New York'ta eşi Paula Munweis'le evlendi. 1918 yılında gönüllü olarak İngiliz Ordusundaki Yahudi Birliğine katıldı ve İsrail'e geri döndü.

1921 tarihinde Milli Ticaret Birliği Organizasyonu olan "Histadrut"un birinci sekreteri olarak seçildi. 1935'de Yahudi Ajansının başkanı oldu. Bu süre içerisinde ateşli olarak Yahudi haklarının savunucusu oldu.¹⁵⁸

158. Fred J.KHOURRI, *age.*, New York, 1969, s.63.

14.05.1948’de İsrail devletinin kurulduğunu Theodor HERZL’in resminin altında ilan etti ve yeni devletin ilk başbakanı ve dışişleri bakanı olarak görev yaptı.¹⁵⁹

Ona göre; *“Arapların Yahudiler yararına yapabilecekleri en büyük hata, Birleşmiş Milletler kararını reddetmektir. Bu kararı reddetmeleri bizim için her şeyi değiştirecek diye düşünüyordu. Çünkü ele geçirebildiğimiz kadar fazla toprağı topraklarımıza katma hakkını verecek.”* Böylesine büyük tehditlerden bir umut kaynağı çıkaran ileri görüşlü tek kişiydi.¹⁶⁰

1953 yılında emekli olduktan sonra “Sede Boker” adlı bir Siyonist Organizasyona katıldı. Ben Gurion, Yahudilik, tarih, hukuk, felsefe ve ülkelerin coğrafyası hakkında bir uzmandı. Ayrıca tüm bilgi ve birikimini Yahudi milliyetçiliğini geliştirmek amacıyla sarf eden bir liderdi. 01.12.1973 yılında öldü.

Siyonizm’in Gelişiminde Emegi Geçen Diğer Yahudi Liderler

Max Nordau (1849-1923)

Ahad Ha’am (1856-1927)

Lois Brandeis (1856-1941)

Stephen Wise (1874-1949)

Leo Motzkin (1867-1933)

Martin Buber (1878-1965)

David Wolffsohn (1856-1914)

Nahum Sokolow (1859-1936)¹⁶¹

3. Arap ve Yahudi Liderlerin Başlıca Özellikleri

Arap liderlerin hemen hemen tamamı gücünü dini esaslardan alarak, aşiret sisteminin kendilerine sağladığı maddi ya da manevi gücü, çöl kanunlarının kendilerine sağladığı karizmayla

159. Israel Information Center. "Facts About Israel", Tel Aviv, 1997, s.33.

160. Dominique LAPIERRE&Larry COLLINS. *Kudüs Ey Kudüs*. Çev.:Aydın EMEÇ. İstanbul, 1994, s.108.

161. Fred J.KHOURI. *The Arap Israeli Dilemma*. New York. 1969, s.73.

bütünleştirerek cihat adı altında insanları toplayıp, organize ederek eylemlerini başlatmışlardır. Başlangıçta güçlü olan moral ve güven duyguları zaman içerisinde eriyerek eski gücünü ve inancını yitirmiştir.

Başlangıçta İngiltere'nin çirkin oyunu ve devamında bölgeyi bir çıkmaz ve kargaşalık ortamına sürükleyerek oyunları istediği biçimde yönlendirmesi ve sonra Amerika'nın senaryo yazarlığını devralması neticesinde Filistinliler bugün 1900'lü yılların başında önceden kaleme alınmış bir filmin şanssız figüranları olarak, belki de Osmanlı'ya yaptıkları ihanetin ağır bedelinin kefaleti olarak ülkelerini ve topraklarını zaman içerisinde yitirmişlerdir. En son ortaya çıkan ve kalıcı lider olan Arafat, başlangıçtaki tutumunu zaman içerisinde değiştirmek zorunda kalmıştır. Barış ve siyasetle Filistin'i kurma çabaları içerisinde bulunduğumuz bugünlerde yeniden karmaşık bir duruma girmiştir. En büyük problemi kontrolünde sorun yaşadığı Hamas, Hizbullah ve fanatik Filistinlilerdir.

Yahudi liderler, Arap liderlere göre daha avantajlıdır. Sebeplerini şu şekilde gündeme getirebiliriz. Öncelikle tarihin ilgili bölümlerine bakmamız gerekiyor. M.Ö. 586'da Babil Kralı Nabukadnezar Judah'ı ele geçirdiğinde Yahudilerin kutsal tapınağı olan Bet Hamikdaş (Beytülmakdis)'i yıktı ve Yahudileri bölgeden uzaklaştırdı. M.Ö.539'da Pers'ler bölgeyi aldılar ve Yahudilerin geri gelip tekrar tapınağa inşaa etmelerine müsaade ettiler.

İsrail oğulları, kendilerine gönderilen 3 peygamberden Zeke-riya ve Yahya'yı öldürdükten sonra İsa Peygamberi de çarmıha gererek öldürmeye çalıştılar. Fakat kutsal kitaplara göre İsa ölmeden önce Allah O'nu göğe kaldırdı ve Allah Babil Krallarından Haridus'u İsrail oğullarının üzerine saldı.¹⁶²

162. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi. Ankara. 1993, "Hz.İsa" Maddesi, s.302.

Kral Haridus, ordu kumandanlarının kumandanı, fil sahibi Nebuzerazan diye anılan Başkumandana : *“Ben, eğer, Beytül-makdis (Kudüs ve Yahudi kutsal tapınağı Bet Hamikdaş) halkına galebe çalarsam, öldüreceğim bir kimse bulamayınca ve ordugahımın ortasından, kanlarını sel gibi akıtıncaya kadar, onları öldüreceğim”* diye *“Tanrım üzerine yemin etmiştim”* dedi ve bu dereceye erişinceye kadar onları öldürmeye devam etmesini Başkumandanına emretti.

Babil’liler, Roma’lılar ve Bizans’lılar sırasıyla Yahudileri ya katlettiler ya da Filistin bölge sınırlarının dışına sürdüler. Böylece M.S. 330’a kadar hemen hemen hiçbir Yahudi bölgede kalmamış oldu. M.S. 70’de ikinci defa yıktırılan kutsal tapınakları Bet-Hamikdaş’ın ayakta kalan tek duvarı (Batı duvarı) Hristiyan Papazların talimatıyla çöpler altında kaybolacak şekilde 1520’lere kadar (Osmanlı İmparatorluğu dönemine) adeta bir çöp toplama merkezi haline getirildi.¹⁶³

Bütün bunlar ve bunlara benzer olaylar Yahudilerin hemen hemen bütün dünyaya yayılmasını, ezik, çaresiz ve köşeye sıkışmış tilki havasına bürünmesine yol açtı. İşte bu çaresizlik duyguları Yahudi liderlere avantaj sağlamış ve XX. yüzyıla yön veren Fizik kurallarını altüst eden bir Albert Einstein’ın, psikanalizi altüst eden bir Sigmund Freud’un ve dünya ekonomi kurallarını değiştiren bir Karl Marks’ın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ayrıca Yahudi işadamları birçok yerde burjuva konumuna geçmiş olup, bulundukları ülkelerin siyasetine dolaylı veya dolaysız olarak karışmaya başlamışlardır. Rantın artması eğitime birleşince ortaya liderler ve Yahudi örgütler çıktı. Theodor Herzl’in ortaya attığı bir Yahudi devleti kurulması fikriyle patlayıcının fitili ateşlenmiş oldu.

Liderlerin tutumu dikkatli, saldırgan ve plancıydı. Başlangıçta siyasi ve ılımlı göründüler. Chaim Weizmann’ın tamamen şahsi çabalarıyla sağladığı Balfour bildirisinden sonra Yahudi imajına benliğine ve haysiyetine farklı bir yapı kazandırdılar.

163. Clara ARDITI-Baki HALEVA. *age.*, İstanbul. 1996. s.117..

I. BÖLÜM

**HALKIN GENEL OLARAK YAPISI, SOSYAL,
KÜLTÜREL DURUM ve BÖLGEDEKİ DİN OLGUSU**

A. Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durum

1. Sosyal Durum

a) Halkın Yapısı ve Fiziksel Özellikleri

Arap sözcüğü ırk anlamına gelmektedir, aslında bu terim daha çok aynı kültüre sahip bir toplumu ifade eder. Bugün Arap olarak isimlendirilen halk, birkaç ırkın birleşmesinden meydana gelmiştir. Akdeniz bölgesinde yaşayan Sami (Semite) ve Hami (Hamite) ırkları, Arap toplumunu meydana getiren ırkların başında gelenlerdir. Bunlardan başka, Balkanlar ve Ortadoğuda görülen Armenoid (Mezosefal) ve Nordik (Dolikosefal) ırkla Mısır'da yaşayan Negroid ırk da Arap toplumuna dahildir.¹⁶⁴

Muhtelif ırklardan meydana gelen Arapların karakterlerini bir devlet hududu içinde veya bir siyasi toplumda kıymetlendirmek mümkün değildir. Karakterleri önce kültür yönünden ayırt edilmelidir.

Yahudiler ve Araplar aynı ırka dahildir. Armenoid ırk ve Nordik ırk olarak çeşitleyip, şekillerini şöyle açabiliriz: Armenoid ırk, arka yapısı düze yakın, kemer burunludur. Tık naz vucut yapılı olan bu ırk Balkanlarda ve Ortadoğuda da yaşamaktadır. Sami lisanı konuşulan toprakların en kuzey bölgesinde yaşayanlar, eski Aramiler dilini (Süryanice, Keldani) konuşurlar.¹⁶⁵

164. Seyfi AYKILIÇ, **Araplar Kimdir**, Ankara, 1974. s.13.

165. Seyfi AYKILIÇ, **age.**, Ankara, 1974, s.8.

Ortadoğu egemen kültürleri ruhçuluk ağırlıklıdır. Bol Tanrı ve bol peygamber yaratırlar. Peygamberlik, nebilik, velilik vb. denilen değerler oluşturularak kendilerini anlatma alışkanlığındadırlar. Bilgin, filozof, sanatçı ve düşünürler yerine “Peygamber” tipiyle kendilerini ifade ederler. Gerçekle ilişkiyi peygamberler aracılığı ile kurarlar. Evreni ruhlarla açıklamada özel yetenek ve eğilimleri vardır.¹⁶⁶

Eski Mezopotamya ve Mısır’dan sonra İbrani egemenlerinin kültürü, bölgenin asıl kokusunu vermiştir. Eski Mezopotamya ve Mısır egemenlerinin mirasçısı İbrani egemenlerinin kültürü, günümüze dek Ortadoğunun baskın kültürü olmuştur. Sonraki fikir ve düşünceler yine aynı sınıfsal ilişkilerin, aynı kültürün, aynı özelliklerin ve aynı mitolojinin ürünleridir.

Bölgede yaşayan insanların kıyafetini kısaca şöyle görebiliriz; Filistinli erkekler başlarını genelde özel bir şekilde örtmek-teler. Giysi olarak eteği tercih etmekte. Kış aylarında içi koyun ya da deve derisinden yapılmış kaban giyerler. Filistinli kadınlar ise genelde siyah çarşaf ya da normal kıyafet giyebiliyor-lar, ancak kıyafetler çoğunlukla kapalıdır.

Ortadoks Yahudiler, siyah pardösü giyip, başlarına siyah fötr şapka takarlar. Başlarında fötr şapka olmadığı zaman kippa takılı olarak dolaşırlar. Kadınlar Ortaçağ Avrupasındaki kıyafete benzer bir şekilde giyinirler. Amerika’da yaşayan “Mormon”lar gibi özel giysileri vardır. Ortadoks olmayan Yahudiler ise genelde modern giyinmeyi tercih ederler.

b) Bölgede Yaşayan Nüfus ve Azınlıklar

İsrail’in nüfusu Batı Şeria ve Gaza Şeridiyle beraber 5,57 milyondur.

Bu nüfusun % 81’i yani 4,51 Milyonunu Yahudiler oluşturmaktadır. % 14,47’sini yani 805 binini Filistinliler, %2,97’sini

166. Şükrü GÜNBULUT, *Ortadoğu Din Kültürü*, İstanbul, 1996, s.96.

yani 160 binini Hristiyanlar ve % 1,7'lik bölümünü 95 binlik nüfusuyla Dürzüler oluşturmaktadır.¹⁶⁷

Yıllık nüfus artışı % 1,7 ile 150 bin kişi civarında olup, bunun %0,97'si Yahudilere ve % 8'i diğerlerine aittir.

Ortalama ölüm erkeklerde 74 yaş, kadınlarda ise 78 yaştır.

İsrail ve Filistin Özerk Bölgesinde şu an itibariyle ana nüfus İbrani nüfusedir. Öncelikle İbrani nüfusunu ve daha sonra da diğer azınlıkları aşağıdaki başlıklar altında inceleyelim.

(1) Yahudiler : İsrail'deki Yahudiler homojenik bir yapı sergilemektedirler. Öyle ki İsrail'de yaygın bir söz olarak "2 Yahudi eşittir 3 ayrı fikir." diyerek dile getirmektedirler. Yaklaşık dört ayrı grup halindeyken 89 yılında Rus Yahudilerinin de gelmesiyle beş ayrı gruba çıkmışlardır. "*National Geographic*" dergisi Mart 1982 sayısında bir Yahudiyle yapılan röportajda şöyle deniliyor "*Eğer biz burada tamamen barışa sahip olursak bu kez birbirimizle sivil bir savaş girişebiliriz ve eski Arap düşmanlarımızı özleriz.*" İsrail'de yaşayan Yahudileri şu başlıklar altında görebiliriz.

(a) Aşkenaz Yahudileri : Bunlar İsrail'e göç edip gelen ilk Yahudi grubudur. Merkez ve Doğu Avrupa'dan gelmişlerdir. Bir kısmı Alman orijinlidir. (Aşkenaz)

Klasik İbrani alfabesinde Aşkenazın anlamı Almanya demektir. Bir kısım Aşkenaz, Almanya orijinlidir. Aşkenazların bir kısmı yüzyılın başında Kuzey ve Güney Amerika, Güney Afrika ve Avustralya'ya göç etmişlerdir.

Esas olarak İsrail devletinin kuruluşunda rol oynayan, siyasi yaşamda ve devlet idaresinde önemli bir ağırlığa sahip bulunan grup Aşkenazlardır. Bugüne değin görev yapan devlet başkanlarının büyük bir çoğunluğu ile Knesset'e (İsrail Meclisi) giren milletvekillerinin % 80'i Aşkenaz kökenlidir. Aşkenazlar siyasi yaşamda ağırlıklarını hissettirirken, batı kültürü ve burjuva de-

167. Dışişleri Bakanlığı 1998 Yılı İsrail Raporu, Ankara. 1998, s. 17.

gerleri ile yoğrulmuş, eğitilmiş, nitelikli işlerle meşgul olan Sefaradlar ise ülkenin ticari yönüyle ilgilenmektedirler.

(b) Sefarad Yahudiler : (Sephardiler) İspanya ve Portekiz'den gelmişlerdir. Sefarad veya Seferad İbranice'de İspanyol demektir. Bu Yahudiler XV. yüzyılda veba mikrobi taşıdıkları gerekçesiyle İspanya'dan ve Portekiz'den sürülmüşlerdir. (Osmanlı İmparatorluğu bunlara kucak açmıştır.) XIX. yüzyılda Filistin'deki Yahudilerden çoğunluk olan Sefaradlar olmuştur.

Sefaradlar şu an kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak hissetmektedirler.

(c) Oriental Yahudiler : Bu Yahudiler Arapça konuşan ülkelerden gelmişlerdir. "Sihirli Kilim Operasyonu"nda, 1948 yılında bunlar İsrail'e getirilmiştir. Çoğu Yemen, Irak, İran, Afganistan ve Hindistan'dan getirilmiştir. Şu anda Yahudiler içerisinde en geri kalmış grup bunlardır.

1948'deki Bağımsızlık Savaşından hemen sonra İsrail'e gelmişlerdir. Bu dönemde gelen Yahudiler Yemen, Irak, Afganistan, Orta Asya'daki "Bukharan" ve Hindistan'daki Coch'in'den gelmişlerdir.

İsrail toplumunda sahip oldukları imkanlar ve sosyo-ekonomik koşulları itibarıyla en geri kalmış olan grup bu doğu ülkelere göçmüş olan doğu (oriental) Yahudileridir. Genelde alt ve orta sınıfa mensup olan ve niteliksiz işlerde çalışan doğu Yahudileri düşük bir eğitim düzeyine sahiptirler.

(d) Etopya Yahudileri : Afrikalı Yahudiler 1985 ve 1991 tarihlerindeki iki operasyonla İsrail'e getirilmiştir.

Ülkedeki birçok Yahudi özellikle Aşkenazlar bu göçe karşı çıktılar. Halen bazı tutucu Yahudiler bu zenci Yahudilere karşı tavır takınmaktalar. Bu tutumun devamı olarak 1996 yılında AIDS korkusu yüzünden bu zenci Yahudilere kan testi yaptırılmıştır.

(e) Sovyet Yahudileri : 1989 Yılında ülkeye geldiler. Sayıları 700 bin civarındadır. Yine oldukça ağır baskılara maruz kalarak ve şüphelerle karşılanarak geldiler.

Ulusçuluğun yerine “enternasyonalizm”i, inancın yerine “ateizm”i koymuş sosyalist bir sistemden göç eden Sovyet Yahudilerinin, etnisite ve dinin örtüştüğü “sui generis” bir aidiyet duygusu ve tutumun ideolojisi olan Yahudilik bağına tutunmaları beklenemezdi. Öyle ki Sovyet Yahudileri arasında günlük dini ibadetlerini yerine getirenlerin sayısı yüzde 2 dolaylarında iken kendisini “siyonist” kabul edenlerin sayısı ise yüzde 5’le sınırlı kalmaktaydı.¹⁶⁸

1992 yılı itibarıyla toplam seçmen sayısının yüzde 9’unu teşkil eden Sovyet göçmenleri Knesset’te ancak bir sandalye elde ettiler.

(2) Filistinli Araplar : Arap nüfusu çoğunlukla Batı Şeria ve Gaza şeridinde bulunmaktadır. Filistinli Arapların % 80’i Sunni Müslüman, % 20’si ise Hristiyandır. VII. yüzyılda Hz.Ömer’le birlikte bölgeye gelen Araplar göçlerini çevre ülkelerden gelen diğer Arap kavimleriyle artırarak çoğalmışlardır. Tarih içinde Yahudilerle, Asurlularla, Persliler (İran) ve Romalılarla savaşmışlar ve 400 yıl Osmanlı İmparatorluğunun yönetimi altında kalmışlardır.

Arapların ve Bedevilerin (Bedvin) halen % 10’u Negev Çölünde çadırlarda yaşamaktadırlar. İsrail Hükümeti bu Bedevileri Galile bölgesine göç için cesaretlendirmektedir.

(3) Hristiyanlar : İsrail’deki Hristiyanların çoğu Araptır. Geri kalanlar Ermeniler, misyoner rahipler ve din adamlarıdır. Hristiyan dininin her şekline İsrail’de rastlamak mümkündür. Şöyle ki; Roma Katolik Kilisesi, Rum Ortadoks Kilisesi, Suriye Ortadoksları, Ermeni Ortadokslar, Ermeni Katolikler, Rus Ortadokslar ve az sayıda Protestanlar. 1757 yılında Osmanlı İmparatorluğu Hristiyanların dokuz önemli koluna (mezhebine) hak tanıdı. “Status Quo” adlı bu kural bugün de aynen yürürlüktedir.¹⁶⁹

168. Yüksel SEZGİN, *Sovyet Yahudilerinin Siyasal ve Toplumsal Yaşama Etkileri*, Hebreux University, Jerusalem. 1997. s.4.

169. J.C.HUREWITZ, *Diplomacy in the Near and Middle East*, Washington, 1967. s.74.

(4) Dürzüler (Drüze): İsrail’de 100 bine yakın Dürzü yaşamaktadır. Yahudi olmayan nüfusun yaklaşık % 10’unun Dürzüler oluşturur. Dürzülerin kendi ülkeleri, dilleri ve kendi milletleri yoktur. Dinleri halen sır olarak gizliliğini korumakla beraber bilinen yönleri şöyledir. Allaha inanırlar, peygamber Muhammed’in sadece bir mesajcı olduğunu düşünürler. Yeniden dünyaya gelmeye “reinkarnasyon” inandıkları için mezar taşına isim yazmazlar. Erkekler tanınmak için beyaz “uggan” (eşarp) takarlar. Perşembe akşamları dini seremoni düzenlerler. Dürzü dinini Mısır’da Hakim adında bir din adamı çıkarmıştır. Hakim eşeğine binerek Sina Çölünde kaybolmuş. Bir kısım Dürzi halen Hakim’in tekrar döneceğine inanmaktadır.

Dürzülerin çoğu Lübnan’da ve Suriye’de yaşar. İsrail Galile civarında ve Carmel Dağında ayrıca Golan bölgesinde yaşamaktadır. Çoğu Filistin topraklarında yaşayan Dürzü, İsrail vatandaşıdır. Diğer İsrailliler gibi askerlik hizmetini yapmaktalar. Lübnan sınırında birçok Dürzü asker öldürülmüş. İsrail’de Dürzülerin askerliği ve kahramanlığı methediliyor. İsrail Hükümeti tüm Dürzüleri Golan’da toplayarak Suriye’ye karşı bir güvenlik ağı kurmak istiyor. Dürzülerin bir kısmı İsrail’e hizmet etmekten hoşlanmıyorlar.

Dürzü (Druze) ismi Al-Darozî’den gelmektedir. Dürzüler anlaşılması zor insanlardır. Dürzü dini İsmailizm mezhebine yakındır. X. yüzyılda çıkmıştır. İran’da da yayılan bu akıma göre Allah uzay kurallarını kontrol eder ve evreni yönetir. Peygamberler Musa, İsa ve Muhammed sadece Allahın gücünün temsilcileridir.¹⁷⁰

(5) Samaritanlar: Dünyanın en küçük nüfusa sahip olan Samaritanlar Nablus yakınında yaşarlar. Sayıları 584 kişidir. Son raporlara göre iki kadın daha hamile olarak belirlenmiştir. Hem

170. John BUNZL. *Das Andere Israel*. Berlin. 1984. s.47.

Filistinli hem İsrail vatandaşı olarak kabul edilirler. Arapça konuşur, İbranice dua ederler.

Yahudi dinine en çok bağlı Ortadoks Yahudilerden çok daha fazla Yahudiliğe bağlıdırlar. 13 yaşına gelen her Yahudi Tevratı okumaya başlar. Sinagoga götürülür. “Bar Mitevah” adlı dini törenle Yahudi kurallarının kontrolü altına girmiş olur. (Emirlerin oğlu)

Şabat’ta diğer Ortadoks Yahudileri gibi alışveriş yapmazlar, paraya el sürmezler, elektronik eşya kullanmak, fotoğraf çekmek yasaktır.

(6) Bahailer : Bahaizm dinine inanan gruptur. Özellikle Hayfa ve Akko’da bulunurlar. İsrail vatandaşıdırlar. 1844 yılında İran’dan Hayfa’ya sürgüne gönderilen Baha’ullah tarafından din kurulmuştur. İslama inanırlar. Ancak Muhammed’in ölümünden sonra İslam durmuştur. Allah vardır ve insanları eğitir. Dünyada bu din yayılmaya devam etmektedir. En yaygın olduğu bölgeler Afrika, Güney Doğu Asya, Pasifik bölgesi ve Güney Amerikalıdır. İstanbul’da da Bahai merkezi vardır.

(7) Çerkezler: Osmanlı İmparatorluğu döneminde Filistin’e Kırım’dan getirilerek yerleştirildiler. Şu andaki sayıları 100 bine yakındır.

Filistin topraklarında Araplara karşı denge unsuru oluşturmaları ve Tel Aviv (Eskiden Yafa) ile Kudüs arasındaki yolun kontrol edilmesi maksadıyla bu bölgeye yerleştirilmişlerdir.

Zamanla Araplaşmış Türkçe konuşmayı unutmuşlar. Fakat yeni yeni Türkiye’ye ve Türklüğe özen göstermeye başlamışlardır. Çocuklarını yüksek öğrenim maksadıyla Türkiye’ye göndermek için şu anda adeta aralarında yarışmaktadır. Yaşama şartları iyi sayılır. Gelir kaynaklarının ağırlığını turizm oluşturmaktadır.

Kudüs’den Tel-Aviv’e giderken 17. km’de sağda “Abu-Ghosh” diye bir kasaba vardır. Toplu olarak orada yaşarlar. (43 bin kişi) Diğerleri dağınık olarak kuzeyde yaşamaktadır. Hepsi

İsrail vatandaşı, 1967 savaşında Yahudiler Abu Ghosh kasabasına hiç dokunmamışlar.

c) Yaşama Standardı

Amerikalı Siyonist örgütlerinden İsrail'e her yıl düzenli olarak 6 milyar Amerikan Doları yardım olarak gönderilmektedir.

İsrail'in ekonomisi, bağımsızlık savaşından sonra iyice düzelmiştir. Para birimi "Lir"tan "Shekels"e (New Shekelim / İsrail Para Birimi) dönmüştür. Hükümetler izlediği iyi para politikası sayesinde enflasyon 1985'te % 500 iken şimdi % 10-15 olmuştur.

Turizm geliri, 1980'de 1,5 Milyon turistle sınırlıyken, 1990'da 2,5 Milyon turiste ulaşmıştır. Planlanan turist sayısı 2000 yılında 5 milyon kadardır.¹⁷¹

İsrail'de teknoloji oldukça ilerlemiştir. Yaşam standardı Yahudiler için oldukça yüksekken Filistinliler için aynısını söylemek mümkün değildir.

Yahudiler ayrıca Filistinlileri devlet kurduktan sonra da kontrol altında tutabilmek için yılda 500 milyon Amerikan doları yardım yapmaktalar. Arap yardım örgütlerinin topladığı yardımdan bu yardım çok daha fazladır.

2. Gelenek ve Adetler

Arap toplumunu eski adetler büyük ölçüde etkilemiş ve toplum bazı istisnalarla bu adetlere sadık kalmıştır. Gelenekler, ferdi ve aile toplumunun faaliyetlerinde doğal olarak bir güce sahiptir. İyi veya kötü diye vasıflandırılan şeyler geleneğe göre kıymetlendirilmektedir. Şayet bir hareket tarzı geleneğe uygun ise iyidir, değilse fenadır. Halbuki faaliyetlerini kötülemek veya takdir etmek üzere gelenekler her zaman hazır durumdadır. Şayet, herhangi bir yeni faaliyet için gelenekte bir şey belirtilme-

171. Israel Information Center. "Facts About Israel" Tel Aviv. 1996, s.108.

miş ise bu takdirde davranış geleneklerin ruhuna uygun olmalıdır.

Gelenek bir kuvvet menbasıdır. Geleneklere göre hareket edenler korunur ve topluma karşı hassas duruma gelmez. Araplar için gelenek, yenilik getirenlere karşı bir silah veya yenilik getirenlerin fena davranışlarına karşı savunma silahıdır. Geleneklere uymayanlar ayıplanır ve ekseriya “Geleneksel adetini değiştirmekten utanmıyor musun?” sualine maruz kalır.

Bütün usuller ve gelenekler esas itibarıyla dine dayandırılmıştır. Eski olan her şey din nazarında mukaddes sayılır. Arap her hareketinin üç esastan birine uygun olduğunu zanneder. Bunlar: usuller, gelenekler ve dindir.

Arap konukseverliği, atalarının koymuş olduğu geleneğe sadık kalma duyusundan ileri gelmektedir. Genellikle Araplarda aşağıdaki atasözünü işitmek mümkündür. “Allah, geleneklerimizi korumaya yardımcı olsun.”

Din, Arap kültürünü bir çok safhalarda harekete geçiren temel kuvvettir. İslamiyet başlı başına bir medeniyettir. O kadar ki, ferdin en tabii faaliyetiyle dahi ilgilenir. Geleneksel teamül ve dini merasimlerin uygulanması, her günkü yaşantının bölünmez bir parçasıdır. Dinin resmi bir şekilde icra edilmemesi düşünülemez, ahlak kaideleri dinden ayrı mütalaa edilemez. Böylece hayat bütünü ile dinle doludur.

Müslüman Arap, her şeyi yüce kuvvete atfeder. O her fikrin faaliyetin veya herhangi bir şeyin esas sebebidir. Müslüman Arap bir hadiseyle ilgili olarak her fırsatta kendisini yaratıcı düşünür. Günah mefhumu her adımda adeta Arabı takip eder. Öylesine ki Arap kutsal kaideleri ihlal ettiğinden tamamen haberdardır.

Allahın ismi, Arap'ın toplum ilişkilerinde ve yaptığı konuşmalarda daima mevcuttur.

Örneğin, konuşmasında “Suphanallah” (Muhteşem Allah) lafı ekseriyetle cümleye eklenir. Buna el hareketi de karışır. Elini

ya yere değdirir veya havaya kaldırır ve sonra o eli öpülür. Arap her fırsatta hayatını ve geleceğini tanrıya teslim ettiğini açıklar. Üstün kuvvet onun içinde bir korkudur.

Arap, Allahın her zaman hatırlandığını göstermek için herhangi bir şey veya plan düşünürken sözüne muhakkak bir kısıtlama ekler. Örneğin: “Şayet sağ kalırsak”, “Tanrı isterse,” “Allahın isteğine göre”, Allah bilir”, Allah bize yardım etsin”, “İnşallah” gibi.¹⁷²

Yaramaz bir çocuğun Tanrı tarafından ölümle cezalandırılacağı düşüncesi mevcuttur. Bu nedenle halk arasında konuşulurken “Oğlunuz çok yaramaz, Allah onu korusun” denir.

Müslüman düşünüşü ile selamlamanın manası, ilerisi için sadetler temenni etmektir. Es salamu aleykum (Sulh sizinle olsun) ibaresi kadar Arabı tatmin eden başka bir formül yoktur. Geleneğe göre bir kimse diğerine “Es salamu aleykum” derse Tanrı ona on sevap yazar ve “ve-rahmetullah” (Tanrının merhameti) diyene yirmi, “ve-berekatuhu” (Tanrının inayeti) diyene otuz sevap kaydeder.

Diğer taraftan hizmet yapan kimseye “Allah yikadır hayrak” (Allah şansını artırsın) denir veya “Allah yahit fiyk’l-baraka” (Allah seni korusun, Allah evini çocukla doldursun) denir.

Allah adına yemin etmeyi Arap hürmetsizlik saymaz. “Allah aşkına” veya “Allahın adına yemin ederim” ibareleri ekseriya cümleye eklenir.

Müslüman Arap, dindarlığını bu suretle göstermek ister. Karşındakilere dindar olduğu hissini vermek için, bir çok durumlarda geliş güzel dini ortaya koyar.

Arap Müslümanlar arasında dindar olmak büyük şeref sayılır, ancak bu gösteriş arzusu, bir çok kimseleri yalancılık ve müraileğe iter ki bu da Müslümanlığın ruhuna aykırıdır. Bir Müslüman’ın işsiz olunca ekseriya dini kelimeler mırıldandığı işitilir.

172. Seyfi AYKILIÇ. *Araplar Kimdir*. Ankara, 1974, s.54.

Bu da göstermektedir ki, Araplar arasındaki sosyal ilişkiler, İslam temel ruhu ile yürütülmektedir, dolayısıyla her şey istisnasız Allaha dayandırır.

Lanetlenmeye inanılır. Eğer bir kişiye beddua ya da lanet edilmişse mutlaka başına bir şey geleceği düşünülür.

Ağız açmamaya dikkat edilir. Bunun sebebi nezaketten ziyade Şeytanın açık kovuklara tükürdüğü veya idrarını yaptığı inancıdır. Ayrıca esneyen ağzını avucunun içiyle kapatır. Avucun dışı Şeytanı defeder. Esnerken “Estağfurullah” (Allahın affı) denir.

Kesilmiş saç ve tırnaklarını dikkatlice emin bir yere koyarlar. (Özellikle köy ve kırsal yaşamda) zira sihire ve büyüye inandıkları için bunlarla kendilerine bir büyü yapılacağına inanırlar.

Arap için gözler önemli bir uzuvdur. Gözlerle karşısındakini cezbetmeye çalışırlar. Kem gözden ve gözlerin yaydığı olumsuz dalgalardan korkarlar. Mavi gözün nazar edeceğine inanılır.

Muska, kötü nazarlar için en iyi koruyucudur. Hava karardıktan sonra Arap’lar türbeleri ziyaret etmekten korkarlar.¹⁷³

Genel davranış özellikleri şöyledir, misafirlğe haber vermeden gidilir. Geç vakte kadar oturulur. Misafirlğe ilk gidenin ev adresini ve yerini iyice öğrenmesi gereklidir. Zira gidilecek evin adresini bir yabancıya sormak ayıptır. Yollarda yayalar dolaşabilir. Arabadan kaçmazlar. Hızlı giden arabanın önüne bile sakin sakin çıkabilir. Şoförler arasında sık sık korna çalmak esastır. Arap pazardan alışveriş yapınca, malzemesini satıcıya taşıtır veya evine göndertir. Erkek kadından değerlidir. Bir erkek mali durumu iyiye dört kadınla evlenebilir. Erkek çocuk önem taşır. Aileler çok çocukludur. Aileler birlikte yaşar ve birbirine bağımlıdır. Sıcakkanlı ve çabuk öfkelenirler. Genelde öfkeleri çabuk geçer. Kızan birine “Halas” (sakin ol, yavaş ol) denir.

173. Seyfi AYKILIÇ. *age.*.. Ankara. 1974. s.67.

Yemeklerde tatlıyı severler. Şekeri severler, çay ve kahve bol şekerli içilir. Kahveye “hel” denilen bir baharat konur. Ziyaret ne kadar kısa olursa olsun ziyaretçiye mutlaka bir şey (kahve) ikram edilir. Bu konuda bir Arap atasözü; “Cömertlik ve ikram birçok hatayı örter.” der. Evdeki birçok eşya maksattan çok gösteriş için bulundurulur.

Ev sahibinin o andaki psikolojisi ne olursa olsun, ziyaretçiyi güler yüzle karşılaması lazımdır, zira ev sahibinin aksi davranışını, kendisine yöneltilmiş olarak düşünür. Bu nedenle ev sahibi o andaki iç durumunu saklamak zorundadır.

Ziyaretçi eve girince selamlaşma merasimi başlar. Kadınlar uzun süre birbiriyle tokalaşıp, yanaklarından öperler. Bu öpüşme merasimi birkaç kez aralıksız tekrarlanır. Genç olan yaşlının elini öper. Erkekler ise, “Selamette kalın” derler. Bu esnada ziyaretçiler, hafifçe eğilerek sağ elini yavaşça kalbi hizasına sonra dudaklarına daha sonrada alnına götürür. Bunun manası ev sahibi onun kalbinde, her zaman kendisini anmakta ve daima aklında tutuyor demektir. Uzun ayrılıklardan sonra öpüşülürken, öpüşme yanaklardan birkaç kez tekrarlanır (2-3 kez). Bazen alın ve omuzdan da öperler.

Tek kişi grubu; geçen kişi oturanı; genç kişi de ihtiyarı selamlar.

Hissini göstermeyen, kızmayan kişiye pısırik olarak bakılır. Arap güce tapar, güçlüünün yanında yer alır, zayıfı düşeni ezer.

Çocuğuyla alışverişe çıkan Filistinli önde, çocuğu ise genelde geride durur ve takip eder.

Batı Şeriada, Filistinliler için deve eti yemek normal bir alışkanlık olmasına rağmen Yahudi dininde deve eti yemek yasaklanmıştır.

Yahudiler, Araplarla aynı ırktan gelmekle beraber birtakım adetlerinde farklılıklar vardır.

Büyüğe saygı aynı olduğu gibi ilave olarak Yahudilerde kadına duyulan saygı, önem çok daha fazladır. Özellikle Ortadoks

Yahudilerde aile yaşıntısı önem taşır. Şabatlar büyük bir özenle kutlanır. Cuma akşamı yemeklerinde bütün aile toplanır. En güzel giysilerle özenle hazırlanan akşam yemeği sohbetlerle yenir. Birbirleri arasında selamlaşma esastır. "Shalom" (Merhaba) denir. Şabatlarda (Cuma öğleden sonra, birbirlerini "Şabat Shalom" diyerek selamlarlar.¹⁷⁴

Mutfakta temizliğe özen gösterilir. Süt ve et ürünleri kesinlikle birlikte yenmez (Kosher). Bu yüzden zenginler iki ayrı mutfaka sahiptir. Bayramlarda evde tek kırıntı kalmayacak şekilde temizlik yapılır. Yahudi ancak bir Yahudiyle evlenebilir. Bir kişi sonradan Yahudi olamaz. Kendilerini Allahın seçkin kavmi olarak görürler. Yahudi kızı kendi eşini seçebilir. Erkekler başlarına kippa denen küçük takkeyi takarlar. (Anlamı Allahın önünde küçüğüm). Saçlarında erkekler iki yanlı bukle bırakırlar. (Öldüklerinde melekler onları buralardan tutup taşıyacaklarına inanırlar). Giysilerindeki püskül dua içindir. Siyah yas için giyilir.

Birbirlerine son derece bağlıdırlar, çocukları küçük yaştan din konularıyla eğitmeye ve adetlerini öğretmeye başlarlar. Sinagoga ailecek gidilir, güzel giysiler giyilir ve yolda ailecek şarkı söylerler.

Yahudi kavmi hemen hemen bütün dünyaya yayılmıştır. Bulundukları her ülkede ve bölgede Yahudiler ticarete yatkındırlar. Yahudi yavaş yavaş iktisadi hayata sokulur. Fakat müstahsil (direkt ürün yetiştiren) sıfatıyla değil, mutavassıt (aracı) sıfatıyla. Binlerce yıl içerisinde gelişmiş ticari mahareti ona, henüz pek az uyanık bir halde bulunan, hudutsuz bir namuskarlığı (hoşgörüyü) haiz olan kavimlere karşı büyük bir üstünlük verir. O kadar ki, az zaman içinde ticaret onun inhisarı (kontrolü) altına girmeye başlar.¹⁷⁵

174. Israel Information Center. "Facts About Israel" Tel Aviv, 1996. s.123.

175. Adolf HİTLER. **Komünistler ve Beynelmilel Yahudi**, İstanbul, 1963, Çev.:Abdullah İŞIKLAR. s.131.

3. Bölgenin Kültürel Durumu

a) Eğitim Durumu

Filistin Özerk Bölgesinde eğitimin fazla göz doldurucu olduğu söylenemez. Sınıflarda öğrenci sayısı oldukça fazla ve öğretmenlerin seviyesi de çok nitelikli değildir.

Özellikle El-Halil’de sınıfların fiziki durumu oldukça kötü durumdadır. Gördüğüm kadarıyla duvarlarda sıvalar dökülmüş, kitaplar yerde, levhalar sökülmüş, bakımsız ve iç karartıcı bir ortam içinde öğrenciler eğitim yapmaya çalışırlar.

Çocuklar dini baskı ve eğitim içerisinde büyütülür. Misafir olarak girdiğim sınıflarda bütün çocuklar ayağa kalkarak başlarını eğip “Essalamu Aleykum ve Rahmetullah” diye selamladılar.

Çocuklar ana okulunda bile kız erkek ayrı ayrı eğitim görüyorlar.

Halihazırdaki eğitim sistemi şu şekilde; Okulda, üniversite öncesi 12 yıl eğitim görülüyor. Öğrenciler periyodik olarak dini eğitimlerini pekiştirmek için tarihi camilere ziyarete gidiyorlar. Çocuklar küçük yaşta namaz kılmayı öğreniyorlar.

Filistin Özerk Bölgesinde ilköğretim çocuklarında spora önem veriliyor. Çocuklar derse girmeden önce sabahları okul bahçesinde öğretmenlerinin nezaretinde toplanıp kültür fizik yapıyorlar ve daha sonra derse giriyorlar.

Yahudi öğrenciler, Filistinlilere göre daha şanslılar. Sebebi ekonomik güçlerinin daha fazla olması ve okul için değişik alternatiflere sahip olmalarında yatıyor.

Yeshiva’lar (Yahudi Din Okulları) din adamı yetiştiriyor. Bu okullara gidenler askere alınmıyor. Bir kısım Yahudi genci askerlikten kaçmak için dini eğitim veren bu okullara gitmeyi tercih ediyor.

Yahudi gençliği, Filistinli yaşlılarına göre eğitim konusunda daha fazla avantajlara ve ayrıcalıklara sahip. Bu da onları daha bilinçli bir hale getiriyor. Ayrıca İsrail’li erkeklerde (36 ay) ve

kızlarda (18 ay) zorunlu olan askerlik hizmeti lise eğitiminden hemen sonra gerçekleşiyor. Böylece askerden sonra ne yapacağına karar verebilmek için İsrail gençliği yeterince bir zamana sahibi oluyor. Hem de askerlik hizmeti aksamamış oluyor.

Filistinli ailelerden varlıklı olanlar, çocuklarını yurt dışında okutturmayı tercih ediyorlar.

b) Konuşulan Dil ve Lehçeler

Konuşulan dil Filistinliler için Arapça ve Yahudiler için İbranice'dir her iki dil de aynı kökenli olup, yazılar sağdan sola doğru okunmaktadır.

Ayrıca Ortadoks Rusların konuştuğu Rusça, Ermenice ve Bedevilerin konuştuğu farklı Arapça lehçesi vardır.

İsrail'in resmi (milli) dili İbranicedir. İkinci derecede çok konuşulan dil Arapçadır. Ayrıca İngilizce konuşan insan sayısı özellikle Yahudilerde hatırı sayılır düzeydedir. Ayrıca dünyanın değişik yerlerinden göçle gelen Yahudilerden Fransızca, Almanca, Rusça ve Türkçe konuşana rastlamak mümkündür.

İbranicenin 22 temel karakteri var. Karmaşık bir dil olup fonetik değerleri oldukça ilginçtir. Ses kelimeden kelimeye değişir. Mesela, "Yair", "Ya-ear" diye telaffuz edilir.

Örnek : "İbranice bilmiyorum."

"AH-NEElo m'dah-BEHR ee-VREET"

"Günaydın"

"Bo-ker tov" (İbranice)

"Sabah-ıl hayr" (Arapça)

c) Hükümet ve Politika

İsrail devleti, laik, parlamenter ve demokratik bir cumhuriyet devleti ve başında bir cumhurbaşkanı var. Cumhurbaşkanı "Ezer Weizmann"dır. Normal süresi 2003'de tamamlanacak

olan Ezer WEIZMANN rüşvet alma suçlamasıyla suçlandığı için 10 Temmuz 2000’de istifa etti. Onun yetkisi resmi olmakla birlikte fazla bir yetkisi yok. Parlamente’ye karşı (Knesset’e) sorumlu ve makamı formalitenin ötesinde değil.

Tüm yetkiler başbakanda toplanmış. Başbakan tek politika yapan güçtür. Knesset yani İsrail Parlamentosu 120 üyeli tek başkanlı bir kabinedir. Her bir meclis üyesinin dokunulmazlığı var.

Bazı üyeler bu yetkiyi avantaj elde etmek için kullanmaktalar. Bu da tartışmalara yol açmaktadır.

İsrail’in politik partileri İngiliz manda yönetimi sırasında kurulmuştur. 1948’den sonra ilk 29 yıl yönetim “Labour”larda (İşçi Partisi) kalmıştır. 1977’de “Likud” (Sağ Kanat) yönetimi ele geçirmiştir. 1980 ile 1992 seçimlerine kadar olan sürede iki parti koalisyon hükümet kurmuştur. 1992’de Labour yeniden başa geçti. Hükümet Yitzhak (İzak) Rabin tarafından yönetildi. Rabin’in 1995’te Tel Aviv’de fanatik bir Yahudi tarafından öldürülmesinden sonra yerine Shimon Perez 6,5 aylık başbakan oldu. (İzak’ın suikastının perde arkasında gizem dolu yönler mevcut olup, muhtemelen İsrail gizli servisi tarafından barış sürecini sekteye uğratmak için öldürüldüğüyle ilgili tahminler mevcut.)

Shimon Perez’in yerine Benyamin Netanyahu (Bibi) seçildi. Böylece Likud yeniden kazandı. 120 sandalyelik Knesset’te iki ana partiden başka bir düzine kadar küçük parti de var. Bazı küçük partiler dini gruplara, ideolojilere ve bazı sivil toplum örgütlerine hukuki açıdan bağlılar. Bunlardan birinin başkanı Natan Sharansky 1989’da Rusya’dan gelen yaklaşık 800 bin göçmenin lideri Knesset’te 10’a yakın sandalye elde etmişler. Partinin ismi “Y’Israel Ba’Aliyah”, ateşli olarak Rus göçmenlerin haklarını korumaya çalışıyorlar. (Şu anda Rus göçmenler bir kriz konusu) Diğer aşırı parti “Neturei Karta”dır. Bunlar Kudüs’ün Mea She’arim bölgesinde yaşayan 1000 civarında çok

aşırı fanatik bir Yahudi grubu temsil ediyorlar. Bunlar Judaism ve Siyonizmin en ateşli taraftarları olarak görünüyor. Filistinlilere karşılar ve topraklarını büyütmekten yanalar. Ancak dine ağırlık verdiklerinden istedikleri savaşa kendileri değil diğer Yahudiler girecek. Normal İbranice değil eski Alman İbranicesini konuşuyorlar. (Yiddish veya Aşkenaz) Bunlar İsrail parası kullanmıyor, vergi vermiyor, hastahaneye, devlet okuluna ve diğer sosyal servislere gitmiyorlar. 1996 seçiminde Bibi bu iki küçük partiyle koalisyona mecbur oldu.

“İzak Rabin”, 1967’de Kudüs’e ilk giren Moşe Dayan ve Uzi’yle birlikteydi. Genelkurmay Başkanlığı ve M.S.B.lığı yapmıştır.

Politikaya atılmadan önce asker olan İzak Rabin, emekli olduktan sonra İşçi Partisine (Labor) katıldı. 1992 yılında başbakan seçildi. Bir yandan barış yollarını ararken bir yandan Filistin direnişini kontrol altında tutmaya çalışıyordu. 1993’te 1. Oslo imzalandı. 1995’te 2. Oslo imzalandı. Barışa olan katkısı yüzünden aynı yıl Tel Aviv’de fanatik bir sağ kanatlı Yahudi tarafından öldürüldü.

1998 sonunda Cumhurbaşkanı Weizmann’ın süresi dolacaktı. Yerine Bibi’yi Cumhurbaşkanı yapmayı düşünüyorlardı. Böylece onu pasifleştireceklerdi. Ancak hesapları tutmadı ve Weizmann’ın görev süresi uzatıldı. Normal süresi 2003’de tamamlanacak olan Ezer WEIZMANN rüşvet alma suçlamasıyla suçlandığı için 10 Temmuz 2000’de istifa etti. Aynı şekilde üç kadına cinsel tacizde bulunmakla suçlanan Savunma bakanı Mordehay 28 Mayıs’ta istifa etti.¹⁷⁶

1999 yılında yapılan seçimde Bibi seçimi kaybetti ve yerine eski bir özel harekâtçı asker olan İşçi Partisi Lideri Ehud BARAK başbakan olarak seçildi. 22 yıllık Güney Lübnan işgalini, barış sürecinin bir parçası olarak tamamlayan İsrail son askerini

176. Milliyet Gazetesi. 29.Mayıs.2000. ■İş Haberler. s.6.

de bu bölgeden çekti ve sınırı kapattı. İsrail gazeteleri Lübnan'dan çekilmeyi "Anne; Lübnan'dan döndük." manşetleriyle duyurdu. Boşalan yerlere Hizbullah yerleşirken, Lübnan hükümeti 25 Mayıs "Direniş ve Özgürlük Günü" adıyla ulusal bayram ilan etti.¹⁷⁷

25 Mayısla başlayan ve Arafat'ın Eylül 2000'de intifadayı farklı bir boyuta taşımasıyla birlikte Barak'ın sonu gelmiş oldu. Barak'ın prestij ve etkinlik kaybı bu kez İsrail'i erken seçime ve şahin olarak tanınan Sharon'u Ocak 2001'de başbakanlığa taşıdı.¹⁷⁸

İsraililer Filistin'e gelebilecek liderin belirsizliği ve olayları sürüncemeye sokabileceği endişeleriyle Arafat ölmeden barış sürecini bitirmek peşindeler. Ancak son bir yıl içerisinde meydana gelen olaylar bölgeyi tam bir kaosa sokmuştur.¹⁷⁹

Arafat sonrası Filistin başlıklı çalışma aşağıdadır.

Arafat Sonrası Filistin

1. Filistin Yönetiminin Yapısı

Filistin yönetiminin kurumları aşağıda belirtilmiştir.

a) Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)

1. Filistin Ulusal Konseyi (FUK-PNC): Filistin Özerk Yönetimi (FÖY)'nin sürgünde teşkil edilmiş yasama organıdır. Dünyada yaşayan tüm Filistinlileri temsil eder. 669 üyelidir.

2. Filistin Yürütme Kurulu (FYK-PLOEC): Filistin yönetiminin, yürütme konusunda en yetkili teşkilatıdır. FÖY'nin uluslararası temsilciliği ile Bakanlar Kurulu gibi görev yapmaktadır.

177. Radikal Gazetesi. 25.Mayıs.2000. Dış Haberler. s.11.

178. Newsweek. "The International Newsmagazine", 15.Ocak.2001. s.22.23.

179. Newsweek. "The International Newsmagazine", 26.Şubat.2001. s.36.

b) Filistin Özerk Yönetimi (FÖY)

1. Filistin Yasama Konseyi (FYK): Aynı zamanda Filistin Ulusal Konseyi üyesi de olan 88 üyeden oluşmakta ve Filistin parlamentosu olarak görev yapmaktadır.

2. Bakanlar Kurulu: FYK üyeleri arasından seçilen 32 kişilik bakandan oluşmaktadır.

c) El Fetih:

Filistin Özerk Yönetiminde iktidardaki siyasi partidir.

2. Arafat'ın Konumu ve Filistin Yönetimindeki

Diğer Önemli Kişiler:

a. Arafat, Filistin içerisinde yukarıda arz edilen tüm kurumların başkanlığını tek başına yürütmüştür. Bu çerçevede Arafat'ın taşıdığı sıfatlar,

1. Filistin Kurtuluş Örgütü liderliği,
2. Filistin Özerk Yönetimi Başkanlığı ve
3. El-Fetih Örgütünün liderliği şeklindedir.

b. Arafat'ın dışında, söz konusu kurumlarda görev alan diğer önemli kişiler aşağıdadır.

1. Mahmut Abbas: Filistin Yürütme Kurulu Başkan Yardımcısı ve Filistin Ulusal Konseyi Genel Sekreter,

2. Salim Zannun: Filistin Ulusal Konseyi Başkanı,

3. Ahmet Kurey: Filistin Özerk Yönetimi Başbakanı,

4. Rawhi Fattouh: Filistin Özerk Yönetimi Yasama Konseyi Başkanı,

5. Faruk Kaddumi: El-Fetih Örgütü Genel Sekreteri,

6. Mervan Barguti: El-Fetih'in Batı Şeria Lideri,

7. Cibril Racub: Batı Şeria'daki Güvenlik Servisi Şefi,

8. Muhammet Dahlan: Gazze'nin eski Güvenlik Şefi,

9. Nebil Şaat: Dışişleri Bakanı.

3. Muhtemel Adaylar ve Özellikleri

Filistin Anayasası henüz tamamlanmadığından, halen geçerli olan Temel Yasa'ya göre, seçimlere kadar, FÖY Başkanlığı'na FÖY Yasama Konseyi Başkanı Rawhi Fattouh vekalet edecektir. Filistinli yetkililer tarafından, Filistin Başkanlığı seçimlerinin 9 Ocak 2005 tarihinde yapılacağı, adayların 20 Kasım 2004'e kadar başvuruda bulunabilecekleri bildirilmiştir. Arafat sonrası Filistin Başkanlığı için yedi adayın adı geçmektedir. Bunlar:

1. Mahmut Abbas

FKÖ'de Arafat'tan sonra ikinci adamdır. Lakabı "Ebu Mazen"dir. El Fetih'i Arafat'la birlikte kurmuştur. 2003 yılında Filistin'in ilk başbakanı olmuş, Arafat'la yetki paylaşımı krizi yüzünden anlaşamayarak dört ay süren görevinden sonra istifa etmiştir. Abbas'ın reform yanlısı olduğu bilinmektedir.

2. Ahmet Kurey

Başbakan Ahmet Kurey sevilen ve ılımlı bir liderdir. Lakabı "Ebu Ala"dır. Kudüs doğumludur. 1993'teki Oslo sürecinde İsrailiilerle gizli görüşmeleri yürütmüştür. Arafat'la 1994'e kadar Lübnan ve Tunus'ta sürgünde yaşayan Kurey, Arafat'ın yetkileri tekelinde tutmasından yakınıp istifaya kalkışmış ancak istifası kabul edilmemiştir.

3. Muhammet Dahlan

Eski İçişleri Bakanı ve Gazze'nin güvenlik şefidir. Şu an resmi görevi olmamasına karşın Gazze'de etkili bir isimdir. Bir kısım Filistinliler, İsrail ve ABD ile ilişkileri yüzünden Dahlan'a şüphayle yaklaşmaktadır.

4. Faruk Kaddumi

FKÖ eski üyelerinden Faruk Kaddumi, Filistin'de son derece popülerdir. Halen Filistin toprakları dışında yaşamaktadır.

5. Mervan Barguti

Genç jenerasyonu temsil eden Mervan Barguti, İntifada'nın tek ve en önemli lideridir. Marguti, genç nesil tarafından "Yeni Arafat" olarak görülmektedir. İsrail mahkemesi tarafından beş defa ömür boyu hapse mahkum edilen Barguti halen cezaevindedir. İsrailli sivillere saldırılara karşı çıkmaktadır. Şaron'un Gazze'den çekilme planını intifadanın başarısı olarak görmekte ve destek vermektedir.

6. Cibril Recep

Eski Batı Şeria Güvenlik Şefidir. İyi derecede İbranice ve İngilizce bilen Recep, hem ABD hem de İsrail için makul bir lider adaydır. Tutuklanan bazı Filistinlilerin İsrail'e teslim edilmesi nedeniyle Filistinliler nezdinde itibarı sarsılmıştır.

7. Nebil Şaat

Arafat'ın en yakın danışmanlarından olan Şaat, İsrail-Filistin görüşmelerinde önemli müzakerecilerinden birisi olmuştur. Ramallah'ta ev hapsinde bulunan Arafat'ın dış dünyadaki elçisi rolünü oynamıştır. Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten eski işadamı Şaat, ılımlı çizgidedir.

25 Ocak 2006 tarihinde gerçekleştirilen Filistin Parlamento seçimlerini kazanan HAMAS'ın lider kadroları aşağıda belirtilmiştir.

25 Ocak 2006 tarihinde gerçekleştirilen Filistin Parlamento seçimlerini kazanan HAMAS'ın kurucusu ve ruhani lideri Şeyh Ahmed Yasin 22 Mart 2004'te ve yerine seçilen Abdülaziz Rantisi 17 Nisan 2004'te İsrail tarafından öldürülmüştür. Bu olaylar üzerine isim ve görevlerini gizlemeye başlayan örgütün lider kadroları, Suriye, Lübnan, İran ve Körfez ülkelerinde faaliyet göstermeye başlamıştır.

Söz konusu liderlere ilişkin bilgiler aşağıdadır:

Halid Maşal (Ruhani Lider)

Fizik öğretmeni olan Maşal halen Şam'da yaşamını sürdürmektedir. Şeyh Yasin'in doğal halefi olarak kabul edilmektedir. Halihazırda polit büro (örgüt içerisinde siyasi kararların alındığı bölüm) lideridir.

İsrail tarafından, terörist faaliyetleri yöneten liderin Maşal olduğu kabul edilmektedir. Şubat ayında İsrail ve HAMAS arasında yapılan ateşkes müzakerelerinde yer almıştır. 1997 yılında İsrail gizli servisi tarafından zehirlenmiş, ancak Ürdün Kralı Hüseyin'in İsrail tarafını ikna etmesinden sonra panzehir gönderilerek kurtarılmıştır. HAMAS'ın kazanmış olduğu bu siyasi zafere rağmen, Gazze'ye geri dönmesi hayati açıdan riskli görülmektedir.

Mahmud Zahar (Gazze Lideri)

Operatör Doktor olan Zahar, Rantisi'nin öldürülmesinden sonra gizli olarak HAMAS'ın Gazze lideri olarak atanmıştır.

Sert ve akıcı konuşmalarıyla tanınan Zahar, aynı zamanda grubunun sözcüsüdür. Eylül 2003 yılında yapılan hava saldırısında oğlunu kaybetmiş ve kendisi de ağır yaralı olarak kurtulmuştur.

Son seçimlerde partinin verdiği liste içerisinde bulunan 62 aday arasında 9. sırada yer almıştır.

İsmail Haniye (Siyasi Lider)

HAMAS'ın parlamento seçimlerinde bir numaralı adayı olarak yer almıştır. Haniye, 1992 yılında Filistin'den çıkarılarak Lübnan'a gönderilmiştir. Polit büronun en uzun hizmet vermiş üyesidir. HAMAS ile Filistin üst düzey yöneticileri arasında arabuluculuk görevi yapmıştır. İsrail tarafından yapılan bir suikast girişiminden sağ olarak kurtulmuştur.

Said Siam

HAMAS'ın yukarıda açıklanan üç lideri dışındaki yapısı pek belirgin olmamakla birlikte göze çarpan isimlerden birisidir. HAMAS'ın Gazze'deki üst düzey yöneticilerinden biri olduğu sanılmaktadır. Öğretmen ve vaiz olan Siam, ilk olarak 2004 yılı başlarında HAMAS sözcüsü olarak ortaya çıkmıştır. İsrail gazetelerinden Ha'aretz'e göre, Gazze'de HAMAS, El-Fetih ve İslami Cihad grupları arasındaki irtibatı sağlamaktadır.

Hasan Yusuf

HAMAS'ın Batı Şeria'daki lideri ve HAMAS'ın ılımlı kanadının sözcüsüdür. Geçen yıl İsrail'de hapsedilen Yusuf, İsrail'le ateşkes isteklerini açık olarak ifade etmektedir. Yusuf, aynı zamanda Ebu Masab olarak da bilinmektedir.

Seçimlerde çoğunluğu sağlayan HAMAS'ın, Filistin yasaları gereği yeni hükümeti 5 hafta içerisinde kurması gerekmektedir. Ruhani lider Yasin ve yerine geçen Rantisi'nin İsrail tarafından öldürülmesi nedeniyle lider kadroları açıklanmamaktadır. Ancak, kurulacak hükümette başbakanlık için Zahar ve Haniye'nin kuvvetli adaylar olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, uluslararası kamuoyundaki tepkileri azaltabilmek amacıyla, bağımsız ve eski El-Fetih kadrolarında yer alan saygın bir ismin de gündeme getirilebileceği düşünülmektedir.

B. Bölgenin Genel Olarak Ekonomik Durumu

Bağımsızlık savaşından sonra İsrail ekonomisi doğal kaynak sıkıntısı yüzünden oldukça kötüleşmişti. Siyonist örgütlerin azımsanmayacak ölçüdeki yardımı sayesinde İsrail kendini toparladı. Tüm bu yardımlar karşılıksız yapıldı.¹⁸⁰

Bu finansal kaynak sayesinde yeni fabrikalar yapıldı, yollar inşa edildi, çöl verimli bir hale getirildi, bazı bölgeler açılan-

180. The Economist, "April 25th-May 1st 1998 (Israel at 50/Special Edition)", (Haftalık Siyaset, Ekonomi ve Kültür Dergisi)s.64.

dırıldı ve ordu iyi bir şekilde donatıldı. Ancak kronik enflasyon yüzünden 1985’de % 500’e varan bir enflasyona sahip oldular. Para birimleri “Liro” tan “Shekel” ve “New Shekel” (Şakel) olarak değiştirildi. Böylece devalüasyonu kontrol etmeye çalışıldılar. Hükümet bütçesinde alınan bir seri önlemlerle, vergileri dondurarak enflasyon oranını %20’ye indirdiler. Şu anda enflasyon oranı sabit ve % 10-15 arasındadır.¹⁸¹

Son 20 yılda tarımsal ve endüstriyel atılım yapıldı. Ekonomi, kimyasal, plastik, elektronik ve askeri teknolojiyle oldukça ilerledi.

Şu anda aşağıdaki konularda dünya lideri durumundalar; kompütürleşme de yazı teknikleri, bitkilerdeki genetik aşılama yöntemleri, elmas işleme ve canlı olarak dondurma yöntemi. (canlıyı dondurma ve ileride tekrar çözerek canlandırma)¹⁸²

Milli bütçenin %60’ı savunma sanayine ve dış borçlara gidiyor. Yıllık ticaretten 10 milyar Amerikan doları kazanıyorlar. 6 Milyar dolar dışarıdaki Siyonist örgütlerden karşılıksız yardım olarak alıyorlar. (Bunu 3 milyar dolar daha artırmak istiyorlar) Ordu yılda yaklaşık 12 milyar doları tüketiyor. Ayrıca barış programı İsrail turizmine katkı sağladı. Gelen turist sayısında ve turizm gelirinde önemli artış var. Filistin’e her yıl 500 milyon Amerikan doları yardım yapıyorlar. Bunun sebebi Filistin’i kendilerine bağlı bir hale getirmek. Bu yardım 1998 yılında diğer Arap ülkelerinin verdiği paradan daha yüksektir.¹⁸³

C. Bölgedeki Din Olgusu ve Bunun Siyasal Hayat ile Devlet Politikaları Üzerine Etkileri

Bölge ve özellikle Kudüs her üç Semavi din için de özel bir anlam ihtiva etmektedir. Kudüs’ün taşıdığı anlam kimi zaman Hadislere kimi zaman da kutsal kitaplara taşınmıştır. Şimdi bir-

181. Herakl Tribune, "January 15th 2000", (Amerikan Gazetesi), s.7.

182. İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1977-22, "İsrail Ülke Etüdü", İstanbul, 1997, s.12.

183. USA Today, "January 14th 2000", (Amerikan Gazetesi), s.3.

likte Kudüs'ün üç ayrı Semavi dinde de taşıdığı anlama bir göz atalım.

Hız.Muhammed bir hadisinde şöyle demiştir; “Ey Kudüs, Allahın seçtiği toprak ve onun kullarının vatanı, senin duvarlarından dünya dünya oldu. Ey Kudüs, sana doğru inen çiğ bütün hastalıkları iyi ediyor. Çünkü geldiği yer Cennet’in bahçeleridir.”¹⁸⁴

Yine İncil’de şöyle bir bölüm mevcut; “Ey Kudüs, Peygamberleri öldüren ve kendisine gönderilenleri taşıyan sen, tavuk yavrularını kanatları altına nasıl toplarsa, ben de senin çocuklarını kaç kere öyle toplamak istedim.”¹⁸⁵

Ve Tevrat’ta sürgün edilen İsrail çocuklarının ifade edildiği “Mezmurlar” bölümünde şöyle bir yemin var; “Seni unutursam, ey Kudüs, sağ elim hünerini unutsun, eğer seni anmazsam, eğer Kudüs’ü baş sevincimden üstün tutmazsam, dilim damağıma yapışsın.”¹⁸⁶

Kutsal Topraklar diye nitelendirdiğimiz bu yerlerde öncelikle Kudüs her üç semavi din için de özel anlam taşıyor. Yahudi

184. Dominique LAPIERRE & Larry COLLINS, *Kudüs Ey Kudüs*, İstanbul. 1997. Çev.: Aydın EMEÇ, s.9.

185. İncil(Yeni Ahit). “Matta Bap 23/37”. İstanbul. 1985. s.25.

186. Tevratı Şerif (Eski Ahit). “Mezmurlar Bap 137”. İstanbul. 1985. s.552.

kutsal tapınağı Bet Hamikdaş'ın inşa edildiği (şu an Batı Duvarı ayakta), Mescid-i Aksa, Kubbet-ul Sahra (Hz.Muhammed'in Miraç'a çıktığı yer ve Müslümanların ilk kıblesi) ve yine Hz.İsa'nın göğe yükseldiği söylenen yer (Kıyamet Kilisesi/Zeytindağı) hep buradadır. Yine ayrıca İsa'nın doğduğu yer Bethlehem ve Hz.İsa ile Meryem'in yaşadığı yer olan Nazareth yine bu toprakların sınırları içerisinde.

Yine Tevrat'a göre Allah yeryüzüne hayat vermek için aldığı taşı dünyaya doğru fırlattı. Bu taş dünyanın etrafında dolaşarak dağları, ırmakları, denizleri, ormanları ve canlıları yarattı. Daha sonra dünyanın merkezi olarak kabul edilen Kudüs'te ki Mescid-i Aksa (Al Aksa) Camisinin ve Bet Hamikdaş'ın (Bugünkü Ağlama Duvarı / Western Wall) olduğu yere düştü.

Tarih boyunca Kudüs merkez olmak üzere bir çok mücadelenin temelinde kökü 4000 yıl önceye dayanan Semavi Dinlerin bölgedeki karşılıklı rekabet ve kavgalarına rastlamak mümkün olmuştur. Bu kavgalar bazen hilal ve haç, bazen hilal ve yıldız (Davud) ve bazen de her üçünü birden birbirine karşı getirmiştir.

1905 yılında Çerkez-Şeyhizade Halil Halid Bey'in Mısır'da yazmış olduğu "Hilal ve Haç Kavgası" adlı eserinin ikinci bölümünün başında şöyle bir ifade yazmaktadır; "*Soylu veya ruhban grubuna dahil bir çok Avrupalı yazar ve müeellif vardır ki, haça inanan halkın, hilale bağlı insanlar hakkındaki öfke ve kinini sürekli kışkırtmaktan daima fayda umarlar. Hilalin, haça düşman olduğunu yaymak bunlar tarafından daima uygun görülmüştür.*"¹⁸⁷

Bu kinin karşılığında İslam dini ya da haç sakini ve hoşgörü içerisinde kalmıştır. Yüzyıllar boyunca İslam inancı, dünyanın en büyük dinlerinden biri olmuştur. En büyük özellikleri, yar-

187 Şeyhizade Halil Halid. **Hilal Haç Kavgası**. İstanbul. 1975. s.13.

dımsever, hoşgörölü, başka dinlere saygılı ve ılımlı olunması İslamiyetin en temel özellikleriydi. Fakat son yıllarda “İslami Uyanış”, “İslami Diriliş” gibi adlarla ortaya çıkan bazı akımlar İslamiyetin bu özelliklerini büyük ölçüde gölgelemeye başladı. İslam sözcüğü neredeyse hep şiddet ve terörle yan yana anılır ve hatta eşanlamlı kullanılır hale geldi.¹⁸⁸

Oysa bu örgütler İslama hizmet ettiklerini düşünürken tam aksine özellikle Hristiyan misyonerlerin propagandalarına çok güzel hizmet eder hale geldiler.

Pergelin ucunu Hayber’e koyup, 1500 kilometre yarıçapında bir daire çizdiğimizde, bu daire içinde Mezopotamya, Güneydoğu Anadolu, Suriye, Filistin (Bu dördüne “Verimli Hilal” denir.) Doğu Akdeniz, Mısır, Habeşistan ve tüm Arabistan Yarımadası ile bu yarımadaanın doğu ve batısındaki iki deniz (Basra Körfezi ve Kızıldeniz) girer.

Bu bölgede, Neolitikte, sınıflar oluştuğu için, sınıflarla birlikte büyük ruhlar iyice belirlenip güçlenmiş, ruhçuluk egemenliğin yanında ve onların eliyle evrimleşmeye başlamıştır. “Ortadoğu Ruhçuluğu” dediğimizde işte bu egemen ruhçuluk ve kültür amaçlanıyor.

Burada yaşayanlar, çoğunlukla aynı dil ailesinden gelirler. Araplar ve İbraniler, Ortadoğu kültür temsilcilerinin adı en çok duyulanlarıdır. Hep kavgalı olsalar da birbirlerinin amcaoğullarıdır. Dilleri, kültürleri benzerdir.¹⁸⁹

Her iki dininde ve dilinde birbirinden nefret etmelerine ayrı görünüyor gibi durmalarına rağmen aslında birbirlerine oldukça yakındır. Belki de bu yakınlığın sebebi Yahudilerle Arapların genetik olarak kardeş olmasından kaynaklanıyor olabilir.¹⁹⁰

188. Aysel EKŞİ, **Din Devletleri**, Ankara, 1995, s.9.

189. Şükrü GÜNBULUT, **Ortadoğu Din Kültürü**, İstanbul, 1996, s.96.

190. Proceedings of the National Academy of Sciences, 09.Mayıs.2000. s.17. (Haftalık Bilim Dergisi)

Çeşitli bölgelerde yaşayan insanların genetik kalıtlarıyla ilgili araştırma yapan Amerika'lı bilim adamları, Museviler ile Filistinlilerin genetik kardeş olduğunu saptadı. “*Şayet barış insanların ortak kalıtlarına dayanarak sağlansaydı, Ortadoğuda barış çok önceden sağlanmış olurdu.*” diyen Amerika'lı bilim adamı Dr.Harry OSTRER, Museviler ile Arapların, ortak genetik soylarının binlerce yıl öncesine dayandığını belirtti.¹⁹¹

Dindeki benzerlikle ilgili birkaç küçük örnek verirse şunları söyleyebiliriz. Tevrat'ta Hz.İbrahim'in İshak'ı Kudüs'te Ağlama Duvarı yakınında bulunan bir kayanın üzerinde kurban etmeye götürdüğünü yazarken, Kuran-ı Kerim'de ise Hz. İbrahim'in Hz.İsmail'i Mekke yakınında kurban etmeye götürdüğü yazıyor. Yine aynı şekilde her iki kutsal kitapta da oruç tutma ve kurban kesme yer alıyor. Yine her iki dinde de domuz eti yemek yasaktır. Alfabeler birbirine yakın olup, sağdan sola doğru okunur ve bazı kelimeler birbiriyle benzer. Her iki dinde de Cuma günü kutsal gündür.

İsmail, Hz.İbrahim'in ilk oğluydu ve Tevrat'a göre babası tarafından kovulmuştu. Yine Tevrat'a göre İsmail, bütün Arapların atasıydı. İbrahim'in ikinci oğlu olan İshak ise seçilmiş olan varis ve bütün Yahudilerin atasıdır. Bu sonu gelmez aile kavgası 4000 yıldan beri devam ediyordu ve sonunun korkunç olacağı tahmin edilmişti.¹⁹²

Bugün Hristiyanların kutsal kitabı olan İncil, iki esas kısımdan meydana gelmektedir. Biri **ahd-i atik** (old testament), diğeri de **ahd-i cedid** (new testament)'dir. Ahd-i atik, İncil'in Yahudiler tarafından yazılmış kısmı olup, bir bakıma İsa'ya kadar olan dönem içindeki Yahudilerin tarihidir. Ahd-i cedid ise, Hristiyanlığın ilk dönemlerine ait olup, Hristiyanlar tarafından yazılmıştır ve **27** kitaptan meydana gelmektedir. Ahd-i atik ise **39** ki-

191. Cumhuriyet Gazetesi. 09.Mayıs.2000. Dış Haberler Bölümü, s.7.

192. Michael DROSIN. **Tevrat'ın Şifresi**. İstanbul. 1999. Çev.: Zeynep GÖKÇEN, s.155.

taptan meydana gelmekte olup, üç kısımdır. Bunlar, **Tevrat** (to-rah)(kanun-şeriat), **Peygamberler** (nebiim) ve **Hagiographa** (ketubim-yazılanlar, makaleler)dir. Bunların içinde en kutsalı Tevrat'dır. Tevrat, Allahın (Yehova) doğrudan doğruya Musa'ya verdiği emirleri ve Musa'nın söylediklerini ihtiva etmektedir. Kutsallığı buradan gelmektedir. Tevrat da **Pentateuch** denen beş kitaptan meydana gelmektedir. **Genesis** (dünyanın ve Yahudilerin yaratılışını anlatır), **Exodus** (Yahudilerin, Musa'nın önderliğinde Mısır'dan çıkıp Sina'ya gidişlerini hikaya eder), **Leviticus** (Museviliğin öğretimi, ibadeti ve kuralları), **Sayılar kitabı** (Yahudilerin sayıları ile ülke sınırlarına aittir) ve **Deuteronomy** (Musa kanunları ve Musa'nın halkına son sözleri)¹⁹³

Yine dini kaynaklara göre, İbrahim veya Avraham, “vahdet-i ilahiye” yani “Tek Tanrı” veya “Tanrı'nın birliği” kavramını ortaya atan ilk müşid, ilk peygamberdir. İbrahim'in Harran (Urfa)'dan Kenan diyarına göç etmesi M.Ö.21. Yüzyılda olduğu öne sürölmektedir. Bu dönem Babil hükümdarı Hammurabi zamanına rastlar.

İsraioğulları, M.Ö. 17. Yüzyılda Kenanelinden Mısır'a göç etmişlerdir. Yakup'un oğlu olan Yusuf'un liderliğinde Nil Delta-sındaki **Gessen (Goshen)** bölgesine yerleşmişlerdir. M.Ö. 1400 yıllarında Firavun Seti'nin oğlu olan Ramses döneminde Yahudilere yapılan zulüm üzerine Musa'nın liderliğinde Mısır'dan ayrılmışlardır. Tevrat'ta buna **Exodus** denmektedir.

Tevrat'ın yaradılışa ait olan ilk kitabı **Genesis**'e göre Yahudi kavminin başlangıcı İbranilerdir ve ulu dedeleri de İbrahim'dir. İbrahim, Nuh'un oğullarından Sam'ın üçüncü oğlu Arfaksad'ın torunu Haber veya Hibir'in (Hebreux, Hebrew-İbrani deyiimi buradan gelmektedir) torunlarından olup, Kalde'nin Ur (el-Magir) şehrinde dünyaya gelmiştir.¹⁹⁴

193. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara, 1988, s.6.

194. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, **age.**, Ankara, 1988, s.7.

“Nuh’un tufanından sonra dünyada ilk hayat Harran Ovasında başlamıştır. Hz.İbrahim burada dünyaya gelerek Kral Nemrut’a ve onun dini olan Paganizme (Çok Tanrı / Putlar) karşı gelmiştir. Eşi Sarah’la birlikte önce Mısır’a ardından Firavun kendilerine cariyeler olarak verdiği Hacer’le birlikte El Halil’e (Hebron) geldiler.

Hız.İbrahim’in Hacer’den İsmail adlı bir çocuğu oldu. Sarah, İsmail’le Hacer’i kışkandığı için onlarla aynı yerde kalmak istemediğini Hz.İbrahim’e söyledi. Hz.İbrahim, Burak’la (kanatlı at) İsmail ve Hacer’i Mekke’ye götürdü. İsmail ve Hacer, Mekke’de Kureyş kabilesini oluşturdular. Bu kabile ileride Hz.Muhammed’in de kabilesi olacaktır. Hacer ve İsmail, Arapları ve Müslüman grubunu oluşturdu.

Fakat Tevrat’ta İsmail ve kavmi adeta ikinci sınıf evlat olarak gösterilmiştir. Şöyle ki Ahd-i Atik Tekvin bölümü Bap 16:12’de; *“İsmail insanlar arasında yabancı adam olacaktır,onun eli herkese karşı ve herkesin eli ona karşı olacak ve bütün kardeşlerinin doğusunda oturacaktır.”*¹⁹⁵

Öte yandan Sarah 95 yaşındayken İshak’ı dünyaya getirdi. İshak’tan sonra oğlu Yakup Peygamberliği devraldı. Allah Yakup’a senin adın İsrail ve senin çocukların İsrailoğulları olacak dedi.

Yakup’tan sonra Yusuf Peygamberliği devraldı. İsrail oğulları Mısır’a gittiler. Orada çoğaldılar, zenginleştiler. Firavunun onlara eziyet yapması üzerine İsrail oğullarını Mısır’dan kurtarmak için Hz.Musa’ya Allah görev verdi.¹⁹⁶

Yukarıdaki özet bilgi Eski Ahit (Torah-Tevrat)’ten alınmıştır. Görülüyor ki her ikisi de Semitik Irktan olan Araplar ve Yahudiler aslında aynı babadan dünyaya gelmiştir.

Bütün tek tanrılı dinler bu bölgede doğmuştur. İlk din Yahudilik, ardından Hristiyanlık. Bir kaynağa göre Hristiyanlık

195. İlhan ARSEL. **Tevrat ve İncil’in Eleştirisi**. İstanbul. 1997. s.36.

196. Tevratı Şerif (Eski Ahit). "Tekvin Bap 28/46". İstanbul. 1985. s.27-48.

sonradan ortaya çıkartılmıştır. Yine aynı görüşe göre sebebi şöyle açıklanmıştır. Yahudiler Hz.Zekeriya ve Hz.Yahya'yı öldürdüler. Allah onları yola getirsin diye Hz.İsa'yı görevlendirdi. Hz.İsa öldürülmeden önce Allah tarafından göğe kaldırıldı. İncil İsa'nın göğe kaldırılmasından sonra hazırlanmıştır. Yeni Ahit (İncil), Matta'ya göre, Markos'a göre, Luka'ya göre ve Yuhanna'ya göre olmak üzere dört şekilde hazırlanmıştır.

Bu bölgede dini kullanmak oldukça kolay ve gözdedir. İsrail, tüm dünyada en fazla dinin suistimal edildiği bir ülke. İsrail'de devlet içinde din adamlarının etkinliği çok fazla. Dolayısıyla siyaseti yönlendirebiliyorlar. Ayrıca devlet Yahudi Ortodoksluğunu (fanatik) destekliyor.

Esasında bütün dinlerin temelinde hoşgörü ve sevgi yatar. “Kendine yapılmasını istemediğini sende başkasına yapma” esas düşüncedir. Kuran-ı Kerim İsra suresinin 32. ayetinde kısaca şöyle denmektedir; *“Zinaya yaklaşmayın, zira o hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur. Haklı bir sebep olmadıkça Allahın haram kıldığı cana kıymayın...Yetimin malına, rüşüne erinceye kadar iyi niyet taşımaksızın yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü yerine getirin. Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma, çünkü sen ne yeri yarabilir ne de boyca dağlara ulaşabilirsin. Bütün bu fena şeyler, Rabbinin yanında da çirkindir. İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Sana yapılmasını istemediğin şeyi sende başkasına yapma. Allah ile birlikte başka ilah edinme, sonra kınanmış ve Allahın rahmetinden uzaklaştırılmış olarak Cehenneme atılsın.”*¹⁹⁷

Latince “Karitas”, Grekçe “Agapi” denilen insan sevgisini İsa ısrarla ilan etti; “Kendinize ne yapılmasını isterseniz, siz onu başkasına yapın.” Tüm insanları kardeş gibi, ırk, yetenek,

197. Prof.Dr. Ziya KALICI. *İslam Kültür ve Medeniyeti*. İstanbul. 1996. s.141.

durum ayrımı gözetmeden sevmek, çünkü Baba onları çocukları gibi sever ve Mesih’de onlardan biridir. Bu sevgi insan kalbinin içten doğan (spontane) imkanlarının ötesindedir. Madem ki sevgi Tanrı’dandır. Sevelim birbirimizi, çünkü Tanrı sevgidir. Onu imanla birlikte Hristiyanın kalbine doğuran Tanrı’nın ruhudur. Ve bu sevgi Hristiyanı alçakgönüllüleri ve yoksulları üstün tutmaya yöneltecektir.¹⁹⁸

Hız.Musa, Sina (Tur) Dağında 40 gün Tanrı Yehova’yla birlikte kaldıktan sonra 10 Emirle birlikte İsrailoğulları arasına dönüyor. (İsrailoğulları Musa’nın yokluğunda Allaha inançlarını kaybederek Davud’un yaptığı altından ineğe tapmaya başlamışlar.)¹⁹⁹

“On Emir, (Yahudiliğin temel şartları) şunlardır”;

(1) *Seni Mısır diyarından çıkaran Tanrı benim. Karşımda başka ilahların olmayacaktır.*

(2) *Kendin için oyma put yapmayacaksın.*

(3) *Rabb’in ismini boş yere ağza almayacaksın.*

(4) *Şabat gününü (cuma öğleden sonra) takdis etmek için onu hatırla tut.*

(5) *Babana ve anana hürmet et.*

(6) *Katletmeyeceksin.*

(7) *Zina etmeyeceksin.*

(8) *Çalmayacaksın.*

(9) *Komşuna karşı yalan şahadet etmeyeceksin.*

(10) *Komşunun evine tamah etmeyeceksin.*

198. Pietro ROSSANA. **Bizdeki Umut "Katolik İncisinin Tanıtılması"**, İstanbul. 1983. s.33.

199. Holy Bible "Yeni Ahit-İncil". Nashville. 1987. s.131.

Müslümanların dinsel bayramları bilindiği için burada sadece Yahudilerin dinsel bayramlarına bir göz atacağız;

(1) PESAH (Pass Over)

(2) ÖMER

(3) ŞAVUOT

(4) TEŞA-BEAV

(5) ROŞ-AŞANA

(6) KİPUR

(7) SUKOT

(8) HANUKA

(9) TU-BİŞVAT

(10) PURİM

Bu bayramların her birinin Yahudiler için ayrı bir anlamı ve önemi vardır. Yahudi bayramları için ayrıntılı bilgi almak isteyenlerin Clara ARDITI-Baki HALEVA'nın, (**“Yahudilikte Kavram ve Değerler”**, İstanbul, 1996) adlı kitabını incelenmesinde fayda vardır.

Size bu bayramlardan “Purim”i anlatacağım. Purim: Hanuka gibi tarihi bir olayla bağlantısı olan bir bayramdır. “Megilat Ester” bu bayramın kutlanmasına neden olan olayı şu şekilde anlatır; Ester’in kitabında anlatıldığı üzere Purim sözcüğü “Kura” anlamına gelen “Pur”dan türemiştir. Bu sözcük ülkedeki Yahudileri öldürmek isteyen İran Kralı Ahaşveros’un bakanı (vezir) olan Aman tarafından kullanılmıştır.²⁰⁰

Aman’ın planları güzel kraliçe Ester ve kuzeni Mardehay tarafından engellendi. Ester hayatını tehlikeye atarak kraldan din-

200. Clara ARDITI-Baki HALEVA, **Yahudilikte Kavram ve Değerler**, İstanbul. 1996. s.47.

daşlarının hayatının kurtarılmasını rica etti. Kral Yahudilerin yerine veziri olan Aman ve ailesini darağacına gönderdi. Böylelikle o sıkıntılı günler neşeye dönüşür ve Purim günü insanların birbirlerine ve yoksullara hediye vermeleri ile kutlanır.

Megilat Ester, bu bayramın Adar (Şubat) ayının 14'ünde kutlanması gerektiğini belirtir. O devirde İran'ın Başkenti olan Şuşan'da ise Yahudiler ertesi güne kadar düşmandan kurtulmadıkları için Purim'i Adar'ın 15'inde kutlarlar. Şuşan surlarla çevrili bir kent olduğundan, benzer kentlerde de Purim Adar'ın 15'inde kutlanır. İsrail'in her yerinde Purim Adar'ın 14'ünde kutlanırken, Kudüs (old city) surlarla çevrili olduğu için bu bayram Adar'ın 15'inde kutlanır.²⁰¹

Yahudi dini, özünde, kişinin kendi kendini cezalandırmasını ve bu amaçla oruca ve uzun süreli yaslara yer verilmesini benimsemesiz. Ancak yine de Yahudi takvimi, Yahudi tarihinin trajik olaylarına birçok gün ayırmıştır. Bugünlerin arasında da Teşa-Beav özel bir yer tutar. Teşa-Beav (Av Ayının Dokuzu) Yahudi tarihinin ve aynı zamanda Yahudi takviminin en acılı günü olarak kabul edilir.

Yine Yahudi dininde Hebron'da (El-Halil) bulunan Halil İbrahim Camisinin (Cave Of Macpelah) ayrı bir anlamı vardır. Bunun sebebi şudur.

İçerisinde Halil İbrahim ve Eşi Sarah ile onların oğlu olan Hz.İsak ve Eşi Rebeka ile onların oğlu olan Hz.Yakup ve Eşi Liah ile ayrıca Hz.Yusuf Peygamberlerin mezarları olduğuna inanılıyor. Bu durum özellikle Hz.İbrahim'den dolayı Müslümanlar içinde bu camiye oldukça önemli bir konuma sokuyor. 25 Şubat 1994 tarihinde El-Halil kentindeki Yahudi yerleşimi olan Kiryat Arba'da oturan Ortadoks Yahudisi Doktor Baruch Goldstein, El-Halil Camiinde Cuma namazı kılan Filistinlilerin üzerine ateş açıp 29 Müslüman'ı öldürmüştür.

201. Şalom Gazetesi. 14.Şubat.2001. Çev.: Rayka HİÇKALMAZ. sayı:2673. s.10. (İbrani-ce'den Çeviri)

Şu anda bu cami iki bölüme ayrılmış olup Yahudiler tarafından sinagog ve Müslümanlar tarafından da cami olarak kullanılıyor. Hiç biri bir ötekinin bölümüne geçemiyor ve kontrolü İsrail askerleri yapıyor.

Hız.Yakup ve Hız.Yusuf Mısır'da mummyalanmıştır. Hız.Yakup M.Ö.1500'lerde rivayete göre önce Hız.Yakup'un mummyası getirilmiş. Sonra Hız.Musa M.Ö.1000'lerde Mısır'dan İsrailoğullarını kurtardığında Hız.Yusuf'un mummyası buraya getirilmiştir.

Diğer önemli dini bölgelerden birisi olan Kudüs'te Kubbetü's Sahra'nın altında küçük bir mağara var. Hız.Muhammed'in imamlık yaptığı ve Miraç'a çıktığı mağara burasıdır. Mağaranın üstündeki taş muallak taşı deniyor. Caminin içindeki halılar Türkiye'den gönderilmiş. Yine çiniler Türkiye'den gönderilmiştir. Fakat Türkiye'den gönderildiğine dair en ufak bir yazı burada yazılı değildir.

M.S. 638 Halife Ömer Kudüs'ü ele geçirdi ve Mescid-i Akşa'yı bu dönem içerisinde yaptırdı. Kubbetü's Sahra ise 685 ile 705 yılları arasında Emevi Halifesi Abd El-Malik tarafından yaptırıldı.

Mescid-i Akşa Camisi, 705-715 tarihleri arasında Halife El- Velid tarafından yeniden genişletilerek ve restore edilerek yapıldı. Akşa uzak anlamına gelmektedir.

Mescid-Akşa, Müslümanların ilk kıblesidir ve Hız.Muhammed'in miraça çıktığı yerdir. Ayrıca Harem Mescidlerinin üçüncüsüdür. (Mescid-i Haram, Mescid-Nebevi ve Mescid-i Akşa)²⁰²

"Evinde kıldığın namaza bir namaz sevabı, oturduğun belde- de belde sakinleriyle birlikte camide kıldığın namaza 25 kat namaz sevabı, yine oturduğun beldedeki camide cemaatle birlikte

202. <http://www.regionofpalestine.com>. Mescid-i Akşa İle İlgili Sayfası.

*kıldığın Cuma namazına 500 kat namaz sevabı, Mescid-i Aksa ve Mescid-i Nebevi’de kıldığın her namaz için 50 bin kat sevap ve Mescid-i Haram’da kıldığın her namaz içinde 100 bin kat namaz sevabı verilmiştir.*²⁰³

Mescid-i Aksa’nın yapıldığı yerin altında şu anda Yahudilerin Ağlama Duvarı ya da eski Yahudi Tapınağı olan Bet Hamikdaş’ın batı duvarı vardır.(Western Wall) Bu tapınağın kısaca tarihçesi aşağıdaki gibidir.

M.Ö. 965-928 Kral Salamon (Süleyman Peygamber) Bet Hamikdaş’ı inşa ettirdi.

M.Ö. 586 Babil Kralı Nabukadnezar tapınağı yıktırdı. M.Ö. 539 Tapınak tekrar inşa edildi. (Persler dönemi)

M.S. 70 Romalı Kral Titus tapınağı yıktırdı. Bir tek batı duvarı ayakta kaldı.

*“Tarihçilerin ortak uzlaştıkları bir kanıya göre, antisemitizmin başlangıcı, M.S. 70’de Kral Titus’un tapınağı ikinci defa yıkmasına dayanmaktadır. Tapınağın yıkılışı diasporayı oluşturan kitlesel göçlerin başlangıcını oluşturmaktadır. Yine Pagan (Eski Yunan ve Roma’nın çok Tanrılı dinlerine ait) antisemitizmi hakkında kışkırtıcı ve tartışmalı bir inceleme 1920’lerin başında, Sovyet tarihçisi Saloma Luria tarafından yayımlanmıştır.”*²⁰⁴

Bu bölge yine Hristiyan dini için de daha önce belirttiğim gibi oldukça önemlidir. Hz.İsa’nın çarmıha gerildiği yer yine Kıyamet Kilisesi olup, Zeytindağı üzerinde yani Kudüs’tedir. Bu durum Kudüs’ü her üç semavi din için de kutsal ve özel bir konuma getirmiştir.

Betlehem, (Beytullahim) İsa’nın doğduğu düşünülen yerleşim yeridir. Bu bölgedeki Nativity Kilisesinde (Church of Nati-

203. İbnu Mace, **İkametu’s Sala ve Sunnefika**, Amman. 1978. s.198. (Hadisten Nakledilmiş)
204. Zygmunt BAUMAN. **Modernite ve Holocaust**, İstanbul. 1997. Çev.:Suha SERTABİ-BOĞLU. S.56.

vity) Hz.İsa'nın doğduğu düşünülen küçük odaya gümüşten bir yıldız konulmuştur. Bu yıldız Osmanlı İmparatorluğu döneminde bazı kişiler tarafından çalındığı için vaktin padişahı tarafından yenisi yaptırılmış ve yere vidalanmıştır.

Dünyada din olgusu eskiden olduğu gibi bugün de kavgaların, savaşların, tartışmaların temelini teşkil etmektedir. Din olgusu dün vardı. Bugün de vardır ve yarın da varolacaktır. Dolayısıyla bu olguyu devlet politikalarından ve uluslararası ilişkilerden ayrı düşünmek veya ayrı düşünmeye çalışmak büyük bir yanılgi olacaktır.

1096 yılında başlayan ilk Haçlı seferleri ve 1099'da Kudüs'ü fethedip yaklaşık 70 bin kişiyi kılıçtan geçirerek oluk gibi Kudüs sokaklarında akıtılan kanların nasıl unutulmaması gerekiyorsa yine bu topraklarda İngilizlerin kışkırtmasıyla Osmanlı'ya karşı ayaklanan daha önce Osmanlı'da danıştay üyesi olan Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in liderliğindeki Arapların ele geçirdikleri Osmanlı askerlerini "altın yutmuş olabilirler" düşüncesiyle diri diri bağırsaklarına varıncaya kadar parçalayarak, yağmalayıp öldürdüklerini unutmamamız gerekir.

Kitab-ı Mukaddes'te Yehova kesin sınırlarını çizerek, İsrailoğullarına toprak vaat etmiştir. Yani bir ulus, yaptığı ve yapacağı işgaller için tinsel bir kılıf bulmuştur. General Moşe DAYAN, 12 Ağustos 1967 tarihinde Jerusalem Gazetesinde şu demeci vermiştir; *"BizlerTevrat'a sahipsek, bizler kendimizi Tevrat'ın halkı olarak görüyorsak, Tevrat'ta vaat edilen bütün topraklara sahip olmak zorundayız."*²⁰⁵

Tanrı Yehova'nın İsrail halkına vaat ettiği toprakların net sınırı şöyledir; *"O günde Rab Abramla ahdedip dedi: Mısır Irmağından (Nil Nehri) Büyük Irmağa (Fırat Nehri) kadar bütün bu diyarı, Kenanileri ve Kenizzileri ve Kadmonileri ve Hittileri ve*

205. Roger GARAUDY, *İsrail Mitler ve Terör*, İstanbul, 1997. Çev.: Cemal AYDIN, s.32.

*Perizzileri ve Refaları ve Amorileri ve Kenanlıları ve Girgaşileri ve Yebusileri senin zürriyetine verdim.*²⁰⁶

Daha önce de belirttiğim gibi “*Din Olgusu*” tarihin çok eski devirlerinden beri varolmuştur. Bugün de dünyada vuku bulan bir çok olayın altında din olgusu vardır ve yarın da var olacaktır.

206. Sedat MEMİLİ. **Musa'da Böyle Buyurdu**, İstanbul. 2000. s.63-64.

II. BÖLÜM

İSRAİL DEVLETİNİN KURULUŞU

A. Kuruluş Doğru Giden Yolda ve Devamında Bölgenin Siyasi Tarihi

Yahudilere Filistin’de bir yurt yaratılması hedefi doğrultusunda İsrail devletinin kuruluşuna ilişkin ilk adımlar Yahudi toplumunun MS 132-135 yıllarına kadar gitmektedir. Bu dönemde evrensel Yahudi birliği tarafından yeniden bir Yahudi köylü sınıfı kurulması doğrultusunda Filistin’de tarım kolonileri kurulmuş ve bu hareket XIX. yüzyılda Orta Avrupa ve Doğu Avrupa’da Yahudi hareketinin doğmasına neden olmuştur. XIX. yüzyıl başında Odessa’da kurulan Hovevei Ziyon (Ziyon’u sevenler) isimli örgütün girişimleri ile 1882 yılında Filistin’de ilk Rus-Yahudi kabileleri ile birlikte Yahudi yerleşimi başlamış; Avusturyalı gazeteci Theodor Herzl’in girişimi ile 1897 yılında Basel’de gerçekleştirilen ilk Yahudi kongresinde Yahudilerin Filistin’de toplanarak eski Yahudi devletinin tekrar kurulması olarak tanımlanan Siyonizm, Yahudi hareketinin temel ilkesi olmuştur. Bu hedefin gerçekleştirilmesi doğrultusunda ise gerekli finansman ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak Yahudi milli bankası ile Yahudi milli fonu kurulmuştur. Bu dönemde Doğu Avrupa ve Rusya’da yaşamak istemeyen Yahudiler, Osmanlı İmparatorluğunun kabul etmesi ile Filistin’e göç etmeye başlamışlar ve bu eğilim 1905 Rus devrimi sonrasında baskıların artmasıyla daha da artarak göçmen sayısı 9.000’e ulaşmıştır.²⁰⁷

207. Özlenen SEZER, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No. 1977-22. İsrail Ülke Etüdü, İstanbul. 1997. s.9.

Kutsal topraklar üzerinde bir Yahudi devletinin kurulmasını öngören Balfour bildirisi ise 2 Kasım 1917 tarihinde kabul edilmiş; Birinci Dünya Savaşından yenilgiyle çıkan Osmanlı İmparatorluğunun yönetimindeki Arap vilayetlerini İngiliz mandası çerçevesinde geçici bağımsızlık hakkını öngören 1919 Haziran tarihli Milletler Cemiyeti Sözleşmesi Yahudi birliği açısından oldukça önem kazanmıştı. Nitekim İngiltere, Milletler Cemiyeti Sözleşmesine bağlı kalarak 1921 yılı Eylül ayında Filistin’de Yahudi-Arap devletini öngören bir sözleşme yayınlamış ancak bu önerinin Araplar tarafından tepkiyle karşılanması üzerine 1922 yılında Milletler Cemiyeti, Filistin’in İngiliz manda yönetimi altında olduğunu belirten başka bir bildirge yayınlamıştır. Yahudi göçündeki artış ile birlikte Arap-Yahudi çatışması giderek şiddetlenmiştir.²⁰⁸

Bu durum karşısında İngiltere İkinci Dünya Savaşının arifesinde Filistin’in bölünmesinden vazgeçtiğini belirterek 10 yıl içerisinde bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını, Arap ve Yahudilerin geçiş dönemi içerisinde paylarının artırılmasının, Yahudi göçünün 5 yıllık bir sınırlamadan sonra tamamen durdurulmasını öngören ve her iki tarafın da tepkisi ile karşılanan bir rapor yayınlamıştır. Fakat bu rapor İkinci Dünya Savaşının başlaması ile uygulamaya konulamamıştır. Nazi Almanya’sı döneminde ise bölgeye Yahudi göçü iyice artmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında BM Genel Kurulu kutsal toprakların Arap ve Yahudilerce iki devlete bölünmesinin ve Kudüs devletinin uluslararası bir statüye kazandırılmasını kararlaştırmıştır. Fakat bu kararın Araplar tarafından kabul edilmemesi iç savaşı başlatmış; bu dönemde David Ben Gurion başkanlığındaki Yahudi komitesi, İngiliz mandasının sona ermesinden kısa bir süre önce 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail devletinin bağımsızlığını ilan etmiştir.²⁰⁹

208. Fred J.KHOURI, *The Arap Israeli Dilemma*, Syracuse University. New York. 1968.s.102.

209. Chaim HERZOG, *The Arap-Israeli Wars "War and Peace in the Middle East"*, New York. 1983. s.97.

İsrail devletinin kurulması ile birlikte Ben-Gurion başkanlığında geçici bir hükümet kurulmuş, ancak laiklik konusunda bir anlaşmaya varılamadığından yazılı bir anayasa hazırlanmıştır. 1949 yılının ilk ayında yapılan seçimlerde Ben Gurion önderliğinde İsrail Sosyalist Partisi “Mopay”, Meclis’te (Knesset’te) çoğunluğu alarak hükümeti kurmuş ve İsrail’e gelen her Yahudinin İsrail vatandaşlığına kabulünü öngören bir yasa çıkartarak Kudüs’ü de başkent ilan etmiştir.²¹⁰

İsrail devleti kurulduktan sonra da devam eden İsrail-Arap Savaşları ve 1973 yılında Suriye’nin Golan’ı Mısır’ın ise Süveyş kanalını geçmesi ile başlayan ve Ürdün, Irak ve Ceza-yir’in de katılımı ile şiddetlenen Yom Kippur savaşının ardından 1979, 1993 ve 1994 tarihleri İsrail barış sürecinde bir dönüm teşkil etmektedir.²¹¹

İsrail Begin hükümeti ile Mısır devlet başkanı Sedat arasında Kasım 1977 tarihinde başlayan barış görüşmeleri 1982 tarihine kadar İsrail askeri kuvvetlerinin Sina’dan çekilmesini ve Mısır’ın İsrail sınırındaki askeri kuvvetlerinin çekmesini kabul eden 1979 tarihli Camp David Anlaşması ile sonuçlanmıştır.

1998 tarihinde Arap-Filistin Ulusal Konseyi İsrail devleti ile barış görüşmelerini öngören ve iki ülke arasındaki ateş hattının azaltılarak 1967 ve 1973 tarihli Arap-İsrail savaşının gerginliğinin giderilmesine ilişkin Birleşmiş Milletler kararlarını kabul etmiştir.

1991 yılı Ekim ayında ABD’nin öncülüğünde İsrail, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin’den temsilcilerin katılımı ile Madrid Barış Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu Konferansın ardından ikili barış görüşmelerine Washington’da devam edilmiş; Arap ülkeleri, Doğu ülkeleri ve Asya ülkeleri ile çeşitli çok taraflı görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmelerin ardından Ekim 1994 ta-

210. Charles DOUGLAS. *The Arabs and Israel*, Toronto, 1970, s.87.

211. Edward W.SAID. *The End of the Peace Process "Oslo and After"*. Washington, 2000. s.47.

rihinde İsrail ile Ürdün arasında barış antlaşması imzalanmış ve bu antlaşma ile her iki taraftan Ürdün Vadisi ile Kızıldeniz yakınındaki Akabe-Elyat (Eliat) bölgesinin kalkındırılmasında işbirliği yapılması kararlaştırılmış; ulaştırma ve telekomünikasyon alanında işbirliğine gidilmesi hususunda da anlaşmaya varılmıştır.²¹²

Yine 1994 yılı Ekim ayında Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi İsrail firmaları ile ticaretin yapılmasını engelleyen boykotu kaldırmışlardır. Bunun ardından Mısır, Ürdün, Fas ve Tunus İsrail ile doğrudan ticaret bağlantıları kurmuşlardır. İsrail ise 1994 yılı Ekim ayında Kazablanka’da 1995 Ekim ayında ise Amman’da iki bölgesel ekonomik toplantısına iştirak etmiştir.²¹³

İsrail Filistin ilişkileri ise zaman zaman yaşanan gerginliklere rağmen gelişme sürecindedir. Eriha ve Gaza Bölgesinde Filistin Özerk İdaresi’nin kurulmasından bir yıl sonra Ekim 1995 tarihinde İsrail ile Filistin arasında uyum sürecinin ikinci aşamasının başlatılmasına ilişkin anlaşma imzalanmıştır. Böylece West Bank’ta Filistinlilere tam yetki verilmesi, Filistin Konseyinin oluşturulmasına yönelik seçime gidilmesi öngörülmüş fakat bu süreç yaşanan terörist hareketler neticesinde sık sık kesintiye uğramıştır.

B. İngiltere’nin Bölgedeki Çözüm Çabaları (1918-1948)

İngiliz manda yönetimi daha başlangıçta, Filistin’de bir Yahudi-Arap işbirliğini sağlayarak bir “Özerk Yönetim” kurmak istemişti. Fakat Arapların manda yönetimi ile her türlü işbirliğini reddetmesi üzerine bu tasarı yürütülemedi.

Arapların bu tepkisi ayaklanmalara dönüşünce ve özellikle 1929’daki ayaklanmalar üzerine, İngiltere Filistin’de yeni bir çözüm arayışı içerisine girdi 1929 ayaklanmalarından sonra, İn-

212. Jonathan MARCUS, *The Washington Quarterly* (Üç Aylık Dergi), Washington, Winter 1998, s.77.

213. Hanan ASHRAWI, *This Side of Peace*. London, 1996, s.123.

giltere Walter Shaw başkanlığında bir hukukçular komitesi ile Sir John Hope Simpson başkanlığında bir iktisatçılar komitesi-ni, incelemelerde bulunmak ve rapor hazırlamak üzere Filistin'e gönderdi. Her iki komite de Filistin'de üç ay süren incelemeleri sonunda sundukları raporlarında Yahudi göçlerinin durdurulma-sını ve Yahudilere toprak satılmamasını tavsiye ediyorlardı.²¹⁴

1. Passfield Beyaz Kitabı

Bu raporlardan sonra, İngiltere'nin Sömürgeler Bakanı Fabian, Sosyalistlerden siyonizmi "*emperyalist*" ve "*sömürgeci*" olarak gören Sidney Webb, diğer adı ile Lord Passfield, Filistin meselesine bir çözüm bulmak amacı ile Başbakan Ramsey Mac Donald'ın muvaffakatı ile bir rapor hazırladı. **Passfield Beyaz Kitabı** (Passfield White Paper) adını alan ve Ekim 1930 da yayınlanan bu rapor, 1922 de olduğu gibi Arap ve Yahudi işbirliğine dayanan bir yönetim tavsiye etmekteydi ise de, raporunun esas ağırlığı Filistin'deki toprak meselesi ve Yahudi göçleri konusunda söyledikleri idi. Şöyle ki:

a) Filistin'de ekilebilir toprakların miktarı 6.544.000 dönümdür. Yahudilerin iyi bir teşkilatlanma ile ve başarılı bir toprak politikası takip ederek 1.000.000 dönüm toprağa sahip olmasına karşılık, Arap nüfusun üçte biri topraksızdır. Her Arap ailesinin normal yaşantısı için kuru arazide 130 dönüme ihtiyacı olduğu halde ortalama ancak 90 dönüm araziye sahip bulunmaktadır. Arap kitlesinin nüfusunu göz önüne alınca aradaki farkı kapata bilmek için daha 8.000.000 dönüm ekilebilir toprağa ihtiyaç vardır.²¹⁵

b) İngiliz Manda Yönetiminin esas görevi, Yahudi göçlerinin, "*Filistin halkının diğer kesimlerinin*" zararına olmamasını

214. Edward W.SAID & Christopher HITCHENS. *Peace and Its Discontents: "Essays on Palestine in the Middle East Peace Process"*, London, 1995, s.67.

215. Itamar RABINOVICH. *The Waging Peace: "Israel and the Araps at the End of the Century"*, New York, 1995. s.35.

sağlamak iken bu göçler Araplar için hem toprak yetersizliğine ve hem de Arap işsizliğine sebep olmaktadır.

c) Dolayısı ile hem göçler hem de Yahudilerin toprak satışları sınırlandırılmalıdır.²¹⁶

Denebilir ki, İngiltere'nin Filistin meselesine çözüm bulmak için hazırladığı belgeler içinde Arapları destekleyen Arapların görüşlerini benimseyen tek belge **Passfield Beyaz Kitabı** olmuştur. Bu yüzdendir ki bu belgenin yayınlanması üzerine, Dr. Chaim Weizmann Dünya Siyonist Teşkilatı Başkanlığından istifa etti. Weizman'a göre Passfield Beyaz Kitabı siyonizme vurulmuş bir darbe ve ihanetti. Beyaz Kitap gerek İngiltere'deki gerek dünyadaki Yahudilerin sert protestolarına sebep oldu. Protestolar o derece şiddetli olduğu, Başbakan Mac Donald 13 Şubat 1931'de Dr. Weizmann'a bir mektup yazarak, Passfield Beyaz Kitabının, İngiltere'nin bölgede bağlı olduğu politikada hiçbir değişiklik meydana getirmediğini söylemek ve gerek Yahudi göçlerine, gerekse toprak konusunda gayet yumuşak ve ümit verici ifadeler kullanmak zorunda kaldı. Başbakan Mac Donald'ın bu mektubu Araplar bakımından Passfield Beyaz Kitabının değerinin sıfıra inmesi demekti. Bu sebeple Araplar, tepki olarak şiddetli gösterilere ve ayaklanmalara başvurmak istedilerse de İngiliz Yüksek Komiserliği bunları önlemek için sert tepkiler aldı. Ne var ki, Beyaz Kitabı Başbakan Mac Donald'ın mektubundan sonra, 1931-1935 döneminde, Yahudilerin nüfuslarında, topraklarında iki misli arttı. 1930-1936 yılları arasında Yahudi nüfusundaki artış, sayı olarak iki yüzdendir.²¹⁷

1936 yılındaki Arap ayaklanmaları İngiltere'yi Filistin konusunda yeni bir çözüm arayışına itti. Çünkü Avrupa'daki krizleri ve gerginliklerin başlaması ile birlikte, Nazi Almanyası ve faşist İtalya Ortadoğuya ve Arap dünyasına dönük propaganda fali-

216. Webb McKINLEY, *Trouble in the Middle East*, New York, 1972, s.85.

217. Mohamed HEIKAL, *Secret Channels: "The inside Story of Arap-Israeli Peace Negotiations"*, Oslo, 1997, s.47.

yetlerine hız verdiler. İtalya, İngiltere'yi Akdenizde zayıflatmak için Arap dünyasının milli hislerini ve bağımsızlık isteklerini tahrik ederken, Nazi Almanya'sıda İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğudaki durumlarını sabote etmek ve sarsmak için geniş bir propaganda kampanyasına girişti. Bu propagandalar gerek Arap dünyasında gerek Filistin Arapları üzerinde tesir etti. Kudüs müftüsü Hacı Emin El-Hüseyn'in Nazi Almanyasının Ortadoğudaki en kuvvetli dostu haline geldi. Kudüs müftüsü İngiltere'ye karşı Nazi Almanya'sına sırtını dayıyordu.²¹⁸

Bu gelişmeler İngiltere üzerinde de tesirsiz kalmadı. Fransa 1936'da Suriye ve Lübnan'a birtakım bağımsızlık hakları tanıırken, İngiltere de Mısır'a bağımsızlık verirken, bir kriz halinde limanları stratejik ehemmiyet kazanacak olan Filistin'de de Arapları yatıştıracak bir formül arama çabasına girişti.

2. Peel Komisyonu Raporu

1936-37 Arap ayaklanmaları üzerine İngiltere Hükümeti, eski Hindistan İşleri Bakanlarından Lord William Robert Peel başkanlığında kurulan ve "Kraliyet Filistin Komisyonu" adını alan bir heyeti, bir rapor hazırlamak üzere Filistin'e gönderdi. Peel Komisyonu, Filistinde iki ay süre ile incelemeler yapıp, Arap ve Yahudi pek çok kişi ile görüştü ve **Peel Komisyonu Raporu** adını alan 404 sayfalık raporunu 1937 Temmuzunda hükümete sundu.²¹⁹

Peel Komisyonu, raporunda Arapların şikayetlerini şöyle sıralamaktaydı: Toprakların Yahudilerin eline geçmesi, Yahudi göçlerine izin verilmesi, İngilizce ve İbranicenin resmi dil olarak kullanılması, İngiliz ve Yahudi subaylarının istihdamına karşılık Araplara memuriyetlerin verilmemesi gibi mazeretlere dayanıyordu.

218. Zvi ELPELEG, *Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseyni*, İstanbul, 1999, Çev.: Dilek ŞENDİL, s.75.

219. Richard MOORE, *The Arab-Israeli Conflict*, London, 1976, s.151.

Yahudilerin şikayetleri ise şöyleydi: Yahudi milli yurdunun kurulmasında İngiliz manda yönetiminin ağır ve savaşlayıcı davranması, Yahudi göçlerinin kolaylaştırılmasında manda yönetiminin isteksizliği, buna karşılık Filistin’e gayri meşru Arap göçlerine göz yumulması Ürdün topraklarının da Yahudi göçlerine açılması, bürokrasinin Araplara eğilim göstermesi, Yahudilerin öldürülmesi hadiselerinde cezaların yetersiz olması, Kudüs Müftüsünün “yıkıcı” faaliyetlerine karşı manda yönetiminin hoşgörü ile davranması ve bunun gibi mazeretlere dayanıyordu.

Rapor, çözüm için şöyle diyordu: Görüldüğü kadarıyla, mesele, Araplara ve Yahudilere bütün istediklerini vermekle çözümlenemez. **“Hangisi Filistin’i yönetecek?” sorusuna verilecek cevap, “hiçbiri” olmalıdır.**

Peel raporu, bu “hiçbiri” deyiminin gerektirdiği çözüm olarak da, Filistin’in Araplarla Yahudiler arasında taksimini öngörmekteydi. Bu sebeple Peel Raporu’na “Taksim Raporu”da denilmektedir. Bu “taksim” formülü içinde, Filistin topraklarında bağımsız Arap ve Yahudi devletleri kurulmakla beraber, bu iki bağımsız devlet, İngiltere’nin 1932 de Irak’la ve Fransa’nın da 1936 da Suriye ve Lübnan’la yaptığı gibi, antlaşmalarla İngiltere’ye bağlı kalacaktı.²²⁰

Bu taksimde Kudüs, bütün büyük dinler için kutsal olduğundan, oldukça geniş bir bölge olarak İngiliz manda yönetimine veriliyor ve ayrıca Kudüs bölgesinin, Ramallah üzerinden Yafa’ya bağlanması ile denize çıkması sağlanıyordu.

Keza, bu taksim çözümünde, Arap toprakları Yahudi topraklarından daha geniş tutulmuştu. Çünkü Yahudilere verilmesi önerülen kıyı bölgeleri gayet verimli tarım topraklarından meydana gelmekteydi.

220. Keesing’s Contemporary Archives, 1937-1940. s.3317-3318.

Taksim, Arapların savunduğu görüşlere ters düşmekle beraber, Peel Komisyonu Raporu Araplardan fazla Yahudiler tarafından tepkiyle karşılandı. Filistin’de bir “Arap devleti”nin kurulmasını savuna gelmiş olan ve bir “Yahudi Yurdu” kurulmasını dahi hazmedemeyen Araplar için de Filistin topraklarının bölünmesi ve bir “Yahudi devleti”nin kurulmasını kabul etmek elbetteki mümkün değildi. Fakat “taksim” formülü karşısında en fazla gürültüyü koparan da Yahudiler ve Siyonistler oldu. Peel Raporu, otuz yıl önce Uganda’nın Yahudi yurdu yapılması teklifi kadar tepki ile karşılandı.²²¹

1937 Ağustosunda toplanan 20. Siyonist Kongresinde bilhassa Peel Komisyonunun “taksim” teklifi tartışıldı ve reddedildi. Kongrede alınan kararlar ise Siyonistlerin 1917 Deklarasyonunda sözü edilen “Yahudi Yurdu” ile, kafalarında nasıl bir harita çizmiş olduklarını göstermekteydi. Çünkü kararlara göre, 1917 Deklarasyonun, Yahudi milli yurdunun kurulmasını öngördüğü Filistin, tarihi Filistin’in tamamıdır ve buna Ürdün toprakları da dahildir. Yani Şeria nehrinin iki tarafı. Kongre, bu şekilde belirtilen Filistin toprakları üzerinde bir “Yahudi devleti”nin kurulması için, Siyonist Teşkilatının yürütme kuruluna İngiltere hükümeti ile müzakerelere girme görevi vermektedir.

Bu arada şunu da belirtelim ki, bu tarihten iki yıl sonra, 31 Aralık 1939 tarihi itibarıyla Filistin’in nüfusu 1.435.145 olup, bunun 881.293’ü Müslüman ve 465.535’i de Yahudidir.²²² Yani Yahudiler üçte bir oranındaki nüfusları ile, üçte iki oranındaki Arap kitlesini egemenlikleri altına almak istiyorlardı.

3. Woodhead Komisyonu

Peel komisyonu raporunun en çetrefilli tarafı, taksimin sınırlarıydı. Vakıa komisyon bu taksim için bir plan çizmişti. Fakat

221. Marla BRETTSCHEIDER. *Cornerstones of Peace: "Jewish Identity Politics and Democratic Theory"*. Rutgers University. 1996. s.83.

222. Keesing's. *Contemporary Archives*. 1940-1943. s.4742.

bu taksim planı İngiltere hükümetini tatmin etmemiş olmalı ki, taksimin sınırlarını ayrıntılı bir şekilde belirtmek amacı ile Filistin’de incelemeler yapmak üzere, 1938 Nisanında, Sir John Woodhead başkanlığında yeni bir komisyonu Filistin’e gönderdi. Komisyon Filistin’in her tarafını incelemiş, İngiliz yönetimi ile Yahudi ve Hristiyan temsilcilerini dinlemek için 41 oturum yapmıştı. Fakat Araplar Woodhead Komisyonunu boykot etmişlerdir.

Woodhead komisyonu temmuz sonuna kadar Filistin’de kaldı ve hazırladığı rapor Kasım 1938 başlarında yayınlandı. Rapor Filistin’i, Arap devleti, Yahudi devleti ve İngiltere mandası olmak üzere üçe ayırmış ve sınırlarını çizmişti. Bu sınırlara göre Arap devletinin 453.000 nüfusu ve 7.393.000 dönüm toprağı, Yahudi devletinin 436.000 nüfusu ve 1.257.000 dönüm toprağı, İngiltere mandasının ise 508.800’ü Arap ve 157.500’ü yahudi olmak üzere 666.300 nüfusu ve 6.971.000 dönüm toprağı olacaktı.²²³

Ne var ki, Woodhead komisyonunun bu teklifi kendi içinde de oybirliği ile kabul edilmemiş ve raporda farklı teklifler de ileri sürülmüştü. Kaldı ki, Komisyonun oy çoğunluğu ile teklif ettiği taksim şeklini İngiltere hükümeti de beğenmedi ve taksim fikrinden vazgeçti. İngiltere hükümeti Kasım ayında yaptığı bir açıklamada, Filistin’de barış ve gelişmenin en sağlam temeli nin, Araplarla Yahudilerin anlaşması olduğunu bildirdi.²²⁴

4. Londra Konferansı

İngiltere, Araplarla Yahudileri uzlaştırmak için Londra’da bir “yuvarlak masa” toplantısı düzenlemeye karar verdi. Londra konferansı 7 şubat 1939 da başlayıp 17 Mart 1939 da sona ermiştir. Konferansa sadece Filistin Araplarının temsilcileri değil,

223. Refik KARASAPAN, *Filistin ve Şark-ül-Ürdün*. Cilt 2. Ankara, 1978. s.185.

224. Ilan PELEG, *The Middle East Peace Process*, State University of New York, 1997, s.117.

Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Yemen ve Ürdün delegeleri de katılmışlardır. Londra konferansında Mısırı Prens Abdülmünnaim ve Ali Mahir Paşa, Irakı Hariciye Nazırı Nuri Said Paşa ve Tevfik Süveydi Bey, Suudi Arabistanı Kral İbnisuud'un büyük oğlu Emir Faysal ve Hariciye Nazırı Fuad Hamza, Yemeni İmam Yahya'nın oğlu Seyfül-İslam, Ürdün'ü de Reis-ül-Vüzera Tevfik Paşa temsil etmekteydi.²²⁵

İngiltere Hükümeti Londra konferansı dolayısıyla, 1937 Kasımında tutuklayıp Seychelles (Seyşel) Adalarına sürdüğü Filistin Arap liderlerini de serbest bırakmıştı. Bu liderler 16 ocak 1939'da Lübnan Cuniye'de Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni ile bir toplantı yaparak Filistin delegasyonunu tesbit etmişlerdir. Filistin delegasyonuna şu liderler dahil bulunuyordu: Kudüs Müftüsünün şahsi temsilcisi olarak Musa Efendi el-Alemi, Müftü ailesinden Cemal Efendi el-Hüseyni, Avni Bey Abdülhadi, Dr. Hüseyin Fahri el-Halidi, ılımlılardan Ragıp ben-Neşasıbi, George Antonius, Alfred Rock ve Yakup Ferrac.

Konferans "yuvarlak masa" etrafında olmadı. Zira Araplar, Dr. Weizmann başkanlığındaki Yahudi delegasyonu ile aynı masaya oturmayı reddettiler. Bu sebeple, İngiliz hükümeti yetkilileri delegasyonlarla ayrı ayrı müzakere yaptılar. Fakat tarafların görüşlerini uzlaştırmak ve bir neticeye varmak mümkün olmadı.

Araplar, Londra konferansında, Filistin'de bir Yahudi devletin kurulmasından vazgeçilmesi, Yahudi göçlerinin durdurulması, Yahudilere toprak satışının yasaklanması ve nihayet Filistinde Arap bağımsızlığının tanınması hususundaki isteklerinden hiç taviz vermediler.

Buna karşılık Yahudiler de, manda rejiminin devam etmesi, Yahudi göçlerinin engellenmemesi ve Yahudi yurdu politikasının devam ettirilmesi konularında kararlı ve ısrarlı oldular.

225. Amos OZ, *Israel, Palestine, and Peace*. New York. 1995. s.53.

Bu durum karşısında İngiltere, Londra Konferansını kapatmaya karar verdi ve taraflara da, kendisinin hazırlayacağı bir formülü tatbik edeceğini bildirdi.

5. Mac Donald Beyaz Kitabı

İngiltere'nin, kendisinin hazırlayacağını söylediği formül, İngiltere Sömürgeler Bakanı Malcolm Mac Donald tarafından hazırlanan ve "The Mac Donald White Paper" veya resmi adı ile "British Policy on Palestine" olan 17 Mayıs 1939 tarihli resmi belge ile açıklandı.²²⁶ Buna göre İngiltere, on yıl içinde Filistine bağımsızlık verecek, yani bağımsız bir "Filistin devleti" kurulacaktı. Bunun için de gerek Arapların, gerek Yahudilerin Filistin yönetimine katkıları artan bir şekilde sağlanacaktı. Yani bağımsız Filistin devletinin kurulması, bu iki toplumun göstereceği karşılıklı işbirliği zihniyetine bağlı olacaktı.

Diğer yandan bu belge ile İngiltere, 1939 Nisanında Başlamak üzere, beş yıl içinde 75.000 Yahudinin Filistin'e göç etmesine izin verecekti. Bununla beraber İngiltere, Filistin'e kaçak Yahudi göçlerini önlemek için gerekli tedbirleri almaya kararlı olduğunu da belirtmekteydi.

Mac Donald Beyaz Kitabı, beş yıl için tam 75.000 kişilik bir Yahudi göçünü öngörerek Yahudilere bir taviz vermekle beraber, toprak satın alma bakımından gayet ağır sınırlamalar getirmekteydi. Çünkü bu belge, Filistin'i "A", "B" ve "C" diye üçe ayırmış ve "A" bölgesini münhasıran Araplara ayırarak burada Yahudilerin toprak satın almasını kesinlikle yasaklamıştı. Bu bölge oldukça geniş tutulmuştu.

"B" bölgesinde Yahudilerin toprak satın almaları ancak bazı şartlara ve İngiliz yüksek komiserinin iznine bağlanmıştı. Keza bu bölgede Arapların toprak satın alması serbestti.

226. Chaim HURREWITZ. *The Middle East and North Africa in World Politics*, London, 1992. s.532.

Yahudiler, Hayfa körfezinden güneye doğru uzanan ve kıyı şeridini ihtiva eden “C” bölgesinde toprak satın almada tamamen serbesttiler. Ne var ki bu bölge Filistin’in ancak %5’ini teşkil etmekteydi. Böylece Filistin’in %95’inde Yahudilerin toprak satın almaları yasaklanmış olmaktaydı.

Buna rağmen Mac Donald’ın Beyaz Kitabı Araplar tarafından tepki ile karşılandı. Kudüs Müftüsünün başkanlığında Beyrut’da toplanan Arap Yüksek Komitesi, Yahudi göçlerine müsaade etmesi ve Yahudilere toprak satışını tamamen yasaklamamış olması münasebetiyle, MacDonald Beyaz Kitabı’nın tümünden reddedilmesine karar verdi.²²⁷ Keza Bağdat ve Kahire hükümetleri de bu belgeyi reddetmişlerdir. Arap yüksek komitesi, Beyrut toplantısında hazırlamış olduğu ve MacDonald Beyaz Kitabına cevap teşkil eden 10 sayfalık “Beyanname”sinde, 1918’den önce Filistin nüfusunun %2’sini teşkil eden Yahudilerin Mac Donald’ın formülü ile %33.5’e çıkarılmasına Arapların razı olamayacağı bildiriliyordu.²²⁸

Buna karşılık, Neşâşibi ailesinin Milli Savunma Partisi, “Arap Milli İsteklerini” tamamen karşılamamakla beraber, bu “beyaz kitap”ın milli isteklere ulaşmada bir esas olabileceği kararını aldı. On yıl sonra Filistin’e bağımsızlık verilmesi ümidi, ılımlıların aşırılardan kopmasına sebep oluyordu. Bilhassa kırsal alanda köylüler silahlarını teslim etmeye başlamışlardı. Bu suretle Filistin Arapları bir kere daha bölünmekteydiler. Bu bölünmüşlük Arap aktivitesini tamamen zayıflatmıştır.²²⁹

Mac Donald’ın Beyaz Kitabına Yahudiler de tepki gösterdiler. Daha bu belge açıklanmadan önce, sömürgeler bakanlığındaki bir memur bu belgeyi Dr.Weizmann’a ulaştırmıştır. Belge-

227. James COHEN, *Palestine and the Great Powers*, 1945-1948, Princeton University Press, 1982, S.188.

228. Marla BRETTSCHNEIDER, *age.*, Rutgers University, 1996, s.97.

229. George Kirk, *The Middle East in the War*, "Survey of international Affairs, 1936-1946" New York.,1987, s.228.

yi okuyan Weizmann küplere binmiş ve Bakan Mac Donald'ın yüzüne karşı, onu "ihanetle" itham etmiştir.

Filistin'deki Yahudi ajansı da Beyaz Kitabın yayınlandığı aynı gün, yani 17 Mayıs 1939 da yayınladığı 5 maddelik bir bildiri ile, Yahudi göçlerinin sınırlandırılmasını eleştirirken, İngiltere'nin tesbit olduğu yeni politikanın, yahudi halkına "kendi ata yurdunda kendi milli yurdunu yeniden kurma hakkını" reddettiğini, İngiltere'nin Arap terörizmine boyun eğmiş olduğunu ve kendisinin dostu olan Yahudileri Arapların eline teslim ettiğini söylüyordu.

Mac Donald kitabının ne Arapları ve ne de Yahudileri tatmin etmemiş olması, Arap-Yahudi çatışmalarını yeniden şiddetlendirmiştir. 1939'un Nisan ve Mayıs aylarında Filistin'de terörizm bütün şiddeti ile devam etmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu çatışmalarda, 1939 yılının ilk altı ayında, 491'i Arap, 87'si Yahudi olmak üzere 643 kişi hayatını kaybetmiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile birlikte Filistin'de durum sakinleşirken, gelişmelerin mahiyeti de değişmeye başlamıştır.

C. İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türkiye'nin Filistin Meselesi Karşısında Tutumu

1. Birleşmiş Milletler Taksim Planı

İkinci Dünya Savaşı sonunda Ortadoğuda birçok gelişme meydana geldi. Bunlar içinde, muhakkak ki en önemlisi Filistin'de "Manda Rejimi"nin son bulması ve burada İsrail devletinin teşekkül etmesiydi. İsrail'in bir devlet olarak ortaya çıkması yukarıda da detaylı olarak belirtildiği gibi bir anda meydana gelmiş bir olay değildir. Siyonistlerin uzun ve yoğun çalışmalarının sonucunda oluşan İsrail'in bir devlet haline gelmesinde atılan en ciddi adım İngiltere'nin Manda Rejimi'ne son vermek istediğini Birleşmiş Milletler'e bildirmesi ve bunun üzerine Birleşmiş Milletler'in Filistin'de taksime karar vermesi ile atılmıştı.

Birleşmiş Milletler taksim planının onaylanması, Türkiye'nin Ortadoğu politikası açısından bir dönüm noktasıydı. Bu tarihe kadar Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen genel konjonktür içinde kendi güvenlik endişeleri içinde olduğundan Ortadoğu ile yoğun bir ilişki içinde değildi.²³⁰ Ancak bu tarihten itibaren bölgeyle yakın temas halinde olacaktı.

Bu planın oylaması sırasında takındığı tavırla Türkiye yıllardan beri sürdürüğü "Bölgesel çatışmalardan kendini uzak tutma" politikasından vazgeçerek Ortadoğu bölgesinin en trajik çatışmalarından biri olan Arap İsrail çatışmasında taraf tutmak zorunda kalacaktı.²³¹ Bu oylamanın gerçekleştiği tarihe kadar Arapların yanında yer alan ve bu oylamada Araplarla birlikte taksim için ret oyu kullanan Türkiye, daha sonra meydana gelen gelişmeler neticesinde bu politikasını değiştirmek zorunda kalacaktı. Şimdi burada, Birleşmiş Milletler tarafından taksim kararının alınması safhasına nasıl gelindiğini ve Uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler doğrultusunda Türkiye'nin Ortadoğu politikasında meydana gelen değişimlere göz atacağız.

Arap-İsrail mücadelesi tarihinin en önemli belgelerinden biri olan Birleşmiş Milletler Taksim Planı, iki taraf arasındaki mevcut gerginliği arttırarak sıcak çatışmaların meydana gelmesine neden olacaktı. Diğer taraftan bu planın Birleşmiş Milletler'de kabul edilmesiyle ilk kez, uluslararası bir organizasyonda Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması onaylanmış olacaktı ki, bu ikibin yıllık Yahudi özleminin gerçekleşmesinde oldukça önemli bir gelişmeydi.²³²

Bu süreç İngiltere'nin 2 Nisan 1947 günü Birleşmiş Milletler'e başvurarak Filistin'den çekilmek istediğini bildirmesi ve

230. Hasan KÖNİ, "Mısır, Türkiye, İsrail Üçgeni", Avrasya dosyası, Sonbahar 1994, s.45.

231. Seyfi TAŞHAN, *Contemporary Turkish Policies in the Middle East "Prospects and Constraints"*, Dış politika yazıları, İstanbul, 1953, s.8.

232. Howard M. SACHAR, *A History of Israel From the Rise Of Zionism to Our Time*. New York. 1976, s.162.

konunun genel kurulda görüşülmesi için resmen başvurusuyla başladı.²³³ Filistin'deki varlığının maliyeti İngiltere'ye pahalıya mal olmaktaydı. İngiltere'nin Filistin'de yüz binden fazla asker ve memuru bulunmaktaydı ki İkinci Dünya Savaşından yeni çıkan İngiltere için bunların masraflarını karşılamak çok pahalıya mal olmaktaydı. Bunun yanında Yahudi terör örgütlerinin yaptıkları sabotaj ve tedhiş hareketleri de İngiltere'yi bıktırmıştı. Dünya kamu oyununda ve Amerika'da manda rejimine karşı oluşan rahatsızlıkların da bunlara eklenmesi İngiltere'yi Birleşmiş Milletlere başvurmaya itmişti.²³⁴

İngiltere'nin başvurusu üzerine 28 Nisanda toplanan genel kurul 15 Mayıs'ta 7 oya karşı 45 oyla meselenin incelenmesi ve bunun için Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (*United Nations Special Committee on Palestine*) nin teşkil edilmesi kararlaştırdı.²³⁵ (Red oyu veren devletler: Afganistan, Mısır, Irak, Lübnan, Suudi Arabistan, Suriye ve Türkiye'dir. Türkiye bu oylamada ilk defa Filistin meselesinde resmen taraf tutmama politikasından vazgeçerek taraf tutmak zorunda kalmıştır.)

Bu komite Avusturalya, Kanada, Çekoslovakya, Guatemala, Hindistan, İran, Hollanda, Peru, İsveç, Uruguay ve Yugoslavya'dan oluşmaktaydı.²³⁶

11 üyeden oluşan Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi Haziran ayında Kudüs'e gelerek 16 Haziranda ilk toplantısını yapıp Arap ve Yahudi liderlerle görüşmek için çeşitli girişimlerde bulundu. Yahudi liderlerin aksine, Arap liderler Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi ile görüşmeyi reddettiler. Daha ilk andan itibaren, Kudüs Müftüsü Hüseyini'nin başında bulunduğu Arap Yüksek Komitesi Birleşmiş Milletler Filistin Özel

233. Yearbook of United Nations, 1946-7, New York, 1946, s.276.

234. Howard M. SACHAR, *The Course of Modern Jewish History*, New York 1990, s.574.

235. George E. GRUEN, *Turkey-Israel and the Palestine Question 1948-1960 "A Study Diplomacy of Ambivalence"*, London, 1970, s.16.

236. Howard M. SACHAR, *A History of Israel From the Rise Of Zionism to Our Time*, New York, 1976. s.280.

Komitesi'yle görüşmeyi reddetti.²³⁷ Ancak komite Arap ülkelelerinden Mısır, Irak, Lübnan, Suudi Arabistan ve Suriye'nin temsilcileriyle 23 Temmuzda Beyrut'ta ve 25 Temmuzda da Ürdün Temsilcisi ile Amman'da görüşmeye muvaffak oldu.²³⁸ Ayrıca bunlara ek olarak, Filistinli yerli halkla da çeşitli temaslarda bulunuldu. Görüşmeler sırasında Araplar Filistin'de bağımsız bir Arap devleti kurulmasını veya Yahudi göçünün durdurulması konusundaki isteklerini komiteye bildirdiler.

Diğer taraftan Yahudi liderler bir an bile ara vermeden devamlı surette Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi ile teşrik-i mesai yaparak Filistin konusunda komiteye kendi tezlerini kabul ettirmek için çalışmaktaydılar. Görüşmeler sırasında Yahudi liderler kendi tezlerini destekleyecek şekilde, Filistin tarihi hakkında komiteyi bilgilendirirken, Siyonizm'in amaç ve hedeflerini dile getirerek, Holokost (soykırım) hakkında da komiteye gerekli bilgileri vermek suretiyle, onları ikna etmek için ellerinden gelen bütün çabayı sarf ediyorlardı. *(Sözlük manası yangın yüzünden insanların yanarak ölmeleri demektir. Yahudi tarihinin dramatik vakalarından biri olan İkinci Dünya Savaşı sırasında Naziler tarafından Yahudilerin toplu şekilde imhalarına verilen addır. Nazilerin savaş boyunca yaklaşık olarak 6 milyon Yahudiyi çeşitli yollarla öldürdüğü sanılmaktadır.)*²³⁹

Golda Meir bu durumu hatıralarında şu sözlerle anlatmaktadır: Komitenin 11 üyesiyle çoğu zaman beraber oldum. Onların Filistin hakkındaki bilgilerinin azlığı beni dehşete düşürdü. Bunun üzerine mümkün olduğu kadar süratli bir şekilde Filistin'in tarihi ve Siyonizm hakkında onları bilgilendirdik. Sonunda, Filistin konusundaki tartışmanın sebebini ve bizim niçin Holo-

237. Philip MATTAR. *Kudüs Müftüsü Hacı Emin El-Hüseyni*, İstanbul 1991, s. 110-111.

238. Prof.Dr.Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara, 1994, s.84.

239. Seymour KRIEGER. *Nazi Germany's War Against the Jews*, New York, 1947. s.87.

kost'tan arta kalan Yahudileri Filistin'e getirmek için uğraştığını anlamaya başladılar.²⁴⁰

Bu şekilde komite ile temaslarını devam ettiren siyonist liderler onları etkilemeye muvaffak olmuşlardı. Siyonistler doğrudan Filistin'in taksimini istemekteydiler. Weizman'a göre Filistin, Araplar ve Yahudiler arasında paylaşılmalıydı.²⁴¹

1937 gibi erken bir dönemde Weizman ve Ben Gurion Filistin meselesinin çözümünü taksimde görmektedirler. Nitekim Yahudi ajansının yürütme organı uygun bir taksimi destekleyeceğini resmen ilan ediyordu.

Görüşmeler sırasında kendi isteklerini gayet diplomatik bir şekilde dile getiren Yahudiler, komiteyi etkileme konusundaki hedeflerine ulaşmışlardı. Nitekim, Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi Üyeleri, Filistin'deki temaslarını tamamlayarak Cenevre'ye geldiklerinde bir yandan raporunu yazarlarken, bir yandan da komitenin bazı üyeleri incelemelerde bulunmak üzere Münih, Salzburg, Viyana, Berlin, Hamburg ve Hannover'deki Yahudi mültecî kamplarını ziyaret ettiler.²⁴² Bu ziyaret, Filistin'deki Yahudi liderlerin Holokost konusunda yaptıkları propagandanın tabii neticesiydi. Komite üyelerinin mültecî kamplarında yaptıkları incelemeler ve buradaki korkunç manzaraların Siyonist propagandalarına eklenmesi ve bu propagandaları bertaraf etmede Arapların yetersiz kalması Yahudi tezi olan taksimin komite üyelerinin çoğunluğu tarafından benimsenmesine neden oldu.

Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesinin 1 Eylül 1947'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine teslim ettiği rapor, çoğunluk ve azınlık planı olmak üzere iki ayrı plandan oluşmaktaydı. Kanada, Çekoslovakya, Hollanda, İsveç, Peru,

240. Golda Meir, *My Life*, London, 1975, s.167.

241. Yoram DINSTEN, *Israel's Foreign Policy*, "A Developing Society", Jerusalem, 1980, s.87.

242. Prof.Dr.Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara, 1994, s.85.

Guatemala, ve Uruguay tarafından desteklenen çoğunluk planı; Filistin’de Batı Galile, Kudüs hariç olmak üzere merkezi Filistin ve Aşdod’dan Mısır sınırına kadar devam eden sahil şeridinde bir Arap devleti; Kudüs ve Betlehem dışında kalan Filistin’de ise bir Yahudi devleti ve Kudüs merkez olmak üzere bir uluslararası bölge kurmayı hedeflemekteydi. Plana göre Arap ve Yahudi devletleri 1 Eylül 1947 tarihinden itibaren iki yıllık bir geçiş dönemi sonucunda bağımsız olacaktı. Ayrıca, bu iki devlet arasında ekonomik bir birlik mevcut olacaktı. Rapora göre; Arap devletinin sınırları 4476 mil² olup Filistin topraklarının %42.88’ini, Yahudi devletinin yüzölçümü ise 5893 mil kare olup, Filistin topraklarının %56.47’sini içermekteydi. Hindistan, İran ve Yugoslavya tarafından desteklenen azınlık planı ise; Arap ve Yahudilerden müteşekkil federe bir devlet kurmayı planlamaktaydı. Bu iki plan karşısında Avusturya temsilcisi çekimser kalmıştır.²⁴³

Plana tepkiler değişik boyutlarda tezahür etti. Daha başından beri komite ile görüşmeleri kabul etmeyen Arap Yüksek Komitesi plana şiddetle karşı çıktığı gibi Filistin’de bir Arap devleti kurulması konusundaki isteğini tekrarlayarak Filistin’e yapılan Yahudi göçlerine karşı konulacağını ilan etti. Planda, *”Yahudi devleti”* ibaresinin geçmesi Arapların planı reddetmesi için yeterliydi.²⁴⁴

Yahudi ajansının temsilcilerinin de plandan pek memnun oldukları söylenemezdi. Yahudiler taksimden yana tavır koymalarına rağmen, taksimin istedikleri boyutlarda gerçekleşmemiş olması memnuniyetsizliklerinin en önemli sebebiydi. Azınlık planını tümünden reddettikten sonra, çoğunluk planının da kendileri için tatmin edici olmadığını dile getirdiler. Kurulacak ekonomik birlik, Yahudiler açısından kurulması planlanan Yahudi devleti-

243. Howard M.SACHAR. *A History of Israel From the Rise Of Zionism to Our Time*, New York, 1976. s.204.

244. Yearbook of UN. 1947-8. s.231-232.

nin Arap devletini finansal açıdan destekleyeceği şeklinde algılanmaktaydı ki, bu Yahudilerin geliştirmekte olan ekonomileri göz önüne alındığında nispeten doğrudur. Yahudi temsilcilerinin diğer itirazları kendilerine düşen toprak oranıydı. Ancak çekinceli olarak da olsa çoğunluk planını kabul edeceklerdi.²⁴⁵

Filistin konusunu malum sebepler dolayısıyla Birleşmiş Milletlere getirmekle konuyu uluslararası alana taşımış olan İngiltere'nin temsilcisi üzerine büyük bir yük atmak çabası içerisinde plan hakkında bir fikir beyan etmeden, ülkesinin Filistin'den çekilmeye kararlı olduğunu belirtmekteydi. Yani İngiltere meselesinin çözümü konusunda herhangi bir tartışmaya girmeden elinden geldiğince kısa bir sürede Filistin'i terk etmek istemekteydi.

Sovyetler Birliği temsilcisi iki ayrı Yahudi-Arap devletinin oluşturulmasını savunurken, buna karşı çıkılması halinde hükümetinin taksimi de destekleyeceğini bildirdi.²⁴⁶

Amerika ise; ilk başlarda kesin bir tavır ortaya koymamış olmakla beraber, Başkan Truman taksim planına olumlu bakmaktaydı. Fakat, Dışişleri yetkilileri ve Amerikan petrol şirketleri taksim planına açıkça karşı çıktılar. Özellikle, Amerikan petrol şirketleri plan aleyhine açıkça karşı cephe alarak, böyle bir planın Arap devletlerini küstüreceğini dile getirdiler. Çünkü, daha 1947 yılında Amerikan petrol şirketleri, Ortadoğu petrol arzının %42 gibi yüksek bir oranın işletme hakkına sahip bulunuyorlardı.²⁴⁷ Bundan dolayı Arapları küstürmek işlerine gelmezdi.

Başkan'ın düşünceleri ise daha başkaydı. İkinci Dünya Savaşı sonunda Amerikada'ki Yahudilerin nüfusu beş milyona ulaşmış, güçlü bir lobi oluşturmuş ve Beyaz Sarayı etkileyecek faaliyetler içerisine girmişlerdi. Taksim üzerinde tartışmalar ya-

245. Howard M.SACHAR, **The Course of Modern Jewish History**, New York, 1979, s.275.

246. Howard M.SACHAR, New York, 1976, s.285, *age*.

247. Howard M.SACHAR, New York, 1976, s. 286, *age*.

pılırken Beyaz Saray ve Kongre'ye telgraf ve mektuplar yağmaya başlamıştı. 1945 seçimlerinde Başkan Truman Yahudilerin yoğun desteğini almak suretiyle başkanlık koltuğuna oturmaya muvaffak olmasından dolayı taksime sıcak bakmaktaydı.²⁴⁸ Bu şartlar altında taksimi destekleyeceğini açıklayan Truman, daha sonra yaptığı konuşmada; *"Hiçbir etki altında kalmadan sadece Nazi zulmünden kurtulan savaş kurbanlarını kurtarmak için (taksime) destek verdiğini"* açıklamıştı.²⁴⁹

"Sonunda, 29 Kasım 1947'de saat 17.35'te yapılan oylamada çoğunluk planı genel kurulunun 181 Sayılı kararı olarak 13 ret ve 10 çekimser oya karşılık 33 oyla kabul edildi."²⁵⁰

Böylece Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında bölünmesine karar verilmişti. Kudüs bölgesi ise uluslararası "Corpus Separatum" şeklinde özel bir statüyle Birleşmiş Milletlerin adına yönetilecekti. Birleşmiş Milletler'in adına bir Vesayet Kurulu tarafından yönetilecekti. Bu duruma hem Araplar hem de Yahudiler karşı çıkmışlardır.²⁵¹

2. Türkiye'nin Olaylara Karşı Tutumu

Bu arada, Araplar gibi Türkiye de taksim planına karşı çıkmıştı. Türkiye, Ortadoğudaki bölgesel çatışmaların dışında durma politikasından vazgeçip ilk kez Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi'nin oluşturulmasından başlayıp taksim planının kabul edilmesine kadar geçen bütün süreçte Arapların lehine oy kullanmıştı.²⁵² Görüşmeler sırasında, Türkiye, Arap ülkeleri gibi, Filistin'e bağımsızlık verilmesi gerektiğini savunmaktaydı.²⁵³

248. Paul FINDLEY, *ABD'de Yahudi Lobisi*, Çev.: Kerim TALAY, İstanbul, 1994, s. 197.

249. Roger GARAUDY, *İsrail Mitler ve Terör*, Çev.: Cemal AYDIN, İstanbul, 1999, s.195.

250. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara, 1994, s.89.

251. Türkaya ATAÖV, *Democratic World, "The Status of Jerusalem as a Question of International Law"*, Yeni Delhi, 10 Ocak 1982.

252. Alon LIAL, *Türkiye Ba Mizrah ha-Tikhon*, Tel Aviv, 1994, s.185.

253. Ömer KÜRKÇÜOĞLU, *Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara, 1972, s.21.

Ancak Türk delegesi Araplar gibi sert çıkışlar yapmamaya özen göstererek, genellikle kendini tartışmaların dışında tutmaya çalışmıştı. Türkiye taksim planının kabulüne kadar geçen bütün Birleşmiş Milletler görüşmeleri boyunca yapılan 13 oylamada Arapları desteklemişti. Özellikle bu oylamaların üçünde, bu tarihlerde, arasında çeşitli problemler olan Sovyetler Birliği ile Batı'yı karşısına alarak oy kullanması çok enteresandır.²⁵⁴

Türkiye'yi geleneksel düşmanı olan Sovyetler Birliği ve bazı toprak parçaları üzerinde çeşitli emelleri olan Suriye ile birlikte oy kullanmaya iten sebep neydi? Acaba Arapların dindaşları olması mı Türkiye'yi Arapların lehine oy kullanmaya itmiştir? Yoksa bir İslami blok oluşturma çabaları mı söz konusuydu? Şimdi kısaca bu soruları cevaplandırmaya çalışacağız.

Yahudi ve Amerikan kaynaklarına göre Türkiye'nin bu politikasının açıklaması gayet basitti, o da; Türkiye'nin Müslüman kimliğinin ağır basması ve böylece kendi dindaşlarını desteklemiş olduğu şeklindeydi. Nitekim, David Ben Gurion, bu davranışı, *"Türkiye ve İran'ın İslam birliğini koruma ve Yahudilerin devletine dini nedenlerle karşı çıkma çabaları"* olarak görmekteydi.²⁵⁵ Diğer taraftan, Filistin'de yayınlanmakta olan Ha-Aretz gazetesi ise, bu durumu *"Türkiye ve İngiltere'nin Sovyetler Birliği'ne karşı Araplarla ilişkilerini güçlendirme politikası"* diye yorumlamaktaydı.²⁵⁶ Bu konuyu, daha iyi anlamak için Türkiye'nin bu tarihteki durumunu ve dış politika hedeflerini tespit etmemiz çok önemlidir.

Dr. Avner Levi de Türkiye'nin bu tutumunu 'islami dayanışma' oluşuna bağlamaktadır.²⁵⁷ Ancak kendisi de bir Türkiye uz-

254. Duygu Bazoğlu SEZER, *Arap-İsrail Çatışmasında Dönüşüm*, Ankara, 1980, s.5.

255. David Ben GURION, *"Israel's Security and International Position Before and After the Campaign"*, Government Yearbook, Israel 1959/60, s. 61-62.

256. George E.GRUEN, *Turkey-Israel and the Palestine Question 1948-1960 "A Study Diplomacy of Ambivalence"*, London, 1970, s.25.

257. Avner LEVI, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*, İstanbul, 1996, s.156.

manı olan Levi'nin, Türkiye'nin Kemalist devlet ideolojisini ve buna bağlı olarak devlet politikasına islami motiflerin etkisinin söz konusu olmadığını iyi bilmesi gerekmektedir. Nitekim konusunda başlıbaşına bir uzman olan Amikam Nachmani, bu iddiaları cevaplaması için konferansta şunları söylemektedir; *"Kemalizm, Türkiye'nin modernleşmesini amaçlamaktadır, bundan dolayı İslam konusunda çeşitli kısıtlamalar yapmıştır. Ancak Türkiye'yi Reformları ile laik ve anti-İslamik bir karaktere büründürürken, İslam ve Arap olgularını modernleşme ve ilerlemenin önünde engel olarak algılayan bir devlet haline gelmesi, Kemalizmin İslam ve batılılaşma konusunda açık olduğuna göre Atatürk'ün kendi partisi (CHP)'nin iktidar olduğu bir dönemde politikadaki bu davranışın İslami kaygılara ya da Müslüman dayanışmasına bağlamak oldukça güçtür. Özellikle Ankara'nın, toplumu laikleştirme ve bu doğrultuda, de-Arabi-zasyon ve de-İslamizasyon politikaları Cumhuriyet tarihinin bilinen gerçekleridir."*²⁵⁸

Bilindiği gibi, İkinci Dünya Savaşından sonra galip devletler arasında güçlenmiş bir şekilde yerini alan Sovyetler Birliği, Yalta Konferansından hemen sonra 19 Mart 1945'te Türkiye'ye bir nota vererek Sovyet Hükümetinin süresi 7 Kasım 1945'de bitecek olan 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması yenilemek istediğini bildirmiştir.²⁵⁹ Buna sebep olarak da savaş sonrasında Dünyada meydana gelen değişimler gösterilmişti.²⁶⁰ Aslında Sovyetler Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için bu yola girmişti. Bu Sovyetler'in emperyalist emellerinin bir parçasıydı.

258. Amikam NACHMANI. *Israeli-Turkish Relations: The Laying Foundations, "Actual Situation and Prospects of Turkey's Bilateral Relations with Israel, Potential and Opportunities"*, Tel Aviv, 1952, s.23.

259. İsmail SOYSAL. *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)*, Ankara, 1989, s.268-272.

260. Kamuran GÜRÜN. *Türk-Sovyet İlişkileri (1929-1953)*, Ankara. 1991. s.277.

Nitekim daha Potsdam Konferansı sırasında Türkiye üzerindeki planları su yüzüne çıkmıştı.²⁶¹ Türk boğazlarının statüsünü değiştirme konusundaki bu emelleri daha sonraki tarihlerde Boğazlarda üs talebi, Kars ve Ardahan bölgelerinin Sovyetlere terki şeklinde ağır bir nitelik kazanmıştı ki; bu Türk-Sovyet münasebetlerini gergin bir duruma soktu.²⁶² Sovyetlerin bu tutumu savaş sonrasında meydana gelen kutuplaşma döneminde Türkiye'yi hızla Batı Bloku'nda yer almaya ittiği gibi, 1947-1964 yılları arasındaki dönemde Türk dış politikası üzerinde derin etkiler yaratacaktır.²⁶³

Türk-Sovyet ilişkilerindeki bu gergin durum 1946 yazına kadar devam etti. 1946 yazından itibaren de şiddetini artırarak bir buhrana dönüştü. Postdam konferansı çerçevesinde 7 Ağustos 1946 da Boğazlar konusundaki görüşlerini Türkiye'ye bildiren Sovyetler, Boğazlarda üs istiyordu. Türkiye buna şiddetle karşı çıktığı gibi Amerika ve İngiltere de buna izin vermeyecekleri yolunda bildiride bulundular. Amerika 19 Ağustosta İngiltere'de 21 Ağustosta bunu Sovyetler'e bildirdiler.²⁶⁴

Ancak bu Sovyetler Birliğini durdurmadı. Böylece Ekim ayına kadar karşılıklı mektuplaşmalar devam etti. Bunun üzerine İngiltere ve Amerika 9 Ekim de Sovyetlere verdikleri notalarda Boğazlar'ın Türkiye'nin kontrolünde kalması gerektiğini kesin bir şekilde ifade ettiler. Bu suretle Boğazlar konusu sona ermekle birlikte Sovyetler bu isteklerinden Stalin'in ölümüne kadar vazgeçmeyeceklerdi.²⁶⁵

261. A.Suat Bilge, *Güç Komşuluk*, Ankara, 1992, s.280.

262. Patricia CARLEY, *Turkey's Role in the Middle East*, Washington, 1995, s.3.

263. M.Hakan YAVUZ-Mujeeb R.KHAN, *Arab Studies Quarter*, "Turkish Foreign Policy Toward the Arab-Israel Conflict Duality and the Development (1950-1991)", Sonbahar, 1992, s.73-74.

264. Necip TORUMTAY, *Turkey's Defence Strategy*, "Turkish Review Quarterly Digest", Spring,(Nisan) 1990. s.7.

265. Kamuran GÜRÜN, *age.*, Ankara. 1991. s.306-307

Yukarıda değindiğimiz şartlar Türkiye'nin Ortadoğu politikasında bu dönemde meydana gelen değişiklikleri anlamamız açısından oldukça önemlidir. Kuzey sınırları boyunca hissetmeye başladığı Sovyet tehdidinin Türkiye'nin Ortadoğu politikası üzerinde önemli etkileri vardı.

İşte bu şartlar altında Türkiye Ortadoğudaki çatışmalarda taraf tutmama politikasından vazgeçerek Birleşmiş Milletler'deki oylamalarda Arapların lehine oy kullanmıştı. Ortadoğuda meydana gelen hızlı değişimler Türkiye'nin bu konuda şüphelerine yol açmıştı. Ankara'ya göre Sovyetlerin taktiği, Ortadoğuda, savaş sonrası Doğu Avrupa'da olduğu gibi, karışıklık çıkartıp bölgeye yerleşmekti. Bu bağlamda Filistin'in taksimi bölgede huzursuzluğu artıracak ve sıcak çatışmalara sebep olacaktır ki, bu da; Sovyetlerin bölgeye müdahalesi için bir sebep teşkil edecekti. Nitekim Türkiye'nin yarı resmi basın organı Ulus Gazetesi'nde çıkan bir yazısında Prof. Fuad Köprülü Taksim Planı'nın sebebiyet vereceği neticeleri şöyle tahmin etmektedir; *"Sovyetler İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'daki kuvvet boşluğundan yararlanarak doğu Avrupayı kendi kontrolüne almıştır. Birleşmiş Milletler'in aldığı taksim kararı da bölgede potansiyel bir çatışma ortamı yaratmıştır. Bu da Sovyetler'in bölgeye sızması için uygun bir ortamdır"*.²⁶⁶

Köprülü gibi Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak da bir basın toplantısında aynı endişeleri dile getirerek bu bölgede meydana gelecek bir çatışma anında düzenin yeniden kurulması için bir uluslararası güce ihtiyaç duyulduğunda Sovyetlerin bölgeye girebileceğini ifade etmektedir.²⁶⁷

Bu tahminlere ek olarak, Arap ve İngiliz kaynaklarından elde ettiği bilgiler Türkiye'nin endişelerini bir kat daha artırmaktaydı. İngiliz ve Arap kaynakları, Filistin'e resmi olmayan yollarla gelen Yahudi göçmenler arasında binlerce komünist ajan bulun-

266. Ulus Gazetesi, 13 Ocak 1948, s.5.

267. Ayın Tarihi, Şubat 1948, Sayı 171, s.34-38.

duğunu ve Sovyet memurların bunlara yardım ettiğini bildir-mekteydiler. Özellikle, Filistin’de, bir komünist yaşam biçimi şeklinde örgütlenen “*kibbutz*”ların (*İbranice kolektif manasına gelen kibbutz, İsrail’de mülkiyet ve yönetimin üyelerce paylaşıldığı, kolektif yaşama dayalı tarımsal yerleşimlere verilen ad-dır. İlk kibbutz 1909 yılında Degonya’da kuruldu. Demokrat ve eşitlikçi yanları ile İsrail devleti öncesi ve sonrasında ekonomi-ye önemli bir katkı sağlamıştır. Günümüzde İsrail’de 200’ü aş-kın kibbutz mevcuttur.*)²⁶⁸ çok sayıda kurulması ve faaliyet gös-termesi Ankara’nın kurulacak Yahudi devletinin “Sovyet uydu-su” olabileceği endişelerini artırmaktaydı.²⁶⁹ Sovyetler Birli-ği’nin taksim lehine oy kullanması Türkiye’nin bu konudaki şüphelerini destekler mahiyeteydi. Nitekim bu konuda, Ömer Rıza Doğrul 22 Şubat 1948 tarihli Cumhuriyet gazetesinde ya-yınladığı makalesinde Siyonistlerin Filistin’de kurulacak Yahu-di devletinin komünist uydusu olacağını belirttiklerini ifade et-mekteydi. Ömer Rıza Doğrul’ gibi, birçok Türk yazarı da bu ka-naatleymektedir.²⁷⁰

Her ne kadar İsrail, durumun böyle olmadığını anlatmaya ça-lıştıysa da Türkiye’nin bu konudaki şüphelerini gideremedi. Türkiye 1950’li yılların başından itibaren İsrail’le ilişkilerinin hızla gelişmesine rağmen, 1956 gibi geç bir zamana kadar Knesset’teki komünistlerin oranını izlemeye devam edecekti.

İşte bu düşünceler doğrultusunda, Türkiye yeni Ortadoğu po-litikasını biçimlendirmekteydi. Yani temel dış politika beklenti-si, tehlike çanları çalan güvenliğini garanti altına almak ve bu bağlamda politikalar üretmektir. Bu da doğal olarak Ortadoğu politikası üzerinde doğrudan bir etkiye sahipti. Kısaca belirt-mek gerekirse, Türkiye’nin bu davranışını, dışışleri yetkilileri-

268. Ana Britannica, c.13, s.297.

269. Ayın Tarihi, Şubat 1948, Sayı.171, s.41.

270. Ayın Tarihi, Ocak 1948, Sayı.170, s.33.

nin de belirttiği gibi bölgede meydana gelecek yeni oluşumların yaratacağı çatışmalara ve bunların doğuracağı sonuçları engellemek suretiyle Türkiye'nin doğal çıkarlarının koruma çabaları ile açıklamak gerekir; yoksa Batı'ya ya da Yahudilere karşı İslami endişelerle hareket edilmemişti.

3. Araplar Arasında Güç Birliği Oluşturma Çabaları

Birleşmiş Milletlerin Taksim Planı Arap ülkelerinin şiddetli tepkilerine maruz kalmıştı. Bu karara tepkilerini Irak, Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan, Yemen, ve Suudi Arabistan Dışişleri Bakanları Kahire'de bir araya gelerek bir bildiri yayınlamak suretiyle dile getirdiler. Bu bildiride; *"Birleşmiş Milletler kararına karşı olduklarını, Allahın izni ile bu mücadeleyi zaferle sonuçlandıracaklarını, Taksimi önlemek için kesin kararlar verdiklerini, Taksim kararının Self determinasyon prensibine aykırı olduğunu, çünkü bu kararlar yarım milyon kadar Arapın Yahudi boyundurluğu altına gireceğini"* ilan diyorlardı. Böylece Araplar son sözlerini söylemişlerdi. Bu da taksim kararının uygulanması halinde savaş demekti.²⁷¹

Bu arada yeni bir gelişme meydana geldi; Amerika Taksim kararına lehte oy verdiği halde Arapların tepkisi nedeniyle fikir değiştirerek Filistin'in Birleşmiş Milletler vesayeti altına verilmesini teklif etti. Bu yeni gelişme hem Arapların hem de Yahudilerin tepkisine neden oldu. Aynı toprak üzerinde farklı iki toplumun kendi devletlerini kurma istekleri, tarafları karşı karşıya getirmişti. Kısacası, taraflar savaşın kaçınılmaz olduğuna inanmışlardı. Bundan dolayı bu konudaki çözüm teklifleri çeşitli sebeplerle reddedilmekteydi.²⁷²

271. Chaim HERZOG. *The Arab-Israeli Wars "War and Peace in the Middle East"*, New York, 1983, s.53.

272. Prof.Dr.Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara, 1994, s.90.

Aralık 1947 tarihinde Arap Birliği (*Ortadoğudaki Arap devletlerinin oluşturdukları bölgesel birlik*, 22 Mart 1945 de Kahire’de kurulan birliğin kurucuları Mısır, Suriye, Lübnan, Irak, Transüdüdün (Bugünkü Ürdün), Suudi Arabistan ve Yemen’dir. Daha sonra sırasıyla Libya (1953), Sudan (1956), Tunus ve Fas (1958), Kuveyt (1961), Cezayir (1962), Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti (1967), Bahreyn, Umman, Katar ve Birleşik Arap emirlikleri (1971), Moritanya (1973), Somali (1974), Filistin Kurtuluş Örgütü (1976) ve Cibuti (1977) bu birliğe üye oldular. Kurulduğunda birliğin amacı üyelerinin siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal programlarını güçlendirmek, aralarında eş güdüm sağlamaktı. 13 Nisan 1950 de imzalanan ortak savunma ve ekonomik işbirliğine ilişkin anlaşmada imzalayan ülkelerin askeri savunma önlemleri konusunda işbirliği yapmalarını öngörüyordu.)²⁷³ Kahire’de toplanarak, Amerika’nın Filistin sorununa karşı tavrını değiştirmeden hiçbir Amerikan şirketine, Arap birliğine üye devletlerin topraklarına boru hattı döşeme izni verilmeyeceğini kararlaştırdı. Bu şekilde petrolün ilk defa silah olarak kullanılması söz konusu olmuştu.

Şubat 1948 de yeniden toplanan birlik üyeleri bir savaş durumu sözkonusu olduğunda askeri tedbirlerin nasıl alınacağını görüştüler. Buna ek olarak batı ülkelerine karşı, petrolün bir silah olarak kullanılması meselesi yeniden gündeme geldi. Ancak burada bir petrol boykotu kararı alınmadı. Alınan karar batı ülkelere yeni petrol imtiyazı verilmeyeceği ve yeni petrol boru hattı inşasına izin verilmeyeceği şeklindeydi.²⁷⁴

Arap ülkelerini bu şekilde toplanıp kararlar almalarına rağmen aralarında Filistin konusunda görüş birliğine vardıkları söylenemezdi. Ürdün, Filistin’in kendi hinterlandı (iç ülke) olarak görmekte ve planlarını bu doğrultuda yapmaktaydı.²⁷⁵ (Öyle

273. Ana Britannica. c.2. s.234.

274. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, *age.*, Ankara, 1994, s.91.

275. Golda MEIR, *My Life*, London, 1975, s.169.

ki Kral Abdullah, Filistin konusundaki hayallerini gerçekleştirmek için gizli gizli Yahudi temsilcilerle görüşmeler yapmaktaydı.²⁷⁶ Golda Meir'in bildirdiğine göre; Kral Abdullah ile Meir, İsrail devletinin ilanından önceki altı ay içerisinde iki defa görüşmüştü. Bu görüşmeler sırasında Abdullah, Yahudi temsilcilerine Yahudi devleti kurma konusunda acele ettiklerini, böyle bir şeye kalkışmaları halinde savaşmak zorunda kalacaklarını, aslında kendisinin barış taraftarı olduğunu ancak, diğer Arap devletlerinin böyle bir karar almaları halinde kendisinin bir şey yapamayacağını belirttikten sonra, Filistin'i kendi topraklarına katması halinde Yahudilerin parlamentoda temsil edilmelerini sağlayacağını ve onlara güzel muamelede bulunacağını ifade ettikten sonra devlet fikrinden vazgeçmelerini öneriyordu.²⁷⁷ Nitekim Ürdün, 1948 Arap-İsrail savaşında işgal ettiği Filistin topraklarını ilhak edecektir.

Bu sebepten dolayı, Kahire'de 10 Nisan 1948 tarihinde yeniden toplanan Arap Ligi'nde Ürdün ve Mısır arasında tartışma ortaya çıktı. Ürdün temsilcisinin "manda rejimi" sona erdiğinde Arap Lejyonu'nun (Abdullah'ın İngilizlerin yardımıyla oluşturduğu ordu. Uzun yıllar Glubb Paşa adında bir İngiliz tarafından komuta edilmiştir.)²⁷⁸ Filistin'e gireceğini dile getirmesi, Mısır'ın şiddetli itirazına neden oldu. Mısır ve diğer Arap ülkeleri Ürdün'ün bir oldu bitti ile Filistin'i kendi topraklarına katmasına karşıydılar.²⁷⁹ Diğer taraftan Ürdün bu konudaki niyetlerini açığa vurmaktan çekinmiyordu. Nitekim 22 Eylül 1948 de Arap Yüksek Komitesi'nin, Şam'da yaptığı toplantıda, bütün Filistin topraklarını içine almak üzere, Gazze'de "Filistin Hükümeti" (Filistin Hükümetinin Cumhurbaşkanlığına Hacı Emin el-Hü-

276. Aaron S.KLIEMAN, *Israel: A Developing Society "Israeli Diplomacy in the Thirtieth year of Statehood: Some Constants and Discontinuities"*, Jerusalem. 1980 s.52.

277. Golda MEIR, *age..* London, 1975, s.175-177.

278. Meydan Larousse, c.12, İstanbul. 1992, s.75.

279. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990*, c.1, Ankara. 1993, s.486.

seyini getirilmişti. Bu hükümet, sadece, Suudi Arabistan, Lübnan, Suriye, Irak ve Mısır tarafından tanındı.) kurulduğunu ilan etmesi Kral Abdullah'ı harekete geçirdi ve "ülkesinin güvenlik bölgesinde böyle bir hükümet" kurulmasını kabul etmeyeceğini bildirdi.

Arapların kendi aralarında bir fikir birliği içinde olmadıklarına Mümtaz Faik Fenik 1 Mayıs 1948 tarihli Vatan Gazetesinde çıkan yazısında şu sözlerle değinmektedir:

"Filistin hadiselerinin bugünkü şekline bakacak olursak, Arap devletleri arasında bir tesanüt olduğunu görürüz. Fakat, bu tesanüdün hakiki olduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Haşimi Ürdün'le Suudi Arabistanı müşterek bir Arap ideali etrafında birleştirmeye imkan var mıdır? Nihayet Ürdün Kralı Abdullah'ın Suriye, Lübnan ve Filistin'i de içine alacak büyük Suriye davası peşinde koştuğu bilinmez miydi? Mısır'ın Büyük Suriye'yi kendisi için bir tehlike telakki ettiği dünyaca malum değil midir.?"

Bu durum sırf Arap devletleri arasında değil, Filistin Araplarının kendi aralarında da böyleydi. Örneğin, Hacı Emin el-Hüseyni, kendisinin liderliğinde bağımsız bir Arap devleti kurmak istemektedir. Ancak Filistin'deki diğer bazı ileri gelen aileler Müftü'ye karşı açıkça cephe almaktan çekinmiyorlardı. Bu yüzden aralarındaki çekişmeler çok şiddetli boyutlar alabiliyordu. Bu konuyu Wall Street Journal'da çıkan bir makalesinde Prof. Bernard Lewis şu şekilde ifade etmektedir;

"Filistinlilerin bu kötü duruma düşmelerinin sebeplerinden biri de kendi liderleriydi. (Liderliğin gerekleri ve liderlerin yaptıkları bakımından) İngiliz manda rejiminden beri Filistinli liderler bulundukları mevkilere rakiplerini çok acı bir şekilde yok ederek gelmişlerdi. 1930'lardaki Arap ayaklanması sırasında Müftü'nün adamları, öldürdükleri Yahudi ve İngilizlerin toplamından daha fazla Arap öldürmüşlerdi."

4. İsrail Devletinin Doğuşu

İngiltere, BM Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947 tarihli kararı üzerine 15 Mayıs 1948'den itibaren, kuvvetlerini Filistin'den çekeceğini açıkladı. Bu açıklama üzerine, Yahudiler, taksim kararı ile kendilerine ayrılan toprakları İngiltere çekilmeden önce ele geçirmek ve Araplar da buna engel olmak için harekete geçtiler. Böylece daha genel kurul kararını açıklandığında çatışmalar başlamıştı.

30 Kasım 1947 tarihli Fransız Liberation Gazetesinin kapak haberi şöyleydi: **"Filistin, bir toprağa iki ülke,** Birleşmiş Milletler Genel Kurulu dün New York'ta, Britanya mandası altında olan topraklarda Yahudi ve Arap iki bağımsız devletin kurulmasına karar verdi. Bölünme, 1 Ekim 1948 tarihinden itibaren geçerli olarak yürürlüğe girecek, Kudüs'te Yahudiler sevinçlerini haykırırken Araplar ulusal yas ilan ettiler. Milliyetçiliği azdıran BM'nin kararı savaşı yaygınlaştırma tehlikesi taşıyor."²⁸⁰

Manda yönetimi boyunca Yahudiler sistemli bir şekilde örgütlenmişlerdi. Balfour Deklarasyonu ile ivme kazanan Filistin'e Yahudi göçü hızlanarak artmış ve hatta sonraki yıllarda, Manda rejiminin engellemelerine rağmen illegal yollarla Filistin'e Yahudi göçü devam etmişti.²⁸¹

1882-1918 arasında Filistin'e yaklaşık 56.000 Yahudi göçmeni giriş yapmıştı. Mevcut kayıtlara göre 1918 yılında Filistin'de toplam 85.000 Yahudi varken bu oran 1948'lere gelindiğinde 580.000'e ulaşmıştı.²⁸²

Dünya Siyonist örgütünün organize ettiği bu göçler sonunda, 1948'lere gelindiğinde, Filistin'de yarım milyonun üzerinde oluşan bu Yahudi kitlesi, Yahudi Ulusal Fonu'nun sağladığı finans kaynakları ile de genelde satın alma yoluyla, 1.734.000 dö-

280. Fransız Liberation Gazetesi. Kapak Haberi, 30.Kasım.1947, Paris.

281. Walter LAQUER-Barry RUBIN, *A Documentary History of the Middle East Conflict*, London, 1969. s.17-18.

282. Aydoğan VATANDAŞ, *Armagedon "Türkiye-İsrail Gizli Savaşı"*, İstanbul. 1997. s.45.

nüm (Filistin topraklarının %6.59'u) toprağı ellerinde bulunduruyorlardı. (İngilizce adı *Jewish National Fund*, Beşinci Siyonist kongresinin (Basel, Aralık, 1901) girişimleri ile "Filistin ve Suriye'de toprak alımı amacıyla kullanılmak üzere, Yahudi halkı için bir vakıf olarak kuruldu. İlk alış verişini 1905 yılında Filistin'de üç parsellik toplam 5600 dönüm toprak satın alarak yaptı.)

Yahudi topluluğı, ülke geneline yayılan sağlık teşkilatı, fabrikaları, sendikaları, siyasi grupları ve askeri organizasyonları ile İsrail devleti daha kurulmadan önce manda yönetimi sırasında örgütlü bir topluluk haline gelmişti.²⁸³ Kısacası, sistemli bir şekilde organize olan Yahudi toplumu, Balfour Deklarasyonu ile vaadedilen Yahudi yurdunda adım adım devlet kurma yolunda ilerlemekteydi. Nitekim 14 Mayıs 1948'de, İngiliz askerlerinin Filistin'i terkinden bir gün önce İsrail devletinin kurulduğu ilan edilecekti.²⁸⁴

Tel-Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi, Ben-Gurion'un okuduğı Kuruluş Bildirgesi ile İsrail devletinin kurulduğunu ilan etti. Deklarasyon; **"İsrail toprakları Yahudi milletin doğduğu yerdir. Dini, siyasi kimliği burada şekillendi. İlk kez burada bağımsızlığa ulaştılar, ulusal ve uluslararası düzeyde kültürel değerler yarattılar. Tevrat ilk kez burada medeniyete sunuldu."** diye başlarken Yahudilerin, bu topraklarla olan tarihi bağlarını dile getirdikten sonra; **"Yahudiler, asırlar boyunca atalarının anavatanlarında yeniden yerleşebilmek için çaba verdiler. Çöli yeşerttiler. İbrani dilini canlandırdılar, köyler ve şehirleri inşa ederek ekonomik ve kültürel yaşamı kontrol altına alıp, barışsever ancak kendini savunmasını bilen bayındır bir topluluk oluşturdular."** diye Filistin'deki Yahudilerin nasıl bir topluluk oldu-

283. Walter LEHN. *Siyonizm ve Irkçılık*, Çev.: Türkkaya ATAÖV. Ankara, 1985. s.87.

284. Mansour KISSWANI. *Darstellungen Zum Palestina Problem*, " Die Tragödie Palestinas", Beirut, 1968, s.18-19.

ğunu ifade ettikten sonra da, **“Biz, İsrail topraklarındaki Yahudilerin ve Siyonist hareketin temsilcileri olarak İsrail ülkesinde, bundan sonra İsrail devleti diye anılacak olan Yahudi devletinin kurulduğunu ilan ediyoruz.”** şeklinde devam ediyordu.²⁸⁵

Yahudi devletinin kurulacağı daha önceden Başkan Truman’a haber verilmişti. Daha önce de belirttiğimiz gibi dışişleri yetkilileri Yahudi devleti fikrine muhalefet etmekteydiler. Dolayısıyla Başkan, dışişlerinin kendisini engellemesine fırsat vermemek için İsrail devletini, ilanından 11 dakika sonra “de facto” tanıdığını ilan etti.²⁸⁶

5. İlk Tepkilerin Oluşması ve Bölgedeki Gelişmeler

1939 yılı Eylülünde başlayan İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla İngiliz ordusunda bulunan Müslümanların tepkisini göz önünde tutan İngiltere Yahudi göçüne ve bir Yahudi Ordusunun kurulmasına karşı çıkmıştı. Savaş sona erdiğinde İngiltere’nin tutumunda bir değişiklik oldu. 25 Şubat 1947’de Filistin sorunu BM’lere götürüldü. 1947 yılı 15 Mayısında Filistin Özel Komitesi kuruldu ve Filistin’in Arap ve Yahudi olmak üzere ikiye bölünmesi, manda yönetimine son verilmesi ve Kudüs için uluslararası özel bir rejim uygulama tavsiyesi Arapların tepkisine yol açtığı önceki bölümlerde belirtilmişti.

1948 yılından itibaren taraflar arasındaki ilişkiler son derece gerginleşti. Katliam, tedhiş ve yıldırımlar neticesinde yüz binlerce Filistinli Arap devletlerine sığındı. 14 Mayıs 1948’de İsrail devletinin kuruluşu gibi önemli bir olay da ilk Arap-İsrail savaşının başlamasına yol açtı. Bu olaydan önce ABD İsrail devletini tanıdı. Diğer devletler ise daha sonra tanıdılar.²⁸⁷

285. Alan R. TAYLOR, *İsrail’in Doğuşu 1897-1947 "Siyonist Diplomasinin Analizi"*. Çev.: Çetin DAL. İstanbul. 1992, s.139.

286. Yearbook of UN 1947-8, New York. 1947, s. 280.

287. Webb McKINLEY, *Trouble in the Middle East*, New York. 1972. s.87.

Savaş, Arap devletlerinin (Mısır, Irak, Suriye'ye, Ürdün, Suudi Arabistan ve Lübnan) 15 Mayıs 1948'de Taarruzu ile başladı. Arap kuvvetleri başlangıçta 80.000 kadardı. İsrail bu savaşa, ortalama 60.000 kişilik bir kuvvetle katıldı.

Başlangıçta Arap tarafında bulunan inisiyatif daha sonra İsrail'e geçti. Arap taarruzu durdurulduktan sonra İsrail'in karşı taarruzu başladı. Bu dönemde güneybatıda Mısır'a yöneltilen harekât, "*On Bela*" ve "*Birinci Arap-İsrail Savaşı*" muharebeleri adı altında sürdürüldü. Suriye kuvvetlerine karşı uygulanan harekât, ayrı bir cephe halinde, yine İsrail Komutanlığınca sevk ve idare edildi. Bu bölgede Tiberya Gölü kuzeybatısındaki muharebeler, Filistin Kurtuluş Ordusu Kuvvetlerine karşı Hiram Harekatı adıyla sürdürüldü. Mısır cephesindeki ateşkes, 7 Ocak 1949'da uygulandı. Suriye ve Lübnan cephesindeki Hiram Harekatı da 31 Ekim 1948'de durduruldu. Bütün harekâtın sonuçları BM aracılığı ile 7 Ocak-24 Şubat 1949 tarihleri arasında Rodos'da yapılan görüşmeler sonucu anlaşmaya bağlandı.

Bu savaşın sonunda İsrail, daha önceki topraklarının üçte biri oranında büyötmek avantajını elde etti. Tarihsel Filistin'in arta kalan toprakları, Ürdün ve Mısır arasında paylaşıldı. Kudüs'e, İsrail ve Ürdün ortak oldu. Bu savaş, ortalama bir milyon Filistin mültecisinin yurdundan ayrılmasına neden olduğu gibi, İsrail devletinin fiilen kuruluşunu da sağlamış oldu.

Bu şekilde başlayan Birinci Arap-İsrail savaşında Arap kuvvetleri sayısal bakımdan oldukça fazla olmalarına rağmen Yahudiler nitelik ve silah bakımından daha iyi durumdaydılar. Daha manda yönetimi sırasında Askeri örgütleriyle iyi bir şekilde organize olan Yahudilerin, bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşına bir tugayla katılmalarından dolayı, savaş tecrübeleri de vardı.²⁸⁸ (*Yahudi Tugayı: 1944 Eylülünde İngiliz ordusundan tümüyle bağımsız bir birim olarak kuruldu. Tugay, kendi bayrağı ve*

288. Howard M.SACHAR. *The Course of Modern Jewish History*, New York, 1976, s.586.

amblemiyle, zorlu çabalar sonucu Filistin'deki Yahudi cemaati ve ülke dışındaki siyonist örgütlerin desteğiyle, savaşa katıldı. 5000 kişiden oluşan tugay Mısır, Kuzey İtalya ve Avrupa'nın Kuzey batısında çarpışmıştır). Bu şartlar altında İsrail savaş tecrübesinden de istifade ederek muharebe alanında büyük ilerleme kaydetti ve savaşta Birleşmiş Milletler'in kendisine tahsis ettiği toprak parçalarından çok daha fazla toprağı ele geçirdi. Bu savaş bir yıl kadar sürdü. Araplar hemen hemen bütün cephelerde ağır yenilgiye uğradılar. Cephede ilerleme kaydeden tek kuvvet Ürdün'ün Arap lejyonu oldu. Ürdün kuvvetleri Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü ele geçirdiler. Savaşın başlamasından itibaren Birleşmiş Milletler, tarafları aracılık yaparak ateşkes yapmaya çağırdı. Savaş alanında yenilen Arap devletleri Birleşmiş Milletlerin ateşkes çağrısına uymaktan başka çare bulamadılar. İlk olarak Mısır, 24 Şubat 1949'da Rodos'ta onu takiben Lübnan 23 Mart 1949'da Ros'en-Nakura'da, ardından Ürdün 3 Nisan 1949'da Rodos'ta ve Suriye ise 20 Temmuz 1949'da Menahayım'de ateşkes anlaşmasını imzaladılar. Irak'ın İsrail ile sınırı olmadığı için herhangi bir ateşkes anlaşması yapılmadı.

Arap ülkeleri içinde en kuvvetli orduya sahip bulunduğu sanılan Mısır'ın savaş sırasında en ağır yenilgiye uğraması Mısır'da Monarşinin yıkılmasıyla sonuçlanacak gelişmelerin doğmasına sebep olacaktı. Yarbay Cemal Abdünnasır liderliğindeki Hür Subaylar Cemiyetinin 23 Temmuz 1952 tarihinde yönetime el koymaları ile sonuçlanacak bu gelişmeler, geniş çerçevede ele alındığından, Nasır'ın Mısır'ın idaresini ele almasıyla Ortadoğuda çok hızlı değişimlerin ve yeni oluşumların meydana gelmesine sebep olmuştur. En önemli gelişmeler Arap milliyetçiliğinin hızlı bir şekilde yükselmesi ve sosyalist-cumhuriyetçi devlet biçimlerinin Ortadoğuda meydana çıkmalarıdır. Arap milliyetçiliğinin yükselmesinde, şüphesiz beş Arap devletinin beraberce yarım milyonluk İsrail ile baş edememiş olmasının yarattığı düş kırıklığının önemi büyüktür.

Savaşın en kötü sonucu, günümüze kadar devam eden, mülteciler sorunu idi. Bu savaşla Filistin’de yaşayan bir milyon kadar Arap kendi topraklarından ayrılmak zorunda kalmıştı.²⁸⁹ Mülteciler meselesi ilk defa genel kurulda, Ağustos 1948’da ele alındıysa da herhangi bir karara bağlanamamıştır. Meselenin ciddiyetine ilk dikkati çeken arabulucu Bernadotte oldu. (*Kont Floke Bernadotte “1895-1948”; İsveçli asker, İnsan hakları savunucusu, diplomat, Arap ülkeleri ile İsrail arasında Birleşmiş Milletler adına arabuluculuk yaptığı sırada öldürüldü. Kont Bernadotte, raporunun açıklamasından hemen sonra 17 Eylül 1948 günü arabasıyla Kudüs’te dolaşırken Stern Adlı Yahudi terör örgütünün barikatlarından birinden geçerken durdurularak, öldürülecektir.*) Kont Bernadotte, 16 Eylül 1948 tarihli raporunda; durumun vehametini anlattıktan sonra, mültecilerin yurtlarına geri dönmelerini’de içeren tedbirler alınması konusunda Birleşmiş Milletleri uyarmaktaydı.²⁹⁰ Bunun üzerine meseleyi incelemeye alan genel kurul, 19 Kasım 1948 günü aldığı 212 “III” sayılı kararla mültecilere yardım yapılmasını kararlaştırdı. Bu karar üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri yardımı organize etmek için Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilatı’nı kurdu. Bu konuda, genel kurulun diğer girişimi ise 11 Aralık 1948 tarihli ünlü 194 “III” sayılı karardır. Bu karar büyük ölçüde Bernadotte’un önerileri doğrultusunda oluşturulmuştu. Kararda genel kurul; *“komşuları ile barış içinde yaşamak isteyen mültecilere en kısa sürede izin verilmesine ve dönmek istemeyenlere de mallarına karşılık olmak üzere tazminat ödenmesini”* karara bağlamaktaydı.²⁹¹ Ancak İsrail mülteciler sorununu ve mültecilerin topraklarına geri dönmeleri konusunu genel barış antlaşmasının bir parçası olarak ele almak istemekteydi. Bu doğrultuda, Araplar ile yapmayı düşündüğü barış gö-

289. Moris BENNY. *The Birth of the Palestinian Refuge Problem, 1947-1949*, New York, 1975, s.297.

290. Cengiz ÇANDAR. *Direnen Filistin*. İstanbul, 1976, s.39.

291. Yearbook of UN 1948-9, New York, 1948, s.202.

rüşmelerine ön şart olarak 65.000-70.000 civarındaki Arap mültecinin yurtlarına geri dönmelerine izin vereceğini açıkladıysa da Arapların rakamı az bulması ve görüşmelerin neticesiz kalması sonucu, bu konuda ciddi hiçbir gelişme olmadı. Bu ve daha sonra yapılan girişim ve yardımlar Filistin mültecilerini yurtlarına dönmelerini sağlayamayacak ve Filistin mülteciler sorunu, daha sonraki gelişmelerle de şiddetini arttırarak dünya gündemini teşkil etmeye devam edecektir.

İsrail devletinin kurulmasıyla bölgede yeni bir dönem başlamış olup, mevcut düzeni değiştirmeye yönelik 1948, 1956, 1967 ve 1973 yıllarında bölge Araplar ile Yahudiler arasında önemli savaflara sahne olmuştur. Şimdi sırasıyla bu savafları gözden geçirelim.

III. BÖLÜM

İSRAİL DEVLETİNİN KURULUŞUNA TEPKİLER ARAP - İSRAİL SAVAŞLARI

A. Birinci Arap-İsrail Savaşı

15 Mayıs 1948 günü ise son İngiliz askeri birliklerinin ve İngiliz Yüksek Komiserinin merasimle ayrılmasının ardından Arap Birliği'ne bağlı devletler, Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan orduları Filistin topraklarına girmeye başladı. Böylece Birinci Arap-İsrail savaşı başlamış oldu.

Savaşın başlaması üzerine Filistin kıyılarını abluka altına alan İngiltere ve Amerika, Filistin'e silah sevkiyatını engellemek için tedbir aldılar. Ancak kurulan Yahudi devletini iki gün sonra tanıyan Sovyet Bloku ülkeleri kurdukları bir hava köprüsü ile İsrail'e silah sevkiyatı yapmaya başladı. Çekoslovakya ve Fransa'dan uçaklar, tanklar, hafif toplar gelirken, çeşitli ülkelerden gelen Yahudiler Kıbrıs'ta eğitilerek ülkeye sokuluyorlardı. Yani İngiltere ve Amerika'nın uygulamaya çalıştığı silah ambargosu sadece Arapların aleyhine işlemekteydi.

1. Gerginliğin Tırmanması

Daha önce de açıklandığı gibi İngiltere, BM Genel Kurulunun 29 Kasım 1947 kararı üzerine, Aralık ayından itibaren Filistinindeki kuvvetlerini yavaş yavaş çekmeye başladı. Bu sebeple, yahudiler taksim kararı ile kendilerine ayrılan toprakları İngiltere çekilmeden önce ele geçirmek ve Araplarda buna engel olmak için harekete geçince, genel kurul kararının hemen arkasından Filistinde Arap-Yahudi çatışmaları başladı. Dolayısı ile

1948-49 Birinci Arap-İsrail savaşı, 1947'nin sonunda başlamıştır denebilir.²⁹²

Öte yandan, BM'nin taksim kararı Arap ülkeleri arasında geniş tepkilere sebep oldu. Irak Dışişleri Bakanı Fadıl Cemali, 11 Aralık 1947 günü Washington'da Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile yaptığı görüşmede, Arapların taksimi kabul etmektense ölmeyi tercih edeceklerini söylüyordu. Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen Dışişleri Bakanları'da, 8-12 Aralık 1947 de Kahire'de yaptıkları toplantı sonunda yayınladıkları bildiride, BM kararına karşı mücadeleye kararlı olduklarını *"Allahın izni ile bu mücadeleyi başarılı bir neticeye ulaştıracaklarını"* taksimi önlemek için *"kesin tedbirler"* almaya karar verdiklerini, taksim kararının *"self-determinasyon"* prensibinin bir ihlali olduğunu taksim kararı ile 500.000 Arapın Yahudi boyunduruğu altına gireceğini söylüyorlardı. Ayrıca, Suriye'de eğitim görmekte olan 3.000 kişilik bir gönüllü kuvvetiyle 10.000 tüfek ve hafif silahlarla gerekli cephanenin de Filistin'e sevkine karar verildi. Filistin Arapları dışında Suriye ve Iraklı gönüllülerin de katıldığı bu kuvvetlere *"Arap Kurtuluş Ordusu"* deniyordu.²⁹³

1948 Şubatında Arap Ligi Kahire'de bir kere daha toplandı. Askeri tedbirlerin dışında, bu toplantıda batı ülkelerine karşı petrolün bir silah olarak kullanılması meselesi de ortaya çıktı. Batı ülkelerine yeni petrol imtiyazları verilmeyeceği gibi, yeni petrol boru hattı (pipe-line) inşasına da izin verilmeyecekti. Tabii bu kararlar bir petrol boykotu değildi.

Arap Ligi 10 Nisan 1948 de Kahire'de yeniden toplandı. Toplantı başlar başlamaz, Ürdün ile Mısır arasında tartışma çıktı. Ürdün temsilcisinin, manda rejimi sona erer ermez Arap lejyonu'nun Filistin'e gireceğini söylemesi Mısır'ın şiddetli itirazı

292. Musa DWEIK, *The Struggle for Land*, Jerusalem, 1997. s.73.

293. Charles D.SMITH, *Palestine and the Arap-Israeli Conflict*, London, 1997. s.113.

ile karşılaştı. Gerek Mısır gerek diğer Arap devletleri Ürdün'ün Filistin'i yutmasına karşıydılar. Fakat askeri harekât bakımından en etkili kuvvet olarak da Arap Lejyonu görülmekteydi. Bu sebeple Mısır, Arap Lejyonu'nun Filistin'i işgalinin geçici olması gerektiğini ileri sürdü ise de Ürdünlüler, Filistin'in Ürdün'ün bir hinterlandı (iç ülke) olduğunu bildirdiler.

Mart ayında Yahudilerin Araplarla çarpışmalarında elde ettiği başarılar dolayısıyla Arap Ligi 24-25 Nisanda Amman'da tekrar toplandı. Yapılan açıklamada, toplantının amacının, Filistin Araplarını kurtarma planlarının hazırlanması olduğu söyleniyordu. Gerçekten yapılan durum muhakemesi sonunda Suriye, Irak ve Lübnan askerlerini 8 Mayıs'tan itibaren "gönüllü" kisvesi altında Filistin'e sokulmasına karar verildi. Ürdün Parlamentosunda 26 Nisanda, Arap lejyonunu Filistin'e gönderilmesi kararı alındı. Kral Abdullah yaptığı basın toplantısında "*Filistin'i kurtarma şerefi bana düşmüştür*" diyordu.²⁹⁴

2. Savaşın Başlaması (15 Mayıs 1948)

Savaş ise resmen 15 Mayıs 1948'den itibaren başlamıştır. Bu arada Aralık ayında başlayan Arap-Yahudi çatışmalarının Ocak 1948'den itibaren şiddetlenmesinde, İngiltere'nin 1 Ocak 1948 de yaptığı açıklamada 15 Mayıs 1948'de Filistinden çekilmiş olacağını bildirmesi büyük rol oynamıştır. Aralık ayında başlayan çarpışmalarda ise Yahudiler 1948 Şubatına kadar olan dönemde, esas itibari ile savunmada kalarak, Tel-Aviv, Hayfa ve Kudüs gibi şehirleri ve bunlara gelen ana yolları tutmuştur. Saldıran taraf ise 5 Şubat 1948 de daha ziyade Araplardır. Sömürgeler Bakanlığından 5 Şubat 1948 de yapılan bir açıklamaya göre 30 Kasım 1947-1 Şubat 1948 döneminde meydana gelen çarpışmalarda, 427'si Arap, 321'i Yahudi ve 56'sıda İngiliz ol-

294. Charles D. SMITH. *age.*, London. 1997. s.93.

mak üzere 864 kişi ölmüş ve 1035'i Arap, 725'i Yahudi ve 181'ide İngiliz olmak üzere toplam 1941 kişide yaralanmıştır. Buna karşılık, Kudüs'teki İngiliz Askeri Komutanlığınca 1 Mart 1948 de yapılan açıklamada ise 30 Kasım 1947 ile 1 Mart 1952 dönemi için ölü sayısı 1378 ve yaralı sayısında 3000'den fazla olarak verilmekteydi. Mart ayı içinde ölü ve yaralı sayısının artması, çarpışmaların şiddetlendiğini göstermekteydi.

"1948 yılından itibaren taraflar arasındaki ilişkiler, son derece gerginleşti. 8 Nisan 1948'de Yahudi tedhişçiler, Yasin köyünden, kadın ve çocuk ayırt etmeden 254 kişiyi katlettiler. Arap tedhişçiler de doktor, hemşire, öğretmen ve öğrencilerden 127 kişiyi öldürdüler. Bu ve buna benzer yıldırma hareketleri sonucu yerli Araplar, komşu Arap devletlerine sığındı ve 700.000 olan Filistin'in nüfusu 170.000'e düştü. Böylece İsrail sınırı çevresinde, BM'ce verilen çadırlarda barınan ve adına "Filistin mültecileri" denilen kitle ve dolayısıyla "Filistin Sorunu" doğdu. 14 Mayıs 1948'de İsrail devletinin kurulmasından hemen sonra genel bir Arap taarruzu ve dolayısıyla Arap-İsrail savaşı başladı. Gerilla mücadelesi şeklinde başlayan bu savaş Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan, Irak ve Suudi Arabistan'ın da katılmasıyla büyümüş ve sekiz ay kadar devam ettikten sonra 7 Ocak 1949'da Rodos adasında imzalanan ateşkes anlaşmasıyla son bulmuştur. Amerika, 14 Mayıs 1948'de; diğer bazı devletler, daha sonraki tarihlerde, İsrail devletini tanıdılar. General Necip ve arkadaşları, 1952 yılında, Mısır Kralı Faruk'u memleketten uzaklaştırdılar. 1954'te Albay Nasır, iktidarı ele geçirdikten sonra İngiliz birliklerini Kanal bölgesini terke zorladı."

Nisan ve Mayıs aylarında çarpışmalar daha da kötü bir durum aldı. Nisan ayı çatışmalarının en mühim hadisesi, Yahudilerin yaptığı *"Deir Yasin katliamıdır."* Mart ayında Araplar Kudüs'ü muhassara etmeye başlamışlardı. Kudüs'te ise 100.000 kadar Yahudi vardı. Yahudiler, muhassarayı kırıp Kudüs Yahudilerine ulaşmak için Kudüs'e giden yollardaki bir çok Arap

köylerini ele geçirdikten sonra, Irgun ve Stern teröristlerin 9 Nisan gecesi, Kudüs yakınlarındaki Deir Yasin köyüne saldırdılar köyü ele geçiren Irgun ve Stern kuvvetleri, hamile kadınlarında dahil olduğu 254 kadar Arap köylüsünü önce sokaklarda dolaştırdıktan sonra, hepsini kurşunlamışlardır. Arap Yüksek Komitesi ise, daha sonra köye girdiğinde, 254 ölü bulduklarını ve 100-200 kişinin kayıp olduğunu bildirmiştir. Hadisenin duyulması o derece tepki yarattı ki Haganah yaptığı açıklamada, kendisinin Deir Yasin Katliamı ile hiçbir ilgisi bulunmadığını bildirdi. Yahudi Ajansının 12 Nisanda verdiği demeçte. Deir Yasin hadisesini “*dehşet ve nefretle*” (“with Horror and disgust”) karşıladığını söylemiştir.²⁹⁵

Araplar da Deir Yasin Katliamını karşılıksız bırakmadılar. Ürdün’ün Arap lejyonu 13 Mayıs’ta Kudüs’ün güneyinde bulunan Kfar Etzion Yahudi yerleşim merkezini ele geçirmişti. Bunun üzerine burada bulunan 27’si kadın 127 kişiyi, üç kişi hariç olmak üzere, Arap köylülerin eline teslim ettiler. Onlar da bütün Yahudileri öldürdüler.²⁹⁶

10 Nisandan itibaren Kudüs için çarpışmalar başladı. Bir diğer büyük çarpışma ise Hayfa Limanı için oldu. Hayfa’da da geniş bir Arap nüfusu vardı. Fakat Hayfa Limanının ehemmiyeti dolayısıyla her iki tarafta buranın kontrolünü ele geçirmek istedi. Şiddetli çatışmalar oldu. 22 Nisanda Araplar Hayfa’dan çekilmeyi kabul ettiler. Beş gün içinde Hayfa’dan 15.000 Arap tahliye edildi. Daha önceki çarpışmalar sırasında ise 40.000 kadar Arap şehri terk etmiş bulunuyordu. 14 Mayıs tarihi geldiğinde ise, Tiberiye, Safed, Samakh, Hayfa ve Yafa Yahudilerin eline geçmiş bulunuyordu.

Bu arada Amerika bir fikir değişikliği yaptı. Taksimın yürümeyeceğini gördüğünden, Başkan Truman 25 Martta Filistin’in,

295. Howard M.SACHAR. *age.*, New York. 1976, s.548.

296. Musa DWEIK. *age.*, Jerusalem. 1997, s.87.

Birleşmiş Milletlerin geçici olarak vesayeti altına konulmasını teklif etti. Amerika bu konuda 47 maddelik bir vesayet anlaşması tasarısı da hazırladı.²⁹⁷ Amerika'nın Filistin için vesayet teklifi, genel kurulun birinci komitesinde uzun tepkilere sebep oldu ve 13 Mayıs'a kadar yapılan tartışmalarda gereken desteği sağlayamadı. İngiltere ve Fransa Amerika'nın bu fikir değişikliğini desteklemedikleri gibi, Yahudiler de taksimden döndüğü için kıyameti kopardılar. Araplar ise 29 Kasım 1947 tarihli taksim kararını yürürlükten kaldırdığı takdirde vesayet teklifini kabul edebileceklerini bildirdiler.²⁹⁸

Sovyetler ise Filistin için BM vesayet rejimini ileri sürmekle Amerika'yı "*taksimi öldürmekle*" ve Filistin'i bir Amerikan veya bir Anglo-Amerikan üssü haline getirmek istemekle itham ettiler.

Arap Yahudi çatışmalarının Nisan ayından itibaren şiddetlenmesi üzerine, güvenlik konseyi 17 Nisanda bütün taraflardan her türlü askeri harekâtı, şiddeti, terörizm ve sabotajları durdurmalarını, silahlı personel, kişi veya gruplar ile her türlü silah ve savaş malzemesini Filistin'e sokmaktan kaçınmalarını ve Filistindeki kutsal yerlerin güvenliğini tehlikeye sokmamalarını isteyen bir karar aldı.²⁹⁹ 23 Nisanda aldığı kararında ise güvenlik konseyi üyelerinden Kudüs'te Konsoloslugu bulunan ülkelerin katıldığı bir "*Filistin Mütareke Komisyonu*" teşkil etti. Fakat ne ateşkes çağrısını ve ne de Mütareke Komisyonunu dinleyen olmadı.

İngiltere'nin Filistin üzerindeki manda yönetimi, kendisinin daha önce açıkladığı gibi, 14-15 Mayıs gecesi saat 24:00'de sona eriyordu. 14 Mayıs günü, Filistin'deki İngiliz manda yönetiminin sona ermesinden bir kaç saat önce, Tel-Aviv'de toplanan

297. Chaim HERZOG. *The Arab-Israeli Wars "War and Peace in the Middle East"*. New York. 1983, s.57.

298. Prof. Dr. Fahir ARMAOĞLU. *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*. Ankara. 1994, s.97.

299. Yearbook of the U.N. 1947-48, New York, 1947, s.414.

Yahudi Milli Konseyi (Vaadleumi) yayınladığı bir deklarasyonla, “İsrail devleti”nin kurulduğunu ilan etti.³⁰⁰ Deklarasyon; “Eertez Israel yani İsrail ülkesi Yahudi milletinin doğduğu yerdir ve Yahudi milleti ilk defa burada devlet olmuştur.” diye başlıyor ve “Biz İsrail ülkesindeki Yahudi toplumunun ve Siyonist hareketinin temsilcisi olan halk konseyinin üyeleri olarak tabii ve tarihi hakkımızı kullanarak Eertez-İsrail’de bundan sonra İsrail devleti diye tanınacak olan Yahudi devletinin kurulduğunu ilan ediyoruz.” demektedir. Deklarasyonda ayrıca, Birleşmiş Milletlerden üyeliğe kabul isteniyor, İsrail devleti içinde kalacak olan Arapların tam ve eşit vatandaşlık haklarına sahip olacakları belirtiliyor ve Arap ülkeleri ile de barış ve iyi komşuluk münasebetlerinin kurulması arzusu vurgulanıyordu.³⁰¹

Deklarasyonun altında 37 kişinin imzası ile “5 Iyar 5708” tarihi, yani 14 Mayıs 1948 tarihi bulunmaktaydı.

Bağımsızlığın ilanı ile birlikte Ben Gurion başkanlığında 13 kişilik bir kabine kuruldu ve Geçici İsrail Hükümeti adını alan bu kabinede Ben Gurion savunma Bakanlığını da üzerine almıştı. Moshe Shertok ise Dışişleri Bakanıydı.³⁰²

Yahudilerin bağımsızlık ilan edecekleri Başkan Truman’a daha önceden bildirildiğinden ve Dışişleri Bakanlığının Ortadoğu dairesinin hemen tamamı Yahudi devleti fikrine muhalif olduğundan Dışişleri Bakanının kendisine engel olmasına fırsat vermemek için İsrail devletinin bağımsızlık ilanından **tam onbir dakika sonra**, Başkan Truman İsrail geçici hükümetinin (de facto) tanındığını, basın sekreteri vasıtası ile basına açıklıyordu.³⁰³

Amerika’yı iki gün sonra Sovyetler takip etti ve 17 Mayıs’ta İsrail’i tanıdılar. Sovyetler bu suretle açıkça Araplara karşı cephe almış olmaktadır. Nitekim bu tutumlarını savaş sırasında daha da yoğunlaştıracaklardır.

300. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, *age.*, Ankara. 1994, s.99.

301. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, *age.*, Ankara. 1994, s.103.

302. Richard TURMAN, *Years of Trial and Hope*, New York. 1978, s.162.

303. Yearbook of the U.N., 1947-48, New york, 1947, s.280.

Sovyet Rusya'dan sonra 18 Mayıs'ta Polonya ve Uruguay, 19 Mayıs'ta Çekoslovakya ve Yugoslavya ve 24 Mayıs'ta da Güney Afrika İsrail'i tanımışlardır.

İsrail'in kuruluşundan birkaç saat sonra 14-15 Mayıs gecesi Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak kuvvetleri üç istikametten Filistin'e girmeye başladı. Birinci istikamet güneyde olup, Mısır piyade ve zırhlı kuvvetlerinin Negev yönünde çöle girmeleiydi. Amaç Gazze ve Birüssebi'yi (Beersehba) ele geçirmekti. İkinci olarak doğuda Ürdün'ün Arap lejyonu Şeria Nehrini aşarak Filistin'e girmeye ve Jericho istikametinde ilerlemeye başladı. Üçüncü olarak Suriye ve Lübnan kuvvetleri kuzeyden Filistin'e sarmaya başladılar. Mamafih, bu kuvvetlerin Celile (Galilee) ve Tiberiya ve (Tiberias)'ı almaları gerekirken, hemen hiçbir şey yapmamışlar ve bu bölgeler İsrail'in kontrolü altında kalmıştır.³⁰⁴

Mısır, Suriye ve Lübnan ile Irak'ın gönderdiği kuvvetlerin toplamı 50.000 kadardı. Lakin bunlar iyi eğitilmiş değildi. Bilhassa Mısır kuvvetleri, suistimal ve çeşitli disiplinsizlikler dolayısı ile hiç iyi durumda değildi. İsrail için en ürkütücü kuvvet, Ürdün'ün 75.000 kişilik Arap lejyonuydu. Bunlara ek olarak İkinci Dünya Savaşında Nazi Almanyası'nda hizmet etmiş olan ve 1936-39 da Filistin'deki Arap ayaklanmalarının liderliğini yapmış bulunan Fevzi Kavukçu'nun komutasındaki "*Filistin Kurtuluş Ordusu*" vardı.

Yakov Dori komutasındaki İsrail kuvvetleri ise, 2. Dünya Savaşında İngiliz ordusunda savaşmış olan 32.000 kadar Yahudi ile **Haganah**'ın yine tecrübeli askerlerinden meydana gelen 75.000 kişiydi. Keza **Irgun**'da bir terör örgütü olarak kendisini 15 Mayıs'ta feshetti ve İsrail ordusuna katıldı. Ayrıca yardımcı hizmetleri Yahudi kadınları üzerine aldığı gibi, yerleşim merkezlerinin sivil savunmasını yapan **Mishmar** teşkilatı vardı. Di-

304. Richard TURMAN. *age.*, New York. 1978. s.167.

ğer taraftan İngiltere ve Amerika, savaşın uzamasını önlemek için Filistin kıyılarını abluka altına alıp, Filistin'e silah sevkiyatına ambargo koyarken, Sovyetler, kurdukları hava köprüsü ile, Çekoslovakya'dan İsrail'e hafif toplar ve otomatik silahlar sevketmeye başladı. Kaldı ki bütün dünyadaki Yahudiler İsrail'e geniş bir yardım kampanyası da açtılar. Bunlara bir de Yahudilerin bir vatan kazanma hırs ve azimlerini de katmak gerekir.³⁰⁵

Savaş durumuna gelince 15-22 Mayıs haftası içinde Mısır kuvvetleri önce Gazzeyi ve sonrada Birüssebi'yi ele geçirdi. Ürdün kuvvetleri de Şeria Nehri üzerindeki Allenby köprüsünü aşp Jericho'ya doğru ilerledi. Bir başka Ürdün kuvveti de Galilee Gölü istikametinde harekete geçti. Fakat savaşın esas yoğunluğu Kudüs üzerinde olmuştur. Ürdün kuvvetleri 20 Mayıs'ta eski Kudüs (Old Jerusalem) denen ve nüfusunun çoğunluğunu Arapların teşkil ettiği Doğu Kudüs'e hemen hemen hakim oldu. Doğu Kudüs'teki Yahudi mevzileri çok güç duruma girmiş bulunuyordu.

Buna karşılık kıyı bölgesinde üç günlük şiddetli çarpışmalar-
dan sonra 18 Mayıs'ta Akka İsrail kuvvetlerinin eline düştü.

Bu arada Mısır uçakları da Tel-Aviv üzerine saldırılarda bulundu. 22-29 Mayıs arasındaki çarpışmaların yoğunluk noktası yine Kudüs olmuştur. İkinci hafta içinde Arap lejyonu Doğu Kudüs'ü tamamen kontrol altına almaya muvaffak olmuş ve Ürdün Kralı Abdullah 27 Mayıs'ta Doğu Kudüs'e gelerek Hazreti Ömer Camisinde namaz kılmıştır.

1-11 Haziran arasındaki üçüncü hafta içinde Filistin'in birçok yerinde Arap ve İsrail kuvvetleri arasında çarpışmalar devam ederken, hava üstünlüğü de İsrail'in eline geçti. 2 Haziran günü iki motorlu bir Mısır bombardıman uçağı Tel-Aviv üzerinde İsrail'liler tarafından düşürüldü. Ayrıca 1 Haziran günü bir

305. Andre FONTAINE, *Histoire de la Guerre Froide*, Paris, 1968, s.162.

İsrail uçağı Ürdün'ün başkenti Amman'ı bombardıman etti ve 12 kişi öldü 30 kişi de yaralandı. 11 Haziran günü de İsrail uçakları Şam'ı bombaladılar.³⁰⁶

Bu arada 2 Haziranda Macaristan ve 14 Haziranda da Romanya İsrail'i resmen tanıdılar. Dikkat edilirse tanımlar hep Sovyet uydusu ülkelerden gelmekteydi.

3. Ateşkes ve Uzlaşma Çabaları

10 Haziran 1948 akşamı saat 18:00 den itibaren taraflar arasında 30 günlük bir ateşkes sağlandı. Bu ateşkesin hikayesi kısaca şöyleydi:

Genel Kurul, 29 Kasım 1947 kararı ile birlikte, taksim kararının tatbikini sağlamak ve güvenlik konseyine yardımcı olmak üzere ve Bolivya, Çekoslovakya, Danimarka, Panama ve Filipinler temsilcilerinden meydana gelen bir "Filistin Komisyonu" kurmuştu. Çünkü genel kurul, 29 Kasım 1947 kararında, bu kararın tatbikini sağlamak için güvenlik konseyinin de gerekli tedbirleri almasını istemişti. Bu suretle güvenlik konseyi de Filistin meselesinin içine girmiş olmaktaydı.

Komisyon 1948 Mayısına kadar çalıştı. Fakat Arap-İsrail savaşının çıkması üzerine genel kurul Filistin komisyonunu sona erdirdi ve onun yerine 14 Mayısta bir arabulucu tayinine karar verildi. Arabulucuyu güvenlik konseyinin beş daimi üyesi seçecekti. Bunlarda 20 Mayıs 1948'de, İsveç Kralının yeğeni ve İsveç Kızılhaç Teşkilatının Başkanı **Kont Folke Bernadotte**'u BM Filistin arabulucusu olarak seçtiler.³⁰⁷

Fakat bu arada da, Arap ülkelerinin saldırısı üzerine, İsrail 15 Mayısta güvenlik konseyine şikayette bulunmuş ve Arap saldırılarının durdurulmasını istemişti. Bu istek Amerika tarafından da desteklendi bunun üzerine güvenlik konseyi 22 Mayısta

306. Richard MOORE. **The Arap-Israeli Conflict**. London. 1976. s.346.

307. Yearbook of the U.N., 1947-48. New York. 1947. s.281.

aldığı S/773 sayılı kararında tarafları 36 saat içinde her türlü askeri harekâtı ve çarpışmayı durdurmaya çağırdı. Bu karar İsrail tarafından kabul edilmekle beraber, Arap devletlerinin kimisi kabul etti, kimisi bazı şartlar ileri sürdü. Tartışmalar uzayınca, güvenlik konseyi 29 Mayıs'ta S/801 sayılı kararı ile 1 Haziran 1948 günü saat 18:00 den itibaren olmak üzere, yeniden ateşkes çağrısında bulundu. Bu seferki çağrıyı taraflar kabul etmekle beraber bu sefer ateşkesin şartları konusu ortaya çıktı. Neticede arabulucu Kont Bernadotte'un 8 Haziranda Araplara ve İsrail'e sunduğu 9 maddelik şartları her iki tarafça da kabul edilince 10 Haziran 1948 günü New York saati ile 18:00 da ateşkes yürürlüğe girdi.³⁰⁸

Bu ateşkes üzerine, İsrail 15 Mayıs'ta arabulucu Kont Bernadotte, tarafları uzlaştırmak için, karargahın bulunduğu Rodos'ta, 29 Haziranda, Arap ve İsrail temsilcilerine, 29 Kasım 1947 taksim kararını değiştiren bir anlaşma tasarısı sundu. Buna göre, Filistin ve Ürdün, biri Yahudi diğeri Arap olmak üzere iki üyeli bir birlik meydana getirecekler, Kudüs'ün tamamı ile Güneydeki Necef Arap devletine, Batı Galilee'nin tamamı da Yahudi devletine verilecekti. Hayfa serbest liman ve Lydda (Lod veya Ludd Havaalanı)'da serbest bölge olacaktı. Diğer topraklar 29 Kasım 1947 kararındaki gibi kalacaktı. Esasında Kont Bernadotte Filistin'i Ürdün'le birleştirmek isteyen Kral Abdullah'ın görüşlerini paylaşıyordu.³⁰⁹

Bu anlaşma tasarısını hem Arap devletleri ve hem de İsrail reddetti. Reddettikleri gibi, 30 günlük ateşkes daha 10 Temmuzda, sona erecek iken 8 Temmuzdan itibaren çarpışmalar yeniden başladı ve 18 Temmuz'a kadar sürdü. Bu çarpışmalarda İsrail kuvvetleri 10 Temmuzda Arap kasabaları olan Lydda (Ludd) ile Ramallah'ı ve 16 Temmuzda Nazareth'i ele geçirdiler 25.000 kadar Arap Nazareth'den kaçmak zorunda kaldı.

308. George Jr. SCHLESINGER. *The Dynamics of World Power*, New York. 1987, s.379.

309. George KIRK. *The East, 1945-1950*. London. 1979, s.280.

Güvenlik konseyi ateşkesi yenilemek için 7 Temmuzdan 15 Temmuza kadar yaptığı müzakereler sonunda 3 gün içinde tarafların ateşkesi kesmelerini isteyen S/902 sayılı bir karar aldı. Kararda taraflar üç gün içinde ateşkesi kabul etmedikleri takdirde, güvenlik konseyinin BM Anlaşmasının 39. maddesine göre (*Yani barışın ihlali*) harekete geçeceği bildiriliyordu.³¹⁰

Taraflar 17 Temmuzda kabul ettiklerini bildirdiklerinden bir gün sonra Ateşkes yürürlüğe girdi. 20 Temmuzda da mütakere Komisyonu aracılığı ile Kudüs'te Arap ve Yahudi kesimlerini ayıran sınır antlaşması yapıldı.

Bununla beraber, 15 Temmuz ateşkesi de doğru dürüst yürümedi. Çarpışmalar eksik olmadı. Mamafih bu çarpışmalar mühim sayılmazdı. Fakat bu sefer de arabulucu Kont Bernadotte 17 Eylül 1948 günü Kudüs'ün Yahudilerin kontrolü altındaki kesiminde Stern Gang teröristleri tarafından öldürüldü. Öldürenler Stern grubuna bağlı "*Anavatan Cephesi*" (*Hazit Hamole-deth*) örgütüydü. Bernadotte'un yerine, "arabulucu vekili" olarak Bernadotte'un yardımcısı Dr. Ralph Bunche tayin edildi. Dr. Ralph Bunche, güvenlik konseyinin 14 Ekim günü toplantısındaki konuşmasında, hadisede yeterli tedbiri almamış olan İsrail'in büyük ihmali bulunduğunu söylemiştir. Bernadotte'un 29 Hazirandaki teklifinde Kudüs'ü Araplara bırakmak istemesi, cinayetin sebebiydi. Bu sırada Stern grubunun başına geçen **Net-han Firedman Yelin**'in komünist ülkelerle bağlantısı olduğu söyleniyordu. Nitekim Bernadotte'u öldürenlerin, hemen hadiseden sonra uçakla Çekoslovakya'ya kaçırıldığı belirtilmiştir. Bernadotte'un öldürülmesi üzerine Friedman Yelin ve yardımcısı 10 Şubat 1949 da 8 ve 5'er yıl hapse mahkum olmuş ise de, aynı anda çıkarılan bir genel af ile serbest bırakılmışlardır. Ar-

310. George Jr. SCHLESINGER. *age.*, New York, 1987, s.381.

kasından Friedman Yelin İsrail parlamentosuna milletvekili seçilmiştir.³¹¹

Kont Bernadotte öldürülmeden bir gün önce, 15 Eylülde BM'ye gönderdiği raporunda, tarafları uzlaştırmayı tasarlayan bir plan veya uzlaşma ilkeleri teklif etti. Bu plana göre, İsrail adıyla bir Yahudi devletinin varlığı artık kabul edilmeli, bu devletin sınırları ya tarafların anlaşmaları ile veya BM tarafından ve “coğrafi benzerlik ve bütünlük”, (*geographical homogeneity and integration*) prensibine göre çizilmeli, Kudüs şehri özel ve ayrı bir statüye kavuşturulmalı ve terör savaş ve sebebiyle yerlerinden ve yurtlarından olan masum insanların (yani Arap mültecilerin) yuvalarına dönmeleri sağlanmalıydı. Ayrıca Bernadotte, İsrail'in sınırlarının nasıl olması gerektiği hakkında da tavsiyelerde bulunuyordu. Nihayet Bernadotte, Filistin meselesi için bir Uzlaştırma Komisyonu kurulmasını da teklif etmekteydi.³¹²

Bu plan 20 Eylülde açıklandı. Bunun üzerine Arap Yüksek Komitesi 22 Eylülde Şam'da yaptığı toplantıda bütün Filistin topraklarını içine almak üzere, Gazze'de bir “Filistin Hükümeti” kurulduğunu ilan etti. 1 Ekimde de bu hükümetin cumhurbaşkanlığına Hacı Emin el-Hüseyni getirildi. Ahmet Hilmi Paşa Başbakan, Dr.Cemal el-Hüseyni Dışişleri Bakanıydı. Bu Filistin Hükümeti, 12 Ekimde Mısır ve Irak tarafından, 14 Ekimde Suriye ve Lübnan tarafından ve 15 Ekimde de Suudi Arabistan tarafından tanındı.

Buna karşılık Ürdün Kralı Abdullah ise, ülkesinin “*güvenlik bölgesinde*” böyle bir hükümetin kurulmasını kabul etmediğini bildirdi. Abdullah'a göre Ürdün'ün güvenlik bölgesi, Mısır sınırından başlayıp Filistin'den geçerek Suriye ve Lübnanı da içine alıyordu. Diğer yandan, Kral Abdullah taraftarı 5000 ileri gelen Filistinli de Ürdün temsilcilerinde katıldı ve “*Filistin Milli*

311. Yearbook of the U.N., 1947-48, New York. 1947, s.304-313.

312. George Jr. SCHLESINGER, *age.*, New York, 1987, s.387.

Kongresi”denen bir toplantıda, Kral Abdullah’tan Filistin’i himayesi altına almasını istedi.³¹³

Bernadotte’in uzlaşma planına gelince: Bu rapor ve teklifler genel kurulun 1. komitesinde 15-20 Ekim ve 15 Kasım-14 Aralık 1948 günlerinde tartışıldı. Amerika ve Fransa Bernadotte’un tekliflerini benimsemediler. Arap ülkeleri ise reddettiler. İsrail ise bazı noktalarına ikaz etti. Neticede 1. Komite’de 4 Aralık 1948 de kabul edilen bir karar tasarısı, genel kurulun 11 Aralık günlü oturumunda, 35 lehte 15 aleyhte ve 8 çekimser oyla ve 194 “III” sayısı ile 15 maddelik uzun bir karar olarak kabul edildi.

Karar üç ana unsuru ihtiva etmekteydi. **Birincisi**, Filistin için çok geniş yetkilere sahip bir “BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu” kuruluyordu ki üç üyeli bu komisyona Amerika, Fransa ve **Türkiye** seçilmiştir. (*Filistin Uzlaştırma Komisyonunda Türkiye’yi Ulus gazetesi baş yazarı Hüseyin Cahit Yalçın temsil etmiştir.*) **İkincisi** Kudüs şehri sınırları güneyde Bethlehem (Beytüllahim) ve kuzeyde Nazareth’i (Nasiriye) de ihtiva etmek üzere, ayrı bir varlık olarak ve gayri bir askeri hale getirilerek Birleşmiş Milletlerin gözetimine veriliyordu. **Üçüncü unsur**, Filistin mültecileri ile ilgiliydi. Buna göre de “*Komşuları ile barış içinde yaşamak isteyen*” mültecilerin evlerine dönmelerinin sağlanması ve dönmek istemeyenlerin de kayıpları ile zararlarının ödenmesi ön görülüyordu.³¹⁴

Bütün bunlar olurken, Ekim ayı ortalarından itibaren Filistin’de çarpışmalar yeniden başladı. Halbuki 18 Temmuz tarihli ateşkes yürürlükteydi. Çarpışmalar bilhassa güney Filistin’de Necef bölgesinde İsrail ile Mısır Kuvvetleri arasındaydı. Çarpışmalar Ekimin ilk yarısında karşılıklı ateş teatileri şeklinde iken, 14 Ekimden itibaren şiddetlendi. İki taraf Kuvvetleri ara-

313. Claude-Albert COLLIARD. *Droit International et Histoire Diplomatique (Documents Choisis)*. Paris, 1956, s.75.

314. Yearbook of the U.N., 1948-49, New York, 1948, s.167.

sında sokak sokak yapılan muharebelerden sonra İsrail kuvvetleri, Kudüs'ün 54 mil güneyindeki Beersheba'yı (Birüssebi) Mısır'lılardan almaya muvaffak oldu. Bir kısım İsrail kuvvetleri de Gazze yakınlarına kadar ilerlemeye muvaffak oldu.³¹⁵

Bu durum üzerine güvenlik konseyi 19 Ekimde, tarafları ateşkese uymaya çağıran bir karar aldı. İsrail ve Araplar 22 Ekimde bu çağrıyı kabul ettiklerini bildirdiler. Fakat bu bildirimlere rağmen, İsrail ile Mısır Kuvvetleri arasında çarpışmaların arkası kesilmedi. İsrail Birüssebi'yi aldığı sırada Alfalluja'da bir Mısır tugayını da muhassara (etrafını çevirmek) etmişti. Mısır tugayı uzun süre muhassaraya dayandı. İsrail kuvvetleri ise 23 Aralıkta Mısır cephesinin sağ kanadını arkadan çevirdi ve 26 Aralıktan itibaren de Mısır kuvvetlerinin yığınak merkezleri olan Gazze, Hanyunis ve Yafa'yı birbirinden ayırarak, derinlemesine bir şekilde Sina yarımadasından içeri girdi. Bu durum Mısır için korkunç bir yenilgiydi.³¹⁶

Bu hezimet Mısır'da iç karışıklıklara sebep oldu. Esasında cephedeki başarısızlıklar ve bilhassa Birüssebi'nin kaybı üzerine, daha 4 Aralıktan itibaren üniversite öğrencileri gösterilere başlamışlardı. Bu gösterilerin Müslüman Kardeşler örgütü tarafından da kışkırtıldığı kanaati vardı. Bu sebeple, Başbakan Nokraşi Paşa, 8 Aralık 1948 de yayınladığı bir bildiri ile, 500.000 kadar üyesi olduğu iddia edilen, **Şeyh Hasan el-Banna** liderliğindeki Müslüman kardeşler örgütünün bütün teşkilatının kapatıldığını ve bütün mallarına el konulduğunu açıkladı. 14 Aralık ta yayınlanan bir bildirideyse, boykot halindeki öğrencilere bir uyarma yapılarak, öğrencilerin siyasi nitelikteki örgütlere üye olmaları ve siyasi gösterilere katılmaları yasaklandı. Ne varki, Nokraşi Paşa da Kahire'deki Fuad Üniversitesinde veteri-

315. Domat MONCHRESTIEN. *Documentation Française-Notes et Etudes Documentaries*, Paris, 3 November 1951, s.9-11.

316. Walter C.LANGSAM. *Document and Readings in the History of Europe Since 1918*. New York. 1951, s.364.

ner öğrencisi olan ve “Müslüman Kardeşler Örgütünün” üyesi bulunan Abdülhamid Ahmet Hasan tarafından 18 Aralık 1948 günü öldürüldü.³¹⁷

Fakat Müslüman kardeşlerin liderleri Şeyh Hasan el-Banna’da 13 Şubat 1948 günü Kahire’de, bilinmeyen kişilerce vurularak öldürüldü.

Mısır’ın dışarda ve içerde karşılaştığı bu kötü durum üzerine İngiltere, Mısır ile arasında mevcut olan 26 Ağustos 1936 itifakına dayanarak, İsrail’den, derhal Mısır topraklarından çıkmasını istedi. Aksi halde kendisinin de müdahale edeceğini bildirdi İsrail İngiltere’nin bu baskı ve tehdidine boyun eğmek zorunda kaldı.³¹⁸

Diğer taraftan yeni Mısır Başbakanı İbrahim Abdulhadi, 6 Ocak 1949 da BM arabulucusuna başvurarak ülkesinin ateşkesi kayıtsız ve şartsız kabul ettiğini ve BM gözetiminde İsrail ile Mütareke için, doğrudan doğruya görüşmelere hazır olduğunu bildirdi.³¹⁹

Bu sırada İsrail kuvvetlerinin bir bölümü de güneye inerek Vadi Araba’dan Kızıldeniz’in Akabe Körfezine ulaşmıştır. Bu suretle bütün Güney Filistin İsrail’in kontrolü altına geçmiş oluyordu.

B. İkinci Arap-İsrail Savaşı (Süveyş Savaşı)

İkinci Arap-İsrail Savaşı, İsrail ile Mısır arasında cereyan etmiştir. Bu savaş 29 Ekim 1956’da Mısır’ın Süveyş kanalının millileştirilmesi üzerine İngiltere ve Fransa ile ortak bir harekât şeklinde başlamıştı. İsrail, İngiltere ve Fransa’nın Mısır’a karşı giriştikleri harekâta paralel bir harekât ile beş gün içinde Sina

317. Sitipen HEALD, *Document’s on International Affairs*, 1936. London Oxford University Press. 1937, s.478.

318. J.C.HUREWITZ. *Diplomacy in the Near and the Middle East*, 1914-1956. New York, 1962, s.205.

319. J.C HUREWITZ. *The Middle East and North Africa in World Politics*, 1945-1973. New York, 1975. s.486.

yarımadasının büyük bir kısmını işgal etmişse de savaş BM ve Amerika'nın baskısı üzerine 7 Kasım'da sona ermişti. İsrail, uzun süren müzakereler sonucu, 6 Mart 1957'de işgal ettiği bölgelerden çekilmişti. Boşaltılan bu topraklara "BM Seferi Kuvvetleri" yerleştirilmiştir.³²⁰

1. Savaş Öncesi Dönem

1956 Arap- İsrail savaşından önceki dönemde, dünyanın siyasal durumunda başlıca olaylar şunlardı. Mısır'da General Necip ve arkadaşları 1952 yılında Kral Faruk yönetimini devirmişlerdi. 1954 yılında da Cemal Abdül Nasır iktidarı ele geçirdi ve İngiliz birliklerinin Kanal bölgesinden çekilmesini istedi.

29 Ekim 1956'da Mısır'ın Süveyş Kanalını millileştirmesi üzerine Kanalla ilgili ortak çıkarları sebebiyle İngiliz ve Fransızlar birbirlerine yaklaştılar. Bu ortam içinde Sovyetler Birliği de Orta Avrupa'da Macaristan olaylarına bağlanmıştı.³²¹

Mısır'daki Cemal Abdül Nasır rejimi Araplar arasında liderlik rolüne bağlı olarak siyasal ve ekonomik yakınlaşma ve birleşmeyi teşvik edip, destekliyordu.

Savaş öncesinde dikkati çeken olaylardan biri, 1948 yılındaki ateşkes antlaşmasının gereği olarak oluşturulan 200 kilometrelik El Auja tampon bölgesinde kontrol çabaları, yerleşme merkezlerinin kurulmasını ve su anlaşmazlıklarını ortaya çıkardı. Filistin'in yerli halkının sorunları da sürüp gidiyordu. Bu arada Mısır karakollarına tecavüz olayları ile Gazze Baskını meydana geldi. (Eski Filistin topraklarındaki Gazze adıyla anılan bu yerleşim merkezi, 1948 savaşlarında Filistinli ve Mısırlı mültecilere sığınma yeri olmuştu. Böylece Gazze dolaylarında 8 km genişlik ve 50 km uzunluğundaki kıyı şeridi, 1948 savaşları sonunda Mısır yönetimine bırakılmıştı.)

320. Richard TURMAN. *Years of Trial and Hope*, New York. 1978, s.169.

321. J.C.HUREWITZ. *Diplomacy in the Near and the Middle East, 1914-1956*. New York. 1962, s.217.

İkinci Arap-İsrail çatışması Avrupa’da Sovyetler Birliğini uğraştıran Macaristan olaylarının alevlendiği bir ortamda İsrail’in insiyatifiyle 29 Ekim 1956’da başladı.

2. Savaşın Başlaması (29 Ekim 1956)

Arap cephesinde Mısır, Suriye ve Ürdün, harekât öncesinde güç birliği yaparak kuvvetlerini ortak bir komutanlık emrinde toplamayı kararlaştırmışlardı. İlk İsrail taarruzu, üç zırhlı alaydan oluşan taarruz grubuyla El Kuntilla-Sina Çölü (Tih Sahrası) üzerinde Mitla Geçidi’ne (Bu geçit, doğudan Süveyş Kanalı’na doğru uzanan istikametlerden en güneyindekini üzerinde ve Port Tevfik’in kuzeydoğusundadır.) yöneltildi. Bu taarruzda Mısır kuvvetleri baskına uğradığından bozgun halinde Mitra Geçidi’ne doğru çekildiler.³²²

Akabe Körfezi kuzey ucundaki Eliat’ı hareket üssü yapan İsrail’e ait diğer kuvvetler bir kolla kanal doğrultusunda, diğer bir kolla Şarm el Şeyh (bu yer, Sina Yarımadasının güney ucundadır) doğrultusunda hareketle 5 Kasım’da Tiran ve Sanafir adalarına (bu yerler, Akabe Körfezinin güney ucundadır. Körfezi güneyden kaparlar.) kadar ulaştılar.

El Kuşeyma-Birhasana Geçitleri yönünde taarruz eden İsrail zırhlı kolu, 30-31 Ekim’de hareketini sürdürerek Kanala yanaştı. Bu kol, harekâtı sırasında Birüssebi-Abu Ageyla üzerinden gelen diğer bir taarruz grubu ile desteklendi.

Kuzey bölgedeki İsrail kuvveti, iki kolla taarruzunu sürdürdü. Bu kollar Birüssebi batısında toplanarak El Ariş ve Gazze’ye yöneldiler. Bunların hedefi Gazze Şeridiydi.

Mısır’a karşı yapılan bu harekât, 5 Kasım 1956’ya kadar gelişti ve Sina Yarımadasının “*Kanal doğusunda 30 km’lik bir şerit hariç*”, İsrail kuvvetlerinin eline geçmesiyle sonuçlandı.

322. George Jr. SCHLESINGER. *age.*, New York, 1987. s.393.

Harekatin bu safhasında İngiltere ve Fransa, taraflara 30 Ekim 1956'da birer ultimatoma vererek Kanal'dan 16 km geri çekilmelerini istedi. Ultimatoma Mısır tarafından reddi ile bu devletler de savaşa katıldılar. 5 Kasım 1956'da Mısır hava alanlarının bombardımanı, Süveyş Kanalı kesimine havadan indirme ve denizden çıkartmalar yapıldı. Port Said ve Port Fuad şehirlerinin işgali gibi olaylarla muharebeler yeni bir görünüş kazandı.³²³

Bu harekât önce Sovyetlerin daha sonra ABD'nin karşı tutumu ve BM'nin ateşkes çağrısıyla 7 Kasım 1956'da sona erdi.

3. Savaşın Sonucu ve Çıkarılan Dersler

İsraililerle Araplar arasındaki İkinci Savaş, İngilizlerin ve Fransızların da katılmasıyla ilginçleşmiştir. Bu devletlerin savaşa katılmasında, onların Ortadoğuda özellikle Süveyş ile ilgili çıkarları rol oynamıştır denilebilir. Çünkü Mısır Başkanı Cemal Abdül Nasır, 86 yıldan beri süregelen Süveyş'in statüsünü değiştirmiş; 26 Temmuz 1956'da Kanal'ın hisse senetlerini millileştirmiştir. Bu olay ekonomik yönden olduğu kadar, Hindistan yolu üzerindeki kritik bir kesimin el değiştirmesiydi.³²⁴

Bu savaş öncesinde özellikle İsrail'in çevresindeki Mısır, Suriye ve Ürdün'ün ordularını birleştirerek, ortak bir komutanlık kurmaları, amaca birlikte yönelmenin somut örneği sayılmalıdır. Buna karşılık, İsrail'in, İngiltere ve Fransa'nın desteğini sağlamış olması da onun lehine sayılabilir. Daha sonraki olaylar, bu üç devletin birlikte hareket halinde olduklarını kanıtlamaktadır. Çünkü harekâta görüldüğü üzere üç devletin indirme ve çıkartmaları özellikle Süveyş Bölgesinin istilasına yönelikti. Bu harekât, Sovyetler Birliğinin Orta Avrupa'da meşguliyetinden yararlanılarak bir olup bittiye getirilmiştir. Çünkü Sovyetler

323. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, "Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler", Ankara, 1979, s.14.

324. Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.143.

Birliğı mütecavizler karşısında yer alınca, yeni bir durum oluştu. ABD'nin de aynı yönde tavır takınması, harekâtın durdurulması ile sonuçlanmıştır. Harekâtın 7 Kasım 1956'da sona ermesi ile 15 Kasım 1956'da bölgeye BM kuvvetleri gönderilmiştir. Bunlar; İngiliz ve Fransızların boşattığı şehirlere ve Sina Yarımadasına yerleştiler, Mısır ile İsrail arsında 1949 tarihli Ateşkes Hattı yeniden kuruldu.³²⁵

Bu savaş göstermiştir ki süper devletler, gerektiğinde daha küçük devletlerin siyasal ve askeri hareketlerini frenlemede etkili olabilmektedirler.

C. Üçüncü Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı)

1. Savaştan Önceki Olaylar

a) Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin Sina Yarımadasından Çekilmesi

İsrail birliklerinin yukarıda belirtilen başarıları ve toprak kazancı, büyük bir sorun haline gelmiş olan Filistin mültecilerinin sayısını artırmış, Arapların gerilla faaliyetlerinin daha da şiddetlenmesine neden olmuştur. Yurtlarından çıkarılan veya kaçan Filistinliler, bu durumun baş sorumlusu olarak Yahudileri görüyorlardı. Hem intikam almak, hem de yıldırarak yerlerine dönmek için sınırı aşp gerilla faaliyetinde bulunurken, dünyada gi-decek başka yeri olmayan İsrailileri, daha zorlayıcı tedbirlere ve karşı tedhiş için, Filistin mülteci kamplarını havadan ve karadan baskınlarla tahribe zorluyorlardı.

13 Kasım 1966'da tank ve zırhlı araçlardan kurulu bir İsrail birliğı, Ürdün hududunu geçerek 4000 nüfuslu Samu köyüne hücum ederek köy halkını yok etti.

7 Nisan 1967'de, Suriye topçularına yapılan İsrail hava t-aruzuna Suriye uçakları da karışmak zorunda kaldı. Yapılan hava savaşında altı Suriye uçağı düşürüldü. 10 Mayıs 1967'de, İs-

325. George Jr. SCHLESINGER. *The Dynamics of World Power*, New York. 1987, s.232.

rail Genelkurmay Başkanı General Rabin, durumun böyle devam etmesi halinde, emrindeki kuvvetlere Şam'a taarruz ederek Nurettin Attasi rejimini yıkacağı bildirdi. Alınan bilgiler ve Rus haber alma teşkilatının raporları, İsrail birliklerince Suriye'ye büyük çapta cezalandırma hareketinin planlanmakta olduğunu gösteriyordu. Böyle bir hareketten İsrail'i vazgeçirmek, Sina'da kuvvetli bir Mısır ordusunun varlığı ile mümkün olabilirdi.³²⁶

Halbuki Sina yarımadasında BM kuvveti bulunuyor ve Mısır-İsrail birliklerinin çatışmalarına engel oluyordu.

16 Mayıs 1967'de Mısır, 17 Mayıs'ta Ürdün, 18 Mayıs'ta da Irak ve Küveyt olağanüstü hal ilan ettiler. 19 Mayıs'ta, 1956 anlaşması ile Şam-üş-Şeyh ve Sina bölgelerine yerleştirilen BM kuvvetlerinin bölgeleri ve gözetleme yerleri, Mısır ordusu tarafından devir alındı.³²⁷

20 Mayıs 1967'de İsrail, kısmi seferberliğini tamamladı.

21 Mayıs'ta Mısır, ihtiyatlarını silah altına çağırdı.

22 Mayıs Pazartesi günü Mısır, Tiran boğazını İsrail gemilerine ve İsrail'e stratejik madde taşıyan bütün gemilere kapattı. Böylece İsrail, uluslararası su yollarından faydalanamayacak; Eilat yolu ile alınacak mal ve özellikle petrolden yoksun kalacaktı.

23 Mayıs'ta İsrail Başbakanı Levi Eşkol, Tiran Boğazından geçen İsrail gemilerine yapılacak müdahalenin, savaşa sebep olacağını bildirdi.

26 Mayıs 1967'de Başkan Nasır, açıkça savaştan bahsetmeye başladı. Amerika, Mısırlıların ölçülü davranarak, ilk ateşi açmamasını rica etmiş ve Rusya, Mısır'a savaşı başlatmamasını salık vermişti. Irak ve bazı Arap ülkeleri, Araplara yapılabilecek İsrail taarruzunu destekleyecek devletlere petrol vermeyeceklerini ilan ettiler.³²⁸

326. Yearbook of the U.N., 1947-48, New York, 1947, s.304.

327. Yearbook of the U.N., 1947-48, New York, 1947, s.313.

328. Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.147.

Mısır istihbaratı, İsrail birliklerinin az ve muhabere gücünün zayıf olduğunu tespit etmişti. Bu yüzden dikkatler, İsrail ordusundan çok Amerika ve İngiltere üzerinde toplanmıştı. Moşe Dayan'ın Savunma Bakanlığına getirilmesi bile, Başkan Nasır'ı etkilememişti. Halbuki, Mısır'ın askeri hazırlıklarının tamamlanmamış olmasının yanında; hava kuvvetlerinin eğitimi de yetersiz bir düzeydeydi.

Petrol dahil, her türlü ikmali yaptığı Akabe Körfezinin kapatılması ve bütün ihtiyatların silah altına alınması, İsrail ekonomisini sarsmış; olayların gelişmesini bekleyemez hale getirmişti.³²⁹

Kudüs'te bir demeç veren İsrail Dışişleri Bakanı Eban, Tiran Boğazından gemilerin serbest geçişine ait bir çözüm yolunu kabule hazır olduklarını; zorunlu kaldıkları takdirde, bu ablukayı tek başına kaldırmak üzere harekete geçeceklerini söyledi.

24 Mayıs'ta Amerika 6. Filosu Doğu Akdeniz'e yanaşmış ve Rusya, Akdeniz Filosunu pekiştirmeye başlamıştı.

30 Mayıs 1967'de Ürdün, Mısır ile savunma anlaşması imzaladı. Suudi Arabistan ve 150 tank ile pekiştirilmiş Irak birlikleri, Ürdün'e gelmeye başladı. Bunlar bir hafta içinde yığınakları tamamlayabileceklerdi. Bu husus, iç hat savaşı yapacak olan İsrail için büyük önem taşıyordu.³³⁰

b) İsrail'in Savaşa Hazırlanması

İsrail'de askerlik 30 aya çıkarılmıştı. Bu hizmet sonunda yedeklik devresi başlıyor ve 45 yaşına kadar devam ediyordu. Yedeklik süresince her yıl, subaylar 48-58 gün, astsubaylar 36 gün, erler ise 30 gün eğitime tabi tutuluyordu. Kadın askerlerin muvazaflik süresi 18 aydı. Kadınlara da, yedeklik süresince her yıl eğitim yaptırılmaktaydı. Bunun süresi onbaşı ve erler için 30

329. George Jr. SCHLESINGER, *The Dynamics of World Power*, New York, 1987, s.234.

330. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, "Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler", Ankara, 1979, s.17.

gün, çavuş ve daha üst rütbeliler için 42-47 gündü. Eğitimde silaha hakimiyet, ikmalde çabukluk ele alınmıştı. Uçakların benzin, yağ ve mühimmat ikmalini 7,5 dakikada yapmak sureti ile hava kuvvetlerine fazla sorti (çıkış) olanağı sağlanıyordu.

Seferde görev alacaklara sözle, telefonla veya radyo ile seferberlik ilanı tebliğ edilince, yükümlüler önce celp merkezlerine oradan da üs kamplarına gidiyorlardı.

Üs kamplarında, kendilerine gerekli donatım veriliyordu. Böylece, İsrail ordusu seferberliğinin büyük kısmını 24 saatte, bütünü ise 72 saatte tamamlanabiliyordu. Yani, 50-60.000 kişilik İsrail ordusu, 72 saatte, her türlü harekâtı başaracak güçte olarak 264.000 kişilik bir mevcuda çıkıyordu.

Anavatan, hem küçük ve hem de nüfusu yoğun olduğundan, savaşların milli sınırlar dışında yapılması öngörülmüştü. Memleketi çevreleyen düşmanları teker teker yenip diğerine yönelecek güçte ve çeviklikte bir ordu kurmuşlardı. Kara kuvvetlerinde bütün sınıflar motorize hale getirilmiş, zırhlı birliklere önem verilmiş, hava hakimiyetinin sağlanması için hiçbir fedakarkarıktan kaçınılmamıştı.³³¹

Bünyesine yaya giden hiçbir personeli bulunmayan İsrail ordusu, son derece süratli bir şekilde Arap ordularının derinliklerine dalacak, hava kuvvetleri ve paraşütçü birliklerle işbirliği yaparak, sonuca kısa zamanda gidecek ve gereken yeni görev bölgelerine süratle intikal edebilecekti.

Hava kuvvetlerinde, asıl hedefleri şehirler ve sanayi bölgeleri olan bombardıman uçakları yerine, hem düşman hava kuvvetleriyle mücadeleye ve hem de kara kuvvetlerini desteklemeye uygun av-bombardıman uçaklarına önem verilmişti.

c) İsrail'in Savaş Planı

Planda Sina'da yığınağını yapan Mısır ordusu, ana hedef olarak seçilmişti. Bölge mahdud idi ve ilk mevziler yarıldıktan

331. Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.149.

sonra, oyalama muharebelerine uygun değildi. Süveyş'e varılması halinde, güneyden gelecek tehlike kalkacak, sonraki harekâta esasen direnci kırılan Suriye ve Ürdün orduları kolaylıkla saf dışı edilebilecekti.³³²

Başlangıçta, büyük kuvvetlerle Suriye-Ürdün cephesine taarruz edilmesi halinde, geniş ve derinliği olan bölgelerde oyalama muharebeleriyle vakit kaybedileceği ve hem de bunların yenilmesiyle savaş kazanılmış olamayacağı ve özellikle Mısır ordusunun İsrail içlerine ilerlemesi halinde, İsrail için ciddi tehlikeler doğabileceği düşünülmüştü.

Bu gerekçelerle savaştaki harekâtın esası, Ürdün ve Suriye cephelerinde savunma ve büyük kuvvetlerle Sina'daki Mısır ordusuna taarruz olarak saptandı.

General Moşe Dayan, Ürdün ordusunun taarruz edeceğini düşünerek, merkez kesimindeki birlik komutanı General Narkis'e: "*Takviye istiyerek Genelkurmayı rahatsız etme; dışını sık ve hiçbir şey isteme!*" talimatını vermişti.³³³

Anavatanın savunulması işi ise, sivil savunma örgütüne verilmişti. Kibbutz (Tarım üretim kooperatifi) sakinlerinden silah altına alınmayanlar, bölgelerinin korunmasından sorumlu idiler. Her kibbutz, hafif silahlarla donatılıyor, gerektiğinde hafif zırhlı silahlarla pekiştiriliyordu. Özellikle sınır bölgelerindeki ihtiyarlar ve çocuklar tahliye edilmiyor, vatan ile birlikte çoluk çocuğu için de savaşmak zorunda bırakılıyordu.

İstihbarata çok önem verilmişti. Bu amaçla büyük fedakarlıklar yaparak, içerde kalan akrabaları yolu ile Filistin mültecilerinden faydalandılar. Böylece hem düşmanlarının hazırlıklarını ve hem de elindeki silahlarını, mevzilerine varıncaya kadar tespit etmişlerdi.³³⁴

332. Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.152.

333. Prof.Dr.Fahir ARMAOĞLU, *age.*, Ankara, 1994, s.103.

334. Richard TURMAN, *Years of Trial and Hope*, New York, 1978, s.162.

Arapları hazırlıksız yakalayabilmek için Amerika ve İngiltere başkentlerinde sulh ve aracılık teması yapıldığı izlenimi uyandırırken, televizyon ve basında askerlerin plajlarda eğlence halini göstererek düşman devlet adamlarının ve ordu mensuplarının gevşek davranmalarını başarmışlardı; Mısır hükümet çevreleri, savaşın uzak olduğuna inandırılmıştı.

2. Tarafların Kuvvetleri ve Yığınağı

a) Tarafların Kuvvetleri

İsrail'i kuşatan Arap devletlerinin ve bunlara fiilen katılanların silahlı kuvvetleri toplamı 264.000 er, 800 tank ve 300 uçaktan ibaretti.

1967'de Tarafların Silah Gücü

ÜLKE	SİLAH GÜCÜ	SİLAH GÜCÜ	SİLAH GÜCÜ
	Er	Tank	Uçak
Mısır	240.000	1.200	450
Suriye	50.000	400	120
Ürdün	50.000	200	40
Irak	70.000	400	200
S.Arabistan	50.000	100	20
Lübnan	12.000	80	18
Kuveyt	5.000	24	9
Cezayir	60.000	100	100
TOPLAM	537.000	2.504	957
İsrail	264.000	800	300

Ancak, savaşa fiilen katılan komşu Arap ülkeleri kendi iç ve dış güvenliklerini koruma endişesiyle bu savaşa bütün kuvvetle-

rini tahsis etmemişler, edilenler de savaşın başladığı tarihte, yığınak bölgelerinde toplanamamışlardı.³³⁵

İsrail elbette, Arap ordularının yığınının tamamlanmasına seyirci kalamazdı. Bu yüzden Haziran 1967 Arap-İsrail savaşına yukardaki çizelgede görülen kuvvetlerin tamamıyla katılmış ve bu yüzden Mısır silahlı kuvvetleri de Sina cephesindeki 100.000 er ve 800 tanktan oluşan birlikleriyle İsrail taarruzunu karşılamak zorunda kalmıştı. Bu nedenle İsrail ordusu, Sina cephesinde kuvvet üstünlüğünü elde etmiştir.³³⁶

b) Arap Ordularının Yığınağı

(1) Mısır Ordusunun Yığınağı

Sina Yarımadasında 15 Mayıs 1967'ye kadar, Gazze'de 20. Tümen (Filistin Kurtuluş Ordusu) ile İsrail-Mısır sınırı boyunca tertiplenen 2. Tümen vardı. Mayıs ayı sonuna kadar beş Mısır tümeni daha gönderildi.

Bunlardan:

7. Piyade Tümeni :Raf'a-El Ariş bölgesinde,

3. Piyade Tümeni :Cebelil İbni, Bir Hasana bölgesinde,

6. Piyade Tümeni :Nagb, Kuntilla bölgesinde,

4. Zıhlı Tümeni :Bir Gıfgafa, Bir Tamara bölgesinde,

Özel Zıhlı Tümeni :Kuntilla batısı bölgesinde toplandı.

2. Piyade Tümeni :Sınır koruma ve gözetleme görevini bölgelerdeki tümenlere bırakılarak Abu Ageyla Kuseyma'da toplandı.

20. Piyade Tümeni :Gazzede bırakıldı. Böylece, Mısır'ın Sina Cephesindeki kuvveti 100.000'e yakın er ve 800 tanka ulaştı.³³⁷

335. Yearbook of the U.N., 1956-57. New York, 1957, s.174.

336. Yearbook of the U.N., 1956-57. New York, 1957, s.143.

337. George Jr. SCHLESINGER. *The Dynamics of World Power*, New York, 1987, s.243.

(2) Ürdün Ordusunun Yığınağı

Piyade birlikleri, sınır boyunca gruplandırılmıştı. Ceriko (Jericho) bölgesinde 3. Zırhlı Tugayın bir tank taburu ile pekiştirilmiş bulunan 27. Piyade Tugayı ile bunun biraz daha kuzeyinde 60. Zırhlı Tugayı bulunuyordu. 3. ve 40. Zırhlı Tugaylar ihtiyat olarak ayrılmıştı.

150 tank ile pekiştirilmiş Irak tümeni de Ürdün'e gelmeye başlamış ve Amman'a bir Mısır komando taburu gönderilmişti.

(3) Suriye Ordusunun Yığınağı

Her biri beşer tank taburu ile takviyeli beş piyade tugayı mevcuttu.

Bunlardan:

8, 11 ve 19. Piyade Tugayları: İsrail-Suriye sınırında;

90. Piyade Tugayı : Kuneytra kuzeyi bölgesinde

32. Piyade Tugayı : Kuneytra güneyi bölgesinde bulunuyordu. Vurucu kuvvet olarak da iki zırhlı tugay vardı.

c) İsrail Ordusunun Yığınağı

İsrail Ordusunun asıl muharebe timi yalnız başına muharebe etme yeteneğine sahip Zırhlı Tugay Grubu (zırhlı birlik, piyade, topçu, destek birlikleri, sıhhiye birlikleri ve karargâh) idi. İsrail tümenleri iki, üç veya dört tugaydan oluşuyordu. Genel Kurmay Başkanı General Rabin, İsrail ordusunu üç grup halinde tertiplemişti.³³⁸

General Gariş Komutasındaki Güney Cephesi birlikleri,

Generel Tal Tümeni : Gazze Güneyi, Hanyunus batısında,

General Şaro Tümeni : Nitsana doğusunda,

Generel Yoffe Tümeni : Daha geride olmak üzere Süveyş Kanalı genel doğrultusunda taarruz için tertiplenmişti.

338. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, "Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler", Ankara, 1979. s.23.

General Narksis Komutasındaki Doğu Cephesi birlikleri ise savunma amacıyla, Ürdün cephesinde tertiplenmişti.

Tuğgeneral Ellazer Komutasındaki Kuzey Cephesi birlikleri ise Suriye'den yapılması muhtemel taarruzlara karşı, savunma için tertiplenmişti.

3. Harekatın Başlaması

a) Kara Harekatı

(1) Sina Cephesi

İsrail taarruzu, Sina mevzilerini kuzey ve merkez kesimlerinden yarmaya ve komutanından erine kadar yedeklerden kurulu General Yoffe Tümeni ile Mısır ordusunca boş bırakıldığı tespit edilen her iki bölge arasındaki kum çölünü geçip Süveyş Kanalı'nı doğuya karşı örten Middle Geçitlerini tutmaya göre planlanmıştı.³³⁹

General Tal Tümeninin Harekatı: İsrail Güney Cephesi Komutanının emrinde üç tümen vardı. Bunlardan General Tal Tümenine (dört tugaylı), Gazze Şeridi güneyinde Raffah bölgesinden Mısır mevzilerini yarma görevi verilmişti. Hedef Raffah'ın 48 km batısındaki El Ariş'ti.

Raffah - Er Ariş bölgesi, kuvvetle sağlamlaştırılmış mevzilerde bulunan 7. Mısır Piyade Tümeni tarafından savunuluyordu Raffah ta bir piyade tümeni vardı. Raffah mevzilerinin güneyindeki kum çölüne kadar uzayan kısmında ise, 2. Piyade Tugayı mevzilenmişti. Bu mevzilerin önü ve araları mayın tarlalarıyla kirletilmiş engeller ve tanksavar toplarıyla kuvvetlendirilmiş ve dakikada 5 ton mermi atacak kapasitedeki topçu birlikleri ile desteklenmişti.³⁴⁰

General Tal topçu ateşi altında ve mayın tarlalarında kayıp vermemek ve zaman kaybetmemek için 20. Mısır Tümenine

339. Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.147.

340. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları. "Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler". Ankara. 1979. s.27.

müdahale tehlikesine rağmen bir tugay grubu kadar kuvvetiyle Hanyunus üzerindeki Raffah mevzinin kuzeyine taarruz etti. Burada mevzi ile deniz arasında mayınla kirletilmemiş çok dar bir kısım vardı.³⁴¹

İkinci Tugayına, Mısır savunma mevzilerine bir tank taburu ile taarruz edip düşmanı tespit etme, kalan kısmı ile Raffah'tan güneye doğru uzanan savunma hattını ve mayın tarlalarını çölden geçip güneyden dolaşmak sureti ile kuşatıp, yan ve gerilerine taarruz etme görevini verdi.

Mısır ordusu çöl bölgesinde harekâtın yapılamayacağı kanısına vardığından bölgeyi kısım kısım mayınla kirletmek ve cephe gerisinde kuvvetli zırhlı birlikler bulundurmakla yetinmişti.³⁴²

5 Haziran 1977 saat 08:15'te savaş başladı. Kuzeydeki tugay, kısa zamanda, Hanyunus mevzilerini yardı. Yarma yerlerinden dalarak Raffah mevzilerine çatmadan, deniz ile Mısır savunma mevzileri arasından ve tek kol halinde, güneybatıya, Şeyh Züev'e doğru ilerledi ve bir kısım kuvvetleri ile Raffah'taki savunma mevzilerinin yan ve gerilerine taarruz etti. İkinci tugayının büyük kısmı ile, kum tepelerinin güneyinden dolaşarak 7. Piyade Tümeni savunma mevzilerinin gerisine düşmeyi başardı.³⁴³

Bu tugay, 7. Tümen güneyinde bulunan Mısır zırhlı birlikleri ile yapılan tank savaşında ağır kayıplara uğradı ve hatta yok edilme tehlikesi ile karşılaştı. General Tal, ihtiyat tugayını da bu savaşa soktu İsrail Hava Kuvvetleri'nin de müdahalesi ve cansiperane çabasıyla Mısır zırhlı birliklerine ağır kayıplar verdirdi. Öğleden sonra ihtiyat tugayının geri kalan kısmı ile de pekiştirilerek, El Ariş doğrultusunda ilerledi. Böylece o gece, El Ariş'e

341. Hanan ASHRAWI, **This Side of Peace**, New York, 1995, s.74.

342. Yearbook of the U.N., 1956-57, New York, 1957, s.221.

343. Richard MOORE, **The Arab-Israeli Conflict**, London, 1976. s.376.

yapılması planlanan hava indirme ve denizden çıkartma harekâtı iptal edildi.

Kuzeydeki İsrail tugayı, Şeyh Züev'deki Mısır direnişini kırarak El Ariş'in sekiz kilometre doğusunda Cirede (Girede) mevzisiyle temas sağlandı. Koruganlarla pekiştirilmiş Girede mevzileri 5 Haziran 1967 Pazartesi gece yarısına doğru yarıldı ve El Ariş ele geçirildi. General Tal 6 Haziran 1967 Salı günü öğleye doğru, ihtiyat tugayıyla Mısır'ın Sina ordusunun son savunma mevzi olan Bir Laffana'yı ele geçirdi.³⁴⁴

Bu savaşlar sırasında, General Yoffe tümeninden bir tugay çöl üzerinden Bir Lahfan güneyine gelerek, güneyden gelen Mısır birliklerini El Ariş ve Bir Lahfan savaşlarına müdahale etmemeleri için savunmaya geçti. İsrail Hava Kuvvetleri hava egemenliğini sağlamış olduğundan, kara savaşlarını destekliyordu.

Hanyunus, ve Raffah mevzilerinin yarılmasından sonra, General Tal Tümeninden bir Tuğgeneral, Gazze şeridinin güney ucundan 20. Mısır tümenine taarruz etti. 6 Haziran Salı günü saat 12:45'te Gazze'yi ele geçirdi.

El Ariş ve Bir Lahfan mevzilerini ele geçirdikten sonra, teşkil edilen özel zırhlı görev kuvveti, El Ariş-Romani yolundan ilerleyerek 7 Haziran 1967 sabahı, El Kantara'ya vardı. General Tal, Bir Lahfan'dan General Abraham Yoffe ile buluşmak ve birliklerin koordineli olarak Süveyş kanalına ilerlemesini sağlamak üzere, Cebelil İbni'ye geldi. Cebelil İbni'nin, 16 km batısında bulunan Bir Hamama'daki Mısır savunma mevzilerine taarruz edilerek bu mevziler 7 Haziran 1967 saat 09:00'da ele geçirildi. Buradan Bir Gıfgafa batısındaki sırtlara yöneldi. Bir Gıfgafa'nın 24 km kuzeybatısındaki Cibeli Kiderya'da, İsmailiye'den sevk edilen Mısır birlikleriyle temas sağladı.³⁴⁵

344. George Jr. SCHLESINGER, *age.*, New York, 1987, s.392.

345. Richard MOORE, *The Arab-Israeli Conflict*, London, 1976, s.367.

Hava kuvvetlerinin desteğiyle bu mevzilerin kuzey kanadına yaptığı taarruz ile 8 Haziran 1967’de kanalın doğuya karşı örten sırtlar hattı ele geçirilmiş oldu. 8-9 Haziran gecesi taarruz sürdürüldü ve 9 Haziran 1967’de İsmailiye’de Süveyş kanalına vardı.

General Abraham Yoffe Tümeninin Harekatı: Develerin bile geçemeyeceği düşüncesiyle önemli yerleri mayınlarla kirletilen ve yalnız gözetleme ile yetinilen çölden (General Tal birliklerini 32 km güneyinde) General Abraham Yoffe tümeni sınırı geçti. Karşısında direnme olmadığından bir günde 95 km yol kat ederek Bir Lahfan’a geldi ve güneye karşı savunma taktikleri alarak Cebeli İbni bölgesine kaydırılan Mısır birliklerinin El Ariş ve Bir Lahfan savaşlarına müdahalesini önledi.

General Şaron tümenin Abu Ageyla berkitilmiş mevziini ele geçirmesinden sonra Abu Ageyla kuzeyinden Cebelil İbni’ye ilerledi ve 7 Haziran 1967 Çarşamba günü saat 6’da Cebelil İbni’ye vardı. Burada General Tal ile buluşarak Cebelil İbni, Bir Gafgafa, İsmailiye yolu ve kuzeyinin General Tal tümenine Bir Hasan, Bir El Tamada, Mitla Geçidi, Süveyş yolu ve güneyinin Yoffe tümenine tahsis edilmesi kararlaştırıldı. Bu istikametleri örtmek ve çekilen üç Mısır tümenini himaye etmek maksadıyla Bir Hamına ve Bir Hasana’daki mevzilerde savunmaya geçilmişti. General Yoffe tümeni, kendi yolunu kapayan Bir Hasana’daki mevziye hava kuvvetleri ile işbirliği yaparak taarruz etti ve 7 Haziran 1967 günü saat 09:00’da bu mevziyi ele geçirdi.³⁴⁶

Albay İshak komutasındaki müretteb bir muharebe grubunu, Bir Hasan, Bir El Tamada yolu ile kanalın doğuya karşı savunmasına müsait olan Cebelil El Ciddi, Mitla Geçidi ve Cebeli Zürada sırtlarını ele geçirmek üzere sevk etti. 7 Haziran 1967 saat 18:00’de Mitla Geçidi (23 km uzunluğundaydı.) ele

346. George Jr. SCHLESINGER. *The Dynamics of World Power*, New York. 1987. s.264.

geçirildi ve geri çekilmekte olan birliklere karşı savunma taktikleri alındı. 9 Haziran 1967 Cuma günü saat 02:00'de Şalufa doğusu Süveyş kanalı-Rassudur hattına ulaşıldı.

General Şaron Tümeninin Harekatı: Abu Ageyla mevzileri, ana stratejik yol üzerinde, Mısır-İsrail sınırının 24 km batısında El Ariş ile Cebeli Libni ve El Kuseyma'dan gelen yolların kavşağına hakimdi ve kuvvetle berkitilmişti.³⁴⁷

Kum tepeleri arasında ve 5 km uzunluğundaki bu mevzi, birbirine paralel 3 savunma hattından olmuştur. Birinci hat ile ikinci hat arasında 250 m, ikinci hat ile üçüncü hat siperleri arasında 500 m mesafe vardı. İkinci piyade tümeninin bir tugayı tarafından savunulan bu mevzi, koruganlar, tank engelleri ile pekiştirilmiş, önü, araları ve yanları mayınlarla kirletilmişti. Tanksavar birlikleri ve altı topçu alayı tarafından da destekleniyordu. Kuşatmaları önlemek için heriki kanat gerisinde zırhlı birlikler mevzilenmişti.

Böyle bir mevzi ve buradaki birlikleri düşürmeden Sina yarımadasına dalıp Süveyş'e varılamazdı. Aksi taktirde ilerleyen birliklerin geri yolları tehlikeye düşer, ikmal ve tahliye mümkün olmazdı.³⁴⁸

Abu Ageyla, Kuseyma mevzilerinin ele geçirilmesi görevi, General Şaron tümenine verildi. İstihbarat kanalı ile mevziin işgal ve tertibatı hakkında geniş bilgiye sahip olan General Şaron, bölgenin maketini yaptırdı. Kum sandığı çalışmalarıyla birliklerinin koordineli olarak nasıl taarruz edeceğini tespit ettirdi. Mevziin pazartesi gecesı yapılacak taarruz ve kuşatmayla düşürülmesi kararlaştırıldı.

Taarruz Planı: İstihkam birlikleriyle Mısır mevziinin kuzey kanadındaki mayın tarlalarından gedikler açılacak ve piyade birlikleri, açılan gediklerden mevzilere girecekti.

347. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, "Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler", Ankara, 1979, s.23.

348. Richard MOORE. *The Arab-Israeli Conflict*, London, 1976. s.371.

Tanklar, kuzey kanadından mevzii yaracak ve Altı topçu alayı, taarruzu ve mevzi derinliğindeki muharebeleri destekleyebilmesi için, mümkün olduğu kadar ilerde mevzilenecekti.

Hava kuvvetleriyle işbirliği yapılacak ve Hava indirme birlikleri, geniş araziye dağılması mahzuruna karşı paraşüt ile atılmayıp helikopterlerle Abu Ageyla mevzii kuzeybatısına indirilecek ve mevzi gerilerine taarruz edecekti.³⁴⁹

Geri çekilme yollarını kapamak ve takviye almasını önlemek için bir tank alayı ile geri yolları kesilecek ve mevzi gerisine taarruz edilecekti.

5 Haziran 1967 Pazartesi saat 09:00'da sınırı General Şaron tümeni, sınır boyundaki ve mevzi ilerisindeki birlikleri atarak saat 15:00'te Abu Ageyla mevzilerine 8 km yaklaştılar. Bu tank alayı, Abu Ageyla kuzeyinde, bir Mısır taburu tarafından tutulan mevziye, hava kuvvetleriyle işbirliği yaparak taarruz etti ve mevziyi ele geçirmeyi başardı. Karanlık bastıktan sonra da Cebelil İbni'den gelen yol kavşaklarına kadar ilerledi.

Tank ve havanlarla takviyeli bir keşif birliği, Kuseyma-Abu Ageyla yolunu kesmek üzere taarruz etti. Böylece, Abu Ageyla mevziine, El Ariş ve Cebelil İbni'den gelecek takviye yolları kesilmiş oldu. Hava kararırken de mevziin kuzeybatısına, helikopterlerle paraşütçü taburu indirildi. Saat 21:45'te Abu Ageyla mevzii tamamen kuşatılmıştı.

Genel komutanlık karargahından, hava desteğinin daha etkili olabilmesi için taarruzun ertesi güne bırakılması tavsiye edildi. Buna rağmen General Şaron, Mısır ordusunun gece muharebesinde zayıf olduğunu bildiğinden 22:45'te topçu ateşi desteğinde taarruza geçti. İstikham birlikleri mayınları temizledi ve piyade birlikleri mevzilere girdi. 6 Haziran 1967 Salı günü saat 06:00'da, Abu Ageyla mevzii ele geçirildi. Bundan sonra, Ku-

349. George Jr. SCHLESINGER. *age.*, New York. 1987. s.272.

seyma bölgesine taarruz edilerek buradaki Mısır birlikleri bertaraf edildi.³⁵⁰

Artık son safha başlamıştı. General Tal ve General Yoffe tümenleriyle geri çekilme yolları kesilmiş olan Mısır ordusunun geri kalanına, hava kuvvetleriyle işbirliği yapan General Şaron tümeni taarruz ve takibe devam ediyor, imha bölgesine doğru itiyordu.

7 Haziran 1967 Çarşamba günü saat 18.00'e kadar, Abu Ageyla'dan Nakhl'e giden yolun dörtte üçü aşılmıştı. Düzensiz bir şekilde çekilen Mısır ordusundan geriye kalanlarının direnmesi tamamen kırıldı. Bazı birlikler, 7/8 Haziran gecesi, silah ve donatımını ve hatta tanklarını bile bırakarak Mitla Geçidi'ne doğru kaçıyorlardı. Ayakkabıya alışık olmayan bedevi askerler çölde yalınayak yürümeyi tercih ediyorlardı. Bir Mısır tank tugay komutanı olan Tuğgeneral Ahmet Elnabi, Mitla Geçidi'nde esir alındı. Sorguya çekildiğinde: *"Gece, yan ve gerilerimizden tank ve motor sesleri duyduk, kuşatıldığımızı anladık, başımızın çaresine bakmak zorunda kaldık."* demişti. Halbuki kuşatıldığı sanısını veren motor ve tank sesleri, Mitla Geçidi'ne doğru çekilen bir başka Mısır zırhlı tugayından geliyordu.³⁵¹

Şarm El Şeyh bölgesinde Akabe körfezine hakim burnu tutan Mısır birlikleri, 7 Haziran 1967 Çarşamba günü saat 11:00'de bölgeyi boşaltılar. Helikopterle indirilen ve Eylat'tan gönderilen birlikler, Şarm El Şeyh'i işgal etti. Böylece, Tiran boğazından, İsrail hücumbotları serbestçe geçmeye başladı.³⁵²

8 Haziran 1967 Perşembe gecesi, Mısır'ın Sina Ordusu tamamen yok edilmiş ve Mısır da ateşkes çağrısını kabul etmek zorunda kalmıştı.

350. George Jr. SCHLESINGER, *age.*, New York, 1987, s.275.

351. George Jr. SCHLESINGER, *age.*, New York, 1987, s.334.

352. Richard MOORE, *The Arab-Israeli Conflict*. London. 1976, s.384.

(2) Ürdün Cephesi

İsrail Başkomutanlığı, Ürdün'ün, 1956 savaşlarında olduğu gibi bu savaşa da katılmayacağını ümit ediyordu.

İsrail, iç hatta bulunması gereği, büyük kuvvetleriyle Sina cephesinde savaştığından, başlangıçta Ürdün cephesinde savunmayı planlamıştı.

3 Haziran 1967 akşamı, bir Mısır komando taburu Amman'a gelmiş, 4 Haziran Pazar günü akşamı da 150 tank ile takviyeli Irak piyade tümeninin öncüleri, Ürdün nehrinin batısına geçmeye başlamıştı. Irak Hava Kuvvetlerinden bazı hava birlikleri de Irak batısındaki havaalanlarına intikal ettirilmişti.

İsrail ordusu, Ürdün'ün muhtemel saldırılarına karşı siperler hazırlamış, bölgelerindeki gençler ve çağ dışı olanlar bu çalışmalara katılmış, bazı önemli taarruz istikametleri, mayınlarla kapatılmıştı.

5 Haziran 1967 saat 08.30'da Kudüs ve çevresinde başlayan karşılıklı ateş, saat 11.30'da bütün İsrail-Ürdün sınırına sıçradı. Uzun menzilli Ürdün topçularının taciz ateşi, Tel Aviv ve Ramad David hava üssünde hasara yol açtı.

Ürdün birlikleri, Kudüs'ün hemen doğusunda, askerden arınmış İsrail bölgesi olan Skopus dağına, Zeytin tepesine ve "Ağlama Duvarı" gibi önemsiz bölgelere taarruz etti ve ele geçirdi.

5 Haziran 1967 saat 14.15'te Sina cephesinden El Ariş'e yapılması planlanan hava indirmesinden vazgeçilmesi üzerine, iki paraşüt taburu, Merkez Cephesi Komutanlığı emrine verildi.³⁵³

Ürdün uçaksavar topçusu çok zayıftı. İsrail Hava Kuvvetleri, savaşın başlamasından 24 saat sonra, hava egemenliğini sağlamıştı.

General Narksis, 6 Haziran 1967 saat 1425'te paraşütçü taburu ve hava kuvvetlerinin desteği ile karşı taaruza geçti ve Ku-

353. T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları Konferanslar Serisi. No. I. Ankara. 1975. s.78.

düs'e hakim tepeleri ele geçirdi. Burada kuzeye Ramallah'a taarruz etti ve 6/7 Haziran gecesi Ramallah'ı ele geçirdi.

Tuğgeneral Elazar emrindeki birlikler 6/7 Haziran 1967 gecesi kuzeyden Canin (Jenin) e taarruz etti. Bu kesimde 25. Ürdün Piyade Tugayı ve Nablus kuzeyinde 40. Zırhlı Tugay vardı. Zırhlı tugay, hava kuvvetleri ile baskı altına alındı. Gün ağarırken Canin düştü. Ramallah bölgesindeki birliklerle bağlantılı olarak yapılan taarruz sonucu Nablus ele geçirildi.

Kudüs'ten güneye taarruz eden birliklerde Beytullahim ve Hebron'u ele geçirdi. İsrail birlikleri Ürdün mevziine ve Lüt gölüne hakim olan sırtları tamamen ele geçirmişti. Kudüs'ün kuzey ve güneyindeki birlikler, taarruzlarını doğuya sürdü ve 7 Haziran 1967 Çarşamba akşamına kadar, Ürdün nehrinin batısındaki bütün toprakları ve Ürdün nehri üzerindeki Allenbi ve Damia köprülerini kontrolleri altına aldılar.

Topçu taciz atışlarının yapıldığı Tül-Karin ve bunun güneyindeki Kalkia bölgelerine taarruz eden İsrail birlikleri de kısa zamanda hedeflerini ele geçirdi ve özellikle Kalkia'yı tamamen tahrip etti.

(3) Suriye Cephesi

Taberiye Gölünü ve bu göle akan nehri önüne alan Suriye mevzileri, 19 yıldan beri, beton koruganlar ve tesislerle berkitilmişti. Mevzi gerisinde mevzilenen 16 km menzilli roketler ve 25 km ye kadar menzilli çeşitli cins ve çapta sekiz topçu alayı (265 adet top) ile destekleniyordu.³⁵⁴

Savaş, 6 Haziran günü, bütün sınır boyunca ve sivil yerleşme alanlarını da hedef alan piyade ve topçu atışlarıyla başladı. Aynı gün, her biri 15-20 tank ile pekiştirilmiş üç piyade taburu ile

354. T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları Konferanslar Serisi. No.1, Ankara, 1975. s.80.

kuzey bölgesindeki Tel-Dan kibbutzu, Dan ve Shear Yashuv adlı göçmen köylerine üç mevzii taarruzu yaptılar. İsrail Hava Kuvvetleri, 5 Haziran 1967’de Suriye cephesinde hava hakimiyetini sağlamış, İsrail kuzey ordusu ise, savunma için düzenlenmişti.

6 ve 7 Haziran 1967 günleri, İsrail Hava Kuvvetlerince, Suriye mevzileri ve zırhlı birlikleri bombalandı.

General Elazar 9 Haziran 1967 Cuma günü saat 11:30’da Kefar Scold üzerinden taarruza başladı. Özellikle Tel Fagr bölgesinde şiddetli savaşlar oldu.

Üç saatlik savaş sonucu, Suriye mevzilerine girildi. Sıklet merkezi yerinde Suriyelileri yanıltmak için, daha güneyde bulunan üç bölgeden de tali kuvvetlerle taarruz edildi. Bir piyade, bir zırhlı tugay, paraşüt birlikleri ve istihkamlılardan kurulu özel görev kuvveti, Kefar Scold doğusunda iki köprübaşını ele geçirmeyi başardı.

General Elad komutasındaki İsrail birlikleri Taberiye gölü güneyinden taarruz etti ve paraşüt taburu ile işbirliği yaparak Butnye’yi ele geçirdi.

10 Haziran 1967 günü taarruzunu sürdüren İsrail birlikleri Kuneytra’ya yöneldi ve 14:30’da Kuneytra’yı ele geçirdi. Kuneytra bölgesindeki iki Suriye piyade tugayı ile iki zırhlı mekanik tugay, başkenti savunmak için, Şam’a doğru çekilmeye başladılar.

Böylece İsrail kuvvetleri Kuneytra platosuna tamamen hakim olmuşlardı.

BM’nin 10 Haziran 1967 Cumartesi akşamı saat 19:30’da “ateşkes” çağrısı üzerine çarpışmaya son verildi.

b) Deniz Harekatı

Haziran 1967 başında İsrail ve Mısır donanmaları şu gemilerden oluşuyordu:

Gemi Cinsi	Mısır	İsrail
Muhrip	7	3
Denizaltı	12	3
Denizaltı ve Avcı Gemisi	12	1
Hücumbot	32	8
Füze Taşıyan Hücumbot	18	-

İsrail'in Aşdod (Ashdod) da bir deniz üssü; Mısır'ın, Akdeniz'de Port Said ve İskenderiye'de iki deniz üssü vardı.

Savaştan az önceki günlerde İsrailliler, dört çıkarma aracının, karadan, Akabe Körfezinin kuzey ucuna taşıdılar; gece, tekrar içeri götürüp gündüz yeniden denize indirdiler. Böylece 1956'da olduğu gibi, Şarm El Şeyh'e çıkarma yapılacağı kanısını uyandırdılar. Bu suretle, Mısır donanmasının %30'unun Kızıldeniz'e kaydırılmasını; Akdeniz'deki Mısır Deniz Kuvvetlerinin zayıflamasını sağladılar.³⁵⁵

İsrail donanmasının ana görevi, İsrail kıyılarını ve özellikle Tel Aviv'i korumak ve hava kuvvetlerinin desteği altında, Mısır kıyılarına çıkarma yaparak Sina cephesindeki kara harekâtını desteklemektir.

Mısır Sina ordusunun askeri ve lojistik ana üssü olan El Ariş'e karşı 5 Haziran 1967 Pazartesi gecesi, hava indirme harekâtı ile koordineli olarak, bir çıkarma planlamıştı. Ancak General Tal Tümeninin Hanyunus ve Rafah üzerinden El Ariş'e ilerlemesi üzerine bu harekât iptal edildi.

5 Haziran 1967 Pazartesi gecesi İsrail deniz birlikleri Mısır donanmasının Port Said deniz üssüne taarruz etti. Füze taşıyan iki Mısır hücumbotu, limandan dışarı çıkarak kısa bir süre deniz savaşı yaptı ise de tekrar limana döndü. İsrail donanması, Port Said açıklarında bekledi; İskenderiye deniz üssünden takviye

355. T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları. age.. Ankara. 1975. s.83.

kuvvetlerinin gelmesini önlemeye çalışacaktı. Port Said Limanına giren bir İsrail denizaltısı, kurbağaadamlarla işbirliği yaparak iki Mısır denizaltısı ve iki OSSA füzesi taşıyan hücumbotu hasara uğrattı. Bu harekât sırasında altı kurbağaadam Mısır donanmasınca esir alındı.³⁵⁶

Port Said'de bulunan Mısır donanmasına ait gemiler, 6 Haziran 1967 Salı günü, Port Said'i terk ederek İskenderiye deniz üssüne çekildi. Böylece Mısır donanmasının İsrail kıyılarına yapabileceği büyük çaptaki harekât önlenmiş oldu.

6 Haziran 1967 gecesi, üç Mısır denizaltısından ikisi Hayfa kuzeyi ve Mısır güneyine, birisi Aşlod önüne olmak üzere İsrail kıyılarına gelerek taarruz etti ve bazı hasarlara yol açtı.

c) Hava Harekatı

5 Haziran 1967 günü saat 07:45'te İsrail Hava Kuşvetlerine ait savaş uçaklarının ilk taarruz grubunu Mısır hava alanı (El Ariş, Cebeli İbni, Bir Gıfkafa, Bir Tamada, Abu Süeyr, Kabrit, İnchas, Kahire-Batı, Beni Suayf ve Fayid) üzerinde bulunuyordu. Uçakların aynı anda hedeflerinin üzerinde bulunabilmesi için titizlikle hesaplanan zaman aralıkları ile üstlerinden kaldırılmışlardı. Her taarruz ikili kol halinde olmak üzere dört uçakla yapılmıştı.

Sonraki taarruz dalgalarında El Mansura, Helvan, El Minya, Almaza, Lüksor, Dever Soir, Hurgada ve Ras Banas hava alanlarına da taarruz edildi.

Taarruz saati, vadilerdeki sisin saat 07:30'da kalktığı, personelin görevi başına saat 08:30'da geldiğine göre tespit edilmişti.

Mısır'da 23 radar (16'sı Sina yarımadasında mevzilenmiştir.) vardı. Radar görüş alanları dışından ve özellikle kuzeyden deniz üzerinden kavisler çizerek yaklaşılmış, kara veya deniz üzerinden 10 m'nin altında uçarak hedeflere baskın yapılmıştır. Radar-

356. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı. "Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler," Ankara. 1979. s.71.

ların elektronik dalgalarla karıştırılmasından şüphe uyandırması için vazgeçilmiştir.

İsrail uçakları ilk dalgası hedef üzerinde, ikinci dalgası yolda, üçüncü dalgası meydanlarda uçuşa hazır olarak gruplandırıldı. Bunlar hedefe gidiş için 22.5 dak. hedef üzerinde 7.5 dak., üssüne dönüş 20 dak., uçakların benzin yağ ve cephane ikmali için de 7.5 dak. (toplam olarak 57.5 dak. zaman aralıklarına göre ayarlanmıştı. Böylece her uçak günde 8 hatta 10 çıkış yapabiliyordu. Arap uçaklarına göre olan sayıca azlığını kapatıyordu. Savaşın ilk iki gününde mahdud hava meydanlarından 10.000'den fazla çıkış yapılmıştı. Bu sonuç, tamamen feragattı (üstün fedakarlık) ve ustalık kadar meydan geri hizmetlerinin koordineli çalışması ile sağlanmıştı.

Uçakların aldığı isabet yaraları 1 saatte onarılıp uçuşa hazırlanabiliyordu. Mısır uçakları ise günde iki çıkışa göre planlanmıştı.

İsrail savaşın ilk günlerinde hava üstünlüğünün sağlanmasına ve Sina cephesinde savaşan birliklerin desteklenmesine önem vermiş. Anavatanın korunmasını sadece 12 uçağa bırakmıştır. Bu 12 uçaktan 8'i havada devriye hizmeti görürken 4'ü pist başında ve harekete hazır olarak bekliyordu.

İsrail Hava Kuvvetleri 5 Haziran 1967 günü yaptığı taarruzlarla Mısır meydan ve pistlerini kullanılmaz hale getirmeyi ve özellikle Mig-21'lerin (uzun menzilli bombardıman uçağı) yerde veya havadayken tahribini planlamıştı. Bu savaşta 393'ü yerde olmak üzere 416 Mısır uçağı düşürmüştü veya tahrip etmiş olmalarına karşılık İsraililer 6'sı tanklara karşı kullanılan roketlerle donatılmış Touga-Magister eğitim uçağı olmak üzere 26 uçak kaybetmişlerdir. Yapılan 64 hava muharebesinde 50 Mısır Mig uçağı düşürmelerine karşılık kendileri hiç Mirage uçağı kaybetmemişlerdir. Suriye ve Ürdün cephelerindeki hava üstünlüğünün sağlanması için 25 dak. kafi gelmişti.

Böylece İsrail Hava Kuvveti 6 Haziran Salı günü kısmen, ertesi günü de kara harekâtı ile işbirliği yaparak zaferin süratle kazanılmasına etken olmuştur. Bu başarıya ulaşabilmesi için:

(1) İlk 80 dak.'lık harekâtın planlanması ve planın geliştirilmesi amacıyla 16 yıl çalışılmıştır.

(2) Düşman hava meydanları ve bu meydanlardaki uçakların sayısı cins ve özellikleri ile radarlı uçaksavarların ve füzelerin yerlerini ve kabiliyetlerini istihbarat yolu ile devamlı öğrenmişlerdir.

(3) Pilotların yorgunluk ve güçlülere dirençli olabilmesi için gençlerden (yaş ortalaması 23) seçilmesine dikkat edilmiştir.

4. 1967 Arap-İsrail Savaşının Siyasi Sonuçları

(1) Ürdün kesiminden yapılacak Arap ordularının taarruzu ile ikiye bölünmeye uygun olan İsrail sınırı düzeltilmiş; Suveyş kanalına kadar olan toprakları ele geçirmekle, İsrail'in iç hat manevra olanakları çoğalmıştır.

(2) İsrail sınırlarının Arap devletleri aleyhine daha da genişlemesi, hem Filistin mültecileri sorununun çözülmesini bekleyen kitleyi çoğaltmış ve hem de Arap halkının kin duygularını artırmıştır.

(3) Arap ordularının teşkilatlanmış ve modern silahlarla donatılmış İsrail ordusu karşısındaki yenilgisi Arap devletleri arasındaki işbirliği zorunluluğunun doğmasına sebep olmuştur.

(4) Arap ülkeleri, genişleyen İsrail sınırının kendi topraklarına da dayanacağı endişesiyle, mümkün gördüğü bütün olanak ve kuvvetlerini Mısır veya Suriye emrine vermiştir.

(5) İsrail'in ihtiyacı olan silahları ABD'den sağlaması; Arapları SSCB ile daha sıkı işbirliğine sevk etmiştir. Bu da ortadoğu Sovyetler Birliğinin yerleşmesi sonucunu doğurmuştur.

(6) Arap ülkelere malzeme gönderilmesi ve personelin eğitilmesini sağlamak amacıyla Ortadoğuya yerleşen Rusların, Ak-

deniz’de kurduğu deniz üsleri, NATO ve TÜRKİYE için hayati önlem taşıyan Akdeniz’de hissedilir derecede etkilemiştir.

5. Savaş Sonunda Kudüs’ün Durumu ve Mescid-i Aksa’dan İslam Konferansına Giden Yol

1967 Savaşının mühim neticelerinden biri de, o tarihe kadar yarısı (batı kısmı) İsrail’in, yarısı da (doğu kısmı) Ürdün’ün elinde bulunan ve Müslümanlar için Mekke’den sonra en kutsal şehir olan Kudüs’ün bu savaş ile tümünün İsrail’in eline geçmesiydi.

Daha önce de belirttiğimiz üzere Kudüs şehri daha 1947’de BM’de Filistin’in taksim kararı alındığı zaman dahi ayrı bir varlık bir *“corpus separatum”* olarak ve statüsü de hep milletlerarası nitelikte düşünülmüştü. Kudüs’ün bu niteliği 1947’den 1967’ye kadar olan dönemdeki BM kararlarında daima vurgulanmıştı. 1948-49 savaşı sonunda İsrail, Kudüs’ün batı yarısını eline geçirdiği zaman dahi BM kararları İsrail’e uyarıda bulunarak Kudüs’ün milletlerarası niteliğini bozabilecek tedbirler almaktan vazgeçmesini ve bu tedbirlerin geçersizliğini bildirmişti.³⁵⁷

Yine daha önce de belirttiğimiz gibi 1967 savaşında İsrail’in Kudüs’ün tümünü ele geçirmesi ve şehirde tamamen kendi kanunlarına ve kendi yönetimine hakim kılması Müslüman ülkelerin tepkileriyle karşılaşmış ve BM Genel Kurulu 4 Temmuz 1967 ve 2253 (es-V) sayılı ve 14 Temmuz 1967’de de 2254 (es-V) sayılı kararları ile İsrail’e sert uyarılarda bulunmuştur. Denebilir ki 1967 Savaşından sonra İsrail’in işgal ettiği toprakların geri alınması esasında Arap devletlerinin bir meselesi haline geldiği halde Kudüs’ün tümünün İsrail’in işgaline girmesi bütün Müslüman dünyasının en hassas konusu olmuştur.

357. Winston S.CHURCHILL. *Son Arap İsrail Harbi (5-10 Haziran 1967)*, Çev.: Remzi YELMAN, Ankara. 1969, s.87.

Şunu da belirtelim ki BM de Kudüs konusunun teşebbüsü 1967'den sonra en fazla Pakistan'ın elinde olmuştur. Bu sebeptendir ki Pakistan ve Senegal'in teşebbüsü ile güvenlik konseyi 21 Mayıs 1968'de 2 çekimsere (Amerika ve Kanada) karşı 13 oyla kabul edilen 252 sayılı kararında genel kurulun 2253 ve 2254 sayılı kararlarına aykırı hareket etmesinden dolayı İsrail'i kınayarak İsrail'in Kudüs ile ilgili olarak aldığı bütün tedbirleri geçersiz saydığını bildirmiş ve bu tedbirlerin İsrail'den geri almasını istemiştir.³⁵⁸

Güvenlik konseyi 3 Temmuz 1969'da aldığı 267 sayılı kararında da 252 sayılı kararını hemen hemen aynen tekrarlamıştır. Ama bu kararların hiçbiri İsrail'in tutumu üzerinde tesirli olmadığı gibi BM de kararlarında sözünü ettiği sert tedbirlere başvurmamıştır.³⁵⁹

İşte Kudüs'te durum bu iken Ürdün hükümeti 21 Ağustos 1969 günü güvenlik konseyi başkanına bir telgraf çekerek o sabah saat 07:20'de Kudüs'teki El-Aksa Camiinde çıkan ve 3 saat süren yangında caminin bazı mühim kısımlarının yandığını Kudüs'ün tamamen İsrail işgali altında olduğuna göre bu yangında da İsrail'in sorumlu bulunduğunu belirterek BM kararlarına saygı göstermeyen İsrail'e karşı etkin tedbirler alınmasını istedi.³⁶⁰

İsrail ise 22 ve 25 Ağustos günlerinde güvenlik konseyi başkanına gönderdiği mektuplarda üzüntüsünü ifadeyle hadisenin bir komisyon tarafından soruşturulmakta olduğunu bildirdi.

Lakin El-Aksa (Mescid-i Aksa) yangını Arap ve Müslüman dünyasını yerinden oynattı. Arap dünyası bu yangını İsrail'in kasten çıkardığı inancındaydı. Fakat kısa sürede anlaşıldı ki yangın Denis Michael Rohan adındaki Avusturyalı bir din yobazı tarafından çıkarılmıştır.

358. George Jr. SCHLESINGER, *age.*, New York, 1987, s.403.

359. Yearbook of the U.N. 1968, pp. 264-265

360. Yearbook of the United Nations, New York, 1969, s.220.

Yangın haberi üzerine Amman, Bağdat, Şam ve Kahire ile başkentlerinde İsrail'e karşı cihat yani kutsal savaş ilan edilmesini isteyen gösteriler yapıldı. Pek çok Müslüman ülke 21 Ağustos ile 2 Eylül arasında güvenlik konseyinin kınama ve protesto telgrafları gönderdi. Bütün İslam dünyasında İsrail'e karşı bir kampanya başladı. *(El-Aksa yangını dosyası ile Türkiye'nin "tepkili" fakat "soğukkanlı" olduğu görülmüştür. Başbakan Süleyman Demirel, hadisenin ertesi günü 22 Ağustosta verdiği demeçte, "Türkiye, Mescid-i Aksa'nın yangın felaketi karşısında diğer dünya Müslüman memleketlerinin yanında yer almaktadır." derken, "Hükümetimiz hadisenin sebeplerinin bir an önce öğrenilmesi üzerinde durmaktadır." diye ilave ediyor ve bu sebeplerin siyasi nitelikte olması halinde durumun vahim olacağını belirtiyordu. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'de verdiği demeçte "Mescit-i Aksa bütün Müslümanların kalbinde çarpan mukaddes bir mahaldir." diyor ve o da işin siyasi yanı üzerinde durarak, "Bu işte siyasi bir veçhe varsa bu durum tarih ve insanlık için kara bir leke teşkil edecektir." diyordu. Fakat her ikisi de doğrudan doğruya İsrail'i itham etmekten kaçınıyorlardı.)*³⁶¹

Ürdün Kralı Hüseyin de Arap liderlerine mesajlar göndererek bir Arap zirvesi yapılmasını istedi. Arap dışişleri bakanları 25 Ağustos 1969'da Kahire'de toplandılar. Fakat bir Arap zirvesine değil bir İslam zirvesine karar verdiler. Toplantıda Ürdün ve FKÖ bir Arap zirvesi yapılmasında ısrar etmiş iseler de Suudi Arabistan'ın ağır basması ile İslam zirvesine karar verilmiştir. Bu görüş farklılığı, birinin meseleye "Filistin gibi siyasi açıdan" bakmasına karşılık, öbürünün meseleye "Kudüs gibi dini" açıdan bakmasından ileri geliyordu.

361. George Jr. SCHLESINGER, *age.*, New York, 1987, s.415.

Bu sırada, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 25 ülke, 28 Ağustosta güvenlik konseyinin olağanüstü toplanarak El-Aksa meselesini ele almasını istediler.³⁶²

Güvenlik konseyi El Aksa konusunu 9 Eylülde müzakereye başladı. 15 Eylülde Pakistan tarafından sunulan karar tasarısını 4 çekimsere (Amerika, Finlandiya, Kolombiya, Paraguay) karşı 11 oyla 271 sayılı karar olarak kabul etti. Kararda güvenlik konseyinin Kudüs hakkındaki daha önceki 252 (1968) ve 267 (1969) sayılı kararları ile genel kurulun 2253 (es-V) ve 2254 (es-V) sayılı kararları hatırlatılarak İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirici mahiyetteki tedbirleri hemen geri alması isteniyor ve İsrail bu karara cevap vermez ise Konsey'in İsrail'e karşı alınacak tedbirleri görüşmek üzere tekrar toplanacağı bildiriliyordu.

İslam zirvesi ise 22-25 Eylül 1969 günlerinde Fas'ın başkenti Rabat'ta toplandı. Zirveye 36 ülke davet edilmiş olmakla beraber Türkiye dahil 25 ülke katıldı. Türkiye zirvede dışişleri bakanı İhsan Sabri Çağlayangil tarafından temsil edilmiştir. Irak üye olarak değil de gözlemci olarak davet edildiği için ve FKÖ ile Fas'la (*Zirvenin ev sahipliğini Suudi Arabistan ile Fas yapıyordu.*) diplomatik münasebetleri olmadığı için Suriye zirveye katılmamışlardır. İslam zirvesi sonunda yayınlanan kararlarda İsrail'in Kudüs'ten çıkması ve Kudüs'e 1967 Haziranından önce 1300 yıldır devam eden statüsünün iadesi ile İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği topraklardan çekilmesi isteniyordu. Konferansta İsrail'i tanımış olan devletlerin İsrail ile diplomatik münasebetlerini kesmeleri istenmiş ise de Türkiye ve İran ile Mali, Moritanya, Nijer ve Senegal gibi Afrikalı Müslüman ülkeler bunu kabul etmemişlerdir.³⁶³

Türkiye'nin gerek İslam zirvesi gerek alınan kararlar karşısındaki tutumu çok fazla bağlanmamak şeklinde ifade edilebilir.

362. Dışişleri Bakanlığı Belleten, sayı 58, Temmuz 1969, s.66-67.

363. Yearbook of the UN, New York, 1969, s.221.

Çünkü Rabat'taki Türk delegasyonu 25 Eylül günü şu açıklamayı yayınlamıştır. *“Türkiye dışişleri bakanı konferansta yaptığı konuşmada Türkiye'nin konferans sonunda yayınlanan beyannameyi ilgili konularda BM de kabul veya tavsib ettiği kararları uygunluğu nispetinde desteklediğini açıklamıştır.”*

Bu karmaşık açıklamanın sebebi şuydu: O sırada bilhassa CHP muhalefeti Türkiye'nin bir laik devlet olarak İslam zirvesine katılmasına karşı çıktığı gibi kamuoyunda da bu katılma ile ilgili sert tartışmalar olmuştur. Bu sebeple o zamanki hükümet İslam zirvesine katılma kararı alarak bilhassa Arap dünyasına bir yaklaşma eğilimi gösterirken zirveye sadece dışişleri bakanı seviyesinde katılmak suretiyle bu yaklaşmayı sınırlı bir seviyede tutmaya dikkat etmiştir. Bu sebeple dışişleri bakanı Çağlayan'ın 30 Eylülde BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada El Aksa ve Arap-İsrail meselesine değinen sözleri 25 Eylül günü Rabat'ta yapılan açıklamayı aydınlığa kavuşturmaktan uzak kalmıştır.³⁶⁴

Fakat ne olursa olsun El Aksa yangını dolayısı ile ilk defa toplanmış olan İslam konferansı bundan sonra Müslüman dünyasının anlaşmazlıklarının çözümünde güçlü ve etkin bir kuruluş olarak varlığını sürdürecektir.

D. 1973 Arap-İsrail Savaşı (06-26 Ekim 1973)

1. Savaş Öncesi Siyasal Durum:

1967 savaşıdan sonra ümitlerini BM toplantılarına ve 1973 Haziranındaki Amerikan-Rus görüşmelerine bağlamış olan Araplar, sorunun iki büyük devlet tarafından uzun bir vadede ele alındığını anlayınca büyük bir güvensizlik içine düşmüşlerdir.

Bu durum onlarda işgal edilen Arap topraklarının kurtarılması için tek yolun topyekün mücadele olduğu yolundaki kanıları

364. Dr. Ömer E. KÜRKÇÜOĞŞU, *Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası 1945-1950*, İstanbul, 1978, s.162.

nı kuvvetlendirmiştir. Bu nedenle başta Mısır olmak üzere, Arap devletleri bunalımın bir yandan barışçı yollarla çözümü için büyük çaba harcarken diğer yandan da Araplar arası güç birliğinin sağlanması ve bu potansiyelin en etkili şekilde kullanılması yolunda yoğun diplomatik faaliyete girmişlerdi.

Bu çabalar sonunda önce Irak ve Kuveyt arasındaki sınır anlaşmazlığı ile Filistin tedhiş örgütleri konusundaki Suriye-Lübnan anlaşmazlığı hal yoluna sokuldu. Ayrıca Mısır-Ürdün ve Mısır-Suriye ilişkilerinde büyük çapta yumuşama kaydedildi. Afrika ülkelerinden çoğu, İsrail ile diplomatik ilişkilerinin kesilmesi temin olundu. BM'deki diplomatik faaliyetlerle de Amerika ve İsrail'in dünya kamuoyundaki prestiji zedelenmeye çalışıldı. Bu arada Araplarca petrolün bir silah olarak kullanılması da göz önüne alındı. Gerek Araplar arası ilişkilerin düzeltilmesinde, gerekse başarılı sayılabilecek diplomatik girişimlerde Suudi Arabistan ve Libya'nın geniş çaptaki mali desteği büyük etken oldu. Bu çalışmalar, İsrail'i epey endişelendirdi.

6 Ekimde çarpışmalar başladıktan sonra İngiltere ve Fransa, BM'de çarpışmaların durdurulması konusunda 242 sayılı kararın uygulanması temennisinde bulunmuş İtalya, Avusturya ve İspanya ise Arap yanlısı bir siyaset izlemişlerdi.

Savaşa ABD ve SSCB açısından bakıldığında, bunun her iki ülke için detente (yumuşama) muvacehesinde canlı bir deneme olduğu söylenebilir.

2. Askeri Hazırlıklar

1967 savaşından yenilerek ve toprak kaybederek çıkan Mısır, Ürdün ve Suriye, savaştan sonra aldıkları silah ve gereçler ile ordularını yeniden donatmışlar ve örgütlenmişlerdir.

İsrail'de aynı dönem içinde ABD ve Fransa'dan modern silah ve teçhizat almış, hatta bunların bir kısmını kendi olanaklarıyla yapmaya bile başlamıştı.

Eğitim ve tatbikat hususunda da her iki taraf faaliyetine hız vermiş; Arap ülkeleri, Rusya ve Doğu Bloku personelinden büyük ölçüde yararlanmıştı. Tümen ve tugay çapındaki tatbikatlara ve özellikle ortak tatbikatlarla hava savunma tatbikatına önem verilmişti. Mısır kanalı aşma güçlükleri nedeniyle sular-
dan geçiş eğitimi üzerinde duruyordu.³⁶⁵

İsrail, ordusunu iç hatlarda savaşacak şekilde donatmış, silahlandırmıştı. Sina Yarımadasını tamamen ele geçirmiş olduğundan ve kanalın hemen doğusunda 1967 yılından beri berkittiği Bar-lev hattı ile savunmasını güçlendirdiğinde bu kesimde oyalama muhabereleriyle gereken vakti kazanacağını ve bu süre içinde Suriye-Ürdün kesimindeki Arap ordularına taarruz ederek bunları süratle savaş dışı bırakacağını ümit ediyordu. Suriye ile Mısır arasındaki uzaklığın 800 km oluşu ve Mısır İsrail arasında kanal ile çölün bulunuşu İsrail'e iç hat manevrasını uygulama olanağı veriyordu.

İsrail bu inançla memleketinin savunması için gerekli gördüğü Golan tepeleri Ürdün nehri batı yakası, Gazze Şeridi ile Şarm El Şeyh üzerindeki isteklerinden ödün vermiyordu. Arapların yeni bir savaş açamayacağı, açsa bile savaşın hezimetle sonuçlanacağı görüşündeydi.

Arap ülkelerinin çoğunluğu ise Ortadoğunun sorununun İsrail ile savaşa girmeden halledilmeyeceğine inanıyorlardı.

Arap devletleri ile İsrail'den oluşan düşman tarafların gerisindeki en önemli sorun ise ABD ile SSCB'nin çıkarları ve bölgenin stratejik özelliklerinden doğan nüfus mücadelesiydi.³⁶⁶

Barış çabalarından umidini kesen Mısır devlet başkanı Sedat ile Suriye devlet başkanı Esat 1 Nisan 1973'te bir araya gelerek savaş hazırlıklarının İsrail'e açılacak bir savaş için yeterli olduğu kanısına vardılar ve açılacak bu savaşta, koordineli hareket

365. Dışişleri Bakanlığı Belleten, sayı 60, Ağustos 1970, s.45.

366. Dışişleri Bakanlığı Belleten, sayı 59, Temmuz 1969, s.73.

etmeyi planladılar. Bu plan alt kademelere intikal etmediği için gizli tutulabildi.

13 Eylül 1973 günü Suriye'nin Lazkiye Limanı açıklarında İsrail ve Suriye uçakları arasında bir hava çarpışması meydana geldi. Bu çarpışma, bölgedeki tansiyonu yükseltti. Suriye ve İsrail, bazı birliklerini alarma geçirip ileri savunma hattına doğru kaydıldılar. Mısır'da bazı birliklerini kanala yaklaştırdı.

24 Eylülde BM Genel Sekreteri, Ortadoğuda durumun çok gergin olduğunu büyük devletlerin yardımı ile soruna çözüm yolu bulunmasının mümkün olacağını bildirdi.

Mısır ve Suriye, savaş hazırlıklarını gizleyebilmek için 1973 sonbahar tatbikatlarının çapını büyük tuttular ve tatbikat maskesi altında birliklerin yığınağını tamamladılar ve seferberlik ilan etmeden bazı ihtiyatları silah altına aldılar. Savunma şekil ve havası içinde taarruz hazırlıkları yürütüldü. İstihbarata karşı konyulmaya büyük önem verildi. Böylece baskının sağlanmasına çalışıldı.³⁶⁷

Mısır ve Suriye'de bulunan Sovyet askeri görevlilerin ve ailelerini hava yoluyla tahliyesinden ve bu ülkelerdeki gemilerini ayrılmasından kuşkulanan İsrail kabilesi kesin taarruz gününü tahmin edememekle beraber 5-6 Ekim gecesi toplanarak kısmi seferberlik dahil, gereken tedbirleri alma yetkisini savunma bakanlığına verdi. Savunma bakanlığı 6 Ekim 1973 saat 03:00'de silahlı kuvvetlerini alarma geçirdi ve kısmi seferberlik ilan etti.

İsrail 6 Ekim 1973 günü en büyük dini bayramı olan Kefaret Günü (Yom Kippur)'nü kutlarken Suriye ve Mısır orduları saat 14:00'da taarruza geçti.

Bu savaş, hukuken İsrail ile Mısır ve Suriye arasında cereyan etti. İsrail'in sınır komşusu olan Lübnan ve Ürdün, savaşa hukuken katılmaktan kaçındılar. Savaşla birlikte Arap devletleri arasında bugüne kadar ulaşılamamış seviyede bir dayanışma ve yardımlaşma başladı. Hemen bütün Arap devletleri, mali ve si-

³⁶⁷ George KIRK, *age.*, London, 1979, s.293.

yasi yardımdan başka askeri birlikler, özellikle hava birlikleri ve malzeme göndererek savaşa katkıda bulundular. Özellikle İsrail ile ortak sınırı bulunmayan Irak, İran'la ilişkilerini düzelterek garanti aldıktan sonra fiilen Mısır ve Suriye'ye yardım etti. Bu durum 4. Arap-İsrail savaşının diğerlerinden farklı olan özelliği idi.

3. Tarafların Askeri Gücü

a) Kara Kuvvetleri

Personel Gücü: 6 Ekim 1973'te Kara Kuvvetleri personel gücü, Mısır'ın 325.000, Suriye'nin 112.000 olmak üzere 437.000 iken İsrail'in barış mevcudu 105.000 idi. Araplar, başlangıçta, personel gücü bakımından İsrail'e oranla 4 kat üstündü. Ancak İsrail seferberlik hazırlıklarının 48-72 saatte tamamlaması ile sefer mevcudu 300.000'e çıkmış, böylece Arapların personel fazlalığı ise 1,5 kata inmişti. Arapların sayı üstünlüğüne karşı İsrail personelinin savaşma azmi sevk ve idare faktörünün yüksekliği aleyhte olan dengeyi eşit hale getiriyordu.³⁶⁸

Arapların personel potansiyeli, nedense bu savaşın ilk çarpışmalarına sokulamamış, ve dolayısıyla parça parça ezilmişlerdi. Diğer Arap devletlerinden gelen yardımlarda cephelere parça parça ulaştığından kuvvet üstünlüğünün sağlanmasında etkili olamadı.

Birliklerin Cins ve Miktarları

Ülke	P. Tüm.	P. Tug.	Mknz. Tüm.	Mknz. Tug.	Zh. Tüm.	Zh. Tug.	Kom. Tüm.	Kom. Tug.	Kom. Tb.	Prş. Tug.	Prş. Tb.
Mısır	6	12	4	13	3	10	1	2	-	1	3
Suriye	2	7	2	7	-	8	-	-	9	-	1
Toplam	8	19	6	20	3	18	1	2	9	1	4
İsrail	-	7	-	9	-	11	-	-	-	-	5

Not: Tümen teşkilatı taktik karargahlardır.

368. George Jr. SCHLESINGER, *age.*, New York, 1987, s.393.

Savaşa katılan devletlerin savaş başladığı andaki birlik miktarı, yukarıdaki çizelgede gösterilmiştir. Birliklerin karşılaştırılmasında, Arapların iki kat üstün olduğu görülmektedir. Savaş süresince diğer Arap ülkelerinden gelen birlikler ise aşağıdadır.

1973 Arap-İsrail Savaşına Birlik Gönderen Arap Ülkeleri

Birlik gönderen ülkeler	Suriye cephesine	Sina cephesine
Irak	4 Zırhlı Tugay 2 Mekanize Tugayı 1 Piyade Tugayı 1 Komando Tugayı 4 İstikham Taburu 10 Seyyar Hastane	-
Ürdün	2 Zırhlı Tugay	-
Suudi Arabistan	1 Piyade Tugayı (takviyeli)	-
Fas	1 Piyade Tugayı	1 Piyade Tugayı
Kuveyt	-	1 Piyade Taburu 1 Tank Taburu
Sudan	-	1 Piyade Tugayı (takviyeli)
Libya	-	1 Zırhlı Tugay
Cezayir	-	1 Piyade Tugayı 1 Zırhlı Tugay
Tunus	-	1 Piyade Taburu

Bu ülkeler, kendi iç emniyetlerinin korunması ve diğer düşüncelerle kuvvetlerinin bütününe tahsis edemedikleri gibi gönderilenler de parça parça ulaştığından ortak bir güç sağlanamamıştır.³⁶⁹

369. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, "Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler". Ankara. 1979. s.43.

Silah Durumu:**6 Ekim 1973'te Tarafların Silah Durumu**

Silahın Cinsi	Mısır	Suriye	Toplam	İsrail
Tank	2200	1300	3400	1700
Zırhlı Per.Taşıyıcı	2000	1200	3200	1500
Sahra Topu	800	650	1450	700
Havan	2500	570	3070	2000
(TAS) Füze	650	150	800	1000
(TAS) Roket	1420	700	2120	500
Roketatar	70	60	130	100
Geri Tepmesiz Top	900	-	900	100
(UÇS) Topu	800	32	832	800
(UÇS) Hawk Füze	-	-	-	10
(UÇS) Sam Füze	125	35	160	-

Not: Füzeler güdümlüdür. Roketler güdümsüzdür. Silah oranı: ateş gücü 1/2, zırhlı araç ve tank 1/2 ve personel 2'dir.

Çizelgenin incelenmesinden Arapların elindeki silah mevcudunun İsrail'dekinin 2 katı olduğu görülmektedir. Buna savaşa katılan diğer Arap devletleri birlikleri ile gelen silahları da eklersek fiili üstünlük Arapların lehine olarak daha da artmıştır.

b) Hava Kuvvetleri**6 Ekim 1973'te Tarafların Uçak Mevcudu**

Ülkelerin Kendi Mevcutları	Mısır	Suriye	Toplam	İsrail
	568	330	898	480
Savaş Süresince Yardım Eden Diğer Ülkeler				
Irak	1 Hunter Filosu 1 Mig-21 Filosu 1 SU-7 Filosu	- 4 Mig-21 Filosu 2 SU-7 Filosu		
Cezayir	2 Mig-21 Filosu	-		-
Sudan	1 Mig-21 Filosu	-		-
Libya	2 Mirage Filosu	-		-
Sovyet Rusya	30 Adet Mig-21	-		-
Amerika	-	-		50 Adet Fantom

Not: Arap ülkelerinden Mısır'a gelen uçak adedi 120. Suriye'ye gelen ise 72'dir.

Çizelge, başlangıçta Arap ülkeleri uçak sayısını İsrail uçaklarının 1,87 katı olduğunu göstermektedir. Savaş süresince alınan yardımlarla bu oran 2 katına çıkmıştır. Buna rağmen, Araplar hava üstünlüğünü sağlayamamış, İsrail pilotlarının kalitesi ve savaş gücü, onların uçak sayısı üstünlüğünü telafi edebilmiştir.³⁷⁰

c) Deniz Kuvvetleri:

6 Ekim 1973'te Tarafların Deniz Gücü

Gemi Tipi	Mısır	Suriye	Toplam	İsrail
Muhrip	5	-	5	-
Refakat Muhribi	3	-	3	-
Korvet	12	-	12	-
Denizaltı	12	-	12	3
G/M Hücumbotu	18	8	26	13
Torpidobot	36	12	48	9
Karakol Gemisi	-	2	2	5
Devriye Botu	-	-	-	12
Mayın Tarama	16	3	19	-
S. Mayın Tarama	2	-	2	-
Amfibik Araç/Gemi	14	-	14	9
Destek Gemisi	6	-	6	-

Sovyetler birliği, savaş sırasında Mısır'a 4 adet OSSA sınıfı G/M hücumbotu verdiğinden Mısır donanmasının hücumbot miktarı 22 oldu. Bu cetvelde Arapların İsrail Deniz Kuvvetlerine göre de üstün olduğu görülmektedir.³⁷¹

370. David Ben GURION, "Israel's Security and International Position Before and After the Campaign", Government Yearbook, Israel 1974/63, s. 73.

371. George E.GRUEN, *Turkey-Israel and the Palestine Question 1948-1960* "A Study Diplomacy of Ambivalence", London, 1970, s.43.

Çizelge, her iki tarafın da torpidobot ve güdümlü mermi atan hücumbotlara önem verdiğini göstermektedir.

İsrail Hava Kuvvetlerinin hava üstünlüğü sağlaması, Mısır donanmasının belli başlı bir faaliyet gösterememesine ve kendine düşen görevleri yapamamasına etken olmuştur.

4. 6 Ekim 1973 Savaşın Başlaması

a) Kara Harekatı

Suriye Cephesi: Suriye ordusu, sıklet merkezi ile El Harra-Rafid doğusu bölgesinde Lüt gölü kuzeyindeki Haggovrin istikametine ikinci derecedeki kuvvetlerle Sassa batısı bölgesinden Kuneytra istikametine taarruz etmeyi ve böylece 1967 yılında İsrail'in ele geçirmiş olduğu Suriye topraklarındaki İsrail birliklerini kuşatarak veya Lübnan dışındaki dağlara atarak yok etmeyi planlamıştı.

Savaş öncesi Suriye'de ileri savunma hattı (1967 ateşkes hattı) 7. Piyade, 9. Mekanize ve 5. Piyade Tugaylarının bazı birlikleri tarafından tutulmaktaydı. Taarruzdan önce bu birliklerin örtüsü altında diğer birlikler kaydırılarak ileri toplama bölgeğine intikal ettirildi.

Rafid bölgesinde 2 zırhlı, 1 mekanize ve 2 piyade tugay, Harra bölgesinde 3 zırhlı, 1 mekanize tugay ve Hanamabe bölgesinde 2 mekanik tugay ile 1 zırhlı tugay olarak tertiplendi.

Böylece, taarruz kademesinde 4 zırhlı, 1 mekanize, 2 piyade tugayı birkaç komando taburu ve 500 tank taarruz kademesinin hemen gerisindeki mahalli ihtiyat kademesinde 1 zırhlı, 3 mekanize tugay bulunuyordu. Genel ihtiyat olarak 2 zırhlı, 2 mekanize ve 1 piyade tugayı ayrılmış ve Şam bölgesine yerleştirilmişti.

Üzerinden aşılın 2 piyade, 2 mekanize tugay, daha sonra toplanarak cephe komutanlığı emrinde yöresel ihtiyat olarak kullanılacaktı.

İsraillilerin bu kesimde, 21 taktik tümen karargahı ile 3 piyade, 4 mekanize 2 zırhlı tugayı vardı. 1 piyade, 2 mekanize ve 1 zırhlı tugay muharebeye hazır durumdaydı. Diğerleri, 48-72 saat içinde seferberliklerini tamamlayabilecek çekirdek birlikler durumundaydı. Hazırlanan Golan mevzii birbiri gerisindeki 2 tahkimli savunma hattını ihtiva ediyordu. Taarruzun başladığı birinci savunma hattında (Allon hattı) İsrail'in 2 mekanize ve 1 zırhlı tugayı bulunuyordu.³⁷²

Taarruz, Mısır'ın Sina ordusu ile koordineli olarak 1973 günü saat 14:10'da başladı.

Suriye kuvvetleri yeter derecede ateşle korunmayan tank hendeği, demir kazık ve dikenli tellerle engellenmiş, 1967 ateşkes hattını dozerlerin açtığı geçitlerden kolaylıkla geçerek ilerledi.³⁷³

Taarruz, İsrail Hava Kuvvetlerinin yoğun ateşi nedeniyle beklenen hızla gelişemedi. 6 Ekim 1973 akşamına kadar Hermon dağı, Hadar, Kuneytra güneyi, Rafid bölgelerinde ilerlemeler kaydedildi. 6/7 Ekim gecesi ve 7 Ekim günü Hermon dağı bölgesinde 9-10 km'lik Kuneytra güneyinde 10-12 km'lik Rafid bölgesinde 5-6 km'lik girmeler sağlanabildi. Böylelikle, İsrail'in "*Allon Savunma Hattı*" yer yer parçalanarak ikinci savunma hattına dayanıldı.

İsrail Kuzey Askeri Bölge Komutanlığı, 7/8 Ekim gecesi, Ürdün sınırından kıydırılan 3. Tümen (bir zırhlı ve bir mekanize tugay) ile takviye edildi. Bu yüzden Suriye kuvvetlerinin taarruzları, Golan mevzii derinliklerinde durduruldu. Suriye ordusu 8 Ekimde, mahalli ihtiyatlardan 52. Mekanize Tugay ile 51. Zırhlı Tugayı Rafid bölgesinde muhabereye sokarak 58. Mekanize Tugay ile 76. Zırhlı Tugayı takviye etti.³⁷⁴

372. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, "**Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler**", Ankara, 1979, s.73.

373. Yearbook of the UN, New York, 1974, s.227.

374. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, "**Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler**". Ankara. 1979, s.82.

İsrail Hava Kuvvetleri, özellikle 58. Mekanize Tugaya taarruz ederek ağır kayıplar verdi. 8 Ekim 1973 saat 14:00 dan sonra Suriye taarruzu tamamen durdu.

Golan Cephesindeki İsrail birlikleri, hava kuvvetlerinin desteği ile Suriye ordusunu oyalayarak, seferberliğini tamamlamakta olan birliklerinin ihtiyacı olan üç günlük zamanı kazandılar. İç hat harekâtı yapılan İsrail önceliği Suriye cephesine vermişti. 9 Ekim 1973 sabahı, Golan cephesinde toplanan 11 İsrail tugayı (üç piyade beş mekanize üç zırhlı tugay) girme bölgelerine karşı taarruza geçtiler ve merkez kesimindeki Suriye birliklerini 5-6 km geri attılar. 10 Ekim 1973 günü taarruzlarını sürdürerek Hermon dağı ve Rafid kesimleri hariç Golan mevzilerinde 1967 ateşkes hattına kadar ilerlediler. Bu savaşlarda 76. ve 91. Suriye Zırhlı Tugaylarının büyük kısmı, 12. Zırhlı Tugayının muharebeye sokulmasına kadar, kuşatılarak yok edildi. Bu muharebelere, Sina'daki İkinci Zırhlı Tümen (üç zırhlı tugaylı) Suriye cephesine aktarılarak iştirak ettirildi.

11 Ekim 1973 sabahından itibaren üç piyade, beş mekanize, altı zırhlı tugayından (900-1000 tank) oluşan İsrail birlikleri 1967 "Ateşkes hattı"nı aşarak ana kuvvetleriyle Kuneytra- Şam eksenini kuzeyinde olmak üzere karşı taarruza geçti. 12 Ekim günü, Suriye'nin 1. savunma hattı, Hadar-Hanarnabe arasından (68. Piyade Tugayı bölgesi) yarıldı. 68. Tugayda meydana gelen panik üzerine suratle gelişen İsrail taarruzu 5 km kadar ilerlediyse de 45. Mekanize ve 78. Piyade Tugaylarının muharebeye sokulması sonucu durduruldu.³⁷⁵

13 Ekim sabahı tekrar taarruz eden İsrail birlikleri, 14 Ekim sabahına kadar Sassa kasabasına 3 km kadar yaklaştı. Muhabere ederek Sassa-Kerneker hattına çekilen Suriye birlikleri, (7. Piyade ve 1. Zırhlı Tümen) 13/14 Ekim gecesinden itibaren bu hatta tertiplenmeye başladı. 11 Ekim 1973 akşamından beri

375. Walter C. LANGSAM, *Document and Readings in the History of Europe Since 1918*, New York, 1951, s.383.

Şeyh Miskin bölgesinde bulunan 3. Irak Zırhlı Tümeni Deyr El Addas bölgesine yavaştırdı ve bazı birlikleriyle Kerneker'den itibaren bu hattın doğusunu işgal etti.

Katana-Kisve hattıda 3. Mekanize Tümen (62. Zh. Tugay, 74. Mekanize Tugay, 90. Piyade Tugayı, 58. Mekanize Tugay) tarafından tutularak Şam'ın ilerden savunma hazırlıklarına başlandı. Şeyh Miskin bölgesine, 12 Ekimde Suudi Arabistan Tugayı geldi.

15 Ekim 1973 sabahı Suriye, Fas ve Irak birlikleri, kuzeyden ve doğudan, İsrail girmesinin yanına karşı taarruza geçtiler. Hermon dağından taarruz eden Suriye ve Fas birlikleri Banyas ve Maydal Şems köylerini ele geçirdi. Doğudan taarruz eden Irak ve Ürdün (bu savaşa ilk defa katıldılar) birliklerinin taarruzu, öğleye doğru durduruldu.³⁷⁶

15 Ekim 1973 öğleden sonra ve 16 Ekim günü Kuneytra-Şam mihverindeki Irak, Ürdün birliklerine taarruz eden İsrail birlikleri, Sassa (hariç) - Deyrel Addas (hariç) - Kafer Şems (hariç) - El Harra (dahil) hattına ulaşarak Dera - Şam yoluna 9-10 km mesafeye kadar yaklaştılar.

16 Ekim sabahı, cephenin doğu kesimindeki Irak ve Ürdün birlikleri yeniden mahdud hedefli ve küçük çapta taarruz ettiler ise de önemli bir başarı sağlayamadılar.

21 Ekim günü, Irak 6. Zırhlı Tümeni ile takviye edilen Suriye-Irak birlikleri Kafer Şems güneyinden büyük çapta karşı taarruza geçti. Bu karşı taarruzda, İsrail direnmesi karşısında önemli bir gelişme sağlayamadı. Aynı gün, Hermon dağı bölgesinde bazı noktalara hava indirmesi de yaparak taarruza geçen İsrail birlikleri, bu bölgedeki birkaç hakim tepeyi ele geçirebildiler.

22 Ekim 1973'te, Hermon dağı kesiminde ve cephenin güneyinde yeniden taarruza geçen İsrail birlikleri, Hermon dağında

376. Sitipen HEALD. *Document's on International Affairs, 1936*, London Oxford University Press, 1937. s.543.

1967 Ateşkes Hattını aşarak dağın bölgeye hakim tepelerini (dağın en yüksek yeri olan 2201 rakımlı tepe dahil) ele geçirdiler. Güney kesiminde de cephedeki çöküntüler düzeltildi. Böylece İsrail, Suriye topraklarından 20 km derinlik ve 40 km genişliğindeki araziye ele geçirmiş oldu.³⁷⁷

Sina Cephesinde: Mısır orduları, 6 Ekim 1973 saat 14:00'te yoğun topçu hazırlık ateşinden hemen sonra hava kuvvetlerinin desteğinde ve SAM füzelerinin altında, Acıgöl (hariç) kuzeyinden ikinci ordusu Acıgöl (dahil) güneyinden üçüncü ordusu ile taarruza geçti.

Kanal ikinci ordu bölgesinden Kantara, İsmailiye ve Dever Şoir kesimlerinden olmak üzere üç, 3. Ordu bölgesinden ise Süveyş ve Şalufa kesimlerinden olmak üzere iki piyade tümeni ile geçilmeye başlandı. 2. Ordu bölgesinde beş ve 3. Ordu bölgesinde dört tombaz köprü kuruldu.

2. Ordu üç piyade tümeni bir zırhlı tümen ve iki zırhlı tugaydan üçüncü ordu ise iki piyade ve bir zırhlı tümendenden müteşekkildi. Bu birliklerin karşısında Sina'da henüz seferberliğini tamamlamamış 4 mekanize, 4 zırhlı olmak üzere 8 İsrail tugayı vardı.³⁷⁸

Kanal, doğu yakası boyunca uzanan müstahkem Bar-Lev savunma hattında bulunan İsrail birlikleri şiddetli ateş baskısı altında Mısır birliklerinin kanalı geçmesine karşı koyamamış ve İsrail Hava Kuvvetleri de kanal boyunca kurulmuş olan SAM örtüsü nedeniyle birliklerin geçmesine ve köprülerin kurulmasına engel olamamıştı.

6 Ekim günü ve 6-7 Ekim gecesi kanalı doğuya geçen piyade birlikleri, 7 Ekim 1973 sabahında 5 bölgede tutunmayı başardılar. Bundan sonra zırhlı ve mekanize birliklerle takviye edildiler. 7-8 Ekim günleri kanal doğusunda ileri harekâta de-

377. Yearbook of the UN. New York. 1974, s.232.

378. George Jr. SCHLESINGER, *age.*, New York. 1987. s.402.

vam etmeye İsrail birliklerinin 600 tankla yaptığı karşı taarruzları püskürtmeye ve Bar-Lev savunma hattını yer yer parçalayarak kanal doğusunda 5 köprü başı tutmayı başardılar.³⁷⁹

Karşı taarruzda başarılı olamayan İsrail birlikleri 8-9 Ekim gecesi ve 9 Ekim günü Bar-Lev savunma hattından kanala 10-15 km mesafedeki ikinci hatta çekilip tertiplenmeye başladılar. Bu hareketlerle koordineli olarak El-Aris ve Romani bölgelerine helikopterle Mısır komando birlikleri indirildi. Kanal üzerindeki köprü sayısı 10'a çıkarıldı.

9 Ekim günü ve 9-10 Ekim gecesi Mısır birliklerinden Kantara bölgesinde bir piyade tümeni, bir zırhlı tugay İsmailiye bölgesinde 1 piyade tümeni, 1 mekanize tümen ve 1 zırhlı tugay vardı. Acıgöl kuzeyinde ise 1 piyade tümeni bulunuyordu.

Süveyş ve kuzeyinde 2 piyade tümeni ve 1 zırhlı tugay büyük kısımları ile kanalın doğusuna geçmişti. Bu birliklerin personel toplamı 50.000-60.000 ile tank mevcudu ise 400-500'e ulaşmıştı.

Bu kuvvetler 10-12 Ekim günleri arasında mahdud hedefli taarruzlarla yetindi. Daha çok bölgede yerleşebilmek için savunma tedbirleri aldı. Bu arada seyyar ve yarı seyyar SAM füzelerini (SAM3, SAM6) kanal doğusuna geçirdi. 13 Ekimde kanal doğusundaki mevcudu 70.000'e tank sayısı 600-700'e (5 piyade tümeni, 1 mekanize tümen, zırhlı tugay) çıktı.

14 Ekim 1973 sabahı hava kuvvetlerinin desteğinde olarak ana kuvvetlerle İsmailiye-Bir Gıfgafa Geçidi yönünde olmak üzere İsrail mevzilerine taaruza geçirdi.

14 Ekim akşamına kadar ve ertesi günü devam eden taarruzlarla Acıgöl kuzeyi İsmailiye ve Kantana bölgelerinde mevzii ilerlemeler sağlandı. Mısır komando birlikleri de Süveyş körfezinin doğu yakasındaki Ras Sudr, Ras Ebu Rudeis petrol bölge-

379. Yearbook of the UN, New York, 1974. s.333.

lerine ve Şarm El Şeyh'e akınlar yaptı ise de ağır kayıplar verdirilerek püskürtüldü.³⁸⁰

Öncelik verdiği Golan cephesindeki durumu savaşın 10. gününe kadar lehlerine kadar İsrail, Sina cephesine 2. Zırhlı Tümeni (3-4 zırhlı tugay) kaydırmaya başladı ve 16 Ekim 1973 sabahı taarruza geçti.

Mısır birliklerinin 14-15 Ekim günleri Kanal doğusunda yaptığı taarruz sonunda El Kantara, İsmailiye, Acıgöl kesimlerindeki girmeleri geri atmayı başardı.

17 Ekim 1973 günü de Kanal doğusundaki Mısır mevzilerine taarruza devam eden İsrail birlikleri El Murra (timsah gölü güneyi) bölgesinde 16. Piyade ve 21. Zırhlı Tümen arasından Mısır mevziini yararak kanala ulaştı. Bu savaşlara her iki taraftan 1000 tank katıldı.

Bu arada girme bölgesinden çekilen Mısır birlikleri arasına 1967 savaşında ele geçirilen Sovyet yapısı 20 tankında katıldığı bir İsrail taktik akın kuvveti Timsah Gölü güneyinde Kanal batısına geçti ve helikopterlerle indirilen birliklerin de yardımı ile bir köprü başı tutmaya muvaffak oldu. 17-18 Ekim gecesi Kanal batısına geçen İsrail taktik birliği takviye edildi. Bu sırada kanal üzerindeki bir köprü ile kanal batısındaki 3 SAM füze üssü tahrip edildi ve bir Mısır zırhlı muharebe grubunun kanal batısındaki köprü başında yaptığı taarruz durduruldu.

Kanal batısına geçen İsrail birliklerinin geri yollarını keserek yok etme düşüncesi ile kanal doğusundan ve köprübaşı mevziinin gerisine 2. ve 3. Mısır ordularınca düzenlenen karşı taarruzdan bir başarı sağlanamadı. Yalnız bu taarruz sırasında 350 Mısır tankı tahrip edildi.³⁸¹

18-19 Ekim gecesi, İsrail birlikleri kanal üzerinde iki köprü kurarak kanal batısına 2 tugay geçirdiler. 19 Ekim 1973'te köp-

380. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, "Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler", Ankara, 1979, s.82.

381. Yearbook of the UN, New York, 1974, s.342.

rü başından taarruza geçerek köprü başını Timsah Gölü ve Acı Gölle dayamayı ve 15-20 km derinliğine kadar ulaşmayı başardılar.

Bölgedeki SAM mevzileri tahrip edildiğinden SAM hava örtüsünde gedikler açılmış, İsrail Hava Kuvvetlerinin bu derinlikleri taarruz olanağı sağlanmıştı.

Kanal doğusunda 3. Mısır ordusunca Mitla Geçidi istikametine yapılan taarruz başarılı olamadı. İsraililer 20 Ekim 1973 te köprü başından kuzeybatı ve güneye doğru taarruza geçtiler.

Kuzeybatıya yönelen İsrail taarruzu 4 günde İsmailiye-Kahire yoluna 5 km kadar yaklaştı ise de Mısır birliklerinin direnmesiyle durduruldu.

Köprübaşından güneye yönelen İsrail taarruzunu durdurmak için Mısır 6. ve 9. Tümenleri El Gafta bölgesine yansıtıldı. Kanal doğusundaki Mısır 4. Zırhlı Tümeni de tekrar batıya geçirildi. İsrail birliklerinin köprü başına takviyesine devam edildi.³⁸²

21 Ekim 1973'te kanal batısındaki Mısır zırhlı tümenlerinin güneyden yaptığı karşı taarruzlarla da önemli bir başarı sağlanamadı.

22 Ekim 1973 günü Sina cephesinde Mısır ve İsrail BM ateşkes çağrısına olumlu cevap verdi ise de savaşlar akşama kadar devam etti. Bu arada İsrail birlikleri El Kabrit'e kadar ilerlemişti.

22 Ekim 1973 günü saat 20:00 de ateşkes yürürlüğe girdi.³⁸³

İsrail kuvvetleri avantajlı bir durum sağlamak için ateşkese uymadı ve 22-23 Ekim gecesi köprü başına yeni birlikler geçirdi. 23 Ekim sabahı ateşkesin bozulduğunu iddia ederek köprü başından kuzey ve güneye doğru yeniden taarruza başladı. Akşama kadar devam eden taarruzlardan sonra kuzeyde İsmailiye-Kahire; güneyde Süveyş-Kahire yollarını kontrol altına aldı.

382. George Jr. SCHLESINGER, *age.*, New York, 1987, s.405.

383. Yearbook of the UN, New York, 1974, s.323.

BM Güvenlik Konseyi'nin ikinci ateşkes kararı üzerine 24 Ekim 1973 saat 08:00den geçerli olarak her iki taraf ateşkesi kabul etti. Buna rağmen 24 Ekim günü taarruzlarına devam eden İsrail birlikleri Mısır ordusunun duraklamasından ve hatta tanklarını bile bırakarak kaçmasından faydalanarak öğleye doğru Kahire Süveyş yolunu aştı ve Süveyş bölgesindeki üçüncü Mısır ordusunu bazı birliklerinin Kahire'yle irtibatını kesti. Aynı gün bir İsrail birliği, Süveyş güneyindeki Adabiya'yı bir amfibi harekâtı ile ele geçirip 3. Mısır ordusunun kanal doğusundaki 20.000 personel ve 200 tanktan müteşekkil birliklerinin anavatan ile bağlantısını kesti.

Ateşkes kararına rağmen İsrail harekâtının devam etmesi üzerine Rusya, tek taraflı olarak bölgeye kuvvet gönderme kararını aldı. Amerika, bunun üzerine, bütün silahlı kuvvetlerine alarm verdi.³⁸⁴

26 Ekim 1973 günü bölgeye BM barış gücünün gelmesiyle ateşkes fiilen sağlanmış oldu.

1973 Arap-İsrail savaşı sırasında Mısırlılar 500, Suriyeliler 500, Irak 120 tank, İsrail ise 600 tank kaybetmiştir.

b) Hava Harekâtı

Mısır ve Suriye Hava Kuvvetleri, İsrail Hava Kuvvetlerine göre 2 kat üstün olmalarına rağmen, savaş boyunca kendi birliklerini destekleme ve korumada kullanılmıştır.

Suriye Cephesinde: Suriye Hava Kuvvetleri, savaşın ilk üç gününde, yalnızca önleme görevi ile kara birliklerinin yakın hava desteğini sağlamaya çalışmış; İsrail Hava Kuvvetleri ise, yakın hava desteği önleme ve yakın tecritte görev almıştır.

9-10 Ekim 1973 günü, Suriye Hava Kuvvetleri, yakın hava destekleme görevine devam etti. İsrail Hava Kuvvetleri ise hava destek görevlerinden başka Suriye havaalanlarına, hava savun-

384. Harold H.SAUNDERS, *The Other Walls*, New York, 1991, s.372.

ma sistemlerine, askeri ve sınıai hedeflere taarruz ederek hava üstünlüğünü ele geçirmeye muvaffak oldu.³⁸⁵

11 Ekim tarihinden sonraki savaşlarda, Suriye Hava Kuvvetleri, gene yakın destek ve önleme görevlerine devam etti. Buna karşılık İsrail Hava Kuvvetleri, daha çok hava alanlarına, hava savunma sistemlerine stratejik ve ekonomik sanayi hedefleriyle ulaşım yollarına yönelerek Suriye’de ağır tahribat meydana getirdi.

Sina cephesinde: Mısır Hava Kuvvetleri, baskını sağlamak amacı ile taarruzdan önce herhangi bir keşif ve taarruzi faaliyette bulunmadı. Hatta, Kanalı geçen birliklerin hava savunma örtüsünü, SAM’larla ve özellikle SAM-6 ile sağlamayı tercih etti. Savaşın ilk iki gününde, Kanalı geçen Mısır ordusuna ve kurulan köprülere taarruz eden İsrail uçaklarından 100 tanesi, SAM-6’lar tarafından düşürüldü. Bunun üzerine, İsrail Hava Harekâtı kısıtlandı ve mevzi derinliklerindeki hedeflere yöneltildi. Bunun yerine kara harekâtını desteklemede ve hava önleme görevinde kullanıldı. Bunlara ilave olarak Nil deltasındaki hava alanlarına, limanlara ve Mısır donanmasına sık sık taarruzi görevlerde bulundu.³⁸⁶

Mısır, hava kuvvetlerini bir baskın ile elden çıkması tehlikesini önlemek için uçaklarını sığınaklarda korumuştı. Keza İsrail Hava Kuvvetlerine büyük çapta karşı hava harekâtından kaçınılmış, sınırlı hava desteği ve kaçınılması mümkün olmayan hava muharebeleriyle yetinilmişti.

Mısır Hava Kuvvetlerini bu pasif tutumundan faydalanan İsrail Hava Kuvvetleri, önce Suriye Hava Kuvvetlerini görev yapamaz hale getirmiş ve sonra Sina cephesinde kullanılmıştır. İsrail özel görev kuvvetinin kanal batısındaki SAM füzelerini tahrip ederek bunların sağladığı hava örtüsünde gedikler açmasını

385. George Jr. SCHLESINGER, *age.*, New York, 1987, s.411.

386. Yearbook of the UN, New York, 1974, s.345.

dan sonra İsrail Hava Kuvvetlerinin hava desteği sağlanabilmiş, cephe gerilerindeki hava harekâtına girişilebilmiştir.³⁸⁷

Mısır ordusu, bu savaşta, uçaklarının sağlayacağı hava korumasından çok, SAM-2, SAM-3, SAM-6, SAM-7 füzeleri ve uçaksavar toplarının koruma örtüsüne önem verdi. kıtaların ve özellikle zırhlı birlik harekâtının bu silahların koruma örtüsünün dışına çıkmamasına dikkat edildi.

Savaşın sonlarına doğru SAM füze cephanelerinin tükenmesi ve zamanında ikmal edilmemesinden dolayı İsrail Hava Kuvvetlerinin faaliyeti arttı.

Uçak sayısı bakımından tek başına İsrail'den üstün olan Mısır Hava Kuvvetleri, gerek İsrail pilotlarının iyi eğitilmiş olması ve savaş azminin yüksekliği, gerekse İsrail uçaklarının nitelikçe üstünlüğünden dolayı bir varlık gösteremediler.

1973 savaşında İsrail uçak kaybının %10'u hava muharebeleriyle, %90'ı hava savunma füzeleri ve hafif uçaksavar silahları ile verildi.

c) Deniz Harekatı

Kullanılma sahası sınırlı olan Mısır Deniz Kuvvetleri, İsrail Hava Kuvvetlerinin etkisiyle bütün savaş boyunca savunma amacı ile kullanıldı. Mısır muhripleri, savaşın birinci günü, Kanal doğusuna Mısır Kara Kuvvetlerinin Bar-Lev savunma hattını geçişleri sırasında kara ordusu ile işbirliği yaparak ateş desteğini sağladı. Mısır Hava Kuvvetlerinin hava üstünlüğünü sağlamaması, deniz harekâtının ancak küçük tonajlı gemilerle, kısa mesafelerde ve mahdut hedefli ve özellikle geceleri, baskın tarzında yapılmasına neden oldu.³⁸⁸

İsrail donanması, 6/7 Ekimde G/M hücumbotu ile Suriyenin Lazkiye Limanına yaptığı gece baskınında 4 Suriye hücumbotunu hasara uğrattı.

387. Walter C.LANGSAM, *age.*, New York. 1951. s.412.

388. Yearbook of the UN. New York. 1974. s.345.

İsrail hücumbotları, 11 Ekim 1973 günü sabahın erken saatlerinde, Lazkiye Limanına yeniden taarruz etti ve 2 Suriye hücumbotu ile limanda bulunan bir Yunan şilebini batırıp liman tesislerini tahrip etti.

12 Ekimde, Taartus Limanına yapılan İsrail baskınında Suriye'nin iki, İsrail'in bir hücumbotu ve limanda bulunan bir Sovyet şilebi battı.

13 Ekimde, İsrail hücumbotları, Dimyat Limanını bombaladı.

14 Ekim saat 03.30'da, İsrail hücumbotları, Lazkiye Limanı ve buradaki petrol depolarıyla Süveyş körfezindeki Ras Garip komando üssüne taarruz etti.³⁸⁹

16 Ekim 1973'te, Mısır komando birlikleri, El Ariş Limanında komando harekâtı yaptılar.

18 Ekimde, İsrail Deniz Kuvvetleri, Port Sait Limanına ve Süveyş'teki Ras Zarfana'ya taarruz ettiler.

18/19 Ekim gecesi, İsrail hücumbotları ve karakol gemilerinden kurulu bir deniz birliği, Dimyat Limanı doğusunda, Mısır Deniz Kuvvetlerinin hafif su üstü birliği ile savaştı. Üç Mısır mayın tarama gemisi ve iki İsrail torpidobotu tahrip edildi. Aynı zamanda, Kızıldeniz'in batı yakasına geçmeye çalışan bir Mısır komando birliğini destekleyen Mısır hafif su üstü kuvveti ile İsrail hafif su üstü kuvvetleri arasındaki muharebede, üç Mısır çıkarma gemisi ve iki torpido battı. İsrail Deniz Kuvvetlerinden de üç karakol gemisi battı.

19/20 Ekim gecesi, İsrail donanmasının bazı birlikleri, Rosetta Limanına ve 21/22 Ekim gecesinde de Dimyat Limanına taarruz etti.

21 Ekim 1973 günü, Kızıldeniz'in batı yakasındaki Hurghada'ya bir komando taarruzuna girişen İsrail Deniz Kuvvetleriy-

389. George Jr. SCHLESINGER. *age..* New York, 1987. s.422.

le, Mısır Deniz Kuvvetleri arasındaki muharebede üç İsrail hücumbotu battı.

Bu savaş süresinde, toplam olarak, 16 Mısır, 10 Suriye savaş gemisi veya botunun kaybına karşılık İsrail, 12 savaş savaş gemisi veya botu kaybetti.

5) 1973 Arap-İsrail Savaşının Genel Sonuçları:

Arap devletlerinin İsrail karşısında direnmeleri ve hatta başlangıçtaki başarıları, Arapların moral ve prestijlerinin yükselmesine neden olmuştur.

Arap devletleri ordularının modern silahlar ile donatılması, eğitilmesi ve ordularının bir komuta altında toplanması halinde İsrail kuvvetlerinin yenilmesinin mümkün olabileceğini ortaya çıkarmıştır.

Arap devletleri 1973 Arap-İsrail savaşında tahrip edilen veya elden çıkan silah ve gereçlerin yerine konulabilmesi için, Sovyet Rusya'dan 3 Milyar dolarlık yeni silah ve gereç satın almıştır. Bu masrafın karşılanması ve devamı için petrole yapılan zam, dünya ekonomisini etkilemiştir.³⁹⁰

Petrol, İsrail taraflısı devletlere karşı baskı aracı olarak kullanılmış ve dünya uluslarının siyasetini etkilemiştir.

Sovyet Rusya'dan silah ve gereç yardımı sağlayabilmek zorunluluğu, Suriye'nin Sovyet Rusya'ya yaklaşmasını ve Sovyet Rusya'nın Akdeniz donanmasının Lazkiye Limanından faydalanması zorunluluğunu doğurmuştur.

Filistin Sorunu'nun, Arap devletleri tarafından Birleşmiş Milletlere götürülmesi ve bu konuda Üçüncü Dünya (tarafsızlar) devletlerince Arap önerileri lehine karar alınması İsrail askeri zaferlerinin siyasi alanda kaybedilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu sonuç, güdülecek siyasette dünya kamuoyunu kendi

390. Chaim HERZOG. *The Arap Israeli Wars*. New York, 1983, s.332.

tarafına çekecek çarelerin ve ilişkilerin gerektiğini göstermektedir.

Arap devletlerinin baskın niteliğindeki taarruzu ve o güne kadar bilinmeyen silahların kullanılması, İsrail ordusunun büyük ölçüde kayıp vermesini ve hatta tank mevcudundaki denge- nin Arap devletleri lehine bozulmasını sağladı. İsrail'in silah ve gereçleri, Amerika Birleşik Devletleri'nden sağlaması, Sovyet Rusya'nın ilgisini arttırmış ve böylece savaş tırmanma tehlikesini göstermişti. Daha sonra tarafların gayreti, Sovyet Rusya ile Amerika Birleşik Devletleri'nin aralarında anlaşarak ateşkesi kararlaştırmalarına neden olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri, Mısır'ı Sovyet Rusya'nın nüfuzundan çıkararak kendi safına almak ve Ortadoğuda egemen olmak amacıyla İsrail'in üzerinde siyasi ve mali baskı yaptı, İsrail'i kazandığı topraklardan çekilmeye ve başarısının meyvelerinden vazgeçirmeye zorladı. Bu durum küçük devletlerin, büyük devletlerin çıkarlarının paralelinde kalındığı müddetçe destekleneceğini göstermiştir.³⁹¹

Arap devletleri, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Rusya'nın Ortadoğudaki rekabetinden faydalanarak, Rusya'dan gerekli savaş gereçlerini almış ve böylece Amerika Birleşik Devletleri'nin İsrail'e baskı yapmasını sağlayabilmiştir.

Bu savaş milli eğitime önem verilmesinin zorunluluğunun ve bunun yurt savunmasına katkısını açıkça göstermiştir. Mısır halkının ve dolayısıyla ordusunun kültür seviyesi, elindeki teknik ve elektronik harp silah ve araçlarını kullanmalarına yeterli değildi. Elektronik harp olarak nitelendirilen bu savaş, çok iyi öğrenim ve eğitim görmüş persone ihtiyacı gösteriyordu. Bugünün ordu personeli, suni peykler aracılığı ile muharebe ve keşif hizmetlerinin yapılması, telsiz ve radarların kullanılması, düşman telsiz ve radarları ve füzelerinin elektronik cihazlarla karış-

391. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, "**Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler**", Ankara, 1979. s.82.

tırılması ve böylece hedeflerinden saptırılması telsiz ve radarlarla istikamet bulunması gibi görevleri başarabilmesi için esaslı eğitim görmüş olması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE İLE İSRAİL ARASINDAKİ İLİŞKİLER

A.Türkiye'nin İsrail Devletini Tanınması

1.Filistin Uzlaştırma Komisyonu Üyeliği ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki Değişim

Türkiye'nin 7 Kasım 1947'de taksim planı için ret oyu vermesine kadar geçen süre içinde, Arapların yanında yer alması, Arap ülkeleri arasında büyük memnuniyet yaratmıştı. Arap liderler bunu açıkça ifade etmekteydiler. Örneğin Nuri Sait Paşa Türkiye'yi ziyareti sırasında bu durumu şu sözlerle ifade edecektir :

*Filistin'de durum Arap tezine uygun olarak gelişmektedir. Birleşmiş Milletler teşkilatındaki müzakereler sırasında Türkiye'nin takip ettiği hareket tarzı Arap aleminde büyük memnuniyet yaratmış bulunmaktadır. Bütün Araplar Türkiye'nin bu hareketlerinden dolayı minnet ve şükran hisleri ile meşbudurlar.*³⁹²

Ancak, Arapların bu hoşnutlukları, bu oylamayı izleyen gelişmelerin Türkiye'nin Araplardan giderek uzaklaşması nedeni ile fazla sürmeyecektir. Türkiye'nin Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyeliği bunun ilk örneğiydi.³⁹³ Filistin Uzlaştırma Komisyonu, taraflar arasındaki anlaşmazlıkları diyalog yolu ile gidermek için Birleşmiş Milletler 11 Aralık 1948 tarihli 194 numaralı kararı çerçevesinde kurulmuştur. Türkiye bu komisyonda Ulus gazetesi yazarlarından Hüseyin Cahit tarafından temsil

392. Yearbook of the UN, New York, 1974, s.347.

393. Ayın Tarihi (Aylık siyasi, kültürel dergi), Ankara, Mart 1948, n.172, s.10.

edilecektir Komisyon 1949-1951 ve 1961-1962 yıllarında taraflar nezdinde yoğun bir şekilde girişimlerde bulunduysa da, tarafların uzlaşma konusunda tutumları yüzünden amacını gerçekleştirmede tamamiyle başarısız oldu.³⁹⁴

Birleşmiş Milletler, Arap-İsrail savaşı sırasında taraflar arasında uzlaşma sağlamak amacıyla, 12 Aralık 1948 tarihinde Filistin Uzlaştırma Komisyonunun kurulmasına karar verdi. Bu komisyonun kurulmasına Araplar aleyhte Türkiye ise lehte oy kullandı. Arapların şiddetle karşı oldukları Filistin Uzlaştırma Komisyonunda Türkiye'nin ABD ve Fransa ile birlikte yer alması, Türkiye'nin uzun süredir süre geldiği, Arap taraftarı politikasından uzaklaştığının ilk somut göstergesiydi.³⁹⁵

Aslında daha önce de dediğimiz gibi Türkiye'nin bölgeyle ilgili Batı basınında çıkan "İslam Ruhı" ve İslam Birliği tanımlarının aksine kendi güvenlik sorunundan kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle bölgedeki çatışmaları önleyecek ve barış sağlayacak oluşumlar içinde yer almak konusunda ısrar etmekteydi.

Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyeliği ile Türkiye Arapların tepkisini çekti. Türkiye'nin Komisyon üyeliği vasfıyla doğal olarak tarafsız olması gerekiyordu. Bu durumda ise Türkiye'nin Arap ülkelerini desteklemesi söz konusu olmazdı. Böylece Türkiye, Arapları destekleyen politikalardan vazgeçerek Filistin meselesinde tarafsız bir tavır takınmaya başlayacaktı. Bu ise Arapların nezdinde tepkiyle karşılanacaktı.³⁹⁶

Türkiye'nin, Arapları çileden çıkaran asıl hareketi ise İsrail'i tanıması oldu. Türkiye'nin bu davranışı Arap aleminde büyük tepkilere sebep oldu. Arap devletleri bu davranışı hıyanet olarak nitelendirdikten sonra, Türkiye'nin bu hareketini 1916'daki Arap isyanına dayandırdılar. Yani, 1916 Arap isyanının intikamını almak için Türkiye'nin böyle bir davranışa kalkıştığını ile-

394. Saadia TOUVAL. *Mediators In the Israeli Arab Conflict*, New York. 1952. s.69.

395. Yearbook of UN 1948-9. New York. 1949. s.174-175.

396. Davut DURSUN. *Ortadoğu Neresi*, İstanbul. 1995. s.225.

ri sürdürdüler. Türkiye'nin bir Müslüman ülke olarak İsrail'i tanıması Arapları çok şaşırtmış ve kızdırmıştı.³⁹⁷ Türkiye'yi böyle bir karar almaya iten sebepler nelerdi? Bu karar hangi süreçlerden geçilerek alınmıştı? *(Aslında bu yıllarda Türk yetkilileri arasında Arapların Osmanlı'ya isyanını bizzat yaşamış kişiler de vardı; Bunların arasında da bir çoğunun Arapların bu baş kaldırışlarını "arkadan hançerlemek" olarak niteleyip bundan dolayı Arapları affetmedikleri doğrudur. Ancak bunun ne derece Türk Dışişlerinde etkili olduğu tartışılabilir. Özellikle, bundan önceki tarihlerde Türkiye'nin Araplarla birlikte hareket ettiği, onların bağımsızlık hareketlerini desteklediği (Cezayir hariç) ve yakın ilişki içerisinde bulunduğu göz önüne alındığında, bu düşüncelerin Türk Dışişlerindeki etkisinin ciddiye alınmayacak düzeyde olduğu görülür.)*

2. Türkiye'nin İsrail'i Tanınması

Türkiye'nin İsrail'i tanıması, doğal olarak bir anda alınmış bir karar değildi. İsrail devleti kurulmasının hemen arkasından şiddetli Arap muhalefeti önlemek için uluslararası düzeyde girişimlerde bulunarak yeni kurulan Yahudi devletinin tanınması için yoğun bir çalışma içerisine girdi. Bu bağlamda Türkiye ile de çeşitli temaslarda bulundular. Daha devletin kuruluşunun ilan edildiği 14 Mayıs 1948 tarihinde dışişleri bakanı Sharett Türkiye'ye gönderdiği mektubunda; İsrail devletinin Birleşmiş Milletler Taksim Planı çerçevesinde kurulduğunu, bu bağlamda Türkiye ve İsrail arasında ekonomik ve politik işbirliği imkanlarına değinerek İsrail devletinin Türkiye tarafından tanınmasını talep etmekteydi.³⁹⁸

İsrail için Türkiye'nin kendisini tanımasının ayrı bir önemi vardı. İlk olarak, Türkiye bölgenin en güçlü devletiydi. Ayrıca

397. Oya AKGÖNENÇ. *Turkey Arap Relations 1945-1975*, İstanbul, 1982, s.127.

398. Henri J.BARKEY. *Reluctant Neighbors: "Reflections on Turkish-Arap Relations"*. The Beirut Review, Spring 1994. n.7. s.5.

coğrafi pozisyonu ve Batı ile ilişkilerinin iyi olmasının yanında, Arap olmayan bir Müslüman ülke olması Türkiye'yi İsrail için değerli kılmaktaydı. Müslüman bir devlet tarafından İsrail'in tanınması, İsrail'in pozisyonunu, uluslararası kamuoyunda destekleyecekti.³⁹⁹

Ancak, Türkiye, bu mektuba ilk anda hiçbir cevap vermeyi uygun görmedi. Ankara, böyle bir mektuba cevap vermeden önce, yeni kurulan Yahudi devletinin amaç ve karakterini öğrenmek için beklemeyi uygun görmüştü. Acaba, İsrail devleti bağımsızlığını koruyabilecek miydi? Yeni kurulan bu devlet komünist uydusu olabilir miydi? Özellikle bu Sovyet tehdidi altındaki Türkiye için çok büyük önem arz etmekteydi. Diğer taraftan Arapların tepkisinin hesaplaması gerekmekteydi. Acaba Arapların buna tepkisi hangi oranda olacaktı? İşte bu sorular ve şartları göz önünde bulunduran Türkiye Cumhuriyeti ve hükümeti herhangi bir harekette bulunmadan "bekle ve gör" politikası izlemeyi uygun gördü. Ayrıca, bu politikayı izlerken ve Amerika ve İngiltere arasındaki İsrail devleti konusundaki anlaşmazlığı da göz önünde almaktaydı. Amerika'nın İsrail'i tanımamasını Truman'ın iç politika beklentilerine bağlayan İngiltere hâlâ İsrail'i tanımamıştı.⁴⁰⁰

İsrail'in tanınıp tanınmaması konusunda tartışmalar devam ederken 28 Haziran 1948 tarihli Ulus gazetesinde çıkan bir yazıda "İsrail devletinin politik bir gerçek olduğu ve bağımsızlığının tanınması gerektiği" ifade edilmekteydi. Bu makalenin yayınlanmasından iki gün sonra Türk politikasında önemli bir değişiklik oldu ve Türkiye ve İsrail arasında posta servislerini düzenleyen bir anlaşma imzalandı.⁴⁰¹

399. Walter EITAN, *The First Ten Years: "A Diplomatic History Of Israil"*, New York, 1958, s.23.

400. Anıkan NACHMANI, "Middle East Listening Post: Eliyahu Sasson and the Israeli Legation in Turkey, 1949-1952", *Studies in Zionism*, Jerusalem, 1967. c.6, n.2, s.264.

401. Ö. KÜRKÇÜOĞLU, *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918)*, Ankara, 1982, s.73.

3. Türkiye-İsrail Posta Anlaşması ve Ticari İlişkiler

İsrail'in Evrensel Posta Birliği'ne (Universal Postal Union) üyelik başvurusu reddedilince çeşitli devletlerle ikili anlaşmalar yaparak posta servislerini yürütme yoluna gitmişti. Bu bağlamda ilk anlaşmayı ABD ile 19 Mayıs 1948 yılında, Fransa ile de 9 Haziranda yaptı. Bunu Doğu Bloku ülkeleri izledi. Türkiye bu ülkeler arasında yirmi birinci sıradaydı. Peki Türkiye politik olarak tanımadığı bir yönetimle niçin böyle bir anlaşma yapmıştı?

Türkiye'nin böyle bir anlaşma yapması konusunda Türk yetkililer herhangi bir açıklama yapmadılar. Gruen'a göre bu insanı nedenlerdendir. Bu dönemde İsrail'de yaklaşık olarak 10.000 Türkiye doğumlu Yahudi bulunmaktaydı. Bunların Türkiye'deki akrabaları ile haberleşme ihtiyaçları düşünüldüğünde Gruen'ın görüşü nisbeten doğrudur.⁴⁰²

Ancak, untulmaması gereken diğer neden ise, posta servisinin Türkiye'nin Filistin'le olan ticari bağlarını sürdürmesi açısından iletişimin önemli olmasıydı. Bilindiği gibi Türkiye'nin daha manda rejimi sırasında Filistin'le, özellikle, buradaki Yahudi cemaati ile ekonomik ilişkileri vardı. Öyle ki, daha 1936 gibi erken bir dönemde Siyonistlerin, Filistin'de düzenlediği Levent Fuarına katılma kararı almıştı. Buna ek olarak Yahudi Ajansı'nın 1938 yılında ilk defa Uluslararası İzmir Fuarına katılması: Yahudi ajansı ve Filistinli tekstilcileri beraberce kurdukları Dış Ticaret Enstitüsü'nün Türkiye'de bir şube açması; ve daha sonraki tarihlerde yine Yahudi Ajansı'nın 1939 ve 1943 İzmir Fuarına katılması ekonomik ilişkilerin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Özellikle 1945 yılında İstanbul'da yapılan "Filistin Endüstrisi" adlı fuarda Siyonist bayrağı Türk ve İngiliz bayrakları ile birlikte dalgalanmaktaydı. Ayrıca aynı

402. Walter EITAN, *The First Ten Years: A Diplomatic History Of Israel*, New York 1958. s.37.

bayrak İzmir Fuarında da yer almıştı. Ha-Aretz gazetesine göre bu bayrak Türk yetkililerinin izni dahilinde asılmıştı⁴⁰³

Görüldüğü üzere, Türkiye daha İsrail devleti kurulmadan çok önce Filistin’le ve Yahudilerle önemli derecede ticari ilişkiye sahipti. Öyle ki, 1946’da Türk mallarının üçüncü büyük ithalatçısı Filistin’di. 1947’de Türkiye Filistin’den ithal ettiği malların değerinin tam beş katı değerinde Türk malını Filistin’e ihraç etmekteydi. Türkiye ile Yahudi toplululuğu arasındaki ekonomik ilişki o kadar güçlüydü ki; Türkiye birinci Arap-İsrail savaşı sırasında dahi Filistin’le olan ticaretini kesmedi. Hatta savaş sırasında bir Türk gemisi Suriye tarafından durdurularak mallarına el konmuştu. Bu olayı bir defa daha tekrarı üzerine İsrail, gemileri savaş sigortası ile sigortalamak ve yükü kendi şilepleri ile taşımak vaadiyle ekonomik ilişkilerin devamını sağladı. Bu şekilde önemli ticari bağlarla bağlı olduğu Filistin’le iletişimin sağlanması Türkiye için önemliydi.⁴⁰⁴

Fakat, Türkiye’nin İsrail ile böyle bir anlaşma imzalaması, Araplar tarafından büyük bir tepkiyle karşılandı. Arap Ligi, Eylül 1948 tarihinde İsrail ile böyle bir anlaşma imzalamasından dolayı, Türkiye’yi protesto etti.

Hatta devam eden ekonomik ilişkilerden dolayı Türkiye’yi İsrail’e askeri gereçler satmakla suçladı. Arapların tepkisini çekecek bir diğer olay ise Eylül 1948’de başlayan Türkiye Yahudilerinin Filistin’e göçleriydi. Arap Ligi temsilcileri Türkiye’den bu göçlerin önlenmesini istediler. Fakat Türkiye bu konuda bir girişimde bulunmadı. Ankara devlet radyosu bu konuda *“Türk vatandaşlarının nereye isterlerse gitmeye hakları olduğunu”* ilan etti. Bu şekilde Türkiye, Arapların bu isteğini *“dolu yolla geri çevirmişti.”*⁴⁰⁵ (Türkiye’de, 1927 yılındaki ilk nüfus sayımına göre tüm nüfusun %0.6’sını oluşturan Yahudilerin nü-

403. Saadia TOUVAL, **Mediators In the Israeli Arab Conflict**, New York, 1952, s.69.

404. Ha-Aaretz, (İbranice Yerel Siyasi Gazete), Tel Aviv, 11 Haziran 1945, s.7.

405. T.C Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Türkiye İstatistik Yıllığı 1950 s.296.

fusu 82.000'dir. İsrail'in kurulması ile ilk iki yılda 30.000 civarında Türkiye Yahudisi İsrail'e göç etti. Günümüzde Türkiye'de 30.000 civarında Yahudi yaşamaktadır.)⁴⁰⁶

Diğer taraftan İsrail, Türkiye'nin kendisini tanıması konusunda ısrarlı şekilde girişimlerde bulunuyordu. Özellikle yoğun ticari ilişkilerin daha da geliştirilmesine işaret ederek bir an önce Türkiye'nin İsrail'i "de facto" tanıması konusunda ısrar ediyordu. 15 Şubat 1949 tarihli Ha-Aretz çıkan bir haberde, siyasi çevrelerin, Türkiye'nin İsrail politikasında değişiklik olmadığı takdirde, İsrail'in Türkiye ile olan ticari ilişkilerini yeniden gözden geçireceği konusu ele alınmıştı.

Aslında Türkiye İsrail'i, yukarıda değindiğimiz çeşitli sebeplerden dolayı, tanımaya hazırdı. Öncelikle İsrail'in politik bir gerçek olduğu Birinci Arap-İsrail savaşından hemen sonra fark edilmişti. Bu konuda, Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Anadolu Ajansı'na verdiği demecinde, *"İsrail devleti bir vakıdır, otuzdan fazla devlet tarafından tanınmıştır. Arap temsilciler de İsrail temsilcileri ile görüşmektedirler."* dedikten sonra, İsrail'i tanıma konusunda engel olarak Filistin Uzlaştırma Komisyonu'ndaki Türkiye'nin üyeliğini göstermekteydi. Sadak'a göre Türkiye bu üyeliğinden dolayı tarafsız olmalıdır. Ancak gözden kaçan bir husus vardı ki, bu da, komisyonun diğer üyelerin İsrail'i ilk tanıyan ülkelerden olduğu gerçeğidir.⁴⁰⁷

Taksim planı oylamasında ve öncesinde Arap devletleri ile birlikte hareket eden ve bu davranışı, batı ve İsrail tarafından müslüman kimliğine bağlanan Türkiye bundan rahatsızlık duymaktaydı. Güvenlik nedenleri ile Batının özellikle Amerika'nın ittifakını arayan Türkiye'nin böyle bir imaja sahip olması, Amerika'nın İsrail'i desteklemesi de göz önüne alındığında, doğal olarak işine gelmiyordu. Ancak Türkiye'nin İsrail'i tanıma ko-

406. Abas KASIM. *Al-Mustaqbel Al-Arabi*, Jerusalem, 1993, s.29.

407. Tempo, (Aylık Siyasi, Aktüel Dergi), 3-9 Kasım 1991, n. 45, s.36.

nusunda çeşitli çelişkileri bulunmaktaydı. Bunların başında da yukarıda değindiğimiz gibi İsrail'in bir komünist uydusu olabileceği endişesi gelmekteydi. Diğer bir sebep ise bölgedeki çatışmaların yarattığı kuvvet boşluğundan yararlanan Sovyetlerin bölgeye sızması korkusu bulunmaktaydı ki, Sovyet tehdidi altındaki Türkiye için bu oldukça ciddi bir sorundu.

Türkiye'nin bu konudaki endişeleri gelişen olaylar neticesinde nisbeten ortadan kalkınca, İsrail'i *de facto* tanıdığını ilan edecekti. Bu konudaki gelişmeler ise İsrail'de yapılan Knesset seçimleri sonuçları, İngiltere'nin İsrail'i tanıması ve Türkiye'nin, güvenliğini Batı'nın ve özellikle, Amerika'nın güvenlik sistemine entegre etme yolunda önemli basamaklar kat etmesiydi.

4. Türkiye'nin İsrail'i Tanımasını Kolaylaştıran Etkenler

Daha önce belirttiğimiz gibi, İsrail'in kurulması ile, Sovyetlerin bir şekilde bölgeye sızmasında; İsrail'in ileri gelen yöneticilerinin komünist ideolojilere sahip olduğuna inanması; Arap ve İngiliz kaynaklarından gelen bilgilerin bu endişeleri doğrular nitelikte olması Türkiye'yi İsrail'e karşı temkinli politikalar izlemeye itiyordu. Özellikle, İngilizler bugün ya da yarın İsrail'in komünist nüfusu altına gireceğini dile getirmekteydiler. Buna ek olarak, İngiltere'nin İsrail'i tanıma konusunda herhangi bir harekette bulunmamış olması da, bu konudaki, endişeleri artıyordu.⁴⁰⁸

Türkiye tarafından tanınmaya büyük önem veren İsrail ise; bunu sağlamak için, çeşitli girişimlerde bulunmaktaydı. Kasım 1948 de yayınlamaya başladıkları ve Türkiye'de önemli devlet adamlarına gönderdikleri "İsrail devletinden haberler" adlı Türkçe bülten ve buna ek olarak haftada üç defa İsrail radyosundan yayınladıkları Türkçe programlarla bu yönde propagan-

408. Nicolas De LANGE. *Yahudi Dünyası*, Ankara. 1979. Çev.: Rüştü ORAL, s.57.

da yapmaktaydılar. Özellikle Dışişleri Bakanı Sharett gibi Türkçeyi iyi bir şekilde konuşan, önemli devlet adamları ile yaptıkları mülakatlarda Türkiye'nin İsrail'i tanıması ile iki devlet için doğacak imkanlar ele alınıyordu. Bu arada, İsrail'de parlamento için 25 Şubat 1949'da seçimler yapılmış 120 kişilik İsrail meclisine (Knesset) yayılmacı Herut partisi 14 komünist parti de sadece 4 milletvekilini sokabilmişti. Bu haberi İsrail devletinden haberler bülteni "komünistler sadece genel oyun %3.5'ini alabildiler" şeklinde komünistlerin oranı üzerinde durarak vermektedir. David Ben Gurion'ın liderliğindeki Mapai ise 46 milletvekili çıkarabilmişti. Bu Türkiye'nin komünizm endişelerini gidermek bakımından önemli bir gelişmeydi. İngiliz İşçi Partisi benzeri bir parti olan Mapai'nin çoğunluğu elde etmesi ve aradan uzun bir zaman geçmeden Ben Gurion'ın İngiltere ile aralarında herhangi bir çatışmanın söz konusu olmadığını açıklamaması, İngiltere ile İsrail arasında ilişkilerin düzelmesine ve böylece 29 Şubat 1949'da İngiltere'nin İsrail'i de facto tanıdığını açıklaması, Türkiye'yi İsrail'i tanıma yönünde oldukça rahatlatıyordu. Buna ek olarak, 11 Mayıs 1949 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından, barışsever olarak niteledikten sonra, İsrail'in üyeliğe kabul edilmesi de Türkiye'nin bu karara yardımcı olacaktı.⁴⁰⁹

Bazı Türk yetkililerin çeşitli vesilelerle İsrailli yetkililerle temasları sonucunda, Türkiye'nin israil hakkındaki ön yargılarının yersiz olduğuna kani olmaları bu konudaki tereddütleri gideren başka bir faktördü. Türkiye'nin UNESCO temsilcisi ve İnönü'nün yakını kabul edilen Hüseyin Cahit Yalçın'ın Beyrut'taki UNESCO konferansında Ben Gurion ve diğer İsrailli yetkililerle doğrudan temasları onun yeni kurulan devlet hakkında ilk elden bilgilenmesini sağlayacaktı. Nitekim Yalçın, yurda

409. Ayın Tarihi , Şubat 1949, n.183, s.176.

dönüşte İnönü ile görüştüktan sonra 3 Mart 1949'da basına "İsrail'in her hangi bir devletin etkisi altında bulunmadığını" açıkladı.⁴¹⁰

Sonunda 28 Mart 1949'da, Türkiye İsrail'i de facto tanıdığını ilan etti. Bu konuda, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1949'da TBMM'ni açılış nutkunda şunları söylüyordu: "İsrail devleti ile siyasi münasebetler açılmıştır. Bu devletin yakın doğuda bir barış ve istikrar unsuru olacağını ümit ediyoruz."⁴¹¹

B. Türkiye'nin Batı İle İlişkileri

İkinci Dünya Savaşından başlayarak 1947 yılına gelinceye kadar Amerika'nın ve Batı'nın Türkiye'nin Ortadoğu politikası üzerinde doğrudan bir etkisi yok denecek kadar azdır. Ancak daha sonraki yıllarda Batı'nın ve Amerika'nın bu yönde pozitif bir etkisinin olduğu bir gerçektir. Burada Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini kısaca özetleyerek konuya açıklık kazandırmaya çalışacağız.⁴¹² *"Orhan Soysal'ın Washington büyük elçisi Melih Esenbel'le yaptığı mülakatta; Esenbel, bu konuda Amerika'nın Türkiye'nin İsrail politikası üzerinde doğrudan etkisi olmadığını savunmaktadır ki; bu 1947 yılı öncesi için doğrudur. Ancak bu tarihten sonra, İsrail konusunda doğrudan değilse de Türkiye'nin Ortadoğu politikasının şekillenişinde Amerika ve Batı'nın doğrudan etkisi söz konusudur."*

İkinci Dünya Savaşından oldukça yıpranarak çıkan geleneksel müttefiki İngiltere'den Sovyet tehdidine karşı etkin bir yardım elde edemeyeceğini anlayan Türkiye, dönemin en güçlü devleti olan Amerika ile bir ittifak arayışı içine girmişti. Ancak bu dönemde, Amerikan dış politikası bu tür ittifaklar yapma yönünde işleniyordu.

410. Walter C.LANGSAM. *Document and Readings in the History of Europe Since 1918*. New York, 1951, s.364.

411. R. HALLOUM. *age..s.289*.

412. George McGHEE. *The US-Turkish-NATO and Middle East Connection*. New York, 1990. s.19-20.

Bu konuda Türkiye'nin yardımına İngiltere yetişti. İngiltere Şubat 1947'de Amerikan Hükümetine başvurarak biri Türkiye diğeri de Yunanistan hakkında iki muhtıra verdi. Bu muhtıradaki Türkiye'nin Batı savunması için ehemmiyeti belirterek Türkiye'ye hem ekonomik hem de askeri yardım yapılmasının gerekliliğini; kendisinin böyle bir yardım yapmaya ekonomik durumun el vermediğini; bu konuda sorumluluğun Amerika'ya düştüğünü belirtti.⁴¹³

Bu başvuru üzerine, zaten Ortadoğudaki gelişmelerle yakından ilgilenen Başkan Truman, konuyu inceledikten sonra, 12 Mart 1947'de Senato'da bir konuşma yaparak Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması konusunda, kendisine yetki verilmesini istedi. Bu konuşma üzerine, konuyu görüşen Amerikan kongresi 22 Mayıs'ta Yunanistan'a 300 milyon ve Türkiye'ye 100 milyon dolarlık bir yardım yapılmasına karar verdi. Böylece, tarihe Truman doktrini diye geçen Türkiye ve Yunanistan'a yardım planı kararı alınmıştı. Bu yardımın maddi değerinin yanında, Türkiye'nin Amerika'ya yaklaşma politikası bakımından son derece önemi vardı.⁴¹⁴

Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan'a yardım etmeye karar veren Amerika, İkinci Dünya Savaşından itibaren zaten çeşitli Avrupa ülkelerine yardım etmekteydi. İşte, bu yardımların bir düzen içinde yapılması ve verimli şekillerde kullanılması için Amerikan Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından plan hazırlandı.⁴¹⁵

Marshall planı olarak bilinen bu yardım planı çerçevesinde İngiltere, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye,

413. Orhan SOYSAL. *An Analysis of the Influences of Turkey's Alignment with the West and of the Arab-Israeli and Turkish-Israeli and Turkish-Arab Relations 1947-1977*, (Doktora Tezi), Princeton University, 1983, s.32.

414. A.Haluk ÜLMAN, *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947*. Ankara, 1961, s.93-94.

415. Burcu BOSTANOĞLU. *"Soğuk Savaş Güdülenmesi ve Ortadoğu"*. Avrasya Dosyası, Yaz 1996, c.3. n.2. s.12.

Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, İsveç ve Danimarka bir araya gelerek 16 Nisan 1948’de Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı’nı kurdular. Böylece Türkiye, Batı’ya yaklaşma yolunda önemli bir adım atmış oldu.⁴¹⁶

Bu arada Avrupa’da önemli bir gelişme daha oldu. Bu da Sovyetlerin yayılma politikasına karşı, özellikle 1948 Çekoslovakya darbesinden sonra İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg arasında, Mart 1948’de kurulan ve Batı Avrupa Birliği diye anılan ittifakın kurulmasıydı. Sovyet tehlikesine karşı, İkinci Dünya Savaşında oldukça yıpranmış bu devletlerin oluşturduğu ittifak yeterince güçlü değildi. Bu nedenle ittifak üyeleri Amerikayı’da İttifaka dahil etmeye çalışmaktaydılar. Fakat, Amerika’nın Monroe Doktrini çerçevesinde bu tür ittifaklar içinde yer alması söz konusu değildi.⁴¹⁷

Diğer taraftan, Avrupa’da Sovyet tehdidi ciddi boyutlara ulaşmıştı. Özellikle, Çekoslovakya darbesi ve arkasından meydana gelen Berlin buhranı Amerika’yı bu konuda tedbirler almaya itmişti. Durumun ciddiyetini gören Amerikan Senatosu başkana, 11 Haziran 1948’de “Amerika’nın güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardıma dayanan bölgesel ve diğer ortak anlaşmalar” yapma yetkisi verdi.

Bu karar neticesinde, Amerika Birleşik Devleti, Monroe doktrinini resmen terk ederek, Avrupa ile bir ittifak sistemi oluşturmak için Kanada ve Batı Avrupa ülkeleri ile temasa geçti ve 4 Nisan 1949’da 12 batılı ülke arasında Kuzey Atlantik İttifakı (North Atlantic Treaty Organization- NATO) kuruldu.

Amerikanın bu şekilde Monroe doktrinini terk etmesi ve NATO’nun kurulması, hiç şüphe yok ki; güvenliğini Amerikan garantisi altına sokmak isteyen Türkiye için önemli bir gelişmeydi. (Türkiye’nin 1950’li yıllarda dış politika hedefleri, gü-

416. Fahir ARMAOĞLU, *Belgelerle Türk-Amerika Münasebetleri*, Ankara, 1991, s.152

417. Walter C.LANGSAM, *Document and Readings in the History of Europe Since 1918*, New York, 1951. s.364.

venliği batı garantisi altına alınmanın yanında batı ile yakın ilişki kurmak suretiyle askeri araç ve gereçlerini, Türk ekonomisini ve toplumunun gelişme ve modernleşmesini sağlamak yoluyla batı ailesi içinde yer almayı da içermektedir.) Böylece, Türkiye ilk kurulduğu andan itibaren NATO'ya üye olmak için ciddi bir çaba içine girdi. Ancak teşkilatın içinde, başına İngiltere'nin çektiği bir grup, Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmaktaydı.⁴¹⁸

Diğer devletler Türkiye'nin Sovyetlerle olan problemini bahane ederken İngiltere'nin derdi tamamen başkaydı. İngiltere, Ortadoğudaki sömürgecilik heveslerinden hâlâ vazgeçmemiş ve bu nedenle Süveyş Kanalı'ndan çekilmeye hiç niyetli değildi. Özellikle Ortadoğu petrolleri hesaba katıldığında bu hiç işine gelmiyordu. Bu bağlamda Türkiye'nin güvenlik endişelerini kendi menfaatleri ile birleştirerek Ortadoğuda bir savunma sistemi kurmak istiyordu. Bundan dolayı Türkiye'nin NATO'ya girmesine karşı çıkmaktaydı. Ancak, Türkiye güvenliği konusunda Amerikan garantisini kendine hedef kabul etmişti. Bunu anlayan İngiltere Ortadoğu savunma sistemine katılması şartıyla Türkiye'nin NATO üyeliğini destekleyeceğini bildirdi. Bu konuyu Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü TBMM'de yaptığı konuşmada şöyle dile getirmişti: "Orta Şark müdaafasının gerek stratejik, gerek ekonomik bakımlardan Avrupa'nın korunması için zaruri bulunduğu kaniyiz. Bu itibarla Türkiye, Atlantik Paktına iltihak edince, Orta Şark'ta bize düşen rolü müessir bir şekilde ifade ve gerekli tedbirleri müştereken ittifak için ilgililerle derhal müzakereye amade olacaklardır."⁴¹⁹

Bu şekilde, İngiltere'nin desteğini elde eden Türkiye'nin 1950 yılında başlayan Kore Savaşına bir tugay askerle katılması ile de NATO içindeki muhalefeti kırıldı. Böylece 21 Eylül 1951

418. Fahir ARMAOĞLU, *20. Y.Y. Siyasi Tarihi*, Ankara, 1988, c.1, s.69.

419. Van COUFOUDAKIS, "Turkey and United States: The Problems and Prospects of a Post-War Alliance", *Journal of Political & Military Sociology*, New York, Autumn 1981, v.9, n.2, s.180.

yılında Ottawa’da toplanan NATO Bakanlar Konseyi yayınladığı bir bildiri ile Türkiye ile Yunanistan’ı birliğe katılmaya davet etti. *(Türkiye’nin NATO’ya alınmasında en önemli faktörlerden biri, jeo-stratejik pozisyonu dolayısıyla Batı’ya sağlayacağı yarardır.)*⁴²⁰

Bu davet üzerine TBMM, 18 Şubat 1952 tarihinde konuyu görüşerek NATO’ya katılma kararı aldı. Böylece Türkiye sadece Amerika’nın değil, aynı zamanda diğer 15 ülkeninde ittifakını elde ederek kuzey komşusuna karşı pozisyonunu güçlendirmiş oldu. Ayrıca NATO’nun yapacağı askeri iade çerçevesinde, ordusunu da modernleştirme imkanını elde etmiş oluyordu.⁴²¹

Nitekim, bu olay etkisini kısa bir süre içinde gösterecek ve Sovyetler Birliği Stalin’in ölümünden hemen sonra 30 Mayıs 1953’te yaptığı bir açıklama ile Türkiye’den toprak talebinde bulunmakta ve Boğazlar konusundaki isteklerinden vazgeçtiğini ilan edecekti.

Türkiye bu şekilde Batı ile ittifaklar kurarak, adeta kaderini Batı’nın kaderi ile birleştirme yolunu seçmişti. Türkiye’nin Batı’ya bu şekilde, sıkı bağlarla bağlanması Türkiye’nin İsrail ilişkilerini de etkileyecekti. Türkiye-İsrail ilişkilerinin başlangıç tarihlerinde Batı’nın bu ilişkiyi hangi boyutta etkilediği pek net değilse de bazı örnekler ve resmi açıklamalar Batı’nın dolaylı da olsa, Türkiye’nin İsrail politikası üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Daha önce de değindiğimiz gibi, İngiltere’nin İsrail’i tanıma konusundaki olumsuz etkisi bunun ilk örneklerinden biridir. Nitekim İngiltere’nin oluşturmaya planladığı ve daha sonraki yıllarda Bağdat Paktı çerçevesinde oluşacak olan Ortadoğu savunma sistemi, Türkiye’nin İsrail ile ilişkilerinde olumsuz etki yapacaktı.

420. Helmut HUBEL, "Turkey and The Crisis in the Middle East", Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance, New York, 1987, s.98.

421. Bruce KUNIHOLM, "East or West?: The Geopolitics of Turkey and Its NATO Alliance" Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance, New York, 1984, s.134-135.

Ancak İngiltere'nin bu istisnai olumsuz etkisi hariç tutulacak olursa, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkileri genelde İsrail ile ilişkileri üzerinde olumlu etki yapmıştı. Özellikle taksim planı'nın kabulünden sonra, Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkilerinde ve özellikle, NATO'ya üye olduktan sonra, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında Batı'nın etkisini bariz bir şekilde görmek hiç de zor değildir. Nitekim Süleyman Demirel, 1981 yılında bu konuda şunları yazmaktaydı: *“Birleşmiş Milletler’de İsrail devletin kurulmasına ret oyu veren Türkiye’nin, Amerika, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa tarafından tanınmış İsrail gerçeğini görmezden gelmesi mümkün değildi.”*

Amerika ile ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye'nin, bu ülkenin İsrail'i destekleyen politikasının farkında olmaması mümkün değildi. Özellikle bu ülkedeki Yahudi lobisinin gücünün Türkiye’de bilinen bir gerçek olması, Türkiye’nin İsrail politikası üzerinde olumlu etki yapmaktaydı. Bu diplomatik ilişkilerin kurulmasında da en etkin faktörlerden biri olacaktı.

Daha sonraki tarihlerde görüleceği üzere, Batı'nın Türkiye'nin ilişkilerine etkisi olumlu yönde olduğu gibi, bazı zamanlarda olumsuz yönde etki edecek. Özellikle Batı'nın Ortadoğuda oluşturmaya planladığı Ortadoğunun savunması ile ilgili teşkilatlara Türkiye'nin üyeliği, Araplarla ilişkilerin gelişmesine ve bunun doğal sonucu olarak da İsrail ile ilişkileri olumsuz yönde etkilenmesine sebep olacaktı. Bunun en güzel örneği Bağdat Paketi'nin teşkil edilmesi görülecekti.

C. Türkiye-İsrail Arasındaki Diplomatik İlişkilerin Başlaması

Yukarıda değindiğimiz gibi, Türkiye'nin güvenlik endişeleri, taksim planına ret oyu vermesine sebep olduğu gibi, aynı endişeler İsrail'in tanınması ve diplomatik ilişkilerin kurulmasında da etkili olmuştu. Sovyet tehdidi altındaki Türkiye güvenliğini Batı, özellikle Amerikan güvenlik şemsiyesi altına girmek sure-

tiyle sağlama yoluna gitmişti. Bu yolda verdiği mücadele de İsrail ile ilişkileri üzerinde etkili olmuştu.

Daha 28 Mart 1949'da Türkiye'nin İsrail'i tanınması ile birlikte resmi ağızlar diplomatik ilişkilerin yakın bir zamanda kurulacağını dile getirmekteydiler. Ancak Türkiye, Arapların tepkisinin şiddetini artırmamak için temkinli hareket etmekteydi. Bundan dolayı diplomatik ilişkilerin kurulması 9 ay sonra gerçekleşecekti. Türk yetkililer özellikle bu dönemde İsrail'i de facto tanınmasından dolayı Arap aleminde Türkiye aleyhine meydana gelen tepkileri yatıştırmak için uğraşmaktaydı. Bir de bu tepkileri diplomatik ilişkiler kurarak artırmak istemiyorlardı. Artan Arap tepkilerini yumuşak ifadeler kullanarak atlatmaya çalışan Türk yetkilileri, *"Türkiye'nin İsrail'i tanıyan en son Batılı devlet" olduğu, "Türkiye'nin böyle bir girişime İsrail'in bölgede bir realite olduğunun anlaşılmasından sonra kalkıştığını" ve "Arapların dahi İsrail ile yaptığı görüşmeler ve ateşkes anlaşmaları neticesinde resmen olmasa da fiilen İsrail'i tanımış olduklarını" vurgulamak suretiyle kendilerini savunmaktaydılar. (Bu arada Araplar ise Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk ve son Müslüman devleti olduğunu ileri sürmekteydiler.)*

Diplomatik ilişkilerin kurulmasının ertelenmesinde bir diğer sebep ise bu dönemde de Türkiye'nin güney komşusu Suriye'de meydana gelen gelişmelerdi. Mart 1949'da bir devrimle yönetimi ele alan Albay Hüsnî el-Zaim, daha önceki yöneticilerin aksine Türkiye ile ilişkilerin gelişmesine önem vermekteydi. Amerikan yanlısı bir politika izleyen yeni bir rejim Türkiye tarafından da benimsenmişti. Çeşitli alanlarda yapılan iş birliği neticesinde Türk-Suriye ilişkileri bir bahar havasına girmişti. Karşılıklı heyetler ziyaretlerde bulunurken, askeri alan da dahil birçok konuda ortak çalışmalar yapılmaya başlanmıştı. Bu doğrultuda Kazım Karabekir Paşa başkanlığında bir askeri heyet Suriye ordusunun modernizasyonu için Suriye'ye gönderilmişti. Ancak Albay Hüsnî el-Zaim'in iktidardan uzaklaştırılmasından

hemen sonra heyet Türkiye'ye geri dönecekti. İşte Albay Hüsni el-Zaim'in kısa iktidarı döneminde gelişen Türk-Suriye ilişkileri, Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişkilerin kurulmasını geciktiren önemli sebeplerden biridir.⁴²²

Albay Hüsni el-Zaim, Ağustos 1949'da ordu içinde bir başka grup tarafından iktidardan uzaklaştırılınca, Albay Sami Hinnavi liderliğindeki yeni yönetim, önceki yönetim gibi Türkiye ile ilişkilere önem vermediği gibi, yaptığı çeşitli girişimlerle oluşan sıcak havanın dağılmasına sebep oldu. Ancak onun iktidar ömründe uzun sürmedi. Ordu tarafından Aralık ayında yapılan bir başka devrimle iktidardan uzaklaştırıldı.⁴²³

Suriye'de meydana gelen bu hızlı değişimler Albay Zaim zamanında Türkiye İsrail ilişkileri üzerinde olumsuz etki ettiyse de, Suriye'deki bu istikrarsız ortam Türkiye'nin israil ile ilişkilerine önem vermesinde etkin olacaktı. Çünkü, güneyindeki bu istikrarsız hava Türkiye'nin güvenliğini dolaylı yünden etkileyebilirdi. Nitekim İsmet İnönü yakın çevresine, Suriye'deki bu gelişmelerden duyduğu endişeyi dile getirerek *artık İsrail'in uzattığı dost elini sıkma zamanının geldiğini* söyleyecekti. Aradan fazla zaman geçmeden, 1949 sonbaharında da İsrail ile diplomatik ilişkilerin kurulması konusunu onaylayacaktı. Bu konuda, yine Gruen ile yaptığı bir söyleşide, *Suriyelilerden bıktığını, onlara bir ders vermek istediğini* ifade etmişti. Nitekim, 1 Kasım 1949'da TBMM yaptığı konuşmada da bu konuya değinecek, artık İsrail'in bölgede bir denge unsuru olduğundan bahsetmekteydi. Kısacası, Suriye'de meydana gelen bu hızlı değişimler Türkiye'yi israil ile ilişkilerini geliştirmeye ittiği gibi Ankara, artık İsrail'i Suriye'den gelebilecek tehlikelere karşı bir denge unsuru olarak görmesine sebep olmuştu.⁴²⁴

422. Hakan YAVUZ, *Turkey's Relations With Israel*, Ankara, 1982, s.45.

423. Andrew MANGO, "Turkey in the Middle East," *Journal of Contemporary History*, London, 1968, s.15.

424. Aryeh YODFAT, *Arap Politics in the Soviet Mirror*, Tel Aviv, 1973, s.104-105.

16 Ekim 1949'da İstanbul'da İsrail Konsolosluğu resmen açıklandı. Konsolos yardımcısının nezaretinde yapılan törende Türkiye'deki Yahudi cemaatinden yaklaşık olarak 25.000 civarında bir kalabalık vardı. Ayrıca Kudüs belediye başkanı Abraham el Meleh ve bir Kiniset üyesi törene iştirak ettiler.

Ankara ise İsrail'e ilk temsilci olarak Seyfullah Esin'i atadı. Esin çok iyi yetişmiş bir diplomattı. Ankara'nın bu konudaki resmi açıklamasında, Esin'in büyükelçi seviyesinde olduğu, ancak İsrail'de maslahatgüzar olarak hizmet edeceği dile getirilmişti. Bunun niçin böyle olduğu konusunda ise, bir açıklama yapılmamıştı.

Türkiye'nin İsrail'le diplomatik ilişki kurma yönündeki kararı İsrail tarafından memnuniyetle karşılandı. Zaten İsrail bunu ilk andan itibaren arzulamaktaydı. Çünkü Türkiye İsrail için oldukça önemliydi. Türkiye'nin Müslüman ve aynı zaman da laik bir ülke olması, coğrafi yakınlığı ve aynı zamanda İsrail'le anlaşmazlıkları bulunan birkaç Arap ülkesiyle ortak sınırları olması hesabıyla İsrail bölgede iyi ilişkiler kurabileceği hemen hemen tek ülke durumundaydı. Bunlara ek olarak, David Ben Gurion, Yitzhak Ben-Zvi gibi İsrail önderleri Türkiye'de eğitim görmüş olmalarından dolayı Türkiye'nin stratejik ve siyasal öneminin farkındaydılar. Başbakan Ben-Gurion, 8 Kasım 1949'da Knesset'te yaptığı konuşmada Türkiye ile diplomatik ilişkilerin kurulmasından duyduğu memnuniyeti dile getirirken, Türkiye'den Ortadoğunun en gelişmiş ülkesi diye bahsetmekteydi. İsrail'in Türkiye ile ilişkilere verdiği önemin en açık göstergesi; Ortadoğu ülkeleri üzerine belli başlı bir uzman olan Eliyahu Sasson'un, Ürdün Kralı Abdullah ile görüşmeleri yürüten heyetin başından alıp Türkiye'ye maslahatgüzar olarak atanmış olmasıydı. Gayet tecrübeli bir diplomat olan Sasson'un atanması Türkiye tarafından da memnuniyetle karşılandı.

İsrail maslahatgüzarı Türkiye'de sıcak karşılandı. Bunda, Eliyahu Sasson'un kişisel çabalarının da önemli bir etkisi var-

dır. İlk geldiği andan itibaren Türkiye’de önemli isimlerin dostluğunu kazanmak için özel bir gayret içerisine girmişti. Bunu kendisi şu sözlerle dile getirmekteydi:

“Bu sabah saat 10:00’da, 40 yaşında ilk dans dersimi aldım, aslında dans bilmeden iyi diplomat olabileceğime inanıyorum. Fakat başka seçenek yok. Eğer münzevi bir hayat sürmeyeceksem, modern Türklerin ve yabancı diplomatların arkadaşlığını kazanmam gerek. Üç şeyi öğrenmek zorundayım: (a) Nasıl dans edileceğini, (b) Briç oynamayı, (c) Anekdotlar anlatmayı. Bu üç şeyi öğrenmem bana karılarını ve onlar vasıtasıyla kocalarını etkilemeyi sağlayacak.”

Eliyahu Sasson’un başkanlığındaki İsrail temsilciliği bir anda İsrail’in Ortadoğuya açılan penceresi konumuna geldi. İsrail, Araplarla ya da Arap ülkeleri içinde bulunan kendi ajanları ile yapmak istediği gizli görüşmeleri, Ankara temsilciliği sayesinde rahatça yapmaya başlamıştı. Öyle ki Ankara bu konuda Kıbrıs’ın yerini almıştı. Bu gerçeği İsrail Dışişleri Bakanı Walter Eytan, *“Türkiye Ortadoğudaki gelişmeler açısından en önemli bilgi merkezidir.”* diyerek dile getirmekteydi. Türkiye üzerinden yapılan bu tür görüşmeler o kadar artmıştı. Bu doğrultuda, İsrail Türkiye’nin Güneydoğudaki sınır illerinde konsolosluk açmak için başvurduysa da Türkiye bunu kabul etmedi.⁴²⁵

1. Demokrat Parti Dönemi

İsrail ile diplomatik ilişkiler kurulurken Türkiye’de önemli bir değişiklik oldu. Cumhuriyet Halk Partisi’nin yıllardan beri devam eden tek parti iktidarı, Mayıs 1950’de yapılan genel seçimlerde, Demokrat Parti’nin mecliste ezici bir çoğunluk kazanması ile son buldu. Şimdi İsrail için merak edilen konu Türk halkının İslami duygularını okşayarak iktidara gelmiş bulunan yeni yönetim İsrail’e karşı tavrının ne olacağıydı. Seçim kam-

425. Altınur KILIÇ, *Turkey and the World*, Washington, 1959, s.189.

panyası sırasında bol bol islami motifler işleyen demokratlar Filistin konusunda acaba dindaşları olan Arapları destekleyerek İsrail'e karşı bir tavır alabilirler miydi?

Demokrat Parti seçimler sırasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin dış politikasını eleştirerek, iktidara geldiklerinde kendilerinin daha etkin bir dış politika izleyeceklerini vaad etmişlerdi. Seçim sonrasında, *"Bütün komşularla iyi ilişki kurma yönündeki Türk dış politikasının temel esaslarından birini yinedikten sonra Hükümet programında Ortadoğu konusunda Başbakan Adnan Menderes şunları ifade etmekteydi; "Cihan sulhu için haiz olduğu ehemmiyet her gün daha iyi anlaşılan şarki Akdeniz emniyetini maddi ve manevi bakımlardan korumak ve kuvvetlendirmek için, bir taraftan büyük dostumuz müttefikimizin dikkat ve alakalarını bu mesele üzerine çekmek, diğer taraftan da kendilerine sıkı dostluk rabitaları ile bağlı bulunduğumuz. Yakın şark devletleriyle daha sıkı münasebetler kurarak bu bölgelerde adalet ve anlayış esaslarına dayanan samimi bir dostluk ve tesanüt havası yaratmak lüzumunu duymaktayız. Kanaatimize göre, bu neticenin süratle elde edilmesi yalnız bu bölgelerin değil hatta Orta şark memleketlerinin, binnetice dünyanın emniyeti bakımından da büyük bir ehemmiyet arz etmektedir."*

Demokratlar, gerçekten Türkiye'nin Batı ile olan bağlarını kuvvetlendirmek için çok aktif politikalar uygulamaya başladılar. Özellikle, daha önceki yönetim zamanında yer alan NATO'ya üyelik çalışmalarına ağırlık vererek Türkiye'nin NATO'ya üyeliği için çok aktif politikalar izlemeye koyuldular. Bu bağlamda, daha iktidara gelmelerinden kısa bir süre sonra Kore'ye asker göndermek için karar aldılar. Yeni yönetimin Batı ile olan bu yakın alakası Türkiye'nin İsrail ile mevcut ilişkileri üzerinde olumlu bir etki yapmaktaydı. Böylece, demokratların iktidara gelmesi ile İsrail ile ilişkilerde yeni bir canlanma da gözlemlendi.

2. Diplomatik Statünün Yükseltilmesi

Demokrat parti, Cumhuriyet Halk Partisi döneminde yürütülen İsrail politikasında farklı bir politika izlemeyecekti. Daha önceki yönetim gibi, Demokrat parti yönetimi de İsrail ile kurulacak ticari ve ekonomik ilişkilerden en iyi şekilde faydalanmayı hedeflemeyi. Bu doğrultuda 1950'li yılların ilk yarısında Türkiye İsrail ilişkilerinde önemli gelişmeler görüldü bundan İsrail'in uluslararası komünizme karşı aldığı tavrın büyük etkisi vardı. Bunun en bariz örneği Kore savaşı sırasında İsrail'in takındığı tavidir; İsrail'in Kore konusunda Birleşmiş Milletler'in kararlarını desteklemesi ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamıştı. Ayrıca, Batı ile ilişkilerini kuvvetlendirmek isteyen ve Batı güvenlik şemsiyesi altında yer almak isteyen Türk liderler, Amerika'daki Yahudi lobisinin Amerikan yönetimi üzerindeki etkisinin farkındaydılar. Bu nedenle önceki yönetim gibi, İsrail ile ilişkileri geliştirme yönünde adımlar atmaya başlamışlardı. Bu doğrultuda 14 Haziran 1950 tarihinde Türk Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Faik Zihni Akdur, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün İsrail'deki Türkiye temsilciliğini maslahatgüzarı Sasson'a bildirdi. Bu durum İsrail tarafından, çok önceden beri istenmekte olduğundan, memnuniyetle karşılandı. Böylece, Esin kredensial mektubu'nu 3 Temmuz 1950 tarihinde Cumhurbaşkanı Weizman'a sunarak görevine başladı.⁴²⁶

3. Ticaret Anlaşması

İlişkilerdeki bu gelişmeyi bundan bir gün sonra Ankara'da Ticaret ve Ödemeler Antlaşması'nın imzalanması izledi. Bu antlaşmanın görüşmeleri Demokrat Parti iktidara gelmeden daha mart ayında başlamıştı. Nachmani'ye göre antlaşmanın imzalanmasında İsrail'in Kore savaşında takındığı tavrın önemi

426. Kemal Girgin, T.C. Hükümetleri Programlarında Dış politikamız, Ankara 1993, s.27.

büyüktü. Kore savaşı sırasında İsrail, Mısır ve diğer Arap devletlerinin aksine Birleşmiş Milletler kararını desteklemişti. Kore Savaşına bizzat katılan Türkiye'nin üzerinde İsrail'in bu tavır tesirli olmuş; böylece iki ülke arasında ilk ticari anlaşma imzalanmıştı.⁴²⁷

Diplomatik temsilciliğin seviyesinin yükseltilmesinden hemen sonra Türkiye'nin böyle bir anlaşma imzalaması İsrail için büyük önem taşımaktaydı. İsrail açısından bu anlaşma ticari olduğu kadar siyasi boyutları itibarıyla da önem arz etmekteydi. Çünkü, bu anlaşma, İsrail'in bir Ortadoğu ülkesi ile bu çerçevede, imzalandığı ilk anlaşmaydı.

Türkiye daha Filistin Manda yönetimi sırasında, buradaki Yahudi cemaati ile ticari ilişki içersindeydi. Özellikle 1946 yılından itibaren Filistin'in hammadde ve gıda ihtiyaçlarını karşılama yolunda komşu Arap devletlerinin yerini almıştı. İsrail devletinin kurulması ile de bu ticari bağ güçlenerek devam etti. İşte imzalanan bu anlaşma, ticari ilişkilerin ahenk içinde yürütülmesini sağlıyordu.

Anlaşmayla gelişen İsrail endüstrisi için, Türkiye gibi büyük bir pazar açılıyordu. Ancak İsrail için bundan daha önemlisi, Arap devletleri tarafından Ortadoğuda İsrail'e uygulanan ticari ambargoya karşı Türkiye ile yaptığı ticaretin bu anlaşmayla güvence altına alınmış olmasıydı. Yani İsrail bu anlaşmayla Arapların uygulamaya çalıştığı ambargo duvarında önemli bir gedik açmıştı.

Diğer taraftan, Arapların uygulamaya çalıştıkları ambargonun Türkiye tarafından kabul edilmediğinin ilanı demek olan bu anlaşmaya Arapların tepkisi oldukça sert oldu. Bu Arapların affetmeyecekleri bir durumdu. Şiddetli Arap reaksiyonu karşısında Türkiye İsrail'le ilişkilerinde daha temkinli davranmak zo-

427. İhsan GÜRKAN, "Turkish-Israeli Relations and the Middle East Peace Process". The Review of Middle East Studies. İstanbul 1993, n.7, s 101.

runda kalacaktı. Ancak Türkiye-İsrail ilişkilerinin kazandığı ivme aksamadan gelişmesine devam edecekti. Sadece, İsrail’le sürdürülen ilişkiler Arap tepkisini çekmemek için fazla reklam edilmeyecekti.

4. Havacılık anlaşması

Ticaret anlaşmasının imzalanmasının üzerinden fazla zaman geçmeden 5 Şubat 1951 tarihinde İsrail ile yeni bir anlaşma imzalandı. Havacılık konusunda imzalanan bu anlaşma İsrail ile Türkiye arasındaki hava taşımacılığını düzenleyen teknik bir anlaşmaydı. İsrail Hava Yolları, El-Al 1950 Martından itibaren İstanbul’a seferler düzenlemeye başlamıştı. Ancak her El-Al her uçuş için Türk otoritelerinden izin almak zorundaydı. Bu bürokratik işlemleri ortadan kaldırmak için İsrail tarafı, daha ilk baştan itibaren girişimlerde bulunduyorsa da, Türk tarafı Arapların göstereceği tepkiden çekinerek bu konuyu erteleme yoluna girmişti. Ancak İsrail’in bu konuda ısrarları karşısında Türkiye fazla mukavemet gösteremedi ve sonunda anlaşmayı imzaladı. Türkiye tarafı anlaşmayı imzalamakla beraber, İsrail’den anlaşmanın reklam edilmesini özellikle istedi.

Ticaret anlaşması gibi havacılık alanında yapılan bu anlaşma da İsrail için siyasi bir öneme sahipti. Bu anlaşmayla dünya ile yeni bir bağlantı resmen ilan edilmiş olmaktaydı. Teknik nitelik taşıyan bu tür anlaşmalar siyasi boyutları itibarıyla normal şartlar altında fazla bir öneme sahip olmasa da yeni kurulmuş ve siyasi meşruiyet kazanmak için çaba sarf eden bir ülke açısından oldukça önemlidir.

Bu şekilde yapılan çeşitli anlaşmalarla gelişen Türkiye-İsrail ilişkileri, karşılıklı sivil grupların ziyaretleri ile kültürel alanlarda gelişme kaydetti. Bu bağlamda Fenerbahçe futbol takımı 1950 Martında yanında gazeteci ve yetkililer olduğu halde dört maç yapmak için İsrail’e gitti.

5. İşbirliğinin Uluslararası Alanlara Taşınması

Bu arada gelişen Türkiye-İsrail ilişkileri uluslararası arenada da meyvesini vermeye başlamıştı. Nitekim Türkiye Birleşmiş Milletler'in Kudüs'ün tamamen uluslararası bir statüye kavuşturulması konusundaki Birleşmiş Milletler karar tasarısına İsrail Amerika ve İngiltere ile birlikte ret oyu kullanmıştı.

Bu konuda bir diğer örnek ise İsrail'in güvenlik konseyinde, Mısır'dan boşalan koltuk için Türkiye'nin adaylığını desteklemesiydi. Türkiye'nin bu konuda karşısında Arap ülkelerinin ve Sovyet Bloku'nun desteklediği Lübnan bulunmaktaydı. İsrail özellikle, Ortadoğunun Arap devletlerinden müteşekkil olmadığını vurgulayarak, Türkiye'nin adaylığını desteklediği gibi Gruen'in belirttiğine göre; bazı özel temsilcilerini kendisine dost Latin Amerika ve Batı Avrupa ülkelerine göndererek bu konuda Türkiye için destek aramıştı.

Sonunda Türkiye üyeliğe seçildi. Ancak güvenlik konseyi üyeliği için verilen mücadele Türk-Arap ilişkilerine zarar verdi. Özellikle bu konuda İsrail'in Türkiye ile birlikte hareket etmesi, Arap devletlerinde Türkiye'nin Arap çıkarlarına karşı İsrail ile bir ittifak içersinde olduğu görüşünün hakim olmasına sebep oldu.

6. Askeri Ataşe Değişimi

Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesinde etkin olan sebeblere değinirken zikrettiğimiz gibi, İsrail Türkiye'nin jeo-politik öneminin farkındaydı. Türkiye, kurduğu ittifaklarla bölgenin en güçlü ülkesi konumuna yükselmişti. Bu bakımdan İsrail Türkiye'yle her konuda olduğu gibi askeri konularda da işbirliği yapmak için girişimlerde bulunmaktaydı. Bu doğrultuda yapılan girişimler neticesinde, Türkiye-İsrail ilişkilerinde yeni bir sayfa gerçekleşti; bu da, askeri ataşe değişimiydi. Özellikle bu dönemde gelişmiş Amerikan silah teknolojisinin Türkiye'de uygulanıyor olması İsrail'in ilgisini çeken konuların başında geliyor-

du. Böylece, 21 Aralık 1950 tarihinde İsrail daimi ataşesi Türkiye'ye geldi. Türkiye İsrail'in askeri ataşe bulundurduğu dört ülkeden biriydi. Diğer ülkeler, Amerika, İngiltere ve Fransa'ydı.⁴²⁸

Bu şekilde hızla gelişen Türkiye-İsrail ilişkileri yeni bir merhale kat ederek, İsrail'in daimi askeri ataşesinin Türkiye'ye gelmesi, Araplar arasında Türkiye ve İsrail'in müttefik olduğu görüşünün kuvvet kazanmasına neden olmuştu. Özellikle askeri ataşenin Türkiye'ye geldiği tarihin, Moshe Dayan'ın turistik bir ziyaret için Türkiye'de bulunduğu tarihten üç hafta gibi bir zaman farkına sahip olması Arap basınında ve dünya basınında bazılarındaki 'İsrail ile Türkiye arasında askeri ittifakın varlığı konusunda spekülasyonların doğmasına neden olmuştu. İsrail basını bile bu konuda çeşitli yorumlar yapmaktaydı. Örneğin, Ha-Aretz gazetesi Dayan'ın Türkiye ile ikili bir anlaşma yaptığını iddia etmekteydi.⁴²⁹

Gezinin resmi açıklamasında turistik amaç taşıdığı ifade edilmişse de Prof. Hasan Köni'nin yayınladığı bir Amerikan belgesinde anlaşıldığı kadarıyla gezinin askeri amaçları vardı. İsrail'deki Amerikan temsilcisinin Amerika'daki yetkililere gönderdiği 13 Kasım 1950 tarihli mesajda, Moshe Dayan'ın 16 Kasım'da Türkiye'ye gideceğini, sohbet sırasında gezinin amacı konusunda Dayan'ın şunları söylediğini ifade etmektedir: *"Muhtemel bir Sovyet saldırısı karşısında insanların moral durumları hakkında bir fikir elde etmek için Türkiye'nin kuzey bölgelerini gezmek."* Ancak, yine bu belgede yer alan bir başka ifade Dayan'ın askeri ataşe değişimi ile bir ilgisinin olmadığı anlaşılmaktadır. (Amerikan temsilcisi mesajın sonunda gezinin amacının çok net olmadığını belirtmektedir.)

İsrail'in Türkiye temsilcisi Eliyahu Sasson, yaptığı basın toplantısında askeri ataşe değişimi konusundaki anlaşmanın Da-

428. İhsan GÜRKAN, *age.*, İstanbul 1993, n. 7, s. 103.

429. Ha-Aretz, Tel Aviv, 9.01.1951, s.5.

yan'ın ziyaretinden önce yapıldığını, Dayan'ın ziyaretinin tamamen turistik amaçlı olduğunu açıklamıştı. Ancak bu, Arapların tepkisini azaltmadı. Bu tepkiler dolayısı ile Türkiye kendi askeri ataşesini üç yıl gibi gecikmeyle gönderecekti.

Türkiye-İsrail ilişkileri hızla ilerlemekteydi. 1950'li yılların ortalarına gelindiğinde, Türkiye ve İsrail birçok alanda işbirliği içindeydiler. 1955 İzmir Fuarı'na Asya ülkelerinden tek katılan İsrail'di. Türkiye, İsrail'in gelişen endüstrisi için çok iyi bir pazar ve İsrail'in gıda hammadde ithal ettiği ülke olması nedeniyle de çok önemliydi. Manda yönetimi sırasında, Türkiye lehine olan ticaret dengesi, 1950'li yılların ortalarına gelindiğinde İsrail lehine dönmüştü. İsrail, Türkiye'ye yaptığı endüstri ürün ihtiyacını artırırken, gelişen tarım sektörü nedeni ile gıda ihracatını azaltmıştı.

Bu ekonomik ilişkilerin yanında Kültürel alanda da önemli gelişmeler olmaktaydı. İki ülke üniversiteleri arasında karşılıklı heyet ve öğrenci ziyaretleri yapılmakta ve çeşitli konularda görüş alış verişinde bulunulmaktaydı.⁴³⁰

İlişkilerin bu şekilde hızla gelişmesinde iki ülkenin ortak karakterlerinin büyük etkisi vardı. Özellikle, iki ülkenin batı'ya yönelik politikaları, demokratik ve laik ortak paydaları ilişkilerinin gelişmesinde büyük rol oynamaktaydı. İsrail'in hızla ilerleyen teknolojisi, ve buna bağlı olarak bölgedeki askeri gücü Türkiye'nin gözünden kaçmıyordu. Diplomatik ilişkilerin kurulmasından hemen sonra, Türkiye'nin askeri ataşe değişimine razı olması boşuna değildi.⁴³¹

430. Hasan Köni, "1950-1955 Yılları Arasında Amerikan Belgeleriyle Türk-Amerikan İlişkileri". Avrasya Dosyası, Kış 1994, c. 1, n. 4, s. 29.

431. Norman BENTWICH, "Cultural Relations of Israel and Turkey", Middle Eastern Affairs, London, Feb 1955, s.47.

D. Ortadoğuda Meydana Gelen Bazı Gelişmelerin Türk-İsrail İlişkileri Üzerindeki Etkileri

1. Bağdat Paktı

Daha öncede bahsedildiği gibi, Türkiye NATO'ya üyelik için başvurduğu zaman, İngiltere, Ortadoğuda oluşturmayı düşündüğü güvenlik sistemi nedeniyle, buna karşı çıkmıştı. Ancak, Türkiye'nin Kore Savaşında etkin bir şekilde yer alması, Amerika'nın ittifaka üyelik konusunda desteğini sağlamıştı. Bunun üzerine İngiltere ileride oluşturmayı düşündüğü Ortadoğu savunma sistemi içinde yer alması şartıyla, bu itirazına son vermişti. İşte bu doğrultuda, İngiltere, Amerika ve Fransa'nın askeri temsilcileri 12 Ekimde, Ankara'da bir araya gelerek konuyu Türk yetkililerle görüştüler. Görüşmeler sonunda, kurulması planlanan Ortadoğu Komutanlığı'na Arap devletlerinin ve hatta İsrail'in üyelik için davet edilmesi planlandı. Süveyş Kanalı'nın kurulacak bu komutanlığa merkez olması hedeflendiğinden, özellikle Mısır'ın üyeliği elzem görüldü. Ancak Mısır'ın bu oluşuma şiddetli muhalefeti nedeniyle planın gerçekleşmesi mümkün olmadı. Mısır muhalefet ettiği gibi, çeşitli şekillerde de İngiltere ve Türkiye aleyhinde propaganda yapmaya başladı. Müslüman Kardeşlerin yayın organı olan Dava gazetesi Türkiye'yi ikinci bir İsrail olarak niteleyip yok edilmesi için çağrıda bulunuyordu. Böyle bir savunma organizasyonu fikrinin ortaya atılması ve Türkiye'nin bu fikre destek vermesi Türkiye ile, başta Mısır olmak üzere, Arap devletlerini karşı karşıya getirmişti. Araplardan gelen bu yoğun tepkiler Ortadoğu komutanlığı fikrinin askıya alınmasına neden oldu.⁴³²

Bu arada Amerika, Sovyetlerin Kore'de olduğu gibi, Ortadoğuda da saldırıya kalkışabileceği düşüncesiyle bu konuda ciddi adımlar atmak için bazı faaliyetlere girişti. Bu doğrultuda, Baş-

432. Mordahay ARTSIYALI. "Yehasey Turkiya İm Artsot Ara v Ve İm İsrail Aharey Melhemet ha-Ulamha-Şenia". Ha-Mizrah Ha-Hadaş. Kahire. 1953. s. 229.

kan Einsonhower'ın yönetime gelmesinden sonra, el attığı konuların başında Ortadoğu bölgesinin güvenliği gelmekteydi. Bu amaçla, Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, 20 günlük bir Ortadoğu gezisine çıkarak, konuyu yerinde inceledi. Mayıs 1953'de gerçekleştirdiği gezisinde Dulles, Türkiye ve İsrail dahil bütün Ortadoğu ülkelerini ziyaret etti. Bu ziyaret sonrasında Dulles'in izlenimleri şu 3 noktada toplanmıştı.⁴³³

(1) Bölgesel bir savunma teşkilatı kaynağını, bölge halkları hükümetlerinden almalıdır.

(2) Ortadoğu halkları ve hükümetleri, kendilerini doğrudan doğruya Batılı bir savunma örgütüne bağlamak istememektedirler.

(3) Kuzey kuşağı devletleri Sovyet tehlikesinden dolayı endişe duymaktadırlar.

Bunlara ek olarak Dulles, Arap ülkelerinin Batı savunma sistemi içinde yer almak istememe nedenlerini, Batı devletlerinin kolonici geçmişlerine ve İsrail nefretine bağlamaktaydı. Dulles'e göre, Amerika'nın yeni müttefiki Türkiye bölgenin en güçlü devleti olması dolayısıyla, yeni kurulacak savunma teşkilatının temel taşıını teşkil etmekteydi. Bu ziyareti sırasında (25-27 Mayıs) Türk yetkilileriyle tanışmıştı.

Bu arada bazı Türk yetkililer, İngiltere'nin Ortadoğu Komutanlığı ve Ortadoğu savunma teşkilatı tasarılarının Arapların karşı çıkması sonucu başarısız olduğunu ifade ederek kurulacak savunma sisteminin Türkiye ve İsrail'e dayanması gerektiğini ileri sürdüler. Örneğin eski Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, bu fikrini açıkça söylemekten çekinmiyordu. İsrail de Batılıları Doğu Akdeniz'in güvenliğinin Türkiye ve İsrail'e dayanması gerektiğine ikna etmeye çalışıyordu.⁴³⁴

433. Kemal H. KARPAT, "Turkish and Arab-İsraeli Relations", Turkey's Foreign Policy in Transition (1950-74), Leiden, 1974, s.116.

434. Marwan BUHEIRY, "The Atlantic Alliance and the Middle East in the Early 1950's and Today: Retrospect and Prospect", Palestine & The Gulf, Beyrut, 1982, s.140-141.

Dules oluşturmak isteği Kuzey kuşağı ile Sovyetlerin Ortadoğuya yayılmalarını önlemeye çalışırken, aynı zamanda İngiltere'nin Ortadoğuda boşalttığı yeri doldurmayı düşünmekteydi.

Dules'in amacı, daha önce Balkanlarda oluşturulan Balkan Paktı gibi Ortadoğuda da bir paktı oluşturarak Sovyetlerin bu bölgeye nüfuz etmesini önleyecek bir kuşak oluşturmaktı. Ancak Ortadoğuda İngiltere ve Mısır arasındaki Süveyş problemi henüz çözülmediği gibi, Araplarla İsrail arasındaki gerginlik devam etmekteydi. Bundan dolayı Dules Ortadoğu savunma sistemini kuracak bir ortam bulamadı. Ülkesine döndüğünde Ortadoğudaki bu sorunları ileri sürerek planın daha ileriki bir zamana kaldığını bildirdi.

Türkiye Amerika tarafından ortaya atılan bu fikirleri benimsemişti. Böylece Menderes, Dulles'in yapmayı düşündüğü planı takip ederek, Washington'dan gelecek ekonomik ve askeri yardımın miktarını arttırır düşüncesiyle, trend kaybeden Pax Britannica'yı Pax Americana'ya çevirmek için kolları sıvadı. Ancak problem böyle bir paktın kiminle kurulacağıydı. Çünkü, Arap devletleri bu fikre karşı çıkmaktaydılar. Bu sırada bir gelişme oldu ve Pakistan'ın böyle bir savunma sistemi içinde yer alma konusunda istekli olduğu fark edildi. Pakistan Ortadoğu devleti değildi ve doğrudan doğruya bir Sovyet tehdidi altında bulunmuyordu. Pakistan'ın sorunu Hindistan'laydı. Böyle bir pakt içinde yer almak istemesi, tamamen Batı garantisini altında girmek suretiyle Hindistan'a karşı pozisyonunu güçlendirme konusundaki planlarından kaynaklanmaktaydı.⁴³⁵

Böylece, Türkiye ile Pakistan arasında 2 Nisan 1954 tarihinde Karaçi'de bir anlaşma imzalandı. Askeri bir nitelik taşıyan bu anlaşma, taraflar, arasında, istişare ve dayanışmayı hedefliyordu. Savunma konusunda anlaşma metni içinde yer alan maddeler ise, şunları içermekteydi:

435. George GRUEN. "Ambivalence in the Alliance: U.S. Interest in the Middle East and the Evolution of Turkish Foreign Policy". New York. 1980. s.377.

(1) Teknik tecrübe ve terakkilerden müştereken istifade için bilgi alışverişi,

(2) Silah ve mühimmat imalinde imkan nisbetinde tarafların ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışılması,

(3) Tahrik edilmeksizin kendilerine karşı hariçten bir saldırı vukuu taktirinde, Birleşmiş Milletler Anlaşmasının 51 maddesine uygun olarak, ne şekilde ve ne nisbetle işbirliği yapılabileceğini tahkik ve tesbit hususlarında tecelli edecekti.

Anlaşmanın 6. maddesi, anlaşmanın amacını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu maddeye göre *“akit taraflarca gayelerin tahakkuku için iştiraki faideli akdedilecek devletler aynı şartlar tahtında ve aynı haklara haiz olmak üzere”* anlaşmaya ihtihak edebileceklerdi. Anlaşmanın bu maddesinin amacının Amerika’nın gerçekleştirmeyi düşündüğü Ortadoğu güvenlik kuşağı fikrine hizmet ettiği açıkça görülmektedir. Nitekim, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bu maddeyi *“coğrafi bakımdan ilgili devletlere otomatik bir davetiye”* diye değerlendiriyordu. Başbakan Adnan Menderes de anlaşma hakkında: *“Pakistan ile olan anlaşmamız Orta Şark’ta sulhün muhafazası için lüzumlu bulunan ve buna gaye edinen bir teşkilatın kurulmasında ilk adımdır.”* diyerek asıl hedefini açıkça ortaya koymaktadır.⁴³⁶

Diğer taraftan İsrail’in bu anlaşmaya dahil edilmesi söz konusu değildi. Bu konuda Pakistan Cumhurbaşkanı Muhamed Ali Şam’da *“Türkiye ve Pakistan’ın Müslüman ülkeler olduğunu ve İsrail’in Pakta dahil edilmesinin söz konusu olmadığını”* dile getirmekteydi.⁴³⁷

Bu arada Muhammed Ali’nin yaptığı bir açıklama İsrail’i endişelenmeye sevk etmişti. Muhammed Ali 19 Şubat 1954’te Filistin meselesinde Türkiye ve Pakistan’ın Paktı çerçevesinde Arapları destekleyecekleri konusunda bir demeç vermişti. Bu da İsrail’de, Türkiye’nin Filistin konusunda mevcut politikasın-

436. Ayın Tarihi, Nisan 1954, n. 245, s.35.

437. Ayın Tarihi, Haziran 1954, n.247, s.90.

da değişikliğe sebep olacağı endişelerinin oluşmasına yol açmıştı. Ancak Dışişleri Bakanı Köprülü, bir gün sonra yayınladığı mesajında, Türkiye'nin doğrudan dahil olmadığı hiçbir çatışma konusunda politikasında herhangi bir değişikliğin söz konusu olmadığını bildirmişti.

Buna ek olarak, İsrail elçisi Maurice Fisherman 16 Martta Menderes ile olan görüşmesinde, Menderes'in İsrail'le olan dostluğunun süreceği konusunda teminat vermesi İsrail'i rahatlatmıştı.

Bu arada Arap tarafında gelişme oldu. Irak Monarşisi ülke içi muhalefet endişeleri yüzünden bir süreden beri Batı'ya yaklaşmaya çalışıyorlardı. Özellikle Nuri Said Paşa Batı'ya yaklaşmanın Irak'a Arap alemi içinde lider olma şansı doğuracağına ve İsrail'e karşı Irak'ın pozisyonunu güçlendireceğine inanıyordu. Öyle görülüyor ki, Nuri Said Paşa, Arap-İsrail anlaşmazlığı ve Süveyş sorununun bir şekilde çözümleneceğine, bu nedenle Irak'ın Batıya yaklaşıp Arap aleminde liderliğe oynaması gerektiğine inanmaktaydı. Bu doğrultuda Amerika ile doğrudan görüşmeler yapmaktaydı. Bu görüşmeler sonunda 20 Nisan 1954'te ABD ve Irak arasında bir Asgari yardım anlaşması imzalandı. Bu anlaşma şartlarından biri de Irak'ın bölge savunmasına katılmasıydı. Anlaşmanın diğer önemli maddesi ise, İsrail'den gelecek tepkiyi yatıştırmak için konmuştu.

Irak Batı ile bu teması nedeni ile kendini Arap alemi lideri konumunda gören Mısır'dan tepki gördü. Ancak Mısır'ın Ekim 1954'te Süveyş konusunda İngiltere ile bir anlaşmaya varmasının doğurduğu yumuşak havadan yararlanan Nuri Said Paşa İngiltere'ye yaptığı ziyaretten dönerken Türkiye'ye uğrayarak burada 7-19 Ekim tarihleri arasında, Ortadoğuda oluşturulacak bir pakt için Türk yetkililerle görüşmelerde bulundu. Bu görüşmeler neticesinde iki devlet bir bildiri yayınlarak "*Ortadoğuda bir güvenlik kuşağı kurmaya karar verdiklerini*" açıkladılar. Bildiride ayrıca "*Türkiye'nin Arap devletlerinin meşru menfaatle-*

rine aykırı bir politika izlemeyeceği” ifade ediliyordu. Bununla Türkiye’nin İsrail ile mevcut ilişkileri nedeni ile kurulması planlanan pakta karşı, Arap devletlerinden gelecek tepkileri yumuşatmak planlanmıştı.

Bildiri geniş yankılar yaptı. Başta Mısır olmak üzere Arap devletleri büyük tepki gösterdiler. Çünkü Mısır’da Arap devletlerini kendi lideliğinde bir araya getirmek için uğraşmaktaydı Türkiye ve Irak’ın bu şekilde bir araya gelmesi fikri Mısır’ın planlarını baltalamaktaydı. Bundan dolayı kurulacak teşkilata katılmayacağını daha ilk anda açıkladı. Liderliği Türkiye’ye kaptırmaktan çekinmekteydi. Diğer Arap devletleri de Mısır’ın bu tavrını destekler bir davranış içine girmişlerdi.

Diğer taraftan yürütülen bu politikanın Türkiye’nin İsrail ile olan ilişkisine ne yönde etkileyeceği sorusuna kasım ayında Dışişleri Bakanı Köprülü Türkiye’nin Arap İsrail çatışmasında, bu zamana kadar taraf tutmadığını bundan sonrada bu taraflardan birine düşmanca bir davranışta bulunmayacağını, yapılacak anlaşmanın tamamen savunma içerikli olduğunu ifade etmek suretiyle cevap vermektedir.

Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Köprülü 6-14 Ocak 1955 tarihinde Bağdat’ı ziyaret ederek, yapılacak anlaşma hususunda, görüşmelerde bulundular. 12 Ocakta yaptıkları bir açıklama ile de Türkiye ve Irak arasında ortak bir güvenlik anlaşması yapılması konusunda karar verildiğini ilan ettiler.⁴³⁸

İki gün sonra Türkiye’ye dönen Menderes yol üzerinde, Suriye’ye ve ardından da Beyrut’a geçerek, bu iki devleti pakta katılmaya davet etti. Suriye pakta katılmayı reddederken, Lübnan, Ortadoğu savunma örgütünün kurulmasına taraftar olmakla beraber, Arap Birliği’nin tasvibi olmadan böyle bir örgüte girmek niyetinde olmadığını açıkladı. Arap devletlerinin tepkisi

438. Jerusalem Post, 23.07.1954. s.7.

daha öncekinden farklı olmadı. Onlara göre bu pakt emperyalizmin Ortadoğuya yönelik bir komplosundan başka bir şey değildi. Özellikle, Mısır bu olaya şiddetle karşı çıkmaktaydı. Başbakan Menderes, Abdunasır'ın pakta karşı tavrını değiştirmek için çok uğraştıysa da bunda başarı sağlayamadı. Mısır Hükümeti, Arap ülkelerinin Türkiye ile işbirliği yapmalarını önlemek için yoğun bir kampanya açmıştır. Kahire Radyosu, 25 Ocak 1955 tarihindeki yayınında, İsrail dostu olmakla suçladığı Türkiye ile bir ittifak yapmanın İsrail'le dolaylı bir ittifak yapmak demek olduğunu ve bunun Arap davasına ihanet olduğunu ileri sürerken 27 Ocakta da Türkiye ile İsrail arasında bir askeri istihbarat anlaşmasının varlığını iddia ediyordu. Diğer taraftan, İsrail ise bildirinin yayınlanması üzerine bundan endişe duymuştu. Başbakan Sharett, Türk elçisi ile 25 Ocakta görüşerek bildiri hakkında bilgi aldı. Bir gün sonra Knesset'te yaptığı konuşmada da *“Ortadoğuda oluşturulacak herhangi bir savunma teşkilatına İsrail dahil edilmediği taktirde İsrail aleyhine askeri güç dengesinin bozulacağı”* yönündeki endişelerini dile getirerek bu konuda Türkiye'nin dostluğuna güvendiğini ilave ediyordu. Ortadoğu Güvenlik Teşkilatı meselesi 22 Ocak-6 Şubat 1955 tarihleri arasında yapılan Arap Birliği toplantısında görüşüldü. Irak dışında pakta taraftar olan yoktu. Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan pakt fikrine şiddetle karşı çıktılar. Ürdün ve Lübnan ise tarafsız kalmayı tercih ettiler.

Bu sırada Arap basınında Türkiye'yi İsrail müttefiki olmakla suçlayan ağır yazılar yayınlamaya başlamıştı. Kurulacak teşkilatın İsrail'e hizmet edeceği ve Arapları İsrail karşısında zayıf düşüreceği vurgulanmaktaydı. Bu yayınlar üzerine, Türkiye bunların yalan ve yanlış olduğu yolunda açıklamalar yaptı ve İsrail ile olan ilişkilerinde temkinli davranma yolunu seçti.⁴³⁹

439, Haluk GERGER, *Mayınlı Tarlada Dış Politika*. İstanbul, 1983, s.51.

Sonunda Türkiye ve Irak, 24 Şubat 1955 de Bağdat paktı adını alacak olan ittifak anlaşmasını imzaladılar. Taraflar arasında güvenlik ve savunma konusunda işbirliğini öngören anlaşmanın 5.Maddesi oluşturulmak istenen organizasyonun niteliğini göstermesi bakımından önemliydi. Buna göre, pakta Arap Birliği üyesi ya da taraflarca tanınan herhangi bir devlet katılabilirdi. Başka bir deyişle bu pakta İsrail katılamazdı. Çünkü İsrail, Irak tarafından tanınmamıştı. Diğer taraftan daha sonra görüleceği üzere, bölge devleti olmamasına rağmen İngiltere pakta katılacaktı. Çünkü taraflarca tanınmaktaydı.⁴⁴⁰

Tahmin edileceği üzere pakta tepkiler büyük oldu. Mısır, Suriye yoğunluklu gelen bu tepkileri bertaraf etmek için paktın genişletilmesi çalışmalarına hız verildi. Lübnan ve Ürdün nezdinde birçok girişimlerde bulunulduysa da bir sonuç vermedi.

Bu arada Türk İsrail ilişkilerini etkileyecek önemli bir konu vardı. Bağdat Paktı imzalandıktan sonra Nuri Said'le Menderes arasında karşılıklı bir mektup değişimi olmuştu. Nuri Said mektubunda *“Ülkemizdeki barış ve güvenliği koruya bilmek için, Filistin konusundaki Birleşmiş Milletler kararlarının gerçekleştirilmesi hususunda, yakın işbirliği yapılması için bir fikir birliğine varmış bulunuyoruz.”* diyordu.

Bu İsrail basınında büyük yankı meydana getirdi. Jerusalem Post gazetesi *“Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Taksim planını destekleme konusunda Araplara söz verdiğini”* yazıyordu. Böyle bir şey İsrail’in çıkarlarına ters düşmekteydi. Çünkü İsrail devleti kurulduktan sonra topraklarını genişletmişti. Yani Taksim planının ötesinde bir toprak parçasını kontrolü altına almıştı ki, Türkiye’nin bu planı desteklemesi demek İsrail’in mevcut sınırlarını tanınamaması demekti. İsrail’in bu şekilde endişesini giderecek açıklama Dışişleri Bakanı Köprülü’den geldi. Köprülü antlaşmanın TBMM’de onaylanması için yapılan görüşmeler

440. Ayın Tarihi, Ocak 1955, n.254, s.77.

sonrasındaki konuşmasında, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'in Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyesi olduğunu ilgili devletlerin başbakanlıkları arasında teati edilen mektubun Türkiye'nin bu sorun karşısındaki durumunu değiştirmedeği gibi İsrail ile dost-hane ilişkilerini de etkileyemeyeceğini açıkladı. Bu İsrail'i nis-beten rahatlattı.⁴⁴¹

Araplardan büyük tepki alan paktın genişletilmesi gerek-mekteydi. Bu doğrultuda 4 Nisan 1955'te İngiltere ve 3 Kasım 1955'de de İran Bağdat paktına katıldılar. Bu şekilde paktı ge-nişletilmeye çalışıldıysa da İngiltere'nin pakta katılması Arapla-rın eline savunulacak başka bir tez verdi. Bu teze göre, pakt İn-giltere'nin Ortadoğudaki sömürgeciliğinin yeni bir eseri-ydi. Bu şekilde Ortadoğuda ağırlıklı olarak Arap devletlerinden müte-şekkil bir pakt oluşturmaya çalışırken Irak dışındaki Arap dev-letleri pakta katılmadıkları gibi, bir de onun aleyhine faaliyette bulunuyorlardı. Bu da bölge devletlerinin bölünmelerine neden ol-maktaydı. Öyle ki Mart 1955'e gelindiğinde Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ikili anlaşmalar imzalamaya karar verdiler. Da-ha sonra bunlara Yemen'de katılacaktı. Ancak Ürdün ve Lübnan kendilerini bağlayacak kesin bir tavırdan kaçınmışlardı. 20 Ekim 1955'te Mısır-Suudi Arabistan- Yemen savunma anlaşma-sı imzalandı. Böylece, Ortadoğuda, Sovyet tehdidine karşı yek vücut bir savunma teşkilatı oluşturmaya çalışılırken bölge dev-letleri kendi aralarında bloklara ayrılmaya başlamışlardı.⁴⁴²

Bağdat paktı ülkeleri ile pakt karşıtı ülkeler arasındaki blok-laşma 18 Nisan 1955'de Bandung'da toplanan Asya-Avrupa ül-keleri konferansında da kendini gösterdi. Mısır ve Türkiye'nin dahil olduğu gruplar birbirine karşı cephe aldı. İki kutuplu bir dünyada tarafsız üçüncü bir blok oluşturmak için çıkan bu kon-feransta, Türkiye'nin başını çektiği grup tarafsızlığa karşı çıkı-

441. Aynı Tarih, Şubat 1955, n.255, s.185.

442. Jerusalem Post, 27.02.1955, s.5.

arak Batı yanlısı politikaların savunuculuğunu yaparken diğer taraftan Mısır'ın öncülüğündeki grup ise tarafsızlık politikasının savunuculuğunu yapmaktaydı. *(Bu konferans sırasında Ürdün ve Lübnan Türkiye'nin başını çektiği grup içinde yer alarak Batı yanlısı politikanın savunuculuğunu yapmışlardır.)*

Sonuç olarak Bağdat paktı kaynağını Dulesin Kuzey kuşağı fikrinden almıştı. ABD Dışişleri Bakanına göre, bu pakt sayesinde Ortadoğuda oluşacak böyle bir teşkilat bölgenin Sovyet yayılmasına karşı koyulması için elzemdi. Diğer taraftan İngiltere Süveyş'ten çekilmesiyle Ortadoğuda büyük nüfuz kaybetmenin acısını Irak'taki üslerini koruyarak gidermek istemekteydi.

Ancak bütün bu beklentiler aksi yönde gelişme gösterecekti. İlk olarak bu paktı güçlü bir savunma teşkilatı oluşturmadığı gibi Ortadoğuda bir bloklaşmaya sebebiyet verdiği için ileride görüleceği gibi Sovyet sızmasını kolaylaştıracaktı. Nitekim 1956 yılından itibaren Suriye Sovyetler Birliği ile yakın ilişki içine girecekti.

Mısır-Suriye-Suudi Arabistan blokunun Arap kamuoyunda Irak'a karşı çok fazla taraftar bulması ve Irak'ın Bağdat paktını kurmasını eski sömürgecilerle işbirliği yaptığı şeklinde yorumlaması zamanla Irak hükümetinin itibarını yitirmesine ve 1958'de Irak ihtilaline yol açacaktı. Bu ihtilalden sonra İngiltere'de pakta katılış gayesini oluşturan üslerini terk etmek zorunda kalacaktı.

Türkiye'ye gelince daha önce de belirttiği gibi, Türkiye pakta İngiltere'nin ve Amerika'nın teşvikiyle katılmış ve paktın kurulmasında başrol oynamıştı. Ancak bu davranışı Sovyetleri kendine karşı tahrik etti. Böylece bu devletin Stalin'in ölümünden sonra, milletlerarası alanda değişmeye başlayan politikasının yarattığı yumşak ortamdan faydalanma imkanı kısıtlanmıştı.

Buna ek olarak Bağdat paktı, Türkiye'nin Irak'ın dışında kalan diğer Arap devletleri ile ilişkilerinin bozulmasına neden ol-

du. Özellikle Mısır'la ilişkiler oldukça bozuldu. Pakt sayesinde bölgedeki varlığını sürdürmeyi hedefleyen İngiltere'nin pakta alınması Mısır'ın pakta karşı tepkisini artırmıştı. Diğer taraftan Türkiye-İsrail ilişkileri de sekteye uğradı. İsrail kendinin dahil edilmediği böyle bir paktın yapılmasından menmun değildi. Özellikle paktın imzası sırasında teati edilen mektuplar ilişkilerin gelişmesini tehlikeye sokmuştu. Ancak mektuplarda belirtilen "*Türkiye'nin Filistin konusunda Araplara destek vermesi*" şeklindeki ifade, çeşitli yorum ve tartışmalara sebep olduysa da Türk yetkililer, her vesileyle bu mektupların Türkiye'nin bölge çatışmasına karşı yürüttüğü politika üzerinde herhangi bir değişikliğe neden olmayacağını ifade etmekteydiler. İsrail ise paktın imzalanmasında Türkiye'den çok Amerika ve İngiltere'yi sorumlu tutmaktaydı. Ancak paktın Türkiye-İsrail ilişkilerine kötü yönde tesir ettiği bir gerekçeydi. Türkiye, Birleşmiş Milletlerin Filistin konusunda aldığı kararların uygulanması konusunda Arapları desteklemekteydi. Türkiye'nin İsrail politikasındaki değişikliğe en güzel örnek ise Bağdat paktına karşı meydana gelen tepkilerden biri, Türkiye'nin tanımış olması gerçeği göz önüne alınarak 1956 Kasımında İsrail'deki elçisini geri çekmesiydi. Bu şekilde Bağdat paktını kuvvetlendirmeyi uman Türk yetkilileri umduklarını bulamadılar. Bu arada gelişen bu olaylar İsrail'i her ne kadar gücendirdiyse de; İsrail Bağdat paktından dolayı İngiltere ve Amerika'yı sorumlu görmekte ve Türkiye'ye nisbeten hoşgörü ile yaklaşmaktaydı.⁴⁴³

Kısacası, Türkiye Bağdat paktını güçlendirmek için İsrail'e karşı politikasında önemli değişiklikler yapmıştı. Ancak resmi ağızlar devamlı suretle İsrail'e karşı sürdürülen politikada bir değişiklik olmadığını; Türkiye'nin hiçbir zaman bu iki blok arasında olmadığını dile getirirken; İsrail'e sürdürülen politikaların

443. Haluk GERGER. *Mayınlı Tarlada Dış Politika*. İstanbul. 1983, s.55..

Arapların tepkisini önlemek için göstermelik nitelikte olduğunu; Türkiye'nin İsrail'e zarar verecek bir politika yürütmesinin söz konusu olmadığını her fırsatta dile getirmekteydiler.

2. 1956 Savaşı ve Türkiye'nin Tutumu

Süveyş savaşı olarak bilinen 1956 Arap-İsrail Savaşı, Araplarla İsrail arasında yıllardan beri devam edegelen sınır çatışmalarının ve İsrail'in, Mısır'ın silahlanmaya başlamasından duyduğu endişesinin doğurduğu etkinin yanında temelde İngiltere'nin Süveyş kanalı üzerindeki hakimiyet iddiasının yarattığı bir sıcak çatışmadır.

Bilindiği gibi Süveyş kanalı bir Fransız şirketi tarafından yapılarak 1869 yılında dünya deniz trafiğine açılmıştı. İlk başta, bu Fransız şirketi tarafından işletilen kanal üzerinde, toprakları üzerinde bulunması dolayısı ile Mısır devletinin de hisseleri vardı. Ancak Mısır Hükümeti mali sıkıntılar nedeniyle bu hisseleri 1875'de İngiltere'ye sattı böylece kanal İngiliz ve Fransız şirketi tarafından ortak işletilmeye başlandı. İngiltere'nin 1882'de Mısır'ı işgali kanal üzerindeki hakimiyetini artırdı. Kanal Hindistan'a ulaşan en kısa yol olması açısından İngiltere için oldukça önemliydi.

Mısır'ın İngiltere tarafından işgali diğer devletleri endişelendirdi. Bu yüzden bu önemli deniz yolundan serbest geçişi garanti altına almak için 1888'de İstanbul'da bir uluslararası anlaşma imzalandı. İstanbul Anlaşması diye anılan bu anlaşma Süveyş Kanalı'nın savaşta ve barışta bütün devletlerin gemilere açık olmasını garanti altına almaktaydı.⁴⁴⁴

İtalya'nın 1935-1936'da Habeşistan'ı işgali üzerine İngiltere Mısır'la bir anlaşma yaptı. Bu anlaşma ile Mısır bağımsızlığına kavuşmakla beraber İngiltere'nin kanal bölgesinde asker bulundurmamak suretiyle varlığı devam ediyordu. Yapılan anlaşma gere-

444. Jerusalem Post, 03.03.1955. s.3.

ğince, taraflar, savaş durumunda birbirlerine tüm güçleri ile yardım etmeyi vaat ediyorlardı.

İşte 1936'da yapılan bu anlaşmanın hükümleri doğrultusunda, İngiltere İkinci Dünya Savaşı sırasında Mısır'a 200 bin kadar asker yığmıştı. Bu savaş sonunda kuvvetlerini çekmesi gereken İngiltere, Sovyet tehdidinin oluşmasını göz önüne alarak, askerlerini geri çekmek istemedi. Bu durum Mısır içerisinde büyük tepkilerin oluşmasına sebep oldu. Özellikle muhalefetteki siyasi partiler yaptıkları propagandalarla İngiliz aleyhtarlığını halk arasında yaymaktaydılar. Bunlara ek olarak şeriatçı Müslüman kardeşler cemaati de (İhvan-ı Müslimin) bu konuda yoğun faaliyetlerde bulunmaktaydı.

Bu muhalefet karşısında fazla bir şey yapamayacağını anlayan İngiltere 1946 yılında Mısır'la bir anlaşma yapmak suretiyle askerlerini Mısır'dan kademeli olarak çekmeyi vaat etti. Ancak tarafların Sudan konusunda anlaşmaya varmamaları üzerine, İngiltereye yapılan anlaşmayı reddetti ve konuyu Birleşmiş Milletlerin Güvenlik Konseyi'ne götürdü ise de bundan bir sonuç çıkmadı. Bu arada İsrail'in kurulması ve 1948 Arap-İsrail savaşının patlak vermesi gibi yeni gelişmeler İngiltere'nin kanalı terk etme yönündeki kararını pekiştirdi ve bunu Ortadoğu Komutanlığı adı altında bir formül oluşturmaya çalıştı. Amerika, İngiltere, Fransa ve Türkiye tarafından 13 Ekim 1951'de Mısır hükümetine verilen notaya göre bu formül şöyleydi. Ortadoğunun savunması için bu dört devletle Mısır Ortadoğu Komutanlığı denen müşterek bir kuvvet teşkil edeceklerdi ve bu kuvvetin merkezi Süveyş'te olacaktı.

Mısır bu planı reddettiği gibi, Mısır Parlementosu'nda, 15 Ekim 1951'de aldığı bir kararla 1936 İngiltere- Mısır anlaşmasını ve 1899 tarihli Sudan Condominiume anlaşmasını fesh ederken Mısır kralını aynı zamanda Sudan kralı olarak ilan etti. Bunun üzerine Kanaldaki İngiliz kuvvetleri ile halk arasında çeşitli çatışmalar yaşandı.

Ancak Süveyş konusunda dönüm noktalarının en önemlisi, muhakkak ki; Hür Subaylar Komitesi'nin 1952 yılında Mısır'da yaptığı devrimdi. Askeri yönetimin otoritesinin oluşabilmesi için dış ilişkilerinde barış ve istikrara ihtiyacı vardı. Böylece yeni Mısır yönetimi, Süveyş ve Sudan meselesini yumuşak bir şekilde ele alarak, Sudan konusunda 1953'de İngiltere ile bir anlaşma yapmak suretiyle Sudan'a üç yıl içerisinde bağımsızlık verilmesini onaylarken, karşılığında 1954'de imza ettiği anlaşmayla da 1936 anlaşması sona eriyor ve İngiltere'nin 20 ay içerisinde Mısır topraklarından kuvvetlerini çekmesini sağlıyordu. Ancak 19 Ekim 1954'de imza edilen bu anlaşmanın 4. Maddesi İngiltere'ye bir avantaj sağlamaktaydı. Buna göre; Arap devletlerine ortak savunma anlaşmasına dahil devletlerden birine ya da Türkiye'ye bir saldırı olması durumunda Mısır İngiltere'ye her türlü kolaylığı gösterecekti. Ancak bu anlaşmanın yarattığı olumlu ortam fazla sürmeden Bağdat Paktı ile başlayan gelişmeler Süveyş konusunda yeniden bir gerilime yol açtı. Koyu bir Arap milliyetçisi olan Cemal Abdünnasır; Arap ülkeleri arasında bir askeri paktın oluşturulması konusunda birtakım faaliyetlere girişmişti. Ancak bu sırada oluşturulmaya çalışılan Bağdat Paktı, Nasır'ın amacını gerçekleştirmesi konusunda bir engel teşkil edeceğinden dolayı, Bağdat Paktına şiddetle karşı çıktı. Özellikle, Suriye ve Suudi Arabistan'ı yanına alarak Bağdat Paktı'nı karşı yoğun bir şekilde muhalefet yapmaya başladı. Bu ise Sovyetlerin Araplara yaklaşması için iyi bir fırsattı. Sovyetlerin Araplara yaklaşma çabaları Mısır'ın Batı'ya bir koz elde etmesi açısından da önemli bir olaydı.

Mısır 1955 başlarında Gazze'de başlayan sınır çatışmalarından dolayı Amerika ve İngiltere'ye başvurarak silah satın almak istedi. Bunun üzerine Sovyetler 1955 Mayısında Mısır'a silah satmayı teklif ettiler. Mısır bu teklifi prensip olarak kabul etmekle beraber önce İngiltere ve Amerika'nın cevabını bekledi. Uzayan müzakereler sonunda Amerika silah satmayı sadece pe-

şin para karşılığı kabul etti. Mısır ise bu silahları mal olarak ödemek istiyordu. Sonunda 27 Eylül 1955 günü yaptığı konuşmasında Nasır; pirinç ve pamuk karşılığında Çekoslovakya'dan silah aldığını açıkladı.

Genel olarak bu durum Batı'da memnuniyetsizlik yaratmıştı. En şiddetli tepki İngiltere'den geldi. Ancak Nasır bu politikasından yılmadı. Silah anlaşmasının hemen arkasından, Nasır'ın Sovyetlere yaklaşmasının ikinci ayağını Asvan Barajı projesi teşkil etti. Silah alma konusunda olduğu gibi bu projenin yapılması konusunda Batı'da kredi bulamayan Nasır, Amerikan Senatosunun kredinin verilmesini engelleyen kararı üzerine 24 Temmuzdaki konuşmasında *"Mısır'ın ne kuvvet ne de dolar karşısında eğilmeyeceğini"* ifade ederken 26 Temmuzdaki ihtilalin yıldönümü kutlamaları sırasında yaptığı konuşmasında da Süveyş kanalını işleten İngiliz-Fransız şirketini millileştirdiğini ilan etti.

Bu hadise, İngiltere ve Fransa'da tepki ile karşılandı. Bu olayla kendilerinin olan şirket elden çıktığı gibi, kanal trafiğinin Mısır'ın eline geçmesi, Batılı devletlerin, özellikle İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarına aykırıydı.

Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, Nasır'a karşı İsrail'i de yanlarına alarak bir plan hazırladılar. Bu plan gereğince İsrail Mısır'a saldıracak, daha sonra İngiltere ve Fransa ateşkes ilan edecek, iki tarafın kuvvetlerini kanalın 10 mil gerisine çekmelerini isteyeceklerdi. Nasır ateşkesi kabul etmeyeceğinden İngiltere ve Fransa da Mısır aleyhine savaşa dahil olacaklardı.

Bu sırada Ekim ayında Ürdün'de yapılan seçimleri Nasırcılar kazandı ve hemen arkasından da 25 Ekimde, Mısır, Ürdün ve Suriye arasında bir ortak komutanlık kuruldu. Arkasından, Ürdün Genel Kurmay Başkanı Abu Mular, 16 Ekimde yaptığı açıklamada Irak birliklerinin Ürdün Başkomutanlığı'nın emrine girdiğini bildirdi. Bunun üzerine İsrail'de genel seferberlik ilan edildi.

Yapılan plan gereğince, 19 Ekim 1956 günü İsrail Mısır'a aniden saldırdı ve ilerlemeye başladı. Sina'daki hareket İsrail açısından çok başarılı olmuştu. Bunun üzerine daha önceden yapılan anlaşma gereğince İngiltere ve Fransa verdikleri ultimatomla 30 Ekimde taraflardan Süveyş kanalından 16 km geri çekilmelerini istediler. Tahmin edildiği gibi, Mısır bunu kabul etmedi. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa kuvvetlerini Süveyş'e çıkarırken bir yandan da Mısır havaalanını bomba yağmuruna tutular. Süveyş'in elden çıktığını gören Mısırlılar kanaldaki gemilerini batırarak kanalı tıkadılar. (Bu oldukça ciddi bir hadisedir. Çünkü 1955 yılında dünya deniz taşımacılığına konu olan malların %13'ü Süveyş kanalını kullanılmak suretiyle taşınmıştı ki bu oldukça büyük bir miktardır.)⁴⁴⁵

İngiltere ve Fransa'nın bu tutumu Sovyetler tarafından büyük tepkiyle karşılandı. İngiltere ve Fransa bu sırada Macaristan'daki ayaklanmadan dolayı, Sovyetlerin meşguliyetini göz önüne alarak, Mısır'a müdahale konusunda bu ülkeden gelebilecek bir tehdide ihtimal vermemişlerdi ancak Sovyetler Macar ihtilalini kanlı bir şekilde bastırdıktan sonra 5 Kasımdan itibaren kontrolü ele almaya muvaffak olunca Ortadoğuda'ki bu sıcak gelişmelere dikkatini verdi. İngiltere, Fransa, İsrail Başbakanlarına verdiği gayet tehditkâr notalarda sürdürmekte oldukları savaşı durdurmalarını istedi. Sovyet lideri Bulganin 5 Kasım 1956 tarihinde bu mektuplarda, saldırının durdurulmasını istiyor; Aksi taktirde, her türlü silahın kullanılacağını tehditkâr bir şekilde ifade ediyordu.

Sovyetler bununla yetinmeyerek, aynı gün Amerikan Başkanı Eisenhower'a da bir mektup gönderip, ortak bir kuvvet teşkil edilip savaşın durdurulması konusunda Amerika'ya ortak bir operasyon öneriyordu. Amerika bu fikre şiddetle karşı çıktı ve Sovyetlerin kuvvet kullanması durumunda Amerika'nın gere-

445. Anlaşma metni için bkz.: J.C.Hurewitz, *Diplomacy in Near and Middle East, A Documentary Record (1914-1956)*. New York, 1956. s.202-205.

ken tedbirleri alacağını Sovyetlere bildirdi. Ancak diğer taraftan başından beri karşı olduğu bu hareketi durdurmaları konusunda İngiltere, Fransa ve İsrail'e sert bir ihtarda bulunarak Mısır topraklarından çekilmelerini istedi. İki süper güçten gelen bu baskılara fazla dayanamayan bu devletler daha fazla ileri gidemeyerek Mısır'dan askerlerini çektiler. Mısır kanalı da temizlenerek dünya deniz trafiğine 1957 Martında yeniden açıldı.

Savaş sonunda Mısır hükümeti 10 Nisan 1957 tarihinde yayınladığı bir bildiri ile 19 Nisanda yeniden açılan Süveyş Kanalı'nın gelecekteki yönetimiyle ilgili esasları tespit etti. Bildiriye göre Mısır 1888 sözleşmesinin geçerliliğini teyit etmekteydi. Kanalı'nın yönetimi Mısır hükümetince 26 Temmuz 1956 da kurulan Süveyş Kanal makamı tarafından yürütecekti. Kanaldan geçiş ücretleri de bu makama ödenecekti. Yani, Mısır istediğini elde etmiş ve millileştirme kararı ile yarattığı durumu kabul ettirmiş oluyordu. Bu şekilde Kanal bölgesinden ayrılmak zorunda kalan İngiltere'nin Ortadoğudaki temel üssü Kıbrıs oldu.⁴⁴⁶

Savaşın sonucunu 21.12 1956 tarihli Vatan gazetesinde çıkan yazısında Dr. Nihat Türer şöyle değerlendirmektedir:

"Müdahale gerek İngiltere'de gerek Fransa'da çok sert tepkilerle karşılanmıştı. Gayenin gerçekleşmesi, yani Nasır'ın yerinde kalması, kanalın işgal edilmesi ve hele kanalın tıkanması ve petrol borularının tahribi ile Avrupa'nın petROLSÜZ kalması, bu tepkileri ziyadesi ile artırmıştır. Askeri müdahaleyi Amerika'nın tasvip etmeyip bilakis takbih etmesi Fransız ve İngilizleri, bu konuda yapayalnız bırakmış ve bu devletlere müşkül siyasi anılar yaşatmıştır. Kanatimizce bütün bu keşmekeş içinde tek bir hakikat elle tutulur gözle görülür hale gelmişti. Bu hakikat, Ortadoğuda artık Amerikan ve Rus rekabetinin doğması ve bugüne kadar söz sahibi olan diğer Batı devletlerin yerlerini bu iki kuvvete bırakmalarıdır."

446. Şükrü S.GÜLER. *Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri*, Ankara. 1979, s.92

Savaş bitmişti bitmesine ancak, savaşın sonunda ortaya çıkan durum Ortadoğunun yeni savaş ve bunalımlara gebe kalmasına sebep olacaktır. Savaşın en önemli iki sonucu, Abdunnasır'ın Sovyetler Birliği'nin Arap dünyasındaki prestijinin artması olmuştur. Nasır'ın bu şekilde prestijinin artması ile birlikte Pan-Arabizm ve Arap milliyetçiliği bir fırtına gibi Arap alemini hızla sararken, bir taraftan da bölgede Sovyet nüfuz alanları oluşmaktadır.

3. Süveyş Savaşı Karşısında Türkiye'nin Tutumu ve Savaşın Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkisi

Süveyş bunalımında, Türkiye'nin Mısır'a karşı politikası genelde Batı tandanslı olmuştur. Daha Süveyş kanalını millileştirilmesi ile birlikte soruna aktif olarak dahil olan Türkiye, Süveyş'i en fazla kullanan 21 ülke ile birlikte 16 Ağustos 1956'da Londra'da yapılan konferansa katıldı ve burada Pakistan, İran ve Hindistan'la beraber verdikleri değişiklik tekliflerinin kabul edilmesi üzerine Dulles planı diye adlandırılan, Süveyş'in kullanımını düzenleyen plan için, konferansa katılan 18 ülke ile birlikte kabul oyu kullandı Türkiye'nin bu konferanstaki temsilcisi, Muharrem Nuri Birgi'ye göre; kanal probleminin bağımsızlıkla ilgisi yoktu. Mısır'ın 1888'de akdetiği anlaşmaya uyması gerekmektedir. Bu düşüncelerden kaynaklanmış olması muhtemeldir ki Türkiye, uluslararası kontrol altında tutulması konusunu desteklemekteydi. Ancak Mısır'ın Süveyş Kanalı üzerindeki egemenlik hakkını tanımaktaydı. Nitekim Pakistan, İran ve Hindistan'la birlikte verdikleri teklifle kanal üzerinde Mısır'ın hükümlanlık hakkının tanınması konusu Dulles planı üzerinde yapılan değişiklikle kabul edildi. Bu durum Bağdat Paketi'nin kurulması ile araları zaten bozuk olan Mısır ile ilişkilerinin daha da gerilmesine neden olacaktır. Nitekim Abdunnasır, Beş Devlet Planı diye adlandırılan bu planı 3-9 Eylül tarihleri arasında konferans temsilcileri ile yaptığı görüşmeler sonucu reddetti. Türki-

ye'nin Batı ile birlikte hareket etmesi ise Abdunnasır'ı oldukça kızdırmıştı.⁴⁴⁷

Türkiye'yi Mısır'a karşı böyle davranmaya iten sebeplerin en önemlisi, Mısır'ın Türkiye'ye karşı yürütmekte olduğu politikalarıdır. Daha önce de değindiğimiz gibi Mısır, Türkiye'nin çok değer verdiği Bağdat paktına karşı şiddetli bir muhalefet yapmaktaydı. Ayrıca Bağdat Paktı'nın yarattığı bu ortam içinde bir Yunanlı gazeteciyle yaptığı mülakatta Mısır devlet başkanı Abdunnasır, Kıbrıs konusunda Yunanistan'ı desteklediğini açıklamıştı. Mısır'ın bu şekilde Yunanistan'ı desteklemesi Türkiye açısından kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdu. Nasır yönetiminin, 1950'li yılların ortalarından itibaren baş gösteren Kıbrıs meselesinde Yunanistan'ı desteklemesinin, Türkiye'nin Süveyş buhranı karşısındaki tavrına yansıdığı şüphe götürmez bir gerçektir.⁴⁴⁸

19 Eylül tarihinde yapılan ikinci Londra Konferansı sırasında Türkiye konunun barışçıl yollarla çözülmesi yönündeki Amerikan tezini desteklemekteydi. Bu konferans sırasında kurulan Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Derneğine Ekimde Pakistan'la beraber üye olması, Mısır'a karşı Batıyla hareket etmekte olduğunun açık göstergesiydi. Ancak, İngiltere, İsrail ve Fransa'nın Mısır'a saldırımları Türkiye açısından kabul edilmez bir şeydi. Saldırı-ganlardan İngiltere'nin Türkiye'nin Bağdat paktında ve NATO'da müttefiki, Fransa'nın da yine NATO müttefiki olması ve İsrail ile diplomatik ilişki içerisinde bulunması Türkiye'yi oldukça güç bir duruma soktu.

Kıbrıs sorunu 1948-1960 arası dönemde Türkiye'nin Ortadoğu ya da İsrail politikası üzerinde oldukça sınırlı bir etkiye sahiptir. Bu yüzden konumuzla doğrudan bağlantılı olmayan bu konuya çalışmalarımızda değinmeyeceğiz. Bu dönemde Türki-

447. George LENÇZOWSKI. *The Middle East in World Affairs*. London, 1962, s.144.

448. Ayın Tarihi, Eylül 1956, n.273, s.142.

ye'nin Kıbrıs politikası temelde, ya mevcut durumun korunması ya da taksimiydi ki Türkiye bu doğrultuda Yunanistan'a karşı kendisinin de meseleye taraf olduğu yönünde mücadele ver-mekteydi. Kıbrıs meselesi 1960'lı yıllarda Türkiye'nin Ortado-ğu politikası üzerinde etkin olmaya başlayacaktır. Bu tarihlerde Türkiye Müslüman devletlere yaklaşarak kıbrıs meselesinde Yunanistan'a karşı başta Arap devletler olmak üzere bu devlet-lerden destek arayacaktır. Bu da Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu arada İsrail'in Kıbrıs meselesindeki tavrı 1952 gibi erken bir dönemde belirliydi. Bu konuda İsrail'in karar vermesi ol-dukça güçlü, bir tarafta geleneksel olarak self-determinasyon prensibine bağlı bir devlet olma ve manda yönetimi sırasında Kıbrıs halkının Yahudi göçmenlere yardımı Yunanistan'ı Enosis fikrini destekleme yönünde bir eylem meydana getirmiş olsa da diğer taraftan Yunanistan'la olan soğuk ilişkiler ve bunun aksi-ne Türkiye ile kurulmak istenen ilişkiler doğrultusunda İsrail mesele karşısında tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Ancak yine de Kıbrıs meselesinde İsrail'in tavrını belirleyen Türk faktörü-dür. Bu konuda dikkat edilmesi gereken husus İsrail'in hiçbir zaman bu konuda Yunanistan'ı destekler bir tavır içerisinde ol-madığı gerçeğidir.

İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a saldırması üzerine, Tahran'da toplanan Bağdat Paktı üyelerinden Pakistan ve Irak, İngilte-re'nin paktan çıkarılmasını istedilerse de Türkiye bunun önüne geçerek İngiltere'nin üyeliğinin devamı konusunda diğer üyele-ri ikna etti. Bu toplantıya İngiltere katılmamıştı. Menderes, İn-giltere'nin paktan çıkarılması bir yana, toplantılara iştiraki ko-nusunda diğer üyeleri ikna etmek için özel bir çaba sarfetti. Böylece, özellikle Türkiye'nin çabaları sonucu, İngiltere'ye karşı pakt üyeleri ciddi bir girişimde bulunamadılar. (Norman Frankel'in Bülent Ecevit'le yaptığı mülakatta, Ecevit, Türki-ye'nin Bağdat paktındaki pozisyonuna değinirken, pakt boyun-

ca Türkiye'nin Batı'nın bir ajanı gibi hareket ettiğini iddia etmektedir.)⁴⁴⁹

Şüphesiz, Pakt üyeleri için en yutulur lokma İsrail'di. Özellikle Irak ve Pakistan'ın İsrail'e karşı gösterecekleri tepki sonucunda kaybedecekleri hiçbir şeyleri yoktu. Irak'ın İsrail ile herhangi bir ilişkisi olmadığı gibi, İsrail karşıtı bir politika gütmektedir. Pakistan'ın da yine, İsrail'e coğrafi bakımdan çok uzakta bulunması ve ayrıca İsrail'i tanımamış olması nedeniyle İsrail'e karşı gösterilecek tepkiyle kaybedeceği bir şey yoktu. Şüphesiz bu konuda pakt üyeleri içinde en kritik olan Türkiye'ydı. Türkiye İsrail'i tanıdığı gibi, iki devlet arasında önemli ilişkiler mevcuttu. Bu yüzden günah keçisi olarak seçilen İsrail'e gösterilecek tepkinin ölçüsünün ayarlanması Türkiye için önemliydi. Ancak, Ortadoğu konusundaki temel dış politikasını sürdürebilmek için bu konuda, İsrail'i endişelendirecek bazı girişimlerde bulunmaktan da geri durmayacaktı.

Bu şartlar altında, Tahran'da bir araya gelen Pakistan, Irak, İran ve Türkiye, İsrail'i kınayan ortak bir bildiri yayınladılar. Bildiride, İsrail'in saldırıyı durdurması ve ateşkes çizgisi gerisine çekilmesi istenirken, İngiltere ve Fransa'nın da saldırılarını durdurmaları istenmekteydi. Ancak, bildiride bu devletleri kınayan bir ifade mevcut değildi. Ayrıca, Filistin meselesinde bildiride yer verilmiş ve meselenin 1947 Birleşmiş Milletler kararı çerçevesinde çözülmesi gerektiği vurgulanmıştı. Bildiride Filistin'le ilgili bir bölümün bulunması ve Türkiye'nin de bu bildiri altına, diğerleri ile birlikte imza atmış olması, İsrail'de, Türkiye'nin Filistin meselesinde, Arapların tarafına kaydığı endişesinin oluşmasına sebep olmuştur. İsrail açısından bu oldukça ciddi bir sorundu. Çünkü Ortadoğuda ilişki içerisinde olduğu tek devlet olan Türkiye'nin Arapların taraflarına geçmesi demek İsrail'in bölge devletlerinden tamamen izolasyonu demekti.

449. Jerusalem Report, 26 Dec. 1991., s.37.

İsrail'in endişesi doğrulanırcasına, Türkiye İsrail'le olan ilişkisinde en ciddi adımlarından birini, Tel-Aviv'deki elçisini geri çağırıldığını, 26 Kasım'da ilan etmek suretiyle attı. 26 Kasım 1956 tarihli bildirisinde dışişleri bakanlığı konuyu şöyle açıklamıştı:

Türkiye hükümeti, Filistin meselesinin Birleşmiş Milletler Asamblesi'nin kararları dairesinde halledilmesini öteden beri desteklemiş ve bu yolda gerek Birleşmiş Milletler teşkilatı içinde ve gerekse teşkilat dışında devamlı gayretler sarf etmiştir. Yakın Şarkta çok esaslı bir huzursuzluk ve tehlike olmakta devam eden bu meselenin acele halledilmemiş olmasını esefle kaydeden Türkiye hükümeti, Filistin işi adilane ve nihai surette bir hal şeklinde rapdedilinceye kadar vazifesi başına avdet etmemek üzere Tel Aviv'deki elçisini geri çağırmaya karar vermiştir.

Ancak aynı gün dışişlerini ziyaret eden Türkiye'nin Tel Aviv elçisi, Şevket İstinyeli, İsrail'li yetkililere şunları söyleyecektir: *"Hükümetim bu kararı Bağdat Paktını kuvvetlendirmek için aldı. Bu diplomatik davranış, İsrail'e karşı düşmanca bir hareket olarak algılanmamalıdır."* Bu karara, Müslüman Bağdat Paktı üyelerinin ikinci Bağdat toplantısı sırasında, İsrail ile ekonomik ve diplomatik ilişkilerin tamamen kesilmesi yönündeki ağır baskıları sonucunda varmıştı.

Elçinin de belirttiği gibi alınan bu karar İsrail'den çok Araplara yönelik bir politikaydı. Yapılan hareket tamamen yüzeyseldi. Nitekim görüleceği gibi Türkiye, orta elçilik seviyesine indirdiği İsrail temsilciliğinde, devamlı surette kaliteli ve tecrübeli diplomatlar tarafından temsil edilecekti. Bu durum, dışişlerinin yayınladığı bildiride şu şekilde ifade edilmektedir:

"Biz, İsrail ile münasebetimiz bahane edilmek suretiyle aleyhimize yapılan hem gülünç hem de hazin, pervasız propaganda-lara, maksatlarımızın dürüstlüğünün verdiği itina ile, bir hayli müddet sadece icab eden mukabeleri yapmakla iktifa ettik."

Ümit ediyoruz ki, gerek İsrail ile gerek Arap devletleri ile en geniş siyasi temas ve imkanlarımızı muhafaza etmek suretiyle günün birinde, Filistin meselesinin halli bakımından, iki taraf arasında yapıcı, faydalı vazife görmek imkanlarını elimizde tutmuş ve bu suretle, Ortadoğunun sulh ve istikrarına hizmet etmiş oluruz.

Hadisat bunun tahakkukuna imkan vermediği gibi Mısır'a vuku bulan İsrail tecavüzü de Türk-İsrail karşılıklı münasebetlerini büsbütün nazik bir hale getirdi.

Bu durum karşısında Filistin meselesinin halline değin, Tel Aviv'deki elçimizi geri çekmemizin, hadisat üzerinde müessir olabilmemiz imkanlarının mevcudiyeti ve vüs'ati nisbetinde yerinde bir tedbir teşkil edeceğini düşündük ve böyle yaptık.⁴⁵⁰

Bu ifadeden de görüleceği üzere yapılmak istenen, Türkiye aleyhine yapılan propagandaların önlenmesidir. Bunun kararın alınmasında doğrudan etkisi söz konusudur.

Süveyş Savaşından kötü bir şekilde etkilenen Türkiye-İsrail ilişkileri, Arap devletlerinin bastırmasına rağmen düşüşünü daha fazla sürdüremedi. Türkiye bu konuda daha ileri gitmeyi göze almadı. Özellikle Aralık 1957 tarihinde katıldığı NATO konferansında Batılı müttefiklerinin İsrail konusundaki tavırlarını ve fikirlerini öğrenmesi Türkiye'yi bu konuda fazla ileri gitmekten alıkoymuştu. Ayrıca, herhangi bir anti-İsrail tavır içerisine girmenin, Amerika'daki Yahudi lobisinin etkisinin farkında olan Türkiye için, Amerika'daki çıkarlarını göz önüne alınca, oldukça ciddi neticeler doğurabilirdi. Buna ek olarak böyle bir davranış Batı'da, Pan-İslamik bir davranış olarak algılanabilirdi. Aslında, Türkiye'de İsrail ile olan ilişkilerini bozma niyetinde değildi. Nitekim, halen İsrail'in Süveyş'ten serbest geçiş hakkını savunmaktaydı.⁴⁵¹

450. Norman FRANKEL. "Conversations in İstanbul: an Interview with Bülent Ecevit". Political Communication and Persuasion, London, 1991, s. 67.

451. Altınur KILIÇ. Turkey and the World, Washington. 1959, s.195.

Kısacası, Süveyş Savaşı Türk-Mısır ilişkilerinin kötü gidişine ivme kazandırırken, İsrail’le olan ilişkilerini de kötü yönde etkilemişti. Buna Türkiye’nin Sovyetlerin Arap kamuoyu önünde kazandığı prestij dolayısıyla bölgede yayılabileceğinden duyulan endişe, Bağdat Paktının dağılması korkusu ve Arap kamuoyunda oluşacak Türkiye aleyhtarı tepkileri önleme çabaları neden olarak gösterilebilir. Ancak, Türkiye’nin bu hareketi bu korkularının gerçekleşmesine engel olamayacağı gibi, Arapları da tatmin ettiği söylenemez. Çünkü Araplar İsrail’le ilişkilerin tamamen bitirilmesini talep etmekteydiler.⁴⁵²

4. 1990 ve Sonrası Türk-İsrail İlişkilerinde Tarihi Dönemeç

Türkiye’ye belli bir dönem içinde damgasını vuran, Turgut Özal 24 Mayıs 1982 de Başbakan yardımcısıyken İslam Konferansı Merkez Bankası Başkanları toplantısında, “*Zorla girdiği medeniyetin beşiği İslam coğrafyasına kan ve barutu sokaan ülke*” olarak tanımladığı İsrail’in anlam ve önemini Başbakan olduktan sonra anlamış ve İsrail’le ilişkilerin kesilmesini isteyen Arap ülkelerine “*Çıkarlarımızı düşünmek zorundayız. Amerika’daki İsrail lobisinin de rolünü biliyoruz.*” demeye başlamıştı.⁴⁵³

İsrail ile ilişkilerin yüzeyinde bu gelişmeler yaşanırken Tel Aviv ile Ankara arasında askeri bir bağlantı kuruluyordu. ABD ve Almanya’nın ikinci kuşak olarak adlandırılan F-4 Phantom (Fantom) savaş uçaklarının modernize etme çalışmalarından haberdar olan Türkiye o dönemde Türk Hava Kuvvetleri envanterindeki 90 uçağın günümüz koşullarına ayak uydurulması çalışmalarına başladı.

452. Ayın Tarihi, Aralık 1956, n. 277. s.161-163.

453. Nuri EREN, *Turkey Today and Tomorrow: An Experiment in Westernization*, New York, 1963, s.238.

Özal tarafından MİT Müsteşar yardımcılığına atanan Hiram Abas uzmanlık alanı olan Ortadoğu konusunda hazırladığı raporlarla Başbakan'a yol gösteriyordu. Abas, ABD'nin Ortadoğu politikasını tahlil ettiği 6 Eylül 1989 tarihli raporunda, "*Gelişmeler Amerika'nın Lübnan-Ortadoğu politikasında değişiklikler yapacağı kanısını uyandırmaktadır. Ortadoğudaki yeni politika ve gelişmeler, Türkiye için de önemli hususlar ortaya çıkarmaktadır. İsrail'in Ortadoğuda jandarmalık yapamayacağının ortaya çıkması, Türkiye'nin Amerika nezdindeki önemini artırmıştır.*"⁴⁵⁴

İsrail yönetimiyle Türk topraklarında temas kurmamayı ilke edinen Özal, Tel Aviv ile ilişkilerini ABD üzerinden yürütmeyi tercih ediyordu. İki ülkenin Dışişleri Bakanları buluşma noktası olarak en emin ve sorunsuz yer olarak buldukları New York'ta BM binasını seçmişlerdi. 31 Aralık 1991 tarihinde Filistin ile birlikte İsrail'in diplomatik temsilciliğinin Büyükelçilik düzeyine çıkarılmasının ardından Türkiye, Eylül 1992'de yıllardır kapalı olan Kudüs Başkonsoloslughunu da hizmete açtı. İki ülke arasındaki ilk siyasi nitelikli ziyaret Dışişleri Bakanlığı ikili siyasi ilişkilerden sorumlu Müsteşar yardımcısı Bilgin Unan'ın cenazesi için Türkiye'ye gelen İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Perez'in Türk meslektaş Çetin'le görüşmesiyle gerçekleşti.⁴⁵⁵

1993 yılının ortasında Ürdün üzerinden İsrail'e ilk resmi ziyaretini yapmayı planlayan Dışişleri Bakanı Çetin, İsrail Ordusunun Güney Lübnan'daki Hizbullah mevzilerine büyük bir saldırı başlatması üzerine, yıllardır beklenen ziyaretin temiz bir zemin üzerinde başlaması için gezisini son dakikada erteliyordu. Türk tarafının olgunluk ve anlayışla karşılandığını söylediği bu erteleme kararı aslında İsraillileri kızdırmıştı.⁴⁵⁶

454. Birol Ali YEŞİLADA, *Islamic Fundamentalism in Turkey and the Suudi Connection*, UFS/Universities Field Staff International, Indiana, 1988, s.73.

455. Mehmet EYMÜR, *Analiz*, İstanbul, 1991, s.84.

456. Turkish Daily News, "Lale SARIİBRAHİMOĞLU", 21 Eylül 1992, s.3.

Daha sonra İsrail'e resmi ziyarette bulunan ilk üst düzey yetkili sıfatını taşıyan Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, ilişkilerde "Arap ipoteğinin kalkması" olarak nitelenen 23-25 Kasım 1993 tarihli gezisinde eski ortakların önümüzdeki dönem içinde izleyecekleri bölgeye yönelik güvenlik politikasını ele aldı. Böylece bu tarihten itibaren her iki ülke arasındaki ilişkilerde tarihi bir dönemeç başlamış oluyordu.

Ortadoğu üzerinde her ne kadar kabul etmesek de Osmanlı İmparatorluğunun bize devretmiş olduğu bir mirasa sahibiz. Diğer batılı ülkeler bölgede prestij kazanma mücadelesi verirken bizler farkında olmadığımız doğal bir prestijin kalıcı onurunu taşıyoruz. Yeter ki bu miras uygun kişilerin ellerinde muhafaza edilmiş olsun. Osmanlı bu prestijini, belki de 400 yıl boyunca elinde bulundurduğu bu toprakları emperyalist güçlerin yaptığı gibi adeta suyunu sıkarak bütün doğal zenginliklerini, halkını sömürmemesine, bölgeye huzur, refah ve güven getirmesine borçlu. Belki de İspanya'nın korkunç eziyetler yaparak ortadan kaldırmaya niyetlendiği Yahudilere kucak açan şefkat dolu bir yürek ve gerektiğinde haksızlığa karşı çelikleşen acımasız bir otorite. İşte Osmanlı'nın kısaca tarifi buydu. Evet belki tüm bunlar belki bugün kabul etmesek te bize gizli bir prestij ve otorite kazandırdı.

Tarihin detaylarını, uluslararası ilişkiler ışığında irdeleyip, inceledikten sonra ülkemizin geleceği ve menfaatleri için diyebiliriz ki; tarihi açıdan, Araplara karşı oluşan milli kinimizi ve Yahudilere karşı olan dini kinimizi bir kenara bırakarak, Ortadoğu politikasına daha akılcı, kalıcı ve uzun süreli politikalar üretmemizin gerektiridir.

Şu anda ülke sınırları içindeyken fark edemediğimiz, oysa dışarıda çok bariz bir şekilde gözümüze çarpan önemli bir potansiyel gücümüz var. Türkiye'nin dışından bakınca insanlar bu gücü fark ediyorlar ve bizden çekiniyorlar. Bu gücün farkında olmayanlar ise maalesef bizleriz. Dünyanın hiçbir ülkesinde,

politika, ülkenin gücünün gerisinde kalmaz. Oysa bizde tam tersi olarak politikamız ve dış siyasetimiz maalesef gücümüzün gerisinde bulunuyor. Bu da malum “dostlarımızı” sevindiriyor. Dış siyasette duygusallığın yeri yoktur. Tek hedef milli çıkarlarımız ve milli hedeflerimizdir. Avrupa kapısında AB’e girmek için kendimizi yıpratmamız onur kırıcıdır. Yeteri güce ekonomik, endüstriyel olarak ulaşırsak teklif onlardan gelecektir. İç sorunlarımızı süratle çözmeli ve eğitimimizi güçlendirmeliyiz. O eğitim ki bizi çözülmez ve güçlü kılacaktır. Şu an için bize geleceğini bağlamış olan o kadar çok ülke ve topluluk var ki. Onların güvenlerini boşa çıkartmamak ve atalarımıza layık olmak için daha çok çalışmalıyız.

Bütün Semavi dinlerin doğduğu bu topraklarda insanlar, dini, bir futbol takımı gibi tutarken şahsi menfaat, çıkar ve fayda elde etmek için dini kullanırken; Haç ve Umre dönemlerinde Suudi Arabistan’da fiyatlar iki katına, hatta iki buçuk katına çıktığında bile din simsarlarına boyun eğen bazı vatandaşlarımız neredeyse bu simsarların elinde birbirlerine girecekler.

Kendilerini dindar sınıfına sokarak diğerlerini dinsizlikle suçlayacak kadar ileriye giden bu fanatikler, tüm dünyada Müslümanlığın prestij kaybetmesine yol açtılar. Maalesef ki ülkemizdeki bazı basiretsizler, bu tür din simsarlarının iğrenç oyunları ile beyinlerinin yıkanmasına halen müsaade ederek süratle ülkenin bütünlüğünü, Atatürk’ün devrimlerini tehdit eder bir hale geliyorlar.

İsrail bugün için bize tam olarak güvenmese bile ihtiyaç duyuyor. Türkiye’nin şu anda İsrail’e yaklaşması uygundur. Askeri yönde yaklaşma ticari yöne de kaymış durumda ve bu ilişkiler daha da artacak gibi görünüyor. Zaten, iki ülke arasındaki ticarete ve turizmde bayağı bir gelişme var. Türkiye bazı ürünlerini İsrail’e gümrüksüz satıyor. Şu anda 3000 civarında işçimiz İsrail’de çalışıyor. İsrail’in mevcut endüstrisinden istifa-

de etmemiz gerekir. Ancak bizim onların değil, onların bizim politikalarımızı izlemesi gerekir.

Bunun için çok kurnaz bir dış politikanın takibi gerekiyor. Onlar bizim zafiyetlerimizi biz de onların zafiyetini biliyoruz. Onların bize duydukları ihtiyaç bizim onlara duyduğumuz ihtiyaçtan daha fazladır. Zira, bir Müslüman ülkeyle olan dostlukları, diğer Arap ülkelerine bölge barışı konusunda örnek olacaktır. Ürdün onların dümen suyuna girmiş durumdadır. Bizim onlara yakınlaşmamız, kendi ulusal çıkarlarımıza hizmet ettiği sürece kalıcı olacaktır.

Tarihe ve insanlığa mal olmuş olan bu kutsal topraklar üzerinde yapmış olduğumuz incelemeler neticesinde gördük ki, İsrail Siyonist örgütlerin döllemesiyle ana rahmine düştü. Bilinçli, organize olmuş ve oldukça sistemli çalışan uzman hekimlerin elinde dünyaya geldi. Bugün İsrail, Ölü Denizden çıkan birkaç mineral dışında hiçbir özkaynağı yokken, sahip olduğu eğitilmiş ve iyi organize olmuş insan gücü kapasitesiyle Ortadoğuda bir güç olarak kendisini göstermektedir. Eğitim düzeyi olarak bugün Amerika ve Hollanda'dan sonra dünyada üçüncü sıradadır. Yine yetişmiş insan kaynağı olarak dünyadaki en iyi eğitilmiş güçlerden birisi olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca dil ve kültür olarak çok yönlü olması, İsrail'i dünyadaki bir çok ülkeye yakından bağlıyor.

Öte yandan Filistin devletinin ilan edilmesi her türlü karşı mücadele ve çabaya rağmen kaçınılmazdır. Bizlere düşen Filistin devleti daha ilan edilmeden ilişkilerimizi gereken seviyeye ulaştırmak ve Filistin "de facto" olduğu (tanındığı) anda bize müzahir bir hale getirmektir.

İsrail'de şu anda verilen mücadele belki de Osmanlı'ya karşı yapılan ihanetin ağır bir bedelidir. Fakat bu bedel ergeç ödenmiş olarak Filistin devlet şeklinde tezahür edecektir. Eski MBK üyesi ve emekli parlamenter olan Muzafer Özdağ'ın dediği gibi, "*Halk katında Cenab-ı hakkın Araba üç lütufta bulunduğu,*

Arapların bu üç lütufu da değerlendiremediği söylentisi yaygındır.

'(1) Cenab-Hakkın bütün insanlığın son elçisi Hz.Muhammed'e tebliğ ettiği hak dinini ve doğru yolu bildiren, Kuran-ı Kerim,

(2) Türk kavminin özverili dostluğu ve

(3) Petrol."

Bölgede sürekli bir istikrarsızlık ve belirsizlikle dolu bir dönem yaşıyor. Durum en azından kısa vadede sağlam ve güvenceli bir barışa müsait görünmüyor ve kıt kaynak sorunlarının yaşandığı dünyamızda ister istemez tüm ilgi kıt kaynaklara sahip başta Ortadoğu olmak üzere bu bölgelere çevriliyor.

Süleyman ÖZMEN

Araştırmacı Yazar

EKLER

EK 1.

Bölgedeki BM Örgütleri ve Yabancı Yardım Kuruluşları :⁴⁵⁷

1.UNTSO (U.N.Truce Supervising Organization): Uluslararası Barış Danışma Kuruluşu, 1948 yılında kurulmuştur. Görev yaptığı ülkeler Suriye, Lübnan, Mısır, Ürdün ve İsrail'dir. İsrail'deki ilk karargahları Hayfa'da kurulmuş olup, şu andaki karargahları Kudüs'tedir. Bölgedeki "MFO" ve "TIPH" hariç diğer bütün uluslararası kuruluşlarla irtibat halindedir ve onları destekler.

2.UNEF 1 (U.N. Emergency Forces): Uluslararası Acil Durum Kuvveti, 1956'daki Suveyş Kanalı Savaşı sırasında 10 ülkenin katılımıyla kuruldu ve savaştan sonra kapatıldı. (1959)

3. UNEF 2: yine UNEF 1 gibi 1973 yılında Süveyş Kanalı'nın doğu sektöründe kuruldu. 1979'da Mısır ile İsrail arasında "Kamp David" anlaşması imzalandı. Bundan sonra Rusya UNEF 2'den desteğini çekti ve UNEF 2 tekrar iptal edildi.

4. UNDOF (U.N.Disengagement Observer Force): Suriye-İsrail sınırını kontrol etmek için kuruldu. Karargahı Şam'dadır. Halen görevini sürdürüyor. Birlik silahlı ve sınır devriyesi görevi var.

5. MFO (Multi national Force and Observers): Uluslararası barış ve gözlemci grubu. Halen Sina'da görev yapmaktadırlar. Silahlı ve devriye görevleri var.

6. UNIFIL (U.N. Interim Force in Lebanon): Uluslararası Lübnan'daki geçici güç, 1987 yılında tesis edildi. Karargahı Sur kentindedir. İsrail güvenlik bölgesi (security zone) adı altında Lübnan'da 25 km'lik bir alanı elinde tutuyor. Bu bölgede bugüne kadar 500 İsrail askeri öldürüldü. ICA (Israel Control Area) İsrail'in kontrol ettiği bu bölgede UNIFIL'in silahlı devriye gö-

457. Yearbook of the United Nations; 1988, New York, 1988. United Nations Papers:1994. New York, 1994 TIPH(Temporary International Presence in the City of Hebron); Introduction Program for the New TIPH Members. Hebron. 1997.

revi var. Ayrıca IDF (İsrail Savunma Gücü) ile SLA “South Lebanese Army” (Güney Lübnan Ordusu) arasında koordinasyon yapıyor. Bu kuruluşta yönetici seviyesinde bir de Türk görev yapıyor.

7. UNDEF (Un Developing Program): Uluslararası geliştirme programı, 1948 yılında kurulmuş olup bölge ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak BM tarafından kurulmuş olup halen hizmet vermektedir.

8. GOSS, Golan Askeri Gözlemci Birliği: 1982 yılında BM tarafından kuruldu. Hem Suriye’de hem de İsrail’de merkezi vardır.

9. UNHCR (Un High Commission of Refugees): Uluslararası Mülteci Kampı Yüksek Komiserliği, özellikle Gazza’da ve Batı Şeria’nın belli bir kesiminde görev yapan bir birim olup; 1948 ve 1967 tarihlerinden sonra olmak üzere iki aşamalı bir şekilde kurulmuş ve çok sayıda ve değişik yerlerde birimleri ve ofisleri bulunan ve bölgedeki mülteci kamplarının düzenlenmesi, düzeltilmesi ve her türlü sorunlarıyla ilgilenen bir ünedir.

10. TIPH (Temporarily International Presence in the city of Hebron): “El Halil Kentindeki Uluslararası Geçici Mevcudiyet”; ilk olarak Norveç, İtalya, Danimarka ve İsveç tarafından Hebron (El- Halil) kentinde 1994 yılında bir Yahudi doktorun camide ibadet eden kişilere ateş ederek 35 kişinin ölümüne yol açması sebebiyle kurulmuş olup, (Filistin halkına güvenlik hissi vermek için) Belirli sebepler yüzünden tekrar kapanmıştır.

Ancak 01 Şubat 1997 tarihinde Türkiye, İsveç, Norveç, Danimarka, İtalya ve İsviçre’nin katılımıyla tekrar faaliyete geçmiş olup, halen görevini yürütmektedir.

11. ICRS (International Committee Of The Red Cross): Uluslararası Kızılhaç Komitesi ana karargahı Kudüs’te ve El-Halil’de bir büroları var.

12. CRI (Corpo Infermiere Volunterie): İtalyan Gönüllü Sağlık Ekibi : İlaç ve sağlık malzemesi yardımı yapıyor.

13. CPT (Christian Peace Team): Hıristiyan Barış Timi, Kanada'lı ve Amerika'lı gönüllülerden oluşmuş. Kırmızı kep takarak kendilerini tanıtıyorlar. Keplerinin önünde "CPT" yazıyor. Kapalı çarşıda oldukça kötü koşullarda yaşıyorlar. Merkezleri Şikago'dadır.

EK 2.

2 Kasım 1917 Tarihli Balfour Bildirisi :

The British (Balfour) Declaration, 2 November 1917

(Official Zionist Formula submitted by Baron Lionel Walter Rothschild to the British Government on 18 July 1917)⁴⁵⁸

H.M. Government, after considering the aims of the Zionist Organization, accepts the principle of recognising Palestine as the National Home of the Jewish people and the right of the Jewish people to build up its National life in Palestine under a protection to be established at the conclusion of Peace, following upon the successful issue of the war.

H.M. Government regards as essential for the realisation of this principle the grant of internal autonomy to the Jewish nationality in Palestine, freedom of immigration for Jews, and the establishment of a Jewish National Colonising Corporation for the re-settlement and economic development of the country.

The conditions and forms of the internal autonomy and a charter for the Jewish National Colonising Corporation should, in the view of H.M. Government, be elaborated in detail and determined with the representatives of Zionist Organisation.

The Balfour Declaration, 2 November 1917

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of his Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to and approved by the Cabinet

His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and

458. TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron), Introduction Program for the New TIPH Members, Hebron, 1997, s.117-119.

will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country.

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

İngiliz (Balfour) Bildirisi, 2 Kasım 1917

(18 Temmuz 1917'de İngiliz Hükümetine Baron Lionel Walter Rothschild tarafından kabul ettirilen resmi Siyonist Formülü)

H.M. Hükümeti, Siyonist Örgütünün amaçlarını dikkate almış olarak, Filistin'in Yahudilerin ulusal toprağı olduğu ve başarılı savaşın ardından oluşan barış sürecinde yapılanan koruma altında Yahudilerin ulusal varlıklarını kurma hakkını tanıma prensibini kabul eder.

H.M. Hükümeti, bu prensibi Filistin'deki Yahudi milletin kendi kendini yönetmesi, Yahudiler için göç etme özgürlüğü, ülkenin ekonomik gelişimi ve yeniden yapılanması amacıyla Ulusal Yahudi Sömürgesi Kurulunun oluşturulması için gerekli görüyor.

Özerkliğin koşulları ve şekli Yahudi Ulusal Sömürge Kurulunun kararnamesi, H.M. Hükümetinin görüşüne göre Siyonist Organizasyon temsilcileriyle birlikte detaylı bir şekilde incelenmeli ve kararlaştırılmalıdır.

EK 3.

Milletler Cemiyeti Konseyi Tarafından 24 Temmuz 1922'de Kabul Edilen Filistin Mandası Kararı:⁴⁵⁹

(Kutsal Yerler ile İlgili Maddeler)

Madde 13. Filistin'deki kutsal yerler ve dini bina ile yerlerle ilgili sorumluluk kutsal yerlerin şimdiki haklarını koruma ve oralara serbestçe girişi sağlamak kamu düzeni ve görünüş saklı kalmak koşuluyla mandacı tarafından üstlenilir. Mandacı bu konularda sadece Milletler Cemiyetine karşı sorunlar ancak bu maddenin hiçbir hükmü bağışıklıkları garanti edilmiş olan müslüman kutsal binaları yapısına ve yönetimine mandacının karışmasına olanak tanıyacak biçimde düşünülemez.

Madde 14. Mandacı kutsal yerlerle ilgili hak ve iddiaları ve Filistin'deki çeşitli dinsel topluluklara ait hak ve iddiaları incelemek ve belirlemek üzere özel bir komisyon atayacaktır. Bu komisyonun atanması, kuruluşu ve görevleri cemiyet konseyine sunulacak ve konseyin onayı olmaksızın komisyon atanması veya göreve başlaması mümkün olmayacaktır.

Madde 15. Mandacı sadece kamu düzenine ve aktöreye uymak koşuluyla herkesin tam vicdan hürriyetine sahip olması ve her türlü ibadeti serbestçe yapabilmesini sağlayacaktır. Filistin'de oturanlar arasında ırk, din ve dil sebebi ile herhangi bir şekilde ayırım yapılmayacaktır. Hiçkimse Filistin'den sırf dinsel inancı sebebiyle dışlanmayacaktır. Yönetimin zorunlu kılacağı genel nitelikteki eğitim gereklerine uymak kaydı ile her topluluğun kendi üyelerini, kendi dilinde eğitmek amacıyla kendi okullarına sahip olma hakkı engellenmeyecektir.

Madde 16. Mandacı, Filistin'deki dinsel ve her inançtaki misyoner kuruluşlar üzerinde, kamu düzeni ve iyi yönetim için gerekli gözetimi yapmaktan sorumlu olacaktır. Bu gözetim saklı kalmak kaydıyla bu gibi kuruluşların işlerini engellemek veya

459. Fred J.KHOURRI, *The Arab Israeli Dilemma*, Syracuse University, New York, 1968. s.359.

ona karışmak veya onların üye veya temsilcilerine din veya vatandaşlığı sebebiyle ayrımcılık yapmak üzere hiçbir önlem alınmayacaktır.

EK 4.

Türkiye ve Kudüs Sorunu

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Filistin'in Taksimi

Konusunda Alınan Karar: G.A. Res 181

(29 Kasım 1947)⁴⁶⁰

II.Bölüm

Kudüs Şehri

A. Özel Statü

Kudüs şehri özel bir uluslararası rejim altında corpus separatum olarak kurulacak ve Birleşmiş Milletler tarafından yönetilecektir. Birleşmiş Milletler adına yönetim otoritesinin sorumluluklarını yerine getirecek olan vesayet meclistir.

B. Şehrin Sınırları

Kudüs şehri şimdiki Kudüs Belediyesi ile etrafındaki köy ve kasabaları içine alacaktır. En doğudaki Abu Dis, en güneyindeki Betlehem, en batıdaki Ein Karim ve en kuzeydeki Shufat'dır. Bunlar ekli çizgi haritalarda gösterilmiştir.

C. Şehrin Statüsü

Bu planın onaylanmasından sonra 5 ay içinde vesayet Meclisi diğerler yanında aşağıdaki hükümlerin esasını da içerecek ayrıntılı bir şehir statüsü hazırlayıp onaylayacaktır.

1. Hükümet Mekanizması; Özel Amaçlar

Yönetici otorite yönetim yükümlülüklerini yerine getirirken aşağıdaki özel amaçları dikkate alacaktır:

a) Dünyadaki üç büyük tek Tanrılı inanç olan Hristiyan, Musevi ve Müslüman dinlerin şehride bulunan benzersiz ve dinsel ilgilerini korumak ve saklamak; bu amaçla Kudüs'te düzen ve barışın ve özellikle dinsel barışın egemen olmasını sağlamak;

460. Reşat ARIM, **Türkiye ve Kudüs Sorunu**, İstanbul, 1998, s.164.

b) Hem kendi yararları açısından hem de Kutsal Topraklarda iki Filistinli halk arasında karşılıklı ilişkilerin barışçı bir biçimde gelişmesini desteklemek için şehirde bütün yaşayanlar arasında işbirliğini özendirmek; çeşitli halkların ve toplumların özel koşulları ve gelenekleri dikkate alınarak orada yaşayanların güvenliğini, refahını sağlamak, gelişmeleri için her önlemi almak.

2. Vali ve Yönetici Kadro

Vesayet Meclisi tarafından bir Kudüs şehri valisi atanacak ve vali Meclise karşı sorumlu olacaktır. Vali, devletin de vatandaşı olmayacaktır .

Vali şehirde Birleşmiş Milleti temsil edecek ve onlar adına, dış ilişkilerin yürütülmesi dahil bütün yönetim yetkilerini kullanacaktır. Kendisine 100. maddesi anlamında uluslararası memur statüsündeki bir yönetim kadrosu yardımcı olacaktır. Bu memurlar yapılabildiği ölçüde şehirde ve Filistin'in diğer kısmında oturanlar arasında ayırım gözetilmeksizin seçileceklerdir. Şehrin yönetimini organizasyonu ile ilgili ayrıntılı bir plan vali tarafından vesayet Meclisine sunulacak ve onun tarafından onaylanacaktı.

3. Yerel Özerkliklik

a) Şehrin toprakları üzerinde mevcut özel birimler (köyler, kazalar belediyeler) geniş yerel hükümet gücünden ve yönetiminden yararlanacaklardır.

b) Vali, yeni Kudüs'ün Yahudi ve Arap kesimlerinden kurulu özel şehir üniteleri kurmak için hazırlanacağı bir planı vesaye Meclisinin inceleme ve kararına sunulacaktır. Yeni şehir üniteleri Kudüs'ün şimdiki belediyesinin parçaları olmaya devam edeceklerdir.

(4-12. Maddeler güvenlik yasama yargı, ekonomik işler, vatandaşlıkla ilgilidir.)

13. Kutsal Yerler

a) Kutsal yerler ve dinsel bina veya yerlerle ilgili şimdiki hakların kullanılması engellenmeyecek veya zorlanmayacaktır.

b) Kutsal yerler ve dinsel bina veya yörelere serbestçe giriş ve görüntünün gereklerine uymak koşulu ile sağlanacaktır.

c) Kutsal yerler ve dinsel bina ve yerler öylece konulacaktır onların kutsal niteliğini bozacak herhangi bir harekete izin verilmeyecekti. Vali herhangi bir kutsal yerin hemen onarım gerektirdiği kanısına varırsa, ilgili topluluk ve topluluklardan bu onarımı yapmasını isteyebilir. Makul bir süre içinde herhangi bir hareket görülmezse vali bunu ilgili topluluk veya topluluklar hesabına kendisi yapar.

d) Şehrin kurulması sırasında vergi bağışıklığı olan kutsal yer dinsel yapı veya yer ile ilgili herhangi vergi istenemez. Kutsal yerler, dinsel yapılar veya yerlerin sahipleri ve ya onları kullananlar arasında ayırım yaratacak veya bu sahipleri veya onları kullanmaları Genel Kurulun tavsiye kararlarının kabuledildiği sırada mevcut genel vergi sistemine göre daha az avantajlı duruma koyacak biçimde bir vergi değişikliğine gidilemez.

14. Valinin Şehirdeki ve Filistin'in Herhangi Bir Yerindeki Kutsal Yerler, Dinsel Yapılar ve Yerler ile İlgili Özel Yetkileri

a) Kudüs Şehrindeki Kutsal Yerler, dinsel yapılar ve bu yerlerin korunması Valinin özel görevi olacaktır.

b) Filistin'de şehir dışındaki böyle yerler ve yapılar ile ilgili olarak, vali her iki devlet anayasalarının kendisine verdiği yetkiye dayanarak Filistin'de Arap ve Yahudi devletlerinin anayasalarının bu yerler ile ilgili hükümlerinin ve onlarla ilgili dinsel hakların uygun bir şekilde uygulanıp uygulanmadıkları konusunda karar verecektir.

c) Vali, aynı zamanda, Filistin'in herhangi yerindeki kutsal yerler dinsel binalar ve yerlerle ilgili olarak çeşitli dinsel toplumlar veya bir dinsel topluluğun mezhepleri arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlık hallerinde de mevcut halklar temeline dayanarak karar verme yetkisine sahip olacaktı.

Bu görevini yaparken, kendisine çeşitli mezheplerin temsilcilerine kurulacak ve danışman olarak hareket edilecek olan bir danışma konseyi yardımcı olabilir.

EK 5.

Kudüs'te Al-Aksa Camisindeki yangın konusunda İslam ülkeleri Temsilcilerinin 28 Ağustos 1969 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine ve Güvenlik Konseyi Başkanı'na gönderdikleri mektup:⁴⁶¹

1. Aşağıda imzası bulunan bizler hükümetlerimiz adına, Müslümanların en kutsal yeri olan Kudüs'teki Al-Aksa Camisi'nin 28 Ağustos 1969 tarihinde çıkarılan bir yangın ile hasar görmesine yol açan vahim olaya Birleşmiş Milletler üyelerinin dikkatini çekmekten onur duyarız. Bu harekâtın Kudüs'ün İsrail makamlarının askeri işgali altında meydana gelmesi ülkelerimizdeki halkı dehşet ve üzüntüye boğmuştur.

2. Kudüs'teki kutsal yerlerde Allahın nezdinde insanların kardeşliği öngörüldüğü için bu dine ait yere yöneltilen hareketin diğer dine bağlı olanlarda ızdırap yaratması da doğaldır. Dolayısıyla hükümetlerimiz ve haklarımız kendi üzüntülerinin insanlığın değerlerine ve kutsal şehre saygı duyan tüm hükümetler ve halklar tarafından paylaşılabileceğine inanmaktadır.

3. İsrail işgalinden hemen sonra Kamame kilisesinde bir hırsızlık olduğunda ve Meryem Ananın heykelindeki altın başlık alındığında halklarımızın aynı şekilde düştüğünü hatırlıyoruz. Bu olayda, kamudaki tepki üzerine bir süre geçtikten sonra kutsal eşyaların yerlerine konulması üzüntüyü azaltmıştı.

4. İsrail askeri işgalinden önce, Kudüs'ün tarihinde asırlardır bunlara benzer olaylar rastlanmamıştır. Bunların anlamını dikkate alarak, bu gibi olayların Kudüs'teki duruma derin bir insanlık tepkisini eklediklerini ve durumun barışa karşı yarattığı tehdidi daha da vahimleştirdiğini güvenlik konseyinin ve genel kurulun dikkatine sunmak istiyoruz.

461. Yearbook of the United Nations. 1948-49, New York. 1948, s.171.

5. Dolayısıyla bizler BM tarafından şu konularda acilen gerekli önlem alınması gerektiğini düşünüyoruz.

a) 21 Ağustos 1969'da meydana gelen vahim olayın tarafsız olarak soruşturulması,

b) Kudüs'teki kutsal yerlere karşı saygısızca veya hasar verecek hareketlerin önlenmesi,

c) İslam ülkeleri hükümetleri temsilcilerine kutsal Al-Aksa Camisindeki hasarı saptamak ve onarım için gerekli planların hazırlayıp uygulama olanağının verilmesi.

6. Bu önlem güvenlik konseyinin 252 (1968) ve 267 (1969) sayılı kararlarının tümü ile uygulanmasından ayırdır. Güvenlik konseyi bu kararlarında İsrail tarafından Kudüs Şehrinin statüsünü değiştirmek amacıyla alınan önlemleri kuvvetli bir dil ile kınamış, bu önlemlerin geçersiz olduğunu belirtmiş, İsrail'den bunları kaldırmasını ve ileride şehrin statüsünü değiştirecek her türlü hareketten kaçınmasını istemiştir. Dolayısıyla, ne güvenlik konseyi ne de BM üye bir devlet, kutsal şehir üzerindeki İsrail egemenliğinin geçerliliğini veya meşruluğunu zımni olarak dahi tanıyamaz. Aynı şekilde, Kutsal Camide yangının çıkış nedeni ve hasarının onarımı konusunda İsrail makamlarının dünya kamuoyunu yatıştırmak amacıyla inceleme yapma yolundaki önerilerine de rıza gösterilemez.

7. Bu telgraf yazışmasının metninin güvenlik konseyi ve genel kurul belgesi olarak dağıtılmasını istiyoruz

Ekselans, en derin saygılarımızın kabul edilmesini rica ederiz

EK 6.

Mısır Başkanı Anwar El Sadat tarafından Başkan Jimmy Carter'e yazılan mektup:⁴⁶²

17 Eylül 1978

Sayın Başkan,

Size Mısır Arap Cumhuriyeti'nin Kudüs ile ilgili tutumunu tekrar belirtmek amacıyla bu mektubu yazıyorum.

1. Arap Kudüs, Batı Yakasının ayrılmaz bir parçasıdır. Şehirde Arapların hukuksal ve tarihsel haklarına saygı gösterilmeli ve bu haklar sağlanmalıdır.

2. Arap Kudüs, Arap egemenliği altında olmalıdır.

3. Arap Kudüs'te yaşayan Filistinliler batı yakasındaki Filistin halkının bir parçası olarak, meşru milli haklarını kulanma yetkisine sahiptir.

4. Kudüs konusunda güvenlik konseyinin ilgili kararları özellikle 242 ve 267 sayılı kararları uygulanmalıdır. İsrail tarafından, şehrin statüsünü değiştirmek amacıyla alınan önlemler tamamen geçersizdir ve kaldırılmalıdır.

5. Bütün insanlar şehre serbestçe girebilmeli ve hiçbir ayırım gözetmeksizin serbestçe ibadet etme, kutsal yerleri ziyaret etme ve geçiş hakkından yararlanmalıdırlar.

6. Her dinin kutsal yerleri kendi temsilcilerinin yönetim ve kontrolü altına konulmalıdır.

7. Şehrin ana hizmetleri bölünmeden yürütülmeli ve eşit sayıda Arap ve İsrail'li üyeden oluşacak bir ortak belediye konseyi bu hizmetlerin görülmesine nezaret edebilir. Böylece şehir bölünmemiş olacaktır.

Saygılarımla

Mohammed Anwar El Sadat

462. Reşat ARIM. **Türkiye ve Kudüs Sorunu**. İstanbul, 1998, s.166.

EK 7.

Kudüs-Tel Aviv Arasında 17. km'deki Shoresht Otelinin Salonunda Gerçekleştirilen ve İki Gün Süren "The Risks For Peace" (Barışın Riskleri) Konulu "Machon Masa"nın Semineri (20-21 Aralık 1997)

1. Politika Analisti Olan Dr.Neil Lazarus'un "Oslo I, II, III Bizi Ne Zaman Kapsayacak?" Başlıklı Konuşma Metninin Özet Bölümleri:

Her iki taraf kültürel, sosyal ve tarihi çatışmalardan dolayı görüşme masasına oturmaya korkuyorlar. Barış sürecini etkileyen ana faktörler: Tarih, psikolojik saplantılar, soğuk savaş dönemine ait çatışmalar, nefret, güvensizlik, din ve etkin kültürdür.

İsrail, nüfus artışı % 6.2 olan Filistinlilerden korkuyor. Barış yapıp Filistinlileri bir bölgede toplamak istiyor. Yoksa gelecekte Filistinlilerin azınlık olmaktan çıkıp, daha etkin bir konuma geleceklerine inanıyorlar. Filistinlilerde evlenme yaşı 22 ve genç kızlardan % 49'u kendi akrabaları arasında evleniyor. Bundan dolayı Filistinlileri bölmek, aralarında ikilik çıkarmak çok zor. Hepsı birbirlerine bağlı ve klan hayatı sürüyor. Kendi davalarına olan azimleri, İsraillilerin bir kısmının kendi inancından daha kuvvetli olduğuna inanıyorum.

Yahudilerin kutsal kitabı "Torah"da (Tevrat) Gazze ve Batı Şeria için "Yahudilere aittir" diyor. Buralarda Yahudi tarihi var. Bu tarihi göz ardı etmek, toplumun % 40'lık bir kesimini kesip atmak demektir. İsrail, dini açıdan buraları silip atmaya cesaret edemez.

Bu kutsal topraklara bağımlılık ve sahiplik olmaz ise, Siyonizm'den bahsedemeyiz. Siyonizm hâlâ devam ediyor. Bağımsızlık savaşından sonra gelen göçmenleri bir arada tutan tek şey, Siyonizm'dir. Yoksa 80 ayrı ülkeden gelen insanın yaşadığı İsrail'in varolması mümkün olamazdı.

İsrail her fırsatı kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirmez ise, barış süreci sağlıklı olmaz. Ortadoğuya entegrasyon için barış süreci bir basamak. Hedef, kutsal Siyonist toprakları ele geçirmek. Ürdün, bu sınırlar içindedir.

Netanyahu, pragmatik bir ideolojisttir. Netanyahu barış sürecini, “İsrail’in güvenliğini nasıl daha sağlam hale getirebilirim?” düşüncesiyle ele alıyor. Filistin toplumunu sadece İsrail’in çıkarlarına faydalı olacağı zaman bir devlet olarak kabul edecek. Yani şu an Bibi’nin “*No flag, no money, no distinct land, no army, no distinct education (bayrak yok, para yok, tanıma yok, farklı toprak yok, ordu yok ve farklı eğitim yok)*” diyerek Filistinlilere tam anlamıyla bağımsız devlet sözü vermiyor. Dolayısıyla devletin varolması için gerekli unsurları vermeden, “İşte sizin devletiniz, alın kurun” diyerek barış sürecini yok etmek çabası içinde.

Hamas şu an Arafat’ın rakibidir. Arafat’ın hastalığı parkinson olup, her geçen gün kötüye gitmektedir. Suriye diktatörü Hafız Esat gibi 2-3 yıllık ömrü kalmıştır. Netanyahu hükümeti, “bekle-gör” politikası izlemek istiyor. İki lider ortadan kalkınca yeni ve daha kararlı, ağır bir siyaset izleyecek. Hamas şeriat rejimi istiyor. Arafat ne kadar kuvvetten ve gözden düşerse Hamas o kadar kuvvetlenir. Arafat’ın yakalama sözü verdiği 54 Hamas üyesinden sadece 1(bir) tanesi israillilere teslim edildi. Hamas aynı zamanda bir yardım örgütü, popüleritesi yüksek BM bile yardımların dağıtılmasında Hamas’a güveniyor. Araplar arasında birlik yok. İsrail Arapların istikrarlı olacağına inanmadığı için barış sürecini hızlandırmıyor. Fakat bu şartlar altında kazananlar; Kral Hüseyin ve Hamas, kaybedenler ise Bibi ve Arafat’tır.

2. ABD Elçiliği Direktörü Diplomat Ben Ziff'in "Amerika-İsrail ilişkileri"Adlı Konuşmasının Özet Metni:

İsrail bölgede tek istikrarlı güçtür. Yahudi lobisi güçlü olduğu için yılda 6(altı) milyar dolar yardım geliyor. Ayrıca iki ülke arasında büyük bir beyin göçü var. Her İsrail vatandaşı savaşlarda harcanmayacak kadar iyi eğitilmiş ve gerekli.

ABD'nin siyaseti içindeki öncelik sırası şöyledir;

- a) Çin,
- b) NATO,
- c) Dünya ekonomisi,
- d) Ortadoğu,
- e) Dünya siyaseti.

Ortadoğunun barış süreci en çok ABD'nin çıkarlarına hizmet ediyor. Önemli olan, Ortadoğuya ABD'in karşıtı olan birçok ülkenin olmasıdır. Bu yüzden, eğer ABD bu bölgede etkinliğini kaybederse, 23 Arap devleti kendisine sırt çevirir. İsrail, Amerika'nın çıkarlarının devam ettirilmesi için bir araç ve doğrusu İsrail'e yapılan yardım, 6. Filoyu beslemekten daha ucuz ve kârlı.

Filistin ve İsrail, her ikisi birden Oslo görüşmelerine ABD'nin katılmasını ortak olarak istediler. Avrupalılar için Ortadoğunun önemi tartışılabilir. En büyük çabayı gösteren ülke Amerika'dır. Bu yüzden ABD askerlerinin İsrail'den tam olarak faydalanması gerekir. Yani İsrail'in askeri üslerini tamamen ortak olarak kullanmak gerekir.

İsrail'in elinde nükleer silah var. Kullanma iznini Amerika verir.

Filistin devleti kurulunca, ABD elçiliği Tel Aviv'den Kudüs'e taşınacak.

3. Emekli İstihbarat Subayı, Politika Analisti, Yorumcu Oded YİNAN'ın "İsrail ve Komşuları" Adlı Stratejik Değerlendirmesinin Özeti:

İsrail; Filistin devletinin kurulmasını, Filistin halkından kurtulmak için istiyor. Bu sayede Filistinliler bir bölge içinde kapalı ve kontrollü tutulacaktır. Yoksa, nüfusları gittikçe arttığı için gelecekte azınlık olmaktan çıkacaklar.

İsrail her yıl Filistinlilere 500 milyon Amerikan doları yardım yapıyor. Amaç; İsrail'e tamamen bağımlı bir devlet kurarak, topraklar üzerinde İsrail etkinliğini kaybetmemek. Diğer Arap devletleri aslında, bağımsız bir Filistin kurulmasını istemiyor. Başka hiçbir devlet Filistin'e, İsrail'in yaptığı kadar yardım yapmıyor. Ayrıca, Filistin halkı bir sürüyü bile güdemez. Böylece zamanla İsrail'e bağımlı hale gelecek.

Ürdün Vadisini İsrail, Araplara vermez. Güvenliği için çok tehlikeli olur. Gazze ve Jeriko'dan sonra Filistinliler ancak büyük şehirlerde söz sahibi oldukları yerleri alabilirler.

Ürdün, İsrail'in çıkar ve güvenlik bölgesi içindedir. Ürdün ile yapılan askeri anlaşmalar ile İsrail, Irak'ın sınırına dayanmıştır. Ürdün bunun farkında olmadığı gibi, Arap dünyası tarafından da dışlanmaktadır. Yahudiler çok iyi siyaset ve ekonomi yapar. Ürdün, İsrail'in dümen suyuna girmiştir. Kurtulması, ancak şeriat gruplarının iyice kuvvetlenmesi ile olur. Kral Hüseyin, buna şimdilik izin vermiyor ve bu da tamamen İsrail'in işine geliyor.

İsrail, ABD'den her silahı, askeri teçhizatı ve ihtiyaç fazlası malzemeyi hiç para ödemedi almaktadır. Yakında yeni F-15 uçakları gelecek. İsrail Hava Kuvvetleri bölgede en iyi hava kuvvetleri durumundadır.

Ülkede stratejik açıdan tek eksik, güneyden kuzeye uzanan birbirine paralel iki adet 4 şeritli otoban yapmak. Çalışmalar başladı. Otobanlar tamamlandığında, güneydeki ve Negev çölündeki tümenler kısa sürede (5-6 saat) kuzeye, Golan tepeleri-

ne ulaşabilecekler. İsrail'in nüfusu az olduğu için çok kalabalık bir orduyu beslemek, hem pahalı olur, hem de diğer iş sektörlerini felce uğratar. İsrail 72 saatten fazla savaşa dayanamaz. Bu yüzden birliklerini çok kısa zamanda kaydırabilmek için bu otobanlara ihtiyaç duyuyor. Yapılacak bu otobanların parasını ABD veriyor. Yollar aynı zamanda savaş uçakları için de kullanışlı olacak. İsrail Hava Kuvvetleri için söylediğimizi Kara Kuvvetleri için çöl savaşında da söyleyebiliriz. İsrail çöl harekâtında tecrübeli ve teçhizat, silah olarak iyi durumdadır.

IDF yılda 12 milyar Amerikan Doları para tüketiyor. 1967 yılındaki 6 gün savaşı İsrail'e 6 milyar Amerikan Dolarına mal oldu. Bu yüksek maliyet yüzünden savaşlar 2-3 gün sürmek zorunda. Bölge devletleri, İsrail'e bir saldırı durumunda ABD'nin derhal karşılık vereceğini biliyorlar. Suriye'nin asker üstünlüğünü yine ABD'nin yardımı ile bertaraf edebiliriz.

Türkiye, bölgede çok önemli bir güç. İsrail'in yanında olan, ittifak eden tek Müslüman ülke. Suriye ve İran, Türkiye'den çok korkuyor. Bu bizim işimize geliyor. Askeri alanda başlayan anlaşmalar, mutlaka ekonomik alana da yansımalıdır. Türkiye'yi ancak böyle uzun süre elimizde tutabiliriz. Sadece Türkiye ile değil, bölgedeki her ülke ile işbirliği içinde olmak zorundayız. Türkiye'yi elden kaçırmamak için önce askeri, sonra teknolojik yardım yapmalıyız. Unutmayalım ki, Türkiye de bir Müslüman ülkesi. Kral Hüseyin'e ne kadar güveniyorsak, Türkiye'ye de o kadar güvenebiliriz. Şu andaki hükümet ve Türk Ordusuna siyasi ve maddi destek vermek, bizim ilerideki yıllarda bu ülkeden alacaklarımızı düşündükçe, önemsiz kalacaktır. Türkiye'den elde edebileceğimiz şeyler çok önemlidir ve bunlardan vazgeçilemez. Ayrıca Türkiye, hiçbir Arap ülkesi gibi değil. Bu avantajı tamamen kendimize kullanmalıyız.

Arap ülkeleri arasında birbirlerine karşı hiçbir güven yok. Birbirlerine olan bu güvensizliklerini İsrail'e yansıtıyorlar. Ama hiçbir Filistin sorununu bizim kadar çözmek istemiyor.

Umman ve Birleşik Arap Emirlikleri; bizim, İran ve Mısır'la olabilecek bir askeri harekâta bize destek olacaklardır. İki ülke arasındaki ilişkimizi daha da geliştirmeliyiz. ABD'nin desteği ile onları korkutmadan yavaşça kendi yanımıza çekmeliyiz. Umman'dan yönlendirilecek bir denizaltı saldırısı İran'ın donanmasını güç duruma sokacaktır. Şu anda İsrail için Almanya'da 7 tane denizaltı yapılıyor. Bir sonraki siyasi basamak, ilerideki çıkarlarımızı düşünersek Türkiye, İsrail ve Umman arasında ekonomik bir işbirliği kurmak olduğunu görebiliriz. Gelişmiş teknolojimizi, bu ülkeleri kendi yanımıza çekmek için kullanmalıyız.

Yahudi yerleşim yerlerinin kurulmasındaki amaç; hem askeri, hem güvenlik konusunda fiziki emniyeti desteklemektir. Filistin'in kurulmasından sonra, yeni yerleşim yerlerinin kurulmasına gerek kalmayacak. Bu yerleşim yerlerini aynı zamanda Filistin devleti kurulduktan sonra elimizde koz olarak kullanabiliriz. Bu konu karşılıklı görüşmelerde, masada lehimize dönecek ve Araplara karşı koz olarak bunu kullanacağız. Aslında bu yerleşim yerlerini başka bir yere aktarmak o kadar da zor değildir.

4. Ben Gurion, Peres ve Rabin'in Danışmanlığını Yapan ve Şu Anda Truman Enstitüsünün Yöneticisi olan Profesör Moshe Ma'oz'un "Obstacles For Peace (Barış İçin Engeller)" Adlı Konuşma Metninin Özeti:

Barış süreci, beraberinde her iki taraf siyasetçileri için birtakım değişiklikler getiriyor. Başlangıçta Rabin, Filistin devletine karşıydı. Fakat zamanla Filistin gerçeğini kabul etmiştir. Şu anda sokaktaki insanların 3/5'ü bir an önce barış olsun ve bu sayede Filistinlilerden kurtulalım, böylece herkes kendi sınırları içinde kalsın diye düşünüyorlar. Ayrıca, İran ve diğer Arap ülkeleri ile ilişkileri düzeltmek, yine Filistin ile yapılacak barıştan geçiyor.

Golan tepelerinin ayrı bir konu önceliği yok. Suriye'yi bölgede kimse sevmiyor. Bizim Golan'dan geri çekilmeye niyetimiz yok. Fakat Filistin barışı olursa, dünya kamuoyunu kendi tarafımıza çekebiliriz ve Golan sorunu böylece yavaş yavaş popüleritesini kaybeder.

Kudüs, ancak bir milli mutabakat hükümetinin alacağı kararlar ile çözülür. "*Old City (Eski Şehir)*" zaten bölünmüş durumdadır. Şu anda belediye hizmetleri sorunu var. Eğer, ortak bir belediye düzenlemesi yapılırsa ve her iki taraf ortak bütçe oluştursa, bu bütçede de sorun çıkmazsa, iki taraf da barış içinde yaşar. Ayrıca şunu eklemek istiyorum. İsrail büyük ve zengindir. Kudüs'te yaşayan 175 bin Arap'ı kolaylıkla besleyebilir ve bu da bizim için iyi bir propaganda olur.

Aslında önemli olan, psikolojik olarak savaşa hazır olmaktır. Eninde sonunda mutlaka barış olacağına inanıyorum. Bu, bir zaman meselesidir. Dış baskılar, iki tarafı da özveride bulunmaya zorlayacaktır. Müslümanlar ile barış içinde işbirliği yapmanın örneğini Türkiye ile birlikte sergiliyoruz.

Ayrıca Filistin ile iyi geçindiğimiz takdirde bunu gören İran, "Filistin sorununu çözün, size karşı olan terörist aktivitelerden vazgeçelim" diyor. Hamas bile bu süreçte değişmek zorundadır.

Siyasi baskı altında kalacak olan Hamas, Filistin için ödediğimiz 500 milyon Amerikan dolarını görüyor ve bu finansal kaynağı doğrudan geri tepmek istemiyor. Bizim her halükarda, yeni kurulacak bir Filistin devletiyle komşu olmamız ve iyi ilişkiler kurmamız, kendi lehimize olacaktır.

Hebron (El-Halil) sorunu için belli bir çözüm, şu anda yok. TIPH “*Temporarily International Presence in the city of Hebron*” (El-Halil’deki Uluslararası Geçici Mevcudiyet), şu anda iyi iş yapıyor. Böyle bir kuruluşun varlığı dünya kamuoyunda bize puan kazandırıyor. Özellikle Oslo II’yi geçelim. Daha sonra Hebron (El-Halil) sorununu çözeriz. Filistin’e başka bir yerden toprak verip, Hebron’dan bir koridor açmak da mümkün olabilir. Bu, sadece para ve iyi niyet meselesidir. İsrail bölgede en kuvvetli olduğu için risk alabilir ve bence barış için her türlü riski almalıdır.

EK 8.

Türkiye İsrail'den Suriye Hakkında İstihbarat İstedi⁴⁶³

Douglas Davis ve David Rudge

Bugün Londra'daki gazetelerde yayınlanan haberlere göre Türk yetkililer, İsrail'in Türkiye'ye yanlarında bölgede muhtemelen uyduları vasıtasıyla elde ettiği fotoğraflar olan yetkililerini göndermiş olmasına rağmen, İsrail'in Suriye hakkında istihbarat sağlama sözünü yerine getirmediğini söylemektedir. Ankara'nın İsrail ile yaptığı askeri işbirliği anlaşmasında anahtar bir rol oynayan Türk yetkililer Foreign Report'un bildirdiğine göre, işbirliğinin kullanışlı istihbarat değişimini kapsayacak kadar genişlememesinden şikayet etmektedirler.

Habere göre Türk istihbarat yetkilisi *"Kullanışlı istihbarat yerine açık bilgileri alıyoruz. Biz zaten açık haber kaynaklarını izlemekteyiz."* demiş.

Muhtemelen bu yakınmalara bir cevap olarak İsrail'in de üst düzey bir subayını Ofek-4 uydusu ile elde ettiği yeni fotoğraflarla birlikte Türkiye'ye gönderdiği bildirildi. Bu, Türk ordusuna Suriye'nin kendisi olduğu kadar Türkiye sınırındaki birlikleri hakkında da net bir manzara sağladı.

Gelen haberlere göre aynı yetkili Suriye Ordusu üzerine keşif faaliyetleri yürüten askeri istihbarat bölümü olan Birim 8200'ün yeni elde ettiği bilgileri de Türkiye'ye verdi.

Savunma Bakanlığı Sözcüsü dün bu raporları *"boş ve saçma"* şeklinde nitelendirerek onlarla alay etti. Sözcü Avi Benayahu konuyla ilgili şu açıklamayı yaptı: *"İsrail ile Türkiye arasında pek çok alanda güzel stratejik bağlar ve güvenlik anlaşmaları bulunmaktadır ancak bunlar üçüncü bir ülkeyi hedef almamaktadır."*

463. The Jerusalem Post, 8 Ekim 1998.

EK 9.

Tehlikeli İlişkiler: Türkiye-İsrail ⁴⁶⁴

Thomas O'Dwyer

İsrail'in Türkiye ile stratejik ortaklığının bir dış politika felaketi olduğunu söyleyenler için bu sözlerinin doğruluğunun ispatlandığını hissetmeyi beklemek çok uzun sürmedi.

İlk olarak, trajik can kaybına rağmen Berlin Konsolosluğu güvenlik personeli kendilerini ve yerlerini korumak için en doğru davranışı göstermişlerdir. Zira Alman yetkililer düşman Kürt göstericilere karşı yeterli bir ilk hat savunması sağlamada başarısız olmuşlardır.

Ancak bir soru sorulmalıdır:Kürtler geleneksel dost olarak gördükleri bir ülkeyi şimdi niçin düşman olarak görmektedirler? Kürt göstericiler neden ilk planda konsolosluğa hücum ettiler?

Sorulması gereken başka sorular da vardır. İsrail dost Kıbrıs ile ilişkilerini tehlikeye atmak konusunda neden bu kadar hissizdir? Niçin Yunanistan ile dengeli bir stratejik ittifakı yoktur? İsrail'in Türkiye ile yüksek kesitli ittifakı dostlar ve komşular arasında benzer biçimde düşmanlık doğurmaktadır? Bu ittifakın getirisi nedir?

İsrail dikkatli mi davranmaktadır? Değilse olmamalı mıdır?

Yarı Demokrasi

Gerçeklerle yüzleşelim. Bölge realitesinde Türkiye gerçek ve önemli bir güçtür. Aynı zamanda zorba, küstah ve kendisini hep haklı zanneden bir görüntüye sahiptir. Hükümetin politikalarında generallerinin sözü ülkenin bir yarı demokrasi olarak adlandırılmasına yetmektedir. Bu, ülkenin lekeli insan hakları

sicili sebebiyle Avrupa Birliği'ne üyelik girişiminin reddedilmesinde de kendini göstermiştir.

Türkiye hata yapmamaktadır. Yüzyılın başındaki Ermeni katliamıyla ilgili olarak hiçbir özür ya da itiraf açıklamasında bulunmamıştır. 1974'teki Kıbrıs işgalini utanmazcasına Atilla Harekâtı olarak tanımlamış ve tıpkı Hunlar'ın etkinliği ile 200 bin Kıbrıslı Rum'u ve Rum tarih ve kültürüne ait her zerreyi işgal edilmiş kuzeyden sürerek bu operasyonu tamamlamıştır.

Kürt ayaklanmasında, tarafların her birisi de azizlik için gerekli yeterlilikten yoksun olsa da Türkiye Kürt, Kürtçe ya da Kürt kültürü diye bir şeyin varlığını on yıllar boyunca reddetmiştir. Bu, geride 30 bin ölü bırakan ve Kürtlerin görüşme teklifine rağmen barış için hiç bir işaret görülmeyen uzun savaşın vahşileşmesine katkıda bulunan büyük bir yalandır.

Kürt isyanı Türk milliyetçiliğinin tüm temellerini sorgulamaktadır. Bu dogmaya göre “*Türk*” kelimesi Türkiye'deki Çerkez, Azeri, Arnavut, Gürcü ya da Kürt etnik varlığını gizleyen siyasi bir kimliktir. Türk olmadıkları açık olan etnik Yunan ve Ermeniler kitleler halinde sürgüne maruz bırakılmıştır. Bu süreç 1974'te Kuzey Kıbrıs'taki Rumlara da uygulanmıştır. Modern Türkiye'nin kurucusu Atatürk “*Ne mutlu Türküm diyene*” demıştır.

Algılama Boşluğu

Bu bölgede İsrail ile Türkiye arasındaki stratejik bir ittifak yalnızca onun açıklanan gerçeklere liyakatli olması ya da olmaması ile ele alınamaz. Aslında bu ittifak bölgenin askeri açıdan en güçlü iki devleti arasındadır ve yalnızca benmerkezli amaçlarla diğerini güçlendirmektedir.

Bölge ülkelerinin sokaklarında algılar gerçekler kadar önem taşımaktadır. Kıbrıs medyasında Rus S-300'lerin adaya yerleştirilmesi halinde onların yok edilmesi için Türk pilotlarının İsrail tarafından eğitileceği ile ilgili haberler çıkınca bunun kaynağı

en kusursuz şekilde belli olan bir hikaye olmamalıydı. Ancak bu, artan Türk askeri etkinliğinin, İsrail'in üstün hava kuvvetleri tarafından eğitilmekle öğrendiklerinin Yunanlıları ve Kıbrıslıları ürküteceği sonucuna varan bir hayal gücü sıçraması da yapmadı.

MOSSAD'ın Kürt lider Abdullah Öcalan'ın Kenya'ya kadar izlenmesine yardım ettiği konusundaki Kürt iddiası da aynı şekilde mesnetsizdir. Ancak bu, Türkiye ve İsrail tarafından teröre karşı işbirliği hakkında yapılan açıklamalardan çıkan, mantığa aykırı bir yönü olmayan bir sonuçtur.

Partizan bir Kürt bu durumu “*özgürlük savaşçılarına karşı savaş*” olarak tercüme etmektedir. Türkiye ile ittifakın üçüncü bir tarafı hedef almadığı konusunda İsrail'in yılmadan verdiği garantiler hiçbir üçüncü tarafı ikna etmemektedir. Sorun yaratan birileriyle yüz göz olursanız siz de sorunların içine sürüklenirsiniz.

Filistinliler ile uzun ve acılı bir uzlaşma macerasının ardından İsrail'in ihtiyaç duyduğu en son şey kendilerine bir ölçüye kadar özerklik kazandırmak için kanlı bir savaşa kilitlenmiş olan Kürtler'in, olabildiğince akıldışı bir şekilde, nefretli bir hedefi olmaktır.

Diplomatik Görüş

Hem Türkiye hem de İsrail ilişkilerine yönelik medya eleştirisini özellikle önemsememektedir. Türkiye ayrıca saldırgandır. Ancak Türkiye geçen yıl İsrail'e düzenlenen bir ziyarette Dışişleri Bakanı'nın şunu söylemesine izin vererek küstahlığını göstermiştir : “*Siz İsraillilerin Araplar'ı provoke etmek için işbirliğimizi abartmadığınız gerçekten umarım.*”

Bu şahsın o zamandan bu yana biraz üslup öğrendiğini gerçekten umarız.

Böylelikle, zırvalayan önyargılı medya yerine, çok eskiden beri devam eden başka bir diplomatik fakat açığa çıkaran geliş-

me hakkında ne düşünüyoruz? Bu, 1953'te İsrail'in Türkiye Büyükelçisi olan Maurice Fisher tarafından karşılıklı işbirliğinin kısa bir süre önce en azından görüntüde fos çıkan son altın çağı sırasında yapılmıştı.

“Türkiye ile ilişkilerimiz son zamanlarda aşırı derecede iyileşmiştir. Ancak bu ilişkiler bir gecede kötüleşebilir ve başkalarının acı tecrübelerinden ders almalıyız.”

Türkler, başka bir devletle anlaşmazlık durumunda iki tarafın da pozisyonunu dikkatle ele alabildikleri bir standart oluşturmayı başarmışlardır.

“Onlar için yalnızca bir prensip vardır; özel bir şahıs, bir şirket ya da bir devlet olsun bir yabancı ile herhangi bir anlaşmazlık durumunda Türkler daima haklıdır.”

Türkiye'nin İsrail'e Sert Uyarısı

Dostça Uyarı

Türkiye'nin Perşembe günü (17 Şubat 1999), İsrail'in Kürt PKK yetkilileriyle herhangi bir temastan kaçınması ya da “siyasi menfaat”ın sonuçlarına katlanmak zorunda kalacağı konusundaki sert uyarısı ancak küstahlık ve ukalalık olarak adlandırılabilir.

İsrail'in kendi dış politika ilişkilerini bağımsız olarak düzenleme ve kiminle temas kurup kiminle kurmayacağına karar vermek başkasının değil İsrail'in işidir. Hiç kimse İsrail'in Kürtler'in özerkliği için savaştan PKK'nın savaş yöntemini onayladığını söylememektedir ancak bu savaş Türkiye'ye karşıdır İsrail'e değil. Eğer İsrail siyasi ve ekonomik yapısı, anlaşmazlık ya da düşmanca ilişkiler istemediği için Kürt kitleleri ve onların liderlerine güven vermek isterse İsrailliler bunun kendi çıkarları için doğru bir şey olduğunu kesinlikle kabul edeceklerdir.

Türkiye'nin stratejik ittifakını suistimal etmek ve İsrail'i Kürtler (ya da Suriyeliler, Kıbrıslılar veya başkaları) ile özel so-

runlarına çekmek için yaptığı sert girişimler sona ermelidir ve Dışişleri Bakanlığı bunu tamamiyle temizlemelidir.

Bu haftaki en öfkelenendirici olay İsrail'in PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasında parmağı olduğu konusundaki çok ısrarlı redlerini yumuşatmak için Türkiye'nin yaptığı girişimdi. Eğer MOSSAD Başkanı Efraim Halevi red konusunda açık bir mesaj yayınlamak için benzersiz bir adım atarsa İsrailliler ve başka herkes onun sözlerine inanacaktır. Ancak Başbakan'dan başlayarak Türk yetkililer yakalamada üçüncü bir ülkenin yardımı konusundaki sorulara bu itirazı takviye etmek yerine gazetecilerin *"kendi sonuçlarına ulaştıran"* ipuçları vermektedirler.

Kürtler ile İsrail arasını açan bir pozisyonda olmanın ve onların Öcalan meselesi ile ilgili şüphelerini arttırmanın Türkiye'nin çıkarına olduğu açıktır. Bu İsrail'in çıkarına değildir ki, öyle olsa bile bu başkasının değil İsrail'in tercihidir. İsrail'in terörle mücadele konusunda kimseden ders almaya ihtiyacı yoktur. Şu anda Öcalan yakalanmıştır ve birbirlerine karşı savaşarak uzun zaman harcamış ayrı Kürt gruplar daha önce hiç olmadığı bir şekilde birleşmişlerdir.

Geçmişte Öcalan'ı asla desteklemeyen Kürtler şu anda ondan yanadır. Bu Türkiye'nin problemidir ve İsrail kendisine karşı nefrette birleşmiş bir Kürt ulusu istememektedir.

Dostlar dosttur ancak. Ortadoğulu bilgisine rağmen, dostlarımızın düşmanının bizim de düşmanımız olması gerekmez. Hükmüt şunu açıkça ortaya koymalıdır: İsrail Ankara ya da başka bir yerden, dostça ya da başka şekilde hiç bir uyarıya ihtiyaç duymamaktadır.

Yunanistan İsrail ile İlişkilerine Yönelik “Yeni Bir Dönem” Çağrısı Yaptı*

Arich O’sullivan

Atina ve Jerusalem arasındaki tarihi soğukluk. Yunanistan’ın, İsrail’e, iki ülke arasındaki ilişkilerin bölgesel istikrarın sağlanması için, güvenlik işbirliğinin de dahil olduğu “*yeni bir döneme*” girmesi çağrısı ile birlikte gözle görünür bir dönüşe sahne olmaktadır.

İsrail’e bu hafta yapacağı ziyaretin arifesinde yalnızca Jerusalem Post’a konuşan Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopoulos. “*İsrail savunma sanayisinin Yunanistan’a silah sistemleri satması için kapılar ardına kadar açılmıştır.*” dedi.

İsrail ile kurulacak ilişkilere Atina’nın ihtiyatlı yaklaşmasının nedeni, İsrail’in Yunanistan’ın rakibi Türkiye ile güçlü bağlantıları olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Yunanistan’ın söz konusu bakış açısının yanlış olduğunun farkına vardığının belirtileri görülmektedir ve İsrail’in Türkiye politikalarına etki etmenin en iyi yolun uzak durmak yerine İsrail ile daha yakın ilişkilere girmeye dayandığını anlamış bulunmaktadır.

Askeri diplomasinin sadık bir savuncusu olan Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopoulos, İsrail’in Yunanistan ile kurulacak stratejik ilişkilerde yeri olduğuna inanmaktadır. O, şimdi 1994 senesinde Yunanistan ile İsrail arasında imzalanan fakat uygulamaya dönük hiçbir mesafe kat edilmeyen ortak savunma paktının hayata geçirilmesinin tam zamanı olduğunu söylemiştir.

* The Jerusalem Post, 12 Ekim 1999.

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopoulos, aynı zamanda kendisi de savunma bakanlığı yapan Başbakan Ehud Barak ile görüşen ilk üst düzey Yunan yetkilidir.

“Bundan dolayı gerçekten çok mutluyum.” demektedir Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopoulos, *“Artık söz konusu antlaşmayı, hayata geçirmek mümkün hale gelmiştir ve iki savunma bakanı ve iki ülke arasında işbirliği için yeni bir dönem başlamıştır.”*

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopoulos Türkiye ve İsrail arasında yapıldığı gibi ortak deniz tatbikatları yapmanın önemli bir mesele olmadığını söylemektedir. Ve o, bu iki günlük ziyareti sırasında böyle bir iş için zaman belirlemeyi ummadığını belirtmektedir.

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopoulos; *“Önemli olan bulunduğumuz alanda geliştirilmesi gerekli bir ihtiyaç olan bölgesel güvenlik için pozisyonlarımızı yakınlaştırmaktır.”* demektedir.

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopoulos, Doğu Akdeniz’de bulunan tüm ülkelerin katılımı ile sağlanacak *“kollektif bir güvenlik politikası”* için çalışmaktadır. Ve o, İsrail’in bu denemede anahtar ortak olduğunu düşünmektedir.

Yunanistan Savunma Bakanı, *“Bizler aynı kritik coğrafi bölgeye aitiz. Ortadoğu ve Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Karadeniz sorunlar ile dolu bir bölge olup, buradaki sorunların etkili ve gerçekçi bir şekilde aşılması ancak söz konusu bölgede var olan tüm ülkelerin kollektif bir güvenlik politikasına katılımı ile çözüme ulaştırılabilir.”* demektedir.

Atina’nın, Türkiye ve İsrail arasındaki stratejik ve savunma hususundaki güçlü ilişkileri ile ilgili olan endişelerine yönelik bir soru sorulduğu zaman o, İsrail’in işbirliği yaparken *“seçici”* olmak zorunda olmadığını söyledi.

“İki devlet aralarında yapılacak seçici bir işbirliği yerine biz tüm devletlerin katılımının sağlanacağı kollektif bir güvenlik iş-

birliğinden yanayız. Bu yaklaşımımız farklı bir yaklaşımdır. Elbette devletler birbirleri ile işbirliğine gidebilirler ve eğer bu işbirliği ticaretin arkasında gider ve değişik bir karakter kazanırsa önemli olan bunun bölgedeki bütün devletlerin çıkarlarına yönelik olması değildir. Eğer bu bölgede gerçekten bir barış ve istikrar sağlanması isteniyorsa, ikili savunma politikaları bunu getirmekte başarısız olacaktır.” demektedir.

Buna rağmen Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsouhatzopoulos, İsrail ve Yunanistan arasındaki savunma bağlarının, Türkiye ile İsrail arasındaki stratejik ilişkilerin derecesine bakmaksızın daha da yakınlaştırılması gerektiğini söyledi.

Yunanlı Bakan ayrıca, *“Yunanistan güvenlik işbirliği ve barış için bir istikrar faktörüdür. Bu politikanın Doğu Akdenizde uygulanması mümkündür. Yunanistan, Kıbrıs, İsrail ve Filistinliler söz konusu savunma politikalarının hayata geçirilmesinden kazançlı çıkabilirler ve bu biz Yunanlılar için öncelik taşımaktadır. Bu bizim çıkarlarımıza uygundur, kullanışlıdır ve biz bu yüzden bunun üzerinde çalışmaktayız.”* demektedir.

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsouhatzopoulos, *“Bölgesel kolektif güvenlik politikası yerel ve bölgesel güvenlik krizlerine ve milliyetçi yayılmacılıklara karşı verilmiş model bir cevaptır”* demektedir.

Tsouhatzopoulos, savunma antlaşmalarının İsrail’in *“bölgesel kolektif güvenlik politika”* fikrine katılıp katılmamasına bağlı olduğunu belirterek *“Size çok açıkça söylüyorum: Ben inanıyorum ki eğer her iki ülkede aynı bölgesel kolektif güvenlik politikasını desteklerlerse bu durumda her iki ülkede otomatik olarak bu politikayı güçlendirmek için nasıl kendi imkanlarını seferber edeceklerini düşüneceklerdir. Savunma imkanlarımızı geliştirmede birçok ortak bağımız bulunmaktadır.”* demektedir.

Daha da ötesi, o, İsrail’e yapılan bu ziyaretin ardından somut ticari ihtimaller umduğunu da söyledi.

“Eğer iki bakanlığın askeri işbirliği imkanı olursa, her iki ülkenin savunma, araştırma ve teknoloji alanlarında işbirliği ve ortak üretim yapmak için yeni yollar ortaya çıkar.” demektedir.

Bir yandan İsrail Yunanistan’ı kârlı bir silah piyasası olarak görürken, Yunanistan bu yeni savunma ortaklığını İsrail’in Ankara ile olan ilişkilerini dengelemek için kullanacaktır.

Yunanistan Savunma Bakanı Akis Tsohatzopoulos *“Politizasyonun öncelikli olduğunu ve bunun ardından savunma ilişkilerinin geldiğini anlamak zorundasınız. Bu ortaklıkta ilişkileri güçlendiren her iki ülkenin de bölgesel güvenlik meseleleri ile ilgili endişelerinin aynı olmasıdır.”* demektedir.

Yunanistan Savunma Bakanlığı Genel Müdürü Evangelos Horafas, kendi ülkesinin İsrail silah teknolojisini almaya hevesli olduğunu söylemektedir.

Bugün Yunanistan ile yapılan ticaret yaklaşık 100 milyon dolar civarındadır. Bu miktardaki ana pay Almanya’da bulunan Yunan F-4 filosunun modernizasyonunu üstlenen taşeron şirket Elbit tarafından oluşturulmaktadır. Fakat İsrailli yetkililer bunun Yunanistan’ın daha çok İsrail silah sistemi edinmek istediği şeklinde yorumlamaktadırlar. 16 milyar doları gelecek beş sene için istihsalı için kenara koyan Yunanistan, Horafas’ın deyişi ile özellikle yüksek teknoloji silah sistemlerine, radarlara, simülörlere ve elektronik donanım suitlerine ihtiyaç duymaktadır.

Horafas bir NATO üyesi olan ülkesinin NATO ile uyum içinde silah ve silah sistemleri almak hususunda Amerikalı ve Avrupalı silah tüccarlarından *“müthiş bir baskı”* gördüğünü söylemektedir.

“Biz bu düzeni takip etmeyeceğimizi ispatlamış bulunmaktayız,” diyen Horafas Yunanistan’ın Rusya’dan aldığı SA-8, Z-Su 23 ve S-300 hava savunma sistemleri hakkında hiçbir bilgi vermedi.

Horafas, *“Elbette İsrail savunma şirketleri için yerimiz bulunmaktadır. Biz NATO üyesi olmayan başka ülkelerin bizim*

ile iş yapamayacağını kanıtlamış bulunmaktayız. Şimdi tam zamanı. Bizim İsrail'den çıkacak bir takım somut sonuçlara sahip olmamız gerekmektedir.” dedi.

Horafas ayrıca İsrail'in şimdiye kadar Yunanistan'ın M-60 tanklarının modernizasyonunu üstlenmeyi teklif eden tek ülke olduğunu da ekledi. Horafas, “Biz İsrail'in benzer bir teklifi Türkiye'nin M-60 tankları için de yaptığını biliyoruz,” diyerek, bununla Türkiye ve İsrail arasında yapılan savunma antlaşmalarının İsrail ve Yunanistan arasında yapılabilecek savunma antlaşmalarının önünü kesmeyeceğini belirtmektedir.

Sık sık ertelenen ortak deniz tatbikatlarına gelince de, Horafas Yunanistan'ın Kıbrıs, Mısır ve Ürdün'ün de katıldığı geniş çaplı bir İsrail-Yunanistan askeri tatbikatına taraftar olduğunu belirtmektedir.

Horafas, “Dışlanana katılmak istemiyoruz” demektedir.

EK 10.

**Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmayı ile
İsrail Milli Savunma Bakanlığı Arasında
Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması ⁴⁶⁵**

Taraflar: İki ülke arasındaki mevcut dostluk ve işbirliği ilişkilerinin daha da geliştirilmesinin önemini vurgulayarak, askeri eğitim işbirliğinin her iki tarafın da yararına olduğuna inanarak, bu tip işbirliklerinin taraflar arasındaki ilişkilerin daha gelişmesine katkıda bulunacağını kabul ederek, aşağıdaki hususlar üzerinde anlaşmaya vardılar:

Amaç: Bu anlaşmanın amacı, iki ülke arasında askeri eğitim alanında işbirliği gerçekleştirmektir.

Kapsam: Bu anlaşma askeri eğitim kurumlarını, birlikleri, bu kurumlarda eğitim alacak personeli, bu birimlerdeki eğitimi, tarafların anlaşmaya konu olan elemanlarını, tarafların sorumluluklarını, işbirliğini ilgilendiren prensip ve prosedürleri kapsar.

Tanımlar: “Gönderen ülke”, değişim personelini gönderen: “Kabul eden ülke”, değişim personelini kabul eden ülkedir.

“Yetkili otorite”

a. Türkiye’de Türk tarafının yetkili otoritesi Türk Genelkurmayı, İsrail tarafının yetkili otoritesi İsrail’in Ankara Büyükelçiliği’dir.

b. İsrail’de, Türk tarafının yetkili otoritesi Tel-Aviv’deki Türk Büyükelçiliği, İsrail tarafının yetkili otoritesi İsrail Savunma Bakanlığı’dır. “Grup ya da takım lideri”, değişim personelini gönderen ülke kanunlarına göre atanan en kıdemli elemanı: “Ev sahibi birlik”, kabul eden ülkenin değişim personeline ev sahipliği yapan birlik. “Değişim birimi” gönderen ülkenin bu

465. Aksiyon Dergisi, 18-24 Mayıs 1999.

anlaşma maksadıyla kabul eden ülkeye gönderdiği birim, yerleştirilen birimdir.

Eğitimin içeriği

1. Eğitimde işbirliği aşağıdakilerini ihtiva eder:

- a. Profesyonel uzmanlık alanlarında mütakabiliyet esasınca, farklı seviyelerde işbirliğini sağlamak,
- b. Askeri akademiler, birlikler ve karargahlar arasında karşılıklı ziyaret,
- c. Eğitim ve tatbikat uygulamaları,
- d. Birbirinin askeri tatbikatlarını izlemek amacıyla gözlemciler gönderilmesi,
- e. Bilgi, tecrübe sağlamaya yönelik gerçekleştirilecek personel değişimi, özellikle askeri tarih, askeri müze, askeri arşivleri de kapsayan sosyal ve kültürel alanlarda,
- f. Donanma gemilerinin karşılıklı liman ziyaretleri,
- g. Askeri spor takımları ile sanat gruplarının tur ve karşılıklı ziyaretleri.
- h. Askeri film ve fotoğraf stüdyoları arasında işbirliği.

2. Yukarıda zikredilen değişim etkinlikleri eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve aşağıdaki detaylarla ilgili hazırlıklar üzerinde taraflar anlaşacak ve koordinasyon sağlayacak:

- a. Eğitimin konusu.
- b. Eğitimin prensipleri.
- c. Eğitim süresi, tamamlanış tarihi.
- d. Gönderilecek personelin seçiminde uygulanacak kriterler.
- e. Kullanılacak dil.
- f. Eğitim ve diğer aktivitelerle ilgili olarak gönderen devlet tarafından yapılacak ödemelerin miktarı ve metodu.
- g. Gerekli görülen diğer noktalar.

h. Sosyal ve kültürel aktivitelerin organizasyon şekli.

i. Aktivitelerin sona ermesi ile ilgili metod.

3. Değişim birliği, değişim personeli ve eğitim ile ilgili bilgi ve detaylar en az 45 gün önceden kabul eden ülkeye bildirilecektir.

4. Taraflar hava kuvvetlerine bağlı uçakların ve donanma gemilerinin karşılıklı ziyaretlerini arttırmaya gayret gösterecektir.

5. Taraflar, Silahlı Kuvvetler arasında sportif faaliyetlerin artırılması için gayret edecektir.

6. Eğitim faaliyetleri dönüşümlü olarak İsrail ve Türkiye’de gerçekleşecektir.

Askeri eğitim işbirliğinin gerekleri

1. Eğitim, kabul eden ülkenin dilinde yapılacaktır. Bir yıldan az süren eğitim programlarında gönderen ülkenin isteği üzerine mütercimler kullanılabilir. Bu durumda gönderen devlet yeterli sayıda askeri/sivil mütercim gönderebilir. Kabul eden ülke de bu bakımdan istek üzerine yardımcı olabilir.

Tercüme masrafları gönderen ülke tarafından karşılanacaktır.

2. Taraflar, teknik ve daha düşük düzey anlaşmalarla işbirliği yapacak uygulama alanlarının detaylarını kararlaştıracaktır. Bu anlamda, tarafların temsilcileri bir araya gelecek ve bu anlaşma çerçevesindeki aktiviteleri koordine edecektir. Bütün eğitim istekleri, lojistik destek ve güvenlik düzenlemeleri bu toplantılarda tartışılacak ve kararlaştırılacaktır.

3. İşbirliği, bu anlaşmada belirlenen çerçeve ışığında sürdüülecek, spesifik durum ve şartlar ayrıca hadise hadise ele alınacaktır. Her eğitim faaliyetinin kapsamı ve teknik yönleri yukarıda bahsedildiği gibi Uygulama Toplantıları’nda tartışılacak, anlaşılacak ve bu anlaşmaya ilave olarak eklenecektir.

4. İşbirliği, iki ülkenin ihtiyaçları ve çıkarları göz önüne alınarak gerçekleştirilecektir.

Uygulamalar ve işbirliğinden doğan yükümlülükler

1. Eğitim süresince gerek duyulan hizmet, alet ve malzemeler kabul eden ülke tarafından değişim personeline verilebilir.

2. Gerekli görüldüğünde eğitim faaliyetlerini düzenlemek için Uygulama Düzenlemesi yapılabilir.

Uygulama Düzenlemesi aşağıdaki hususları kapsayabilir:

a. Eğitimin konusu

b. Eğitimin prensipleri.

c. Eğitimin süresi, başlaması ve bitişi.

d. Eğitim için gönderilen değişim personeli için ön koşullar.

e. Eğitimde kullanılacak dil.

f. Mali konular.

g. Eğitim ile ilgili gerekli görülen diğer meseleler.

3. Bu anlaşmanın uygulanmasıyla ilgili bir yıllık plan yapılsa, her faaliyet ile ilgili aşağıdaki hususlar tesbit edilecektir:

a. Eğitimin niteliği, adı ve gerçekleştirilecek yer.

b. Faaliyetin başlangıç ve bitiş tarihleri.

c. Eğitimin düzeyi ve değişim personelinin taşınması gereken ön koşullar.

d. Katılacak personel sayısı.

e. Mali meseleler:

I. Eğitim paralı mı, parasız mı olacak? Paralıysa ödeme şekli.

II. Tarafların yükümlülükleri, masraflar...

f. Yıllık planın hazırlanmasından sonra ek eğitim gerekirse, bu mesele tarafların karşılıklı mutabakatı ile çözülecektir.

4. Değişim personeli kapsamında gelen kursiyerler, gönderen devlet tarafından, kendi ihtiyaçlarına göre ve kabul eden ülkenin imkanları göz önünde tutularak belirlenir.

5. Değişim personeli, gönderen ülke tarafından kabul eden ülke ile yapılacak koordinasyonla belirlenir.

6. Eğitim programı ve konuların kapsamı Ev Sahibi Birim ve eğitimi verecek kurum tarafından tesbit edilecektir.

7. Sınavlar, derecelendirmeler, eğitim sertifikası ve diğer dö-kümanlar kabul eden ülke tarafından tesbit edilecektir.

Güvenlik ve sınıflandırılmış bilginin gizliliği

1. Taraflar arasında bu anlaşmaya bağlı olarak aktarılan her türlü bilgi ve tecrübe, taraflar arasında 31 Mart 1994’de imzalanan Güvenlik/Gizlilik Anlaşması hükümlerine tabi olacaktır.

2. Değişim personeli, kabul eden ülkenin güvenlikle ilgili düzenlemelerine ve eğitim sırasında verilen bilgilerin gizliliği ilkesine uyacaktır.

3. Değişim personeli, kabul eden ülkenin spesifik olarak belirlendiği güvenlik düzenlemelerine uyacaktır.

4. Değişim personeli, kendilerine verilen sınıflandırılmış bilgilerin gizliliği esasına uymaya eğitimin tamamlanmasından sonra da devam edecektir.

5. Değişim personeli, dolaylı ya da dolaysız olarak basınla temas kurmayacak.

6. Ev Sahibi Birlik, değişim personelinin Ev Sahibi Birimi’ndeki güvenliğinden sorumlu olacaktır.

Anlaşma, tarafların diğer anlaşmalarla yükledikleri yükümlülükleri etkilemeyecek.

Olağanüstü hal ve misyon kısıtlamaları

1. Genel Değişim personeli üçüncü bir ülke ile misafir ülke arasındaki çatışmalara katılmayacak ve kabul eden ülkede iken çalıştırılmayacaktır.

2. Hatırlatarak;

a. Gönderen ülke gerekli bulduğu zaman personelini geri çağırabilir. Kabul eden ülke geri dönüşün gerçekleşmesi için gerekli tedbirleri alacaktır.

b. Savaş, silahlı çatışma, halk ayaklanması, uluslararası kriz gibi durumlarda değişim personeli gönderen ülkenin isteğiyle ülkeden ayrılabilir.

Mali meseleler

1. Genel: Bu anlaşma ile ilgili karşılıklı yükümlülükler Uygulama düzenlemeleri ile belirlenecektir.

2. Ödemeler ve masraflar:

a. Mali durumlarla ilgili durum ve özel şartlar uygulama düzenlemeleri ile belirlenecektir. Prensip, taraflar herkesin kendi masrafını karşılamasını benimserler.

b. Kabul eden ülke kendi tesislerinde ücretsiz olarak kalacak yer ve yiyecek temin edecektir.

3. Şahıslar kendi borçlarını kendileri ödeyecektir.

4. Vergiler:

a. Değişim personeli, kabul eden ülkenin her türlü vergi yasalarına uyacaktır.

b. Bu anlaşmanın kapsamına giren amaçlarla gümrüklerden geçirilecek teçhizat, malzeme, alet ve rasyonel miktarlardaki mallar, kabul eden ülke tarafından gümrüklerden muaf tutulacaktır.

c. Taraflar bu anlaşma çerçevesinde gerçekleştirecek ithalat, ihracat, gümrükleme ve mali muafiyetlerin kötüye kullanılması için gerekli tedbirleri alacaktır.

5. Prensip olarak taraflar, maaş, sosyal haklar, ulaşım masrafları vb. ile değişim personeli tarafından ev sahibi birliğe yüklenen masrafları kendileri ödemeye kararlaştırmışlardır.

EK 11.**Türkiye ve İsrail Silahlara Kilitlendiler** ⁴⁶⁶*Jeniffer Washburn*

Geçen Aralıkta Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Mesut Yılmaz'ın Beyaz Saray'ı ziyaret ettiği esnada, bir grup insan hakları örgütünün oluşturduğu platform, Başkan Clinton'dan ona Türkiye'de Kürtlere yönelik olarak sürdürülen acımasız insan hakları ihlalleri ve devam eden sindirme politikaları hakkında hesap sormasını istedi. Bununla beraber Amerika'nın bütün insan hakları örgütleri de söz konusu hususda aynı kaygıları taşımamaktaydılar.

Aralık ayının 17'sinde Yahudi karşıtlığna ve her türlü ayrımcılığa karşı savaşımlar arasında en göze batan Yahudi örgütlerinden biri olan ADL, Yılmaz'ın onuruna verilen ve çeşitli Amerikalı Yahudi örgütlerinin hazır bulunduğu bir akşam yemeği esnasında, Yılmaz'a 'Eşsiz Devlet Adamı Ödülü'nü verdi.

ADL Başkanı Abraham Foxman aynı zamanda bir örneği basına dağıtılan konuşmasında *"Türkiye kendini demokrasiye adanmış ve hoşgörüyü teşvik eden bir ülke olarak ayakta durmaktadır."* dedi. ADL'ye göre 'eşsiz devlet adamları' ödülleri *"bölgenin ve dünyanın barışı için kendini fazlası ile adanmış olan, insan hakları ve sivil haklar için özel taahhütleri olan liderlere"* verilmektedir.

Türkiye'ye ve onun devlet başkanlarına yönelik bu denli yüksek övgüler Washington Kürt Enstitüsü tarafından son derece sivri bir dille eleştirildi. Söz konusu grup Foxman'a yazdığı bir mektupta, Yılmaz'ın Kürt halkına yönelik tutumunu, *"etnik temizlikten biraz daha fazlasını yapmaktadır."* şeklinde tanımladı.

1984 yılından beri Türk ordusu, militan Kürt muhalefet grubu olan PKK'nın kökünü kurutmak amacı ile yürüttüğü savaş süresince Kürtler'in yaşadığı 3000 köyü bombaladı ve boşalttı. Bunun bir sonucu olarak 30.000 kişi öldürülmüş olup, iki milyon kadar Kürt mülteci de büyük şehirlerin gecekondu mahallelerine göç ettirildi.

Amerikan Devleti'nin en son yayımladığı insan hakları raporunda Türkiye Hükümeti'nin *"Kürt nüfusun en temel politik, kültürel ve linguistik (dil) haklarını inkar ettiğini"* yazmakta idi. 1997 senesinde yayımlanan raporda ise, *"işkencenin ülke gene-line yayıldığı"* ve *"hükümet yetkililerinin hâlâ avukatları, insan hakları izleyicilerini, gazetecileri kamuoyuna fikirlerini açıkladıkları gerekçesi ile hapsettiği, kötü muameleyle maruz bıraktığı ve sindirmeye çalıştığı"* belirtildi.

Peki bu durumda neden ADL ve diğer Yahudi liderler Mesut Yılmaz'ı bu denli övcücü bir tutum sergiledi?

Bunun sebebi, Türkiye'nin İsrail'e askeri partnerlik yapmasıdır. 1996 senesinin Şubat ayında Türkiye ve İsrail tarihi bir askeri eğitim antlaşması imzaladılar. Bu antlaşmayı ise altı ay sonra imzalanan silah sanayii işbirliği antlaşması takip etti. O zamandan beri iki ülke arasındaki askeri ve ekonomik ilişkiler tomurcuklanmaya başladı. Her iki ülkede şimdilerde birbirlerinin hava sahasında eğitim uçuşları yapmaya, karmaşık istihbari bilgileri paylaşmaya, giderek artan ticari ilişkiler kurmaya, ortak silah ve güvenlik projeleri üretmeye başladılar.

ADL'nin Yardımcı Ulusal Müdürü Kenneth Jacobson, Progressive dergisine verdiği bir röportajda kendini savunmak istercesine *"Bu ödülü verirken özellikle insan hakları diye bir kelime kullanmıyoruz."* demektedir. *"Bizler her zaman insan hakları ve daha ileri demokratik reform ihtiyacı ile ilgili soruları yükseltiyoruz."* ise ondan alıntılanan bir başka cümle.

İçlerinde Clinton yönetiminin de bulunduğu birçok Türkiyeli ve İsraili destekçi söz konusu partnerliğin kutlamaları için ye-

terli bir neden olduğu hususunda hemfikirdir. Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki Güney Avrupa Meseleleri Vekil Bürosu Müdürü Dana Bauer “*Biz bu olayı içtenlikle destekliyoruz.*” demektedir. “*Söz konusu anlaşmalar iki Batı yanlısı müttefiki bölgede güçlendirmektedir ve her ikisi de ortak çıkarların yattığı alanlarda savunma kapasitelerinin modernleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Biz bu anlaşmayı bir istikrar anlaşması olarak görmekteyiz.*” demektedir.

Tüm bu söylenenlere rağmen Amerika’daki insan hakları ve silahlanmanın kontrol altına alınmasını isteyen gruplar ve Arap dünyası bu dramatik stratejik gelişme karşısında Arap-İsrail barışı, Ortadoğu’nun istikrara kavuşması, Kürtler’in ve Filistinliler’in kötü durumu ve bölgesel silahlanmanın kontrol altına alınması çabaları ile ilgili sorgulamalara başladılar.

Bir başka acil tehdit de Türkiye’nin büyük askeri gücüdür. İsrail’in Türkiye’ye iyi niyetler ile üst seviye askeri donanım satması ve bunu yaparken hiçbir soru sormaması, Türkiye’nin insan hakları sicilinin daha da bozulmasına sebebiyet verebilir. Kongre Araştırma Hizmetleri’nin yaptığı son araştırma “*Türkiye’nin Kongre içinde mevzilenmiş Türk karşıtı lobiler tarafından aldırıldığına inandığı kararlar yüzünden Amerikan ve Avrupa devletlerinin kendisine koyduğu silah ambargolarını İsrail bağlantıları sayesinde aşma fırsatını bulmuştur.*” denilmektedir.

Elbette Türkiye’nin ana askeri teçhizat kaynağı Amerikan devletidir. Türkiye’nin askeri malzeme ithalatının yüzde sekseninin üzerinde MADE IN USA damgası bulunmaktadır. Son on yıl içinde Ankara 12 milyar dolar tutarında doğrudan ya da dolaylı yollardan Amerikan yardımı almıştır. Fakat bununla birlikte son zamanlarda Türkiye’deki insan hakları ihlallerinin artması Amerika ve Avrupa tarafından inatçı bir diken gibi sürekli Ankara’nın gözüne sokulmaktadır. 1996 senesinde Türkiye Amerikan Kongresi’ni iki Cobra helikopterinin ve fırkateyninin satışını askıya alarak kendisine zoraki bir “*gölge ambargo*” uygula-

mak ile suçladı. Geçen Aralık ayında Avrupa Birliği, insan hakları hususundaki gerginliğinden dolayı Türkiye'nin üyelik başvurusunu reddetti.

İsrail silahları Türkiye'ye böylesi yaptırımlar karşısında manevra yapma imkanı temin etmektedir. Türkiye-İsrail anlaşmasının oluşumundaki baş aktörlerden İsrail Savunma Bakanlığı danışmanlarından David Ivry, Jerusalem Post gazetesinin geçen sene kendisine İsrail'in dış ülkelere silah satışı yapma hususunda insan hakları gibi bir kaygısı olup olmadığı yönündeki sorusunu *"İsrail'in bu günkü politikası dünyadaki hiçbir devletin içişlerine karışmayı benimsememektedir. Biz başkalarının iç meselelerimiz hususunda yolumuza çıkmasından nasıl rahatsız isek bu nedenler ile kendi politikalarımızı da başkalarının iç işlerine karışmayacak şekilde yapılandırırız."* şeklinde yanıtlamıştı.

Gelecek 25 sene için Türkiye ordusunun modernize edilmesi için şaşırtıcı bir şekilde 150 milyar dolarlık yatırım planlamaktadır. Amerikan devletinin silah lobileri bu kârlı satışlar için sıkı bir çalışma temposu yakalamış bulunmaktadırlar fakat ne var ki İsrail her şeye rağmen söz konusu satışların gözdesi olmaya doğru yol alıyor.

Zaten Türkiye ve İsrail daha şimdiden birçok askeri işbirliği anlaşması imzalamış bulunmaktadırlar. Üstelik bunların dışında sırada bekleyen birçok anlaşma da vardır. İsrail'in içinde olduğu Türk F-4 ve F-5 savaş uçaklarının modernizasyonu, yüksek teknoloji, radarlar ve bombalama performansının artırılması için takılacak uçak teçhizatları ile ilgili bu anlaşmalardan ikisinin toplam değeri 715 milyon dolardır.

1997 senesinin Mayıs ayında her iki ülke bir araya gelerek ortaklaşa Popeye-II füzesi üretimine karar kılmışlardır. Söz konusu füzelerin menzili 90 kilometredir ve böylece Türkiye'ye önemli bir teknoloji aktarımında ve üretim yeteneği transferinde bulunulacaktır.

Bu sene iki partner beraberce Arrow füzelerine benzeyen orta menzilli füze üretimi içinde karşılıklı anlaşmaya vardılar. Söz konusu füzenin üretimi için İsrail Amerikan teknolojisinden ve 785 milyon dolar Amerikan maddi desteğinden istifade etmektedir.

Silahlanma kontrol avukatları Türkiye'nin bu yatırımlarının Yunanistan ile girdiği silahlanma yarışını kızıştıracığından korkmaktadırlar. Bunun nedeni ise Amerikan devletinin her iki ülke arasında sağladığı dengenin söz konusu yollardan bozulmasıdır. İşte bu da her iki ülkenin önemli sorunlarından biri olan Kıbrıs meselesinin çözümünü zora sokmaktadır. Ayrıca İsrail bağlantısı Türkiye'yi sahne gerisinden yöneten orduyu da on dört yıldır sürdürülmekte olan ve Kürt halkının insani haklarının suistimal edilmesinden dolayı ülkeyi demokratikleşmeye zorlayan uluslararası baskılara karşı da güçlü kılmaktadır.

Son olarak silahlanmanın kontrol edilmesi ile ilgilenen gruplar Türkiye'nin dünyanın en karlı silah anlaşmalarından biri olarak husule gelen 3.5 milyar dolarlık 145 saldırı helikopteri alımına karşı bir mücadele hazırlığına girmektedirler. Söz konusu anlaşma için bir Alman-Fransız konsorsiyumu (Eurocopter), iki Amerikan firması (Boeing ve Bell Helicopter) ve bir İsrail-Rus konsorsiyumu (IAI ve Kamov) birbirleri ile yarışmaktadırlar. Amnesty Uluslararası gibi Amerikalı gruplar, Türkiye'nin Kürt köylerini yakmak ve boşaltmak için rutin bir şekilde Amerikan silahlarından faydalanmasının neticesinde söz konusu Amerikan satışlarını engellemek için yeni bir mücadeleye giriştiler.

Geçen Aralık ayında Başkan Clinton, Türkiye Başbakanı Mesut Yılmaz ile bir araya geldiği zaman, Başkan ona Türkiye'nin insan hakları hususunda bir ilerleme göstermemesi halinde hiçbir Amerikan silahının bu ülkeye satılmayacağı hususunda güvence vermişti. Fakat, İsrail-Türkiye bağlantıları söz konusu kazanımları tehlikeye atmaktadır.

Savaşın bozdukları

Amerika'nın Silah Ticaretinin İnsani Maliyeti adlı kitabın yazarı John Tirman: *"Birleşik Devletler'in gücüne karşın İsrail'in seçilmesi, İsrail'de hiç kimsenin Türkiye'ye insan hakları hususunda bir sorun çıkarmayacak olmasındandır..."*

Gazeteci Michael Eisenstadt 1997 yılında *"söz konusu İsrail-Türkiye anlaşması Ortadoğu'da kurulmuş olan dengeleri de alt üst etmektedir."* diyor.

Eisenstadt'ın, Washington Enstitüsü Yakın Doğu gözlemlerinden çıkan sonuç, İsrail'in düşmanlarının artık İsrail'in gireceği herhangi bir çatışmada Türkiye'nin de kendilerine destek sağlayacağını hesap etmek durumunda olduğu şeklindedir. Aynı mantık Türkiye'nin düşmanlarının da daha dikkatli olmasını gerektirmektedir.

Türkiye ve İsrail defalarca aralarındaki *"ittifak"*ın bir üçüncü ülkeye karşı olmadığını açıklamış bulunmaktadırlar. Fakat Arap Dünyası söz konusu açıklamalara karşı şüphe ile bakmaktadırlar ve bunu gerekçesiz bir şekilde yapmamaktadırlar. Şubat ayında Türkiye'nin eski bir Washington Büyükelçisi İsrail'in, Türk hava sahasını Irak'ın bu ülkeye yönelik füze saldırısında bulunacağı yönünde bir tehdidi olduğu zaman, kullanılabileceğini açıklamıştır. Ve raporlar İsrail uçaklarının Türk hava sahasında uçtukları zamanlarda İran, Irak ve Suriye hakkında detaylı istihbarat raporları aldığını göstermektedirler.

Amerikan devleti resmi olarak her iki ülkenin askeri işbirliği ekseninde bir araya gelmesinde parmağı olmadığını söylemektedir. Fakat Hampshire Koleji Ortadoğu Çalışmaları'ndan Profesör İkbâl Ahmed ise bunu şu şekilde açıklamaktadır: *"Amerika Birleşik Devletleri'nin iki ilkesel müttefikinin Amerika'nın çöçatanlığı olmadan kendi aralarında ikili ilişkiler/ittifaklar geliştirmesi mümkün değildir. Amerika'nın Ortadoğu'da Amerikan iktidarına vekalet edebilecek stratejik ittifaklar aramasının uzun bir geçmişi vardır."*

Geçen Aralık ayında Pentagon’da gerçekleşen Türkiye, Amerika ve İsrail toplantısının ardından İsrail Savunma Bakanı İzak Mordehay, Amerika’nın söz konusu edilen rolünü açık bir dille ortaya koymuştur: *“Ben kesin bir şekilde Türkiye ve İsrail arasındaki ilişki biçimini stratejik bir birliktelik olarak tanımlıyorum. Bütün bu yapılanlar ise Amerika’nın koordinasyonu ve desteği ile yapılmış bulunmaktadır.”*

İsrail-Türkiye askeri birlikteliğinin bir anahtar hedefi Suriye’dir. *“Tamamen acizleştirilmiş olan Suriye devletinin artık etrafı da sarılmıştır.”* Londra merkezli Independent gazetesinin Beyrut Bürosu Şefi Robert Fisk yaptığı açıklamalarda *“Artık İsrail Golan Tepeleri üzerinde yaptığı keşif görevi uçuşlarının yanısıra, Suriye’nin kuzey sınırı boyunca Türkiye içlerinden uçabilmekte ve ayrıca PKK gerillalarını takip eden Türk uçaklarının Suriye için yaptıkları gibi, Kuzey Irak’ta da uçabilmektedirler.”* Ekonomist Gazetesi ise Türkiye’nin düzenli olarak Suriye hakkında İsrail askeri istihbaratına MOSSAD’a bilgi verdiği hakkında bir haber yayımlamıştır.

Türkiye’nin Suriye’ye yönelik düşmanlığı Şam’ın PKK örgütüne destek vermesi ve söz konusu örgütün Suriye tarafından kontrol edilen Lübnan’ın Bekaa Vadisi’nde rahatlıkla üstlenebilmesinden kaynaklanmaktadır.

Bunun yanında Türkiye ve Suriye’nin arasında uzun süreden beri devam eden bir toprak sorunu da bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye topraklarında kaynakları bulunan Irak ve Suriye’den geçerek denize dökülen Fırat ve Dicle nehirlerinin kullanma hakları hususunda da önemli bir sorun yaşanmaktadır.

Bunun gibi İsrail de Hizbullah’ı destekleyen ve kendisi ile düşük yoğunluklu bir savaş içinde olduğu Suriye ile benzer sorunlar yaşamaktadır. İsrail Türkiye’nin Suriye’ye yapacağı saldırıların Şam’ı, aralarında bir mücadele meselesi olan Golan Tepeleri hususunda masaya oturmaya zorlayacağını ümit etmektedir.

Ekim ayının başlarında yüksek rütbeli bir Türk subayının, ülkesi ile 550 kilometrelik sınırı olan Suriye hakkında PKK'ya destek verdiği gerekçesi ile yaptığı açıklamalar *"deklara edilmiş bir savaş ilanı"* olarak algılanarak Ortadoğu'daki gerilimlerin artmasına ve ciddi bir zıtlaşmasının olmasına sebebiyet verdi. Ankara, Suriye sınırına gönderdiği 10.000 kişilik bir birliğin Suriye'ye girerek Irak'ta yapıldığı gibi PKK üslerini vurmakta kullanacağını açıkladı. Şam bu durum için görüşme çağrısında bulundu. Suriye hükümetinin resmi gazetesi Türkiye'nin tavrının tek bir anlama geldiğini ifade etti: *"İttifakları dolayısı ile Ankara ve Tel-Aviv arasında tam bir koordinasyon mevcuttur."*

Bir krize meydan vermemek amacı ile İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu Golan Tepeleri üzerindeki taciz uçuşlarını askıya aldı. Fakat pek çok analizci, *"eğer İsrail istihbaratı MOS-SAD tarafından Türkiye'ye bilgi verilmese idi, Türkiye PKK'nın Suriye içindeki üslerini bombalamak gibi bir tehdit yapabilecek miydi ve eğer İsrail-Türkiye askeri beraberliği olmasaydı, Ankara kendine bu kadar güvenebilecek miydi?"* gibi soruları merak etmektedirler.

Washington Enstitüsü Yakın Doğu Politikası'nda çalışan üst düzey akademisyen Alan Makovsky *"Benim bu tip zıtlaşmanın söz konusu ilişkilerin olması tasarlanmış bir sonucu olduğu konusunda hiçbir şüphem yoktur."* demektedir. *"Söz konusu hareket özellikle Suriye Cumhurbaşkanı Hafız Esad'ı korkutup sindirmek için yaratılmıştır."*

Türk gazetesi Milliyet'te çıkan bir makalede Türkiye'nin eski bir Washington Büyükelçisi olan Şükrü Elekdağ, Ankara'nın yeni kabadayılık kaynağının İsrail olduğunu ifade etmekte idi. Bunun sebebinin ise *"Suriye'nin Türkiye'nin bu gün için sahip olduğu şartları görmezden gelerek sıcak bir çatışmaya girip kendini riske etmeyeceğini"* göstermektedir. *"Onlar iyi bir şekilde bilmektedirler ki, eğer Suriye Türkiye ile gireceği bir sa-*

*vaşta ordusunu kaybederse, en baş düşmanı olan İsrail'in kucağına düşecektir. Bir başka deyişle İsrail Suriye'nin ensesinde-
dir."*

Ekimin sonlarına doğru Türkiye ve Suriye, Suriye'nin PKK'ya olan desteğini kesmesi ve örgütün lideri Abdullah Öcalan'ın Ankara'ya teslim edilmesi hususunda bir antlaşmaya vardılar. Alan Makovsky'ye göre *"söz konusu olay Ankara'nın bakış açısı ile mükemmel bir şekilde sonuçlanmıştır."* Yine Makovsky'e göre Şam'ın bu hususta *"teslim"* olması, Türkiye-İsrail beraberliği Suriye'yi İsrail'in isteklerine boyun eğmek hususunda da zorlamalarda bulunacaktır.

Fakat diğerleri bu konuda şüpheci yaklaşımlar benimsemektedirler. John Tirman'a göre bu anlaşma aslında *"bir günü kurtarma"* anlaşmasıdır. *"Suriyeliler Öcalan'ı ülkelerinden atabilirler fakat altı ay sonra da geri alabilirler."* demektedir. *"Açıkçası ben Suriye'nin PKK'yı ülkesinin tamamından kapı dışarı edebilecek bir kapasiteye sahip olduğundan da şüphe duymaktayım. Türk Ordusu sürekli olarak PKK'yı bitirdiğini iddia etmekte olsa da biz yine onları etrafta görmekteyiz."*

Hatta Makovsky bile Türkiye-İsrail ittifakının *"Esad'a barış yapma hususunda daha fazla tedirginlik verebilir,"* yorumunda bulunmaktadır. 16 Eylül'de Şam tarafından idare edilen Arap Birliği yaptığı bir açıklama ile İsrail-Türkiye ittifakının *"Arap toplumunu gerçek tehlikelere karşı korunmasız bıraktığını ve bölgeyi tekrardan eksen ve ittifak politikalarına geri götürdüğünü"* söylemektedir. Söz konusu politikaların ise soğuk savaş dönemi boyunca yıpratıcı etkisi çok hissedilmişti.

Şüphesiz İsrail ve Türkiye ile çatışan Essad da masum değildir. Fakat şu da bir gerçek ki birleşik İsrail-Türkiye cephesi onun politikalarını yumuşatacak diye bir şart yoktur. Suriye daha şimdiden Mısır, Irak, Suudi Arabistan'dan muhtemel bir muhalif ittifak oluşturabilmek hususunda yol gösterici destek almıştır. Amerika'nın sıkı bir müttefiki olan Mısır, İsrail-Türkiye

birdikteliğinin bölge barışı üzerindeki etkilerine karşı güçlü bir muhalefet sergilemektedir. Bu arada Irak ve Suriye -ki onun Körfez Savaşı sırasında Amerika'ya sağladığı desteği saymazsak- zaten söz konusu birliğe en başından kin beslemektedirler.

Yeni İsrail-Türkiye ilişkileri her iki ülkenin de kendi iç meselelerine askeri çözümler üretmesine ve her türlü iç çatışmayı “terörizm” penceresinden izlemesi ile de sonuçlanabilir.

Washington Kürt Enstitüsü'nden Özel Yayın Müdürü Mike Amitay: “Türkiye ve İsrail’in çıkarları uluslararası terörizm bakış açısında buluşmaktadır.” demektedir. “Kendi toplumunuzun tabakalarına karşı güç kullanmak için nasıl bir gerekçeniz olabilir? Bunun cevabı terörizme endeksli bir düşünce tarzı yaratmaktan geçmektedir.”

Kimsenin PKK ve HAMAS gibi grupların ciddi terör eylemlerinde bulunduğu hakkında tartışacak bir şeyi yoktur. Fakat hem Türkiye hem de İsrail hükümetinin aşırı, terör karşıtı yaklaşımları eleştirilmekte ve özgür bir diyalog ortamı yaratılmasından yana tavır konulması istenmektedir.

İsrail vakasında geçici WYE Antlaşması'na rağmen Netanyahu hükümetinin istimlakı sürdürmesi, ulaşım haklarına kısıtlama getirmesi ve özerk yönetime karşı herhangi bir jestte bile bulunmaması barış antlaşmasına umudunu bağlamış Filistinlileri derinden yaraladı.

Bu arada Türkiye'deki hükümetin durumu çok daha vahimdir. Amitay “Hiç kimse ile diyaloga girdikleri yok.” diye açıklamaktadır olanı biteni, “hatta yasal gruplar ile bile, Türkiye'nin komşusu Suriye ile bir savaşa girmeyi, içerde bulunan ve arabulucu olacak Kürtler ile diyaloga girmekten ve politik bir çözüm bulmaktan daha çok benimsemesi inanılmaz bir durumdur.” O hala “Türk ordusu Şam'ın PKK sorununa bir öneri veremez, bu tamamen Suriye'nin kendi bileceği bir iştir.” demektedir.

Türkiye'nin ve İsrail'in terör karşıtı mücadelelerinde vurucu bir benzerlik görünmektedir. Her iki ülke de kendi düşmanlarını

takip etme bahanesi ile komşu devletlerin egemenlik sahalarına saldırmaktadırlar. Kuzey Irak'ta Türkiye kendine bir güvenlik alanı kurmuştur. Söz konusu alandokuz mil derinliğinde ve Irak-Türkiye sınırı boyunca uzanmaktadır. Türkiye burayı düzenli olarak bombalamakta olup, asker göndererek PKK kamplarını tahrip etmektedir. 1982 senesinden beri İsrail de Lübnan'da benzeri bir alanı işgal etmiştir. Söz konusu bölge de dokuz mil derinliğinde olup Hizbullah ile sürekli çatışmalar yaşanmaktadır. Her iki cephede de sivil kayıpların oranı yüksek olup savaşa karşı bir çözüm bulunamamıştır.

Netanyahu 1997 senesinin Mayıs ayında yaptığı bir kamuoyu açıklamasında terörizm tehdidinin Türkiye ve İsrail'i bir araya getirdiğini ifade etmişti. NATO *"Türkiye PKK'nın terörist saldırılarından çok zarar görmektedir ve biz PKK terörünü İsrail'e zarar veren terörden farklı görmemekteyiz."* demektedir. Söylev sadece Netanyahu'nun Kürt halkına karşı İsraillilerin tarihi tarafsızlığından vazgeçmesi açısından değil aynı zamanda onun Şam'ı PKK'ya destek verdiği sürece Suriye ile İsrail'in asla barış yapmayacağı yönündeki uyarıları nedeni ile önemlidir.

Netanyahu'nun Türkiye'yi İsrail-Suriye barış görüşmelerine katmak istemesi söz konusu barış sürecini isteyerek de olsa durdurabilir. Türkiye baştan beri Suriye ve İsrail'in barış antlaşmasına varmasından çekinmektedir, çünkü böylesi bir durum hayata geçtiği an Suriye Golan Tepeleri'nde konuşlandırmış olduğu ordusunu Türkiye ile olan sınırına kaydıracaktır. Zaten kendi içlerinde Golan Tepeleri ve Lübnan hususunda birçok anlaşmazlıkları olan Suriye ve İsrail, görüşmelere Türkiye'nin de katılması ile işlerini dik bir yokuşa sürebilirler.

Aynı şey Filistin meselesi için de doğru olabilmektedir. Her ne kadar Ankara İsrail-Filistin barış sürecini desteklemekte ise de, geçen sene bir Washington Post editörünün de görüş belirtti-

ği gibi, kendi güvenliğini güçlendiren İsrail'in Türkiye ile beraberliğinden bir medet ummasına gerek kalmayacaktır.

Arap dünyasında ise bir kötümser hava oluşmaktadır. Son olarak Mısır, İsrail tarafından, Türkiye ile yapılan ortak tatbikata davet edildiğinde, Mısır Dışişleri Bakanı'nın davete yönelik cevabı son derece sert olmuştu. *"Bize hiçbir davet ulaşmadı ve zaten böylesi herkes için daha iyi."* diyen Dışişleri Bakanı, *"Biz söz konusu askeri antlaşmayı son derece vakitsiz, olumsuz ve barış sürecinin sağlığını baltalar bir boyutta görmekteyiz."* demişti.

Washington'da ise Türkiye ve İsrail yanlısı lobiler ortak çıkarları takip etmek hususunda birlikte çalışmaktadırlar. Kongre Araştırma Hizmetleri'nin kayıtlara geçirdiği bir bilgiye göre İsrail Savunma Bakanı İzak Mordehay *"İsrail'in Türkiye'ye Amerikan politik sahnesine çıkmasında yardımcı olmakta ve Yahudi örgütlenmelerini de söz konusu örneği takip etmek konusunda cesaretlendirmektedirler."* demektedir.

Bu senenin başlarında Ekonomist gazetesinin verdiği bir habere göre, *"Türkiye Washington'daki büyük Yahudi lobilerinden gördüğü destekten son derece memnundur."* denmektedir. Söz konusu lobiler Kongre'nin Ankara'ya satılacak iki fırkateynin satışlarını dondurmasını engellemiştir. The Wall Street Journal gazetesi ise artık Türkiye'nin çıkarlarının Yahudi Ulusal Güvenlik Enstitüsü (JINSA)- Washington merkezli bir think tank kuruluşudur-, Amerikan İsrail Kamuoyu Eylem Komitesi (AIPAC) -nüfuzlu bir İsrail lobisi- gibi grupların *"artık takvimi-ne girdiğini"* yazmaktadır. JINSA, Türkiye'ye yapılan yardımların kesilmesinde muhalif bir tavır sergilemiş ve Amerikan ordusundan emekli olmuş komutanlar ile onların Türk meslektaşlarını arasında toplantılar düzenlemişlerdir.

En son olarak ise Dallas Morning News yaptığı bir haberde ise Amerikan-Türk Derneği'nin -merkezi Ankara'dadır- içlerinde Amerikan Yahudi Kongresi'nin, B'nai B'rith ve AIPAC'ın da

olduğu birçok Yahudi kuruluşuna Türkiye'nin yaklaşan helikopter antlaşması ile ilgili olarak ellerinden gelen yardımları esirgememelerini istemiştir.

"Yardım" aslında Clinton yönetiminin ikna edilmesi anlamına gelmektedir. Yani Türkiye'nin insan hakları sicili Amerika'nın ona dış yardım yapabileceği oranda bir yükselme göstermiştir demektir. Foxman bir gazeteye yaptığı açıklamada İsrail ile kurulmuş olan ilişkileri ima ederek *"Türkiye söz konusu satışı hak etmektedir."* demiştir.

Türkiye için ise bu durum hayallerin gerçekleşmesi demektir. John Tirman *"yeni ittifakın Türkiye'ye daha önce hiçbir şekilde yapamadığı bir şeyi kazandırdığından bahsetmektedir."* diyor. Amerika'daki bu etnik bileşenler Türkiye'nin Washington'daki lobi etkinliğini arttıracaktır.

Geçen Şubat ayında bu karmakarışık ittifakın tüm unsurları Amerikan-Türk Heyeti'nin yıllık konferansında bir araya geldiler. Söz konusu heyet Amerika ve Türkiye arasındaki askeri ve iş ilişkilerinin daha da yakınlaşmasını teşvik eden bir lobidir. Orada, bu konu ile ilgilenmesi hiç de şaşırtıcı olmayan Amerika'nın bazı silah devi firmalarından Lockheed Martin, Boeing, Bell Textron, Raytheon, Sikorsky/United Technologies gibi firmalar bulunmakta idi. Fakat söz konusu firmaların temsilcileri bu toplantının ne organizatörlüğünü ne de konsey yöneticiliğini yapmaktaydılar. Ayrıca bu konferans Birleşik Devletler yetkililerinden Senatör Jesse Helms (Kuzey Carolaino'dan bir Cumhuriyetçi), Ticaret Bakanı William Daley ve General Joseph Ralston'un da ilgisini çekmişti. Alan Makovsky katıldığı bir panelde söz konusu hususun altını çizerek bunun Türk-İsrail askeri birlikteliğinde önemli bir yeri olduğunu belirtmişti.

Alan Makovsk, *"Şu bir gerçek ki İsrail ve Türkiye -bölgede askeri ve ekonomik yönden en güçlü iki devlet- çok heyecan verici bir gelişmede beraberce çalışmaktadırlar."* demişti.

Söz konusu konferans şunu iyice açığa çıkartmıştır ki bir yandan insan hakları ve barış için pek az bir katkısı olacak yeni bir güç bloğu oluşurken öte yandan da Birleşik Devletler'in bölgedeki kontrolü sağlamlaştırılmaktadır.

EK 12.

Türkiye-İsrail İlişkileri Kronolojisi ⁴⁶⁷

- 28 Mart 1949: Türkiye İsrail'i resmen tanıdı.
- 2-9 Mart 1950: Türkiye ile İsrail arasında ilk siyasal temsilciler (maslahatgüzarlar) göreve başladı.
- 4 Temmuz 1950: İmzalanan "Ticaret ve Ödeme Anlaşması" ile Türk-İsrail siyasî ilişkilerin ilk somut adımı atılmış oldu.
- 5 Şubat 1951: Türkiye ile İsrail arasında "Hava Ulaştırma Anlaşması" imzalandı.
- 23 Kasım 1956: Türkiye, Süveyş Krizi sebebiyle Mısır'a jest yapmak üzere Tel-Aviv Büyükelçisi Şevkati İstinyeli'yi geri çağırdı.
- 1957: Türkiye'nin çekinceleri doğrultusunda işbirliğinin gizli yürütüleceği garantisini veren İsrail, Başbakan Adnan Menderes'e özel bir ajan gönderdi. İstihbarat işbirliğinin ele alındığı bu görüşmeden 7 ay sonra iki ülke gizli servis görevlilerinden oluşacak heyetin yapacakları toplantı da karara bağlandı.
- 1958 Nisanı: Araplara karşı düşmanlık temelinde İran Şahı ve Etiyopya Kralı ile olumlu müzakerelerde bulunan İsrail, Türkiye ile müzakerelere başlamıştı.
- 28 Ağustos 1958: Başbakan Ben Gurion'un, beraberinde Dışişleri Bakanı Golda Meir, Dışişleri Müsteşarı Şimon Perez ve Genelkurmay Başkanı Zvi Zur ile birlikte Menderes'le görüşmek üzere Ankara'ya uçtular. İslam ülkelerine bu ziyaretin resmi gerekçesi olarak EL-AL uçağının motorundaki bir arıza nedeniyle Ankara'ya zorunlu iniş yapması olarak gösterildi.
- 29 Ağustos 1958: İsrail Başbakanı Ben-Gurion ile Türk Başbakan Adnan Menderes arasında Ortadoğu'da "radikallığe"

467. Stratejik İttifak, Alptekin Dursunoğlu

ve “Sovyet nüfuzuna” karşı Türkiye-İsrail işbirliği üzerine gizli bir anlaşma imzalandı.

- 18 Mart 1960: Türkiye ile İsrail arasında ticaret anlaşması imzalandı.

- Temmuz 1964: Başbakan İnönü, Kıbrıs konusunda Yunan Başbakanı ile görüşmeler yapmak için gittiği Fransa’da, İsrail Başbakanı Eshkol Levi ile buluştu.

- 1967: Arap-İsrail savaşı başladı. Türkiye bu savaş sırasında Arap ülkelerinin tarafını tuttu. Türk topraklarındaki üslerin Amerika tarafından İsrail’e lojistik destek için kullanılmasına izin vermedi.

- 22 Eylül 1969: Mescid’ü-l Aksa’nın yakılması üzerine 25 İslam ülkesi devlet ve hükümet başkanları Rabat’ta toplanarak bir İslam Konferansı Örgütü kurulması çalışmalarını başlattı. Bu toplantıya katılan dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil bir taraftan sonuç bildirisine *“Türkiye Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde Filistin sorunun destekliyor.”* ibaresini koydurarak Filistinlileri desteklediği görüntüsünü vermek istemiş, diğer taraftan da Filistin sorunun *“ulusal haklar”* bağlamında değil *“insan hakları”* çerçevesinde ele alınması gerektiğini söyleyerek Amerika tezlerini savunmuştu.

- 10 Kasım 1975: Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda görüşülen *“siyonizmin bir tür ırkçılık olduğu”* yönündeki karar tasarısına diğer İslam ülkeleriyle beraber olumlu oy verdi.

- 30 Temmuz 1980: İsrail Parlamentosu, kabul ettiği bir yasayla Kudüs’ü İsrail’in daimi başkenti ilan etti. Türkiye bu yasayı kınadı ve iptalini istedi.

- 28 Ağustos 1980: Milli Selamet Partisi’nden gelen baskılar ve kamuoyu tepkileri üzerine Kudüs Konsolosluğu’nun kapatılması kararı alındı.

- 2 Aralık 1980: Bülent Ulusu Hükümeti aldığı bir kararla İsrail’le olan diplomatik ilişkileri sekreterlik seviyesine indirgedi ve bunu, İsrail’in de takip etmesi çağrısında bulundu.

- 26 Kasım 1980: Türkiye-İsrail siyasi ilişkileri, diplomatik ilişkilerdeki en alt düzey olan ikinci katıplık düzeyine indirildi.

- Ocak 1981: 61 Amerikalı senatör Türkiye'nin Amerikan Büyükelçiliği'ne gönderdiği bir mektupla Türkiye'nin İsrail'le ilgili izlediği politikalarının Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebileceği uyarısında bulundu.

- 14 Şubat 1982: Kenan Evren, Yahudi cemaati lideri David Asseo ile görüşerek yumuşama sinyalleri verdi.

- 5 Haziran 1982: İsrail, Lübnan'a başlattığı saldırıda Ermeni terör örgütleri ASALA ve JCGA kamplarına da gireceğini Ankara'ya ileterek Türk görevlilerini de operasyonlara katılmaya davet etti.

- 27 Mart 1985: Turgut Özal, Amerika'ya yaptığı gezide, dönemin Dışışleri Bakanı Vahit Halefoğlu'yla birlikte Yahudi lobi-siyle gizlice temas kurdu.

- 1992: Osla süreci başladı. Türkiye, Filistin'le eş zamanlı olarak İsrail'le diplomatik ilişki seviyesini yeniden büyükelçilik düzeyine yükseltti.

- 13 Ekim 1993: Oslo sürecine konu olan anlaşma 13 Eylül 1993'te Beyaz Saray'da imzalanıp yürürlüğe girdi. Anlaşmanın ardından başlayan "*İsrail-Filistin barış süreci*" ile birlikte Türkiye İsrail ilişkileri de yeni bir boyut kazandı.

- 21 Nisan 1993: Turgut Özal'ın cenaze töreni için Ankara'ya gelen İsrail Dışışleri Bakanı Şimon Peres, Çiller Hükümeti ile ikili diyalog kurdu.

- 14 Kasım 1993: Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin, İsrail'i ziyaret eden ilk Türk Dışışleri Bakanı sıfatıyla Perez'le bir dizi anlaşma imzaladı.

- 25 Ocak 1994: İsrail Cumhurbaşkanı Ezer Weizmann, Türkiye'yi ziyaret eden ilk İsrail Cumhurbaşkanı olarak, su satın alımı, turizm ve askeri işbirliği konularında görüşmelerde bulunmak üzere Türkiye'ye geldi.

- 27 Şubat 1994: İsrail Savunma Bakanlığı Müsteşarı İvni Nehum, Ankara'yı ziyaret etti. İsrail'in F-4 ve F-5 uçaklarının modernizasyonunu yapmak istediği ve iki ülke arasında askeri işbirliğinin geliştirileceği açıklandı.

- 31 Mart 1994: Güvenlik/Gizlilik Anlaşması imzalandı.

- 10 Nisan 1994: Ankara'ya gelen Dışişleri Bakanı Şimon Perez, Türkiye'nin Ortadoğu barış sürecinde daha aktif rol olması gerektiğini belirtti. Ayrıca AGİT benzeri bir kuruluşun Ortadoğu'da işlerlik kazanması için çalışacağını açıkladı.

- 12 Nisan 1994: İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Perez Türkiye'ye geldi.

- 3 Kasım 1994'te Tansu Çiller ve beraberindeki 56 kişilik heyet İsrail'i ziyaret etti.

- 14 Ağustos 1995: Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na ait 54 adet F-4 uçağın modernizasyonunun, İsrail'den sağlanacak devlet kredisi ile İsrail IAI kuruluşuna yaptırılması için Milli Savunma Bakanlığı ile İsrail IAI kuruluşu arasında 600 milyon US Dolar baz fiyatla sözleşme imzalandı.

- 23 Şubat 1996: Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması imzalandı.

- 11 Mart 1996: Cumhurbaşkanı Demirel İsrail'e gitti.

- 14 Mart 1996: Dışişleri Bakanı Emre Gönensay ve İsrail Dışişleri Bakanı Ehud Barak tarafından imzalanan ve iki ülke arasındaki ilişkileri hızlandıracak Serbest Ticaret Alanı Anlaşması, 1 Ocak 2000 tarihine kadar iki ülke arasında gümrüklerin tamamen sıfırlanmasını öngörüyor. Anlaşma 24 Mayıs 1998 tarihinde ve 23351 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

- 11 Nisan 1996: İsrail, Lübnan topraklarına "Gazap Üzümleri" adlı bir askeri saldırı başlattı. İsrail'in başlattığı saldırılarda Birleşmiş Milletler'in Kana kampı hedef alındı, buraya sığınan çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu yüzlerce sivil katledildi.

- 16 Nisan 1996: İsrail Hava Kuvvetleri Komutanı Herzle Bodinger'in Ankara'ya yapacağı ziyaretin *"ileri bir tarihe ertelendiği"* bildirildi.

- 16 Nisan 1996: 8 İsrail pilotu, *"eğitim uçuşu yapmak üzere"* F-16 uçakları ile birlikte Türkiye'ye geldi.

- 28 Haziran 1996: Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi koalisyonu ile Refah-Yol hükümeti kuruldu. İsrail Cumhurbaşkanı Weizmann Erbakan'ın başbakan olması üzerine yaptığı değerlendirmede: *"Türkiye'ye daveti kabul etmemin bir sebebi de bu konuları soruşturmak. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i çok iyi tanıyorum ve onun, elindeki bütün gücü kullanarak, böyle bir gelişmeye önleyeceğine inanıyorum. Ordunun da kenarda bekleyeceğini sanmıyorum."* dedi.

- 13 Haziran 1996: Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Nurettin Nurkan Weizmann'ın ifadeleriyle ilgili olarak bir açıklama yaptı. Nurkan bunun, Weizmann'ın şahsi görüşlerini yansıttığını belirterek, *"Şüphesiz Türkiye'nin iç konuları Türkiye'nin bileceği bir husustur. Bunun ötesinde bir yabancı devlet adamının yapmış olduğu açıklama konusunda herhangi bir yorumda bulunmak istemiyorum."* dedi.

- 8 Ağustos 1996: Ha'aretz gazetesi *"Türkiye'nin yeni başbakanı İslamcı Erbakan'ın tüm askeri sanayii işbirliği anlaşmalarını belirsiz tarihe kadar dondurduğunu"* yazdı.

- 27-28 Kasım 1996: İsrail Savunma Bakanlığı Genel Direktörü David Ivry Türkiye'ye geldi. İki ülke arasındaki askeri anlaşmaların devamı olarak 1997 yılı için bir *"eylem planı"* kararlaştırıldı.

- 11 Aralık 1996: İsrail'den gelen bir iş adamı heyeti, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde ortak iş yapma imkanlarını arayacaklarını bildirdi.

- 5 Ocak 1997: Meclis Başkanı Mustafa Kalemli İsrail'e gitti.

- 24 Şubat 1997: Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı, İsrail'e gitti. Böylece Türkiye'den İsrail'e ilk defa yüksek düzeyli bir askeri ziyaret gerçekleştirilmiş oluyordu.

- 28 Şubat 1997: Milli Güvenlik Kurulu aldığı kararlarla meşhur 28 Şubat sürecini başlattı.

- 26 Mart 1997: ADL (Anti-Defamation League) adlı Amerika'daki Yahudi lobi kuruluşu başkanı Abraham H. Foxman ve ekibi, Türkiye'ye gelip Ankara'da, Abdullah Gül ve Fehim Adak ile görüştü.

- 8 Nisan 1997: İsrail Dışişleri Bakanı David Levy, Ankara'ya geldi. İki ülkenin ortak tehdit değerlendirmeleri yaptığı Türk-İsrail stratejik diyalogunun ekonomik temelleri atıldı.

- 29 Nisan 1997: Türk Genelkurmayı Milli Askeri Stratejik Konsepti'ni (MASK) değiştirdiğini, dış tehdit yerine bölücülük ve irticai faaliyetler olarak tanımlanan "*iç tehdit*"ın Türkiye'nin öncelikli savunma problemi olduğunu açıkladı.

- 1 Mayıs 1997: Savunma Bakanı Turan Tayan İsrail'e gitti. 6 aylık aralıklarla yapılan stratejik diyalog forumu süreci başlandı.

- 4 Mayıs 1997: Çevik Bir İsrail'e gitti. Stratejik diyalog forumu toplantısının ikincisi yapıldı.

- 18 Haziran 1997: Erbakan, Çankaya Köşkü'ne çıkarak Demirel'e istifa mektubunu sundu.

- 13 Ağustos 1997: Türkiye'nin İsrail'le gümrüklerini sıfırladığı belirtildi.

- Ekim 1997: İsrail Genelkurmay Başkanı Amnon Lipkin-Shahak Türkiye'yi ziyaret etti.

- 12 Ekim 1997: İsrail Genelkurmay Başkanı Amnon Lipkin Shahak Türkiye'ye geldi.

- 18 Aralık 1997: ADL (Anti-Defamation League) adlı Amerika'daki Yahudi lobi kuruluşu Başbakan Mesut Yılmaz'a "Seçkin Devlet Adamı Ödülü" verdi.

- 22 Aralık 1997: Üçüncü stratejik diyalog toplantısı Ankara'da yapıldı.
- 3 Şubat 1998: Kara Kuvvetleri Komutanı Hüseyin Kıvrıkoğlu, İsrail'e gitti.
- 4 Mayıs 1998: Türkiye balistik füzelere karşı bir sistem geliştirmek üzere İsrail'le bir memorandum imzaladı.
- 25 Temmuz 1998: Stratejik diyalog toplantısının dördüncüsü Tel Aviv'de Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir ve İsrail Savunma Bakanlığı Müsteşarı David Ivry'nin başkanlığında gerçekleşti.
- 5 Ocak 1998: Türkiye-İsrail ve Amerika, Doğu Akdeniz'in uluslararası suları ve havasahasında "Güvenilir Denizkızı" (Reliant Mermaid) adlı bir askeri tatbikat yaptılar.
- Şubat 1998: Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu İsrail'e gitti.
- 2 Şubat 1998: Türkiye'de bulunan İsrail Meclis Başkanı Tichon, Anayasa Mahkemesi'nin Refah Partisi'nin kapatılması yönündeki kararını "*Ortadoğu'da iki demokrasi vardı şimdi bir demokrasi kaldı o da İsrail*" şeklinde değerlendirdi.
- 4 Mart 1998: İsrail'in Ankara Maslahatgüzarı Amir Maimon Fazilet Partisi yetkilileriyle görüştü.
- 24 Mart 1998: İsrail Sanayi Bakanı Nathan Sharansky Türkiye'ye geldi.
- 22-23 Haziran 1998: İsrail Dışişleri Bakanlığı Siyasi Direktör Yardımcısı Yoav Baran Ankara'ya geldi.
- 30 Haziran 1998: Türk Hava Kuvvetleri Komutanı İlhan Kılıç İsrail'e gitti.
- Temmuz 1998 Dışişleri Bakanı İsmail Cem, İsrail'e gitti.
- 21 Ağustos 1998: İsrail, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile gümrük birliği ilişkisinin avantajlarından yararlanarak kendi mallarının Türkiye üzerinden Avrupa Birliği ülkelerine satılması önerisini getirdi.

- 21 Ağustos 1998: Türkiye ve İsrail, bu öneri çerçevesinde İsrail mallarının Avrupa Birliği pazarlarına girişi için Brüksel'e başvuruda bulundular, ancak, bu başvuru Brüksel tarafından reddedildi.

- 29 Ekim 1998: İsrail Cumhurbaşkanı Weizmann, Cumhuriyetin 75. yıldönümü kutlamaları dolayısıyla şeref konuğu olarak Türkiye'ye geldi.

- 9 Kasım 1998: İsimlerinin Udi Hargov ve Igal Damari oldukları belirtilen iki İsrailli casusluk yaptıkları gerekçesiyle Kıbrıs'ta (Rum tarafında) tutuklandı.

- 18 Şubat 1999: Tel-Aviv'de çok sayıda gösterici Berlin'deki ateş açma olayını kınamak ve Türkiye'deki Kürt mücadelesine verdikleri desteği açıklamak amacıyla Türk Büyükelçiliği önünde protesto gösterisi yaptı. Göstericiler arasında barış girişimcisi Uri Aveni ve Hadaş Milletvekili Tamar Gozanski de bulunmaktaydı.

- 18 Şubat 1999: Büyükelçi Barlas Özener İsrail'i, PKK yetkilileriyle görüşmemesi konusunda uyardı.

- 14 Temmuz 1999: İsrail'e giden Süleyman Demirel iktidara gelen İşçi Partili yeni Başbakan Ehud Barak ile Kudüs'te görüşen ilk yabancı devlet adamı oldu.

- 26 Ekim 1999: Merkezi Washington'da bulunan Yahudi Ulusal Güvenlik Enstitüsü (JINSA) adlı kuruluş Çevik Bir'e "Uluslararası Liderlik" ödülü verdi.

- 25 Ekim 1999: Ehud Barak, 41 yıl aradan sonra Türkiye'yi ziyaret eden ilk İsrail Başbakanı oldu.

- 17 Ocak 2000: İsrail Genelkurmay Başkan Yardımcısı Tümgeneral Uzi Dayan, Genelkurmay 2.Başkanı Orgeneral Edip Başer'in davetlisi olarak Türkiye'ye geldi.

- 9 Şubat 2000: Türkiye ile İsrail arasındaki Karma Ekonomik Komisyon toplantısının sonucunu ihtiva eden bir mutabakat zaptı imzalandı.

- 26 Mart 2000: İsrail Deniz Kuvvetleri Komutanı Koramiral Yedidia Ya'ari, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral İlhami Erdil'in resmi davetlisi olarak Türkiye'ye geldi.

- 28 Ağustos 2000: İsrail Başbakanı Ehud Barak tıkanan Ortadoğu barış görüşmeleri ve İsrail'in, Türkiye'de peşpeşe kaybettiği savunma ihaleleri gibi konuları görüşmek üzere Türkiye'ye geldi.

EK 13.

İsrail'in Eğitim Sistemi

Hazırlayan Arş. Gör. Çiğdem Koçoğlu

Orta Öğretimin Yapısı

1968 yılına kadar, İsrail eğitimi, ortaöğretim düzeyinin akademik ve mesleki dallara ayrıldığı 8+4 ilköğretim/ortaöğretim sistemine dayanmaktaydı. Sadece akademik dal üniversiteye hazırlanmaktaydı. 1968'de, geniş bir yapısal reform yasalaştırıldı ve 6+3+3 ilkokul/ortaokul/lise modeli birçok büyük kent ve şehirlere götürüldü. Amacı, öğrencileri alt sosyo-ekonomik yapıdan alarak daha ayrıcalıklı yapıyla bütünleştirmek ve dokuz ile 11 yıla kadar (zorunlu olan anaokulundan 10. sınıfa kadar) zorunlu eğitim vermektir. Reform tamamen yerine getirilememiştir. İlgili öğrenci nüfusunun sadece %56'sı 1991'de bu yeni yapıda eğitim görmüşlerdir. %40'ından fazlası halen 8+4 okul modelini takip etmektedirler. Fakat, her iki sistemde de orta öğretimin son üç yılı (10. sınıftan 12. sınıfa kadar olan) üst (upper) orta öğretim olarak tanımlanmakta ve yedinci sınıftan dokuzuncu sınıfa kadarı orta (intermediate) ortaöğretim olarak tanımlanmakta olduğu vurgulanmalıdır.

Üst ortaöğretim (upper secondary), ihtisaslaşma (uzmanlaşma) ve çok amaçlı okullara ve akademik ve mesleki okullara ayrılmıştır. Hem akademik hem de mesleki dallar çok amaçlı lise-lerde bulunmaktadır. Mesleki okullar, makine, elektronik, tarım, yönetim, biyoteknoloji, turizm, moda, iletişim vb. gibi alanlarda çok sayıda alt-dallar sunarlar. Tablo I 1979/80 ve 1994/95 de ihtisaslaşma (uzmanlaşma) karşılık çok amaçlı üst orta öğretim okullarındaki öğrenci dağılımını ve akademiye karşılık mesleki dalları göstermektedir (Guri-Rosenblit, 1996).

TABLO I

<u>EĞİTİM</u>	<u>1979/80</u>	<u>1994/95</u>
Toplam (ortaöğretim)	166,283	284,395
İhtisaslaşma	108,511	141,681
Çok Amaçlı	57,772	142,714
Akademik	87,055	161,879
Mesleki	79,228	122,516

Tablo I’de görülebileceği gibi, üst ortaöğretimdeki öğrenci nüfusu 1979/80 ve 1994/95 arasında %71 (166,283’den 284,395’e) büyümüştür. Çok amaçlı, çok-dallı okul modelleri oldukça yaygınlaşmıştır. Bu okullardaki öğrenci sayısı 1979/80’de 57,742’den 1994/95’de 142,714 çıkarak %150 artmıştır. İhtisaslaşma (uzmanlaşma) okullarında, sadece %30 büyüme olmuştur. Akademik dallarda, öğrenci sayısının artışı %86 iken mesleki dallarda büyüme %55’dir (Guri-Rosenblit, 1996).

“Bagrut sınavı” (İsrail üniversite giriş sınavı) için tercihte bulunma hakkı, teorik olarak akademik dalların bütün 12. sınıflarında ve mesleki dalların belirli aşamasındaki öğrencilerde bulunmaktadır. Fakat gerçekte, öğrencilerin birçoğu ya sınava girmemekte, ya da başarısız olmaktadır. 1981 ve 1993 yılları arasında, öğrencilerin %50’si Bagrut sınavını elde etmişlerdi (Herskovic, 1995). Yine de, vurgulanması gereken, kendi yaş grubundaki (18 yaş) 12. sınıf mezunlarının oranı son on yıl içerisinde önemli ölçüde artmıştır. 1973’de kendi yaş grubunun %41’ni (64,900’dan 26,700’ü 18 yaş) oluşturmaktaydılar, karşılaştırma yapıldığında 1981’de %57’si (66,300’den 38,100’ü) ve 1993’de %74’dür. (96,600’den 71,900). Yaş grubunun sadece %16’sı 1973’de Bagrut’u elde etti, karşılaştırma yapıldığında 1981’de %29’u ve 1993’de 37,7’dir (Herskovic, 1995). İsrail’de Ortaöğretime giriş ve tamamlama açıkçası evrensel bir modele götür-

mekte, fakat Bagdut halen yüksek eğitime girişte gerçek “engel” oluşturmaktadır.

İsrail’de Yüksek Öğretim

İsrail Yüksek Öğretim Sisteminin Tarihsel ve Yapısal İncelenmesi

İsrail yüksek eğitim sistemi, devletin kurulmasından bu yana etkileyici gelişme kaydetmiştir. 1948’de, bu ülkenin 1,635 miktarda öğrencili sadece iki üniversitesi vardı, 1924’de kurulan Haifa Tecnion Üniversitesi ve 1925’de kurulan Jerusalem Hebrew Üniversitesi. 1934’de kurulan Sieff Enstitü Kurumu bünyesinde 1949’da Weizmann Bilim Enstitüsü açıldı.

Yüksek eğitim sistemi ellili yıllar boyunca genişlemeye başladı. 1955 yılı, Bar-İlan Üniversitesinin ve 1956 yılı Tel Aviv Üniversitesinin kuruluşunu gördü. 1960 yılı itibariyle İsrail yüksek eğitim sistemi 9,275 öğrenciye hizmet veriyor durumdaydı. Yüksek Eğitim Konseyi-YEK (The Council for Higher Education), İsrail’de yüksek öğrenimden sorumlu kanuni organ olarak 1958’de kuruldu ve akademik kurumların veya uzantılarının açılmasını uygun bulma ve onlara akademik tanınma verme başlıca yetkileridir.

1950’lerin ortalarında ülkeye bir göç dalgası geldi. Göçmen çocukların yüksek okul çağına ulaştıkları altmışların ortasında öğrenci miktarı önemli ölçüde arttı. Bu sistemin genişletilmesi talebini doğurdu. Sonuçta, 1963 yılında Haifa Üniversitesi kuruldu, 1964 yılında Negev Ben-Gurion Üniversitesi bunu takip etti. 1970’lerde, devlet yüksek eğitim sistemi 35,375 öğrenciye hizmet verir durumdaydı.

Bu döneme kadar var olan bütün kurumlar hükümet desteğiyle varlıklarını sürdürmekteydi. 1972 yılında YEK, Planlama ve Bütçe Komisyonunun-PBK (Planning and Budgeting Committee-PBC) kurulmasını kararlaştırdı. PBK 1974 yılında faaliyetle-

rine başladı. 1977 Haziranında, İsrail Hükümeti PBK'yi, bütün yükseköğrenim kurumlarının üzerinde bütçe sağlayan otorite olarak YEK'in bir alt komitesi yapmaya karar verdi.

Yüksek eğitim sistemi gelişmeye devam etti ve yetmişli yıllar, bir kaç kuruma üniversite diploması verme yetkisi verilirken, (İsrail) Açık Üniversitesinin kuruluşunu gördü.1980'de, İsrail'in, yüksek öğrenim kurumlarına kayıtlı 54,000 üzerinde öğrenci vardı.

Seksenlerde takip eden bir duraklama döneminden sonra, yüksek eğitim sistemi doksanlar öncesinde birçok seviyede yeni yön aldı; mevcut yüksek eğitim sistemi genişletildi, yüksek öğretim kurumları çevre bölgelere doğru yayıldı. Taleplerdeki hızlı artış nüfusa bağlı değişimlerden (göç dalgası ve nüfusun büyümesi), üniversite sınavlarına katılacak öğrencilerin oranındaki artıştan ve iş sektörünün ihtiyaçlarından kaynaklanmaktaydı.

Yüksek öğrenim kurumları için sürekli artan taleplerle, YEK (CHE) sistemin tamamen genişletilmesi için büyüyen baskılar altında kalmaktaydı. Bundan dolayı, takip eden sürunceme ve rekabete açık piyasaya yerleşik üniversitelerin gösterdiği kuvvetli muhalefet, YEK devlet yüksek okullarına akademik derece verme yetkisini vermek amacıyla taslak planlar hazırladı.

Artan talepler, özel sektörü, hükümetin finansal desteğine bağımlı olmayan derece veren yüksek okulların kurulmasına özendirdi. Aynı zamanda önemli bir artış İsrail'de yabancı üniversitelerin uzantılarının işbirliği sayısında kaydedilmiştir. CHE'nin kontrolü altında bulunmayan bu kurumlar çok büyük miktarda öğrenciyi kendilerine çekmiştir. Özel yüksek okulların oluşması ve yabancı işbirliği faaliyetleri İsrail yüksek eğitim haritasını değiştirmiştir (Bernstein, 2002).

Yapısal İnceleme

İsrail'in üniversite geleneği, gelişen dünyada, kendisinin de içinde yer almaya çalıştığı üniversite sistemine nazaran gençtir. Sadece 50 yıl önce kurulmuş olan, İsrail, kültürlerin karışımı ve

yüksek öğrenimin görünümü Almanlardan Amerikalılara kadar uzanan ve yüksek öğretim talepleri dünyadaki kişi başına düşenlerden yüksek olanlardan biri olduğunu kanıtlamış yeni bir devlettir. Ölçülerine, nüfus büyüme oranına ve gayri safi milli hasılasına, bütçe zorluklarına, güvenlik problemlerine ve gelen göç dalgasına rağmen, İsrail, yüksek eğitimde öğrenci başına düşen milli harcamayla (Şekil 2) gelişen dünyada (ABD ve İngiltere'den sonra) üçüncü ve yüksek eğitimde Ar-Ge'ye harcanan toplam yerli yatırım oranıyla birinci ülkedir. Kesin karşılaştırma rakamlarında İsrail'in yüksek eğitim girdileri dünyadaki yüksek olanlar arasındadır.

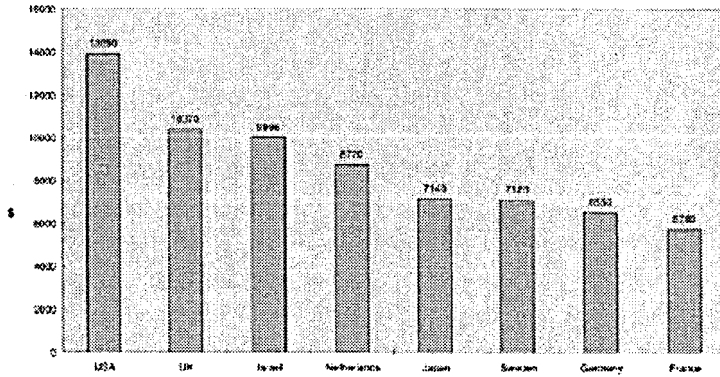

Figure 1. National expenditure for HE per student.

İsrail'deki yüksek eğitim, öğretimde ve araştırmada ilerlemiş ve mezuniyet derecesi sunan ve öğretmen yetiştirme, iş idaresi, sanat ve teknoloji eğitimi veren yüksek okulları bünyesinde bulunduran üniversiteleri kapsamaktadır. Yüksek okullar 1974'den itibaren gelişmeye başlamış ve son on yılda artan piyasa ihtiyaçlarına cevap vermek için genişlemiş, şu anda lisans derecesi ve ileri düzeyde diploma veren genişçe sıralanmış genel yüksek okulları oluşturmaktadır. Üniversite olmayan sektör hâlen lisans öğrencilerinin yaklaşık %25'ine eğitim vermekte ve

bazıları master derecesi verme yeterliliğine doğru gitmektedirler(Geva-May,2001).

ÜNİVERSİTELER

İsrail üniversite sektörünün kapsadıkları: beş geniş kapsamlı araştırma üniversitesi (The Hebrew Üniversitesi, Tel-Aviv Üniversitesi, Bar-İlan Üniversitesi, Haifa Üniversitesi ve Ben-Gurion Üniversitesi); başlıca mühendislik ve doğal bilimleri kursu sunan ve Alman “teknik üniversitesi”ne benzeyen Teknik Üniversite (İsrail Teknoloji Enstitüsü); Master ve doktora derecelerini mezun etmeye yönelik eğitim veren Weizmann Bilim Enstitüsü; ve İngiliz Açık Üniversitesinin modelinde kurulan ve uzaktan öğretim sunan ve serbest bir giriş politikası uygulayan İsrail Açık Üniversitesidir (Guri-Rosenblit, 1996).

İsrail’de üniversiteler kendi akademik sistemleri içinde oldukça homojendirler ve işleyiş şekli bakımından ve Açık Üniversite hariç, kuvvetle araştırmaya yönlendirilmişlerdir. İsrail devletinin oluşumundan yirmi yıldan daha fazla süre önce kurulan ilk iki yüksek eğitim kurumu, 1924’de Haifa da Tecnion ve 1925’de Hebrew Üniversitesi, Alman Humboldtian araştırma ve öğretim birlik modelinden büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Araştırmaya şiddetle vurgu yapan Humboldtian düşüncesi, İsrail üniversitelerinde, dünyadaki diğer üniversitelerden, Almanya’da dahil, daha çok inanılarak benimsenmiştir. 1934 ve 1965 tarihleri arasında kurulan beş üniversite-seviyesindeki diğer kurumlar, eski iki üniversitenin modelini takip etme eğilimindedirler (Guri-Rosenblit, 1996).

İsrail Açık Üniversitesi lisans derecesi vermekte ve 1996 yılında ilk yüksek lisans derecesini, bilgisayar biliminde, verebilmek için itibarname (geçerlilik belgesi) almıştır. Açık Üniversitenin yönetim prensibi diğer üniversitelerden farklı olarak daha evrensel ve sosyal ve siyasal içeriklidir: öğrenciler eleme yapıl-

madan kabul edilmekte ve öğretim sistemi çalışan insanların ihtiyaçları doğrultusunda yapılmaktadır. Açık Üniversite diğer üniversitelerin şartlarını karşılamayanlara “ikinci bir fırsat” sunmakta ve öğrencilerine hayat boyu öğrenim felsefesini yansıtan yetişkin eğitimi konusunda çeşitli dersleri de sunmaktadır. Açık Üniversite kayıt olan çok sayıda öğrenciye nazaran daha az sayıda derece vermektedir (Swirski ve Swirski,1997)

1995’de, İAÜ öğrencilerinin %42,2’si 26 yaşının altındadır ve büyük çoğunluğu sosyal bilimler ve geleneksel üniversitelerde giriş şartları aşırı derece yüksek olan iş idaresi, ekonomi, psikoloji ve iletişim gibi çok talep edilen alanlarda okumaktadırlar. Genç öğrencilerin birçoğu, her üç haftada bir özel öğretmenle isteğe bağlı bir araya gelerek evde “tek başlarına çalışmak”tan ziyade özel öğretmenleriyle haftada bir kez bir araya geldikleri “yoğunlaştırılmış özel ders” ortamında eğitim görmeyi tercih etmektedirler. Genç öğrenciler genellikle daha üst yaştakilerden daha ağır bir çalışma yükünü üstlenirler ve geleneksel bir üniversitedeki eğitimin uzunluğuyla karşılaştırıldığında lisans çalışmalarını 3-4 yıl içerisinde tamamlamak için bir çok plan yaparlar.

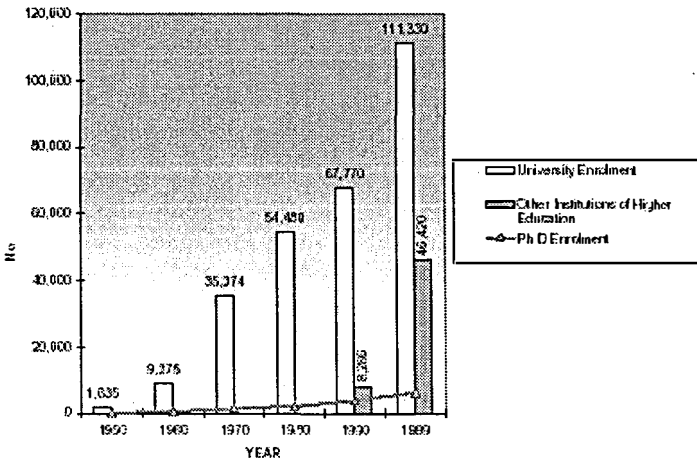
İAÜ diğer iki yegane ve genç nüfusa hizmetler sunar: 10. sınıflarında girebilen kabiliyetli lise öğrencilerine. Bazı durumlarda, liseler İAÜ’de okuyan öğrenci gruplarını seçerler. Yetenekli olanların bazıları Bagrut sınavları için yapılan oturumda ilk birinci dereceyi tamamlamada başarılı olurlar. Diğer özel öğrenciler, üç yıllık zorunlu hizmetlerini yaparken dersleri takip eden askerlerdir. Onlar, İAÜ ve Ordu arasında yapılan özel bir antlaşmayla, özel birliktelikten yararlanmaktadırlar. 1995’de, öğrenci miktarının %14’ü aktif olarak görevini yapan askerlerdir. Birçoğu askerlik hizmetini tamamladıktan sonra çalışmalarını geleneksel bir üniversitede devam ettirirler (Guri-Rosenblit,1996).

Master ve Doktora Dereceleri

Şekil 5’de üniversite BA derecelerinden PhD derecelerine bir şemayı görmekteyiz. 1960 ile 1999 arasında, PhD kayıtları altı kez in biraz üstünde artmışken, BA kayıtları on kez artmıştır. Doktora derecelerinin sayısı, karşılaştırıldığında uluslararası temelde kişi başına oldukça olumludur. 1997’de örneğin, İspanya 5,852 doktora derecesi, İtalya 3,463 ve İsveç 2,549 doktora derecesi vermiştir (National Science Foundation 2000). Ayrıca, birçok İsrailli öğrenci hem üniversite eğitimi hem de ileri dereceler için yurt dışında, özellikle ABD’de okumaktadır (Cohen & Haberfeld 1998). Yedi Üniversite kurumlarındaki mevcut fakülte üyelerinin çoğunluğu doktora derecelerini yurt dışından almışlardır ve deniz aşırı ülkelere gönderilen nitelikli lisansüstü öğrencilerin uygulaması, neredeyse kurumsallaşmış bir süreçtir.

İsrailli Üniversiteler fakülte üyelerinden uluslararası araştırma ilişkilerine ulaşmalarını beklemekte ve onlara bir dereceye kadar serbest seyahat ve ücretli izin sağlanarak önemli mesafeler katetmeleri beklenmektedir.

Students Enrolments in Institutions of Higher Education in Israel 1950-1999

Şekil 5

Meslek Yüksek Okulları:

İsrail’de “michalalot” diye adlandırılan sektör Amerika Birleşik Devletleri’ndeki kamu meslek yüksek okullarına oldukça benzemekte ve bölgesel düzeyde uygulamalı mesleki yeterlilik belgesi için yüksek eğitimi vermeye yönelik büyüyen ihtiyacı yansıtmaktadır (Honig, 2000). İkinci derecede (post-secondary) eğitim İsrail’de, yüksek eğitim sisteminin parçası gibi düşünülmektedir. Bu İsrail’de olan bir durum değildir. Fakat, ikinci eğitim geniş bir sektördür. Son 15 yılda, 1980’de 27,351’den 1995’de 61,950’ye %126 büyümüştür. Bu rakamlar hem akademik hem de akademik olmayan ikinci derecedeki kurumları içermektedir.

İkinci derecedeki kurumların akademik statüsünü geliştirmek, son 15 yılda yüksek eğitim sistemini genişleten YEK’nin ana stratejilerinden birisidir (Herskovic, 1995). Üniversite olmayan akademik yeterliliği bulunan meslek okulları kariyer-yönlü yüksek eğitim için büyüyen taleplere cevap verdiği görülmektedir. 1995’de, ikinci derecede eğitimdeki 61,950 öğrenciden 19,576’sı akademik dallara veya derece veren kurumlara kayıtları yapılmıştır, karşılaştırma yapıldığında 1981’de sadece 2,033 dür (Tablo 3 bakınız) (Guri-Rosenblit, 1996).

TABLO 3 İsrail Üniversitelerinde ve üniversite olmayan sektördeki öğrenciler

	1981	1985	1990	1995
Öğrencilerin Toplam Sayısı	57,873	64,036	76,056	116,817
Lisans toplamı	42,943	47,236	55,246	86,317
Üniversiteler	40,910	44,355	46,960	66,750
Üniversite olmayan sektör	2,033	2,881	8,286	19,567

Öğretmen yetiştirme yüksek okulları (ÖYK-TTCs) politika-
nın geliştirilmesinin ana hedeflerinden birisidir. Vurgulanması
gereken, İsrail’de, ilk ve orta düzey için öğretmen yetiştirme ara-
sında ikiye bölünme vardır. Ortaokul öğretmenlerinden beklenen
üniversitelerde yetişmeleridir. Onlar eğitim fakültelerinde iki
yıllık preservice (koruma) eğitimine girmeden önce disipline de-
recesini tamamlamak zorundadırlar. İlkokul ve bazı ortaokul öğ-
retmenleri ÖYK’da üç ya da dört yıl eğitilirler. 1970 yılından bu
yana, Eğitim ve Kültür Bakanlığı birçok ÖYK’ne Lisans veya
Lisans Eğitim derecesi verme yetkisi vererek akademik statüsü-
nü geliştirmeye başlamıştır. 1995’de ÖYK’indeki 19,647 öğren-
ciden 10,127’si derece veren 14 yüksek okula kaydı yapılmış-
tır. Eğitim Bakanlığının belirttiğine göre bütün ÖYK’ler
1996/97’den itibaren akademik yüksek okul olacak ve ilk birin-
ci derece bütün düzeylerdeki öğretmenler için zorunlu bir gerek-
lilik oluşturacaktır. Ortaokul öğretmenleri master derecelerini el-
lerinde bulundurmamak zorunda olacaklardır.

Akademik dereceler vermesi için geliştirilen diğer meslek
yüksek okullarının kapsamı: üniversitelerle birlikte çalışan hem-
şirelik ve para-medical okulları; pratik mühendisleri yetiştiren
teknik okullar;ve güzel sanatlar ve görsel tasarımlardır. En etki-
leyici genişleme, 1980’lerin sonlarından itibaren gelişen ekono-
mi ve İş okullarındadır. 1980’de sadece 2,176 öğrenci bu tip
okullara kaydedilmiştir, karşılaştırma yapıldığında 1995’de
11,598’dir. Bazıları akademik yüksek okulları olarak geliştirildi
ve bu çalışma alanlarında ki yeni özel yüksek okulların birçoğu
1990’larda kuruldu (Guri-Rosenblit, 1996).

Günümüzde, İsrail de 15,000 öğrenci pratik mühendislik ve
teknikerlik amacıyla yüksek okullara devam etmektedir. Bu eği-
tim alanları için akademik kredi verme imkanı sınırlandırılmış-
tır, bir yüksek eğitim kurumunda eğitimini devam ettirmek iste-
yen öğrenciler üniversitelerde derece çalışmaları için genellikle
gereken koşulları karşılaması istenmektedir. Müfredat program-

ları arasındaki uyum eksikliği, çalışmalarına İsrail’de devam etmek isteyen öğrencilerin bir pratik mühendislik diploması için iki yılını ve bir lisans diploması için dört yıldan fazla süresini okumakla geçirmek zorunda kaldıklarını göstermektedir (Volansky, 2000).

Yukarıda belirtildiği gibi meslek yüksek okullarının sayısı son birkaç yılda hızla artmıştır. Bu kurumlar uygun nitelikli mezunlara olan büyüyen taleplere cevap vermeyi amaç edinmiştir. Fakat, uzun eğitim süresi ve yüksek puanla girilen eğitim programlarından elde edilen yüksek potansiyelli dereceden dolayı yüksek teknoloji şirketlerinin çoğunluğu halen üniversitelerden mezun olan mühendislik (bilgisayar gibi) bilimlerine iş vermeyi tercih etmektedirler. Başka bir deyişle, mesleğe yönelik kurumlar işgücü piyasasına mevcut daha gönüllü çalışan sağlar ve pratik eğitimde daha önemli bir yerdir. İş tecrübesinin ögesi önemli bir parametredir.

Bölgesel Yüksek Okullar:

Bölgesel Yüksek Okulları, akademik üniversitelerin himayesinde işlem gören yüksek okulları kapsar ve İsrail’in çevre bölgelerinde özellikle Galilee ve Negev de yerleşmişlerdir. Bu yüksek okullar 1960’ların sonunda ortaöğretim sonrası eğitim hizmetlerini sağlamak amacıyla kurulmuşlardır.

İlerleyen yıllarda, akademik eğitimin çekirdeğini oluşturan akademik uzantılar, bölgesel yüksek okullarda açıldı. Aşama aşama gerçekleşen bu gelişme, yüksek okulların var olmasına imkan tanımış ve genel akademik yüksek okullar gibi onların devam eden gelişimleri için temel bir altyapı olarak görülen akademik dalları bünyesinde kurmuştur. Bunlar belirli mesleki alanlarda uzmanlaşmamış, fakat özellikle sosyal bilimler ve beşeri bilimlerde genel lisans derecesiyle uğraşan ve bilim ve teknoloji çalışma dallarında küçük boyutlarda çalışmalar yapan yüksek okulların ilk grubuydu (Volansky,2000).

Bölgesel yüksek okullar üniversite eğitimi, yetişkin eğitimi, mesleki eğitim hizmeti, toplumsal etkinlikler sunmaktadır. Bölgesel yüksek okulların oluşturulmasındaki yatan temel fikir çevre bölgelerdeki yetişkinlere okuma imkanı vermektir. 1990'ların başlarına kadar, YEK bölgesel yüksek okulların akademik çalışmalarının genişlemesini teşvik etmiştir. 1995'de, iki bölgesel yüksek okula derece-veren özerk kurum gibi işlem yapma yetkisi de verdi. Muhtemelen gelecek 10 yılda birçoğu özerk akademik yüksek okul olacaktır (Guri-Rosenblit,1996).

Mesleki ve Uzmanlık eğitimi programları

Yetişkin eğitimi, İsrail çevresinde oldukça yaygındır. Meslek Yüksek Okulları ve üniversitelerin hepsi, çoğu kez akşam oturumlarında yetişkin eğitimi vermektedirler. Son derece profesyonel ve hükümet çalışanlarına kadar genişletilmiş hizmet içi eğitimle desteklenen milli bir işçi politikası vardır. Özel vergiden muaf fonlar, büyük ölçüde işçi ve firma veya hükümet branşları arasında, genellikle 50-50 bölüşülerek yetişkin eğitiminin masraflarını paylaşmak için kullanılabilmektedir. İlave yetişkin eğitiminin tamamlanması, çoğu çalışana ödeme temelinde artışlar sağlamaktadır.

Uzmanlaşmış eğitim programlarının, özellikle yüksek teknoloji ve ICT sektörlerinde büyümesi, büyük ölçüde İsrail'de açıktır. Haftalık büyük gazeteler, bütün bir bölümünü teknik ve yetişkin eğitim programlarının geniş bir dizisini sunan özel eğitim kurslarının reklamına ve tanıtımına tahsis etmektedir. Bu kursların birçoğu, teknikerlik, teknik yazarlık, internet yazılım vasıfları ve LAN (yerel ağ) uzmanlıkları gibi mühendislik dışı uzmanlıklar için verilmiştir. Microsoft-İsrail direktörü, bu sanayi özel kurslardan mezun olan bireylerin yüzde 85-90 arasını üniversite mezunu olmadığını belirtmiştir (Bior 2000)

1997'de 44,000 İsrailli, hükümet sponsorlu mesleki kurslara katılmıştır. Birçok programa işsizlik ofisi tarafından sponsorluk

yoluyla hükümet yardımı verilmiştir (işsizlik oranları bu eğitim programlarına sponsor olunmasaydı-muhtemelen altıda bir kadar daha yüksek olabilirdi). Yaklaşık olarak bu mezunların bir yarısı kendi yeni alanlarında iş bulabilmektedirler (İsrail Yearbook and Almanac 1999).

Özel Yüksek Okullar

Dünyanın değişik bölgelerinde, özel yüksek eğitim kurumları, piyasaya doğrudan faydası olduğu inanılan alanlarda eğitim imkanı sunarlar. Özel okul sağlayıcıları kendi masraflarını üniversite ücretleriyle karşılamak zorunda olduklarından, onlar genellikle geniş kesimlere öğretilen ve “tebeşir ve konuşma” “chalk and talk” ın kullanıldığı ekonomi, hukuk veya yönetim gibi yüksek talep gören düşük-maliyetli konularda yoğunlaşmışlardır (Guri-Rosenblit, 1996).

1986 yılına kadar ise, İsrail yüksek eğitiminde özel sektör bulunmamaktaydı (Bernstein,2002). Bu tarihten sonra Milli Eğitim Bakanlığının özel sektör eğitiminin büyümesinin istatistiki raporunu tutmamasına rağmen, hem denizaşırı üniversite, özel sektör teknik okulları hem de farklı tür üniversite ve yetişkin eğitimiy-le önemli genişleme bulunmaktadır. (Sa’ar,2002).

İsrail’deki özel yüksek okullarının eğitim ücretleri, devlet-bütçeli kurumların tersine, bu kurumlarda yüksektir ve bireysel kurum tarafından belirlenir. YEK, özel yüksek okulların planlama ve bütçe sağlanmasından sorumlu değildir. Fakat ,bir izin alma , tanınma ve ayrıcalıklı bir durum için başvurma durumun da bu gibi kurumlar Konsey ve onun alt komiteleri tarafından dikkatlice incelenirler (Bernstein,2002).

Tel-Aviv’deki Yönetim Yüksek Okulu (The College of Management) hükümet tarafından olmayan, özel/kamu fonları tarafından ve PBK aracılığıyla maliyeti karşılanan ilk akademik yüksek okuldur. 1986’da, YEK bu yüksek okula İş, muhasebe ve pazarlama diploma derecesi verme yeterliliğini vermiştir. 1992’de, Hukuk Fakültesi açma yetkisi verilmiştir.

Knesset (İsrail parlamentosu) zemininde çoğu yabancı programların düzenlenmesine ve de uygunluğuna ilişkin birtakım tartışmalar bulunmaktaydı (Sa'ar,2002). Özel sektör, Knesset üyelerinin Barolar Birliği ile birlikte çalışarak Yüksek Eğitim Konsey Kanununa engel çıkaran ve yüksek eğitimde özel girişimcilerin yatırımlarına engel oluşturan Barolar Birliğinin 1961 Kanununu değiştirdiği 28 Mart 1990'da en büyük desteği almıştır. Değiştirilen kanun, YEK tarafından planı yapılmayan ve maliyeti karşılanmayan özel veya kamu fonlu yüksek eğitim kurumlarının kurulmasının yolunu açtı. Barolar Birliği özel yüksek okullardan mezun olanlara Baro sınavlarına girme izini verilmesini ve LLB derecesini elinde bulundurmamayanların, avukat gibi çalışmalar yapmaları için mesleki bir lisans verilmesini kararlaştırmıştır. Bir grup Knesset üyesi tarafından atılan bu alışılmamış adım hem oğulları ve kızları hukuk fakültelerine girememiş ve bu nedenle yurt dışında okumak zorunda kalan ünlü avukatların protestolarına hem de üniversitelerin hukuk fakültelerine girmeleri kabul edilmeyen birçok öğrencinin artan umutsuzluğuna karşılık gelmiştir (Guri-Rosenblit,1996).

Barolar Birliği Kanununun değiştirilmesi, üç özel hukuk fakültesinin 1990'da acilen oluşturulmasına ve 1958 yılının Yüksek Eğitim Konseyi Kanununun değiştirilmesine olanak tanımıştır. Bu kanun resmi olarak Nisan 1991'de değiştirilmiştir. Değiştirilen Kanun, PBK tarafından maliyetleri karşılanmayan özel veya kamu-fonlu yüksek eğitim kurumlarının kurulmasını mümkün kılmıştır. YEK'e de, eğer son kurum akademik derece verme iznini elde etmek isterse bu dış fonlu kurumların programlarını denetleme yetkisini vermiştir. Diğer bir deyişle, YEK, yüksek eğitim kurumlarına akademik tanınma verebilen tek organ kalmıştır.

1991 yılına kadar, birçok yeni özel yüksek okul İsrail'de kurulmuş ve bu eğilim gelişmeye uygun bir ortam yaratmıştır. Birçoğu hukuk, ekonomi ve iş yönetimi, iletişim, muhasebe ve sos-

yal çalışma alanlarında eğitim yapma imkanı sunarlar. 1995’de YEK, özel yeni bir kuruma (TISOM) MBA derecesi verme yetkisini vermiştir. TISOM 1996/97 yılında açılacak ve yıllık 20.000\$ eğitim ücreti alacaktır, karşılaştırma yapıldığında üniversitelerde sabit yıllık eğitim ücreti yaklaşık olarak 2,500\$’dır. TISOM’un kurulması İsrail yüksek eğitiminin gelişmesinde bir dönüm noktası oluşturmaktadır, çünkü ilk kez üniversite sektörü dışından bir kuruma mezun-düzeyinde bir derece verme yetkisi verilmiştir (Guri-Rosenblit, 1996).

Yabancı Üniversitelerin Uzantıları

1990’ların başlarına kadar, İngiltere ve Amerikan üniversiteleri tarafından hem lisans hem de mezun düzeyinde (undergraduate and graduate levels) sunulan uzantılı programların büyüyen bir ihracatı vardı.

İngiltere’den gelen Üniversiteler, özellikle İsrail gazetelerinin haftalık eğitim ilavelerinde düzenli olarak tanıtılan yabancı özel üniversite sektörü arasında iyi temsil edilmektedirler (Sa’ar, 2000)

Bazıları bir veya iki yıl içinde bir lisans veya master diploması alabilecek öğretmenlik ve hemşirelik gibi meslek grupları için eğitim hizmetleri sunarlar. Diğerleri başlıca sosyal bilimlerde olmak üzere master düzeyinde ve Doktora çalışmaları sunarlar (Guri-Rosenblit, 1996).

Yabancı üniversiteler, yerel varlıkların çerçevesi içerisinde İsrail’de faaliyet göstermekte, İsrailli öğrencilere akademik dereceler vermektedirler. Bu varlıklar üniversitelerin ve akademik kurumların yakın işbirlikçileri gibi çalışırlar ya da öğrencileri yabancı üniversite sınavlarına hazırlayan yerel organizasyonlar gibi işlem görürler.

Yabancı uzantılar katı yapıdadırlar ve denizaşırı akraba üniversitelerle sıkı bağlantı içindedirler. Bunlar yabancı kurumların akademik denetimi altında çalışırlar ve İsrail’de de YEK tarafın-

dan denetlenirler. Hukuk eğitimi veren öğretim üyelerinin yüzde 20 si bu işbirlikçi kurumlardan olmak üzere akraba kurumlarca karşılanır ve bu durum denizaşırı kurumların müfredat programına uymaktadır. Dersler ve sınavlar İsraili işbirlikçilerin yapısına uygun biçimde yapılır (Bernstein, 2002). Bu kurumlar, sadece eğitime yöneliktir, genellikle kiralık ofislerde çalışmaktadırlar ve normal olarak kütüphane veya diğer bilgi kaynakları sunmazlar (Sa'ar, 2000).

İkinci yapısı daha esnektir. İsraili varlık başka bir ülkedeki belirli bir kurumdan akademik bir derece için öğrencileri sınavlara hazırlar. Bu varlık da YEK tarafından denetlenebilmesi için kanun gerektirir, fakat denetim daha esnektir. Sınavlar yüksek okullarının kampusunda yapılmamakta, fakat yapısı yabancı üniversiteler tarafından belirlenmektedir. İsrail'de çok popüler olan İngiliz üniversiteleri British Council'un tesislerini (yerlerini) kullanırken Amerikan ve diğer üniversiteler sınavları İsrail'deki kendi büyükelçiliklerinde veya kültürel derneklerinde düzenlemektedirler (Bernstein, 2002).

Uzantılı programlar son birkaç yılda birçok öğrenciye çok büyük popülarite ve çekicilik yaşatmıştır. Bunlar İsrail'in yüksek eğitim kurumlarını silkelemiş ve kamu ve akademi arasında canlı tartışmaların büyümesine sebep olmuştur. YEK dış derecelerin bazılarını tanımamakla tehdit etmişse de birçok meslek organizasyonu ve Eğitim ve Kültür Bakanlığı mesleğin gelişmesi ve kariyer değişkenliği için birçok dış dereceyi tanımışlardır. 1996'da uzantılı çalışmaları sınırlandırmak için birçok teklif Knesset'e sunulmuştur. Muhtemelen, bu düzenlemeler bu gibi çalışmaların resmi ve yasal statüleri ile ilgili olarak tanımlanacaktır (Guri-Rosenblit, 1996).

YÖNETİM

İsrail yüksek eğitim yönetiminin bugünkü sistemi 1958 yılında, Yüksek Eğitim Kanunu gereğince kurulmuştur. Kanun, üye-

leri Kabinenin tavsiyesi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanan ve başkanı eski Eğitim ve Kültür Bakanı olan, Yüksek Eğitim Konseyi'ni oluşturmuştur (Swirski ve Swirski, 1997).

Yüksek Eğitim Konseyinin (YEK) ana fonksiyonu yüksek eğitim kurumlarının oluşturulmasını Hükümete tavsiye etmek; kurumlara veya yeterliliği bulunan kurumlardaki belirli programlara akademik yeterlilik belgesi verilmesini Hükümete tavsiye etmek; ve kurumlara akademik derece verme hakkını vermektir (Guri-Rosenblit, 1996).

Konseyin diğer görevleri arasında ise bütçeyi tahsis etmek, harcamaların verimli işleyişini takip etmek, kurumlar arasında koordinasyonu sağlamak, Yüksek Eğitimin gelişmesinde ve bütçesinin oluşturulmasında Eğitim Bakanlığına yol gösterici rol oynamak, toplumun ihtiyaçlarını göz önünde tutmak bulunmaktadır (Geva-May, 2001).

Her bir konsey beş yıllık bir periyotla görev yaparlar. YEK'nin üye sayısı en fazla 25'tir, bu kişilerin en az üçte ikisi İsrail Öğrenciler Birliği başkanlığını kapsayan Akademik toplulukta daimi statüdedir. İsrail başbakanı, eğitim ve kültür bakanlığının (YEK'in başkanın kim olacağı konusunda) tavsiyesinde konsey üyelerinden tespit eder. Geleneksel olarak, yargıç emeklisi olan bir Yüksek Mahkeme başkanı YEK'in başkan yardımcısı olarak tayin edilir. Atanan diğer YEK üyeleri üniversitelerde göreve başlarlar: YEK, kurum içerisinden birkaç temsilciyi seçen her kurumun rektörüne ve eğitim bakanı tarafından kendisine atanan delegeye baş vurur. Kişiler Beşer yıllık dönemler süresince hizmet etmelerine rağmen, eğer devletin yönetimindekiler değiştirilirse, yeni görevli otomatik olarak YEK'de eskisinin yerine alır (Bernstein, 2002).

BÜTÇE

1974 yılında, Konsey yüksek eğitim bütçesinin planlama ve dağıtımından sorumlu olan Planlama ve Bütçe Komitesini kur-

muştur. Bu kurul Yüksek Eğitim Konseyi tarafından tanınan okul ve kurumların toplam bütçelerinin ayrıntılarına kadar inmekte ve bu bütçenin onlar arasında dağıtımını yapmaktadır. Konseyin idari organı olarak, Planlama ve Bütçe Komitesi sistemin gelişeceği yönü ve gidişatını belirlemektedir.

Üniversite temsilcileri, Planlama ve Bütçe Komitesinde Eğitim Konseyin de olduğu gibi çoğunluğu ellerinde bulundurmaktadır. Planlama ve Bütçe Komitesinin 6 üyesinden dördü üniversite profesörü, ve ikisi ekonomik konularda, iş hayatında veya endüstride ünlü olan kamuya mal olmuş kişilerdir. Profesörlerden ikisi beşeri bilimler, sosyal bilimler, hukuk veya eğitimi; diğer ikisi ise doğa bilimlerini, mühendisliği, tıp veya ziraat bilimlerini temsil etmektedir. Akademik kolejler Yüksek Eğitim Konseyinde yeni yeni temsil edilseler de Planlama ve Bütçe Komitesinde temsil edilmemektedirler.

Geleneksel olarak, İsrail üniversiteleri öncelikle ulusal bütçe tarafından finanse edilmektedir. Maliye Bakanlığı tarafından tahsis edilen bütçe, Plan ve Bütçe Komitesi tarafından yönetilmektedir. Bu amaç doğrultusunda Komite bağımsız bir bakanlık gibi çalışmaktadır; gerçekte ise Yüksek Eğitim sistemi Eğitim bakanlığından ayrı bir bütçeye sahip bulunmaktadır. Plan ve Bütçe Komitesi çeşitli üniversiteler ve diğer akademik kurumlara danışarak bütçe taslağı hazırlamakta ve sonra da Maliye Bakanlığı ve Knesset (parlamento) Maliye Komitesiyle müzakereler ve anlaşmaya çalışmaktadır. Bütçe onaylandıktan sonra Plan ve Bütçe Komitesi bu bütçeyi üniversiteler ve diğer akademik kurumlara tahsis etmektedir. Tahsis işlemi belirli bir kriter esasına dayanmaktadır; öğretim bütçesi her kurumda beklenen mezun sayısına esasen bölünmekte ve her mezuna ayrılan miktar onun çalışma (eğitim aldığı) alanı ve alacağı akademik dereceye orantılı olarak bulunmaktadır. Araştırma bütçesi her bir kurumun araştırma çıktısı (miktarı) göz önünde bulundurularak belirlenmektedir (Swirski ve Swirski, 1997).

1997 yılında İsrail'in eğitime ayırdığı devlet bütçesi 4.15 milyar NIS (kabaca 1.2 milyar dolar) olmuştur. Bu devlet bütçesinin %2.2 'ne denk gelmektedir; ek 100 milyon NIS da gelişme için ayrılmıştır.

Karşılaştırma yapıldığında, İsrail Eğitim Bakanlığının 1997 bütçesi 18.3 milyar NIS (kabaca 5.2 milyar dolar), artı ek olarak 872 milyon NIS'de gelişme için Eğitim Bakanlığı bütçesi okulları, ilköğretim, orta okul ve öğretmenler kolejleri ile bölgesel kolejlere hizmet ediyor (sonuncu henüz Yüksek Eğitim Konseyi tarafından akreditasyondan geçmemiştir).

1990'ların ilk yarısında yüksek eğitim bütçesi reel anlamda hızlı büyüdü-1990'da 1.7 milyar NIS'ten 1997'de 3.4 milyar NIS'e (1995 fiyatları, Tüketici Fiyat Endeksine bağlı). Yüksek eğitimin toplam devlet bütçesindeki payı da artmıştır-1990'da %1.4'ten 1997 de %2.1'e çıkmıştır. Bu artış sistemde, esasen eski Sovyet Birliğinden gelen Yahudi göçmen sayısındaki artış ve yüksek eğitime olan iç talepten dolayı oluşan genişleme ve büyümenin işaretidir.

Üniversiteler yüksek eğitim bütçesinden büyük pay almaktadırlar. İsrail'de üniversitelerin düzenli bütçesi üniversitelerin öğretime ve araştırmaya olan düzenli harcamalarını kapsamaktadır. Bu bütçe 1989-1990'dan 1993-1994 tarihleri arasında 2,396.2 m'den 2,774.1 m çıkarak 1,15 (%15) oranında artmıştır. Bu bütçe Yüksek Eğitim Düzenli Bütçesinin hemen hemen %95'ini gösterir. İlave %5'i Açık Üniversiteye ve yüksek okullara gitmiştir. Bütçe %15 artarken, bütün üniversitelerdeki ortalama harcama da hemen hemen aynı oranda (15,8) büyümüştür (Geva-May, 2001).

1980-1993 yılları arasında harçların payı 1980'lerde harç artışı ve öğrenci sayısında artış sonucu önemli ölçüde artmıştır. Üniversite bütçelerinde harçların payı 1980'de %4'ten 1993'te %19.7'ye çıkmıştır ve devlet dağıtımı %75'ten %66'ya düşmüştür.

Yeterliliği bulunmayan bölgesel yüksek okullar Yüksek Eğitim için Komisyondan değil Eğitim Bakanlığı tarafından mali yardım sağlanmaktadır. 1997'de bakanlık 70.6 milyon NIS'lik kaynak bölgesel kolejlere ayırmıştır; bunlardan 36.2 milyon NIS'i yeterlilik belgesi alma aşamasında olanlara, 34.4 milyon NIS'i ise halen üniversitelerin ismi altında faaliyet gösteren yüksek okullara dağıtılmıştır. 22.6 milyon NIS gelişmeleri için diğer yüksek okullarına dağıtılmıştır. Öğretmen yüksek okullarının bütçesi-yani 1997 yılında 533 milyon NIS- Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır.

Tablo 1

1. State Funding of the Higher-Education System, 1985-1997
(NIS millions, constant 1995 prices, linked to the Consumer Price Index)

	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Higher-education budget	1,034	1,662	1,729	2,057	2,150	2,387	3,199	2,858	3,410
% of state budget	1.0	1.4	1.3	1.5	1.7	1.8	1.8	2.0	2.1

Sources: Ministry of Finance, *State Budget Proposal for Fiscal Year*, various years; Ministry of Education, *The Education System in Numbers, 1997*, Table B6.

ÖĞRENCİ SAYISI

Doksanlı yıllarda İsrail yüksek eğitim sisteminin genişlemesiyle birlikte öğrenci sayısında bir artış yaşanmıştır. 1995/96 öğretim yılında 125,500 öğrenci İsrail'in Yüksek eğitim kurumlarında akademik bir programa alınmışlardır (Açık Üniversite dışında) bunların %81'i üniversitelere, %9'u öğretmen kolejlerine ve geri kalan %10'u diğer kuruluşlara alınmışlardır. Aynı yılda Açık Üniversitenin kabul ettiği öğrenci sayısı 27 000'dir. Açık Üniversitede yalnızca az sayıda öğrencinin tam program ders aldığı göz önüne alan Eğitim Bakanlığı bu rakamı sıradan üniversitelerdeki 9000 öğrenciye eşitlemiştir (Swirski ve Swirski, 1997). 2000 yılında ise, İsrail yüksek eğitim kurumlarında

166,000 öğrenci kayıt edilmiştir (Açık Üniversiteye kayıt olanlar buna dahil değildir) (Bernstein, 2002).

Ülke genelinde bilimsel derece alacak adayların büyük çoğunluğunun gittiği üniversitelerde öğrenci nüfusu 1635'ten (1948/49) 112,920'ye çıkmıştır (1999/2000). Tablo 1 İsrail'deki derece veren üniversite ve üniversite olmayan kurumlarda 1948-49'dan 1999-2000 yılına kadarki kapsamlı büyümeyi göstermektedir, verilerine ulaşamayan yabancı üniversite uzantılarına yapılan kayıtlar dışarıda bırakılmıştır (Meltz,2001).

En fazla büyüme, artış 1950'lerde ve 1960'larda yaşanmıştır. Ekonomik gelişmenin hızındaki artış bilimsel eğitimden geçmiş çalışanlara olan talebi artırmıştır bu yıllarda. Bu artış Altı-Günlük savaştan sonra da devam etmiştir, ama 1970'lerin ikinci yarısında durgunluğa geçmiştir. Bu durgunluk gerilimler yaratmamıştır, çünkü o zamanlar üniversiteler sertifikası (lise diploması) olan hemen hemen tüm kişileri kabul etmişti ve bunların da sayısı o zamanlar daha azdı.

1980'lerin başında liseler için üniversiteye giriş sınavları yeniden oluşturuldu ve bu yenileme öğrencilere bir eğitim programı seçmede daha fazla seçenek tanıdı ve onların daha başarılı olmalarına olanak sağladı-bu da kısa sürede üniversiteye başvuru sayısını artırdı. Üniversiteler kabul şartlarını daha sıkı yaparak, matematik, İngilizce ve Yahudice yeni ve daha yüksek standartlar getirdiler (Swirski ve Swirski, 1997).

Öğrenci kabullerindeki en son artış 1990'ların başlarında akademi öncesi programları başaran üniversite sınavlarına girecek lise mezunu öğrenciler ile yeni göçmenlerde yaşanmıştır. 1989 ve 1995 tarihleri arasında ilk nüfus 28,100'den 45,000 %60 büyümüştür. Lise nüfusunun dörtte biri çoğunlukla eski SSCB'den gelen yeni göçmenlerdir (Geva-May, 2001).

Yüksek Eğitim Konseyi yüksek ulusal önceliği olan ulusal programın (konsesusun) taraflarından biriydi. Bu ulusal uzlaşmanın amacı yeni göçmenlerin başarılı şekilde eğitim içerisine

**İsrail’de Üniversitelere ve Üniversite dışı derece programlarına
kayıtlı öğrenciler,
Seçilen yıllar:1948-49’dan 1999-2000 yılına kadar olan yıllar**

Table 1

Enrolment in universities and non-university degree programs, Israel. Selected years: 1948-49 to 1999-2000^a

Year	University enrolment by degree level									Non-university first	
	Number					Percentage of total ^b				Degree enrolment	
	Total	1st	2nd	3rd	Diploma	1st	2nd	3rd	Diploma	No.	% U 1st Degree
1948-49	1635	1549	c	86	d	95 ^c		5	d		
1959-60	9275	8348	e	927	d	90 ^c		10	d		
1969-70	35,374	28,053		5156	1346	80	14	4	2		
1974-75	49,849	36,051		9867	2719	72	20	6			
1979-80	54,480	40,250		10,050	2930	74	18	5	2		
1980-81	55,840	40,910		10,600	3070	73	19	6	2		
1981-82	57,215	41,960		11,010	3075	73	19	5	2	2027	5
1982-83	58,645	43,380		11,155	3000	74	19	5	2	2220	5
1983-84	60,610	44,815		11,880	3065	74	20	5	1	2482	6
1984-85	61,155	44,355		12,765	3215	73	21	5	1	2881	7
1985-86	62,360	44,945		13,165	3375	72	21	5	1	5876	13
1986-87	63,500	45,480		13,660	3410	72	22	5	2	5937	13
1987-88	64,190	45,730		14,065	3625	71	22	6	1	7791	17
1988-89	65,080	45,880		14,510	3820	71	22	6	1	8064	18
1989-90	67,770	49,960		16,100	3910	69	24	6	1	8286	17
1990-91	71,190	48,750		17,140	4360	69	24	6	1	9559	20
1991-92	78,640	53,950		18,860	4680	69	24	6	1	12,632	23
1992-93	84,990	58,740		20,220	4930	69	24	6	1	13,988	24
1993-94	91,480	63,180		21,980	5160	69	24	6	1	16,848	27
1994-95	97,250	66,750		23,550	5430	69	24	6	2	19,402	29
1995-96	101,430	68,950		25,450	5470	68	25	5	2	23,747	34
1996-97	104,900	70,390		27,480	5810	67	26	6	1	31,616	45
1997-98	109,130	72,540		29,070	6070	66	27	6	1	41,108	57
1998-99	111,330	73,830		29,580	6320	66	27	6	1	47,425	64
1999-00	112,920	74,280		30,470	6700	66	27	6	1	53,457	72

^aSource: Statistical abstract of Israel, annual volumes, Jerusalem, Israel, Central Bureau of Statistics.^bRounded to the nearest integer.^cStudents for second degree included with first degree in the statistical abstract.^dn/a Not available.

almaktı ve onların arasında yüksek eğitim normatif beklentiydi. Konsey anlamıştı ki “onların [İsrail yüksek eğitim] sistemi iç-
risine almak zaruridir” . Aynı zamanda, üniversitelerdeki sınırlı

yer için artan rekabet ortamında mücadele veren İsrail'deki lise mezunları kendi baskılarını artırdılar Baskı daha çok rağbet gören hukuk ve yönetim gibi artan talep sonucu daha sıkı kabul şartlarına neden olan alanlarda, hissediliyordu genellikle.

Yüksek eğitim sisteminin artan genişleme baskılarına yanıtı iki yolla oldu: mevcut üniversitelerdeki öğrenci sayısını artırmak ve yüksek eğitime yeni bir yol açmak, örneğin lisans yüksek okulları gibi. Yüksek okul sisteminin kendisi de farklılaştırıldı: özel yüksek okullar ülkenin merkez bölgelerine yerleştirildi ve hukuk ve işletme gibi yüksek talepli, prestijli profesyonel eğitimde uzmanlaştırıldılar, diğer taraftan devlet bütçesinden mali yardım yapılan bölgesel yüksek okullar ülkenin çevre bölgelerinde yerleştirildi ve sosyal bilimlerde ihtisaslaştırıldı.

Plan ve Bütçe Komitesinin beş yıllık süre içinde, 1991 ve 1996 yılları arasında, 30 000 yeni öğrenciye eğitim imkanı verme kararı sonucu üniversitelere kabul genişletildi. Bu artışın büyük bölümünün çevre bölgelerdeki kurumlara yönlmesine getirdi (mesela Haifa ve Negevdeki Ben Guri Üniversitelerine doğru). Daha fazla öğrenci almayı kabul eden üniversitelerin kayıpları Maliye bakanlığı tarafından araştırma altyapılarının genişletilmesiyle takviye edildi.

Üniversitelerin kapasitelerinin artırılmasıyla aynı zamanda Konsey yüksek okullarda derece veren programların açılması kararını aldı: bunların bazıları ülkenin iç kesimlerindeki iyi sosyal düzeyden olan öğrencilere hitap eden özel yüksek okullar, diğerleri civar bölgelerdeki lise mezunlarına hitap eden bölgesel okullarda açıldı. Yüksek okullar üniversitelere planlanan ek 30.000 öğrenciyi içine aldıktan sonra lisans çalışmaları (eğitimi) için gelecekte oluşacak talepleri karşılamak amacı taşıyordu (Swirski ve Swirski,1997).

The Budgets of High Education Institutions
Supported by the Committee for Budgeting and Planning (CBP)
1988-1994
In Millions \$ (Rounded, 1994 rate)

	Income					
	Budgeted by CBP			Donation	Tuition	Others
	Total	Direct	Targeted			
1988	689	378	56	47	99	110
1989	700	385	82	58	108	67
1990	732	396	65	63	127	82
1991	773	408	59	74	131	100
1992	836	438	81	72	150	95
1993	872	457	97	69	165	84
1994	892	483	122	61	177	47

Source: Council for Higher Education

Table 9 Historical overview of Israeli educational statistics

	1950	1960	1970	1980	1990	1999
University Enrolment	1950	1960	1970	1980	1990	1999
PhD Enrolment	1,635	9,275	35,374	54,480	67,770	111,330
Engineering Majors			4,793	7,857	10,747	24,830
% enrolment in Math, Science and Engineering			25.7	28.3	27.9	30.8(1998)
Vocational and supplementary adult education	7,917	11,403	14,864	31,302	80,566	103,800
First degree students in higher non-university institutions				2,027	9,559	47,425
Percentage age group enrolled in Higher education		10	29	26	34	44 (1997)

Source: CBS, statistical abstracts, various years; World Bank Development Rep various years

Table 10. International comparison of selected educational statistics

	Expenditure per student in 1995, Higher Education, US dollars	% GNP in 1985 on Education	% GNP in 1990 on Education	% 1997 Science and Engineering	% enrolment 1990 in Engineering	% 1997 enrolment in Tertiary Education of relevant age cohort	% 1980 enrolment in Tertiary Education of relevant age cohort
Israel	11,053	8.2	8.5	51.3	12.6	44	29
USA	19,967	4.9	5.2	32.6	7	81	56
Spain	4,966	3.3	4.4	25.5	5	53	23
Korea	5,733	4.5	3.5	46.4	17	68	15

Source: CES, statistical abstracts, various years; National Science Foundation; Unesco Statistical Yearbook

KAYNAKLAR:

- Bernstein, S., 2002, "The Rise and Fall of Private Higher Education in Israel", *Institute For Advanced Strategic and Political Studies, Policy Studies, No.52*, pp. 1-34
- Bior, H., 2000. Non-academics pass high-tech training. *Ha'Aretz*, July 17, 2000.
- Cohen, Y. ve Y. Habelfeld, 1998. *Return migration of Israelis from the United States during 1980-1990's*. Discussion Paper, vol. 3-98. The Pinhas Sapir Center for Development, Tel Aviv University, Tel Aviv. 29.
- Frish, M., 1999, "The Increased Return on Education in Israel During the Years 1976-1997", Bank of Israel Research Department, Series of Papers for Discussion 99.06
- Geva-May, I., 2001, Higher education and attainment of policy goals: Interpretations for efficiency indicators in Israel, Higher Education 42, Kluwer academic Publishers Printed in the Netherlands, pp.265-305
- Guri-Rosenblit, S., 1996, Trends in access to Israeli higher education 1981-96: From a privilege to a right, *European Journal of Education*, Vol.31 Issue 3, p321,20p,4 charts
- *Israel Yearbook and Almanac*, 1999, edited by Greenwood, N. IBRT Translation/Documentation Ltd, Jerusalem.
- Meltz, N., 2001, Academic colleges: transforming higher education in Israel, Higher Education Policy 14, pp.343-359
- National Science Foundation, 2000. *Science and engineering indicators 2000*. National Science Foundation, Division of Science Resources, Arlington, VA.
- Sa'ar, R., 2000. Senator warns of possible reprisals if U.S. universities are not fully accredited here. *Ha'aretz*, July 19,2000.
- Swirski, S. ve B. Swirski, 1998, Higher Education in Israel. Tel Aviv: Adva Center, Information on Equality, Issue no.8, pp.1-24
- Volansky, A.,2000, "The Opening of the Gates in Israel: Democratization of Higher Education and Peace Education (1948-1996)", Higher Education for Peace Conference in Tromsø, Norway 4-6 May 2000, D.Phil.,Ministry of education, Tel-Aviv University
- Herskovic, S.,1995, The Higher Education System in Israel: statistical abstract and analysis (Jerusalem, Council for Higher Education and Planning and Budgeting Committee).

EK 14. “Filistin - İsrail sorununun çözülmemesinin gerçek nedenleri, bölge ve bölge dışı ülkelerin çıkarları da göz önüne alındığında neler olabilir?”

AÇIKLAMA

1. Genel

a. “Filistin - İsrail sorununun çözülmemesinin gerçek nedenleri, bölge ve bölge dışı ülkelerin çıkarları da göz önüne alındığında neler olabilir?” başlıklı çalışma müteakip maddelerde sunulmuştur.

2. Soğuk Savaşın sona ermesiyle Arap - İsrail meselesi ile ortaya çıkan bazı problemlerin çözüm süreci 1991 yılında gerçekleştirilen Madrid Konferansı ile başlamış ve Oslo süreci ile devam etmiştir. 1990’lı yıllarda başlatılmaya çalışılan bu barış görüşmelerinde ilk ciddi adım 1993 yılında atılmıştır. İzak RABİN ile Yaser ARAFAT arasında 13 Eylül 1993’de Washington’da imzalanan “Filistin Özerklik İlkeleri Deklarasyonu” ile 5 yıllık bir süre içerisinde Gazze ve Eriha’da “Özerk Filistin Devleti” kurulması kararlaştırılmıştır.

3. Her ne kadar bu görüşmelerin neticesinde bir çok konu çözüme kavuşturulmuş ise de, Filistinlilerle İsrail arasında yaşanan temel çözümsüzlük sonraki yıllarda devam ederek, Filistinlilerin intihar saldırıları ve İsrail’in bu saldırılara sert karşılık vermesiyle tırmandırılarak günümüze kadar ulaşmıştır.

4. Kudüs’ün nihai statüsü, Filistinli mülteciler, Musevi yerleşim birimleri, güvenlik düzenlemeleri, sınırlar, su, gibi konular Filistin - İsrail sorunlarının en önemlilerini teşkil etmektedir. Hem Yahudiler hem de Müslümanlar tarafından kutsal sayılan Kudüs şehrinin (Haram - ül Şerif, Ağlama Duvarı) statüsü ve sınırları meselesi de bu konuya temel teşkil etmektedir.

5. 1923’te Yahudiler bölgedeki tüm nüfusun %11’ini oluşturmaktaydı. Daha sonraları da İngiliz yönetiminin sağladığı kolaylıklarla, hızlanarak devam eden Yahudi göçü nüfus dengesini Ya-

hudilerin lehine olmak üzere değiştirmiştir. 29 KASIM 1947 tarihinde BM Genel Toplantısında Filistin topraklarının % 56,5'inin 650.000 kişilik Yahudi nüfusuna, %43,5'inin ise 1.300.000 nüfuslu Araplara verilmesine ve Kudüs'ü uluslararası statüye alan bir plan onayladı.¹ Arap temsilciler bunun üzerine toplantıyı terk ettiler.

6. Filistin'i mandası altında bulunduran İngiltere ve ardından ABD'nin de desteğiyle 14 Mayıs 1948'de Yahudiler kendi devletlerini kurduklarını ilan ettiler. İsrail Devleti, BM kararıyla kurulduğu tarihten itibaren dünyada önde gelen devletler tarafından resmi olarak tanınmasına rağmen bulunduğu coğrafyadaki komşuları tarafından reddedilmiş ve bu coğrafyada peş peşe çeşitli savaşlar yaşanmıştır. Bu savaşlar :

a. 1. Arap - İsrail Savaşı (15 Mayıs 1948) : Arap Devletleri (Mısır, Irak , Suriye, Ürdün ve Lübnan) BM tarafından kurulmasından sonra İsrail'i tanımadılar ve 15 Mayıs 1948'de saldırıya geçtiler. İsrail, dışarıdan aldığı destek sayesinde Arap Devletlerinin saldırılarını püskürttü. Sonuç olarak BM'nin çizdiği sınırlar yerine bu savaş sonucunda oluşan sınırlar kabul edildi.

b. 2. Arap - İsrail (Süveyş) Savaşı (29 Ekim 1956) : İsrail bu saldırıda Moşe Dayan komutasında 100 saat içerisinde Gazze Şeridini ve Sina Yarımadası'nın tümünü ele geçirmişti.

1. Esas itibarıyla 1921 senesinden 1947'ye kadar geçen süre içerisinde bölgede başta İngiltere'nin desteğini Yahudiler Arapları sindirmeye ve Araplardan toprak elde etmeye yönelik çeşitli yasadışı örgütler kurmuşlardır. Bunlar, 17 MART 1921 tarihinde "Haganah - Siyonist Yeraltı Örgütü", 1931 yılında "İrgun Zeva'i Leumi (IZL - Etzel) / Milli Siyonist Askeri Örgütü", HAZİRAN 1938 senesinde bir İngiliz subayı olan Orde WINGATE'in himaye ve yönlendirmesiyle "Özel Gece Vuruç Tim"lerini teşkil etmişlerdir. (Yahudiler bu timler sayesinde Filistin köylerine imha ve sindirmeye yönelik operasyonlar düzenlemeye başlamışlardır.) EKİM 1939 senesine gelindiğinde ise daha sistematik ve kapsamlı "Stern Gang - Lochemay Herut Yisra'el (LEHI) / İsrail'in Bağımsızlık Savaşçıları" gibi örgütlenmelere girişmişlerdir. Yahudilerin ülke kurma maksatlı tesis ettikleri geniş çaplı ve sistematik örgütlenmelerine karşılık Araplar ancak KASIM 1947 senesindeki BM kararına tepki olarak ARALIK 1947 senesinde "Arap Liberation Army (ALA) - Arap Bağımsızlık Ordusu"nu teşkil edebilmişlerdir.

c. 3. Arap - İsrail (Altı Gün) Savaşları (1967) : Altı Gün Savaşı diye de anılan bu savaş esnasında İsrail ani bir saldırı ile Mısır, Suriye, Irak ve Ürdün hava kuvvetlerini daha havalandırmadan tahrip etti. Bunun üzerine Arap devletleri Hartum'da toplanarak İsrail'i tanımama kararı aldı. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) de bu dönemde kuruldu.

ç. 4. Arap - İsrail Savaşı (6 Ekim 1973) : Dördüncü Arap - İsrail Savaşı Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı geçmesiyle başladı. Savaşta Irak, Ürdün, Fas ve Cezayir katıldı. 23 Ekim 1973 de Mısır - İsrail ateşkesi kabul ettiyse de Irak reddetti. Sonuç olarak da savaşan ülkeler arasında BM barış gücü yerleştirildi.

8. Görüldüğü üzere başlangıcından beri adil temeller üzerine oturtulmayan Filistin - İsrail meselesi tarih süreci içerisinde tırmanarak günümüzü kadar uzanmıştır. Mevcut sorunları çözmeye yönelik olarak başta BM olmak üzere çeşitli güç merkezleri tarafından çözüm yolları üretilmeye çalışılmış, fakat her seferinde bir şekilde barışa giden yol tıkanmış ve sorunlar her seferinde artarak devam etmiştir.

9. Eğer BM kararları geçerliliğini sürdürebilseydi ve Oslo Barış Süreci devam ettirilebilseydi, İsrail 1967'de işgal ettiği bölgelerden çekilecekti. Bu, aynı zamanda İsrail'in Doğu Kudüs'ten de çekilmesi anlamına gelmekteydi. Böylece 1999 yılı itibarıyla bir Filistin devleti kurulacak ve Kudüs'ün nihai statüsü belirlenebilecekti. Ancak ne var ki, pek çok ülke için bağlayıcılığı olan BM kararlarının bazı durumlarda göz ardı edilebildiği görülmektedir.

10. Günümüzde Filistin ile İsrail ana hatlarıyla birbirleriyle bağlantılı dört ana sorun üzerinde anlaşamamaktadırlar. Bu sorunlar müteakip maddelerde sunulmuştur.

a. Kudüs'ün statüsü ve kutsal topraklar sorunu, Dönemin İsrail Başbakanı Menachem BEGIN 1980'de Kudüs'ün "bölünmez bir bütün" olarak İsrail'in ebedi başkenti olduğunu ilan etmiş ve bu şekilde İsrail için şehrin statüsünün çok önemli olduğunu vurgulamış ve üzerinde uzlaşmaya varılabilirliğini kısıtla-

mıştır. Kudüs ve Batı Şeria'nın kontrolü ve bu bölgedeki İsrailli yerleşimciler meselesi, İsrail'in Büyük Kudüs hayali ancak Filistinliler pahasına gerçekleşebilir. İsrail tarafı Kudüs ve Batı Şeria'da yaşayan Filistinlileri birbirinde ayıracak şekilde yeni yerleşimcileri Kudüs'e yerleştirmiştir. Ayrıca yeni kurulacak Filistin devletinin başkentinin Kudüs olmasına müsaade etmedikleri gibi, Müslümanlarca kutsal sayılan doğu Kudüs'ün yönetimini Filistinlilerle paylaşmak istememektedirler. İsrail 1967 öncesi sınırlara dönmektir ve Kudüs ile ilgili çok az tavizde bulunacaktır. Ayrıca Batı Şeria'daki yerleşimcilerin bu gölgeden ayrılması zor gözükmemektedir. İsrail güvenlik duvarı Batı Şeria'yı 16 ayrı Filistin yerleşim bölgesine ayırmakta ve 300 bin Filistinliyi izole etmektedir.

b. Filistinli mülteciler sorunu, 1967 Savaşı ve arkasında devam eden süreç mülteci krizi ile ilgili durumu günümüzde olduğundan daha karmaşık bir hale getirmiştir. Filistinli mülteciler sorunu ve geri dönme meselesi: Filistinli mülteciler sorunu, Filistin siyaseti için de önemli bir yer tutmaktadır. Kamp David görüşmelerinde Barak bu sorun'u aşmak için Arafat'a mültecilere iktisadi yardımda bulunmayı teklif etmişti. Anavatanlarına dönmek için bu mülteciler için duygusal bir değeri olduğundan Arafat bu öneriyi kabul etmemiştir. Mülteci sorununun açıklığa kavuşturmadan İsrail - Filistin meselesinin çözüme kavuşturulması pek mümkün gözükmemektedir. (Günümüzde sayıları 3,5 milyonu bulan Filistinli mülteci bulunmaktadır.)

c. Yahudi yerleşimciler sorunu, BM Güvenlik Konseyi, 22 MART 1979 tarihinde aldığı bir kararında; "İsrail'in Filistin'de 1967'den beri işgal altında olan diğer Arap topraklarında yerleşim kurma politika ve uygulamalarının yasal geçerliliği olmadığını ve Ortadoğu'da kapsamlı, adil ve kalıcı barışın sağlanmasına ciddi bir engel teşkil ettiğini ifade etmiştir. Ancak bu karara rağmen 2005 yılı itibarıyla Yahudi yerleşimcilerin durumu eski pozisyonunu korumaktadır.

ç. Kendi içerisinde bütünlüğü olan entegre bir Filistin devletinin kurulması meselesi, 1967 yılından itibaren hem Likud Partisi hem de İşçi Partisi, Filistin devletinin kurulma ihtimalini ortadan kaldıracak ya da topraksal bütünlüğünü sınırlayacak politikaları Barış Sürecine karşı izlemişlerdir. Filistinliler 29 KASIM 1947’de BM’in 181 sayılı kararıyla kendilerine verilmesi gereken toprak miktarından vazgeçmek zorunda bırakılmışlar ve 04 HAZİRAN 1967 tarihinde geçerli olan sınırlara dönmeyi talep etmektedirler. (Filistin Devletinin Sınırları)

11. Filistin - İsrail meselesini teşkil eden diğer ara sorunlar ise aşağıda sunulmuştur. Bunlar:

a. Nüfus Artışı : Filistin nüfusundaki artış ciddi bir problemdir. Gazze ve Batı Şeria’nın kalkınması için bir engel olmasının yanı sıra Filistinli mültecilerin geri dönmesini zora sokmaktadır. İsrail tarafı hem içerde hızla büyüyen Filistin nüfusu yanı sıra gelecekte geri dönecek mültecilerin varlığı ile azınlık konumuna düşmekten korkmaktadırlar. Ayrıca Lübnan ve Ürdün’deki mülteci kaplarındaki nüfus artışı da o ülkeler için ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

b. Filistinliler için yetersiz iktisadi koşullar ve yüksek işsizlik oranı: İsrail’in Batı Şeria ve Gazze’yi zaman zaman kapatması, dolaşıma izin vermemesi ve savaşın yarattığı tahribat iktisadi aktiviteleri ve Filistin halkının yaşam kalitesini kısıtlamıştır. 2000 yılındaki ikinci intifadaya kadar büyüyen Filistin ekonomisi, savaşın başlamasıyla neredeyse yarı yarıya küçülmüştür.

c. Ürdün Irmağı bölgesini ,stratejik değerinden dolayı İsrail’in bırakmaya istekli olmaması: Ürdün Nehri Vadisi İsrail ile Ürdün arasında doğal bir tank savunma sahtı oluşturduğundan stratejik bir öneme haizdir.

ç. Gazze’deki İsrailli yerleşimcilerin geleceği: İsrailliler Batı Şeria’da daha çok yerleşim birimi kurulması karşılığında Gazze’deki toprakların Filistinlilere verilmesini savunmaktadır.

d. Filistin devletinin kurulması: Mevcut Filistin otoritesinin vergi toplama, iletişimi, radyoları ve televizyon yayınlarını kont-

rol etme, ticareti düzenleme, pasaport çıkarma mahkemeler kurma ve bazı uluslararası antlaşmalara katılma gibi yetkileri elinde bulundursa da tam bağımsızlığı ve egemenliği elde edememiştir. Sınırlar konusundaki antlaşmazlık Filistin Devleti'nin ilanını geciktirmektedir.

e. İsrail ile Filistin arasında bir iktisadi bağ oluşturmak ve Filistinlilere İsrail içinde serbest dolaşım hakkı tanımak: İsraillin gerçekleştirdiği iktisadi kalkınmadan Filistinliler faydalanamamıştır. Gelir dağılımına bakıldığında arada büyük uçurumlar olduğu göze çarpmaktadır.

f. Yetersiz su kaynakları ve İsrail'de kişi başına su tüketim oranının Filistin'den üç kat fazla olması: İsrail uzun zamandır Batı Şeria ve Gazze'deki su kaynaklarını elinde bulundurmaktadır. Nüfusun artmasıyla su meselesi Filistinliler için büyük bir sorun olmuştur. Su sorunun çözülmesi maksadıyla ocak 2004 de Türkiye ile İsrail arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Buna göre, Tankerlerle israile taşınacak milyonlarca ton suyun karşılığında İsrail Türkiye'ye yüksek teknolojili silahlar satmayı taahhüt etmiştir. İsrail güvenlik duvarı Batı Şeria'daki su altyapısına zarar vermiştir. İsrail ordusunun saldırıları 213 Filistin su kuyusunu yok etmiştir. İsrailli yerleşimcileri su kaynaklarını tarım için kullanması sorunu daha da kötüleştirmiştir. Gazze'den alınan İsrailli yerleşimciler su kaynaklarının bulunduğu Batı Şeria'ya taşınmaktadır. Buna karşın bir milyondan fazla Filistinli su sıkıntısı yaşamaktadır.

12. Filistinliler ülke kurabilmek için legal faaliyetlerinin sonuç getirmediğini görmeleri üzerine gayretlerini illegal faaliyetlere yönlendirmişler ve böylece 08 ARALIK 1987 tarihinde Siyonist işgal rejime karşı topluca baş kaldırma niteliği taşıyan intifada hareketi başlamıştır. Filistin'de intifadayla birlikte eş zamanlı Hamas örgütü de fiilen harekete geçmiştir.

13. Daha sonra Oslo Barış sürecinin olumlu etkisiyle tesirini yitirmeye başlayan birinci intifada 28 EYLÜL 2000 tarihinde

Ariel ŞARON'un yaklaşık 1000 askerle birlikte Harem - ül şerif adıyla anılan bölgede Mescid - i Aksa'yı ziyareti üzerine El Ak-sa intifadası olarak da adlandırılan İkinci İntifada başlamıştır.

14. Ülkelerin ve Avrupa Birliği (AB)'nin Filistin - İsrail meselesine yaklaşımları müteakip maddelerde sunulmuştur.

a. **Türkiye'nin Meseleye Yaklaşımı** : İsrail - Filistin sorunu konusunda Türkiye'nin denge unsuruna dayalı geleneksel bir politikası bulunmaktadır. Türkiye, özellikle 90'ların başından itibaren yani soğuk savaş bittikten sonra, bu denge unsurunu her zaman politikasının ön planında tuttuğu görülmektedir. Her ne kadar Arap - İsrail savaşları esnasında doğrudan Araplara destek vermese bile, insani yardımlar açısından bir takım eylemleriyle Araplara doğrudan destek veriyor gibi gözükse bile, 1949'dan itibaren Ankara'daki İsrail sefareti kapatılmamış ve İsrail ile diplomatik ilişkiler kesilmemiştir. Arapların bütün baskılarına rağmen Türkiye İsrail'e karşı kesin bir tutum içerisinde yer almamıştır. Filistin davasında ise başından itibaren adil ve kalıcı bir çözüm sağlanması noktasında çaba göstermiştir. Türkiye bu denge politikasını hem sürdürmekte hem de aktif hale getirmekte zorlanmaktadır. Çünkü taraflara eşit yaklaşan bir politika izlemeye kalktığı anda bölgede daha büyük çıkarları olan ABD'nin tepkisini toplayabileceği değerlendirilmektedir. Olayla ilgili en son çözüm süreci olarak değerlendirilen "Yol Haritası"nın işlemselliği konusunda Türkiye, ABD, Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler (BM) ve Rusya Federasyonunun oluşturduğu "dörtlü" ile ortak hareket etme konusundaki niyetini her fırsatta dile getirmektedir.

b. **ABD'nin Meseleye Yaklaşımı ve Çözumsuzlüğün Kendisine Sağladığı Katkılar** : ABD'nin İsrail politikasında en belirleyici etken ulusal çıkarlardır ve bu çıkarların korunması için İsrail'in jeopolitik konumu önemlidir. İsrail'in jeopolitik konumu, özellikle 1973 ve sonrasında, ABD dış politikasını belirlemede oldukça önemli olmuştur. Bu belirleyicilikte İsrail'in askeri ola-

rak bölgedeki radikal milliyetçi rejimlerden güçlü olmasının yanı sıra, bölgede artan Sovyet tehdidine karşı ABD'nin müttefik arayışı etkili olmuştur. Birçok iddianın aksine ABD'nin İsrail ile ilişkileri İsrail Devleti'nin kuruluşundan itibaren ileri seviyede değildir. Bu nedenler 1970'lerin başında kendisini göstermeye başlamış ve ABD bu tarihten sonra İsrail'e bölgedeki karakolu olma görevini vermiştir. Kısacası, Soğuk Savaş döneminde ABD - İsrail ilişkilerinin geliştiği ve ABD'nin bölgede müttefik kabul ettiği dönem 1973 sonrasıdır. 1973 senesinden sonra meydana gelen gelişmeler müteakip maddelerde sunulmuştur.

(1) 1973 yılındaki Yom Kippur Savaşı ve petrol ambargosu sonrası iki ülke arasındaki ilişkileri üst düzeye çıkarmıştır. ABD ilk yıllarda, hem İsrail'i hem de Arapları küstürmeme politikası izlemiştir. İsrail'in tanınması konusunda da Truman Yönetiminde fikir birliği olmadığı görülmektedir. 1973 Savaşında İsrail'in askeri gücünü kanıtlaması, ardından gelen Arap devletlerinin petrol ambargosu, ABD için İsrail'in önemini artırmıştır. 1973 yılından itibaren ABD'nin İsrail'e yaptığı toplam yardım miktarı 97 milyar dolardır ve bu yardımların çoğu bağış şeklinde olmuştur.

(2) Soğuk savaş sonrasında ABD çözüm için daha fazla inisiyatif almaya başlamıştır. Ancak ABD politikaları etkin Yahudi lobisinin tesiriyle genel olarak İsrail'in lehine olacak şekilde daha çok göze batmaktadır. CLINTON döneminde ABD - İsrail ilişkileri daha ılımlı bir ortamda cereyan etti ve Clinton altı Yahudi bakanı kabinesinde görevlendirdi. Filistin sorununun çözümü için İsrail güvenliğini en az tehdit edecek bir barış planını öngördü ve bunun için Ürdün'den Batı Şeria'dan feragat etmesi istendi. Oslo barış sürecini takip eden yedi yıl içinde Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'teki yerleşimci sayısı 250 binden 370 bine çıkmıştır.

(3) 11 Eylül'ün yıkıcı etkisiyle birlikte ABD'nin Ortadoğu politikasında da Filistin aleyhine sayılabilecek değişiklikler

meydana gelmiştir. ARAFAT, Ramallah’da günlerce kuşatma altında kaldı. Filistin - İsrail sorununun çözümüne yönelik ABD’nin desteğinde şu ana kadar yapılan girişimlerde Kudüs sorunu, mülteciler sorunu, İsrail yerleşim yerleri sorunu gibi temel sorunlar göz ardı edilerek kademe kademe çözüme ulaşmak öngörüldü. Bunu Oslo Barış Görüşmeleri sürecinde de, Yol haritasında da görmek mümkündür.

c. **AB’nin Meseleye Yaklaşımı** : Avrupa Birliği 20. yüzyılın en önemli uluslararası sorunu olan Filistin - İsrail uyuşmazlığına çözüm bulmak için girişimlerini daha çok Soğuk Savaş sonrası dönemde başlamıştır. İsrail’in karşı çıktığı AB inisiyatiflerine, Filistin tarafı ABD’yi dengeleyici bir unsur olarak bakmaktadır. AB finansal açıdan Ortadoğu sorununun çözülmesi için en fazla kaynak aktaran kurum olarak ortaya çıkmaktadır. AB, İsrail - Filistin çatışmasının sona erdirilmesi için kendi çapında girişimlerde bulunsa da güçlü bir siyasi rolden söz etmek mümkün değildir. AB, siyasi etkinliğini artırmak için bölgede, Filistin’e “Avrupa Birliği Özel Elçisi” atamıştır. Ancak İsrail, AB’nin FKÖ’yü tanımasını ve sorunun çözümünde ana finansal kaynak olmasından rahatsızlık duyduğunu birçok platformda ortaya koymaya devam etmektedir.

ç. **İsrail’in Meseleye Yaklaşımı** : Batı Şeria ve Kudüs bölgesindeki Filistin yerleşim birimleri ile İsrail’i birbirinden ayırmak maksadıyla, İsrail hükümeti tarafından 23 TEMMUZ 2001 tarihinde alınan kararla başlatılan Güvenlik Duvarı projesi, Filistinlilere ait tarla ve bahçeleri de içine almakta, Filistinlilerin yaşam koşullarını çok zorlaştırmaktadır. Ayrıca, inşa edilen güvenlik duvarının Batı Şeria’daki bazı İsrail yerleşim birimlerini de içine alması, gelecekte bu duvarın BM kararlarına aykırı olarak, sınır olarak kabul edilebileceğini göstermektedir. İsrail Başbakanı Ariel ŞARON tarafından ŞUBAT 2004 ayı ilk haftasında hazırlanan “Filistinlilerden Tek Taraflı Ayrılma (Disengagement) Planına” göre, BM kararlarına rağmen, İsrail 1967’de işgal ettiği

toprakların tamamından çekilmeyeceği anlaşılmaktadır. ABD'nin İsrail'in bu politikasına destek verdiği ve İsrail'in uyguladığı baskı ve şiddet politikalarını cesaretlendirdiği değerlendirilmektedir. İsrail uygulamakta olduğu genel siyaseti gereği bölgede Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca bölge üzerindeki etkinliğini artırabilmek, üzerindeki bölgesel tehdidi azaltabilmek ve kendine müzahir suni bir ülke yaratabilmek için Irak'ın kuzeyinde suni bir Kürdistan yaratmak istemektedir.

d. **Mısır'ın Meseleye Yaklaşımı** : Mısır, Filistin sorununa en fazla müdahil olan ülkelerden birisidir. İlk Arap - İsrail savaşının (1948) patlak verdiği günden bugüne İsrail ile Mısır tam dört kez savaşmıştır. Ancak, Mısır bugünkü izlediği politika ile İsrail ile olan ilişkilerini iyi tutmaya ve kriz yaratacak davranışlardan kaçınmaya çalışmaktadır. Mısır ile İsrail arasında 26 MART 1979'da imzalanan ve 1982 yılında yürürlüğe giren Kamp David Anlaşmasıyla, İsrail ordusunun işgal edilen topraklardan çekilmesi ile Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yaşayan Filistinlilere verilecek özerkliğin ana hatları belirlenmiştir. Bu anlaşmaya paralel olarak, İsrail 25 NİSAN 1982'de Mısır'ın Sina Yarımadasında bulunan topraklarından kuvvetlerinin tamamını çekmiştir. Mısır 07 - 08 ŞUBAT 2005 tarihinde İsrail ile Filistin arasındaki görüşmelere ev sahipliği yapmış ve İsrail'e tekrar büyükelçi göndereceğini açıklamıştır.

e. **Ürdün'ün Meseleye Yaklaşımı**: Teorik olarak Ürdün 1948'den yani İsrail'in kuruluşunu resmen ilan ettiği tarihten bu yana bu ülkeyle savaş halindeydi. Ancak bu halin pratiğe dönüştüğü 1967, 68 ve 73 yıllarındaki savaşlar hep İsrail'in işine yaramış ve İsrail bu savaşlar sayesinde sınırlarını biraz da genişletme fırsatı bulmuştur. Körfez savaşında menfaatleri icabı Irak'ın yanında yer almasından dolayı Arap dünyasında yalnızlığa itilen ve ABD tarafından siyasi birtakım baskılarla cezalandırılan Ürdün yönetimi, İsrail'e endeksli "Ortadoğu barış süreci"nde kendisine dikte edilenleri kabul etmeye kendini biraz mecbur gör-

mektedir. Ürdün ile İsrail arasında 26 EKİM 1994'te Arava Vadisinde bir barış anlaşması imzalanmıştır. Ürdün - İsrail anlaşması, Kudüs'teki kutsal yerler konusunda, Ürdün'ün tarihi haklarını tanınması ve FKÖ'nün toprak kiralamasına ilişkin düzenlemeler içermesi nedeniyle Suriye'nin büyük tepkisine yol açmış ve Ürdün'deki radikal gruplar tarafından da şiddetle eleştirilmiştir. Ürdün ayrıca Mısır ile birlikte 07 - 08 ŞUBAT 2005 tarihinde İsrail ile Filistin arasındaki görüşmelere ev sahipliği yapmış ve İsrail'e tekrar büyükelçi göndereceğini açıklamıştır.

f. **Lübnan'ın Meseleye Yaklaşımı** : Ortadoğu'da Fransızlar tarafından suni bir devlet olarak yaratılan ve 1970'li yıllara kadar oldukça yüksek bir refah seviyesinde olan Lübnan, 1970'li yılların başından itibaren Filistinli mülteci akınına uğramıştır. 14 MART 1978'de İsrail, Güney Lübnan'ı işgal etmiştir. FKÖ'nün Lübnan sınırından İsrail'e düzenlediği saldırılar ve İsrail'in karşı saldırıları 1982'de Ortadoğu bunalımını daha da şiddetlendirmiştir. HAZİRAN 1978'de Lübnan sınırını geçen İsrail birlikleri, ülkenin güneyindeki FKÖ kamplarını yok ederek kuzeye doğru ilerlemeye başladılar ve FKÖ'nün karargahının bulunduğu Batı Beyrut'u kuşattılar. İsrail ordusu, Lübnan devlet başkanı Beşir Cemayel'in öldürülmesinin ardından Filistinliler'i Cemayel yandaşı Falanjistlerin olası saldırılarına karşı koruma gerekçesiyle yeniden saldırıya geçti ve bir gün içinde Beyrut'u bütünüyle denetim altına aldı. İsraillilerin izniyle Sabra ve Şatilla Filistin mülteci kamplarına girmeyi başaran Falanjistler, 16-18 Eylül arasında kamplarda yaşayan binlerce Filistinliyi öldürdüler. 18 Nisan 1996 İsrail Başbakanı Şimon Perez Lübnan'a karşı "Gazap Üzümleri" operasyonunu başlattı. Güney Lübnan'daki Kana BM mülteci kampında 98 sivil İsrail saldırısı sonucu öldürüldü. 27 Nisan'da ateşkes ilan edildi. Son zamanlarda Hizbullah ile İsrail arasında zaman zaman sınır çatışmaları çıkmaktadır.

g. **Suriye'nin Meseleye Yaklaşımı** : Suriye, Irak'taki rejim

değişiminden sonra ABD'nin tehdidiyle dış politikada tam bir yalnızlığa itilmiş durumdadır. 2005 yılı başında Lübnan'da HARİRİ'nin öldürülmesinden sorumlu tutulmuş ve Lübnan'ı terk etmeye zorlanmıştır. Suriye bugünkü tutumu itibariyle, İsrail devletinin Filistin davasını tasfiye planının önünde duran en önemli engellerden biridir. Filistin'deki direniş gruplarının tümüne başkentinde bir temsilcilik açma hakkı tanıyan Suriye, bu konuda diğer ülkelere oranla daha istikrarlı bir politika izlemiştir. Suriye aynı zamanda Arap ülkeleri içinde İsrail'i meşru bir devlet olarak tanınamakta direnen üç ülkeden biridir. Diğer ikisi ise Sudan ve Yemen'dir. Tıpkı Mısır gibi Arap - İsrail savaşlarında, İsrail'e karşıtı cephede yerini alan Suriye'nin topraklarının bir kısmı hala işgal altındadır 1967'den bu yana işgal altında olan Golan tepeleri İsrail ile Suriye arasındaki anlaşmazlığın halen en büyük ayağını teşkil etmektedir. Golan tepelerinin İsrail açısından önemli olmasının nedeni ise bölgenin Suriye, Lübnan ve Ürdün'ün yüksekliklerinden kaynaklanan akar su kaynaklarını içinde barındırmasıdır.

ğ. **İran'ın Meseleye Yaklaşımı** : ABD'nin Ortadoğu'da yaratmış ve yaratmakta olduğu yeni düzen sayesinde İsrail, tüm bu ülkeler milli güç kapsamında zayıflarken kendisi aldığı dış yardımlar sayesinde giderek güçlenmiş ve etrafında kendisi için İran hariç ciddi tehdit ülke kalmamıştır. Geliştirmeye çalıştığı iddia edilen "Nükleer Silah Programı" sayesinde İran, bölgede İsrail için tek tehdit ülke konumuna gelmiştir.

15. Özellikle ABD, Ortadoğu sorununun çözümü için birçok kez taraflarla masaya oturmuştur. Ancak söz konusu müzakerelerden ya da görüşmelerden bugüne kadar barışı sağlayacak hiç bir anlaşma sağlanamamıştır. Bu çerçevede ABD'nin önderlik ettiği 1969 yılındaki Rogers Planı, 1977 yılında ABD Başkanlarından Jimmy CARTER'in Ortadoğu üzerine bir uluslararası konferans toplama girişimleri, 1982 yılındaki Reagan Planı, 1988'deki Shultz Planı, 1989'daki Baker prensipleri, Kamp Da-

vid II ve Taba başarısızlıkla sonuçlanan çabalardan bir kaçıdır. Esasında İsrail - Filistin meselesi bölgesel güç kaynaklarının menfaat çatışmaları sebepleriyle halen çözümsüzlük içerisinde bulunmaktadır. Aşağıda sunulan altı zirve Filistin - İsrail sorununun başladığı süreden beri yapılan en ciddi barış arama çabalarındır.

a. Kamp David Anlaşması (1978) : Anlaşma için müzakerelere dönemin ABD Başkanı Jimmy CARTER'in da aktif olarak katıldığı Birinci Kamp David Zirvesi 17 EYLÜL 1978'de İsrail ile Mısır arasında imzalanmıştır. Anlaşmanın çerçevesi İsrail ile Mısır arasındaki barışın esaslarını belirlemekte idi. Bu anlaşma ile İsrail, Sina'yı Mısır'a geri vermiş ve işgal ettiği topraklardan geri çekileceğini açıklamıştı. Birinci Kamp David ve 2000 yılında yapılacak olan zirvenin ikinci aşaması BM Güvenlik Konseyi'nin 1967'deki 242 sayılı kararı ile 1973'deki 338 sayılı kararını baz almaktaydı. Yani Batı Şeria ve Gazze topraklarında Filistinlilere özerklik verilecekti. Bu özerklik İsrail, Mısır ve Ürdün arasında yapılacak görüşmelerle tespit edilecekti. Beş yıllık geçici devreyi kaplayacak olan bu dönemde İsrail, Batı Şeria ve Gazze'de kendi güvenliğini de sarsmayacak şekilde, asker miktarını asgariye indirecek ve üçüncü seneden itibaren İsrail, Mısır, Ürdün ve Filistin özerk idaresinin temsilcileri arasında, Batı Şeria ve Gazze'nin nihai statüsünü tespit edecek bir anlaşma için müzakereler yapılacaktı. Bu anlaşma, Filistin halkının meşru hakları ile adil isteklerini tanıyacaktı. Ayrıca yine bu dönemde İsrail ile Ürdün arasında barış müzakereleri ve İsrail'in güvenliğini sağlayacak düzenlemeler de yapılacaktı.

b. Reagan Planı (1982) : Ortadoğu sorununun genel bir çözümü amacıyla 1982 yılında ABD Başkanı Reagan, batı yakasında yaşayan Filistinliler ile Ürdün arasında federasyonu öngören bir tasarı ortaya attı. Ancak, Reagan Planına Suriye ve FKÖ içindeki radikal guruplar hemen tepki gösterdiler. Suriye'nin Ortadoğu sorununun çözümünde kilit ülkelerden birisi durumuna gelmesi

ve Filistin hareketini belirli ölçüde kontrolünde bulundurma politikası FKÖ içindeki ılımlı Arafat kanadı ile Suriye yanlısı radikalleri karşı karşıya getirdi. İhtilaf giderek büyüdü ve 1983 haziranında Arafat, Şam'da Hafız ESAD tarafından "istenmeyen kişi" ilan edilerek Suriye'yi terk etmeye zorlandı. Giderek büyüyen gerilim aynı yılın sonuna kadar sürecektir olan Suriye ve Arafat yanlısı Filistinliler arasında top ve roketlerin kullanıldığı silahlı çatışmalara kadar tırmandı. Suriye'nin muhalefetine rağmen Ortadoğu'da barış için Reagan planı doğrultusunda sürdürülen çabalar yoğunlaştı. Arafat, Ürdün ve Mısır gibi ılımlı Arap ülkelerine daha fazla yaklaşılmaya başladı. Ürdün Kralı beyanatlarında, Filistinlilerin bir an önce İsrail ile uzlaşmaya gitmeleri gerektiğini aksi takdirde kısa süre sonra, İsrail'in batı yakası ve Gazze'de artan yerleşim merkezleri nedeniyle bölgelerdeki nüfus yapısında görülecek değişikliklerin soruna bir çözüm bulunmasını daha da zorlaştıracaklarını ifade ediyordu.

c. Madrid Konferansı (1991) : Barış Konferansı 30 EKİM 1991'de ABD, Rusya ve Arap devletlerinin bir kısmının katılımı ile Madrid'de toplandı. Taraflar iki türlü görüşmelere başladı ve Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki sorunların giderilmesi için müzakerelere girildi. İkili görüşmelerin amacı İsrail - Ürdün, İsrail - Lübnan ve İsrail - Suriye arasında varolan sorunları çözmeye yönelik olarak gerçekleştirildi. Konunun İsrail - Filistin ayağında ise işgal altındaki Filistin topraklarında Filistin otonomisi kurulması konusu bulunmaktaydı. Görüşmeler devam ederken Haziran ayındaki seçimlerle İsrail İzak RABİN'i yeni başbakanını olarak seçti. RABİN'in çözüm yanlısı bir tutumla Batı Şeria'da kurulması planlanan 6.000 konutluk yerleşim projesini iptal ettiğini açıkladı. Müzakerelerde, Filistin tarafı özellikle göçmen sorunu üzerinde duruyordu. İsrail ise bu konuya sıcak bakmıyordu. Bir diğer sorun ise Özerk Filistin Yönetimi'nin yetki ve alanı ile ilgiliydi ve sonuç olarak Filistin tarafı, İsrail'in önerdiği sınırlı idare, yargı ve güvenlik alanındaki yetki devrini içeren bir

özerkliği reddetti. 1992 yılına gelindiğinde ABD’de seçimlerin yaklaşması ve İsrail’in HAMAS, İslami Cihat üyelerini İsrail’den sınır dışı etmesiyle Madrid Süreci askıya alındı.

ç. Birinci Oslo Anlaşması (1992 - 1993) : Madrid süreci her iki taraf için de istenildiği gibi sonuçlanmadı. Ne İsrail ne de Filistin tarafı beklentilerini karşılayacak bir sonuca ulaşamadılar. ABD’de yapılan seçimlerin ardından 1993 yılında Bill CLINTON ABD başkanı olarak görevinin başına geçti. CLINTON ve ABD Dışişleri Bakanı Warren CHRISTOPHER’in da çalışmalarıyla görüşmeler yeniden başladı. Daha önce barışın iki aşamalı beşer yıllık süreçlerle sağlanması kararlaştırılmıştı. Görüşmelerde İsrail, ilk dönemin Filistin topraklarından çekilmeyi kapsamadığını, Filistin tarafı ise kapsadığını savundu. İsrail’in FKÖ ile görüşmek istemeyen tavrı da ABD’den destek gördü. Ancak Filistin tarafı bir barış yapılacaksa bunun Arafat ile olacağını deklare edince görüşmeler yeniden tılandı. Ancak bu dönemde İsrail Dışişleri Bakanı Shimon PERES ve FKÖ Maliye Bakanı Ebu ALA arasında Oslo’da farklı bir süreç başladı. Gizli görüşmelerde İsrail ve FKÖ’nün birbirini tanımaları ve Gazze şeridi ile Eriha’da sınırlı bir Filistin hükümeti kurulması kararlaştırıldı ve 1993 yılının Eylül ayında İlkeler Bildirgesi imzalandı. Ancak sorunun merkezinde bulunan Kudüs’ün statüsü ve göçmenlerin geri dönüşü konuları bu süreçte ele alınmamıştı.

d. İkinci Kamp David Zirvesi (2000) : Dönemin ABD Başkanı Bill CLINTON’ın daveti ve İsrail Başbakanı Ehud BARAK ile Filistin lideri Yaser ARAFAT’ın katılımıyla gerçekleştirilen II. Kamp David Zirvesi ABD’nin Maryland eyaletinde, Kamp David adlı küçük bir kasabada yapılmıştır. Aslında taraflar 1999 Eylülünde yine barış görüşmeleri için bir araya gelmiş ve 1998 tarihli Wye River Memorandumu’nun geliştirilmiş versiyonunu kabul eden bir anlaşma imzalamışlardı. Bu anlaşmada Barış Sürecinin final tarihi olarak 13 Eylül 2000 gösteriliyordu. 2000 yılının Eylül’ünde imzalanması planlanan nihai barış anlaşması

öncesinde CLINTON, tarafları son bir kez nihai barış müzakere-lerine hazırlık için bir araya getirdi. Ortadoğu Barış Süreci 1993'te gerçekleşen Oslo Anlaşması ile farklı bir zemine oturmuş ancak taraflar arasındaki Kudüs ve mülteciler sorunu gibi pek çok önemli mesele ileriki bir tarihte görüşülmek üzere ertelenmişti. İşte İkinci Kamp David'de tüm bu konular ele alınmıştır. Bir yandan "Filistin devletinin bağımsızlığı, Batı Şeria'dan çekilme ve buradaki Yahudi yerleşimlerinin geleceği ile Filistinli mültecilere tazminat" konularında tavizler vermeyi kabul eden Barak, diğer taraftan tüm bu tavizler için Kudüs kenti üzerindeki İsrail egemenliğinin korunmasını ön koşul olarak sunuyordu. Buna karşılık Arafat ise, Arapların yoğunlukta olduğu Doğu Kudüs'ün Filistin devletinin başkenti olmasında ısrar etmişti. Gerek İsrail, gerekse de Filistin açısından olmazsa olmaz kabul edilen ve herhangi bir tavizin söz konusu olamayacağı hususlar arasında yer alan Kudüs'ün statü sorunu iki taraf içinde hayati öneme sahipti. 11 TEMMUZ'da başlayarak 15 gün boyunca çetin müzakerelerle geçen ve ev sahibi Amerika'nın müzakerelerin tıkanmasına neden olan Kudüs sorununun çözümü için çeşitli senaryolar ortaya koyduğu ancak tüm çabalara rağmen tarafların nihai bir neticeye ulaşamadığı İkinci Kamp David Zirvesi, 25 Temmuz günü CLINTON'ın "anlaşmaya varamadılar" şeklindeki açıklamasıyla sona ermişti.

e. Yol Haritası : ABD, Rusya, AB ve BM'den oluşan ve kendilerine "Dörtlü" (Quartet) diyen Ortadoğu grubu, Filistin ve İsrail Başbakanları ile 2004 yılı içerisinde gerçekleştirdikleri görüşmelerde "yol haritası"na nihai şekil verilmiş olup geçtiğimiz Nisan ayı içerisinde taraflara sunulmuştu. Üç aşamadan oluşan "yol haritası," öncelikle şiddetin durdurulması, daha sonra geçici sınırlara sahip bir Filistin devleti kurulması ve son olarak da Kudüs ve Filistinli mültecilerin geri dönüşü gibi kilit meseleleri öngörmektedir. 2002 yılı MAYIS ayında ele alınan üç aşamalı "yol haritası"nın ikinci aşamasında 12 Eylül'de düzenlenen inti-

har saldırılarıyla sekteye uğradı. İsrail’de yarım saat arayla düzenlenen ve El Aksa Şehitleri Tugayı ve Hamas’ın üstlendiği bu iki intihar saldırısı böylelikle taraflar arasındaki ateşkese darbe vurmuş oldu. Saldırıların ardından İsrail, 76 Filistinli mahkumun serbest bırakılmasını ertelerken, Şaron, terör eylemlerinin tamamen durmaması halinde Filistinliler’le barış sürecinde ilerleme kaydedemeyeceği uyarısında bulundu. Diğer taraftan, ABD Dışişleri Bakanı Colin POWELL intihar saldırılarının barış sürecini durduramayacağını belirtirken, Beyaz Saray ise Filistin yönetiminin terörizme karşı harekete geçmesi gerektiğini belirtti.

16. Sonuç ve Değerlendirme :

a. Bölgede barışı getirmeye yönelik mevcut tüm çabalar Filistinlilerin beklentilerini karşılayacak derecede toprak ve yerleşim konularını açıklığa kavuşturamamıştır ve benzer biçimde güvenlik ve terörizmin sonlandırılması konusunda İsrail tarafını tatmin edecek bir çözüm üretmemiştir. Arap devletleri arasında bağımsız bir Filistin devletinin kurulup kurulmaması tartışma konusu olmuş, böyle bağımsız bir devlet yerine Batı Şeria’nın Ürdün tarafından ilhak edilmesi düşünülmüştür. (1982 yılına kadar Ürdün, Batı Şeria’yı her ne kadar kontrol edemese de kendi toprağı saymıştır.) Filistinliler olası bir barıştan egemenlik ve saygı beklerken İsrailliler güvenlik ve Filistinlilerden tam anlamıyla bir ayrılma sağlayacak bir barışı desteklemektedirler. Barış sürecinin bir şekilde gerçekleşse bile, altında yatan terörizmi ve aşırılıkçılığı gizleyen bir sahte barışı ortaya çıkaracağı uzmanlar tarafından ifade edilmektedir.

b. Arap devletleri ve Türkiye arasında ticaret yüzünden oluşan yakınlaşma 1990’lardan sonra tam olarak sürdürülmemiştir. Bunun yerine Türkiye, İsrail ile iktisadi ve askeri bir ortaklık kurmayı uygun görmüştür. İsrail ve Türkiye arasında kurulan stratejik ortaklık kriz durumlarında beraber hareket etmeyi öngörmektedir. İsrail ile Türkiye arasında özellikle 1990’dan sonra görülen yakınlaşma, İsrail’in, Irak işgalinden sonra kuzey

Irak'taki Kürtlerle olan münasebetini geliştirmesiyle kısmen zarar görmüştür.

c. İsrail'in Güney Lübnan'dan çıkarmak istediği Hizbullah 1982'de kurulmuştur. Örgüt, Filistinli savaşıçılara maddi yardım sağlamasının yanı sıra onları eğitmektedir. Daha önceleri Suriye'nin hak iddia ettiği ancak daha sona Lübnan'a verdiğini duyurduğu Şeba çiftlikleri hala İsrail'in işgali altındadır. Şeba'yı bir Lübnan toprağı olarak gören Hizbullah İsrail'e karşı mücadelesine, İsrail Lübnan'dan çekilmesine rağmen devam etmiştir. Hizbullah'ın gücü bölge devletlerine göre kısıtlı olsa da, Suriye Lübnan ve İran'ın sahip olmadığı eylem esnekliğine sahip olduğu değerlendirilmektedir.

ç. 1967'de İsrail tarafından işgal edilen Golan tepeleri halen Suriye'ye geri iade edilmiş durumda değildir. Hizbullah'a, Hamas'a ve İslami Cihad'a olan desteğı yüzünden ABD ile olan ilişkilerinin bozulmuş ve uluslararası baskı altında kalan Suriye, İsrail - Filistin meselesinin çözüme kavuşmasından yana değildir ve İsrail ile Filistin arasında düşük yoğunluklu çatışmaların sürmesinin İsrail'e baskı oluşturacağını düşündüğünden dolayı bu çatışmaları desteklemeye devam edeceği, ancak bu sorunun kendisini de dahil edecek devletler arası bir savaşa dönüşmesini istemediğı kıymetlendirilmektedir.

d. İsrail ile Filistin arasında bir barış, bölgede İsrail'in daha da güçlenmesine yol açacak ve bu İran'ın çıkarlarına ters düşecektir. Hizbullah ayrıca İran'ın siyasi olarak zayıf Lübnan'ı etkilemesine yardımcı olmaktadır. İran, radikal güçleri (Hamas, İslami Cihad) desteklemiş bunlara kara ve deniz yoluyla silah tedarik etmiştir. İran ayrıca İsrail ile Filistin arasında gerçekleşecek bir barışın, kutsal toprakları işgal eden İsrail devletini meşrulaştıracağını düşündüğünden böyle bir barışa karşı çıktığı değerlendirilmektedir.

e. Yeni Filistinli mültecilerin ülkeye girmesine ve mevcut mültecilere vatandaşlık verilmesine müsaade etmeyen Ürdün'ün

tavır diğer Ortadoğu ülkelerinden farklıdır, Ürdün, Mısırdan sonra İsrail ile barış antlaşması imzalayan ikinci ülkedir. İç savaş tecrübesi ve ülkedeki büyük miktarda Filistinli mülteci bulunması Ürdün'ün İsrail ile Filistin arasındaki barış sürecini desteklemesine yol açtığı şeklinde mütalaa edilmektedir.

f. ABD'nin İsrail siyasetini tek başına oluşturmuş olduğunu düşünmek yanıltıcı olur. Bunlar ABD'nin eksilmeyen askeri iktisadi ve diplomatik desteğiyle oluşturulmuş ABD - İsrail siyasetidir. İsrail, ABD'nin bölgedeki en önemli müttefikidir. Yahudi lobisinin etki ve baskısı altında olan ABD'nin öncelikle İsrail'in bölgedeki menfaatlerini gözeticeği kıymetlendirilmektedir.²

g. İki tarafın vereceği tavizler konusunda aşırı derecede iyimser olan ve barış süreci için gerçekçi olmayan bir takvim oluşturan "Yol haritası", İsrail Filistin uzlaşmazlığını giderecek bir plan olarak ortaya konmuştur. Üç aşamalı olarak düşünülen plan, ilk aşamada Filistin yönetiminin tam bir ateşkes sağlamasını ve şiddeti sonlandırmasını içermektedir. Üçüncü aşamanın 2005 yılında biteceği ön görülen ancak daha birinci aşamasını bile tam olarak uygulanamadığı Yol Haritasının kalıcı barışı sağlayamayacağı değerlendirilmektedir.

ğ. Sonuç olarak, başlangıcından itibaren adil ve kalıcı barışın sağlanmasının, güç merkezlerinin menfaat çatışması sebepleriyle kısa vadede çözüm olasılığının mevcut şartlar altında bulunmadığı, İsrail Filistin meselesinin dışardan özellikle AB ve BM gibi örgütlerden gelen telkinlerle çözülmesinin pek mümkün olmadığı, İsrail'in ABD dışından diğer ülkelere gelen baskıları dikkate almadığı ve bu zamana kadar da İsrail'in bölgede ABD'nin en önemli müttefiki olması sebebiyle ABD, İsrail

2 . Örneğin çözümün iki devletin kurulması ile gerçekleşeceğini belirten bir tasarı 1976 yılında BM Güvenlik Konseyine getirilmiş. Ancak ABD bu öneriyi veto etmiştir (Öneriye karşı çıkan tek ülkedir). Halbuki bu gün yol haritasıyla savunulan tam da budur.

il'in Filistinliler ile uzlaşması konusunda yeterince baskı kuramadığı, her ne kadar "İsrail - Filistin meselesi" çözümünün bölgedeki genel istikrara etki yapmasından dolayı "Büyük Ortadoğu Projesi"nde bir yeri olsa da, ABD'nin İsrail ile olan yakın işbirliğinin kalıcı çözümün önünü tıkadığı, ABD'den cesaret alan İsrail'in ise çözümün olmazsa olmaz koşulu olan 1967 öncesi sınırlara dönme ve Filistinli mültecilerin yurtlarına geri dönme konularında kolay kolay geri adım atmayacağı, dolayısıyla bölgede barışın mümkün olmadığı mütalaa edilmektedir.³

3. Bölgede tek kalıcı barış, "Türk Barışı" olarak da nitelendirilen 1517 ile 1917 yılları arasındaki Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerçekleşmiştir.

EK 15:

**25 Ocak 2006 Tarihinde Gerçekleştirilen
Filistin Yasama Konseyi Seçimleri ve
HAMAS (İslami Direniş Hareketi).**

AÇIKLAMA

1. Genel

a. Filistin’de, resmi adı Filistin Yasama Konseyi¹ olan Filistin parlamentosunun 132 üyesini belirleyecek olan seçimler, Filistin Yönetiminin kontrolü altındaki bölgelerde ve Doğu Kudüs’te, 11 siyasi grup ve çok sayıda bağımsız adayın katılımıyla 25 Ocak 2006 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

b. Filistin’de yapılan “Parlamento Seçimleri”nin sonuçları, seçim sonuçlarının önümüzdeki dönemde Filistin ve bölge ülkelerine yansımaları ve parlamentoda en fazla sandalye kazanan İslami Direniş Hareketi (HAMAS) hakkında yapılan çalışma müteakip maddelerde sunulmuştur.

2. 25 Ocak 2006 Tarihli Filistin Seçimlerinin Değerlendirmesi

a. Söz konusu seçim, İsrail ile Filistin arasında kalıcı bir barışın oluşturulabilmesi, Ortadoğu coğrafyasında Irak Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni sürece muhtemel etkileri ve 2006 Mart ayında İsrail’de gerçekleştirilecek genel seçimlere tesirleri nedenleriyle özel bir önemi haizdir.

b. Filistin Özerk Bölgesi’nde bulunan 1 milyon 250 bin kayıtlı seçmenden %77,7’sinin oy kullandığı seçim sonuçlarına göre:

(1) HAMAS örgütü 76 milletvekili çıkararak Parlamento’da tek başına hükümet oluşturmaya yetecek çoğunluğu elde etmiştir.

1. Filistin Yasama Konseyi, doğrudan halk oyuyla seçilen Başkan ile birlikte Filistin Yönetimi’nin temel iki organını oluşturmaktadır.

(2) Filistin Devlet Başkanı Mahmud ABBAS'ın (Ebu Mazen) partisi EL - FETİH², 45 milletvekili ile ikinci olmuş ve HAMAS'ın tek başına anayasayı değiştirmesini engelleyebilecek sayıya (44) ulaşmıştır.

(3) Ebu Ali MUSTAFA Grubu, Mustafa BARGUTİ'nin lideri olduğu "Filistin Hareketi" ve Hannan AŞRAVİ'nin "Üçüncü Yol Grubu" ikiyeş sandalye kazanmışlardır.

(4) Seçime bağımsız olarak katılan adaylardan ise, HAMAS tarafından desteklenen dört tanesi aday milletvekili seçilmişlerdir.

c. 25 Ocak 2006 tarihinde gerçekleştirilen seçimler, Filistin tarihinde yapılan ikinci genel seçimlerdir. 1996 yılında gerçekleştirilen HAMAS'ın boykot ettiği ilk seçimde, tek kanatlı olarak oluşturulan 88 üyeli parlamentoda, EL - FETİH 85 sandalye ile lider olmuştur.³

ç. 2005 yılında parlamentoda kabul edilen yeni bir yasayla, milletvekillerinin sayısı 132'ye yükseltilerek, yarısının nispi temsil usulüyle, diğer yarısının ise çoğunluk sistemine göre seçilmesine karar verilmiştir. Bu yasaya göre, çoğunluk sistemine göre seçilecek olan 66 milletvekili; 11'i Batı Şeria'da, 5'i Gazze Şeridi'nde olmak üzere toplam 16 seçim bölgesi temel alınarak

2. Yaser ARAFAT tarafından 1958 yılında kurulan El Fetih, ARAFAT'ın 1969 yılında Filistinli direniş örgütleri federatif bir çatı altında bir araya toplayan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) başkanlığına seçilmesi ile birlikte, bu örgütün lideri ve Filistin halkının en önemli direnişçisi konumuna gelmiştir. Önceleri mücadelesini siyasi alanda yürüten FKÖ daha sonra militanlaşarak adını terorist eylemlerle duyurmaya başlamıştır. 1992 yılında Oslo süreci ile İsrail'i tanımayı ve kısmen silah bırakmayı kabul eden El Fetih, 1996'dan 2006 başındaki son seçimlere kadar Filistin Yönetimi'nde iktidar partisi konumunda kalmıştır. El Fetih'in askeri kanadı El Aksa Şehitleri Tugayı halen varlığını sürdürmektedir. ARAFAT'ın ölümünden sonra, örgütün kurucu üyesi ve ARAFAT'ın sağ kolu olan Ebu Mazen lakaplı Mahmud ABBAS genel sekreterliğe getirilmiş ve 2005 yılında Filistin Devlet Başkanı seçilmiştir.

3. Geçen 10 yıllık süre zarfında, El Fetih'ten ayrılımlar yaşanması sonucunda bu sayı 68'e düşmüştü.

belirlenmiş ve her bölgenin çıkaracağı milletvekili sayısının hesaplanmasında o bölgenin nüfusu temel alınmıştır.

d. Söz konusu yeni seçim sistemine göre gerçekleştirilen ilk seçimlerde, HAMAS'ın listesi ulusal düzeyde 66 koltuğun 30'unu, bölgesel düzeyde ise 66 koltuğun 46'sını kazanmış, Gazze bölgesinde elde ettiği açık üstünlüğün yanı sıra, Batı Şeria'da da beklenenin ötesinde bir başarı elde etmiştir.

e. Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından, Filistin Başbakanı Ahmed KUREY istifa etmiştir. Gelişmeler üzerine, ARAFAT'ın ölümünün ardından geçen yıl yapılan seçimler sonucunda Başkanlık görevini devralan Mahmud ABBAS, hükümeti kurma görevini vermek üzere HAMAS yetkilileri ile önümüzdeki günlerde bir araya geleceğini, ancak İsrail tarafı ile barış görüşmelerinin bundan böyle Filistin Yönetimi değil Filistin Kurtuluş Örgütü aracılığı ile yürütülebileceğini öngördüğünü ifade etmiştir.

f. Bunun üzerine İsrail hükümeti, içerisinde İsrail devletinin yıkılmasını hedef alan silahlı terör örgütü unsurlarını barındıran bir Filistin idaresi ile müzakere yapılmayacağını belirtmiştir. ABD ve AB (Avrupa Birliği) ülkelerinin çoğu, şiddet yanlısı bir örgüt ile silahsızlanmadığı takdirde temasa geçmeyeceklerini açıklamışlardır.

g. BM Genel Sekreteri Kofi ANNAN, ABD Dışişleri Bakanı RİCE, Rus Dışişleri Bakanı LAVROV ve AB Dış Politika Temsilcisi SOLANA, Ortadoğu sorununda arabuluculuk yapan Dörtlünün (Kuartet)⁴ temsilcileri olarak 30 Ocak 2006 tarihinde Londra'da bir araya gelip ortak bir bildiri yayımlamışlardır. Bildiride "Filistin hükümetine yapılacak maddi yardımların, gelecekte kurulacak Filistin hükümetinin şiddeti reddeden yöntemle-

4. İsrail - Filistin sorununu çözmeye yönelik olarak Oslo sürecinin devamında teşkil edilen ABD, RF (Rusya Federasyonu), BM ve AB'nin oluşturduğu "Quartet" (dörtlü) tarafından hazırlanan ve ilgili taraflara sunulan "Yol Haritası"yla İsrail Filistin arasındaki anlaşmazlıklara çözüm yolları aranmaktadır.

re bağlılığı, İsrail'i tanıması ve yol haritası dahil olmak üzere önceki anlaşma ve yükümlülükleri kabul etmesine göre gözden geçirileceği" ifade edilmiştir.

h. Bildiri ile HAMAS'a bugüne kadar ki sözleriyle değil, bundan sonraki eylemleriyle değerlendirileceği mesajı verildiği değerlendirilmektedir. HAMAS tarafından yapılan ilk açıklamalarda ise asıl değişmesi gereken tarafın İsrail olduğu vurgulanmakla beraber, "Kuartet"ın bildirisinin reddedildiğinin açıkça ifade edilmesinden kaçınılmıştır.

3. HAMAS (İslami Direniş Hareketi) Örgütü Hakkında Bilgi

a. Filistinlilerin en büyük militan örgütü olan ve İsrail işgaline karşı Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde 1987'de başlatılan Filistin ayaklanmasının (birinci intifada) öncesinde Gazze'de kurulan ve resmi kuruluş bildirisini 1988'de yayımlayan HAMAS'ın tarihsel gelişimi, faaliyetleri ve siyasi etkileri hakkında özet bilgi aşağıda sunulmuştur:

(1) Mısır merkezli "Müslüman Kardeşler Örgütü"nün Filistin kolu olarak yorumlanan HAMAS⁵, adını ilk olarak birinci intifada sırasında duyurmaya başlamıştır. Oslo Anlaşmasının ardından ise bu anlaşmaya sert bir dille karşı çıkan HAMAS'ın Filistin halkı arasındaki desteği zaman içerisinde artmıştır.

(2) Nitekim Örgüt ilk intihar saldırısını Oslo Anlaşması'nın imzalanması öncesi Nisan 1993'de gerçekleştirmiş ve o tarihten bu yana gerçekleştirilen 350 ayrı terorist saldırısında yaklaşık 500 kişi hayatını kaybetmiştir.⁶

(3) Örgütün kısa vadedeki hedefi, İsrail'i tüm işgal topraklarından çıkarmaktır. HAMAS bunun için İsrail birliklerine, Filis-

5. HAMAS adını, "İslami Direniş Hareketi"nin Arapça ifadesinin baş harflerinden almaktadır.

6. HAMAS'ın intihar saldırısı gerçekleştiren eylemcinin ailesine 3.000 ila 5.000 dolar arası maddi yardım yaptığı ve ailesine ömür boyu bakım garantisi sağladığı ifade edilmektedir.

tin toprakları içindeki Yahudi yerleşimlerine ve İsraili sivillere saldırıları bir araç olarak görmektedir. Örgütün uzun vadedeki hedefi ise İsrail'i yok ederek, büyük bir bölümü 1948'de kurulan İsrail devletinin sınırları içinde yer alan şeriat kurallarıyla yönetilen bir İslam devleti kurmaktır. Örgüt pratikte silahlı mücadeleyi, ideolojik olarak ise anti - semitizmi ilke edinmiştir.

(4) ABD ve AB'nin terör örgütleri listesinde yer alan Örgüt, faaliyetlerini iki ayrı koldan yürütmektedir. Bunlar:

(a) Örgütün **sosyal** faaliyetlerden sorumlu olan kolu geniş bir hizmet ağına sahip olup, Örgütün yaklaşık 90 milyon dolar olduğu tahmin edilen yıllık bütçesinin büyük kısmını kullanmakta ve özellikle okul, hastane, bakım yurtları ve camiler inşa etmektedir.

(b) Askeri kol ise İzzettin el Kasım (İzzeddin El Kassam) Tugayları adıyla militan eylemler düzenlemekte ve yaklaşık olarak 1.000 aktif üyesi⁷ ve destekçisi olduğu tahmin edilmektedir.⁸

(5) İsrail'in sayısız operasyonlarına ve ARAFAT döneminde Filistin Yönetiminin uyguladığı kısıtlamalara karşın, terorist yöntemleri benimseyen HAMAS intihar saldırılarıyla Oslo Anlaşmasının hayata geçirilmesi sürecini engellemiştir. Çok sayıda Filistinli bu “şehadet” saldırılarını, meşru bir yol olarak değerlendirmiştir. Birçok Filistinlinin HAMAS'ın başlattığı intihar saldırıları dalgasını onaylamasıyla, bu saldırıları El Aksa Şehitleri Tugayı (EL - FETİH'in askeri kanadı) ve İslami Cihad tarafından üstlenilen saldırılar takip etmiştir.

(6) HAMAS diğer yandan, İsrailiilerle işbirliği yapmakla suçladığı bazı Filistinlileri öldürmeye, “ahlaksız davranışlarda” bulunmakla suçladığı bazı Filistinlileri de kendi yöntemleriyle

7. Farklı kaynaklarda örgütün aktif militan sayısı, 1000 - 2000 arasında olduğu ifade edilmektedir.

8 . Örgütün askeri kolu ilk olarak Ürdün Kralı Hüseyin'in Filistinlileri himaye eden politikaları neticesinde bu ülkede örgütlenmiş, ancak Kral Hüseyin'in halefi Kral İkinci Abdullah, örgütün karargahını kapatarak liderlerini Katar'a sürmüştür.

cezalandırmaya başlamıştır. Filistinlileri temsil eden örgütler arasında çatışmaların yaşanmasına neden olan bu durum, zaman zaman HAMAS'ın İsrail tarafından kullanıldığı veya desteklendiği yorumlarının yapılmasına neden olmuştur.

(7) HAMAS'ın bombacısı Yahya AYYAŞ'ın 1995'te Mossad tarafından öldürülmesine misilleme olarak, HAMAS tarafından Şubat ve Mart 1996'da Kudüs ve Tel Aviv'de halk otobüslerini hedef alan intihar saldırıları düzenlenmiş ve toplam 60 İsrailli hayatını kaybetmiştir. İsrail siyasetinde dengeleri değiştiren ve İsrail'de barış yanlılarının destek kaybetmesine neden olan bu saldırılar sonucunda, Oslo Anlaşmasına karşı çıkan sağcı İsrailli lider Benyamin NETANYAHU iktidara gelmiştir.

(8) Dönemin ABD Başkanı Bill CLİNTON'ın girişimiyle 2000 yazında yapılan Camp David zirvesinin başarısızlıkla sonuçlanması ardından başlayan ikinci intifada ile birlikte, HAMAS gücünü iyice arttırmıştır. Laik Filistinlilerin hakimiyetindeki Filistin Yönetimi'nin Batı'dan sağlanan desteğin azalması, İsrail'in izlediği politikalar ve çeşitli ölçeklerde düzenlediği saldırılar ile zayıflaması ve bu saldırılar sonucunda Filistin'in altyapısının bir türlü arzu edilen seviyeye ulaşamaması neticesinde, hastaneler ve okullar açan, yoksul halka maddi yardım sağlayan ve Filistin Yönetimi'ni pasif kalmak ve yolsuzluk yapmakla suçlayan HAMAS örgütü bu dönemde Filistinliler için umut olmuştur.

(9) 2002'den sonra Kahire'de farklı Filistinli gruplarını tek çatı altında toplamak amacıyla yapılan ve terör saldırılarının askıya alınması konusunun da ele alındığı bir takım toplantılarda HAMAS, terorist yöntemlerden vazgeçmeyi reddederek, işgal sürdükçe İsrail hükümetinin muhatap olarak kabul edilmesine karşı çıkmıştır.

(10) Aralık 2002'de Gazze'de HAMAS'ın 15. kuruluş yıldönümünde düzenlenen ve 40 bin kişinin katıldığı mitingde bir konuşma yapan örgütün kurucusu ve ruhani lideri Şeyh Ahmed

YASİN, İsrail'in 2025 yılına kadar ortadan kalkacağı öngörüsünde bulunmuş, ancak Yasin 2004'te, yerine geçen Abdülaziz RANTİSİ ise aynı yılın sonlarında İsrail hava saldırıları sonucunda öldürülmüştür. Örgütün halen bir numaralı lideri olarak görülen Halid MEŞAL Şam'da yaşamaktadır.

(11) Filistin Yönetimi (EL - FETİH) ve İsrail arasında varılan anlaşmaları tanımadığını ortaya koymak amacıyla 1996'da yapılan parlamento seçimlerini boykot eden HAMAS, eski Filistin lideri Yaser ARAFAT'ın ölümünden sonra 2005 Ocak ayında yapılan Başkanlık seçimlerini de boykot etmiştir. Aynı yıl yerel seçimlere katılan HAMAS; Gazze, Kalkilya ve Nablus'ta önemli başarılar elde etmiştir. HAMAS'ın son dönemde belediyeçilik alanında da başarılı çalışmalar yaparak halktan aldığı desteği arttırmayı başardığı ifade edilmektedir.

c. HAMAS'ın Filistin yönetiminde artık değişim zamanının geldiği iddiasıyla 2006 parlamento seçimlerine katılmaya karar vermesi, EL - FETİH ve diğer gruplar tarafından, Oslo anlaşmalarının ve İsrail'in var olma hakkının fiilen tanınması anlamına geldiği savunulmuş, ancak HAMAS bu görüşü şiddetle reddetmiştir.

ç. HAMAS seçim kampanyasını kendi mücadelesinin bir sonucu olarak yansıttığı İsrail'in Gazze'den çekilmesi üzerine kurmuş ve Filistin siyasetinin yolsuzluklardan arındırılması gerektiği konusunu ileri sürmüştür. Genellikle laik karakteri ile tanınan Filistin toplumu içerisinde EL - FETİH kadar geniş bir tabana sahip olmamasına rağmen HAMAS, izlediği sertlik yanlısı politikalar ve duygusal motiflerle güçlendirilmiş intihar saldırıları neticesinde Filistin siyaseti içerisinde söz sahibi hale gelmiştir. Örgütün askeri kanadına mensup üyelerinin bir kısmı halen Filistin Yönetiminin kontrolü altındaki hapishanelerde tutulmaktadır.

4. Seçim Sonuçlarının Bölge Ülkelerine Muhtemel Yansımaları

a. Filistin Yönetimine ve Filistinli mültecilere yılda yaklaşık 234 milyon dolar yardım sağlayan ABD, aynı zamanda İsrail ve Filistin arasında kalıcı bir barışın sağlanabilmesi için en etkili itici güç konumundadır. Ancak, ABD'nin inisiyatifi ile başlatılan bölgedeki ülkelerde demokrasiyi hakim kılma çabaları neticesinde Lübnan'da Hizbullah'ın ardından Filistin'de de HAMAS'ın güçlü bir şekilde parlamentoya girmesi, ABD'nin bu ülkelerdeki hareket alanının daralmasına ve bugüne kadar terorist olarak kabul ettiği ve doğrudan diyalog kurmadığı örgütlerle aynı masaya oturmak zorunda kalmasına neden olacaktır.

b. Demokrasi Arap dünyasında radikalleri öne çıkarttıkça, bu sürecin savunuculuğunu yapan ABD ve AB, ortaya çıkan sonuçla yüzleşmek durumunda kalmaktadır. ABD her ne kadar İsrail'in var olma hakkını tanımayan ve terorist yöntemlerden vazgeçmeyen bir HAMAS ile temas kurmayacağını ifade etse de, dolaylı kanallardan bu örgütü silahsızlanmaya ve barış sürecine katkıda bulunmaya teşvik edecek girişimleri zorlayacağı değerlendirilmektedir.

c. Bu kapsamda ABD'nin daha pasif bir tutum izlemeyi kararlaştırması durumunda, BM veya AB gibi kurumların yanı sıra Türkiye, Ürdün ve Mısır gibi üçüncü ülkelerin arabulucu olarak HAMAS'ı uluslararası kurallara uymaya teşvik edecek girişimlerde bulunacağı düşünülmektedir.

ç. ŞARON'un rahatsızlanıp görevini bırakmasının ardından İsrail iç siyasetinde ortaya çıkan belirsizlik, HAMAS'ın seçim zaferi ile daha da derinleşmiştir. 28 Mart tarihinde gerçekleştirilecek seçim atmosferi içerisindeki İsrail'in, mevcut şartlar altında HAMAS'ı muhatap olarak kabul etmesini beklemenin gerçekçi olmayacağı değerlendirilmektedir.

d. İsrail hükümetinin, işgal altındaki topraklardan toplanan gümrük ve gelir vergisini Filistin Yönetimine vermeyeceğini

ilan etmesi ve HAMAS'ın silahsızlanarak parti tüzüğünü değiştirmede Filistin Yönetimi ile hiçbir ilişki kurulmayacağı açıklaması bu duruma örnek olarak gösterilmektedir.

e. Öte yandan, tek taraflı politikalarını hızlandırarak sürdüren veya HAMAS'ın gerçekleştirebileceği değişimlere kayıtsız kalmakta ısrar eden bir İsrail'in ABD ve BM'den gelebilecek yeni inisiyatiflere kapısını kapatması, HAMAS'ın dünya kamuoyu gözünde terorist örgüt nitelemesinden kurtulup mazlumların temsilcisi konumuna gelmesine neden olabilecektir.

f. Dolayısıyla, İsrail'in HAMAS'ın seçim zaferinin ardından kısa vadede bir yandan "bekle ve gör" politikası izlerken, bir yandan da Gazze Şeridi'nden çekilme ve güvenlik duvarı gibi başlatmış olduğu tek taraflı girişimleri hızla sonuçlandırmaya çalışacağı, orta vadede ise HAMAS'ta ve uluslararası politikalarda meydana gelebilecek değişikliklere göre yeni bir konum belirleyeceği değerlendirilmektedir.

g. Bilindiği üzere Türkiye, İsrail ve Filistin taraflarına eşit mesafede durmayı ilke edinen, tarafların iyi niyet ve talepleri çerçevesinde arabulucu/kolaylaştırıcı bir rol üstlenme iradesine sahip bir politika izlemektedir. Bu bağlamda, Filistin ve/veya İsrail'de iktidar değişikliklerinin Türkiye'nin söz konusu siyaseti üzerinde çok fazla etkisi olması beklenmemektedir.

ğ. Ancak, uluslararası camia ile diyalog kanalları mevcut olmayan radikal İslamcı HAMAS'ın ABD, AB ve İsrail ile dolaylı bir diyalog kurmaya ve kendini tecrit edilme çizgisinden uzaklaştıracak bir değişim içerisine girmeyi öngörmesi durumunda, Türkiye gibi tarafsızlığı tüm taraflarca kabul edilmiş ve çoğunluğu Müslüman olan üçüncü bir ülkeyi uzlaştırıcı olarak tercih etmesi beklenebilir

h. Böyle bir durum ile karşılaşıldığı takdirde Türkiye'nin, gerek HAMAS'ın silah bırakarak uluslararası sisteme entegre edilmesi, gerek Batı camiasının HAMAS'a ilişkin kaygılarının giderilmesi, gerekse İsrail ve Filistinli taraflar arasında sağlıklı bir

iletişim kurulması kapsamında hayati bir rol üstlenebileceği değerlendirilmektedir.

1. HAMAS'ın Filistin'de meşru yollardan iktidara gelmesi sonucunda AB, bir yandan İsrail'e karşı silahlı mücadele yürüten bir rejimi desteklemek, diğer yandan ise hayata geçirilmesi için maddi ve manevi büyük çaba gösterdiği demokrasinin sonuçlarını inkar etmek ikilemi arasında kalmıştır.

i. 1994 ile 2002 yılları arasında AB komisyonunun, üye ülkelerinin bireysel yardımları dışında, BM şemsiyesi altında Filistinli mültecilere aktardığı para 600 milyon dolar, bunun dışında Filistin yönetimine doğrudan yaptığı toplam yardım ise 1.2 milyar dolar civarındadır. 2005 yılında ise AB'nin Filistin'e yaptığı yardım 330 milyon dolara ulaşmıştır. Filistin yönetimi üzerinden esasen ekonomik temelli baskı araçlarına sahip olan AB'nin, bugüne kadar etkili şekilde hayata geçiremediği bu unsurları HAMAS karşısında kullanmayı deneyeceği kıymetlendirilmektedir.

j. Ancak, AB içerisindeki çok sesliliğin yanı sıra AB'nin siyasi ve maddi desteğinin Filistinliler için hayati değere sahip olması ve HAMAS'ın daha da radikalleşmesi ihtimali karşısında, AB'nin elindeki baskı unsurlarını etkin bir şekilde kullanamayacağı ve ABD veya BM önderliğinde oluşturulabilecek inisiyatiflere katkı sağlamakla yetineceği değerlendirilmektedir.

k. Uluslararası baskılara rağmen devam ettirdiği nükleer enerji programı yüzünden, Batı Dünyası ile ilişkileri iyice gerilmiş olan **İran'ın**, İsrail'e yönelik benzer politikaları nedeniyle HAMAS örgütüne verdiği desteği devam ettireceği ve Suriye ile Güney Lübnan üzerinden Filistinli radikal örgütlere sağladığı lojistik desteği artıracığı düşünülmektedir. Ancak İran'ın her ne kadar HAMAS ile uzun zamandan bu yana ideolojik, askeri ve ekonomik ilişkileri bulunsa da, Filistin yönetimini ekonomik açıdan hayatta tutan esas unsurlar olan ABD ve AB'nin, siyasi arenaya çekilmiş bir HAMAS'ı belli bir yönde zorlayabilme kabiliyetlerinin daha fazla olacağı değerlendirilmektedir.

1. Lübnan'daki Refik HARİRİ suikastından ötürü BM tarafından ve Iraklı direnişçilere verdiği öne sürülen destek dolayısıyla da ABD tarafından suçlanan **Suriye**'nin terorist örgüt olarak nitelenen HAMAS'la işbirliği konularında daha temkinli olacağı, bu kapsamda yeterli maddi ve manevi desteği sağlayabilmesinin mümkün olamayacağı düşünülmektedir

m. 31 Ocak 2006 tarihinde **RF (Rusya Federasyonu)** Devlet Başkanı Vladimir PUTIN'ın Moskova'da ve RF Dışişleri Bakanı Sergey LAVROV'un Londra'da eş zamanlı olarak yapmış oldukları açıklamalarda özetle; "HAMAS'ın zaferinin ABD'nin Ortadoğu politikasına indirilmiş ağır bir darbe olduğunu, Rusya'nın HAMAS'ı hiçbir zaman terorist örgüt olarak görmediğini, Rusya'nın sadece HAMAS'tan oluşsa bile Filistin yönetimini reddetmeyeceğini, ancak HAMAS'ın İsrail'in varlığını kabul etmesini ve dünya topluluğu ile yapıcı diyalog başlatmasını dilediklerini" ifade etmiştir. Bu açıklamalar, Rusya'nın Filistin - İsrail sorununa yönelik geleneksel "**Filistin Yanlı**" politikalarını devam ettireceği şeklinde değerlendirilmektedir.

n. **ÇHC (Çin Halk Cumhuriyeti)** ise HAMAS'ın halkın oylarıyla iktidara geldiğini ve herkesin buna saygı göstermesi gerektiğini açıklarken çözümün, BM çatısı altında olmasının arzu edildiğini vurgulamıştır. ÇHC'nin yapmış olduğu bu açıklama ile, gerek Arap Dünyasının gerekse ABD ve İsrail tarafının kısa vadede tepkisini çekmeyecek dengeli bir tutum sergilediği değerlendirilmektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme :

a. Ortadoğu coğrafyasında, Batı dünyasının başlattığı demokratikleşme süreci ve bunun doğal bir sonucu olan demokratik seçimler neticesinde; İran'da radikal İslamcı Ahmedinejat Devlet Başkanlığına seçilmiş, Filistin'de HAMAS örgütü hükümet oluşturacak konuma gelmiştir. Lübnan'da ise Hizbullah örgütü etkinliğini her gün biraz daha artırmaktadır. İsrail'in güvenliğine

yönelik bu gelişmelerin İsrail’de Mart 2006 tarihinde yapılacak parlamento seçimlerine yansiyabileceği, İsrail’in güvenlik politikasını yeniden gözden geçirmesine neden olabileceği, dolayısıyla Ortadoğu barış sürecinin olumsuz yönde etkilenebileceği değerlendirilmektedir.

b. Filistin Kurtuluş Örgütü’nün EL - FETİH siyasi yapılanması altında, son 40 yıldır Filistin siyasi sahnesinde sürdürdüğü üstünlük, 25 Ocak 2006 tarihinde gerçekleştirilen seçimler ile HAMAS’a geçmiştir.⁹ İsrail, ABD ve AB tarafından terör örgütü olarak tanımlanan HAMAS’ın, iktidarı devralmasının ardından izleyeceği politikaların gerek İsrail - Filistin ihtilafının çözülmesi, gerekse Ortadoğu’da Irak Savaşı sonrası oluşan yeni dengelerin şekillenmesi açısından büyük önem taşıyacağının nedenleri müteakip alt fıkralarda sunulmuştur:

(1) HAMAS’ın demokratik seçimler sonucunda tek başına hükümeti kurabilecek bir çoğunluk elde etmesinin, İsrail - Filistin ihtilafını çözüme ulaştırma çabalarını kısa ve orta vadede olumsuz yönde etkileyebileceği,

(2) Seçim sonuçlarının EL - FETİH içerisinde bir iç hesaplaşmaya yol açabileceği, bu bağlamda EL - FETİH lideri ve Filistin Devlet Başkanı Mahmut ABBAS’ın istifasının gündeme gelebileceği, ABBAS’ın istifa etmemesi durumunda ise Filistin Parlamentosu ile Devlet Başkanı arasında yaşanabilecek çatışmaların bölgedeki istikrarsızlığı artırabileceği,

(3) Liderleri Şeyh Ahmed YASİN ve Abdel Aziz RANTİSİ 2004 yılı içerisinde İsrail tarafından düzenlenen iki ayrı hava saldırısı ile öldürülmüş olan HAMAS’ın iktidara gelmesinin, İran ve Suriye hariç bölge ülkelerinin çoğunda güvenlik ve istikrar endişesi uyandıracağı,

9 . HAMAS’ın seçimleri kazanmasında; sosyal yardım çalışmaları ile halk nezdinde önemli bir saygınlığa sahip olmasının yanı sıra EL - FETİH örgütünün uzun süreli iktidarda kalmasından kaynaklanan yıpranmışlığın ve karıştığı yolsuzluk iddialarının rolü bulunduğu düşünülmektedir.

(4) 1992 Oslo sürecinden beri çeşitli seviyelerde yürütülen ve bugün de Mahmud Abbas liderliğindeki Filistin Yönetimi tarafından sürdürülen İsrail - Filistin diyalogunun, bir yandan HAMAS'ın silah bırakmayı ve İsrail'i tanımayı reddetmesi, diğer yandan ise İsrail ve ABD'nin terorist bir örgütü muhatap olarak kabul etmeyeceklerini belirtmeleri nedeniyle ciddi bir risk altına girebileceği,

(5) Bu bağlamda, HAMAS'ın uzlaşmacı yönde girişimlerde bulunması veya uluslararası toplum tarafından bu yönde ciddi şekilde teşvik edilmesi durumunda, İsrail'in Batı kamuoyunda oluşan şaşkınlık ve iç politikanın etkisiyle tek taraflı politikalarını hızlandırabileceği ve İsrail'de gerçekleştirilecek seçimlerin ardından iki toplumun keskin çizgilerle birbirinden ayrılabilceği değerlendirilmektedir.

c. Öte yandan Filistin ve İsrail'in su ve elektrik bağlantıları da dahil olmak üzere büyük ölçekli alt yapılarının önemli bir kısmı iç içe geçmiş durumdadır. Filistin'in ithalat ve ihracatının büyük kısmı İsrail kontrolü altındaki sınırlardan geçmekte, Bakanlar Kurulu'nda görev alacak HAMAS yetkililerinin dahi Batı Şeria ve Gazze Şeridi arasında seyahat edebilmeleri için İsraili yetkililerden izin almaları gerekmektedir. Ayrıca, Filistin'de aralarında HAMAS üyelerinin de bulunduğu terorist unsurların iç istikrarı zedelemelerinin engellenmesi, çoğunluğu EL - FETİH mensubu olan Polis teşkilatının görev bölgesine hakim kılınması, ABD ve Avrupa'dan gelen maddi desteğin devam ettirilmesi ve ülkenin ekonomik hayatının canlandırılabilmesi için İsrail'in sınır kontrolünü yumuşatması gibi hususlar, HAMAS'ın iktidara gelince karşısına çıkacak en önemli sıkıntıları teşkil edeceği mütalaa edilmektedir.

ç. Yukarıda sayılan bu hususların, uluslararası toplumdan gelecek baskılar ile birlikte, Filistin'i yönetebilmek için silahlı mücadele yerine siyasi istikrara ihtiyaç duyacak HAMAS'ı orta yol bulmaya zorlayacak ve böylece İsrail ile diyalog kurmaya mecbur edecektir.

d. 1980'lere kadar birbirlerini resmen tanımaktan imtina eden Filistin Kurtuluş Örgütü ve İsrail örneğinde olduğu gibi, HAMAS'ın da zaman içerisinde uluslararası baskılar ve ekonomik yaptırımlarla kısmen dahi olsa silah bırakmayı kabul edebileceği ve belli şartlar altında İsrail devletini tanıyıp müzakere masasında yerini alma yönünde girişimlerde bulunmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir.

e. Diğer bir değişle, 2006 seçimleri aynı zamanda HAMAS'ı silahlı mücadele ve siyasi mücadele arasında bir tercih yapmaya zorlayarak, bu Örgütün askeri güce dayalı ve ideoloji temelli bir oluşum yerine siyaset merkezli yeni bir EL - FETİH'e dönüşümünün başlangıcını oluşturabileceği değerlendirilmektedir. Nitekim, HAMAS'ın Mart 2005'ten beri süregelen ateşkese uymaya devam edeceğini açıklaması ve EL - FETİH'i ortak bir hükümet kurmaya davet etmesi bu duruma örnek olarak gösterilmektedir.

f. Her ne kadar HAMAS'ın Filistin'de seçimlerden ezici üstünlük ile çıkması uzun vadede iyimser bir yaklaşımla değerlendirilebilse de, bu seçim sonucunda İsrail ve Filistin tarafları arasındaki farklılıkların iyice derinleştiği ve müzakere şansının bir süre için de olsa zayıfladığı düşünülmektedir. Yeni şartlar altında HAMAS'ın silahlı mücadele ile arasına koyacağı mesafe ve siyasi arenada kendisine çiziceği yolun, Filistin coğrafyasının yakın gelecekteki kaderinde belirleyici rol oynayacağı, bu bağlamda, İsrail - Filistin ihtilafına müdahil olan ülkelerin HAMAS'ın seçiminin belirginleşmesini bekleyerek, keskin söylemlerden ve politika değişikliklerinden kaçınacakları mütalaa edilmektedir.

g. Bu kapsamda Türkiye'nin, İsrail ile Filistin tarafına eşit mesafede durmayı ilke edinen politikasına devam etmesinin, süreç içerisinde tarafların veya üçüncü bir tarafın (ABD, AB, BM gibi) talepleri doğrultusunda arabulucu bir rol üstlenmesinin, bölgedeki etkinliğin idamesi açısından faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

EK 16

PKK - HAMAS Farkı*

ABD Başkanı Bush, büyük gayretle Ortadoğu'ya demokrasi getirmeye çalışıyor. Son hedefi de Filistin idi. Serbest seçimle iktidara geleceklerin İsrail ile nihai barış gerçekleştireceğini düşünüyordu. Ama seçimi terörist örgüt olarak gördüğü Hamas'ın kazanması, ABD'nin bütün planlarını alt üst etmiş görünüyor.

Washington da, İsrail de tam şaşkınlık içinde. Bu şaşkınlık bizimle ilişkilerine de hesapsız oranda yansıyor.

ABD daha gerçekçi, kendini tutuyor. Ama İsrail, Hamas liderlerinin Türkiye'ye gelişini eleştirirken, "Biz de PKK'yı kabul etseydik ne hissederdiniz?" deyince tüm mantık ölçülerinin dışına taşıyor.

Kimse çıkıp ayrıntı vererek, "PKK ile Hamas nasıl aynı şey?" demiyor.

PKK tam bir terör örgütü. Hamas ise Filistin topraklarının İsrail işgalinden kurtarılması için mücadele ederken, içinde terör yöntemleri de bulunan asimetrik savaşa başvurmuş, ama ülkesi serbest seçimlerle demokrasiye geçme kararı aldığı anda yasallaşmış bir örgüt. Hem de ABD'nin sponsorluğundaki seçimlere girip kazanmış.

PKK ile benzerliği nerede?

İsrail'in Hamas'ı bu aşamada muhatap kabul etmesi olası değil. Çünkü yıllardır kendisine karşı kanlı mücadele sürdürüyor. Henüz bu katı tavrını değiştireceği hakkında en küçük bir işaret de vermiyor.

Ama Filistin'de seçimleri kazandı. Şimdi El Fetih ile birlikte bambaşka zeminde mücadelesini sürdürmesi, kurulaak koalis-

* Mehmet Ali Kışlalı, Radikal gazetesi, 24 Şubat 2006.

yon hükümetine katılması, “terörist örgüt” konumundan, kolay olmasa da yavaş yavaş uzaklaşması beklenir. Bu dönüşümü yapması kolay değil. Ama yapmalı.

Hamis’a yeni dönemde, onu doğru yolda tutacak, işini kolaylaştıracak ilgiyi göstermek neden hoş karşılanmasın?

Tabii bu Türkiye’nin AKP iktidarındaki yaklaşımı, kimi görüşe göre; Ortadoğu’da, İslam aleminde bir sözde liderlik kazanmaya yönelik değilse.

Sadece Türkiye’nin gayretiyle olmasa da, Hamas’a bölgedeki -belki İran ile Suriye hariç- diğer ülkeler de katkıda bulunabilirler.

Arap âleminin 2002 yılında tasarladığı, çözüme gidecek barış formülü belki yeniden gündeme gelebilir. Hamas ılımlı Arap cephesi tutumuna yaklaştırılırken, Hamas’a karşı olan ABD, Avrupa Birliği, Rusya ve Birleşmiş Milletler cephesi yeni Filistin hükümetine, durumunu kurtarma konusunda daha anlayışlı davranabilirler.

Bütün bunların gerçekleşmesiyle, yavaş da olsa, Hamas’ın İsrail’in mevcudiyetini reddetme gibi katı tavırdan uzaklaşması gerekir.

Sorunun çıkmaz noktası İsrail’in 1967 savaşında işgal ettiği topraklardan çekilmesiyle ilgili. Bu hususun gerçekleşmesi bile hemen bölgeye bunca mücadeleden sonra arzulanan barışı getiremeyecek.

Gerçekçi olmak gerek. Neredeyse 40 yıldır süren savaşa kendilerini uydurmuş toplulukların birden değişmesi olası mı?

Bakalım şimdi Filistin meclisine giren Hamas milletvekillerinin tutumu ne olacak? Anayasayı ve şimdiye kadar atılmış adımları, varılmış anlaşmaları nasıl algılayacaklar? Yeni hükümet nasıl bir hava yaratacak?

Bütün bu gelişmeler beklenirken, genel prensipleri temelde Batı görüşünden farklı olmayan Türkiye, Hamas’ın uzattığı eli neden reddetsin?

Tabii Türkiye, serbest seçimle iktidara gelen Hamas'a elini belli gerekçeyle uzatırken, dağ başında kümelenmiş ve ne amaca yönelik olduğu belli olmayan terörist uygulamaları için uygun ortamı bekleyen PKK'ya anlayış gösterilmesini kabul edemez.

Yeter ki Hamas artık demokratik yoldan, iktidara gelen meşru bir güç olduğunun bilincine varsın. Ona göre davranmaya başlasın.

Kendisine örnek olarak AKP'yi değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün attığı adımları alsın.

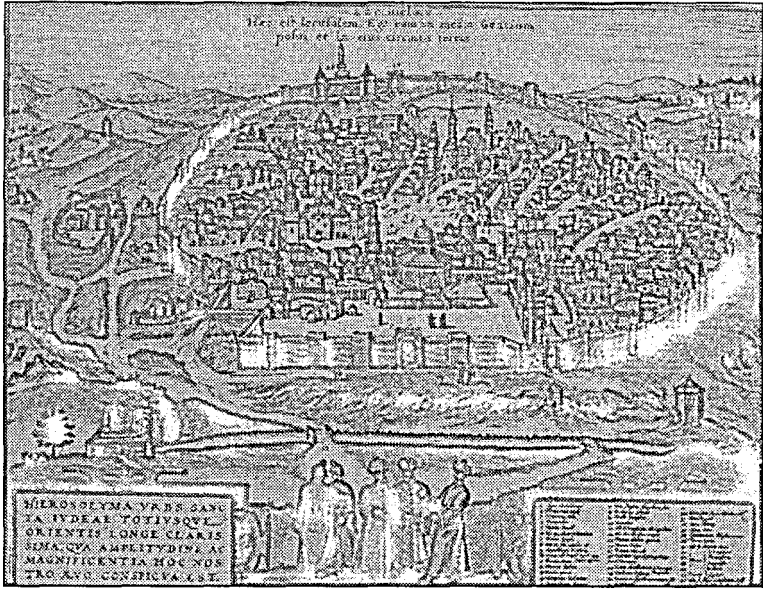

Foto 1. Osmanlı yönetimi altında Kudüs Sancağı

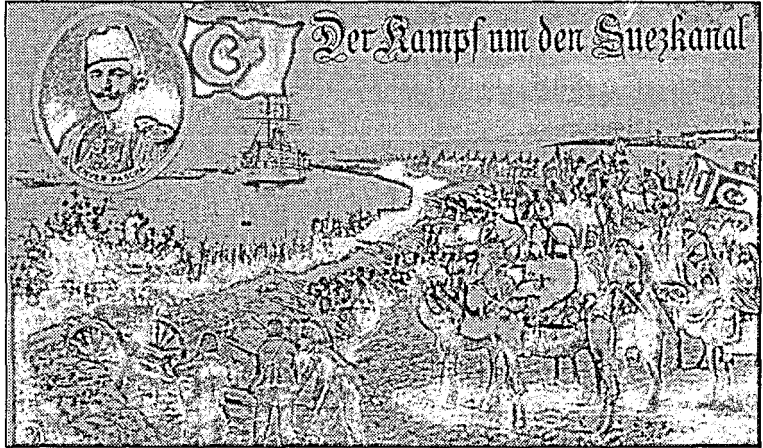

Foto 2. Şubat 1915'in ilk günlerinde Süveyş Kanalına yapılan saldırı- da Osmanlı ordusunu gösteren kartpostal. Sol üst köşede Osmanlı Har- biye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa.

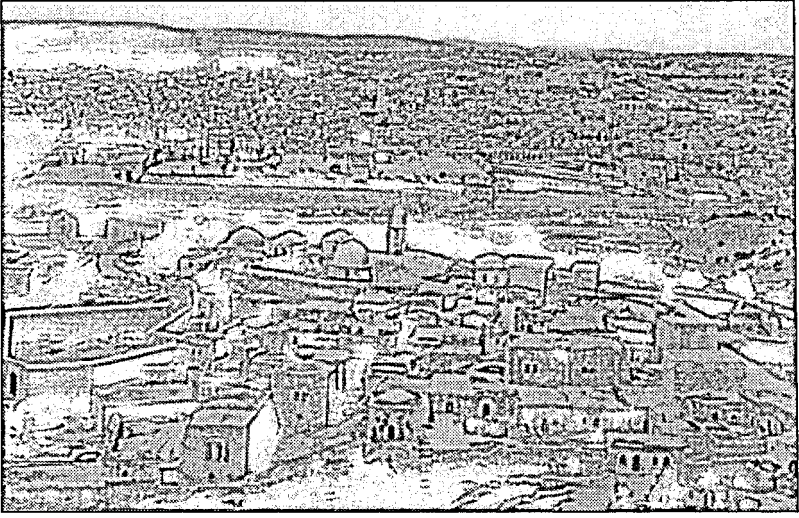

Foto 3. Zeytindağı'ndan çekilmiş Kudüs, tarih 1917.

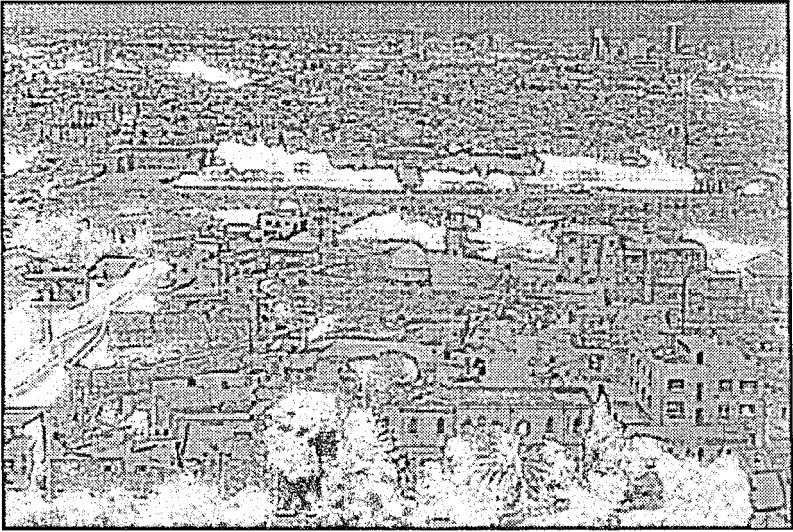

Foto 4. Zeytindağı'ndan çekilmiş Kudüs, tarih 1997.

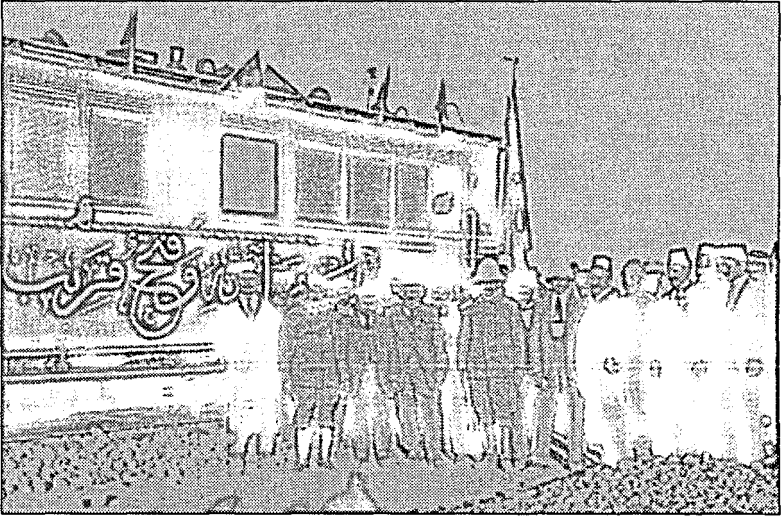

Foto 5. Berseva'ya ulaşan ilk Türk treni, 1915.

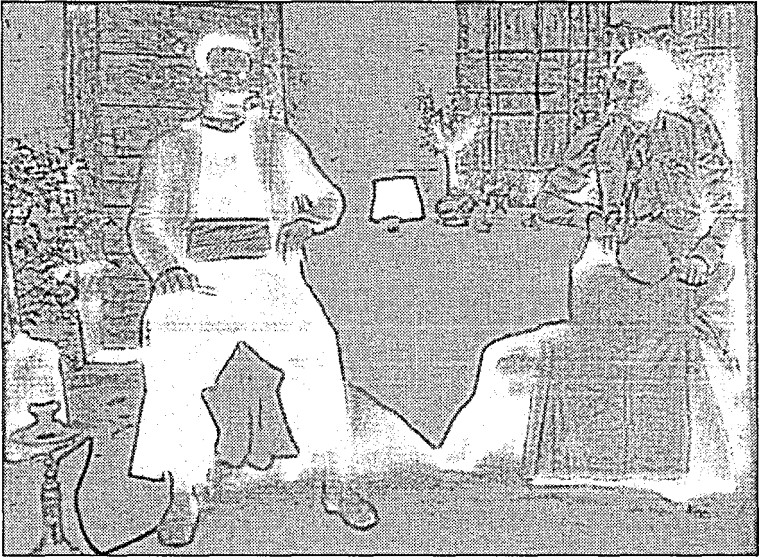

Foto 6. Ramleh 'de Hıristiyanlaştırılmış bir Arap aile, 300'ncü Alman Süvari Birliğinin yanında çekilmiş, 1916.

Foto 7. Negev Çölünde Alman keşif uçağı, 1917.

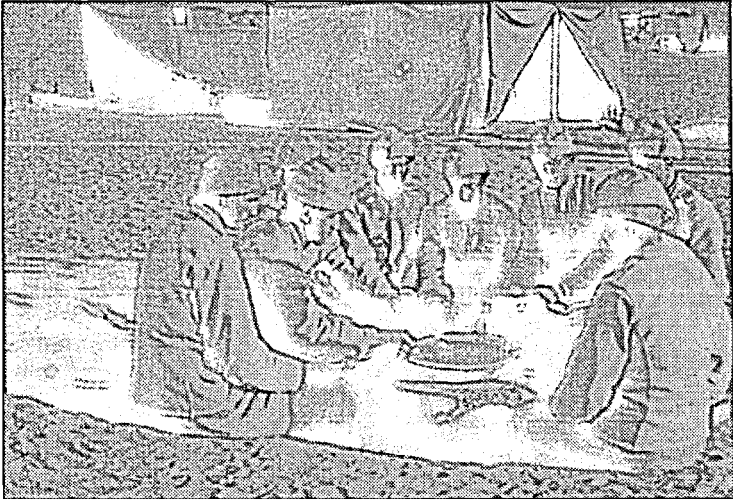

Foto 8. Türk askerleri ordugahta toprak masada yemek yiyorlar. Negev Çölü, 1917.

Foto 9. Türk askerler Tıdhar doğusunda mevzideler, 1917.

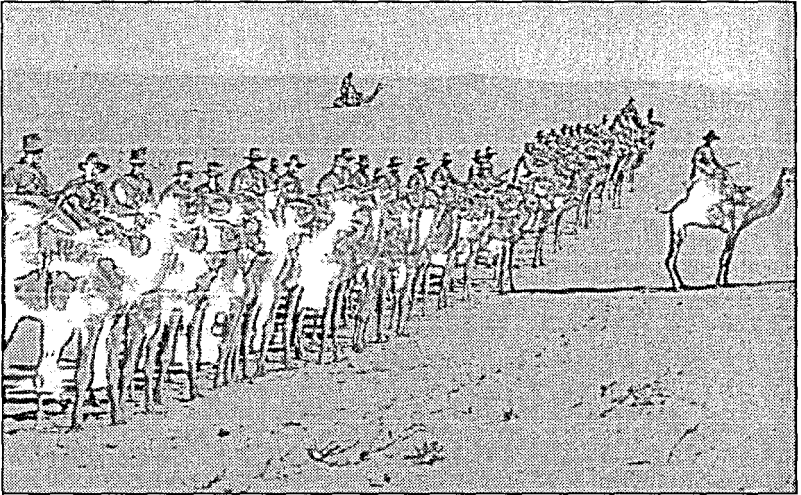

Foto 10. Avustralya'lı askerlerden oluşan İngiliz Deve Süvari Birliği, Refah Sınır Kapısı (Filistin-Mısır) civarındalar, 26 Ocak 1918.

Foto 11. Negev Çölünde düşmana yaklaşan Türk süvarileri, 1917.

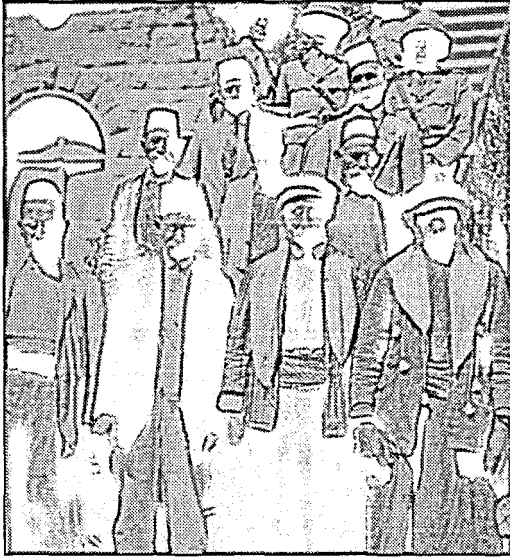

Foto 12. Bir grup Filistin’li muhtar, geride İngiliz subayları var. Nazaret, 1917.

Foto 13. Thomas Edward Lawrance, 1917.

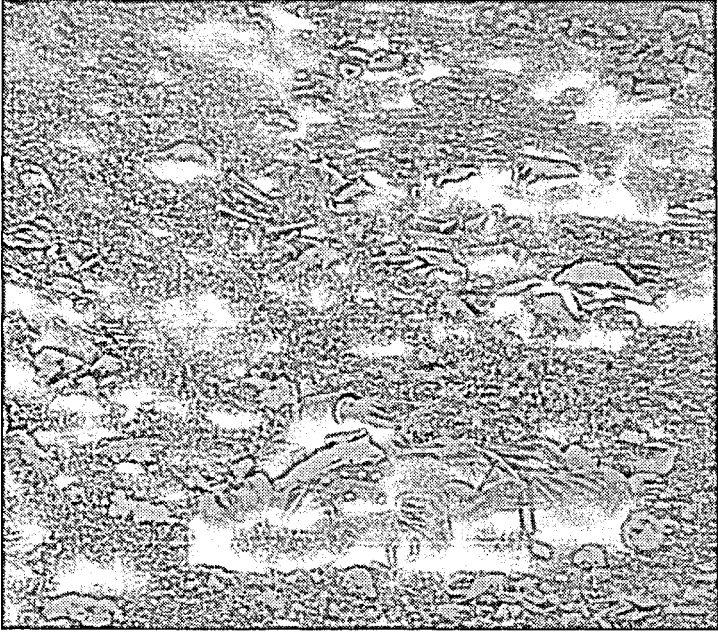

Foto 14. Filistin cephesinde öldürülmüş, parçalanmış ve yağmalanmış Türk askeri, “ayağından botu alınmış, karnı altın buluruz umuduyla Arap çetecileri tarafından parçalanmış,” 1917.

Foto 15. Filistin cephesinde öldürülen Türk askerleri, İngiliz askerleri tarafından toplu mezara koyuluyorlar. 1917.

Foto 16. İngiliz savaş uçaklarının bombardımanından sonra Vadi el-Farâh yolu boyunca zayıat veren Türk Birliği, 21 Eylül 1918.

Foto 17. General Moşe Dayan, İsrail askerleri ile birlikte, Golan Tepeleri, 1948.

Foto 18. David Ben Gurion (İlk İsrail Başbakanı), savaş döneminde İsrail askerleri arasında, 1948.

Foto 19. Nasır, Mısır Başkanı olduktan sonra halkının arasında kutlamalarda, 1954.

Foto 20. BM Acil Müdahale Gücüne ait iki asker, Gaza Tepeleri, 1957.

Foto 21. Arap gönüllüleri, Piyade tüfeğinin kullanımı hakkında bilgi alıyorlar, 1967.

Foto 22. İsrail Birlikleri komuta kademesi Kudüs'e giriyor. Eski Kent, 1967.

Foto 23. İsrail askeri iki küçük mülteciyi taşıyor. Allenby Köprüsü, Ürdün Nehri, 1967.

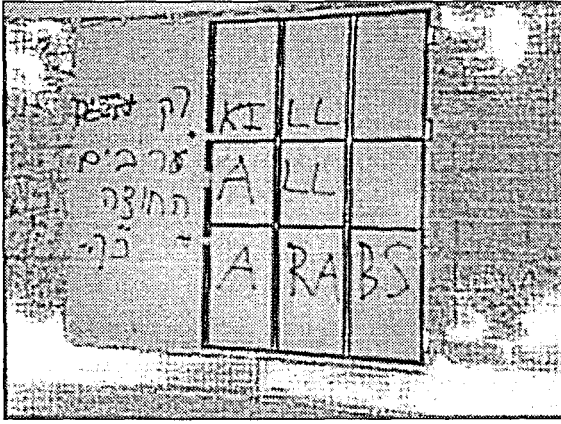

Foto 24. El Halil kentinde, Filistinli'ye ait bir işyeri merkezi, 1997.

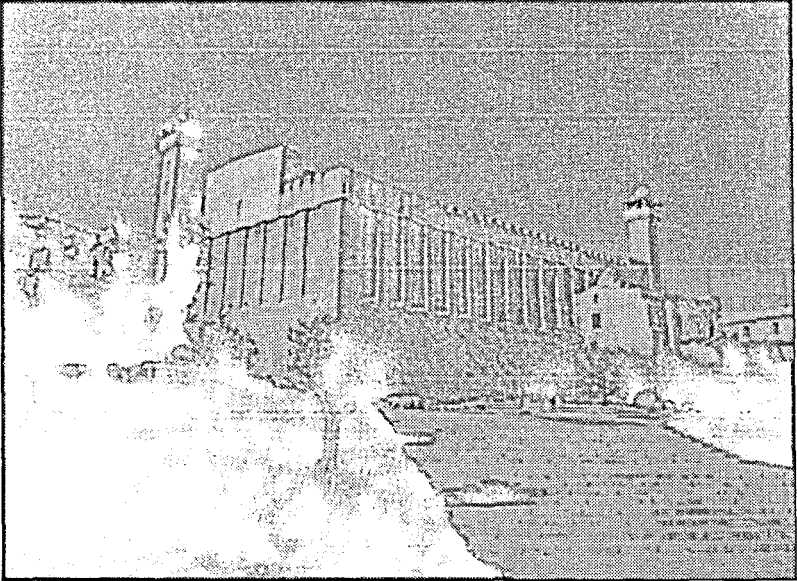

Foto 25. El Halil Kenti, Halil İbrahim Camisi, içinde Halil İbrahim Peygamber, eşi Sarah, oğlu İshak peygamber ve eşi Rebeka'nın mezarları var. Her iki din içinde kutsal yer.

Foto 26. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

Foto 27. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

Foto 28. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

Foto 29. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

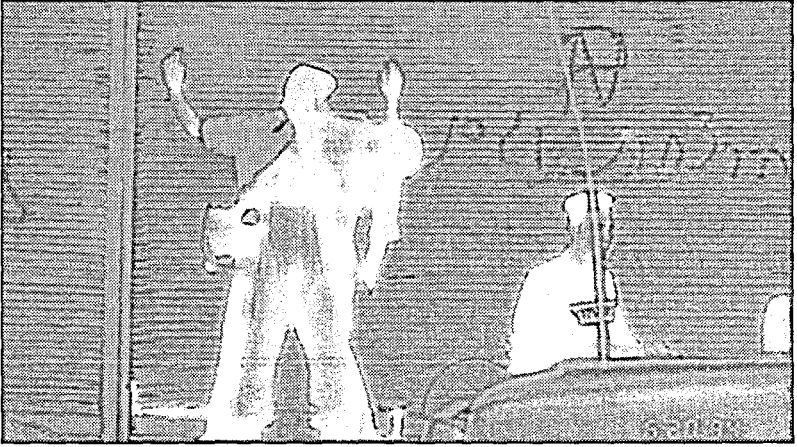

Foto 30. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

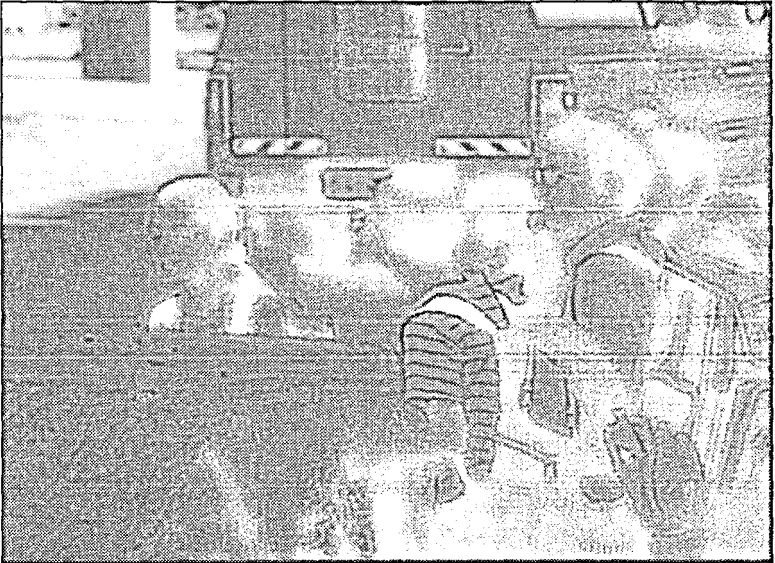

Foto 31. El Halil (Hebron) kenti, 1997.

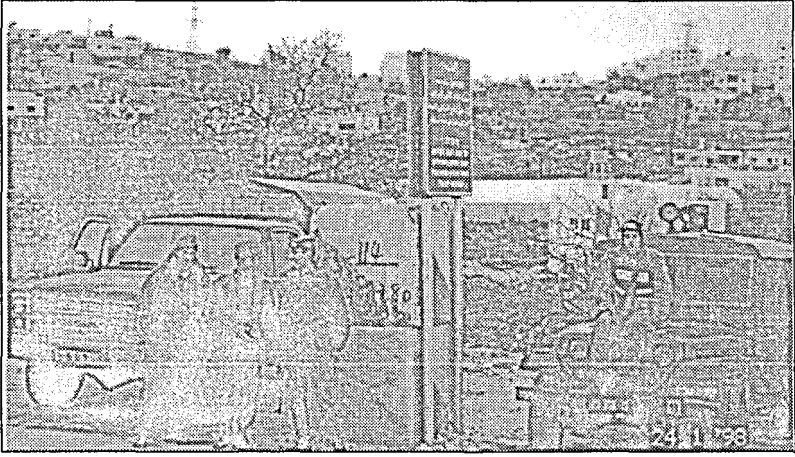

Foto 32. El Halil (Hebron) kenti Filistinliler ve İsrail yerleşimciler arasındaki sınır taşı ve levhası, 1997.

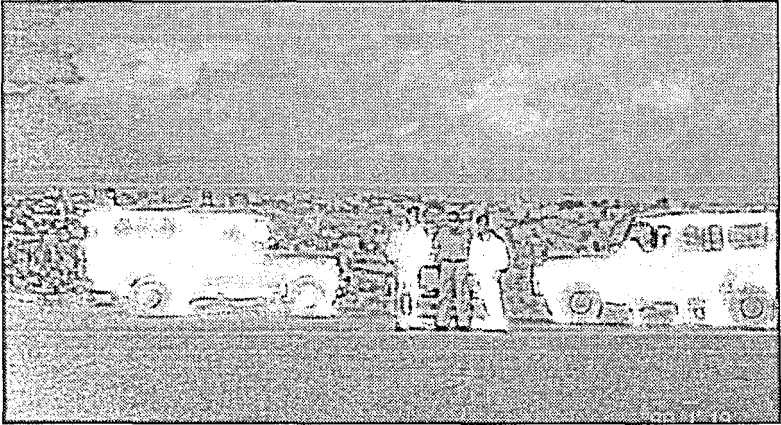
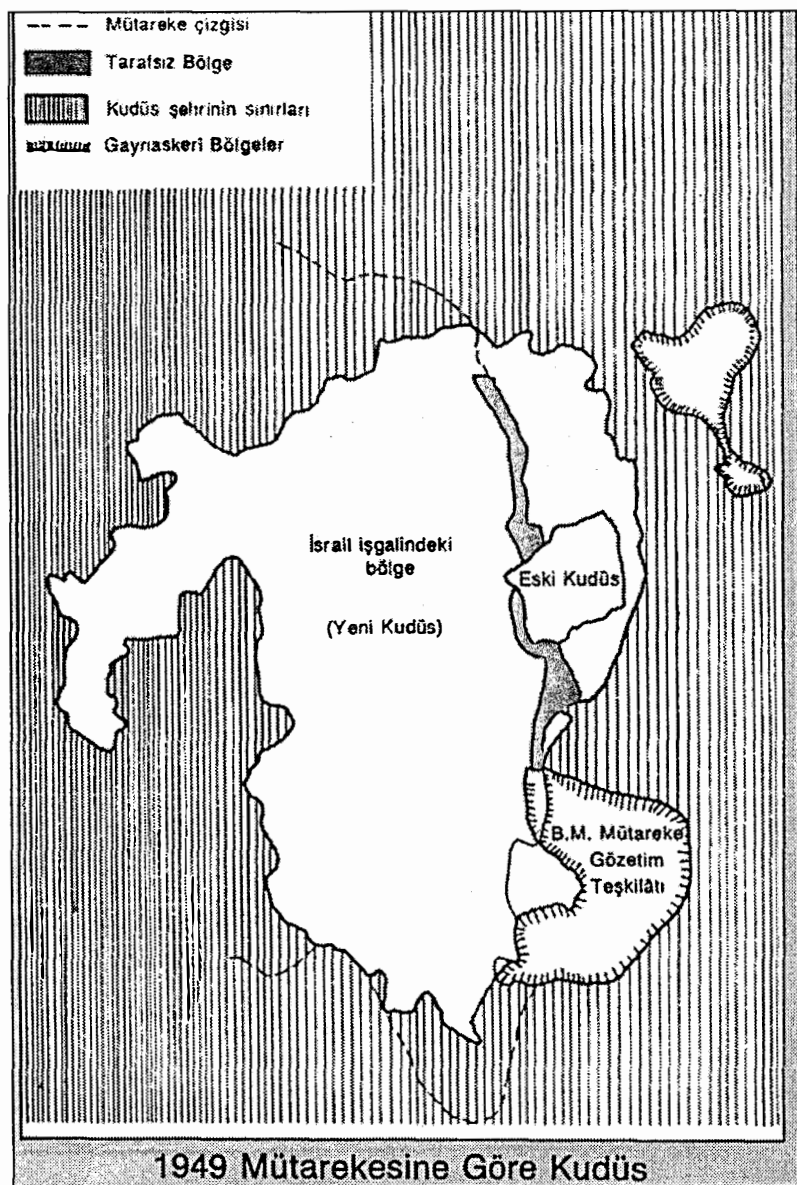
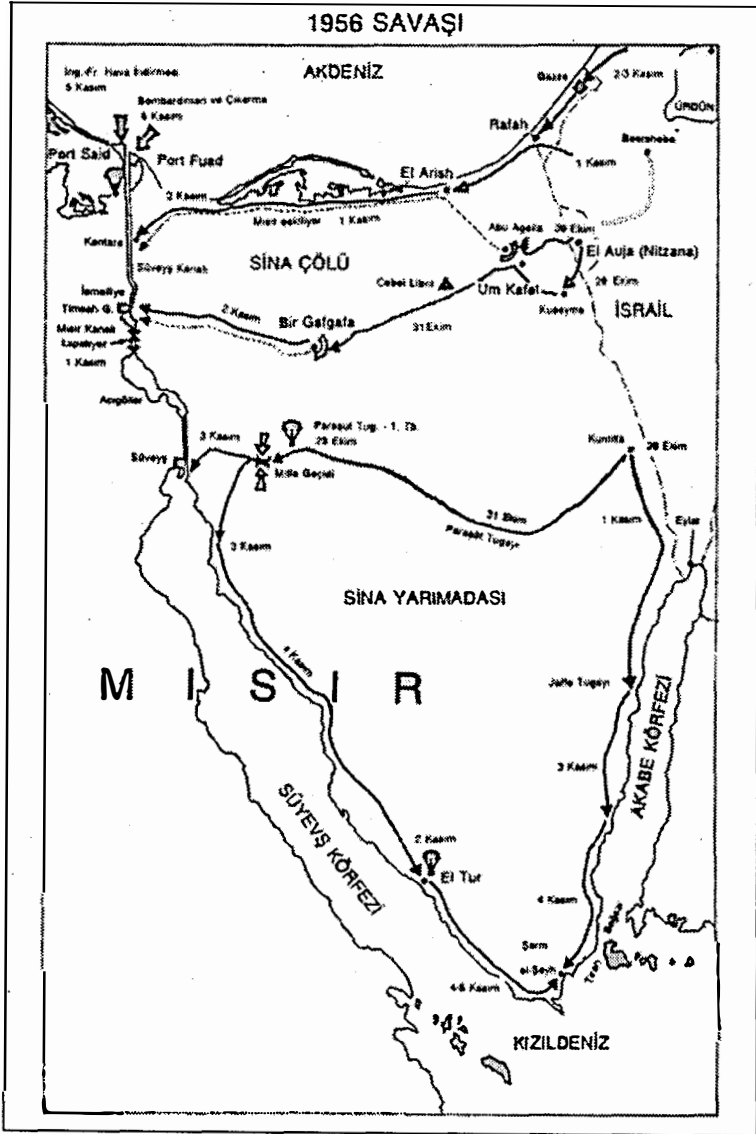
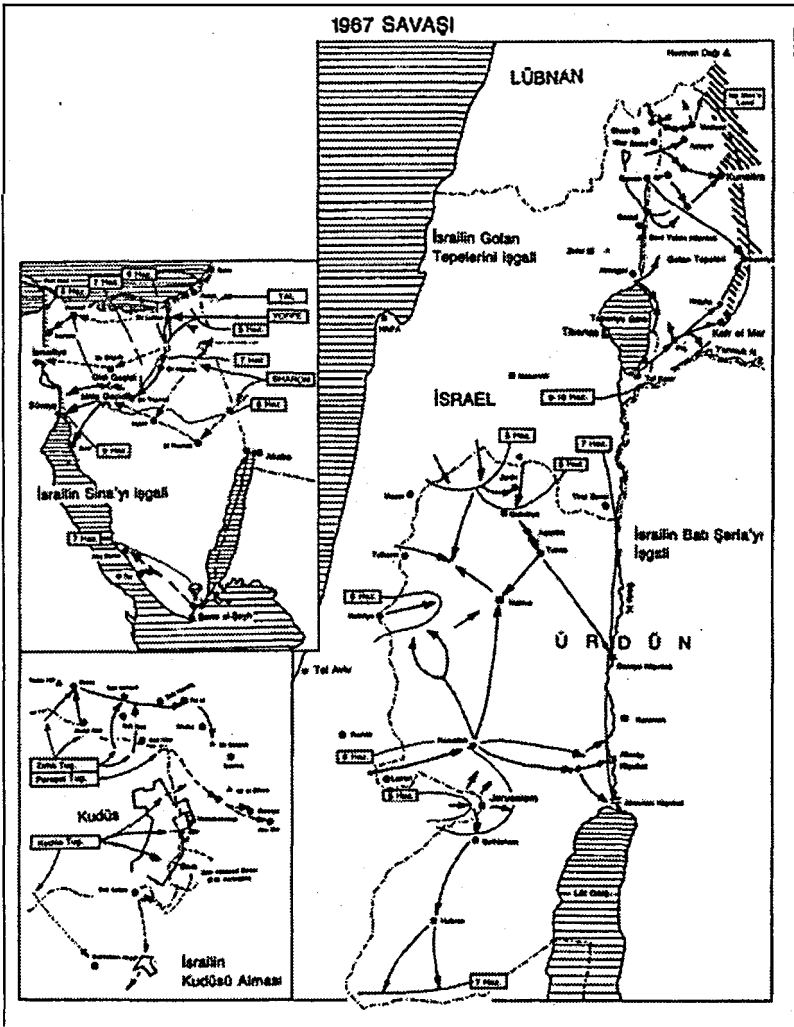

Foto 33. El Halil (Hebron) kenti, Filistin ve İsrail askeri, aralarında TIPH mensubu gözlemci, 1998.

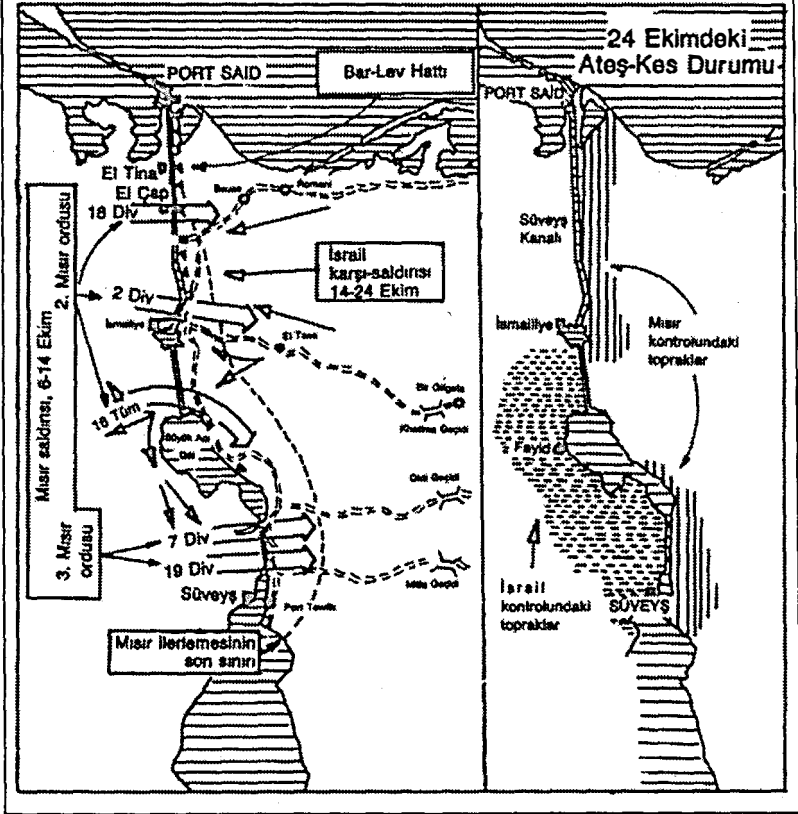
Harita 1.

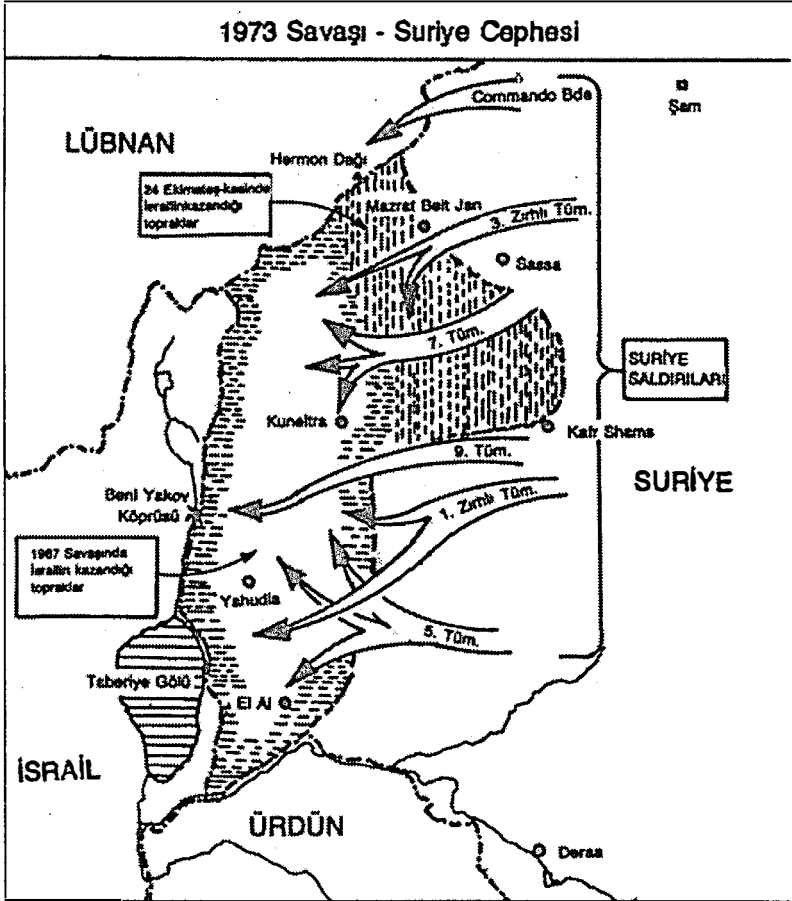

Harita 3.

1973 SAVAŞI - SİNA CEPHESİ

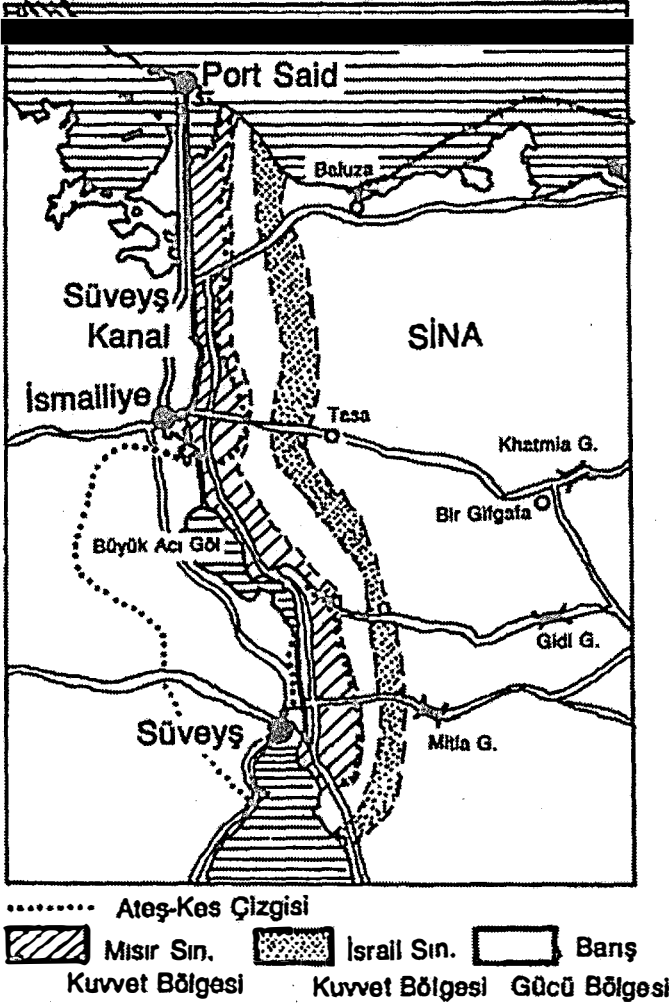

Harita 4.

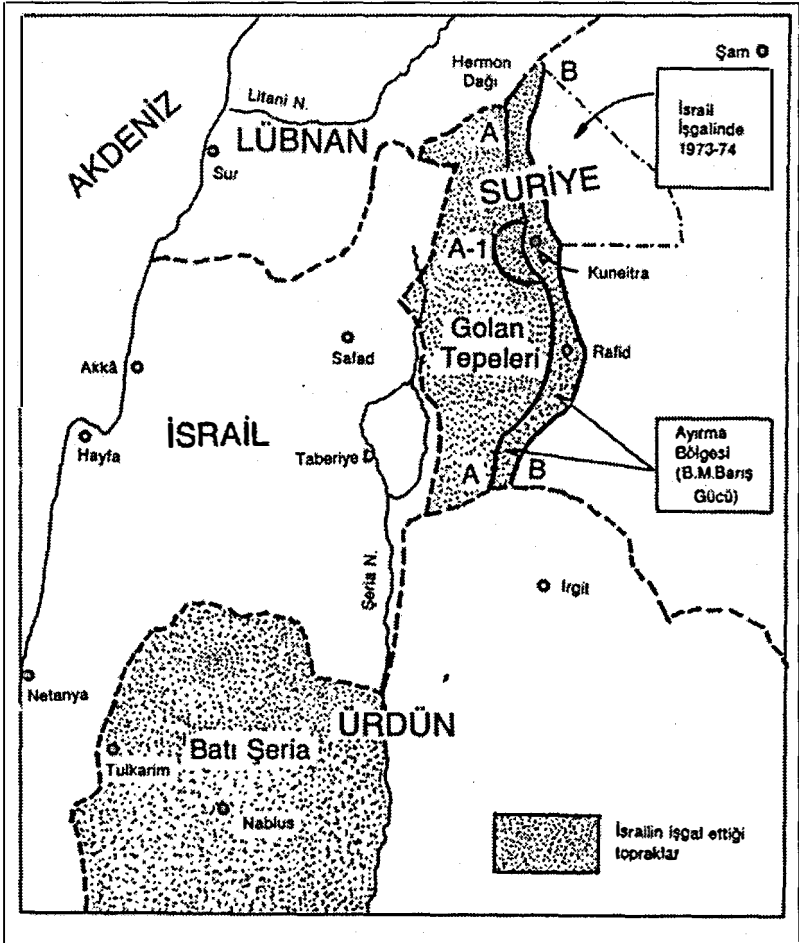

Harita 5.

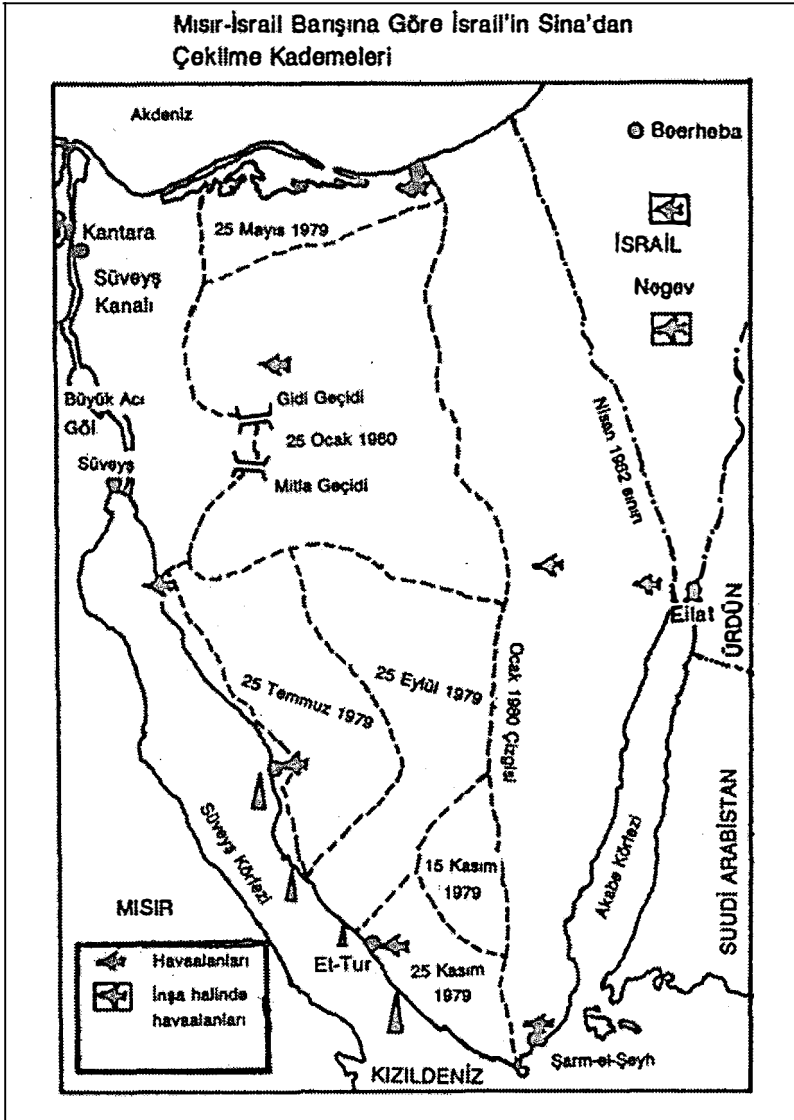
Mısır - İsrail Ayırma Anlaşması,
18 Ocak 1974

Harita 6.

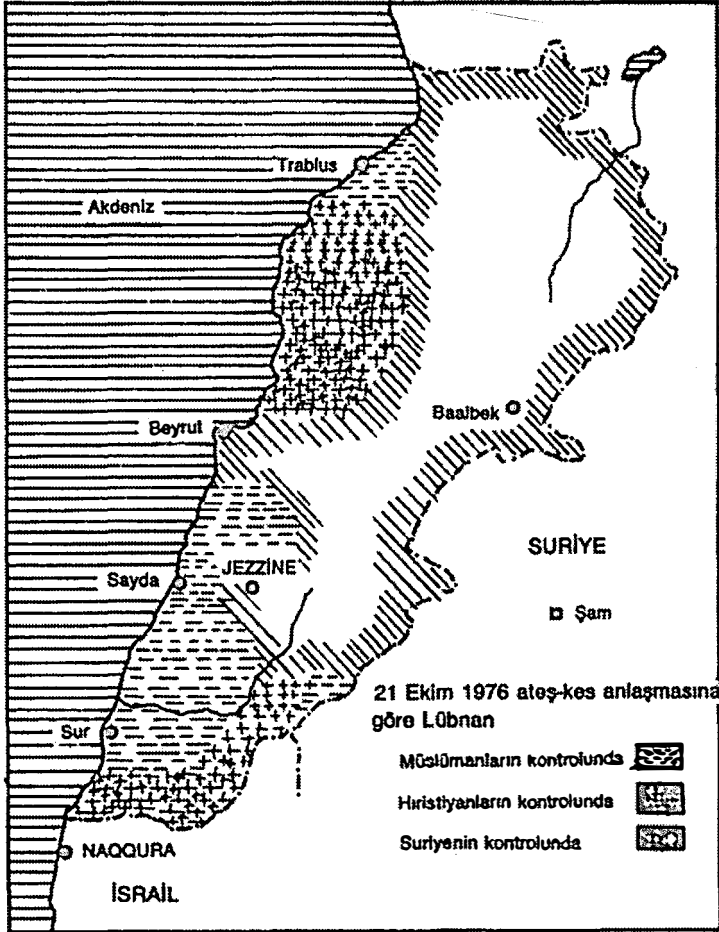

Harita 7.

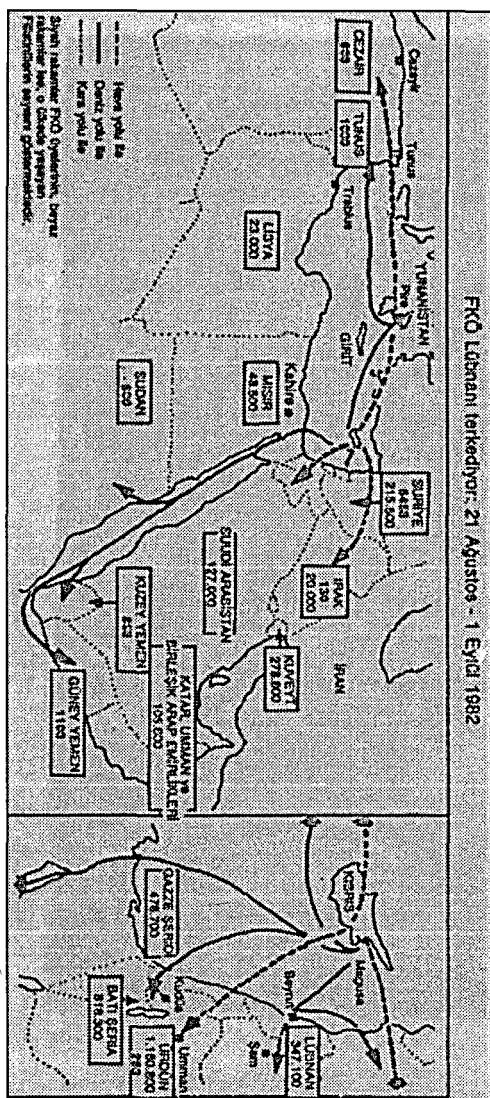

Harita 9.

21 Ekim 1976 Ateş-Kes Anlaşmasına Göre Lübnan

Harita 10.

Harita 11.

BİBLİYOGRAFYA

A. Süreli Yayınlar

1. Gazeteler

a) Türkçe Gazeteler

- (1) Ulus Gazetesi; 13 Ocak 1948.
- (2) Cumhuriyet Gazetesi; 09 Mayıs 2000.
- (3) Milliyet Gazetesi; 25 Kasım 1978.
- (4) Milliyet Gazetesi; 29 Mayıs 2000.
- (5) Radikal Gazetesi; 25 Mayıs 2000.
- (6) Radikal Gazetesi; 25 Mayıs 2000.
- (7) Türkiye Gazetesi; 1.Şubat 1994.
- (8) Türkiye Gazetesi; 17 Ekim 2000.

b) İngilizce Gazeteler

- (1) USA Today; January 14th 2000.
- (2) Herald Tribune; January 15th 2000.
- (3) Jerusalem Post; 23 07 1954.
- (4) Jerusalem Post; 27 02 1955.
- (5) Jerusalem Post; 03 03 1955.

c) Fransızca Gazete

- (1) Liberation, 30 Kasım 1947.

d) İbranice Gazeteler

- (1) Ha-Aretz; 11 Haziran 1945.
- (2) Ha-Aretz; 9 Ocak 1951.
- (3) Ha-Aretz; 18 Aralık 1956.
- (4) Şalom Gazetesi, 14.Şubat.2001,

2. Dergiler

a) Türkçe Dergiler

- (1) Tempo; 3-9 Kasım 1991.
- (2) Atlas; 9 Aralık 1993.
- (3) Popüler Tarih; Ekim 2000.
- (4) Popüler Tarih; Ağustos 2000.

- (5) Ayın Tarihi; Mart 1948.
- (6) Ayın Tarihi; Şubat 1949
- (7) Ayın Tarihi; Nisan 1954.
- (8) Ayın Tarihi; Haziran 1954.
- (9) Ayın Tarihi; Ocak 1955.
- (10) Ayın Tarihi; Şubat 1955.
- (11) Ayın Tarihi; Eylül 1956.
- (12) Dışişleri Bakanlığı Belleten; Temmuz 1969.
- (13) Dışişleri Bakanlığı Belleten; Ağustos 1970.
- (14) Mag, "NTV Magazin", Şubat 2000.

b) İngilizce Dergiler

- (1) The Economist; April 25th-May 1st 1998.
- (2) Newsweek; "The International Newsmagazine", October 21, 1991.
- (3) Newsweek; "The International Newsmagazine", August 24, 1998.
- (4) Newsweek; "The International Newsmagazine", March 27, 2000.
- (5) Newsweek; "The International Newsmagazine", February 26, 2001.
- (6) Newsweek; "The International Newsmagazine", January 15, 2001.
- (7) Time; January 17, 2000.
- (8) Time; October 30, 2000.
- (9) Proceedings of the National Academy of Sciences; 09.Mayıs.2000.

B. ATASE Başkanlığı Yayınları

- Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları; "Arap-İsrail Harpleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler", Ankara, 1979.
- Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları; "Son İsrail-Arap Harbi, 5-10 Haziran 1967", Ankara, 1969.
- Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları; "1967 ve 1973 Arap-İsrail Savaşları", Ankara, 1975.

C. T.C. Genelkurmay ve Harp Akademisi Yayınları

- Genelkurmay Yayınları; “Arap Tedhiş Faaliyetleri”, Ankara, 1972.
- Genelkurmay Yayınları; “Türk-Arap İlişkileri”, Ankara, 1976.
- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları Konferanslar Serisi; No.1, Ankara, 1975.
- Harp Akademileri Yayınları; “Türk-İsrail İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını”, İstanbul, 1997.
- Harp Akademileri Yayınları; “Bağımsız Filistin Devletinin Doğuşu ve Geleceği”, İstanbul, 1994.
- Harp Akademileri Yayınları; “İsrail’in Geleceği ve Siyonizm”, İstanbul, 1969.
- Harp Akademileri Yayınları; “İslam Ülkeleri İle İlişkiler ve İslam Konferansı Teşkilatı”, İstanbul, 1996.
- Harp Akademileri Yayınları; “Sınırışan Sular ve Ortadoğuda Su Sorunu”, İstanbul, 1994.
- Harp Akademileri Yayınları; “Siyasi Tarih”, İstanbul, 1998.

D. BM Belgeleri, “Documents of United Nations”

- Yearbook of the United Nations;1946-7, New York, 1946.
- Yearbook of the United Nations;1947-48, New York, 1947.
- Yearbook of the United Nations;1948-49, New York, 1948.
- Yearbook of the United Nations;1956-57, New York, 1957.
- Yearbook of the United Nations;1957-58, New York, 1958.
- Yearbook of the United Nations;1968, New York, 1968.
- Yearbook of the United Nations;1973, New York, 1974.
- United Nations Papers; “The Question of the Observance of the Fourth Geneva Convention and the West Bank Including Jerusalem Occupied by Israel in June 1967”, New York, 1979.
- United Nations Papers; “Israeli Settlements in Gaza and the West Bank (Including Jerusalem) Their Nature and Purpose”, New York, 1982.

E. Ansiklopediler

- Adım Adım Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi; İstanbul,1999.
- Büyük Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi; “Baron Joseph Von Hammer Purgstall”, İstanbul, 1998.
- Ana Britannica; İstanbul, 1994.
- Meydan Larousse; İstanbul, 1992.
- Collier’s Encyclopaedia; London, 1974.
- Temel Britannica Ansiklopedisi; İstanbul, 1993.
- Meydan Larousse, “Büyük Lugat ve Ansiklopedisi”; İstanbul, 1973.

- Türkiye Diyanet Vakfı Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi; Ankara, 1993.
- İslam Ansiklopedisi; Ankara, 1986.

F. Web Sayfaları

- <http://www.palestine.com>; (Strategy and Politics of Middle East).
- <http://www.regionofpalestine.com>; (Mescid-i Aksa).
- <http://www.keesingsarchives.com>; (Israel and Palestine).
- <http://www.britannica.com>; (Encyclopaedia Britannica 1994), "Palestine" maddesi.
- <http://www.idf.il>; (The Six Day War).
- <http://www.arapicnews.com>; (Interim Agreement)

G. Çeşitli Raporlar ve Yayınlar

- Dışişleri Bakanlığı; 1998 Yılı İsrail Raporu, Ankara, 1998.
- T.C Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Türkiye İstatistik Yıllığı; Ankara, 1950.
- İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1977-22; "İsrail Ülke Etüdü", İstanbul, 1997.
- İstanbul Ticaret Odası Yayın No:1999-39; "Sorularla İsrail Yabancı Sermaye Mevzuatı", İstanbul, 1999.
- Keesing's Contemporary Archives; 1937-1940, s.3317-3318.
- Israel Information Center; "Facts About Israel", Tel Aviv, 1997.
- İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi; "Kudüs-Tarihi Belge", Çev.:Acar TANLAK, Cidde, 1998.
- Kastaş Ortadoğu Savaş Belgeseli; "The Sunday Times Savaş Muhabirleri (Yom Kippur 1973 Arap-İsrail Savaşı)", Ankara, 1981.
- TIPH (Temporary International Presence in the City of Hebron); Introduction Program for the New TIPH Members, Hebron, 1997.

H. Kutsal Kitaplar

- Kuran-ı Kerim; (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları), Ankara, 1998.
- Tevrat-ı Şerif (Eski Ahit); "Mezmurlar Bap 137", İstanbul, 1985.
- İncil (Yeni Ahit); "Matta Bap 23/37", İstanbul, 1981.
- Tevrat-ı Şerif (Eski Ahit); "Tekvin Bap 28/46", İstanbul, 1979.
- Holy Bible; "Yeni Ahit-İncil", Nashville, 1987.
- Handbook for Buddhizm; Bangkok, 1997.

I. Araştırma Eserler ve Kitaplar

- ACAR, C.İrfan; Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu, Ankara, 1989.
- AKGÖNENÇ, Oya; Turkey Arap Relations 1945-1975, İstanbul, 1982.
- ALTUNİŞİK, Meliha Benli; Türkiye ve Ortadoğu, "Tarih, Kimlik Güvenlik", Ankara, 1997.
- ARDITI, Clara&HALEVA, Baki; Yahudilikte Kavram ve Değerler, İstanbul, 1996.
- ARİM, Reşat; Türkiye ve Kudüs Sorunu, Ankara, 1998.
- ARMAOĞLU, Fahir; Belgelerle Türk-Amerika Münasebetleri, Ankara, 1991.
- vARMAOĞLU, Fahir; Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988), Ankara, 1994.
- ARMAOĞLU, Prof.Dr.Fahir; 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990, c.1, Ankara, 1993.
- ARMAJANI, Yahya; Middle East Past and Present, New Jersey, 1970.
- ARMSTRONG, H.C., Bozkurt, Çev.: Gül Çağalı GÜVEN, İstanbul, 1997.
- ARSEL, İlhan; Tevrat ve İncil'in Eleştirisi, İstanbul, 1997.
- ARTSİYALİ, Mordahay; "Yehasey Turkiya İm Artsot Arav ve im İsrail Aharey Melhemet, ha-Ulamha-Şenia", Ha-Mizrah Ha-Hadaş, Jerusalem, 1953.
- ASHRAWI, Hanan; This Side of Peace, London, 1996.
- vATAÖV, Türkkaya; Democratic World, "The Status of Jerusalem as a Question of International Law", Yeni Delhi, 10 Ocak 1982.
- ATAY, Falih Rifki; Zeytindağı, İstanbul, 1981.
- AVNERI, Uri; The Struggle for Land, Jerusalem, 1994.
- AYKILIÇ, Seyfi, Araplar Kimdir, Ankara, 1974.
- BAĞCI, Hüseyin; Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası, Ankara, 1990.
- BARKEY, Henri J.; Reluctant Neighbors: "Reflections on Turkish-Arap Relations", The Beirut Review, Spring 1994.
- BARON, Mordechai; In Pursuit of Peace "A History of the Israel", Jerusalem, 1996.
- BAUMAN, Zygmunt; Modernite ve Holocaust, Çev.: Suha SERTABİBOĞLU, İstanbul, 1997.
- BENNY, Moris; The Birth of the Palestinian Refuge Problem, 1947-1949. New York, 1975.
- BENTWICH, Norman; "Cultural Relations of İsrail and Turkey", Middle Eastern Affairs, New York, February 1955.
- BİLGE, A.Suat; Güç Komşuluk, Ankara, 1992.

- BOSTANOĞLU, Burcu; "Soğuk Savaş Güdülenmesi ve Ortadoğu", Avrasya Dosyası, Yaz 1996.
- BÖLÜKBAŞI, Süha; Türkiye ve Yakınındaki Ortadoğu, Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1985.
- BRETTSCHEIDER, Marla; Cornerstones of Peace: "Jewish Identity Politics and Democratic Theory", Rutgers University, Boston, 1996.
- BUHEİRY, Marwan; "The Atlantic Alliance and the Middle East in the Early 1950's and Today: Retrospect and Prospect", Palestine & The Gulf, Beirut, 1982.
- BUNZL, John; Das Andere Israel, Berlin, 1984.
- vCANDAN, Ergun; Bilinmeyen yönleri ve Sırlarıyla Son Üç Peygamber, İstanbul, 1999.
- CARLEY, Patricia; Turkey's Role in the Middle East, Washington, 1995.
- CELİL, Yusuf; Bir Gezginin Anıları, İstanbul, 1983.
- COHEN, James; Palestine and the Great Powers, 1945-1948, Princeton University Press, 1982.
- COLLIARD, Claude-Albert; Droit International et Histoire Diplomatique (Documents Choisis), Paris, 1956.
- COUFOUDAKIS, Van; "Turkey and United States: The Problems and Prospects of a Post-War Alliance", Journal of Political & Military Sociology, Autumn 1981.
- ÇANDAR, Cengiz; Direnen Filistin, İstanbul, 1976.
- ÇELİKTEPE, Atilla; Teşkilat-ı Mahsusa'nın Tarihi ve Siyasi Misyonu, İstanbul, 2001.
- DEKMEJIAN, R. Hair; Egypt Under Nassır, New York, 1971.
- DERVAZE, Muhammed İzzet; "Havla el-Hareke el-Arabiye el-Hadise", Beirut, 1973.
- DINSTEIN, Yoram; Israel's Foreign Policy, "A Developing Society", Jerusalem, 1980.
- DOUGLAS, Charles; The Arabs and Israel, Toronto, 1970.
- DROSNIN, Michael; Tevrat'ın Şifresi, Çev.: Zeynep GÖKÇEN, İstanbul, 1999.
- DURSUN, Davut; "Ortadoğuda Siyasal Sistemler ve Liderler Tipolojisi Üzerine Düşünceler", Türkiye Günlüğü, Ankara, 1994.
- DURSUN, Davut; Ortadoğu Neresi, İstanbul, 1995.
- DWEIK, Musa, The Struggle for Land, Jerusalem, 1997.
- EITAN, Walter; The First Ten Years: "A Diplomatic History Of Israel", New York, 1958.

- EKŞİ, Aysel; Din Devletleri, Ankara, 1995.
- ELPELEG, Zvi; Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseyini, Çev: Dilek ŞENDİL, İstanbul, 1999.
- ERDİN, Murat; Hizbullah ve Hamas, İstanbul, 1999.
- EREN, Nuri; Turkey Today and Tomorrow: An Experiment in Westernization, New York, 1963.
- FINDLEY, Paul; ABD'de Yahudi Lobisi, Çev.: Kerim TALAY, İstanbul, 1994.
- FLORENTIN, Françoise Smith; Protestanlar, Kitab-ı Mukaddes ve 1948'den Bu Yana İsrail, Çev.:Kemal ACAR, İstanbul, 1994.
- FONTAINE, Andre; Histoire de la Guerre Froide, Paris, 1968.
- FRANKEL, Norman; "Conversations in İstanbul: An interview with Bülent Ecevit", Political Communication and Persuasion, New York, 1991.
- FREIDMAN, Thomas; From Beirut to Jerusalem, Toronto, 1990.
- GARAUDY, Roger, İsrail Mitler ve Terör, İstanbul, 1999.
- GERGER, Haluk; Mayınlı Tarlada Dış Politika, İstanbul, 1983.
- GİRĞİN, Kemal; T.C. Hükümetleri Programlarında Dış politikamız, Ankara, 1993.
- GÖZE, Ergun; Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdulhamid, İstanbul, 1995.
- GRUEN, George E.; Turkey-Israel and the Palestine Question 1948-1960 "A Study Diplomacy of Ambivalence", London, 1970.
- GRUEN, George; "Ambivalence in the Alliance: U.S. Interest in the Middle East and the Evolution of Turkish Foreign Policy", New York, 1980.
- GURION, David Ben; "Israel's Security and International Position Before and After the Campaign", Government Yearbook, Israel 1974/63.
- GÜLER, Şükrü; Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri, Ankara, 1979.
- GÜNBLUT, Şükrü; Ortadoğu Din Kültürü, İstanbul, 1996.
- GÜRKAN, İhsan; "Turkish-Israeli Relations and the Middle East Peace Process", The Review of Middle East Studies, İstanbul 1993.
- GÜRÜN, Kamuran; Türk-Sovyet İlişkileri (1929-1953), Ankara, 1991.
- HALİD, Şeyhizade Halil; Hilal Haç Kavgası, İstanbul, 1975.
- HALLIDAY, Fred; İslam ve Çatışma Miti, Çev.:Umut ÖZKIRIMLI&Gülberk KOÇ, İstanbul, 1998.
- HEALD, Sitipen; Document's on International Affairs, 1936, London Oxford University Press, 1937.

- HEIKAL, Mohamed; *Secret Channels: "The inside Story of Arap-Israeli Peace Negotiations"*, Oslo, 1997.
- HERZOG, Chaim; *The Arab-Israeli Wars "War and Peace in the Middle East"*, New York, 1983.
- HİTLER, Adolf; *Komünistler ve Beynelmilel Yahudi*, Çev.:Abdullah IŞIK-LAR, İstanbul, 1963.
- HOCAOĞLU, Mehmed; *II. Abdulhamid'in Muhtıraları*, İstanbul, 1998.
- HOME, Charles Douglas; *The Arabs and Israel*, Londra, 1970.
- HOSKINS, Halford L.; *The Middle East "Problem Area in World Politics"*, New York, 1957.
- HUBEL, Helmut; *"Turkey and The Crisis in the Middle East"*, Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance, Berlin, 1987.
- HUREWITZ, J.C.; *Diplomacy in Near and Middle East, "A Documentary Record (1914-1956)"*, New York, 1956.
- HUREWITZ, J.C.; *The Middle East and North Africa in World Politcs, 1945-1973*, New York, 1975.
- IMSET, Gerald; *"Reopening The Israel File"*, The Jerusalem Report, Jerusalem, 1991.
- İSLAMOĞLU, Mustafa; *İsrailoğullarından Ümmet-i Muhammed'e Yahudileşme Temayülü*, İstanbul, 1995.
- KALICI, Prof.Dr. Ziya; *İslam Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul, 1996.
- KARASAPAN, Refik; *Filistin ve Şark-ül-Ürdün*, Ankara, 1978.
- KARPAT, Kemal H.; *"Turkish and Arap-Israeli Relations"*, Turkey's Foreign policy in Transition (1950-74), Leiden, 1974.
- KASIM, Abas; *Al-Mustaqbel Al-Arabi*, Jerusalem, 1993.
- KAYALI, Hasan, *Jön Türkler ve Araplar "Osmanlıcılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)"*, İstanbul, 1998.
- KEDAR, Benjamin Z.; *The Changing Land Between The Jordan And The Sea "With Aerial Photographs From 1917 to The Present"*, Tel Aviv, 1991.
- KHALİL, Muhammed; *The Arap States and the Arap League*, Amman, 1978.
- KHOURI, Fred J.; *The Arap Israeli Dilemma*, Syracuse University, New York, 1968.
- KILIÇ, Altemur; *Turkey and the World*, Washington, 1959.
- KIRK, George; *The East, 1945-1950*, New York, 1979.
- KIRK, George; *The Middle East in the War, "Survey of international Affairs, 1936-1946"*, New York, 1987.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl; *Ulu Hakan II.Abdulhamid Han*, İstanbul, 1981.

- KISSWANI, Mansour; Darstellungen Zum Palestina Problem, “ Die Tragödie Palestinas”, Beirut, 1968.
- KLIEMAN, Aaron S.; Israel: A Developing Society “Israeli Diplomacy in the Thirtieth year of Statehood: Some Constants and Discontinuities”, Jerusalem, 1980.
- KOCABAŞ, Süleyman; “Vaat Edilmiş Toprak ve Filistin İçin Mücadele” Türkiye ve Siyonizm, İstanbul, 1987.
- KÖKSAL, M.Asim; Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit “Tevrat ve İncil”, İstanbul, 1985.
- KÖNİ, Hasan; “1950-1955 Yılları Arasında Amerikan Belgeleriyle Türk-Amerikan İlişkileri”, Avrasya Dosyası, Ankara, Kış 1994.
- KÖNİ, Hasan; “Mısır, Türkiye, İsrail Üçgeni”, Avrasya dosyası, Ankara, Sonbahar 1994.
- KRIEGER, Seymour; Nazi Germany’s War Against the Jews, New York, 1947.
- KUNIHOLM, Bruce; .”East or West?: The Geopolitics of Turkey and Its NATO Alliance” Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance, New York, 1987.
- KUTLUAY, Yaşar Doç.Dr., Siyonizm ve Türkiye, Ankara, 1993.
- KÜRKÇÜOĞLU, Dr.Ömer E.; Türkiye’nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası 1945-1950, Ankara, 1987.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918), Ankara, 1982.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; Türk-İngiliz İlişkileri, İstanbul, 1989.
- LANGE, Nicolas De; Yahudi Dünyası, Çev.: Rüştü ORAL, Ankara, 1979.
- LANGSAM, Walter C.; Document and Readings in the History of Europe Since 1918, New York, 1951.
- LAPIERRE, Dominique& COLLINS Larry; Kudüs Ey Kudüs, Çev.:Ayдын EMEÇ, İstanbul, 1994.
- LAQUEUR, Walter; Confrontation, The Middle East and the World Politics, New York, 1974.
- LAQUER, Walfer; A History of Zionizm, New York, 1989.
- LAQUER, Walter&RUBIN Barry; A Documentary History of the Middle East Conflict, London, 1969.
- LAWRENCE, T.E.; Seven Pillars of Wisdom, London, 1968.
- LEHN, Walter; Siyonizm ve Irkçılık, Çev.: Türkkaya ATAÖV, Ankara, 1985.
- LENÇZOWSKI, George; The Middle East in World Affairs, London 1962.

- LEVI, Avner; Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler, İstanbul, 1996.
- LEWIS, Bernard, Ortadoğu, "Hristiyanlığın Doğuşundan Günümüze Ortadoğunun 2000 Yıllık Tarihi", Çev.: Mehmet HARMANCI, İstanbul, 1999, s.25.
- LIAL, Alon; Turkiye Ba Mizrah ha-Tikhon, Tel Aviv, 1994.
- MACE, İbnu; İkametu's Sala ve Sunnefika, Amman, 1978.
- MANGO, Andrew; "Turkey in the Middle East," Journal of Contemporary History, New York, 1968.
- MARCUS, Jonathan; The Washington Quarterly (Üç Aylık Dergi), Washington, Winter 1998.
- MATTAR, Philip; Kudüs Müftüsü Hacı Emin El-Hüseyni, Çev.: Ziya SEZER, İstanbul 1991.
- Mc KINLEY, Webb; Trouble in The Middle East, New York, 1972, s.71.
- vMc GHEE, George; The US-Turkish-NATO and Middle East Connection, New York, 1990.
- MEİR, Golda; My Life, London, 1975.
- MEMİLİ, Sedat; Musa'da Böyle Buyurdu, İstanbul, 2000.
- MESSADIE, Gerald; Musa "Ulus Yaratın Peygamber", 2. Cilt, Çev.: Gülseren DEVRİM, İstanbul, 1999.
- MONCHRESTIEN, Domat; Documentation Française-Notes et Etudes Documendaries, Paris, 3 November 1951.
- MOORE, Richard; The Arap-Israeli Conflict, London, 1976.
- NACHMANI, Amikam; "Middle East Listening Post: Eliyahu Sasson and the Israeli Legation in Turkey, 1949-1952", New York, 1992.
- NACHMANI, Amikam; Israeli-Turkish Relations: The Laying Foundations, "Actual Situation and Prospects of Turkey's Bilateral Relations with Israel, Potential and Opportunities", Tel Aviv, 1952.
- NEWMAN, David; The Struggle For Land, New York, 1973.
- OLDENBURG, Wilbrand von; Filistin ve Küçük Asya'ya Seyahat, Çev.: Mehmet ERSAN, İzmir, 2000.
- OZ, Amos; Israel, Palestine, and Peace, New York, 1995.
- ÖKE, Mim Kemal; Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar, İstanbul, 1990.
- ÖKE, Mim Kemal; Saraydaki Casus, İstanbul, 1998.
- ÖKE, Mim Kemal; Tarihten Günümüze Filistin Sorunu ve Türkler (1880-1980), Ankara, 1987.
- ÖZTÜRK, Doç.Dr. Metin; Türkiye ve Ortadoğu, Ankara, 1997.

- PALMER, Alan; Osmanlı İmparatorluğu “Son Üç Yüz Yıl” Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Çev: Belkıs Çorakçı DİŞBUDAK, İstanbul, 1993.
- PELEG, Ilan; The Middle East Peace Process, State University of New York, 1997.
- PERES, Shimon; Yeni Ortadoğu ve Uzun Bir Yol, Çev: Süleyman GÜL, İstanbul, 1995.
- RABINOVICH, Itamar; The Waging Peace: “Israel and the Arabs at the End of the Century”, New York, 1995.
- ROBERTS, David & BOURBON Fabio; Yesterday and Today The Holy Land, Vercelli-ITALY, 1994.
- ROSSANA, Pietro; Bizdeki Umut “Katolik İnancının Tanıtılması”, İstanbul, 1983.
- SACHAR, Howard M.; A History of Israel From the Rise Of Zionism to Our Time, New York, 1976.
- SACHAR, Howard M.; The Course of Modern Jewish History, New York 1990.
- SAEY, A. & TOYE, P.L.; Israel Boundary Disputes with Arab Neighbours 1946-1964, Columbia, 1970.
- SAEY, A. & HOWARD, M.; The Course of Modern Jewish History, Cleveland, 1958.
- SAID, Edward W. & HITCHENS, Christopher; Peace and Its Discontents: “Essays on Palestine in the Middle East Peace Process”, London, 1995.
- SAID, Edward W.; The End of the Peace Process “Oslo and After”, Washington, 2000.
- SAUNDERS, Harold H.; The Other Walls, New York, 1991.
- SCHLESINGER, George Jr.; The Dynamics of World Power, New York, 1987.
- SCHULZE, E.Kirsten & STOKES, Martin & CAMPBELL, Colm; Ortadoğuda Milliyetçilik, Azınlıklar ve Diasporalar, Çev.: Ahmet FETHİ, İstanbul, 1999.
- SEVİNÇ, Necdet; Ordular Masonlar Komünistler, İstanbul, 1972.
- SEZER, Duygu Bazoğlu; Arap-İsrail Çatışmasında Dönüşüm, Ankara, 1980.
- SEZER, Özlenen; İsrail Ülke Etüdü “İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No. 1977-22”, İstanbul, 1997, s.9.
- SEZGİN, Yüksel; Sovyet Yahudilerinin Siyasal ve Toplumsal Yaşama Et-kileri, Hebreux University, Jerusalem, 1997.
- SHARON, Sevilla Moshe; Türkiye Yahudileri, İstanbul, 1993.

-
- SMITH, Charles D.; Palestine and the Arap-Israeli Conflict, London, 1997.
- SOUSS, İbrahim&ELPELEG Zvi; İsrail-Filistin Diyalogu, Çev.:Nihal ÖNOL, İstanbul, 1994.
- SOYSAL, İsmail; Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945), Ankara, 1989.
- SOYSAL, Orhan; An Analysis of the Influences of Turkey's Alignment with the West and of the Arab-Israeli and Turkish-Israeli and Turkish-Arab Relations 1947-1977, (Doktora Tezi), Princeton University, 1983.
- TANIR, Alp; Türk İsrail İlişkilerinin Tarihsel Kökeni, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1996.
- TAŞHAN, Seyfi; Comtemporary Turkish Policies in the Middle East "Prospects and Constraints" Dış politika yazıları, İstanbul, 1953.
- TAYLOR, Alan R.; İsrail'in Doğuşu 1897-1947 "Siyonist Diplomasinin Analizi", Çev.: Çetin DAL, İstanbul, 1992.
- THOMAS, Gordon; Gideon'un Casusları "Mossad'ın Gizli Tarihi", Çev.:Durul SALMAN, İstanbul, 2000.
- TORUMTAY, Necip; Turkey's Defence Strategy, "Turkish Review Quarterly Digest", Spring,(Nisan) 1990.
- TOUVAL, Saadia, Mediators In the Israeli Arab Conflict, New York, 1952.
- TUKİN, Cemal; Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, İstanbul, 1987.
- TURMAN, Richard; Years of Trial and Hope, New York, 1978.
- ÜLMAN, A.Haluk; Birinci Dünya Savaşına Giden Yol, Ankara, 1991.
- ÜLMAN, A.Haluk; Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947, Ankara, 1961.
- VATANDAŞ, Aydoğan; Armagedon "Türkiye-İsrail Gizli Savaşı", İstanbul, 1997.
- WINSTONE, H.V.F.; Ortadoğu Serüveni "1898-1926 Yılları Arasında Ortadoğudaki Siyasi ve Askeri İstihbaratın Öyküsü", Çev: Fuad DAVUDOĞLU, İstanbul, 1999.
- YAVUZ, Hakan; Turkey's Relations With Israel, Ankara, 1982.
- YAVUZ, M.Hakan&KHAN Mujeeb R.; Arab Studies Quarter, "Turkish Foreign Policy Toward the Arab-Israel Conflict Duality and the Development (1950-1991)", Sonbahar, 1992.
- YERASİMOS, Stefanos; Milliyetler ve Sınırlar, İstanbul, 1994.
- YILMAZ, Dr.Veli; Siyasi Tarih, İstanbul, 1998.

vYODFAT, Aryeh; Arap Polititics in the Soviet Mirror, Tel Aviv, 1973.

— ZAMIR, Eyal&BENVENISTI, Eyal; Jewish Lands in Judea, Samaria, The Gaza District, Jerusalem, 1993.

— ZE'EVİ, Dror; Kudüs, "17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi", İstanbul, 2000.

— ZİYA, Kemal; Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, İstanbul, 1990.